JOCHS FLORALS

DE BARCELONA

EN 1868

ANY X DE SA RESTAURACIÓ

JOCHS

FLORALS

DE

BARCELONA

EN 1868

ANY X DE SA RESTAURACIÓ

BARCELONA

LLIBRERIA DE ALVAR VERDAGUER

RAMBLA DEVANT DEL LICEO, 5

1868

Estampa de CELESTÍ VERDAGUER, carrer de Cortinas, 15.

JOCHS FLORALS

DE BARCELONA.

CONSISTORI DE 1868.

MANTENEDORS

D. VICTOR BALAGUER, *President.*

D. Felip Bertran.

D. Felip Jacinto Sala.

D. Jacinto Labaila.

D. Frederich Soler.

D. Francisco Maspons y Labrós.

D. F. Miquel y Badía, *Secretari.*

Fou anomenada Reina de la Festa la

SENYORETA DONA CARME MERCADER.

EX-MANTENEDORS

CONSISTORI DE 1859.

D. Manel Milá, *President.*

D. Víctor Balaguer.
D. Joaquim Rubió y Ors.
D. Joan Cortada.
D. Miquel Victoriá Amer.
D. Joseph Lluis Pons y Gallarza.
D. Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona María Mendoza de Vives.

CONSISTORI DE 1860.

† **D. Francisco Permanyer,** President.

D. Joaquim Roca y Cornet.
† **D. J. A. Llobet y Vall-llosera.**
D. Vicens Joaquim Bastús.
D. Marian Flotats.
D. Joan Manyé y Flaqué.
D. Adolf Blanch, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Elisea Lluch de Rubió.

CONSISTORI DE 1861.

D. Lluis Gonzaga de Pons y Fuster, *President.*

D. Joaquim Rubió y Ors.
D. Antoni Bergnes.
D. Lluis Cutchet.
D. Pau Estorch.
D. Joseph Leopoldo Feu.
D. Manel de Lasarte, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Carme de Bofarull.

CONSISTORI DE 1862.

D. Joan Illas y Vidal, *President.*

D. Marian Aguiló y Fuster.
D. Joseph Coll y Vehí.
† **D. Miquel Anton Martí.**
D. Manel Angelon.
D. Joseph Llausás.
D. Víctor Balaguer, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Josepha Massanés de Gonzalez.

CONSISTORI DE 1863.

† **D. Braulí Fox,** President.

D. Terenci Thos y Codina.
D. Manel Milá y Fontanals.
D. Víctor Balaguer.
D. Manel Anglasell.
D. Joseph Subirana.
D. Eusebi Pascual, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Senyora esposa del Excel-lentissim Senyor Gobernador

en representació

de S. A. la Serenísima Senyora Duquesa de Montpensier.

CONSISTORI DE 1864.

D. Joan Cortada, *President.*

D. Celestí Barallat.
D. Miquel Victoriá Amer.
D. Antoni Camps y Fabrés.
D. Gregori Amado Larrosa.
D. Narcís Gay.
D. Damás Calvet, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Victoria Penya de Amer.

CONSISTORI DE 1865.

D. Antoni de Bofarull, *President.*

D. Adolf Blanch.
D. Geroni Rosselló.
D. Lluis Roca.
D. Francisco Muns.
D. Damás Calvet.
D. Víctor Gebhardt, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Elena Caballer de Roca.

CONSISTORI DE 1866.

D. Pau Valls, *President.*

D. Francisco Morera.
D. Teodoro Llorente.
D. Víctor Gebhardt.
D. Silvi Thos y Codina.
D. Eduart Vidal y Valenciano.
D. Robert Robert, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Manela Luna Mendez de Vigo.

CONSISTORI DE 1867.

D. Marian Aguiló y Fuster, *President.*

D. Cayetá Vidal y Valenciano.
D. J. Romaní y Puigdengolas.
D. Joaquim Sitjar y Bulcegura.
D. Robert Robert.
D. Marian Fonts.
D. F. Maspons y Labrós, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Dolós Llopart de Muns.

MESTRES EN GAY SABER. (*)

D. Víctor Balaguer, *proclamat en 20 de Juny de 1861.*
D. Geroni Rosselló, *proclamat en 4 de Maig de 1862.*
D. Joaquim Rubió y Ors, *proclamat en 3 de Maig de 1863.*
D. Marian Aguiló y Fuster, *proclamat en 6 de Maig de 1866.*
D. Joseph Luis Pons y Gallarza, *proclamat en 5 de Maig de 1867.*
D. Adolf Blanch y Cortada, *proclamat en 3 de Maig de 1868.*

NOMS DELS AUTORS

que han obtingut premis ordinaris.

Dona Isabel de Villamartin.	2
D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER.	3
» Tomás Aguiló.	1
» Miquel Victoriá Amer.	1
» VÍCTOR BALAGUER.	1
» ADOLF BLANCH Y CORTADA.	3
» Francesch Pelay Briz.	1
» Damás Calvet.	2
» Antoni Camps y Fabrés.	1
» Marian Fonts.	1
» JOSEPH LLUIS PONS Y GALLARZA. . . .	3
» Lluis Roca y Florejachs.	1

(*) «1er. Adquirirán lo títol de *Mestre* los que hajan arribat á guanyar tres premis, en la forma y manera que á continuació se diu, y serán proclamats per lo president en la festa ahont alcansen lo tercer premi.

»2n. Per los efectes del article anterior valdrán los premis així ordinaris com extraordinaris fins lo dia de la aprobació del present reglament; mes á contar de dit dia en avant sols donarán dret al títol de *Mestre* los premis ordinaris.» *Estatuts per lo bon regiment del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona, aprobats en 9 de Febrer de 1862.*

» Geroni Rosselló.	2
» Joaquim Rubió y Ors.	3
» Silví Thos y Codina.	1
» Terenci Thos y Codina.	1
» Francesch Ubach y Vinyeta.	1

NOMS DELS AUTORS

que han obtingut premis extraordinaris.

Dona María Josepha Massanés de Gonzalez.	1
» Victoria Penya de Amer.	1
D. Víctor Balaguer.	2
» Adolf Blanch y Cortada.	1
» Antoni de Bofarull.	2
» Antoni Camps y Fabrés.	1
» † **Salvador Estrada.**	1
» Guillem Forteza.	1
» Víctor Gebhardt.	1
» Manel Milá y Fontanals.	1
» Lo cansoner de Miramar.	1
» Antoni Molins y Sirera.	1
» Pere d' Alcantara Penya y Nicolau.	1
» Joseph Lluis Pons y Gallarza.	1
» Joseph de Palau y de Huguet.	1
» Lluis Roca y Florejachs.	2
» Geroni Rosselló.	1
» Joaquim Rubió y Ors.	3
» Terenci Thos y Codina.	1
» Jacinto Verdaguer.	1
» Gayetá Vidal.	1

NOMS DELS AUTORS

premiats ab accéssit.

Dona Rosa Anais de Roumanille.	1
» Victoria Penya de Amer.	1
D. Tomas Aguiló.	1
» Miquel Victoriá Amer.	1
D. Víctor Balaguer.	3
» Adolf Blanch y Cortada	2
» Antoni de Bofarull.	6
» Francesch Pelay Briz.	2
» Damás Calvet.	2
» Antoni Camps y Fabrés.	6
» Joseph Coroleu é Inglada.	1
† **Salvador Estrada.**	1
» E. T. de M.	2
» Marian Fonts.	3
» Guillem Forteza.	1
» Jordi.	3
» Manel de Lasarte.	1
» Teodoro Llorente.	1
» Gabriel Maura.	1
» Armengol del Montsech.	1
» Joan Monserrat y Archs.	1
» Francisco Muns.	1
» Pere de Alcantara Penya y Nicolau.	2
» Ramon Picó y Campamar.	3
» Felix Pizcueta.	1
» Joseph Lluis Pons y Gallarza.	2

D. Joseph Albert de Quintana. 1
» Genís Domingo Reventós. 1
» Joaquim Riera y Bertran. 2
» Lluis Roca y Florejachs. 4
» Joseph Roca y Roca. 1
» JOAQUIM RUBIÓ Y ORS. 1
» Terenci Thos y Codina. 4
» Francesch Ubach y Vinyeta. 1
» Un fadrí de montanya. 1
» Pere Antoni Ventalló. 1
» Jacinto Verdaguer. 4
» Gayetá Vidal.. 1
» Miquel Zavaleta. 1

NOMS DELS ADJUNTS.

D. Joan Agell.
» Plácit Aguiló.
» Joseph Almirall.
» Evarist Alomar.
» Miquel Victoriá Amer y Omar.
» Manel Angelon.
» Manel Anglasell.
» Celestí Barallat.
» Francesch Bartrina.
» Antoni Bastinos.
» Joan Bastinos.
» Vicens Joaquim Bastús.
» Felip Bertran.
» Antoni de Bofarull.
» Joseph Bofarull y Palau.
D. Manel de Bofarull.
» Francesch Pelay Briz.
» Joaquim Cadafalch.
» Jaume Manel Calafell.
» Camilo Calvet.
» Damás Calvet.
» Antoni Camps y Fabrés.
» Joseph Castellet.
» Ramon María Catá de la Torre.
» Marqués de Ciutadilla.
» Joan Clot.
» Joseph Coll y Vehí.
» Lluis Coll.
» Joan Cortada.
» Lluis Cuchet.

D. Manel Duran y Bas.
» Miquel Elías y Marxal.
» Eugeni Estassen.
» Anton Fargas y Solé.
» Francisco Fassant.
» Andreu de Ferran.
» Joseph Ferrer y Vidal.
» Joseph Leopoldo Feu.
» Joseph Flaquer.
» Marian Flotats.
» Emili Fochs y Ódena.
» Joaquim Fontanals del Castillo.
» Ignasi Fontrodona.
» Francisco de Paula Forns.
» Marian Franquesa.
» Francisco de Paula Franquesa.
» Joseph García Moran.
» Narcís Gay.
» Ramon Manel Gay.
» Víctor Gebhardt.
» Carles María Gener.
» Eduart Gibert.
» Ignasi Girona.
» Joaquim Guasch.
» Joan Illas y Vidal.
» Joseph Anton Jaumar.
» Frederich Jordá.
» Joseph de Letamendi.
» Claudi Lorenzale.
» Joseph Llausás.
» Francisco Llivi.

D. Francisco Xavier Llorens.
» Rupert Mandado.
» Joan Mañé y Flaquer.
» Víctor Marin.
» Lluis Marlés.
» Joseph Martí y Folguera.
» Miquel Martí y Sagristá.
» Francesch Masferrer.
» Marian Maspons y Labrós.
» Francisco Maspons y Labrós.
» Joseph Masriera.
» Joseph Mensa.
» Salvador Mestres, Prebere.
» Manel Milá y Fontanals.
» Pau Milá.
» Francisco Miquel y Badía.
» Ramon de Miquelerena.
» Joseph Miravent.
» Ignasi Ramon Miró.
» Antoni Molins.
» Francisco Muns.
» Joan Baptista Orriols.
» Joseph de Palau y de Huguet.
» Manel Patxot.
» Joan J. Permanyer.
» Magí Pers.
» Ramon Picó.
» Lluis G. de Pons y de Fuster.
» Fernando Puig.
» Lluis Puig y Savall.
» German Puiggarí.

D. Jaume de Puiguriguer.
» Joseph Pujol.
» Joaquim Roca y Cornet.
» Lluis Roca y Florejachs.
» Fran.co Romaní y Puigdengolas.
» Bartomeu Ribó.
» Pau Ribó.
» Robert Robert.
» Joseph Roca y Roca.
» Elías Rogent.
» Joan Roger y Garriga.
» Pere de Rosselló.
» Joseph Simó Rubís, Prebere.
» Jacinto Sala.
» Joaquim Sala y Martí.
» Emili Santamaria.
» Joan Santasusagna.
» Jaume Serra.
» Joseph María Sirvent.
» Ramon de Siscar.
» Joseph Subirana.
» Ramon Sunyol.

D. Joseph Tolrá.
» Esteve Torrabadella.
» Silvi Thos y Codina.
» Terenci Thos y Codina.
» Francesch Ubach y Vinyeta.
» Jaume Urgell.
» Agapito Vallmitjana.
» Venanci Vallmitjana.
» Pau Valls.
» Alvar Verdaguer.
» Joseph Vérjez y Peyra.
» Gayetá Vidal y Valenciano.
» Eduart Vidal y Valenciano.
» Enrich Xavier Vidal.
» Joseph Vilar.
» Joseph Vilaseca.
» Isidro Vilaseca, Prebere.
» Francisco de Paula Villar.
» Jaume Vinyas.
» Pere Nolasch Vives.
» Joan Viza y Martí.

ADJUNTS HONORARIS.

M. I. Sr. Rector de la Universitat literaria.
M. I. Sr. President de la Academia de Bonas lletras.
Los Mestres en gay saber.

ACTA DE LA FESTA.

ACTA DE LA FESTA.

En la ciutat de Barcelona, als tres dias del mes de Maig del any del Senyor 1868 y hora de la una de la tarde, fou celebrada en la gran sala de Cent de la Casa de la Ciutat, la X festa dels Jochs Florals, la qual, com es de costum, presidiren lo Exm. Ajuntament Constitucional de la present Ciutat y los Senyors Mantenedors. Hi asistiren una comisió de la Exma. Diputació Provincial, los honorables Senyors Regent de l' Audiencia de nostre Principat y molt il-lustre Senyor Vice-Rector de l' Universitat Literaria, molts representants de Corporacions y Academias, los poetas castellans y provensals, Mistral, Ruiz Aguilera, Roumieux, Zorrilla, Guillem C. Bonaparte Wyse y Nuñez de Arce; Paul Méyer filolech distingit y arxiver de la Casa de la Ciutat de Paris, molts poetas y escriptors de Mallorca, Valencia y ciutats de Catalunya, quasi tots los Senyors adjunts que for-

man lo Consistori y un numerosisim concurs de personas convidadas.

Lo Exm. Senyor Gobernador D. Romualdo Mendez de San Julian obrí la sesió pronunciant lo discurs que señalat ab lo nº 1 se troba en lo tomo dels Jochs Florals d' aquest any; tot seguit lo President del Consistori llegí lo que va marcat ab lo nº 2 y despres d' ell lo infrascrit Secretari feu lo mateix ab la Memoria de nº 3, cumplint manament dels Estatuts.

Per ordre del Senyor President s' obrí desseguida lo plech que contenia lo nom del autor premiat ab la FLOR NATURAL que aparegué esser D. Adolph Blanch y Cortada. Proclamat lo nom, comparegué l' autor qui aná á cercar á la taula de la Presidencia lo premi d' honor y cortesia y l' oferí incontinent á la Senyoreta Dona Carme Mercader, fentla ab aquest dó Reyna de la festa. Anárenla á cercar dos dels mantenedors, y l' acompanyaren al siti que li estaba reservat entremitx del Senyor Gobernador y del President del Consistori. Fou proclamada allavors Reina de la festa entre 'ls picaments de mans de tots los concurrents que hi habia en la gran sala.

D. Adolph Blanch y Cortada llegí la poesía titulada *Lo Castell feudal* (nº 4) y seguidament s' anaren obrint los demés plechs pertanyent á composicions premiadas, llegintse de estas las que tingueren premis be ordinaris be estraordinaris, menys la que guanyá lo del Ateneo Catalá per estar escrita en prosa.

Resultaren premiats ab los accésits de la FLOR NATURAL D. Pere Antoni Ventalló, per sa composició *¡Ruinas!* (nº 5) y D. Gabriel Maura de Mallorca per l' anomenada *L' espigolera* (nº 6).

Fou premiat ab l' ENGLANTINA D' OR D. Francesch Ubach y Vinyeta per sa composició *Lo Derrer Pallars* (nº 7) que llegí lo Se-

nyor adjunt D. Celestí Barallat; ab lo primer accésit de dit premi D. Joseph Roca y Roca per l' anomenada *Lo Rey del vent* (nº 8); y ab lo segon D. Ramon Picó y Campamar per la que té lo titol de *Canamunts y Canavalls* (nº 9).

Lo primer accésit de la VIOLA D' OR Y PLATA, qual premi no 's doná, l' obtingué D. Francesch Pelay Briz per sa composició *Penediment* (nº 10) y lo segon D. Felix Pizcueta per la anomenada *Afany* (nº 11).

D. Pere Alcántara Penya y Nicolau aparegué esser l' autor de *Lo Palau enchantat* (nº 12), composició en llenguatge antich que llegí lo Mantenedor D. Felip Jacinto Sala, premiada ab lo BROT DE TARONGER FLORIT DE PLATA, extraordinariament ofert per lo Consistori; los dos accésits corresponگueren á D. Ramon Picó y Campamar, autor de la poesía *Chants d' amor* (nº 13), y á D. Antoni Camps y Fabrés, qu' ho es de la oda *A la inspiració* (nº 14).

La medalla d' or del Ateneo Catalá la guanyá D. Víctor Gebhardt per son *Siti de Girona en l' any 1809* (nº 15), y l' accésit d' una medalla de plata D. Joaquim Riera y Bertran per sa *Historia del siti de Girona en l' any 1808* (nº 16).

Despres d' adjudicats los premis lo Senyor President del Consistori cridá al honorable adjunt D. Adolph Blanch y Cortada y en presencia del il-lustre Concurs lo proclamá Mestre en Gay Saber, segons li corresponia per haver obtengut los tres premis ordinaris previnguts per lo Reglament.

Foren cremats los plechs que contenian los noms dels autors no premiats y llegit lo discurs de gracias (nº 17) per lo Senyor Man-

tenedor D. Jacinto Labaila, lo Exm. Senyor Gobernador doná per conclosa la festa, tocant despres, aixís com avans y durant la mateixa, la música del Ajuntament y la de l' Escola de cegos diferentas cansons populars de la nostra terra.

Lo Mantenedor President

Victor Balaguer.

Lo Mantenedor Secretari

F. Miquel y Badia.

I

DISCURS

DEL

EX-CELLENTISSIM SENYOR GOBERNADOR CIVIL

D. ROMUALDO MENDEZ DE SAN JULIAN.

SEÑORES:

Los que hace diez años dieron cima al pensamiento de restablecer estos certámenes literarios, dándoles á la vez el mismo nombre poético de Juegos Florales, que de los pasados tiempos recibieron, deben, con razon, hallarse satisfechos del éxito venturoso que sus esfuerzos han merecido. Todo lo que pudiera contribuir á coronarlos, se halla hoy aquí cumplido y realizado en este antiguo salon de grandes recuerdos históricos, ante esta sociedad escogida, en que figuran nuestras primeras Corporaciones públicas, donde brillan el saber, el talento, la fortuna y la belleza, y ante esta pléyade de literatos, nacionales y estranjeros, aventajadamente conocidos y con justicia celebrados. Al merecido aplauso que les debemos todos, uno gustoso el mio, de lo cual es testimonio mi presencia hoy en este sitio, robando el tiempo á las graves atenciones y cuidados del cargo que desempeño, y con anterioridad á este acto á que asistimos, la auto-

rizacion concedida á los medios económicos indispensables á su realizacion.

Mas, esta aprobacion reiterada, aunque expontánea y sincera, no es absoluta. Aplaudo con gusto lo que el sentimiento provincial tenga en sí mismo de legítimo y provechoso, mas no su exclusivismo ni sus exageraciones. Digo que fuera, si cabe, mas justamente merecida y con mayor razon otorgada, si al restablecimiento de los Juegos Florales, el natural y legítimo entusiasmo provincial hubiera permitido distinguir las diferencias esencialísimas que existen entre la época lejana en que tuvieron principio y la de su moderna resurreccion. Porque resurreccion literal de lo pasado es la lucida fiesta á que asistimos. En aquella, el pueblo catalan no tenia ni usaba mas que un idioma, abstraccion hecha del uso limitado del latino, comun tambien á épocas de mas reciente fecha, ni habia por lo tanto razon ninguna que le indujera á admitir en sus certámenes literarios las producciones escritas en una lengua estraña que no comprendia. Pero las vicisitudes de los tiempos, que así modifican los pueblos como los idiomas y que en los históricos han hecho desaparecer de entre las lenguas vivas el latin y el griego, han venido produciendo un cambio visible, del que se desprende un hecho innegable, cualesquiera que sean, por otra parte, los sentimientos con que se considera y las causas á que se atribuya.

Este hecho es que el pueblo catalan de hoy usa en sus tratos, en sus escritos, en sus relaciones comerciales, en sus periódicos, en sus teatros, en sus escritos, en las múltiples y variadas necesidades de su existencia social, de dos idiomas distintos, el español propiamente dicho y el catalan, el idioma nacional y el antiguo idioma de

la provincia. En la literatura del primero han sobresalido muchos distinguidos hijos de este suelo, enriqueciéndola con obras de inestimable precio y universal reputacion. Los nombres de Balmes, Piferrer, Arolas, Campmany y tantos otros no menos conocidos, bastarian á probarlo, si fuera la duda posible, aun sin hacer mencion de los de los señores aquí presentes, por respeto á su modestia.

Sentados estos hechos, de rigurosa exactitud, séame permitido dirigir desde este sitio, como el mas propio para hacerla, una observacion á los consistorios de los Juegos Florales venideros. ¿No se llenarian mejor los fines literarios, únicos que pueden tener estas fiestas, admitiendo y preminndo en ellas las composiciones escritas en los dos idiomas patrios? ¿No seria mas propio de esta ciudad, que cuenta entre sus glorias la de haber brillado siempre por su amor á las artes y á las bellas letras, de esta grande escena, de donde puede salir formada, en uno de estos actos, la reputacion de un poeta?

Me induce á pensar así la consideracion de que el aplauso de esta concurrencia escogida no espiraria, para las producciones escritas en la lengua nacional, en los estrechos confines del territorio catalan, sino que resonaria en las mas apartadas extremidades de la península española y en las del Asia y de la América. Centro de nuestras relaciones con estos apartados paises, que hablan nuestro idioma pátrio, es Barcelona: ved si conviene cerrar tan vasto teatro al genio y al talento nacionales, negando acceso en este recinto y premio en estos certámenes á las producciones escritas en una lengua que, sobre ser tambien la vuestra, es la que hablan en el globo sesenta

millones de habitantes, oriundos en su gran mayoria, de este mismo suelo.

No dice á la ocasiou ni á mi propósito, que es solamente declarar, como lo hago, la apertura de los Juegos Florales, insistir mas en las observaciones indicadas, que abandono confiadamente al buen juicio de los circunstantes y al exámen ilustrado de los consistorios venideros.

HE DICHO.

II

DISCURS

DEL SENYOR PRESIDENT DEL CONSISTORI

D. VICTOR BALAGUER

EXCEL-LENTISSIM SENYOR:

A últims del segle que corre fará cinch cents anys que per primera volta se instituiren en Barcelona los JOCHS FLORALS.

Fou en 1379.

Es donchs de lluny que nostrés poetas han aprés á cantar entre 'ls brujits dels obradors, y exemple bastant es aquest pera demostrar que en Barcelona han sabut sempre unirse en fraternal maridatje la poesia y l' industria, las lletras y las arts, volent dir l' esperit de l' intel-lijencia, qu' es la flama del progres moral, y l' esperit del treball, qu' es la llum del progres material.

Fóren instituits en Barcelona los JOCHS FLORALS baix la protecció del senyor rey En Joan I, *l' aymador de la gentilesa*, per los discrets y honorables Lluis d' Aversó y Jacme March, que anaren á buscar los fonaments de l' institució en la Provensa, — terra de lluny temps clar spill de caballers y planter abundós de poetas, — inspirantse en lo consistori de Tolosa y transplantant á terra catalana la flor de la Gaya Ciencia que ufanosa creixia en terra provensal.

Fou una semensa que debia produir fruyts delitosos abonada per lo conreu de nostra terra.

De Provensa donchs nos vingué la primera alenada de la poesia en alas dels vents de la fraternitat. Provensa fou l' Orient de la literatura catalana y del Orient ha vingut sempre la llum.

Alguns anys mes tart, —á causa dels sacudiments politichs que tingueren lloch en estas terras, promoguts pels successos que precehiren y seguiren al eternament memorable, encara que no del tot venturós Parlament de Caspe, —l' institució de la Gaya Ciencia semblava mimvar y decáurer, cuant vingué un home de geni poderós y de miras superiors á son segle á robustirlá, protegirla y amparla.

Aquest home, encara que originari d' estas terras y coneixedor d' ellas, era un castellá, y l' apellavan D. Enrich de Villena.

D. Enrich de Villena vingué á Barcelona, prengué baix son amparo y protecció los Jochs Florals, y per ell esta institució nasqué á nova vida.

En un palau de Barcelona, tal volta en lo mateix que avuy estem reunits, se congregaren llavoras en coral fraternitat duas literaturas, la catalana y la castellana.

La literatura castellana venia, —y es precis consignarho, — no pera fer ombra á la catalana, no pera partir ab ella los llors del triunfo, no pera disputarle la victoria: venia sols ab D. Enrich de Villena, y ab los altres nobles lletrats que l' acompanyavan, pera rebifar l' alé de la musa catalana, pera dirle qu' estava cridada á grans destins, pera aplaudirla y vigorisarla; venia á inspirarse ab ella y d' ella; venia á regoneixerla com literatura-mestre; venia, no en nom de la enveja á crearle obstacles, sino, nobilissimament, reyalment, en nom d' una santa fraternitat, á donarle l' oscul de pau y á facilitarle lo camí pera que, sensa entorpiments, pogués dretament marxar al estrenuo fi que 's proposava.

Los Jochs Florals de Barcelona, donchs, en sa primera restauració historica, son fills de la germandat de las literaturas castellana y catalana.

Algun dia los poetas catalans, pera pagar lo deute que habian contret ab los castellans, feren ab Castella lo qu' ells habian fet ab Catalunya.

Los castellans nos habian enviat D. Enrich de Villena: nosaltres 'ls enviabam Joan Boscá y Gil Polo que donavan, á son torn, nova forsa y nova vida á las castellanas lletras, aixís com, un poch mes tart també, lo gran Lope de Véga posava las arrels del teatro castellá en Valencia ab lo concurs y auxili de poetas d' estas terras.

*
* *

Aixis es donchs, senyors, los que 'm feu l' honra d' escoltarme, aixis es donchs com nostra historia 'ns diu que los Jochs Florals de Barcelona, si per son origen deuhen sa vida á Provensa, deuhen per sa protecció franca simpatia á Castella.

Aixis es donchs com avuy l' institució dels Jochs Florals que despres de una interrompuda seguida d' anys habia desaparescut, aixis es com avuy, sentintse ja ab prou vida y ab prou forsa, ha volgut reunir á provensals y castellans convidantlos á la festa de la poesia catalana, que, si filla es de Provensa, ha estat afillada per Castella.

Veus aqui, donchs, poetas de Castella y poetas de Provensa, germans d' ensá y d' enllá, veus aqui, donchs, perque 'us hem invitat avuy. Voliam sagellar ab lo sagell de

nostra fraternitat, voliam bollar ab la bolla d' or de vostra presencia la festa anyal de l' institució á qui vostres passats, cinch segles fa, donaren vida.

Ben vinguts á la terra catalana! Las sombras ilustres dels trovadors que invisibles suran tal volta per l' ample buyt d'aquesta sala, deuhen estremirse de joia al veurens avuy en santa pau y bona germandat donarnos las mans, y los brassos, y los cors, aqui, en est saló de Cent qu' es lo lloch consagrat dels recorts y avuy tambè de las esperansas, aqui, en esta casa qu' es la casa pairal de las glorias ciutadanas.

*
* *

Alguns esperits mal aconsellats, alguns genis cavilosos, que may per cert ne mancan, han volgut alsar un pendó contra la restauració dels Jochs Florals y la renaixensa de la literatura catalana, sensa compendrer tot lo que eixa renaixensa tenia de patriótich y de noble, sensa ferse cárrech ni donarse bon compte de l' idea captal que tingueren al demanar sa restauració los set mantenedors del any 1859, entre 'ls qui 's contava 'l que te l' honra de dirigir en est moment la paraula á tant noble concurrencia.

Lo mes trist es que s' ha vist á alguns catalans mateixos alsar sa veu contra nosaltres.

Empero, aquestos obcegats germans nostres, á qui sols pogué móurer un zel mal entés, no han conseguit sinó que l' institució posés arrels mes fondas y que resplandís ab mes clara llum. Pera fer resaltar lo blanch, no hi ha com posarhi sota un fondo negre.

Es condició indispensable que pera tota institució, y encara mes pera tota restauració, hi haje d' haber lluyta. També assó es consequent. Ni la pedra foguera ni 'l misto donan llum si avans no se 'ls fereix.

Primerament se comensá per negar l' existencia dels poetas catalans. Després se 'ls criticá sens pietat y ab verdadera sanya. Se 'ls ridiculisá, se 'ls satirizá, se 'ls xiulá, se 'ls vilipendiá. Es natural y axó debia esser també. Axís son sempre acullidas las novetats, mes que sian renovadas dels Grechs, dels Romans ó de l' Etat Mitjana, y 'ls moderns trovadors tingueren de comensar per sofrir tota la cruesa de l' ingratitut local.

Deixant passar la tempesta sensa abatrerse, y seguint lo proverbi dels marins que diuhen *com mes mal temps mes bona cara*, sensa donarse aires de mártirs ni ferse las víctimas, los poetas seguiren ab constancia sa obra de regeneració y de resurrecció.

Segurs estavan de marxar per dret camí, y ferho podian ab la conciencia tranquila, ab lo cor ferm, ab lo cap alt, ab la mirada fixa devant seu, que si tenian sa creu y son Calvari, simbols son que aquí nos deixá á tots lo Deu-Home. Tothom te en esta terra sa via dolorosa y tot apostolat tingué sempre son martiri.

* * *

Dos cárrechs s' han fet á l' institució dels *Jochs Florals* y á la renaixensa de la literatura catalana, y hora es ja de que desde aquest lloch contestats ne sian.

5

Se 'ns acusa primerament de no escriurerho tot, y sempre, en castellá, qu' es, diuhen, la llengua nacional. La llengua oficial deurian dir, qne no hi ha perqué desbatejar la catalana.

May lo castellá será pera nosaltres de tant franca naturalesa com es lo catalá, que la castellana es sols la llengua dels llavis mentres que la catalana es la del cor. Aquella es la de las escolas, aquesta es la de las mares.

¿Perqué, podent esser primers en Catalunya nos volen fer segons ó tercers en Castella? No hi ha pas patriotisme en volernos fer comparsas fora de casa, podent esser los primers galans en ella.

Y si 'ns diuhen que també podem esser primers fora de casa, si 'ns diuhen que tambó en Castella podem ocupar los primers llochs, llavoras ¿hont es la noblesa en acusarnos d' exercir una virtud, la virtud de la modestia?

Aquells que aixís nos atacan creuhen que nosaltres no som espanyols. Ho som de cor; ho som de veras. Pus qué, sols en llengua castellana se pot cridar: *Viva Espanya?*

La Espanya es una nació composta de varias nacionalitats y en l' escut general de sas armas está cada antiga nació representada en son cuartel respectiu per sás armas propias.

¿Perqué donchs en la literatura general no ha d' estar cada provincia representada per sa llengua? Si se li concedeix l' us llegitim de son blasó, ¿perqué negarli l' us natural de sa llengua?

Mes, n' hi ha que diuhen que no es per la llengua per lo que 'ns fan la guerra, sino pera enderrocar lo provincialisme... ¡Oh! vosaltres los qui teniu encara sentiments y conviccions, no atenteu, no atenteu al provincialisme, qu' es una de las nobles cosas que quedan encara en Espanya, si voleu guardar la fe y la santedat de certas cosas!

Lo provincialisme es lo patriotisme de provincia com lo

patriotisme es lo provincialisme de nació. ¿Per ventura lo provincialisme de provincia no es patriotisme de patria?

Deixéunos cultivar nostra llengua, qu' es una obra patriótica; deixeunos cultivar nostra literatura qu' es una obra regeneradora, y tot será pera mes be y mes gloria de l' Espanya, que aixís com es mes rica una familia que te dos patrimonis, aixís ha d' esser mes rica una nació que te dos literaturas.

¿Cuant s' es vist may que no sian germanas dos poncellas d' un mateix rosal?

*
* *

Que poden tenir los *Jochs Florals* una idea política, nos diuhen altres.

Hi ha que protestar, y protestar ab tota forsa, contra aquesta especie llansada ab fi malévol.

No tenen los *Jochs Florals* ni poden tenir l' idea politica d' un partit determinat, com malament s' ha pretés, pero tenen, si, l' idea politica d' un partit patriótich. Son l' arca que guarda los recorts de la patria y que tots los partits politichs están interessats en conservar: son lo temple hont se reuneixen, confosos y revolts, los homens de tots colors y de totas ideas. Fora d' aquí hi pot haver política de partit: aquí dins sols hi ha política de patria.

*
* *

Los Jochs Florals, digas' lo que s' vulla en contra, son los que han donat naixensa á la moderna literatura catala-

Se 'ns acusa primerament de no escriurerho tot, y sempre, en castellá, qu' es, diuhen, la llengua nacional. La llengua oficial deurian dir, qne no hi ha perqué desbatejar la catalana.

May lo castellá será pera nosaltres de tant franca naturalesa com es lo catalá, que la castellana es sols la llengua dels llavis mentres que la catalana es la del cor. Aquella es la de las escolas, aquesta es la de las mares.

¿Perqué, podent esser primers en Catalunya nos volen fer segons ó tercers en Castella? No hi ha pas patriotisme en volernos fer comparsas fora de casa, podent esser los primers galans en ella.

Y si 'ns diuhen que també podem esser primers fora de casa, si 'ns diuhen que tambó en Castella podem ocupar los primers llochs, llavoras ¿hont es la noblesa en acusarnos d' exercir una virtud, la virtud de la modestia?

Aquells que aixís nos atacan creuhen que nosaltres no som espanyols. Ho som de cor; ho som de veras. Pus qué, sols en llengua castellana se pot cridar: *Viva Espanya?*

La Espanya es una nació composta de varias nacionalitats y en l' escut general de sas armas está cada antiga nació representada en son cuartel respectiu per sàs armas propias.

¿Perqué donchs en la literatura general no ha d' estar cada provincia representada per sa llengua? Si se li concedeix l' us llegitim de son blasó, ¿perqué negarli l' us natural de sa llengua?

Mes, n' hi ha que diuhen que no es per la llengua per lo que 'ns fan la guerra, sino pera enderrocar lo provincialisme... ¡Oh! vosaltres los qui teniu encara sentiments y conviccions, no atenteu, no atenteu al provincialisme, qu' es una de las nobles cosas que quedan encara en Espanya, si voleu guardar la fe y la santedat de certas cosas!

Lo provincialisme es lo patriotisme de provincia com lo

patriotisme es lo provincialisme de nació. ¿Per ventura lo provincialisme de provincia no es patriotisme de patria?

Deixéunos cultivar nostra llengua, qu' es una obra patriótica; deixeunos cultivar nostra literatura qu' es una obra regeneradora, y tot será pera mes be y mes gloria de l' Espanya, que aixís com es mes rica una familia que te dos patrimonis, aixís ha d' esser mes rica una nació que te dos literaturas.

¿Cuant s' es vist may que no sian germanas dos poncellas d' un mateix rosal?

*
* *

Que poden tenir los *Jochs Florals* una idea política, nos diuhen altres.

Hi ha que protestar, y protestar ab tota forsa, contra aquesta especie llansada ab fi malévol.

No tenen los *Jochs Florals* ni poden tenir l' idea política d' un partit determinat, com malament s' ha pretés, pero tenen, si, l' idea política d' un partit patriótich. Son l' arca que guarda los recorts de la patria y que tots los partits politichs están interessats en conservar: son lo temple hont se reuneixen, confosos y revolts, los homens de tots colors y de totas ideas. Fora d' aquí hi pot haver política de partit: aquí dins sols hi ha política de patria.

*
* *

Los Jochs Florals, digas' lo que s' vulla en contra, son los que han donat naixensa á la moderna literatura catala-

na. Sens ells lo moviment literari que avuy fixa l' atenció de la Europa lletrada, no hauria per cert existit.

Molts son los poetas que aqui venen á lluytar pera conseguir los premis y lo titol de mestre, y cad' any aumentan en proporció considerable las composicions presentadas al certamen.

Avuy hi ha premsa periódica catalana, poetas catalans, prosistas catalans. Avuy s' escrihuen en nostra llengua historias, y poesias, y novelas, y dramas, y comedias, y articles, y periodichs. Avuy hi ha teatro catalá, un teatro complert, que ha nascut despres de l' institució dels Jochs Florals, un teatro que atrau un públich escullit y numerós, un teatro qne te ja desde 'l drama histórich á la comedia lleujera y á las pessas de circumstancias, un teatro que no 'l tenen nacions com la Bélgica, lo Portugal y la Suissa. Y tot assó es l' obra de deu anys.

Avuy als que 'ns motejaren un dia podem dirlos: Ja no som uns cuants, som molts; ja no som un grupo, som un exércit; ja no som una secta, som una religió; ja no som una tribu, som un poble; ja no som la rutina estacionaria, som la cátedra lluminosa; ja no som una mera escola, som tot' una literatura.

Avuy als que 'ns critican, podem dirlos: critiquéunos, pero ohiunos.

*
* *

Per' alguna cosa será que avuy tant altas inteligencias y tant nobles cors s' hajen congregat pera escoltar las citras dels nostres poetas, pera assistir als sengles festivals de la

poesia d' esta terra, pera venir á véurer com cad' any apunta en lo cel de la literatura catalana eixa via lactea de flors y de glorias que s' exten y dura de l'un any al altre.

Per' alguna cosa será que hajen avuy vingut nobilissims magnates d'Inglaterra, mestres y poetas de Provensa, sabis de Paris y Roselló, estrenuas capacitats de Castella, eminents lletrats de Mallorca y de Valencia; per' alguna cosa que tants personatjes distingits hajen vingut de totas parts á donar ab sa presencia mes resplandor á la festa anyal de la poesia catalana.

Alguna cosa hi veuran en eixa literatura que 's desperta, en eix poble que s' agita, en eixa llengua que vibra, en eixa citra que sona, en eixa veu que s' ascolta, en eixa flama que naix soptada del braseral que s' estiona, en eixa música de paraulas sonorosas qu' esparoneja las inteligencias, en eixa expressió de las ideas populars que admet una forma pera manifestarse, en eixa aplech de cors y d' esperits que s'uneixen no pel mal sino pel be, en eix brugit de tot un buch de treballadoras abellas, en eixa coloma misatjera que surt del arca portantne en son bech la branca de llorer, en eixa aspiració á ressucitar una llengua que 's creya morta, una literatura que 's creya oblidada, una patria que 's creya desaparescuda.

Hi veuran lo que deu véurerse sempre en tot moviment intelectual, lo que s' ha de véurer en tota literatura: l' expressió d' una idea, la forma d' una civilisació, l' esperit d' un poble, lo sentiment d' una patria.

Asso hi veuran, asso hi trovaran en nostra literatura los que 's vullan péndrer la molestia de fixarse en ella y d' estudiarla.

No es un moviment fictici lo nostre, no es la llum zigzagadora del llampech que 'ns enlluerna y desapareix tot de seguida, no es lo foch follet que vaga al entorn de las tom-

bas dels que foren, no es la veu del passat eixida de 'n mitj dels enrunats sepulcres: es una noble, nobilissima creuhada que marxa, so metent y banderas desplegadas á la conquesta del esdevenidor; es una literatura composta de poetas y escriptors de paradge, entusiasta, patriótica, generosa, que avansa en nom de la civilisació, de la fraternitat y de la gloria; es una religió que ha comensat per posar los fonaments d'un temple y qu' envia per totas parts sos apóstols á predicar la bona nova.

Y eixa creuhada, eixa literatura, eixa religió son dignes del segle, que ab ell vihuen, ab ell s' inspiran y ab ell avansan.

Deixéunos evocar lo recort d' épocas passadas que sols ho fem pera presentar nobles exemples de virtuts á las generacions modernas. Honrar los serveys prestats es demanar nous serveys. Pera despertar l' heroisme y las nobles accions hi ha que prestar homenatje y culto als qui han estat héroes y han estat nobles. Si no ho fessem aixis forem ingrats ab nostres avis, y la ingratitut es una trista malaltia de l' ánima.

No som nosaltres com aquells llagrimosos panegiristas del passat y adoradors fanatichs de l' inmovilitat que fan vida de fantasmas perque esclusivament la passan gemegant entre las ruinas, plorant sobre las tombas. Nosaltres pensem en lo passat, pero tot fixant la mirada en lo esdevenidor; nosaltres evoquem los recorts del nostres besavis, mes no pera plorarlos y regretarlos solament, sino pera ensenyar á amarlos y á esser dignes d' ells.

Nous trovadors y prohoms d' una nova era, los poetas catalans, tot inspirantse de recorts se nudreixen d' esperansas, viuhen de la poderosa vida de las generacions modernas, sentent tictactejar en son cerbell las pulsacions de vida d'un poble que n'est fort de mena, y si esgratinyan la

terra pera descubrir als homens d' antichs segles sota las márbreas llosas hont jauhen en repos y pau eterna, no es certament pera vestir sas robelladas armaduras, sino pera demanarles un esquitx d'aquell entusiasme caballeresch que 'ls portava á fer del amor un culto, una guspira d' aquella fe que 'ls feya superiors en las greus tribulacions del ánima y en las feras tempestas de la vida, y un' alenada d' aquell esperit patriótich y d' aquella serenitat de fortalesa que 'ls duya á mantenir lo dret, la lley y la patria contra cualsevol, fos qui fos, petit ó gran, que trepitjar gosès las llurs inmunitats sagradas.

Tal es, al modo de véurer del Consistori d' aquest any, l' expressió, l' idea, lo sentiment de la literatura catalana.

*
* *

Majistrats de Barcelona, honorables y dignes successors dels prohoms de las vermellas gramallas, no estareu per cert descontents de vostra obra que cad' any ha crescut en importancia pera cad' any créixer en gloria. Comprenguereu perfectament l' idea que guiava als restauradors dels Jochs Florals, y al continuar cad' any aquesta festa, sempre ab mes esplendor y mes constancia, habeu compres que, honrant la llengua mare, honravau al poble que la parla.

Majistrats de Barcelona, permeteume repetirvos avuy, en nom del Consistori, las paraulas mateixas que dirigia

avuy fa deu anys á vostres antecesors en est mateix historich saló, ab motiu de la festa primera dels JOCHS FLORALS: « Heu honrat á vostre pais, y qui honra á son pais, honrat « ne sia. »

Algunas paraulas ara á vosaltres, poetas los de Castella y de Provensa, los de Inglaterra y de Valencia, los de Rosselló y de Mallorca, los espanyols y los estrangers.

Salut y fraternitat á tots y cada hu de vosaltres, los que sou avuy nostres hostes estimats. Lo Consistori dels JOCHS FLORALS vos saluda coralment á tots en nom de la terra catalana.

Salut y fraternitat á vosaltres los de Castella que en vostre pendó porteu encara y portareu sempre, si á Deu plau, los dos colors vermell y groch, colors de la bandera antigua catalana en los bons temps de nostra patria que en penyora d' aliansa vos donaren los nostres pares: á vosaltres Joseph Zorrilla, lo trovador del passat, Ventura Ruiz Aguilera, lo cantor nacional, Gaspar Nuñez de Arce, lo poeta dramatich, insignes y nobilissims escritors, que sou aquí la representació viva de nostra germana Castella.

Salut y fraternitat á vosaltres los de Provensa que en vostre honros blasó de provincia porteu encara y portareu sempre, si plau á Deu també, las roijas barras catalanas que en temps de ben volguts recorts vos donaren en penyora d' amor los nostres avis: á vosaltres que 'us agrupeu en torn del apóstol que lo nóm literari apella lo *Virgili de Maillano*, de Frederich Mistral, la personificació encarnada de Provensa.

Que vos sia grata á tots l' hospitalitat de la terra catalana, y plegue á Deu que al tornar á vostras casas ne porteu de nosaltres un recort com lo qu' en lo fons dels nostres pits sabrem guardarne de vosaltres.

Com hostes heu vingut: com germans ne partireu.

En remembranza d' aquest jorn, que ab vostra vinguda l' heu fet jorn de mes alta gloria; en cambi de nostra hospitalitat, que si no es faustuosa es fraternal al manco, sols una cosa demanem ; que al tornar á la pau de vostras llars vos emporteu, com grana de amistansa pera sembrar en vostras encontradas, com flairos ramell de flors pera repartir entre vostras familias, com dols recort d' amor pera empeltar entre 'ls vostres, lo recort de nostra gaya festa del mes de Maig, lo recort dels poetas germans vostres, lo recort de la terra catalana.

III

MEMORIA

DEL

SENYOR SECRETARI DEL CONSISTORI

D. Francisco Miquel y Badia.

EXCEL-LENTISSIM SENYOR:

Maravella semblaria veurer compareixer tants campeons á una lluyta en que molts han de esser vensuts, sino 's sapigués que los justadors premi mes alt esperan de son treball que las joyas d' or y plata, ab tot y tenir las que dona lo Consistori un preu que no 's pot pesar ab balansas, ni molt menys pagar ab monedas. Per xixó no veureu may que ningú se 'n allunyi; per xixó los que anys passats obtingueren un accéssit ó sisquera una menció honorífica ab mes afany s' aprestan, y los que res pogueren guanyar novas armas preparan, los sentiments de son cor fortament nodreixen, en la historia de la terra cercan ensenyansa y fineixen per obtenir aquella flor per tothom tan desitjada y que si be 's mustia, pert sos colors y mort com totas las cosas de la terra, serva una flayre que alena sempre l' anima del poeta y qu' es inmortal com vinguda de aquella font d' ahont brollan los tres purissims sentiments de Patria Fé y Amor divisa d' est Consistori. Trenta vuyt composicions se reberen en lo pri-

mer any de la Institució ; 362 se n' han rebut enguany en que s' en cumpleixen deu de la nova renaixensa.

Entre aquestas n' hi ha 62 que han cantat la Fé, 49 nascudas del tracte amorós ab las gestas de la nostra terra, 245 que pertanyen á diferents assumptos y 6 en prosa que descriuhen y enalteixen lo memorable siti de Girona en la guerra de l' Independencia. Mes de quatre voltas al escullir entre ellas las mes bonas ha sentit lo Consistori no poder mostrar algunas flors, que si bè no del tot obertas tenen ayres de hermosas poncelletas y fan una olor catalana encisadora. Tres premis ordinaris oferí en lo cartell, segons costum pagats per lo Senat Municipal, nostre ver protector y mes ara que may firmíssim aymador de la Gaya Ciencia. Altre estraordinari prometé donar al que millor escrigués una historia del Siti de Girona abundant en datos y apropósit pera ser posada en mans de la gent treballadora: á la generositat del Ateneo Catalá y al amor que lo mateix professa á las lletras debia lo Consistori lo anterior premi extraordinari. Mes com reparás en lo valor poétich d' alguna composició, que per altra part atesas certas condicions d' ella no desitjava posar dins los premis ordinaris, resolgué per unanimitat de vots, concedir una altre joya extraordinaria en nom del Consistori y seguint una lloable costum d' alguns anys cap ensá sens interrupció continuada. Es á dir que los Mantenedors podian donar la flor natural qu' anomenám premi d' honor y cortesia, la englantina d' or, la viola d' or y plata, las medallas d' or y plata de l' Ateneo Catalá y un brot de taronger florit de plata, premi extraordinari del Consistori. Ab eixas flors, tan ricas n' havem guanyat altres que valen molt mes encara, y si hermosas son las ciselladas que veyeu sobre la taula, altre bellesa mes capdal tenen las que vos mostraré aviat pera no fervos glatir ab lo desitj puríssim de contemplarlas.

D' acort han estat tots los Mantenedors presents á la votació sobre las poesias que debian premiarse y aixó me plau molt dirho, puig mostra ensemps las bonas dots de las composicions y la unitat de criteri entre los jutjes, ja fortament lligats per la de sentiments y sobre tot d' amor sens terme á nostra estimada Catalunya. Dretament havem cregut donchs que l' adjudicació de las joyas havia de ferse de la següent manera.

PREMI DE LA FLOR NATURAL.

Ho será una *Bigandia casacassana* vinguda de Monserrat, present del jardiner senyor Martí qui en Barcelona l' ha cultivada.

S' ha donat á la valenta composició que té per titol *Lo Castell feudal*, y per lema, *Vivre en tout*, *c'est vivre cent fois* (Lamartine), inspirada en la forma y en lo modo de conduhir lo pensament de la que ha escrit en Italia un poeta lirich de nostre seggle y ab lo titol del *Cinque Maggio* es de tothom ben coneguda. La energia dels conceptes, la veritat del sentiment poétich, l' armonia robusta de la versificació, la habilitat ab que ha introduhit lo autor en nostra literatura la combinació métrica usada y per fi certa indecisió lírica que permet al qui l' escolta explayarse per entre lo passat de la nostra terra, han fet á Lo *Castell feudal* mereixedor del premi d' honor y cortesia, encar que 's dolgue lo Consistori de no poder afirmar tant absolutament com lo poeta que 's trobe en ell sensera la patria catalana.

Lo primer accéssit á est premi l' ha guanyat la poesia anomenada *¡ Ruinas !* vinguda ab lo lema *Estos, Fabio ¡ ay dolor ! que ves ahora — Campos de soledad, mústio collado — Fueron un tiempo Itálica famosa,* per sa bona y armoniosa versificació en *tercetos* y per lo acert ab que ha

seguit son autor la famosa cansó de Roderich Caro variantla ab originals conceptes nascuts en terra catalana y ab un final que enllassa lo passat y lo present d' una manera nova y ben trovada.

Lo segon l' ha obtingut lo fresch romancet *L' espigolera* plé de suau poesia y qu' enclou un delicat pensament, enjoyellat d' alló millor ab sensilletas galas de llenguatje. Vingué ab lo lema *Axís son las de ma patria.*

Menció honorífica ha jutjat que devia fer lo Consistori de los romansos *Lo mal d' amor, Na Isabel* y *Cansó* que demostran per part de sos autors un estudi profitós dels que corran en boca del poble, y també de la composició en valenciá titulada *La Morta viva* per sa versificació plena en quiscuna estrofa y en totas ellas ben sostinguda.

PREMI DE L' ENGLANTINA D' OR.

A la composició que porta per titol *Lo derrer Pallars* y per lema *Patria,* quadro dramatich d' efecte coratjós partit en tres compartiments, ab tant bon giny y ferma sobrietat pintats que l' interés per los dos héroes s' arrela mes y mes fortament en lo espectador, no sols á cada vers sino que també en lo final, á cada paraula per lo de Pallars pronunciada. Los carácters d' est y de sa muller la comptesa son vivents y sostinguts sempre: per entre los sentiments de venjansa qu' enardeixen los pits dels dos esposos fá apareixer lo poeta l' amor religiós cristiá en un sol vers, corona d' esta enérgica composició entelada no mes ab alguns defectes qu' entremitj de sas bellesas de pensament molt bè poden oblidarse.

Ha obtingut lo primer accesit lo romans titulat *Lo Rey del vent*, ab la divisa *Ques frare? Ja diuhen que vos vos*

fet nomenar rey d' Aragó (MUNTANER, cap. CIII), per sa fácil versificació, efecte gráfich del final de cada un dels romansos y valenta pintura del cardenal que intervé en la escena. Si á est s' acostessin los carácters dels demés personatjes molt mes tindria que lloarse en la composició épica ab lo primer accéssit premiada.

Per la flayre popular molt agradosa y la bondat del pensament final en la poesia narrativa anomenada *Canamunts y Canavalls*, que tenia per lema *Et pugnavit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum* (Isaias, XIX) se li ha donat lo segon accéssit de l' englantina. Algunas repeticions del tot innecesarias y certa difusió al descriure la lluyta dels dos bandos dins la iglesia senten los mantenedors haverlas trobadas en una composició per molts conceptes apreciable.

Á la poesia en llengua d' Oc *Las sorres mártires*, y á las catalanas *En Dalmau Creixell, Otger*, y *Lo Parlament* se 'ls ha concedit menció honorífica, atesas las bonas qualitats qu' en ellas resplandeixen.

PREMI DE LA VIOLA D' OR Y PLATA.

No s' ha adjudicat est premi perque han cregut los mantenedors qu' entre las composicions á ell destinadas no n' hi havia cap que tingués prou altas qualitats de sentiment y espressió pera ferla digna de mereixerlo. Moltas n' han trobat ben versificadas, mes pocas que no fossen imitacions, fins quasi á la lletra d' inspirats cants de la lírica castellana ó d' altres catalans premiats en anys anteriors, ó que no presentessen fluxedat d' aspiracions, pobresa d' imatges y con-

ceptes y un modo d' espressar los pensaments mes propi del filosoph racionalista que del sabi creyent embadalit ja en esta vida per las celestials armonías.

Solament los dos accéssits d' aquest premi (que 's guardará per l' any vinent) s' han adjudicat á las dos composicions tituladas *Penediment* y *Afany*, que tenen per lemas: la primera *La mort no tem que lo mon dampnifica—Sino que tem que cel me desfallesca* (Cants de mort.—Ausias March) y *Sitio* la segona. La energía dels pensaments y sobrietat en la expresió de bona mena catalana en la una y l' esperit cristiá qu' entre mitx dels afanys del mòn se veu en l' altre, han sigut las rahons tingudas presents per los mantenedors al donar á las composicions anomenadas lo primer y segon accéssit respectivament de la viola d' or y plata. Bonas dots s' han vist en las poesías *La creu de Jesus* y *Á la verge de Montserrat*, de las quals se fá especial menció honorífica.

PREMI EXTRAORDINARI OFERT PER L' ATENEO CATALÁ

A LA MILLOR HISTORIA DEL SITI DE GIRONA

EN LA GUERRA DE L' INDEPENDENCIA.

S' ha donat lo premi de la Medalla d' or, per majoria de vots á lo treball anomenat *Lo siti de Girona en l' any 1809*, que té per lema *Deu* y *patria*.

Aixis mateix per majoria de vots ha obtingut l' accéssit d' una medalla de plata la *Historia del siti de Girona en l' any 1809*, ab lo lema de la crónica de Muntaner « Quel mon tant cruel gent no ha lla hon han poder com son francesos...» « Mes aquell poder no era res al poder de Deus, qui guardava é defenia ab bon dret los sicilians. »

PREMI EXTRAORDINARI D' UN BROT DE TARONGER

FLORIT DE PLATA

DONAT PER LO CONSISTORI.

Lo palau enchantat composició en catalá antich que té per divisa *Ieu la vese, aquelo branqueto — E sa frescour me fai lingueto* ha guanyat esta joya extraordinaria. La hermosa tradició de la reina mora encantada dins la Cova d' Artá á Mallorca está ab ma de mestre descrita en dit romans, plé de pensaments energichs y de locucions bellíssimas y rich de sentiment poetich ab exquisitíssim art portat y creixent sempre.

Chants d' amor es lo treball en vers qu' ha obtingut lo primer accéssit y que vingué ab lo lema: *En lloch d' hú très chants d' amor — Vos tramet lo trovador — Trie aixis lo jutge scient — No el mes bó, lo menys dolent.* Si bè pensa lo Consistori que dits cants no 's poden qualificar per complert d' imitacions d' Ausias March com pretent lo seu autor, mereixen molta estima per los coneixements qu' ha probat tenir lo poeta de la nostra escola filosófica poética en la edat mitjana, l' acert ab qu' ha vestit molts conceptes á faisó dels escriptors en vers del seggle XV, y lo sabi enginy ab que arriba en lo acabament al amor platónich, que pren lo goig mes alt en la contemplació de la dona aymada.

Lo segon accéssit s' ha votat á favor de la dolsa oda clássica *A la inspiració*, nascuda, sens dupte, del estudi del poeta lírich mes inspirat de la llengua castellana.

Aixis han cregut que debian adjudicar los premis los Mantenedors de l' any 1868.

Altre Corporació oficial á mes de lo Excm. Ajuntament tenen los JOCHS FLORALS per protectora. La Excma. Diputació de la Provincia es eixa y enguany com los passats ha volgut ajudar també al millorament de la llengua y del esperit catalans, fentnos dó d' algunas obras á fí de que s' ajuntesin als premis y accéssits senyalats en lo cartell pera aquesta festa. Quan de bonas mans vé la mercé, á lo preu que per ella tinga un altre n' hi afeigeix molt mes estimat y volgut encare. Tres exemplars de *Lo jotglar de Mallorca* per nostre Mestre en Gay Saber Geroni Rosselló serán distribuits entre tots los poetas que tingan premis ordinaris y l' extraordinari del Ateneo; vuit altres de la *Vida en lo Camp* per D. Cayetá Vidal y Valenciano se donarán á los vencedors qu' hagen guanyat los accéssits dels premis ordinaris y del pertanyent al extraordinari del Consistori.

Una joya tambe 'ns oferi pera enguany l' Ateneo Balear de Palma de Mallorca, mes vinguda tart la nova y senyalant aquella corporació tot temps desitjosa verament de enaltir la nostra llengua, que fos donada en lo present concurs al que millor trova hagués feta llohant historia ó usatges d' aquellas illas, resolgué lo Consistori, seguint manament de sos Estatuts, deixar pera l' any vinent la palma de plata premi extraordinari que ab tanta generositat com bon seny y escalfat cor oferia lo discret Ateneo de Mallorca. Busqueu donchs poetas que m' escoltau, busqueu inspiració en la rica historia de las illas germanas y veniu á bornar l' any que vé pera conquerir en lo camp clos de la poesia aquella joya tant preuhada.

Y vosaltres los que anau de poble en poble y de masia en masia demanant als vells de la terra que vos contin los recorts de l' avior, las costums patriarcals, y las festas, balls y tonadas que malaguanyadament anam oblidant pera pendren altres de novas, que no s' han fet com aquellas aposta per

nosaltres; vosaltres pacients observadors y narradors enginyosos tingueu esment que l' Ateneo Catalá dona premi en l' any 1869 á la millor novela histórica que tinga per assumpto fets corresponents á la época que vá dels primers anys de la guerra de Successió als últims de la guerra de l' Independencia, y en la qual 's dongui marcada importancia á la pintura de las costums privadas en lo temps elegit pera l' acció de la novela.

Deu anys fa qu' en lo mes de Maig, en aquesta histórica sala, devant de las imatges de nostra Comptesa y Reina y de lo rey En Joan l' aymador de la gentilesa, voltats dels homens mes sabis y honorables de la nostra terra, dels poetas que ab sos treballs l' enalteixen, d' encisadoras damas gayas flors viventas en aquesta diada; deu anys fa que celebram la festa poética dels Jochs Florals, la plasenta festa de la literatura catalana. Trist est en dia de tant goig haver memoria dels que hi foren l' any passat y en lo present no 'ls trobem ja entre nosaltres. En eixos banchs véyeu sempre sentat á En Joan Agell pare virtuós, sabi mestre, amich verdader, de enteniment clarissim, ferm aymador de sa patria y avuy la mirada 's pert cercantlo, y los ulls del cos no 'l troban, y llágrimas prest llansariam si ab los de l' ánima no vegessim que dalt del cel ja te posada y que allí ahont tot es benaventuransa prega á Deu y á Santa Eularia pel bon esdevenidor de la mare patria y de la adorada terra catalana. Prenem exemple dels qu' han sigut coratjosos y bons ciutadans pera tot temps imitarlos.

Volguent lo Consistori fer ab mes solemnitat en aquest any la distribució de las joyas ha invitat pera que á ella asistissin triats poetas y escriptors de Castella y als que en lo mitjorn de Fransa parlan encara y fan renaixer la llengua Provensal en que escrigueren sos dictats los mes valents cultivadors de la gaya ciencia. Germans d' uns y altres

som, mes lo vincle qu' als de Castella nos uneix es lo esperit de patria, l' amor á la terra espanyola que viurá sempre en nostres pits mentres alé de vida 'ns quedi; llassos d' antiga unió, ferm carinyo á las encontradas nativas, un passat literari comú nos aplega als sucessors de l' encantadora Clemencia Isaura. Tant de bó que Deu volgués inspirar á tots los pobles l' ardent amor á sas montanyas y planuras, als monuments aixecats com guardas vigilants pels que sos antecessors foren, á las vilas y á las casas payrals quiscuna un llibre de cent fullas gloriosas, á las sabias y bonas costums mereixedoras d' esser seguidas y per fi á la llengua qu' infantons en la llet mamarem, que 'ns acompanya en nostres goigs y desditxas, y que tant s' escau ab lo nostre esperit que d' ella 'ns devem valer quant del fons del cor nos surten las paraulas. Mes arrelat estaria l' amor de patria y no sentiriam dolorosament parlar d' abandonarla com qui de la cosa pus menyspreada parla; no veuriam caure enderrocats avuy un palau, demá una iglesia, mes tart, ay! lo qu' es tal vegada pitjor, una institució profitosa pera lo bon nodriment dels fills dins de la llar doméstica. Espanya es terra tan desigual com rica; sas encontradas tenen fisonomias diferentas; los qui en ellas viuhen lleys oposadas, costums que poch se semblan; mes los cors de tots una cadena 'ls junta de dos anellas formada, anellas maravellosas que drincan sols al ressó de dos sentiments tant puríssims com los de Fé cristiana y de fortíssim amor á la Patria. Fem que 's servi per tots aquesta cadena; enfortimla mes cada jorn si axó es possible, guardem com un tresor la vella llengua, los vells temples y palaus, los antichs usos, millorantlos si sempre que 's puga, y no farem tots plegats malas jornadas ni menys perdrem la religiositat, l' honor caballerós y l' altívola constancia que tant envejan los estrangers de seny á la terra d' Alfons lo Sabi y d' En Jaume lo Conque-

ridor, als casals ahont nasqueren poetas com Frá Lluis de Lleó y Ausias March, homens de govern com Fivaller y Cisneros, verges mártirs com nostra patrona Santa Eularia y monjas com aquella Teresa de Jesus, la de la ploma d' or, per l' amor diví en tots sos dictats ubriacada.

IV.

Premi de la Flor natural.

LO CASTELL FEUDAL.

LO CASTELL FEUDAL.

— Vivre en tout, c'est vivre cent fois!
LAMARTINE.

¿Ets tu, feréstech héroe,
de atlética figura,
l' altiu senyor y árbitre
que desde aquesta altura
sa voluntat indómita
daba per lley al pla?
O bè ets ombra fatídica
pels llamps fuetejada,
que á estas timbas ásperas
guaytant esparverada,
pareix que esperas sópita
qui 't vulla soterrá?

De nit, quant toca l' Angelus
la mística campana
de aqueix poblet, que exánime,
sota 'ls teus peus s' aplana,
com si temés del déspota
lo somni conturbar,

Tos murs, tas torres értigas
de llonchs marlets cenyidas,
tas descarnadas gárgolas,
tas portas esvahidas,
ta magestat decrépita
bè 's semblan revifar.

Llavors la dona tímida
ab l' índice 't senyala,
y 'l vell, viventa crónica,
del sèu esment fent gala,
á las maynadas crédulas
ne conta 'l teu mal fat;
De com un jorn vá móuressen
gran veu sobre la terra,
y una oratjosa mánega
que estremordí la serra,
del fons del vall á la última
pedra 't deixá esvinsat.

Senténcia fou justíssima
la que, ab ma agraviada,
sobre ton front ciclópeo
lo cel deixá estampada
per que en ta imatge ombrívola
se conservás millor.
Per só poblan còrps y ólivas
tas rónegas escletxas.
pastoran cabras frévolas
allá hont brunzian fletxas,
y entorn sols peta rústega
la fona del pastor.

Per sempre mès fugírenne.
de tu 'ls ponts llevadissos,
estrados, cambras lústicas
rublertas de tapissos,
armas, joyells y cáfila
de esclaus y ballesters.
Ni tornarás ja á véurelas
aquellas cabalgadas
que de estos murs eixíanne
tant bellas y agensadas
de armini y robas lústicas,
de plomas y cinters.

Jo 'n sé de tu mil cántigas
de amors y de prouesas,
de malvestats insólitas,
de alts fets y de vilesas
que aquesta vella fábrica
per temps han escruixit.
Conech qui ab ursas cínicas,
guaytant per tas arqueras,
retá á la irada víctima,
mentre en sas lladroneras
aparellava grévolas
cent morts contra sòn pit.

Sé ahont la sanch adúltera
feu córrer la venjansa,
tot rabejant frenética
lo born de altiva llansa;
ahont renegá l' apostata

y 'l bansador il-lús.
Ahont fou la llar márbrea,
l' escut de quartons nobles,
l' armer, la cort llarguíssima,
y ab tants de arreus y mobles,
prop de la cambra púdica,
la cambra del mal us.

Sé qui en sa ascona ardévola
lo llamp del cel portantne,
dels plans y serras pátrias
aná foragitantne,
devant sa ruenta cólera,
las turbas dels alarbs;
Y qui, com visió olímpica,
desde estas fondaladas,
sas onejantas flámulas
llensantne á las creuhadas,
portá sa fama armífera
del Líbano als Algarbs.

L' honor, la glória heróica,
lo geni y la bellesa,
la magestat cessárea,
lo crim y la impuresa
sota eixa arcada gótica
baixaren tots lo front;
Mentres la negre jácera
que al fons del vall se corca,
dressava, ungla carnívora,
la repugnanta forca

hont s' arraulía estúpida
la mort sobre 'l pregon.

¡Ah! ¡per qué vindré á véurelos,
jo, estos bestuars sanchnosos,
estos murets, nius de áligas,
y 'ls badadors sumptuosos
de hont pot ser tendres llágrimas
per tu, ó poble, han caygut?
¿Per qué á estas pedras rónegas
mon cor ha de acostarme?
¿per qué aqui sols, uníssonas,
sento ab sons bells parlarme,
com fan las arpas eólicas,
mon cor y mon llahut?

¿Per qué á est fossar, idólatra,
vé ma ánima cristiana,
á pregá á Dèu pels héroes
de rassa catalana,
llevantne prop la víctima
la ombra de sòn butxí?
¡Oh! bè ho se prou; la ténebre
nit de aquest jorn, la fosca
de aquesta llum magnífica,
l' aspre y terrible tosca
del nostre brill... ¡la pátria
sensera 's troba aquí!

(De **Adolf Blanch y Cortada.**)

V

Primer accéssit de la Flor natural.

¡ RUINAS...!

¡ RUINAS... !

« Estos Fabio, ¡ ay dolor ! que ves ahora
« Campos de soledad, mústio collado,
« Fueron un tiempo Itálica famosa.....

Rioja.

Calláu, calláu, qu' en mitx de las ruinas,
Dórm lo passát; son respirar murmura
Lo vent, en las arcadas bissantinas.
No 'l despertáu; que sa gegánt figura,
N' esglayaria al mon, las irritadas
Ómbras cridánt en tórn sa sepultura.
Aqueixas llosas per lo gram tapadas,
Per l' alenada del Ponént batudas,
Y per las plujas de los anys corcadas,
D' altres edáts ja 'n fóren bé 'n volgudas;
Paláus, témples y múrs de génts antigas,
Entre 'ls mysteris del passát perdudas!
Aqui hónt lo vént se gronxa en las espigas,
Aqui hónt lo sòl las daura, las senyeras
De Roma, hi onejáren enemigas.

Com lo Semoún ne tronxa las palmeras,
L' univérs ¡ay! llavors arrebassáren,
Las famolencas áiglas estrangeras!
Aqui del Céssar las legions paráren;
Y aquí, baix d' aqueix sol, en eixas planas,
Múrs y paláus, témples y llárs n' alssáren.
Aqui, de las campinyas vallesanas,
La reyna fóu un jórn; l' orgúll ¡ay! n' era
Dels Céssars immortáls y áiglas romanas!
Al cél, entre las boyras, la fumera
Pujá de una ciutát; sa ómbra encara
Per eixos llochs va divagánt severa.
¡Aqui la Egára fóu; la gran Egára!
De sas grandésas que lo món ompliren,
¡Ay! ja no 'n quedan ni las céndras ara!
Cént y cént voltas, de la terra eixiren
Erránts fantásmas de la fósca bruna,
Y aqui, al peu del torrént, se reuniren
Per admirar dels setgles la fortuna...
¡Fochs fólls que en un instant lo vént desfeya,
Al primer ráitj de l' indiscreta lluna!
Impía sólca vuy los camps la reya,
Los camps hónt lo valór hi féu destrossos
Y 'n sofríren los xochs de la peleya...
Y al arrencár lo ferro aquélls terróssos,
Veu tornarse 'l bovér, ab freda rialla,
Blanca la terra, dels fracgménts dels ossos!
Una mota de blát, cubréix la malla,
Hónt granér hi trobáren las formigas,
Quant caigué lo valént en la batalla...!
Que aquí, planas y márges y garrigas,

Ensá y enllá, n' están totas sembradas
De las hassányas de las génts antigas!
Hostas incultas de l' oriént baixadas,
Sepultáren Egára ta grandesa,
Com movedissa arena las onadas!
Y caiguéren tos fills á sa feresa,
De tas vérges l' alárb ne féu joguina,
Paláus y témples de las flamas presa!
L' orgúll y l' esplendór de la llatina,
Al pás conqueridór d' aquella rássa,
¡Que fòu sino desolació y ruina...!
¡L' un sétgle á l' altre sétgle n' arrebassa!
Sempre ¡avánt! ¡en avánt! lo cel li crida:
¡A l' Egára immortál la humil Ter-rassa!
La fábrica als Deus pátris erigida,
Al Cristo n' horabona consagrada,
Al jóu de Mahomét fóu convertida!
Sos fonaménts son de la sérp morada;
La salamandra, son horrór soleja,
En la llosa al gran Jove dedicada!
Aqui hónt Val-Paradís vuy serpenteja,
Entre álbas y canyárs, flórs y verdura,
Que 'l vent ab fláyre dels roméra oreja,
Com del passát fantástica figura,
Del abisme evocada; ómbra severa,
Que la lluna dibuixa en la planura,
S' aixeca d' un castéll la calavera...
vuy sa impoténsia y abandono plora,
Y 'l darrér tóm de l' univérs espéra!
Las ortigas y l' éura trepadora,
Dels ennegríts marléts s' ensenyoriren;

Del lloch de la senyera vensedora!
  Las que bélichs claríns un jorn n' ohiren,
Parleras voltas y paréts honradas,
Que als crits de ¡via fora! s' estremiren...
  Ara, en las horas de la nit calladas,
De l' óliba la veu n' óhuen feresta,
Quant espanta lo vént sas nieradas,
  O l' éco funerál de la tempésta...!
De cavallérs ni llansas, ni armaduras,
Ara, ni 'l nom, ni la memoria 'n resta!
  Sols en las nits de los hiverns obscuras,
Quant regolfa 'l mastrál, á las dótze horas,
Diu que 'n deixan los morts llúrs sepulturas..
  La fantasia veu sortir llavoras,
Dels márges, dels torrénts, de las ruinas,
Ombras, en professóns aterradoras.
  Aqui, al ressó estridént de las botzinas,
N' aixécan los guerrérs las duras massas...
Altres, lluentas fullas damasquinas...
  Las planas de l' entórn, quant son capassas,
En un instant, com un torrént s' anégan,
De cascos y marlotas y corássas!
  Munió de fráres, mes enllá, ne pregan,
Als plánys d' una campana llastimosa,
Que 'ls renílls dels cavalls y 'ls crits ofégan;
  Y mes enllá, en comparça numerosa,
De bisbes y guerrérs tranquila exçena,
Las lleys decreta y las costúms imposa.
  Mes quant lo primer raitx de la serena
L' espessa glassa de las bromas talla,
Y en llunyadá horisont sas llums destrena;

Ni vestigi se veu de la batalla...
La cadernera sas cançóns refila,
Y 'l vént que baixa de las serras calla!
Brota llavors de l' industriosa vila,
En inmensa espirál, negre fumera,
Qu' al cel, formantne pabellóns, s' enfila;
Del llamp també 'l vapór en la carrera,
Serras forada, los espays traspassa,
Xiulánt, deixántne borrellóns enréra!
¡Es lo Progrés que áb la ciutát la enllassa!
Llavors entre las galas matutinas,
Al só de las campanas de Tarrassa,
¡Cantárs murmura 'l vent en las ruinas!

(De **Pere Antoni Ventalló**, de Tarrassa.)
(Cantór d' Egára.)

VI

Segon accéssit de la Flor natural.

L' ESPIGOLERA.

L' ESPIGOLERA.

Aixis son las de ma patria.

Diguem tú, la dels ulls negres,
La del rebosillo blanch,
La del giponet de sarja,
La dels gonellons rallats;
Diguem tú, la que t' aixecas
Ab los aucells tos germans,
Tú, que á l' aubada, á la Verge
Li dius: *bon dia y bon any*,
Tú, que com ells, la volada,
La volada prens cantant,
Corrent á cercar espigas
Així com ells cercan grans.
Tú, que véus lo que no veuen
Los segadors esburbats;
Tú, que posas dins ta falda
Lo que les fuig de sas mans,

Diguem tú, l' espigolera
Si volrás espigolar
Lo camp del meu cor, fa estona
Segat per los desenganys.

Tú no déus tenir, la bella,
No déus tenir mes afany
Que fer mes grossa maynada
Que tas amigas no fan.
Tú no déus tenir, la nina,
Mes desitx que 'l de descans,
Y de traure un rebosillo
Cuant las altres lo trauran.
Tú no déus veure 'n tos somnis
Mes qu' uns botons esmaltats,
Una creu de pedras verdas
Damunt gipó satinat
Faldetas color de rosa,
Capell de paume enflocat,
Y que 'l dia de Sant Jacme
Balles la *primera* al ball.
Diguem donçs l' espigolera
Si volrás espigolar
Lo camp del meu cor, hont xorda
Del vent del desitx lo bram.

Semblem que vius pajeseta
Dias de goig y de pau:
Las festas vas á l' esgleya.
Los altres dias al camp.
Semblem que dejorn anyoras

Las vel-las de lluna y embat
Que passas á damunt l' era
Ab tas amigas folgant.
Semblem que cuant ellas ballan
Ab los missatges cansats,
Cuant *mateixes* y *copèös*
Sonas ferint ab dos machs;
Cuant las cantas ab veu dolça
Las cançons del temps passat;
Ton cor aixampla sas alas
D' un cel d' amor per l' espay.
Diguem dolça espigolera
Si volrás espigolar
Lo meu cor, que no grellasin
Las espigas dins lo fanch!

¿Perqué fins al pit acalas
Hermosa nina ton cap?
¿Perqué tas galtas se tinyen
del viu color de la sanch?
¿Perqué una llágrima baixa
De tos ulls espirejants?
¿Perqué de ton capell besas
Est sech clavell desfullat?
Diguem tendre espigolera
Si lo goig no coneigs ja,
Si d' esta flor dins lo calzer
Tots los plers hi tens guardats,
Si al partir cap á la guerra
Aquell jove la 't va dar,
Aquell jove ab qui tú enavas

Ab los dits entrunyellats.....
¡Ton plor diu, espigolera,
Que sas glosas sols cantar,
Que sols á ell véus en tos somnis,
Que sens ell may tindrás pau!
¡Ton plor diu, espigolera,
Que de mon cor dins lo camp,
No hi vols cullir las espigas
Puig son pocas y entre carts!!...

Abril de 1868.

(De **Gabriel Maura**, de Palma de Mallorca.)

VII

Premi de la Englantina d' or.

LO DARRER PALLARS.

LO DARRER PALLARS.

Lema.—PATRIA.

I

Dins lo enmarletat castell
de Sort, al se 'n l' hora baixa,
armat de 'l cap fins als péus
un cavaller se 'n entrava.

—Ojats, mos faels maynaders,
que 'l compte n' Huch és qui 'us parla:
alsáu lo pont llevadis,
aparelláu prest las ármas.

Féu que tingan los coltells
fi lo tall demá á trench d' auba,
que si 'l mòs no 's tréu á nit
no l' heu de treure ans de gaire.

Poséus los capells mes forts,
cercáu los escuts mes amples,
las civellas clohéu bè
dels cuixals y las cuyrassas.

Arboréu mon penó roig
en lo cim del homenatje,
que de nou l' hém de pintar
molt abans d' una setmana.

Via sus, mos maynaders,
que 'l compte n' Huch es qui 'us parla,
la fura vol vindre al cau,
aparellaus sens' tardansa. —

Tal va parlar á n' als sèus
tan bell punt féu l' arribada,
lo compte n' Huch de Pallars,
jitant pèls ulls rojas flamas.

Poch se 'n cuyda del cavall
quan sens' descolcar los parla,
ni molt menys de sa muller
que l' espera dins sa cambra.

Quan ella 'l veu prop de si
amoroseta l' esguarda,
y paraulas com aytals
ja 'n cambian l' un ab l' altre.

— Benehit sia 'l retorn
com un bès ne vulláu darme;
asseyéuvos á mos péus,
reposéu sobre ma falda.

— Malastruga hora ne sia
ma muller, la cn que tal fassa,
que mal cau de fer lo nin
quant un pél se te de barba.

—Quí 'us ha ofés lo mèu marit,
que parléu d' estas paraulas?
—Sanch de Rey en son pit bull
qu' es á fe malaguanyada.

—Digaume, si 'us plau, lo tort
que 'n sento, marit, frisansa.
—Barcelona és de 'n Joan,
la guerra s' es acabada.

A quants lluytaren, per bons
se 'ls ha nomnat á véus altas;
menys á mi que, per dolent,
en cridas avuy me dampnan.

—Al sentirho clou los punys
na Catarina, enutjada,
y la meytat dels cabells
d' una tirada 's rebassa.

—No tinga una hora de pau
qui tals cridas n' ha manadas.
—No li dará 'l compte n' Huch,
mentre un alé de vida haja.

—Jo cuydaré, mon marit,
que mon bras no 'us fassi falta,
que una honra tenim abdos
y hem nascut de bona mare.

—Per massa fael á las lleys
la vida 'l Rey vol llevarme...
¡botxí de tos propis fills,
malehida ta nissaga!

Tal ne digueren entant,
que la nit ne desplegava,
devant los raigs de la llum,
lo negre vel de sas álas.

Après, quant morts los teyers
y altre remor no sonava
en la vall, que la del riu,
ó las petjadas del guayta,

deya n' Huch, de sa muller
dormint de cap á la falda: —
Muyra 'l Rey — y ella un fort bès
feya ressoná en sa galta.

II

De tots quants castells te 'l compte
s' ha volgut fe 'l Rey, senyor;
mes, sens' que d' un pogués serho,
lo Rey en Joan s' es mort.

Li han bastat á 'n Huch, los brassos
dels Claramunts, dels Copons,
dels Satentis y 'ls Planellas,
per vence al Rey d' Aragó.

De tan colpejar fins tenen
gastat de la espasa 'l pom;
mes avuy feneix la guerra...
grat sia á Déu, si aixi 'u vol.

—Novas n' han vingudas compte.
—Quinas novas, mos barons?
—Lo missatjer que las porta
vos las donará millor.

—Dits, missatjer, lo missatje.
—Lo Rey, vos dona 'l perdó
com per Rey lo vulláu pendre.
—Responeu al Rey, que no.

—Pensáu que ab poder se trova
com cap altre hi hagi al mon.
—Ab tot, de bon xich ni manca
per ser dels Pallars senyor.

—Pensáu que Joan se deya
lo Rey que va fervos tort,
y que 'l que avuy aqui 'm mená
es en Ferrant d' Aragó.

—Jurí guerra á sa nissaga...
res mes tinch per dir qu' aixó.
Déu vos guart lo del missatje,
que Dèu vos guart de traydors.

Del missatjé á las paraulas
lo compte ha restat tot sol,
que 'ls barons de sa maynada
n' han deixat los seus penons.

Cobarts, lo compte 'ls apella,
la comptesa 'ls diu, fellons,
mes perçó lo pit no 'ls manca,
guerra á mort, cridan abdos.

Lo compte á cavall ja salta,
fa grunyir los esperons;
de sa muller lo coratje
guarda 'l bres de sos majors.

No hi valen infants que vingan
ni somatents, res hi pot...
perdan y guanyan batallas,
fan alsar setjes y tot.

Mes las forsas al fi minvan
y va 'l compte per socors,
mentre l' compte 's trova á Fransa
vé d' enemichs nou estol.

Lo que las armas no poden
lo nombre y la fam ho pot;
bè l' Infant ne pot gaudirse,
ja 'l comptat es d' Aragó.

— D' hont ne veniu, la Comptesa?
— Ja comptes, marit, no som...
— ¡Tan se val! per fer la guerra
ne sobra ab teni 'l bras fort.

Per sort, no 'm manca una espasa,
tinch l' honra neta per sort:
lluytin en lo lloch que lluytin,
contra 'l Rey lluytaré jo.

Nat al mon no vull que pugui
ningú escarnir lo mèu nom,
guerra á mort, ne jurí un dia,
guerra á mort, juro de nou!

Si res mes de mi sabiau,
no ploréu la mia amor...
—Com de mi ne moriu digne,
marit, no 'n tingáu cap por!

III

Guerrajant ne passan dias,
guerrajant ne passan anys,
la comptesa ja n' es morta,
pres lo compte n' ha restat.

En mal' hora—ja li diuhen—
se n' es presa la ciutat,
que la caiguda de Nápols
la vostre mort ne será.

Ell los respon:—Per tres voltas
me n' han prés y he deslliurat,
com deslliuri altre vegada
per vensut no 'm dono encar'.

Ja dins d' una nau lo fican
fermat de péus y de mans,
quan la nau arriva en terra
dins d' un castell l' han tancat.

Si 'l castell no coneixiau,
ja 'l coneixeréu aviat,
en Xátiva es fet pels moros
ab set murals al voltant.

Al trist del captiu ja parlan
al fer corre 'l forrellach.
—D' aquesta presó, lo compte,
no havéu de sortirne may.

—Mala estrella fou la mèva.—
de sa sort en Huch se plany,
—No 'm raca 'l mori, 'l que 'm raca
es no morir com me cal.

Per las llibertats del poble
tota ma vida he lluytat,
y á la fi vinch á ma terra
per fer la mort del esclàu!

Ja 'l compte ha perduda l' esma,
sens' forsas en terra jau,
ni sap si la llum es faula
de tant veure fosquetat.

—No 'm diriau si fa clara,
vos que 'us sento caminar?
Lo carceller no te lléngua
per respondre al de Pallars.

Dins la presó n' entra un frare.
—¿De que 'us acuséu germá?
—De que 'n Ferrant encar' visca!
De la mort que fiu en Joan!

—Pensáu que al que mor en culpa
li espera un cástich molt gran!
—Que mes cástich, que 'l de véurer
Catalunya agonejar!

—Jesús es font de clémencia!
Jesús es font de bondats!
—Com lo Rey al infern cremi
cremá al infern no 'm sap mal!

—Lo qui prengué mort per naltres
als butxins va perdonar!
—Jo á 'n als mèus perdonaria...
als de Catalunya, may!

Lo compte un Sant Crist ne besa,
plega las mans, fa un badall...
Lo darrer Pallars afina...
que Dèu l' haja perdonat!

9 Abril 1868.

(De **Francesch Ubach y Vinyeta.**)

VIII

Primer accéssit á la Englantina d' or.

LO REY DEL VENT.

LO REY DEL VENT.

Dedicada á En Francesch Pelay Briz.

Lema; Ques, frare? Ja diuen que vos vos fets nomenar rey d' Arago?

(MUNTANER. — Cap. CIII.)

I

La gran host se n' es juntada
fins Volò dès Perpinyá;
quinze jorns ja fa que cerca
entrar dintre del reyalm.
L' infant Carlot hi va alegre;
l' infant Faliph trist hi va.
L' un véu detrás las montanyas,
garlanda pera son cap;
mes l' altre hi véu la follia
qu' ha d' esse' un trist desengany.
A Catalunya abdòs miran
l' un ab goig; l' altre ab pesar.
De sopte aixecan la vista:
l' un fixantla en l' altre vá,

y après d' encesa mirada
aixís abdós van parlant:
— Sè Carlot que rey vos dihuen,
sè que rey vos feu nomnar!...
— Sò rey, ja que rey va ferme
d' Aragò, lo Pare sanct.
Lo qu' ell ne lliga á la terra
dalt del Cel tambè es lligat:
corona l' Papa va darme,
corona mon cap tindrá.—
— Seréu lo rey del *xapéu*,
lo rey d' Aragò..., ¡jamáy!
Mon avoncle 'l gran en Pere
sempre son rey es estat,
y á fé que lo meu avoncle
lo defendrá pam á pam;
y si logréu la corona
ferne caure de son cap,
vos ofegaréu per héurala
en lo fons d' un mar de sanch;
y altrement, á la tornada
lo camí del desengany
ab rastre d' amargas llágrimas
lo deixaréu senyalat!
Debadas teníu l' ajuda,
l' ajuda del Pare sanct;
la de Dèu ¡oh foll! vos manca
y sens eixa cap ne val!
Debadas ab l' oriflama
portéu los soldats mes braus,
qu' en Pere será una roca

y una ratxada ells serán.
  Anéusen donchs y llansáulos
d' una alenada al combat...
son vent com vostres projectes...
Rey del vent, que Dèu vos guart! —
  En Carlot á aytals paraulas
no poguè respondre pas,
pus la gola li 'n nuava
una glopada de sanch,
  pèls ulls guspiras ne treya,
y sa febrosenca má
buscava 'l pom de l' espasa
sens poderlo ensopegar.
  Mes lo color de sas galtas
de sopte queda mudat,
y ni cerca ja l' espasa,
ni foch de sos ulls ne tráu,
  que ja 'l panteix de son cor
ne reprimeix ab las mans,
y acala los ulls á terra,
y resta mut y gelat.
  Lo rey en Faliph, son pare,
s' atansa ab lo Cardenal,
y abdòs depressa caminan,
mirantne abdòs als infants.
  Lo rey, del infant Faliph
la ma agafa tremolant,
y 'l Cardenal tambè agafa
del infant Carlot la má.
  — Carlot, Carlot, ja vè l' hora!
Ja 'n Pere ha llevat lo camp

y es ja vostra la corona
que 'us va dar lo Pare sanct! —
— Aném, aném á cercarla! —
diu en Carlot plé d' afany,
fugint empés pèl desig,
com la pálla pèl mastral.
— Faliph, Faliph, ja vè l' hora!
Ja 'n Pere ha llevat lo camp! —
— Ay, Pare, los corps s' atansan
que sentan olor de carn! —
— A cercá' anem la corona
que 'ns va dar lo Pare sanct! —
— Ay, Pare, qu' aytal corona
Dèu del cel no 'ns la don' pas! —
Del donzell cáuhen las llágrimas:
son pare 'l rey, baixa 'l cap;
y al oure en lo campament
la cridaria dels soldats,
de nou aixeca la testa,
y ab lo cor esbategant,
al infant pèl bras agafa
y l' arrossega al combat.
— Infant Faliph, ara es hora
de lluyta; mes no de plany! —
— Sí, Pare, guardem las llágrimas
qu' aprés las podrém llansar! —

Si fou crua la batalla
las armas bè 'us ho diran
que restaren pessejadas
ó bè ubriacas de sanch.

La derrota de 'n Faliph,
vos la dirán los barranchs,
qu' engolir ja no pogueren
mes cavallers ni cavalls.

—La gent de vostre reyalme
la ben vinguda 'us ha dat!
Oh Carlot, molt vos estima
y com rey vos tracta ja!—
Aixis en Faliph parlava,
y en Carlot baixava 'l cap
sota 'l pés de la dis-sort
que l' anava aclaparant.
En tant que lo rey son pare
de sos ulls gitantne llamps,
plé de venjansa aixis deya
tremolench per lo enujat.
—Calléu, calléu en Faliph
que bè se 'n penedirán!
Haig de torná' en cementiris
sas vilas y sas ciutats!—
—Dèu vulla que vostra tomba
vos mateix no 'us la fassáu,
y que 'n aytal cementiri
no 'us hi tinguém d' enterrar!—
Y de 'n Carlot á l' orella
parlava axí 'l Cardenal:
—Son provas que 'l Cel envia,
mostráuvos bèn resignat!

II

De 'n Vilanova á l' alberch,
qu' es al plá de Perelada,
malalt del cos y del cap
s' hi troba 'n Faliph de Fransa.
Ni la febra, ni 'l dolor
ja tant lo sèu cos abatan,
com lo desvari crudél
que vá destrossantli l' ánima.
Ne véu á lo Pare Sanct
que corona li 'n regala,
la posa al cap de son fill
y eix sent l' ardor d' una brasa.
Móune la tèsta, y li cáu,
y rodola per la plana...
Véu lo rey que va fugint
y al darrera cech s' hi llansa.
De vista ha perdut al mòn
y corra... corra plé d' ansia,
sens véure que fonda timba
engolint va la garlanda.
Per los rochs de las voreras
la corona dringa y salta...
Aquell drinch al cor li arriba,
aquell drinch l' hi arriba á l' ánima.
Ja no véu res... Al barranch
cech de desig vá á llansarse.
Ja hi es... Al arribá' al fons

sent un pes que 'l pit li esclafa!

. . . .

Obra 'ls ulls, y concirós
mira al voltant de la cambra:
la má damunt de son cor
lo Cardenal li 'n posava.
Ab sa veu no l' hi diu res;
mes sos ulls axís l' hi parlan:
—Vos m' héu llansat á l' abim!
Vos sou la mèva desgracia!
Enrera 's fá 'l Cardenal
reparant las rojas flamas
qu' ixen dels ulls entelats
del rey en Faliph de Fransa.
N' agafa 'l Christ que voltat
de ciris grogenchs n' estava:
— Teniu, teniu, rey Faliph!
Dèu va morir per nosaltres! —
Se torna 'l foch de sos ulls
un mar d' abundosas llágrimas;
y diu ab véu tremolenca
als infants tristas paraulas.
—Fills mèus, fills mèus de mon cor
la mèva vida s' acaba...
Carlot sols á vostre bè
ab gust l' he sacrificada.
Mes are que Dèu dels Cels
á darli compte 'm demana,
¿com podré la sanch dels martres
esborrá' ab las mèvas llágrimas?
Anéuse 'n de Catalunya,

portéu lo mèu cos á Fransa,
ja que no hi puch tornar viu
al menys hi torne cadavre!

No féu cas de la corona,
no féu cas d' aytal garlanda;
Dèu no vol que la cenyiu
y Dèu pot mes que nosaltres...

Ay Faliph si haguès cregut
punt per punt vostras paraulas..
mes ja es tart!... Ja es tart, Dèu mèu!
Ja enrera no pot tornarse!

Aymáuvos fills de mon cor
tant com vostre pare 'us ayma:
donéume un bes... y desprès
beséuse tambè vosaltres.—

Ja van besantlo 'ls infants
ab los ulls coberts de llágrimas:
sos llabis ne quedan frets
com la fredor de son pare.

—Faliph, Faliph, tè aquest bes
y per Dèu fèsmen un altre,
per cada abrás que jo 't dono
dònam tambè una abrassada!—

Y anava morint lo rey
y al veure que aixi 's besavan,
torná lo darrer badall
en la darrera rialla.

Y en un recó 'l Cardenal
las mans al cor apretantse
y 'ls llabis entre las dents,
feya veure que pregava.

III

Se 'n tornan de Catalunya!
Son al coll de Panisars.
Los dos infants concirosos
fan aturar sos cavalls.
A Catalunya abdòs miran;
mes ay! abdòs ab pesar!
L' un diu:—Adèu cementiri!—
diu l' altre:—Adèu mon reyalm'!—
Y al costat ab groga cara
y ab lo cor bèn plé d' afany,
lo Cardenal esperona
lo ventre de son cavall.
—Ay infants, aném depressa
que 'ns segueixen pas á pas...
Ja s' óuhen dels almogávers
los crits de firam, firam!—
—Que 'ns fereixen!.. que 'ns fereixen!
que sens' honra 'ns ne tornam!—
diu en Faliph tremolantne
llansant pèls ulls fréstechs llamps.
En Carlot ja res pot dirne,
pus camina sanglotant,
y ab rastre d' amargas llágrimas
deixa 'l cami senyalat!

Debadas lo rey en Pere
ha fet po' al almogavar,

que ventne está rica presa
com l' hi escapa de las mans.
Al crit de Senyor, vergonya!
y al crit de firam! firam!
se tira á la rerassaga
y un de viu no 'l deixa pas.
L' avalot de la barreja
fa estemordí' al cardenal,
que no te prou esperons
per esperoná' 'l cavall.
— Tots som morts! — sols ne murmula.
— Tots som morts!... — vá murmulant;
y 'ls dos infants al oirho
giran los ulls esvarats.
Al guaytarne la matansa
que en los sèus soldats ne fan,
com si vejessen un somni
ne restan frets y aturats.
— Ay infants aném depressa
que 'ns segueixan pas á pas,
s' atansan, y si 'ns encalsan
morim á las sèvas mans! —
— Vinga la mort y ab lo pare
nos soterrin abrassats! —
diu en Faliph aixugantse
duas gotas d' amarch plany.
Y en Carlot alsant la vista
exclama tot sanglotant:
— A vostras mans m' encomano...
Fassas vostra voluntat!

Ja véuhen las altas torras.....
Ja véuhen á Perpinyá,
y 'ls ix lo rey de Mallorca
de son exercit davant.
— Ara que lo port ne veyam,
nos engolirá la mar...
Ay infants prest escapémnos! ... —
diu lo poruch Cardenal.
— Tots los soldats que aquí moren
han lo paradís guanyat! —
Mes los soldats van marxantne
del Cardenal sens fer cas.
Al ser á dintre la vila,
de la por n' encáu malalt,
y al paradís que 'ls donava
se n' hi puja tremolant!

(De **Joseph Roca y Roca**,
De Tarrassa).

IX

Segon accéssit de la Englantina d'or.

CANAMUNTS Y CANAVALLS.

CANAMUNTS Y CANAVALLS.

«..... et pugnabit vir contra fratrem suum,
et vir contra amicum suum.....

ISAIAS. — XIX.

I.

No molt lluny de la ciutat
de Mallorca anomenada,
tota sola ab gran tristesa
hi viu madona Constança:
recolzada á la finestra
los dias y les nits passa
de son fill, l' amat Ramon,
en va 'sperant la tornada.
Ja 'n veu vení' un cavallér
qu' un bell cavall ne cavalca:
— Ay, mon fill, lo meu car fill!
En malhora ne tornareu!
En malhora, Don Ramon,
s' esdevé vostra tornada!

—Qué teniu? la mare mia.
Qué teniu? la mia mare.
—Vos haguéssen mort los moros
á les guerres de Granada!
—Mon Rey m' envió á la guerra
pera que los oys finássen.
—Ay, mon fill, lo meu car fill,
que los oys no s' acabáren!
—Canamunts y Canavalls
la vida n' han recobrada?
—Si, mon fill, per axó sola
n' haveu trobat vostra mare!
—Ahont es la vostra filla?
Ahont la mia germana?
—Al monestir se n' es morta...
Ay! L' honra li fou robada!
—Per qué plorau? mare mia;
Oh! Parleu! la mia mare.
—Vingué un vespre, essent vos fóra,
dels contraris la maynada:
ma filleta malastruga
per la força la 'm robaren;
ab sos coltells á ne mí
be prou me 'n feren de nafres!
—Y jo, lluny de voltres dues,
per mon rey ne guerrejava!
—L' endemá plorant, sens' honra,
va tornar vostra germana;
va tancarse al monestir,
jau al vas de Sancta Eularia!
—Quins foren los que vingueren?

Los coneguéreu, ma mare?
— Don Guillem Desmás ne fou?
Don Joan l' acompanyava...
— Per qué plorau? mare mia,
No ploréu, la mia mare!
— Don Ramon, no plor de pena,
que plor solzament de rábia!
— Vostre fill ve de la guerra,
son coltell encara talla!
— Sí, mon fill, guerra 'ls contraris!
Que corri la sanch contraria!
Demá 's lo dia dels Morts,
fa festa vostra germana,
vullau celebrarla donchs!
¡Sanch, fill meu, guerra y venjança!

Don Ramon munta á cavall,
envers la ciutat s' atança:
pel camí tremolant d' ira,
groch, enutjat, aixis parla:

— Sanch vull beure! Sanch vull beure!
Com ma mare vull venjança!
No valga á mon enimich
lo pendre terra sagrada!
¡Sanch vull beure y sanch beuré!
¡Deu del cel, guerra y venjança!

Al cridá' axis Don Ramon
tot lo cel s' ennubolava,
y á sos crits ne responian
tocant á morts les campanes.

II.

La nit del dia dels Morts
es sempre nit endolada:
lo cel está ennubolat
y al res tocan les campanes.
Al convent de Sanct Francesch
molta de gent s' ha aplegada;
plena está de gom á gom
tota l' esglesia dels frares;
menestrals y cavallers
de nobles y riques cases.
Draps de dol de llana negra
del convent les parets tapan;
un Sanct-Cristo hi ha á l' altar
y á cada costat un' atxa:
cap mes llum en tot ló temple,
tòthom resa, tothom calla.

Tot de colp ouse murmull,
alguns la vista han alsada:
espessos los cavallérs
engronxantse fan onades.
La llum d' un llamp il-lumina
lo convent y lo tro 'sclata;
del llampech á la claror
ja 's veu brillar un 'espasa,
ja son dues, ja son tres,
ja s' ou un crit de ¡venjança!

La gent futx, mouse avalot,
ja son trecents que combaten!
La tempesta ha comensat,
plou, llampega, lo vent brama:
los dos ciris de l' altar
un ratx de vent los apaga:
les espases prou lluhentejan
als esguarts dels que combaten!
¡Venjança! diu Don Ramon
sos amichs cridan ¡venjança!
¡Guerra! crida Don Guillem,
¡guerra! sos amichs esclaman;
y á les fosques, barrejats
tots sols dins la santa Casa
Canavalls y Canamunts
lluytan, feren, rompen, matan,
s' estrenyen y s' abrahonan,
se trossejan y s' agafan
y rodolan per enterra
plens sos cors de verí y rábia
com esbart de condemnats
qu' estrenyentse y mossegantse
dins les ombres de l' infern
se remolcan y barallan:
per l' ampla nau de l' esglesia
retronan los crits que llansan;
se n' ouhen áspres croixits
dels ferros de les espases,
la sorda remor que fan
los que 'n sech cauhen cadavres:
y dura, y dura la brega,

la tempesta dura encara,
y com si un fort terratrémol
per totes ses quatre bandes
tot lo mon ne fes conmoure
y monts y castells fes caure,
l' esglesia va tremolar,
llarga estona va engronxarse:
per los góticbs finestrals
la llum dels llampéchs entrava;
lo vent los negres domassos
anava axecant en l' ayre
semblant tots les ales negres
d' esperits y de fantasmes
exides pera ballar
als croxits de les espases:
se conmogueren les lloses,
y pels sepulcres que tapan
se sentiren croxits d' ossos,
veus fondes dels que finaren:
lo Sant-Cristo de l' altar
de fel llágremes plorava
y patint altr' agonía
fins va suar sanch y aygua!

Don Ramon surt de l' esglesia,
ne surt ab la ma á l' espasa,
surt corrents, munta á cavall...
¡Prou tingué bona venjança!
Don Joan surt darrera ell,
corrents darrera cavalca...
¡Don Ramon que no 'us agafi!
No 'u vulla la Verge Sancta!

Don Guillem, lo seu germá,
morí, y va cridant ¡venjança!

De l' esglesia tots ne surten;
nafrats y morts hi romanen
rodejats d' una ombra espessa,
de silenci y freda calma,
ajaguts demunt les tombes
ahont sos majors descansan.

En Pere de Sant-Joan
degollat la vida acaba;
allá 'n Francesch d' Armadáns
jau sense un bras y ab cinch nafres,
en Guillem de Puigdorfila
ne te la testa xapada;
al noble Miquel Burgués
la sanch li brolla á glopades.
Corre la sanch pel trespól;
res s' ou: finí la ventada.

Los ¡ays! dels agonitzants
solzament se sentan ara:
la remor de les escletxes
de les lloses mitx badades
que brufan xuclant la sanch
que 'l trespol del temple banya
y 'ls gemechs de Don Guillem
que 'nterra ajagut d' espatlles
sus la tomba de sos avis
groch, ulls cluchs, mitx mort badalla.

III.

Don Joan y Don Ramon
corrian un devant l' altre:
Don Ramon cau de la sella,
Don Joan se n' allunyava:
Don Ramon camina á peu
cox lo cavall no 'l dexava.
Tot guaytant per la finestra
ja 'l veu que se 'n vé sa mare,
contenta pera abrassarlo
los esglahons ja devalla
al veure 'l de mes aprop
á entristirse comensava,
ja plorant va collint herbes
per curar las seues nafres.
—Que teniu mon fill Ramon?
La color teniu mudada!
—Reseu per mi, mare meua,
voldreu curarme debades!
—Qui 'us ha nafrat lo meu fill,
en mort y vida malhaja!
—Ma mare les flastomies
les portes del cel ne tancan.
Nou nafres porta 'l cavall
y vint jo que 'l cavalcava:
lo cavall morirá anit,
jo no veuré 'l trench de l' auba:

per lo be que va servirme
l' enterrareu á l' estable:
aprés soterreume á mi
dins lo vas de Sancta Eularia:
puga jaure mare mia
prop del cos de ma germana,
prop d' ella estiga 'n la mort
ja que 'n vida no hi estava!
Posareu demunt la llosa
una espasa entrevessada
y tota la gent qu' ho vege
dirá: «—Aquella pobre mare
ab dos fillets que tenia
tota sola n' es romasa;
l' una al monestir finá,
l' altre mori 'n la batalla!....
—Per que 'us moriu lo meu fill,
fillet meu de mes entranyes!
—Venjança mare, voliau;
ja teniu ara *venjança*.
Sanch voliau mare meua;
preniu ma *sanch* si 'us agrada!

Mars, 1868.

(De **Ramon Picó y Campamar**,
de **Mallorca**.)

X

Primer accéssit de la viola d' or y plata.

PENEDIMENT.

PENEDIMENT.

STRAMPS.

> La mort no tem que lo mòn dampnifica
> sino que tem que cel me defallesca.
>
> AUSIAS MARCH.

Lás ne duch l' esperit, l' ánima mia
cansada está dels goigs y las venturas
ab que lo mòn la enmantellava alegre,
foragitant la veu que al cel me duya
entre esbarzers per perillosa via.
Ab fé t' ho dich, de cor jo t' ho demano,
gira 'ls ulls envers meu y ajuda dònam,
que ab Tú jo puch surar, sens Tú m' enfonzo.

Tú ets y tot ho pots, fès que la espurna
de fé qu' encara en lo meu cor anihua,
creixca al igual del foch que tot ho abrusa.

D' aquesta runa d' una fé corcada,
fèsne un paláu soberch de fé novella.
Jo t' am, jo vull ser teu y teu puch esser
si Tú, que l' cor podrit sanitòs deixas,
mon sprit malalt, rich de salut me 'l tornas.

Tardaner truco á ton portal, recullme:
no per trigá' en lo fruyt la maduresa,
se jutja 'l fruyt dolent. Un pas encara
abans del clot, m' he repensat per ferne
eixa preguera perqué Tú l' escoltes.
Com pus gran lo pecat, pus gran se mostra
qui, perdonant, misericordia ensenya.
Jo he pecat com un hom; com Deu perdona.

Astruchs jorns, vius plahers, nits falagueras
han leixat en mon cor son babòs rastre
com lo cargol per tot hont passa 'l deixa.
M' ha caldejat lo sol de la impuresa;
m' ha refredit la fé lo gel del dupte;
per ço huy cerco perlejant rosada
que mon sprit á nova calma torne
é tebi alé que lo meu cor rebife.

Jo no dech esperar á que desnúa
m' ánima sia de sa carnal vesta;
la nau, socors ans d' englutirse crida,

lo sol ponent, ans de colgars llumena.
Veig lo llindar boyròs de la posada
hont lo farcell de sas miserias l' arma
ne déu leixar, è, com aprop lo sguardo,
veyent lo temps decreixe, creix m' angunia.

He perseguit los goigs com las colomas
l' afamat esparver quan las ovira.
Al cel, febròs d' ergull é de superbia,
he motejat, y, ¡oh trist!, sobre ma testa
ha caigut altra volta la blasfemia
somovent mon albir que ferm se creya.
Del mèu arrunament ja 'ls cruixits sento.
Pensávam' se' un gegant, com nin tremolo.

¿Valen remors pera lo cel atenye?
En un mar d' ells lo meu trist cor hi neda.
¿Hi val la fé? Ja nova fé m' abilla.
¡Perdò Senyor! è si de nou m' allunyo,
haja per cert trobar ta orella sorda.
Confès ne sò d' haver estat colpable:
los ulls del cos m' han allunyat ta gloria,
que me l' atansen fès los ulls de l' ánima!

(De **Francesch Pelay Briz.**)

XI

Segon accéssit de la viola d' or y plata.

AFANY.

AFANY.

En la mort d' En Pascual Perez.

Sitio.

Per fi vatix les ales ab majestat y glòria,
Com un nubol que arrastra per el espay lo vent.
Per fi recòrts penosos no amarguen sa memoria,
Ni desgarra son còr lo sentiment.

Aquella qu' entre ensòmnits l' afany li presentaba
Pátria de gòig sens llágrimes y de plaer sens fi
D' eterna primavera qu' un sòl etern banyaba
Será la patria del poeta hui.

Aixina Deu ú ordena qui entre les' ombres mira
Brillar de la esperança lo lluminós estèl,
Qui sap cantar ses glories ab armoniosa llira,
Part de sa gloria formará en lo cèl

Qui de la vida humana lo sofriment agòta,
Qui l' univers contempla pa son desitg estret
Qui ab llabis sedients busca la pau qu' el mon no bròta
Calmará allí sa inestinguible set.

Per ço ta mòrt no cante ab veu acongoixada,
Acompanyant les nòtes ab los llatits del còr;
Se qu' en l' ocás comença pera el creyent l' albada,
Se qu' el perfum no 's mustia com la flòr.

Se que del còs s' aixeca l' esprit á nòva vida
Cuant de la mòrt aplega lo pasatger desmay,
Com en vapor el aigua s' aixeca convertida
Formant nuvols rosats en el espay.

¡Oh, vat! ¿Perque si lluite, com tu, en sangrienta guerra
L' instant pa mi no aplega del infinit consòl,
Y si segui tons pasos per la deserta terra
No seguixch hara en llibertat ton vòl?

¿Perqué l' ánima meua qu' en circul estret gira,
Rompent els vitals llaços, no vola á altres regions,
Ahont no siguen cuant pulse entusiasmat la llira,
Ressò de l' agonia mes cançons?

El èco de la fama mon nom al vent no dona,
Tampoch, sent tú mes digne, gotjares tal plaer,
¿Que importa, pa el qu' espera mes inmortal corona,
Que li negue lo mon la del llorer?

Yo vullch que de cenyirla pronte amaneixca 'l dia
Les valencianes muses, ploren ta mòrt, jo no;
Qu' en ton sepulcre cante un himne d' alegria
En senyal de victoria y redenciò.

Si á tu apleguen ses notes, si en el espay no acaben
Perdense entre les ones y els remolins del vent
Dam les virtuts, en cambi, poeta que t' honraben
Y ompli de ton recort mon pensament.

(De **Fèlix Pizcueta**. — De Valencia.)

XII

Premi extraordinari d' un brot de taronger florit de plata

DONAT PER LO CONSISTORI.

LO PALAU ENCANTAT.

LO PALAU ENCANTAT.

> Iéu la vese, aquelo branqueto
> E sa frescour me fai lingueto!

Fugint s' en va la Regina
Per garrigues é pinars,
Contristada é consirosa,
La nuyt derrera de l' any.

La nuyt que n' es fosca é neyra
Com lo temps que 'sdevindrá,
Car de l' argentada lluna
N' ha finit lo veyl minvant.

No mostra lo cel esteles,
Qu' enterbolides les han
Les nuus de pols que levaven
De irades hosts mantz cavayls.

Del cor de la beyla n' ixen
D' angoxa sospirs amarchs;
Perles de sos uyls ne cauhen,
De sos uyls de viu esguart.

N' ha motiu d' aytal tristança,
N' ha rahó de dol aytal,
Jorns de joy hagué, mas ara
Los vinents jorns son de plant.

Que n' ha estat fort trist per eyla
Açeyl jorn malavirat,
Que n' há perduda Maylorques
Ab lo Xech é son infant;

E ha vist feresta matança
De sarrahins é chrestians
Dins sa maysó que guardaven
Los guerrers pus esforçats.

Per ço futx sens pus companya
Que ses esclaues leyals,
E los pochs esclaus que pogren
Escapar d' un greu trespás.

—Perqué tan plorats, Regina?
L' hi claman tuyt los esclaus,
Esvahida es l' illa vostra,
Obs n' es ja quel briu eus salv.

—Ay! no plor, no, mon reyalme
Ne 'l captiuatje d' en Sayd,
Que plor la mort que li espera
A mon fiyl, lo dolç infant;

Tramés l' han de l' Almudayna
Pres á mans d'un rey estrany:
¡Mal verí qu' occis en Jacme!
Sa corona fongue un lamp!

¿Trista? la mora camina
Per vinyes é oliverás,
Ab lo pit las que respira
De greu dol oltrapassat.

Es ja l' alba y no 's detura;
Luny de la ciutat s' en va;
Perdudes ha ses armilles,
Trossetjat son manteyl blanch.

Vola al vent sa cabeylera,
N' ha los peus ensanchnentats,
Y á la terra ses petjades
Hi lexan segell de sanch.

Corren los chrestians tras eyla,
Via dreta á haverla van,
Que saben que la Regina
N' es rica é gentil de faç;

E lá al Capdepeyra dien
Qu' eyla n' ha encantat palau
Tot plé d' aur é de riquea
Abscondut enfre penyals.

De bades correts, de bades,
Gents d' Aragó, cathalans,
No haurets aur, de la Regina
No veherets lo palau.

Que es fada la noble fembra,
E sols la via eyla sap
Del palau, é per aubrirlho
Les paraules del encant.

Bathaylers, liuratsvos d' eyla,
Liuratsvos de sos mals arts,
Qu' iratjós son cor respira
Venjament de los chrestians.

Ja s' acosta la Regina
A la mes lunyana vall;
Ja del albor la lum rotja
Guarneix les nuus de levant:

Enfre los pins qu' escomohuen
Les ones è lo mestral
Appar lo viarany que mena
A son palau encantat.

Los arbres semblan fantasmes
Que 's levan dels arenals,
E 'l xeloch que los enclina
Dona 'ls formes de gegant.

Enfre un badaluch de roques
Veuse lo pregon portal
De 'l palau, é les arpeyles
A esbarts y volan denant.

¡Oh! que beyla arquitectura!
¡Oh! que richs filigrenats!
¡Que n' está de ben guarnida
La porta de lo palau!

Barons que de la montanya
Anats baxant vers lo pla,
Correts tuyt, passats cuytosos
Les fredes aygues del prat.

Si volets soptar riquees
Al som tenitsles ja lá;
N' es lassa adés la Regina
Si d' haverla ne sots gays.

La Regina clama y s' obre
Lo gentil, lo beyl portal.
Torna clamar la Regina
E s' enlumina lo ermás.

Per les roqües ja s' endreçan
A ferfoylons los chrestians,
Donant clams de gran folia
Vehènt maraveyla aytal;

Tras de la Regina corren,
Nengú d' eyls l' atenyerá,
Car del soleyl á l' exída
Ha arribat á son palau.

Fora los esclaus ne restan
Ab açagayes armats,
Les esclaues dins les sales
Cuydan los tresors que hi ha.

A mils de pilars maçisos
D' aur, d' argent é de crestayl,
E ganfanons é senyeres,
Armes, escuts é turbants.

A betsef joyels é robes,
Paveylons, coxins broidats
Ab margarides é peyres
De gran preu dessus sendat.

Mantz drap-rasos, alcatifes,
Taules d' ivori é corayl,
Safilis e belles perles,
E caramulls de diamants.

Ja hi arriban, ja hi arriban
Los chrestians agosarats:
Los esclaus volen occiure,
Les espahes van brandant.

Esvahir la porta volen
Com á barons esforçats,
Mas fortment lluytan é feren
De la Regina' ls esclaus.

Ja es levada la cortina
De la gran cambra reyal,
Hont s' hi ouhen sons melodiosos
E d' oçells estranys lo cant.

Ja 'n va á passar la Regina
A darlot son rich lindau,
Quant ou lo brugit de lançes
E de colteyls guerrejant.

Sos esclaus veu que cedexen
P' els chrestians environats.
¡Ay! com sent la gentil fada
No poder fadar chrestians!

No 't cal intentarho ab ira,
No n' ha força ton esguart:
Oli sant senyá llurs testes,
E crotz roijes llurs pits han.

Mas tost clama la smarrida
Regina. « Per fat é fat
Que m' encomaná ma mare
Que ver diga é veritats,

E un punt més. Que 's torn de marbre
Tot mon encantat palau,
De marbre' ls tresors qu' acluca,
De marbre tuyt mos esclaus. »

Dix, é dessots la cortina,
Que cau feta marbre ja,
Despareix la noble fembra
De tristança sanglotant.

Encercantla van cuytosos
Los chrestians desperançats;
Peyres é mes peyres troban
Dins totes les sales grans;

Son de guix les alcatifes,
Les senyeres son de sal,
Codols son perles é joyes,
E los coxins son de fanch.

Los mils pilars d' aur son roques,
Munts de grava los brillants,
Mes tot ha forma é semblança
De lo que fonch pauch temps ans.

Lo pavelló de la cambra
De la fada es marbre blanch,
E 'ls chrestians qu' entrar hi volen
Ja no lo poden levar.

Absconduda la Regina
No 's lexa de planyer may,
Cobejant lo jorn que á moros
Maylorques regne retrá.

Sis setgles n' ha fet que plora.
¡Qué n' es de trist lo seu plant!
Jo l' he sentit é 's levaren
Mos cabeyls dessus lo cap.

Per los murs é les arcades
Del palau vessantne están
Les lágremes de la fada
Qu' anyora son fill aymat.

E enquer huy los que penetren
Entró ceyl loch de trespás
Aytanta beylea esguardan
Dins son ençantat palau.

Los esclaus é esclaues toquen
E les perles é diamants
Convertits en peyra viva
Que 's diu *la cova d' Artá.*

(Pere d' Alcantara Penya y Nicolau
de Palma de Mallorca).

XIII

Primer accéssit del premi extraordinari del Consistori.

CHANTS D' AMOR.

CHANTS D' AMOR.

(IMITACIÓ D' AUSIAS MARCH.)

Enlloch d' hu, tres chants d' amor
vos tramet lo trobador,
trie axis lo jutge scient
no 'l mes bó: lo menys dolent.

I

Acell que no 's amat é ama é sospira
ni 'n pren com cell qu' ha fam é no te pa
é pera sa dolor apitjorá
luny homens ab viandes sempre ovira:
mas vinga cell que te pena é tristura
que l' arpa tocharé jo 'b los meus dits
é cells quí han tristor serán guarits,
que 'l so de l' arpa 'ls mals d' amor los cura.

E si voleu tenir exa ventura
veniu e los meus chants d' amor ohiu,
veniu tan sols los que d' amor sofriu,
los que sentiu d' amor la flama pura:
veureu com fa molts jorns qu' una madona

que 's la mes bella de les dones belles,
que apar la lluna en mig de les estrelles
mal pach dona á l' amor que 'l cor li dona.

TORNADA.

Si plau lo só de l' arpa á la madona
é vol de dia é nít esser chantada
ab cell que l' ama mostris ben irada
é sens chansons no passará una 'stona.

ENDREÇA.

Lussent estela que tostemps me guia,
jo 'us don aquest conçel: mes si chantada
serne voleu, no vos mostreu irada
car coses tristes sempre 'us chantaria.

II

Jo chant tan sols per cells que sacra flama
hi senten ben cremar dins de son pit:
que vinga qui amor sent ó l' ha sentit
que jo no chant per cell que jens no ama.
Gens greu me sap que m' haja ab una fletxa
Cupit de part á part passat lo cor
puix es bona senyal sentir amor
per que l' amar ja may fonch cosa lletja.

A cell que 'stima y l' ángel, una retxa
que 's ben estreta y curta los separa:
cell que no 'stima del demon es frare,
l' amor sols lo guareix car es bon metja.

E á tot axió jo 'u tinch per cosa certa
puix que jo 'n mi mateix ne veig exemple
é veig que cell qu' estima porta un temple
dins de son pit si á ben amar acerta

E si del pit la porta fos oberta
veurieu tots vosaltres que 'u dupteu
que acell qu' estima dins son pit du Deu
perque servint á Amor á Deu fa oferta.
E amor é Deu es dir cosa mateixa
é tot aço sabut d' aqui segueix
que tot bon aymador de Deu mereix
que vulga 'n lo seu pit maysó coneixe.

Per ço los qu' han pogut tal do mereixe
son bons é sancts é ángels casi son
é van estimant sempre tot lo mon
perqu' un frare 'n cad' hom Deu fa coneixe:
E aço jo 'u puch compendre perque am
é tots vosaltres que l' amor sentiu,
mes no 'u compren acell que sols ne viu
subjecte del desitj al fort reclam:

Tampoch ho compendrá cell que te fam
de richs tesahurs, d' honors é d' interés,
que aqueixos dins son pit duhen només
de negres pensaments format un ram.
E 's riuhen per axió com tots sabeu
dels servidors lleyals del sanct amor
que 'ls ulls que sols esguardan charn é or
no saben may coneixer hont es Deu.

Ells creuhen que rahó te lo cap seu
é diuhen que l' amor es sols follia

é si compendr' amor son cap poria
rahó darien sempre al parlar meu.
Ells fan com cell que n' ha perdut lo seny
é que sent foll no te us de rahó
que 's riu dels sans que van á la presó
per veure 'l quan la llastima 'ls hi empeny.

Al escoltarlos sempre ab la ma 'm seny
perque n' es son parlar lo del diable
é de la sancta creu veyent l' ostacle
ne fuig é 'n los seus braços no m' estreny.
E 'ncar' que no 'm senyás no 'm tocharia
car 'stimant, mon Deu es mon amich
é al veure que va ab mi, mon enimich
corrents com la sageta fogiria.

TORNADA.

Que no m' ascolt acell que diu follia
al sanct amor que 'stá dins de mon pit,
que sols per cell que 'l sent ó l' ha sentit
ne chant acompanyat de l' arpa mia.

III

Han dit los philosofs é homens savis
que dorm la charn é may dorm l' esperit,
é que fins l' hom que 'stá ben adormit
pensa é conversa sense moure 'ls llavis.
E aixo jo 'u crech molt be: cell que somnia
ne te tota la charn ben adormida

é per aço la pensa te mes vida
car lliure 'sent del cos ella al cel nia.

E jo vos somiy, Charme, cada dia
é us am encar que sia jo adormit
é aço prova que 'us ama l' esperit
é no la charn que lo desitj ne cria:
Que si á la charn tansols vos agradeseu
de nit aqueixa pensaria ab vos
é n' estaria falta de repós
entant que vos un jorn prop d' ella 'stesseu.

Aixo feria si á la charn ne fesseu
amor ab vostre cos é gran bellesa:
mes com que vos am sols per la puresa
que jo sempre voldria qu' estojesseu:
quan dorm la charn jamay ab vos somnia
ni hi pensa quan desperta n' enrahona,
é com vos ama l' esperit madona
ab vos pensa tostemps de nit e dia.

TORNADA.

L' amor que 'us guard en mi desitj no cria;
jo 'us am mes per puresa qu' hermosura:
é mes aviat que bella, dona pura
eternament mirarvos jo volria.

(De **Ramon Picó y Campamar**,
de Pollença *de Mallorca.*)

XIV

Segon accéssit del premi extraordinari del Consistori.

Á LA INSPIRACIÓ.

Á LA INSPIRACIÓ.

Oh, inspiració divina,
devalla del cel.....

Oh veu sempre novella
que anyora tant ma orella,
mesquí, si ja no t' sent, qui t' ha sentit;
del cel torna sonora,
y de nou creadora
rubleix de mons lo vuyt de mon esprit.
Recort ne guardo encara
de quant ab virtut rara,
al poderos ressó de tos accents,
de ma ment la boyrada
fugia, y estelada
n' era de brillantissims pensaments.
Com aura falaguera,
alé de primavera,
suspir de rossinyol jo la he escoltat;
com tro que amunt rodola,

vent que entre l's pins udola,
oratje de feresta tempestat:
  Com sò de la cadena
del enujat que pena
pelegrinant en desconort cruel,
ó com la trova santa
del ánima que canta
sas bodas delitosa dalt del cel:
  Veu de la patria historia,
trompeta de sa gloria
la gran tomba del temps vell esbotzant,
y fora la mortalla
de ombras que 'ls embolcalla
cent segles devant meu ressucitant.
  Mes ara, silenciosa
no m' respon desdenyosa,
del foch sagrat ja cendra lo caliu;
y si llunyana vibra,
del cor fluixa la fibra,
ma llengua no sab dir lo qu' ella 'm diu.
  Be fas, donchs, si m' olvidas;
grat m' es si ja no 'm cridas,
sacra veu, pus la veu ja n' he perdut
Flagell sols es la orella
al qui manc' gargamella...
Benhaja Dèu que n' ha fet sort al mut!
  Oh floretas hermosas
que 'm reyau olorosas,
com vostra recordansa me consum!
si pera mí esfulladas
ja 'n sou y mustigadas

¿perqué dura en mon sens vostre perfum?
  Com viador que sedeja
ohint que remoreja
aygua dalt del penyal, hi pujo foll;
y aprop la fontanella,
al tenir la canella
dins mos llabis n' estronca lo seu doll!
  Oh tú, tendra aucelleta,
que closa en presó estreta
ton vol no pots llensá' al cel estrellat;
si no 'l véu ta pipella,
ab dolsa cantarella,
beneheix al butxí que t' ha cegat:
  Plany á ta trista amiga
que á sa companya antiga
glatintse ovira dalt del roserar;
y frisantse aleteja,
y de bades forseja
y la reixa no pot may esbotzar.
  Oh, inspiració divina,
devalla del cel, vina
sino com clara font com térvol flum;
un raig de ta claresa
en ma fera brunesa...!
ay! sino estela, llamp, donam la llum.
  Com vent, brunz, de tempesta,
volcá, esclata en ma testa,
y fon, fon de mon cor lo gruixut gel;
sino dolsa alenada,
furienta retxada:
ó cefir, ó huracá, pujam al cel.
. . . .

vent que entre l's pins udola,
oratje de feresta tempestat:
   Com sò de la cadena
del enujat que pena
pelegrinant en desconort cruel,
ó com la trova santa
del ánima que canta
sas bodas delitosa dalt del cel:
   Veu de la patria historia,
trompeta de sa gloria
la gran tomba del temps vell esbotzant,
y fora la mortalla
de ombras que 'ls embolcalla
cent segles devant meu ressucitant.
   Mes ara, silenciosa
no m' respon desdenyosa,
del foch sagrat ja cendra lo caliu;
y si llunyana vibra,
del cor fluixa la fibra,
ma llengua no sab dir lo qu' ella 'm diu.
   Be fas, donchs, si m' olvidas;
grat m' es si ja no 'm cridas,
sacra veu, pus la veu ja n' he perdut
Flagell sols es la orella
al qui manc' gargamella...
Benhaja Dèu que n' ha fet sort al mut!
   Oh floretas hermosas
que 'm reyau olorosas,
com vostra recordansa me consum!
si pera mí esfulladas
ja 'n sou y mustigadas

¿perqué dura en mon sens vostre perfum?
   Com viador que sedeja
ohint que remoreja
aygua dalt del penyal, hi pujo foll;
y aprop la fontanella,
al tenir la canella
dins mos llabis n' estronca lo seu doll!
   Oh tú, tendra aucelleta,
que closa en presó estreta
ton vol no pots llensá' al cel estrellat;
si no 'l véu ta pipella,
ab dolsa cantarella,
beneheix al butxí que t' ha cegat:
   Plany á ta trista amiga
que á sa companya antiga
glatintse ovira dalt del roserar;
y frisantse aleteja,
y de bades forseja
y la reixa no pot may esbotzar.
   Oh, inspiració divina,
devalla del cel, vina
sino com clara font com térvol flum;
un raig de ta claresa
en ma fera brunesa...!
ay! sino estela, llamp, donam la llum.
   Com vent, brunz, de tempesta,
volcá, esclata en ma testa,
y fon, fon de mon cor lo gruixut gel;
sino dolsa alenada,
furienta retxada:
ó cefir, ó huracá, pujam al cel.

. . . .

Oh crüels, mortals febras!
ni en claròr, ni en tenebras,
ni en goig, ni en dol l' esprit troba transport,
ni sas alas belluga...;
ma testa cau feixuga
com si dintre del front dugués un mort.

Ans de venir al dia,
lo cel ja 'm malehia;
en llit d' espinas m' engendrá 'l doló;
ma mare es la tristesa:
ja en ma tendra infantesa
jo escorreguí lo fel de son mugró.

Perqué lo llor aleno?
com per l' afront m' apeno?
si so damnat á bategá ab afany
en eterna migransa,
ma derrera esperansa
caiga tost, caiga, al gorch del desengany.

Adeu, germans ditxosos,
que oviro amunt joyosos
per la divina estela assoleyats;
vosaltres dalt la gloria,
jo al fons de vil escoria...!
abrassemnos al manco amistansats.

Planyeu al qui, oh sort dura!
malaurada criatura,
rebuitx del mon, á tot plaher esquiu
no canta en sa gaudensa,
ni 's dol en sa dolensa
y á la mort de son nom ne sobreviu.

(De **Antoni Camps y Fabrés.**)

Oh crüels, mortals febras!
ni en claròr, ni en tenebras,
ni en goig, ni en dol l' esprit troba transport,
ni sas alas belluga...;
ma testa cau feixuga
com si dintre del front dugués un mort.
Ans de venir al dia,
lo cel ja 'm malehia;
en llit d' espinas m' engendrá 'l doló;
ma mare es la tristesa:
ja en ma tendra infantesa
jo escorreguí lo fel de son mugró.
Perqué lo llor aleno?
com per l' afront m' apeno?
si so damnat á bategá ab afany
en eterna migransa,
ma derrera esperansa
caiga tost, caiga, al gorch del desengany.
Adeu, germans ditxosos,
que oviro amunt joyosos
per la divina estela assoleyats;
vosaltres dalt la gloria,
jo al fons de vil escoria...!
abrassemnos al manco amistansats.
Planyeu al qui, oh sort dura!
malaurada criatura,
rebuitx del mon, á tot plaher esquiu
no canta en sa gaudensa,
ni 's dol en sa dolensa
y á la mort de son nom ne sobreviu.

(De **Antoni Camps y Fabrés.**)

XV

Premi extraordinari ofert per l' Ateneo catalá.

LO SITI DE GIRONA

EN L' ANY 1809.

XV

Premi extraordinari ofert per l' Ateneo catalá.

LO SITI DE GIRONA

EN L' ANY 1809.

LO SITI DE GIRONA

EN L' ANY 1809.

Deu y patria.

Mitx segle y més ha passat des l' horrenda y heróica jornada, y sembla qu' era ahí 'l dia en que 'l plá de Girona ressonava ab lo brugit de cent canons, los alarits dels combatents y 'l fúnebre só de las parets al ser enderrocadas; encara 's sent planejar per l' encontrada y pels carrers y plaças de la ciutat l' ángel de la guerra y del condol; encara de tant en tant, al passejar per la Devesa, al pujar á la Catedral ó al aseure 's en las ajegudas ruinas dels forts, s' ou per l' espay un batement d' alas d' invisibles y bélichs esperits qui umplenan lo cor d' ardorosos sentiments y tornan en desitx de lluytas l' amor que tots tenim á la terra catalana. Encara 'ls rius qui banyan las tristas murallas parex que ab inarticulat llenguatje van dihent als catalans las penas qu' allí 's patiren, las glorias que 's conquestaren; per tot arreu sent lo cor veus qui li contan grans fets d' armas, qui l' inspiran fortalesa, qui li dihuen lo qu' es y lo que val lo sentiment de patria. ¡Ah! alabat sia Deu qui ha fet axis com es lo cor del home. ¿Perqué, si sols del passat brunsit de las balas, del soroll dels tabals y de la sang dels soldats nasqués eix entussiasme qui brolla del pit y surt pels ulls enviant als llavis tremoló convul-

siu, perqué si axis fos no l' hauriam de sentir al trepitjar un dels molts y molts camps qui han sigut devastats per las nostras guerras civils, per las lluytas de germans ab germans en las que tant ardiment y heroïsme han mostrat tots ¡ ay ! pera perdre sempre tothom fos qui fos lo qui guanyés? ¿Perqué nostres cors son garrotats de llástima y tristor al veure 'ls plans de Manlleu, las timbas de Solsona y Berga, al passar per tants y tants llochs ahont dorman l' etern só ajaguts pels marjals y salsaredas mil valents d' aquesta terra? Axó es perqué Deu ha volgut qu' aquell sentiment altíssim qui dona foch al pit, llampechs als ulls, força al bras y llágrimas de tendresa al cor, nasqués sols del perill ó del salvament de la patria pels estrangers amenassada, de la patria qui es tot encemps la cançó falaguera qu' en lo bressol nos cantavan, qu' es lo bès de la mare y 'l venerable recort del pare, 'l repiquejar joyós de la campana de la vila ahont nasquerem, la dolça memoria de la llar de casa, 'ls jochs de nostra infantesa, las balladas ahont anarem á las festas; la patria aqui á la terra es l' amor de la dona estimada, es la benaventurada pau de la familia, es lo sossegat cementiri que 'ns espera cuant l' ánima voli al cel, qu' es de tots patria.

Aneu á Girona si ho dubteu, y conexereu que tinch rahó; mes per' aquells qui no pugan anarhi vuy referirne 'ls grans fets del siti que 'ls francesos de Napoleon hi posaren ara fa cinquanta nou anys. Convé que 'ls pobles qui han fet altas cosas respirin de tant en tant l' ayre dels temps qu' han passat pera cobrarhi forças novas y ardiment més gran. Felis jo si aquesta relació pot ser guspira qu' ensengui 'l foch qu' abrusava 'l pit dels avis en lo pit dels nets.

I

Girona, Catalunya, Espanya en lo començament del any 1809.

En Napoleon de França havia ja comès en nostra terra la mès vergonyosa de sas iniquitats, que foren moltas; l' historia, cómplice sempre mès ó menys dels grans criminals afortunats, se contenta ab donar á aquell fet lo nom de *falta;* mes la conciencia dels homes de bé allavors y ara y sempre 'l nomena y'l nomenará ruí delicte y crim abominable. Després de las discordias de la real familia, senyals no dubtosos de calamitats nacionals (pus axis també l'historia ho ensenya) havian succehit l' escandalosa fellonía de Bayona, l'empresonament del malmenat rey Ferran, de Castella 'l seté y de Catalunya 'l cuart, y avans l'ocupació ab agradosas rahons de las ciutats y fortalesas espanyolas. Lo 18 d' octubre de 1807, dia pera tots nosaltres de trista y eterna recordança, atravessá la frontera d' allá dalt, á Navarra, la primera host francesa; altras y altras vingueren darrera ab excusa d' anar á la conquesta del regne de Portugal, y méntres unas feyan passar la mar als prínceps d' aquella terra y prenian ciutats y saquejavan vilas y cremavan vilatjes, altras anavan ocupant las plaças fortas de la nostra Espanya. Lo dia 9 de febrer del any 1808, lo general francés Duhesme entrá per la Junquera ab 8000 homes de peu y 4000 de cavall, y per Figueras, Girona y Mataró arrivá á Barcelona, dihent ell també que s' en anava á Valencia y després á Portugal. Y tothom axis ho creya, mes no durá gaire l' engany; y conegut que fou encara 'ns bull á tots la sang al pensar ab lo qu' allavors esdevingué. Los valents que moriren á mans dels fellons lo dia 2 de maitx en los carrers de Madrit n' engendraren á mils per quiscun d' ells, y Catalunya, tota Espanya s' alsá per cor-

rer sús al estranger. No hi hagué poble ni poblet en que no's parlés ab afany de las noyetats del dia; des lo batlle fins l' últim bailet, apenats al sentir contar las morts y ultratjes fets per la gent estrangera, ploravan ab rabiós desconsol, y al nom sant de patria, al veure près al rey, á la religió trepitjada y á llurs benvolgudas costums bandejadas y escarnidas, agafaren l'arma de llurs avis y sortiren al camp á matar francesos sens mirar lo greu perill de la desigual lluyta. La nostra terra al defensar sa llibertat fou altra vegada, com en lo segle setsè, 'l paladí de la fè cristiana y de la llibertat d'Europa, ab la diferencia qu' avans ella anava á combatre sos enemichs á llurs casas y ara ells la venian á desafiar á casa seva.

Lleyda en lo Principat es la qui doná 'l crit contra l' invasor, y del afrau á la conca, de la ribera á la plana son eco ho umplená tot com per encis, d' enfurismats guerrers: ciutadans y pagesos, capellans y frares, nobles y burgesos, richs y pobres tots foren uns, y ab los pochs soldats qu' allavors hi havia en la terra caigueren dessobre 'ls estrangers. Mataró, Manresa, Vich, Cervera y Tarragona proclaman l' independencia patria; 'ls turons del Bruch vehuen perdre á las áligas del nou César la virginitat de la victoria; espahordidas fujan al sentir lo foch de las murallas de Valencia; moltas plomas dexan en los camps de Saragoça, y son per fi engaviadas en la conca de Baylen. Tot anava bé alashoras: los miquelets y pagesos barrejavan á llurs crits de mort cants de victoria, y si las campanas dexavan de brandejar lo somatent era per saltar com follas en joyosos repicaments de festa.

També Girona ha près las armas á la veu santa de la patria. Cuan en lo mes de febrer de 1808 sapigué 'l seu governador En Joaquim de Mendoza que 'ls francesos s' acostavan, reuní l' Ajuntament, y tots á una, tenintlos encara per amichs, consentiren en allotjarlos en la ciutat y galajarlos de tota faisó; 'l poble contemplava embadalit aquells trajos per' ell nous, y sens desconfiança 'ls mirá dos dias després marxar tots cap á Barcelona. Aviat, empero, havian los Gironins, com tots los Espanyols, de sospitar la traició y de véurela ben clara al saver de quin modo foren ocupats los forts d' aquella ciutat y 'l castell de Sant Ferran de Figueras. Axis y tot cap mal feren als francesos que á tot jorn y á tot' hora, venint del Ampurdá, passavan cap á vall, y si en los ulls ja 's llegia l' enutx qu' encenia 'l cor, las mans encara estavan quietas. Un capitá del Estat major fran-

cés que li deyan En Schweisguth arrivá aquells dias de general turbació pera vigilar á las autoritats, al poble y á la tropa, y com si En Duhesme 's comensés á penadir de no haverhi dexat un estol de soldats, tot l' afany del capitá era persuadir al governador de que enviés á buscar força á Barcelona, pus al instant li seria donada. També volgué En Schweisguth qu' en nom de la ciutat y de la guarnició s' enviessin diputats á Barcelona á rendir vassallatje al general y á galajarlo cuan per En Napoleon fou nomenat regent d' Espanya un cert Murat; mes lo governador s' hi negá ab excusas, y sols consentí en cridar á son palau á las autoritats de la ciutat y als oficials de tropa pera rebre llur enhorabona.

Figureuvos si ell la rebria de gust y si 'ls altres li donarian de bona gana; mes pera Girona, com pera tot arreu, eran aquells dias d' embadaliment y sorpresa, y al pensar en lo que després succehí ha de dirse qu' era mester qu' aquells sentiments desapareguessin á copia d' esperiencias perqué pugués sortir lo furor que sota d' ells poch á poch s' encenia: axis ho fa l' herba dels prats que no brota fins que s' es fos lo mantell de gebra que l' hivern hi esten dessús pera que millor s' arreli. Y en efecte, fondas arrels en aquells dias de calitjosa angunia va traure l' indignació en lo cor dels Gironins, tan fondas que no pogueren arrancarlas set mesos de contínua gegantina lluyta. Las novas que tothom ab ansiós afany preguntava y que tothom ab veu escalfada responia, parlavan de combats, de morts y sang; semblava que l' alé de llunyanas batallas portava fins á la ciutat la fator de la pólvora, y per últim lo dia 5 de juny, dos dias després del alçament de Figueras, vuit del de Lleyda y tres del de Manresa, un dia avans de l' acció del Bruch, la mina reventá. Reunits los gremis manifestan al Ajuntament llur resolució de sostenir l' antich gobern y de sacrificar la vida pera defensar al rey y á la patria, y demanan armas pera guardar junt ab la tropa 'ls forts y las murallas. En la matexa mitxdiada 's congregaren en la casa del popular consistori, cridats pel Governador, lo senyor Bisbe, l' Ajuntament, totas las Autoritats seglars y eclesiásticas, la noblesa, 'ls prohoms dels gremis y tots los oficials de la guarnició; 'l secretari del Ajuntament llegí 'l memorial del poble, y la junta en pes, sens debats ni contradicció, pus lo matex pensavan y sentian tots, determiná fer la guerra á n' En Napoleon, tractant ja sens perdre instant de posar en estat de defença las mitx ruinadas fortalesas.

Molta gaubança sentiren los ciutadans y soldats al saver la determinació de la junta, y com per aquells dias caigué la festa de Pascuetas y entraren en la ciutat molts pagesos del entorn formantse gran aplech de gent, tot eran pels carrers y plaças reunions, crits y cantadissa patriótica, qui mostravan l' entussiasme de tots y acrexian lo que quiscun ja sentia. Lo capitá Schweisguth tingué de refugiarse á Monjuich acompanyantlo alcuns frares y oficials, pus en la ciutat l' amenassavan de mort; armas demanava 'l poble, y pera sossegarlo un poch y posar ordre en la perillosa empresa que sens pahor s' escometia, sortiren pels carrers patrullas de tropa ab cavallers, frares y ciutadans de seny, logrant sens molt esfors, pus altra cosa no desitjava la gent, qu' ab concert y obediencia anés tothom á ajudar los trevalls de la defença.

Y bé 's necessitavan llurs brassos pera tant á fer com hi havia, no sent los soldats mes que 350 homes del regiment d' Ultonia. Arreu arreu s' adovaren los camins pera pujar canons als forts; aquella matexa nit se començá á disposar l' artillería, 's portaren queviures al castell de Monjuich y als forts del Condestable y dels Caputxins, se feren fortas las murallas y s' axecaren baterias; qui no ha vist aquell foch y aquella pressa no sap lo que l' amor de patria pot inspirar á un poble.

La reunió pel Governador cridada 's declará junta de defença, y partida en tres seccions nomenadas de govern, militar y económica, á las que s' hi afagí un' altra de vigilancia, composta de clergues y frares destinats á corre 'ls pobles del corregiment per' aumentar l' entussiasme, méntres l' económica rebia 'ls donatius y las contribucions dels ciutadans, la militar formava batallons de miquelets y un escuadró de gent de cavall que 's nomená de Sant Narcís, encomenava á la vila de Ripoll la fabricació de fusells, empadronava á tots los vehins en estat de guerrejar que no passavan de quinsecents, senyalava á la tropa, als gremis, á capellans y frares, á tothom lo lloch que quiscú havia d' ocupar lo jorn del perill, confiava á uns cuants mariners de Sant Feliu de Guixols lo servey dels canons, y á tota pressa manava fer cartutxos, picots y cananas. Quaranta dos canons hi havia posats á punt de batre lo dia 19 de juny.

No trigaren en fer llur ofici: 'l general Duhesme, no podent rompre la ratlla que formavan tropa y somatents en lo Llobregat, volgué al menys tenir assegurada la comunicació ab França per la Jun-

quera, y sortí de Barcelona ab set ó vuit mil homes d' infanteria y cavalleria portant los corresponents canons, refiat d' arrivar á Girona avans que la ciutat pogués ab obras resistir á son poder com ho havia fet ab paraulas. Matant, cremant y robant avansaren los francesos, y en lo dematí del dia 20 de juny prengué posició llur avanguardia en la montanya de Palausacosta, méntres que 'l cos de batalla s' extenia des lo camí-ral de Barcelona fins al Ter. La cavallería volgué passar lo riu per mes atllá de Sant Pons de Fontejau; empero caigueren dessobre d' ella com cans fidels sobre 'l sanglá un axam de somatents qu' al enemich aguaytavan en la serra de Rocacorva, y dexant molts morts en terra 'ls francesos tocaren al fi la retirada.

Méntres axó succehia, 'l governador temporé de la ciutat que ho era En Juliá de Bolivar, coronel y tinent de Rey de la plaça, pus lo poble havia demanat y conseguit de la Junta la destitució d' En Mendoza per no mirarlo ab bons ulls des que tant havia festejat en lo mes de febrer al general francés cuan passá per l' Ampurdá, maná tocar la generala, y 'ls paysans ocuparen ab molt ordre en las murallas y baluarts los llochs avans designats; la tropa d' Ultonia 's formá com cos d' ajuda en las plaças del Vi y de las Cols; las donas de totas condicions y edats anaren portant als pugnaires municions y begudas, y 'ls inútils pera lluytar fabricaren cartutxos. Las tres Juntas s' havian reunit, y 'ls cabdills de la ciutat corrian afeynats d' un lloch á l' altre. No semblava Girona la matexa població de quinse dias avans: no 's sentian crits de visca y mori com en los jorns de l' alçament; no corrian pels carrers aplechs d' alborotat jovent, pus si sorolls molts s' en sentian y gent molta en transitava, 'ls sorolls los produhian los carros ó cavalls qui anavan á llur destinació, la fusellada qui espategava per fora, ó alcun canó dels baluarts qui de tant en tant ho feya callar tot ab veu atronadora. La gent sens confusió y dihent pocas paraulas feya son camí cap al punt que li tocava: tothom conexia per rahó ó instint lo greu perill en que s' havian posat, y tot per fi respirava aquella apariencia d' imponent tranquilitat y sossego que 'ls homes en las grans ocasions semblan haver copiat de la naturalesa al prepararse pera las fortas tempestats.

A las nou del matí romperen lo foch lo baluart de la Mercé y 'l fort nomenat de Caputxins, y l' enemich se retirá á Salt y Santa

Eugenia saquejant y cremant, fins qu' á la tarda, havent sigut inútil lo parlament qu' á la ciutat enviá, prengué disposicions per' entrarhi per força. Fingint embestir lo fort dels Caputxins, atacá ab gran res de gent lo portal del Carme; mes la metralla 'l va fer tornar enrrera, lexant en son camí morts y ferits.

Ab tot axó y ab l' entrada d' un altre parlament que feu als Gironins moltas ofertas si consentian en entregar la ciutat y demaná qu' enviessin dos diputats al cuartel general (lo cual fou fet), arrivá 'l vespre y desprès la nit ¡nit de fosca y de sang! Amparats per las tenebras y pel fogueix dels seus que may parava, arrivaren celadament los francesos al peu del baluart de Santa Clara qu' era depósit de municions, hi posaren escalas y 'ls més ardits començaren á enfilarse portant lligada al pit una garba pera lliurarse de las bayonetas y picots. Ya arrivan á dalt, ja hi son; los pochs ciutadans, mariners y soldats qui guardan la muralla ne matan molts, mes al fi reculan; los francesos guanyan, cuan ¡gracias á Deu! se sent lo pas acompassat d' un destacament d' Ultonia, desprès una descárrega que fa tremolar las pedras, y desprès res sino 'l trincar dels sabres y bayonetas cuan no topavan carn, lo terrabastall dels que queyan al fosso y 'ls gemechs dels ferits. Los francesos s' entornaren escarmentats, y lo matex esdevingué cuan volgueren assaltar lo baluart de Sant Pere. Tota la nit hi hagué un foch d' infern, y parexia que la ciutat s' ensorrava.

Per entremitx de las balas los diputats qui partiren al camp enemich havian tornat á Girona portant la nova de que 'l general Duhesme desitxaba parlar ab diputació més numerosa y autorisada. Consentí la Junta en nomenarla, y 'ls senyors que la formavan sortiren de la plaça á vuit horas del matí. Inútil diligencia: 'ls francesos no havian esperat la claror del dia pera posarse en marxa cap á Barcelona, emportantsen trentadòs carros de ferits y deixant llur primer parlament y 'l trompet en mans dels Gironins. Uns trescents cadavres dels seus jeyan pels entorns de la ciutat. Los nostres tingueren set morts, vintiset ferits y uns cuants escalabrats, entr' aquestos un frare qui, lluytant cos á cos ab un francés en lo baluart de Santa Clara, caigué al fosso abrassat ab ell.

L' endemá autoritats y poble correren á la eglesia á donar per la victoria grat y gracias á Deu, qui la concedex ó la nega segons los designis de son alta y sempre justa Providencia.

No foren gaires pera Girona 'ls dias de repós, si repós se pot dir al estat en que quedá després de la retirada dels francesos. Un mes passaren los Gironins sens veure 'n cap; mes lo cor los deya que no trigarian á tornar, y desitjant rebre 'ls millor que la primera vegada tot era fer obras pera perfeccionar las de defença, agavellar municions, anar aumentant l' escuadró de Sant Narcís y 'ls batallons de miquelets, y també 'l brau regiment d' Ultonia, aquest per medi d' una quinta en tot lo corregiment. Y si afagim á lo dit qu' aquells dias acudiren á la ciutat alcuns cabdills d' artillería é ingeniers y que 'l dia 22 de juliol hi entraren lo segon batalló de Voluntaris de Barcelona y un destacament d' artillers qui havian vingut de las illas Balears, n' hi ha prou y massa pera conexer la festa als estrangers disposada. S' ha de dir, empero, qu' aquestos hi anavan preparats pera correspondre d' una manera digne al aculliment, y que no pensavan tornarsen com la darrera volta en que dexaren als Gironins sens donarlos sisquera 'l bon dia: llur intenció era donarlos no un sino molts bons dias y moltas bonas nits, y per axó En Duhesme sortí de Barcelona ab sis mil homes portant formidables inginys de batre, abundancia de municions, escalas y tot lo necesari per' un siti y una conquesta. No content encara doná ordre al general Reille qui guerrejaba per l' encontrada de Figueras, de portarli 3000 homes, y tots plegats se presentaren á la vista de Girona en los darrers jorns de juliol y ocuparen los pobles de Palau, Salt, Santa Eugenia, Sarriá, Pontmajor y Campdurá y l' ermita de Sant Miquel.

En una carta dirigida al senyor Governador de la ciutat, trovada en lo camp per una partida de miquelets, En Duhesme li deya que no dexaria de Girona pedra sobre pedra ni hom per contarho si al instant no li era entregada; la Junta respongué sens pensarhi gota que ciutadans y soldats, armats pera defençar la justa causa del Rey y de la Patria, estavan resolts á morir, pero á rendirse may. Començá, doncs, l' enemich sos trevalls per' embestir lo castell de Monjuich y 'l baluart de Sant Pere, y encara que contan los autors que d' axó parlan qu' En Duhesme al sortir de Barcelona 'l dia 10 de juliol havia dit ab romana arrogancia que 'l 24 arrivaria á Girona, l' atacaria 'l 25 y l' arrasaria 'l 26 y 27, l' empresa, á jutjar per son principi, semblava ecsigir més temps y espay. Ja fos que 'l contínuo foch de la ciutat no 'l dexés ni respirar, ja que las novas que d' al-

tres punts de Catalunya rebia anessin refredant son coratje, ó totas duas cosas encemps, es la veritat que sens fer res pera cumplir son amenassa apelant á follas provaturas, se resignà á esperar que las obras de siti fossin acabadas per' embestir las murallas. Uns quinse dias duraren, y en la nit del 12 al 13 d' agost, tres morters y dos obusos començaren á enjegar dins la ciutat bombas y magranas. En sent demá altras baterias ovriren lo foch contra 'l castell de Monjuich y 'l baluart de Sant Pere, y sens parar may durá 'ls dias 14 y 15. Los canons de la plaça, del castell, del fort del Condestable y de la torre de Sant Juan responian ab la matexa activitat, y entre tant, reunidas las Juntas, se trevallava dins la ciutat en adovar lo qu' espatllavan las balas; los ciutadans corrian d' un lloch al altre á apagar lo foch que las bombas encenian en lo caserio, y de nit coronavan las murallas que la guarnició, per ser escasa, no podia cuvrir com era mester per' impedir una sorpresa

Entre nou y dèu del matí del dia 16 la guayta establerta en lo campanà de la Seu donà senyal d' acostarse per la part de Llevant somatents y tropa. Y en efecte, 'l senyor marquès del Palacio, general de la host espanyola de Catalunya, havia destacat de Martorell al brigadier conde de Caldagués pera que, ab alcunas companyias dels regiments de Borbon y de Soria y cuants somatents pogués juntar, anés á deslliurar la sitiada ciutat. Cuatre mil homes portava, casi tots paysans y miquelets, partits en tres columnas y una de reserva, cuan, després de tenir consell de guerra per' entendre 's ab los de dins, los enjegà contra 'ls francesos pel cantó de Monjuich, pus dexar lliure 'l castell era lo que més interesava. En Juan Claròs ab altres 2,500 homes, guardias walonas y espanyolas y somatents del Ampurdá, ocupava l' ermita de la Mare de Deu dels Angels y 'l cim de las montanyas. Al donar la senyal la guayta del campanà romp en la ciutat lo toch de somatent, y sens esperar l' ordre ni 'ls oficials poder contenir á soldats y miquelets, tant era l' ardor qu 'ls animava, la columna disposada en lo camí cuvert del castell se tira á la bayoneta dessobre las baterias; hi entra fins per las troneras, y espahordits los francesos se retiran y prenan los nostres las ruinas de la torre de Sant Lluis, ahont aquells s' havian fet forts. Torna l' enemich á la lluyta ab novas forsas, y repren la torre; mes N' Enrich O' Donell que menava als d' Ultonia salta ab los seus al fosso, y 'l git fora Amos se fan los nostres de totas las baterias; lo refors

d' En Caldagués y 'ls somatens d' En Clarós entran en foch, y l'enemich abandona fugat y perseguit la montanya de Monjuich y 's retira á Pontmajor. La bateria feta contra 'l baluart de Sant Pere fou també conquestada, y arrivada la tarda las tropas de siti quedaren reunidas en los acampaments de Salt y Sarriá, méntres soldats, miquelets y somatents estavan acampats per la montanya de Monjuich. Sens dubte creurian los enemichs que llur nombre era molt major del qu' en realitat era, y espahordits per las pérduas sofertas, temerosos de ser atacats aquella nit y de ser mesos á total estermini, fugiren amparats per las tenebras, En Duhesme cap á Barcelona y En Reille cap á Figueras, abandonant artilleria, pólvora, carros y municions, tot lo que fou per los nostres recullit lo següent matí. Fins dihuen ¡exemple de crueltat que no era nou en las guerras d' En Napoleon! qu' En Duhesme, al arrivar á Calella fugint sempre més que retirantse pus anava sembrant d' efectes de guerra 'l cami-ral, cremá 'ls carros de ferits que portava, ja que resolgué dexar aquell y ficarse per la serra, volent lliurarse del foch que li feyan unas naus inglesas. Estropellat, derrotat arrivá á Mataró perseguit pels somatents, y l' endemá á Barcelona.

II

Lo siti.

Bé podeu imaginar si ab lo succehit havia de crexer l' entussiasme dels Gironins y si al parlarlos de novas embestidas contra llur ciutat benvolguda y ab llur sanch regada havian de fer alt sagrament de morir tots avans d' entregarla al enemich. Mes cuan axó deyan una y mil vegadas, cuan vingué 'l temps en qu' aquesta relació comença, axó es en los primers mesos del any 1809, havia començat també l' época de las nostras grans desditxas: Napoleon havia vingut á Espanya, y devant d' ell entraren los famosos capitans vencedors d' Europa y doscents mil homes y cincuanta mil cavalls. Las temudas legions qui triunfaren dels Austriachs, Prussians y Russos, corren á venjar l' afront qu' havia rebut llur bandera en los camps de nostra terra; partiren de las riberas del Niemen, del Oder y del Baltich, atravessaren tota la França per dessota d' archs de triunfo, al mitx de flors y llorers, y arrivaren á las marcas espanyolas sens que la fadiga de tan llarg viatje hagués mermat llurs filas, disminuit la bona salut dels homes, ni alterat llur posat airós y guerrer. Rosas ja es francesa, ha caigut Saragoça, s' han perdut á Catalunya las accions de Llinás, Molins de Rey y Valls. En Reding, lo vencedor de Baylen, ja es mort; los inglesos, nostres aliats, han sigut foragitats d' Espanya, y tot era plant, dol y desconort des Lisboa fins al Pirineo. Mes nó: axís sembla qu' havia de ser, pero no era: Napoleon y sos generals havian guanyat batallas, reduhit ciutats, desfet ecsercits, conquestat terra, y ab tot axó no havian lograt conquestar un home ni reduhir l' baluart de fè y constancia que quiscun espanyol tancava en lo pit. Las victorias del enemich ningú las creya, ningú podia ni

pensar que la nostra santa bandera fos vençuda. Y cuan per força la gent havia de creur' ho, allavors, ab l' esperança dels homes forts qui esperan fins cuan no hi ha res qu' esperar, esclamava: *Axó ray! ara anem bé!*—¡Oh, santa, senzilla fè de nostres pares qui tota victoria del enemich negava ó lluny de veur' hi motiu d' enutx la convertia en causa d' alegría! Jo 't benehesch y t' invoco perqué si per desditxa de tots tornessin los jorns de perill, umplenis nostre cor, trossejat pels dubtes, y, com ho féres ab ells, sias nostra corassa contra la por, l' adversitat y las derrotas.

Dels vuit ecsercits de refors formats per En Napoleon á la frontera, 'l setè, compost de 25,000 homes y 2,000 cavalls, entr' ells vuit mil piamontesos y napolitans, y menat pel general Gouvion de Saint-Cyr, tocá á Catalunya y entrá per la Junquera 'ls primers dias de novembre de 1808. Prengué á Rosas, guanyá la batalla de Llinás, y reunit després ab las tropas d' En Duhesme 's trová fort d' uns 36,000 homes; ab ells vencé als nostres en Molins de Rey y Valls, y obligá á la host espanyola á tancarse á Tarragona. Llavors fou cuan En Saint-Cyr, méntres s' en anava á saquejar la plana de Vich pera reunir queviures, disposá qu' En Reille ab la divisió del Ampurdá ocupés lo poble de Báscara y s' anés acostant á Girona pera començarne 'l siti, marxant també cap allí moltas tropas d' altres punts. En Reille ab cinch batallons alamanys, un destacament de cavalleria napolitana y 4 canons, sortí de Báscara 'l dia primer de maitx; ocupá 'ls pobles de Medinyá y de Sant Juliá de Ramis á un' hora de Girona, passá á foch y á sang per Sant Medí y Sant Gregori, 's reuní ab la divisió del general Morio, y junts avançaren fins á Sarriá, estenentse 'l dia 6 de maitx per las boras del Ter. Lo siti de Girona començá.

Hi havia en la ciutat los regiments d' Ultonia y Borbon de tropa vella, un batalló de Voluntaris de Barcelona, un altre de miquelets de Vich, dos batallons de miquelets de Girona, l' escuadró de Sant Narcís ab 108 cavalls, 278 artillers de tropa, 130 mariners de la costa y 22 sapadors: en tot feyan 5,723 homes, contanthi uns mil malalts qu' hi havia á l' hospital; lo marescal de camp En Marian Alvarez de Castro qui, després de fugir de Barcelona pera no servir al francés, comandá l' avanguardia del ecsercit de Catalunya en l' Ampurdá, era llur cabdill y 'l governador de la ciutat. Pero altre general y governador més alt y poderós tenian ja elegit los Gironins:

lleons en lo combat y anyells devant de Deu á qui en llur fè y confiança atribuian, com es degut, la força qu' en lo cor sentian, no cregueren haver pogut ells sols sens miraculós ausili véncer á las legions enemigas, y per axó, després del assalt y victoria del mes de juny de 1808, aclamaren per cabdill de guerra al sant varó qui en vida ho fou de pau, al pastor carinyós y benvolgut qui morí per son remat al cual des lo cel defensa y protegex encara. Sant Narcís de bona y santa memoria, patró y amparo de la ciutat en los jorns de tribulació y congoxa, fou nomenat general, y per cert qu' en lo greu perill en qu' ella estava era mester posar la confiança en poder més gran que tots los de la terra; per cert també que cap home era prou pera comandar á aquells soldats y ciutadants, quiscú d' ells un héroe per sa resolució ferma de morir per la santa causa de Deu y de la patria, y que sols era digne de ser llur capitá qui visqués ja en las regions altíssimas prop d' Aquell qui inspirava als Gironins la constancia y l' ardiment.

Després dels fets esdevinguts en lo mes de juliol de 1808 que tenim ja referits, continuaren en las murallas de Girona y en lo castell de Monjuich los trevalls de fortificació; foren de nou bastidas las torres de Sant Lluis, Sant Narcís y Sant Daniel, ésta darrera per voluntat del poble y á son espens, y axís pera ditas obras com per' atendre á las necesitats de las tropas, miquelets y somatents qui guerrejaren pel Ampurdá fins que la vinguda de la host d' En Saint-Cyr, la pérdua de Rosas y la derrota de Llinás feren marxar la divisió espanyola á Tarragona menys los batallons que quedaren á Girona ab lo marescal Alvarez, la Junta general de la ciutat disposá que tots los hisendats del Corregiment entreguessin part de llur plata obrada y que lo matex fessin las eglesias; tothom ab gust la doná y ni una sola veu s' alsá contra 'l nou sacrifici que demanava la patria. ¿Qu' era la plata per los qui volian sacrificarli la vida?

Nomenat N' Alvarez en 19 de febrer de 1809 governador de Girona, disposant la Junta de mes gent y quiscun jorn que passava acostantse 'l perill que tothom preveya, 'ls trevalls de defensa reberen considerable impuls; se feren esplanadas, s' axecaren marlets y murallots, s' adobaren las troneras, s' enfondiren los fossos, s' aterraren totas las casas que hi havia á quinzecentas canas de la muralla, 's tallaren abrats y canyars, s' ovriren hospitals y magatzems, tot axó travallanthi 'ls gremis, los capellans y fins las donas, y dirigint las obras

un home qui allavors y després contribuí molt y molt ab lo seu saver y la seva serenitat á la gran defensa qu' anem á contar, lo coronel d' ingeniers En Guillem Minali. Fins foren voltats d' estacadas dos camps en lo plá de Sant Daniel y destinats pera cementiris, pensant, y no s' enganyaren, que dins poch temps á molts faria mester lo llit pera dormir l' etern só. A mes de las viandas que ja hi havia en la ciutat s' agavellaren las que podia consumir en tres mesos una guarnició de set mil homes; lo comandant de l' artilleria En Isidro de la Mata formá un estat de las municions que li faltavan pera que fossin demanadas al senyor Intendent del ecsercit de Catalunya y desembarcadas á Sant Feliu de Guixols, pus l' enemich ocupava tots los camins de la part de terra. Y quiscun dia que passava anavan aumentant sas forças en los plans del Ampurdá; en lo poble de Báscara començava á reunir municions y queviures, y no era ja dubtós lo seu intent de posar nou siti á Girona. Per axó N' Alvarez trameté un missatje á Tarragona al capitá general lo senyor marquès de Coupigny demanantli refors de tropas, nomená governador del castell de Monjuich, clau de la defensa, al coronel d' Ultonia En Guillem Nash, y al matex temps corrent veus voláticas y mensongeras, com bé ho acreditá l' esperiencia, de que 'ls francesos tindrian dins la ciutat qui 'ls ajudaria, doná al poble en lo dia 1er d' avril la següent proclama:

« Gironins,

« Dihuen los enemichs que per tercera volta desitxan provar la força del vostre pit, y dihuen també que la traició 'ls donará la ciutat; jo qui conech per mí matex lo vostre patriotisme, 'l vostre coratje y la vostra fideltat al rey Ferran setè, no ho crech pas ni en tinch cap por; al contrari, estich cert que compartireu la ferma resolució meva de defensar la Plaça fins qu' haja perdut la darrera gota de sang. Sí, Gironins, tota Espanya os estima y admira pel vostr' ardiment passat; molta es ma ditxa al trovarme al mitx de vosaltres; mes pera destruir cualsevol conjura que l' enemich, en cas de presentarse devant la ciutat, pogués maquinar ficant dins alcun malvat, senyalo é imposo pena de mort sens dilació ecsecutada á tothom, de cualsevol bras ó grau que sia, que tinga la viltá de proferir la paraula de capitular ó rendirse. »

[illegible]

[illegible]

[illegible] Sant [illegible]. Sant Feliu. Sant Narcís y [illegible] Carme, del Capítol, de la [illegible] de la Reyna Ana y dels Caputxins. Los [illegible] de la Mercé y de Sant Pere, y [illegible] del Carme [illegible] defensa de la ciutat [illegible] part d' aque[illegible] per cinch baluarts qu' es [illegible] de Santa Creu, del Governador, de Santa Clara y de Sant Francesch, tot això armat ab prop de doscents canons. [illegible] qu 's necessitavan pera [illegible] que, si no era bona, era estensa, y la guar[illegible] arrivava á la meitat; la població era de 14.000 ánimas, y per lo tant no podian passar d' uns 2,000 los homes en bon estat de guerrejar.

Lo dia 6 se rompé 'l foch; lo regiment d' Ultonia enviat á reconeixer l' enemich feu retirar sas primeras columnas á Sant Juliá de Ramis y Mont Aspre; mes lo dia 8 á las duas del matí tornaren los francesos á embestir ab més força y resolució las montanyas qui dominan los puigs avans dits y franquejan lo pas á la vall del Ter y al plá de Girona. L' escassés de la guarnició no permeté mes qu' enviar á aquells punts destacaments poch numerosos, y axis fou que tots, sens desbandarse ni fugir, avans causant als invasors cualcuna pérdua, s' anaren replegant fins á posarse á soplutx prop dels forts de la ciutat. En poder del enemich quedaren las posicions de Sarriá y Montagut á la dreta del Ter, y la de Pontmajor qu' es clau pera passar lo riu, méntres que per la bora esquerra avançaban las columnas per Campdurá y las montanyas fins á colocarse per la part de dalt en la ratlla de la torre de Sant Narcís. L' endemá continuá 'l

mohiment y 'l foch per una y altra part; los enemichs ocuparen l' ermita de Sant Miquel, ó sia el cim de la serra qui domina al castell de Monjuich y á las torres de Sant Daniel y Sant Juan, y llurs avançadas arrivaren á rans del Ter, quedant des aquell moment bloquejada la ciutat per solixent, ponent y nort, y sens comunicació ab la marina. Lo cuartel general francés era á Sant Medí.

Los sitiadors, esperant l' arrivada de l' artilleria grossa qu' havia de baxar de Figueras, emplearen lo que de maitx quedava en establirse sólidament en los encontorns de la ciutat y en axecar acampaments: robaren tot aquell caserío, construiren barracas y provaren de fer una trinxera en lo puig d' en Roca. Lo general Verdier, arrivat lo dia 13 ab la seva divisió, prengué 'l comandament de la host imperial, y disposá varias operacions y mohiments per l' allotjament de las tropas qui cada dia anavan aumentant. La divisió d' En Lecchi, vinguda de Vich, y l' italiana d' En Pino ocuparen lo plá de Salt y com avançada 'l poble de Santa Eugenia en la part esquerra del Ter, tirant allí un pont sobre 'l riu pera comunicar ab los de Sarriá, Montagut y Pontmajor; la brigada d' En Guillot, arrivada 'l dia 26, després de pendre ab gran pérdua 'l dia 31 l' ermita de la Mare de Deu dels Angels qui está en lo cim de la serra, 's colocá devant del fort dels Caputxins, y d' aquest modo quedá del tot voltada Girona é interceptadas las comunicacions ab tots los pobles del Corregiment. Divuit mil homes la sitiaban, francesos, italians y alamanys.

Méntres tant los de la ciutat que per llurs pocas forças no pogueren oposarse y retardar com hauria convingut exas primeras operacions del sitiador aprofitantse de sa lentitut, no estigueren plegats de brassos. Sens interrupció trevallaren en perfeccionar més y més las fortalesas; las torres, los forts y la Plaça tiravan magranas de foch y balas rasas á Sarriá, á Pontmajor, á totas las obras dels enemichs, á las colladas qu' ls donavan pas y á las columnas qui atravessavan lo plá d' un cantó á l' altre, sens contar lo contínuo foch d' avançadas molt renyit á voltas y que de cuan en cuan acabava en petitas accions. En ellas féren los nostres una dotzena de presoners, y portaren á la ciutat doscents veinticuatre desertors, d' Alamanya casi tots, pus los d' aquella terra servian de molt mala gana al tirá Napoleon.

Y no eran sols los sitiats los que axís molestavan als sitiadors. Tots los somatents del Ampurdá havian acudit prop de Girona, y ara 'ls uns, ara 'ls altres no passavan dia sens escopetajarse ab los des-

tacaments francesos, axó cuan no eran prou ardits, que ho eran sovint, pera caure dessobre llurs guardias y retens, posant l' alarma en tots los acampaments. Los comallars y fondaladas de mes allá de Montagut y Sant Medí presenciavan casi cada dia aquellas lluytas que sempre dexavan presas als corps: y axó feya que las comunicacions ab França estessin molt sovint interrumpudas y que 'ls comboys necessitessin columnas per escolta.

Axís passá 'l mes de maitx, lo rialler mes de las flors, en l' encontrada de Girona: fora de la ciutat descontent y enutx al veure que lo que s' havia representat com empresa fácil y de poch temps semblava haver de ser llarga y difícil á judicar pels preparatius qu' es feyan, encara que 'l punt militar umplia 'l lloch del entussiasme; dintra, l' escalfament dels cors no havia mester pera lluytar estímul ni esperança d' ajuda; á ser axís un y altra haurian trovat los Gironins en los queviures y en los milés de duros que 'ls enviaren de Tarragona y també en l' arrivada dels baxells inglesos devant de Sant Feliu de Guixols. «No 'ns fan por las bombas ni las balas, escrigué una senyora de Girona á un' amiga seva, pero sí las malaltías qui han de ser consecuencia de la contínua fadiga, que no s' acava, ni s' acavará may; mes no hi fa res: muyra tothom avans de rendirnos.» Y axó matex sentia y deya la població entera; 'ls soldats d' En Napoleon, y sobre tot los francesos, á mes de ser enemichs de la nostra patria, ho eran, segons ben clar ho mostravan ab llurs fets y paraulas, del Deu que Espanya adorava, y veus aqui 'l motiu de la robusta fè que nostres avis tenian en lo triunfo de la santa causa. «No son cristians, deyan, y al últim no poden guanyar; mes si 'l Senyor y la Verge Santíssima volen que no vegem nosaltres llur derrota y permetan que per cástich de nostres pecats siam entregats á llur furia devastadora, alabats sian: obligació nostra es lluytar fins á morir y no tenir pactes ni rahons ab aquells que menysprean lo sant nom de Deu y per son bras justicier serán alcun dia reduhits á pols.» Y per axó cuan N' Alvarez lo governador va respondre al trompet qui en 12 de juny, avans d' ovrir lo foch los inginys de batre, l' intimá la rendició que cap tracte podia tenir ab los enemichs de la patria y que á metralladas rebria als parlamentaris, lo poble de Girona 's desfé en crits d' alegría y de belicós entussiasme; 'l general ab aquellas feréstegas paraulas vá endevinar lo seu pensa-

ment y 'l posá per obra; 'l carácter brau del cabdill corresponia bé al carácter brau de son poble.

Y cuan per relacions dels desertors alamanys qui continuavan refugiantse en la ciutat savia las pérduas qu' al enemich causava 'l foch dels forts y baluarts, cuan sentia la fusellada que cada jorn sostenian avançadas y somatents, y veya 'ls presoners que de tant en tant entravan pels portals, més y més s' enardia, y á la resolució de resistir fins á la mort de molt temps feta ja acompanyava forta y fogosa l' esperança de victoria. Ja podeu, doncs, conexer si 'l pensament del coronel O' Donnell d' aprofitar lo coratje de tots los ciutadans aptes pera las armas que no servissin ja en los batallons de miquelets ó no estiguessin ocupats en las obras de defensa fou ben rebut pels Gironins com ho fou per la Junta y 'l Governador. Ab lo nom de *Crehuada gironina* 's formaren vuit companyias de cent homes quiscuna ab un capitá de tropa, y un' altra d' ajuda composta de cincuantanou. Era la primera d' estudiants, las cinch següents de paisans de la ciutat, la setena de frares y la vuitena de capellans, pus lo senyor Bisbe havia induhit á tothom á allistarse en la Crehuada. Dihuen los autors que d' axó tractan qu' En Napoleon tenia per principi que 'ls pobles ahont hi havia frares rebian ab facilitat lo jou de la conquesta, y que per lo tant mirá com cosa fácil la d' Espanya: si axó es cert y axís pensava en efecte l' emperant francés mostrant tan poch conexement de la nostra historia y de la nostra gent com tots los grans homes de França, hagué de quedar ben desenganyat, y sens dubte qu' al veure ab admiració que la clerecía era per combatrel tan soldat com lo paisanatge y la matexa tropa, hagué d' apendre en los llibres ó cualcuna bon' ánima li diria que monjos y perlats havian sigut cabdills en la lluyta de vuit segles qui nos deslliurá de l' opressió sarrahina; que l' esperit de la edat mitjana qui impulsá á la Iglesia á intervindre activa y poderosa en l' existencia de tots los pobles ahont ella vivia, dominava encara en Espanya; que per ser capellá ó frare no 's dexava en la nostra terra de ser espanyol y ciutadá, y que las paraulas religió y patria anavan sempre encemps en los llavis y en los cors dels notres pares, sent per lo tant un gran obstacle lo matex qu' ell considerava un gran medi de bon succés.

Lo coronel O' Donnell s' encarregá de l' instrucció de las novas mainadas, las cuals molt aviat pogueren fer lo servey lo matex que

la tropa y 'ls miquelets: á llur vigilancia y esfors foren confiats los baluarts de Sant Pere y de la Mercé y tots los altres de la ciutat baxa; la companyia d' ajuda quedá de piquet en l' allotjament del Governador pera surtir ab ell á rondas y reconexements.

Fins las donas volgueren fer en la defensa paper més actiu que 'l d' alsar oracions al Deu de las batallas; las senyoras més principals y altras, casadas y fadrinas, en número de 127, formaren cuatre companyias qu' es nomenaren de Santa Bárbara, per' anar al socós dels ferits y portar á la gent armada municions de guerra y boca.

Y cuan tot axó succehia á últims de juny ja havia començat lo siti á estendre dessobre la ciutat las desgracias y 'ls horrors de la guerra. Lo sitiador, després d' estroncar l' aigua del rech dels molins qui servia pera moldre lo grá, regar las hortas, netejar l' hospital militar y umplenar los fossos dels baluarts, qui sens aixó quedavan esposats á una sorpresa per la poca alsaria de llurs murallas, rebé per fi l' artilleria grossa qu' esperava. Lo general Sanson, ingenier principal en lo camp enemich, resolgué embestir avans de tot las torres qu' eran com avançadas del castell de Monjuich, y sens dilació començaren los trevalls contra las de Sant Lluis y Sant Narcís, méntres que s' acabava una bateria en lo puig d' en Roca, y pera mes intimidar á la ciutat y distreure las forças de la guarnició s' ovria també trinxera prop de Santa Eugenia, desafiant lo continuat foch de las nostras fortalesas; terminats aquells trevalls lo dia 13, la bateria de dotze morters del puig d' en Roca començá 'l bombeix á mitja nit, enjegant sobre la ciutat vint bombas cada mitja hora. Al retró de la primera canonada respongué 'l greu só de la campana major de la Seu y després las veus variadas, pero anguniosas totas, dels altres campanars de la ciutat. Ab un instant los carrers, avans solitaris, s' umpliren de gent; á las eglesias overtas é illuminadas acudiren á pregar á Deu 'ls inútils pera las armas ó las obras de defensa, y 'ls altres ciutadans y 'ls soldats corregueren al lloch de combat; per' un' estona 's sentiren crits, xisclets de donas y molta fressa d' anants y vinents; mes al cap d' un cuart tot havia tornat á la quietut y calma que son propias dels resignats y dels forts, interrompudas solsament pel fúnebre retró dels canons, lo terratrémol de las casas qui queyan, la tétrica batallada de la campana qui contava las bombas, y soptadament per la remor d' un gran incendi en l' hospital militar. ¡Nit de tristor, digne començament de las moltas y moltas

d' horror y congoxa als Gironins reservadas! Tothom, empero, complí ab llur obligació; tropa, miquelets y paysans se conservaren forts y serens com gent qui esperavan lo que 'ls succehia y no 'ls venia de nou.

Als estragos de la bateria de morters s' hi afegí, al naxer l' auba, l' estrépit de l' encarada contra las torres, composta de vuit canons de 24 y dos obusos. Tot lo dia, tota la nit continuá 'l foch sens parar may; las torres anavan perdent llurs marlets; una bomba matá en la catedral á nou personas, en diferents punts de la ciutat cremavan casas, molts edificis s' enderrocavan ¡y axó durá prop de set mesos! En la nit del dia 15 lo rabal del Pedret fou ocupat per un batalló francés, y tement N' Alvarez, al veure los trevalls allí començats, que l' enemich hi bastia una bateria contra 'l baluart y la muralla de Sant Pere, volgué destruirlos ó cuan menys en lo que fos posible retardarlos. Lo dia 17 de bon matí 450 homes d' Ultonia menats pel sargent major Makanti, sortiren de Monjuich, y méntres atacavan per darrera y prenian á la bayoneta las obras del rabal, l' ingenier Minali, la brigada de mestres de casas y fusters y un destacament de sapadors y artillers ab camisas y faxinas enquitranadas, defensats tots per uns cuants cavallers de Sant Narcís, sortiren pel portal de França y arrivaren al rabal cuant ja 'ls francesos l' havian desamparat al impuls de las bayonetas d' Ultonia, dexanthi alcuns morts y presoners. Ab un moment desferen la trinxera y cremaren ó tiraren al riu sos materials; mes embestits per las tropas qui ab artilleria baxaren del puig d' en Roca y pel costat pels regiments alamanys de Pontmajor y de la bateria de morters, lo brigadier Minali, lograt ja l' objecte de la surtida, doná l' ordre de la retirada, la cual se verificá fent cara al enemich. Los alamanys perderen molta gent per haver estat esposats al foch del baluart de Sant Pere; 'ls nostres tingueren 27 morts y 105 ferits.

Totas aquellas nits s' havia trevallat en reparar ab sachs de terra y faxinas los marlets de las torres de Sant Lluis y Sant Narcís, desmanteladas per las balas enemigas, y en netejar llurs fossos de pedras y runa; mes cuan en lo dia 19 foren avançadas las pessas que las combatian fins á tret de fusell de llurs murallas, en pocas horas quedá destruit en la torre de Sant Lluis tot cuant de nou s' havia fet; los ponts llevadissos, las troneras caigueren en ruinas umplint lo fosso y donant pas fins á la bretxa; tots los fochs quedaren apagats, y allavors,

fent grans descárregas contra 'ls pochs soldats qui dins la torre quedavan, s' adelantaren columnas francesas pera tirarse al assalt. No l' esperá 'l comandant de la torre; veyentse casi sens medis pera defensarla, l' abandoná, y ab los seus se refugiá dins lo castell. Lo comandant de la torre de Sant Narcís, molt malmesa també, encara que no tant com l' altra, feu lò matex des l' instant en que l' enemich prengué possessió de la de Sant Lluis, per cuals fets la Junta militar, reunida espressament pel Governador, condemná als dos comandants á perdre llurs graus y á servir com soldats rasos en Monjuich l' un y l' altre en la torre de Sant Daniel.

Aquesta, arruinadas las altras duas, fou elegida pera blanch dels canons enemichs. Començat lo foch en lo matí del dia 21, en pocas horas quedá lo de la torre casi del tot apagat, y pensant los enemichs que com las altras havia sigut abandonada s' acostaren á la bora del fosso: mes rebuts per la guarnició ab descárregas y canonadas y delmats per la metralla de Monjuich, recularen dexant molts morts en lo camp. La bateria continuá llavors son obra destructora, y tan bé ho feu que, després de reconeguda la torre pels comandants d' artilleria y d' ingeniers, N' Alvarez maná á la guarnició retirarse á Monjuich, lexant una metxa encesa en lo polvorí.

Sols la torre de Sant Juan, la més aprop de la ciutat, quedava com defensa avançada del castell, y era de pensar qu' aquest no trigaria en ser embestit pel enemich. En efecte, l' endemá matex començaren los francesos las obras d' una gran bateria que nomenaren *Imperial*, composta de vint canons y dos obusos contra un dels baluarts del nort, y méntres tant féren foch de nit y de dia ab pessas que posaren á rans de las perdudas torres. Per la gran importancia del punt N' Alvarez volgué que 'l brigadier En Blay de Fournás pujés al castell com altre governador.

Al succehir los fets referits ja per tot Catalunya havian ressonat las primeras canonadas dirigidas contra Girona; quiscuna pedra que de sas murallas feyan saltar las balas francesas ovria dolorosa ferida en lo cor dels catalans, y enardits ja tots per la santa passió de patria, encesos en justa indignació y animats de guerrers sentiments, sentian contar ab enveja 'ls danys qu' en los acampaments del sitiador causavan los somatents y miquelets del Ampurdá, menats pel Doctor Rovira y altres, y ab dalé esperavan que la Junta y 'l marquès de Coupigny decretessin l' alsament de tota la

terra catalana pera corre en ausili de l' esforçada y malestruga ciutat. Y ja s' havian donat ordres pera que 's posés en marxa cuanta tropa hi havia á Tarragona, Lleyda y Tortosa; ja 'ls corregiments començavan á reunir llurs companyias y somatents cuan lo general Saint-Cyr, ab temensa de lo que 's preparava, portá ell matex novas forças per' ajudar als del siti, y no cregué 'l marquès que fos aquella bona ocasió per' embestirlos.

En efecte, l' general Saint-Cyr, després d' enviar á Barcelona sos malalts y ferits, prengué 'l camí de Girona; ocupá perdent molta gent lo poble de Sant Feliu de Guixols perqué no fossin los Gironins ausiliats per mar, y en los últims dias de juny establí son cuartel á Fornells, pera fer cara á tot' ajuda qu' anés en socós de la ciutat y guardar las espatllas dels sitiadors. Tot l' ecsercit invasor de Catalunya, fora la guarnició de Barcelona, quedá axís reunit prop de Girona en número de 30.000 homes. Ab las novas tropas d' En Saint-Cyr pogueren reforçarse 'ls acampaments de Campdurá, de Sant Miquel y de la Mare dė Deu dels Angels, y s' en formaren de nous, fentse més impenetrable 'l cercle de ferro qu' á la ciutat oprimia, y ja no pogueren passar los propis enviats ab la correspondencia. Lo mohiment de columnas qu' axó ocasioná pels encontorns de la plaça junt ab las obras de trinxera avans esplicadas y las que feyan los enemichs en Santa Eugenia, foren causa de que 'ls forts y baluarts no 's donguessin ni un instant de repos: semblava que llur foch havia d' abrusar tot lo corregiment.

III

Assalt de Monjuich. — Pérdua del Castell.

De nit y dia també queyan bombas á la ciutat: molta gent moria pels carrers, per las casas, y fins pels refugis qui á molts servian d' alberch, sobre tot per la part de Sant Pere; no 's passava jorn sens que las campanas toquessin á foch; mes tantas desgracias ni d' un punt rebaxaren la constancia d' aquell poble. Acostumats ja al horrendo retró qu' umplenava l' espay, familiarisats ab l' idea de la mort y animats pel esperit que dona Deu als qui en ell confian y per ell patexen, ni sisquera casi ascoltavan las batalladas del campanar de la Catedral qui eran nunci dels missatgers de destrucció y mort qu' en l' aire esbategavan. Los incendis no eran ja motiu d' alarma: las companyias per' axó disposadas se feren tant práticas en apagarlos, que sens que l' enemich pogués impedirho ab la pluja de bombas y magranas que dirigia allí ahont veya flama ó fumera, eran ab poch temps sofocats. La ciutat, al mitx de son infortuni, havia recovrat certa tranquilitat y sossego com en lo temps ordinari, si sossego y tranquilitat pot dirse del estat d' un poble en que tothom era soldat, en que 'ls combats may paravan en las murallas ó en las avançadas de fora, en que no hi havia casa en que las donas no fessin desfilas y venas pels ferits, en que per tot en fi 's sentia aquella fator de sang y 's veya aquella polsaguera dels camps de batalla qui fan dels homes feras cuan no pugnan pel sagrat nom de Deu ó pel sant amor de patria.

Y aquell ordre al mitx de tant condol era degut, ademés del patriótich sentiment de tots, á las acertadas disposicions del governador qui, junt ab las juntas y l' Ajuntament, doná moltas providencias pera la bona esmersió dels diners y la distribució dels queviures. N' Alvarez, per la seva devoció y religiosa vida, per son afany y

tendresa pels pobres y acongoxats, y sobre tot per sa fermesa may trencada era estimat com un pare pels Gironins y pels soldats; á sa veu 'ls hauria portat al mitx dels acampaments enemichs, y manantho 'l general ningú hauria pensat qu' anavan á la mort. Vestit de paysá, ab levita y barret rodó ab una cinta vermella de dalt bax, segons usança del temps, en la que hi havia escrit en castellá: *Per Ferran setè véncer ó morir,* sens mes distintiu que la faxa de general sota l' armilla, per tot se 'l veya, per tot se 'l trovava, en las guardias avançadas, en los baluarts, en los incendis, en los carrers ahont de tant en tant posavan la consternació la mort de personas y l' enderrocament d' edificis. No hi havia travall ni perill en que no hi fos lo Governador; de nit y de dia ho dirigia y vigilava tot, y per' ell no hi havia fadiga com no ecsistia ni sisquera l' idea de poder rendir la ciutat. «Res tinch que tractá ab los enemichs de ma patria,» respongué al Ingenier principal del ecsércit sitiador que per un trompet acompanyat d' un miquelet fet presoner li enviá lo 2 de juliol un plech convidantlo, autorisat pel seu general, á una conferencia en las avançadas. «Y sápiga, anyadí, que d' avuy en devant no rebré ni tindré cap consideració á parlamentaris ni trompets.» Y desseguit, pera fincar mes sa resposta, maná publicar per plaças y cantonadas lo seu bando de 1er d' avril condemnant á mort als qui parlessin de capitular ó rendirse. Des que l' enemich començá á batre lo castell de Monjuich, cada jorn á mitxdia hi pujava ab sos ajudans y sa escolta de creuhats per' encoratjar á travalladors y guerrers á cumplir llur obligació.

Y obligació era aquesta que 's feu molt pesada y perillosa des los primers jorns de juliol pera 'ls 807 homes qui defensavan lo castell á las ordres dels dos governadors Nash y Fournás. En lo dia 2 rompé 'l foch la bateria dita *Imperial* contra 'l baluart esquerra de la part del nort á una distancia de 400 canas, méntres qu' altres canons batian lo baluart de la dreta; 'l castell, los forts y 'ls baluarts de la ciutat respongueren ab estrépit atronador y ditxós acert; mes no impediren que l' endemá dematí 'l baluart combatut per l' Imperial quedés casi sens poder fer foch. Reconexentlo estavan los comandants d' artilleria é ingeniers qui hi havian pujat, y prenian las providencias que l' apurat cas ecsigia cuan una bala trencá 'l bastó de la bandera espanyola clavada en la muralla, y la feu caure al fosso. Un subtinent del primer batalló de miquelets de Vich demaná permis

per' anar per la rampa de la bretxa á recullirla, y baxant fins al cap d' avall la cullí, la tremolá ardit, y entremitx d' una pluja de balas y magranas qu' espategavan y reventavan en lo pedregam de l' arruinada muralla y alsavan espessa polsaguera, pujá á dalt tot emblanquinat y plé de runa, y torná á clavar lo gloriós penó qui era saludat ab mortífera salva per tots los canons de las fortalesas.

Inútil era qu' en lo castell se travallés tota la nit per' adovar los estragos del dia; ab dos horas de foch n' hi havia prou pera tornar á umplir lo fosso y dexar sens defensa 'l baluart. L' artilleria tingué que ser retirada; á tota pressa 's començá á fer un fosso darrera de la bretxa, defensat ab sachs y botas plenas de terra, y aquella matexa nit, la del 4, á dos cuarts d' onze intentá l' enemich entrar celadament en lo castell. Arrivat havia ja al camí cuvert cuan la guarnició, al toch d' alarma, corregué á son lloch; un piquet d' Ultonia 's formá en la bretxa á cos descuvert, y descárregas de fusell y metralladas feren fugir molt lluny la quietut de la nit; també cessaren las tenebras rompudas per las balas d' illuminació que tirava 'l castell al camp enemich; y á llur claror se veyan plenas de soldats las murallas de Girona, que també en la ciutat s' havia tocat á somatent y tothom estava en son lloch. Los enemichs escarmentats se retiraren emportantsen llurs ferits y dexant en l' esplanada molts cadavres.

Los del castell, pensant que no havian de trigar en rebre mes vigorosa embestida, no dexaren de travallar en netejar lo fosso dels baluarts, en coronar ab cavalls frisons y altras defensas lo marje axecat darrera la bretxa que tenia més de 40 canas, méntres que l' enemich tampoch parava en son empresa destructora. Resolt estava ja l' assalt pel dia 8 y designadas las columnas qui havian de pujar á la bretxa, compostas de dos batallons francesos y de totas las companyias de preferencia del ecsércit sitiador, formant en tot 6.000 homes; no l' impedí una surtida que féren cualcunas forças de la ciutat per la part de Montagut; los batallons de Westfalia, encara que malmesos en un principi, 's referen y al venir la fosca 'ls nostres rentraren pel portal de França. Llavors las forças designadas per l' embestida 's dirigiren á Pontmajor, pujaren cap á Sant Lluis, se formaren prop de la bateria Imperial, y reunidas totas y reposadas, cuan començava á clarejar se doná ab l' órdre de marxa la de no disparar los fusells y fer servir sols la bayoneta. Al posarse en mohiment

romperen lo foch contra d' ellas los forts y baluarts de la ciutat; lo castell semblava un volcan encés, tant era 'l foch que feya als qui anavan pujant amenassantlo per tots los costats y tantas las bombas que hi queyan enjegadas per las baterias enemigas. La primera columna aparentá un assalt á la torre de Sant Daniel, altras rodejaren lo castell, y las descárregas d' aquella foren pera la principal la senyal de l' embestida. Menada pel coronel Muff arrivá á pas de carga al cap de l' esplanada y 'ls primers baxaren al fosso; correren tot seguit á la bretxa, pero d' allí cap ne passá. La tropa d' Ultonia qui la defensava 'ls rebia ab foch y á cops de sabre y bayoneta, y tots moriren. Méntres tant delmavan á la columna per devant y pels costats los canons del altre baluart y de la muralla, dos obusos carregats ab balas de fusell, barrils fulminants, magranas de má y la metralla de la torre de Sant Juan, fins que al últim reculá. Tres vegadas torná endevant, saltá al fosso, pujá á la bretxa, y tres vegadas torná enrrera. Un oficial de vélites italians arrivá fins al peu del segon fosso overt darrera la bretxa ¡moment critich fou aquell! Sos soldats volen seguirlo, una caxa de municions s' encen al bell costat dels defensors del castell. Un instant de confusió, y tot está perdut! Mes nó; serens los nostres al mitx de tanta feresa dexan sens vida al ardit oficial, los qui ab ell anavan moren ó fujan, y la victoria es complerta. Lo rebellí de la part atacada era al matex temps assaltat, y cuan començava la dispersió montanya avall llansant fusells y sarrons, encara 'l coronel Muff, desesperat de veure que res podia contr' aquell mur de foch, volgué tornar al combat ab unas companyias alamanyas qui conservavan l' ordre de formació; avançá altra volta, arrivá al fosso, y allí caigué ferit, sent los soldats retirats de la lluyta pel sargent primer més antich, pus no hi quedavan altres cabdills. Des llavors los enemichs espahordits, esbarriats y malmesos se tiraren costa avall; l' estrépit de llurs canons qui procuravan amparar la fugida y 'l que feyan tots los forts y baluarts enviantlos lo derrer comiat foren digne y pavorós fi de l' horrenda y pera nosaltres gloriosa batalla.

La meitat y encara més dels 6.000 homes qui aquella nit sortiren dels acampaments imperials no tornaren á llurs tendas y barracas; los uns vejeren pondre 's lo sol en l' hospital; pera molts d' altres aquell fou 'l darrer sol: estesos sens vida pels fossos, per l' esplanada y la montanya, s' oferian á llurs sorpresos companyons, tantas voltas victoriosos, com aterrador monument que 'ls ensenyava lo

qu' eran y serán sempre las fortalesas espanyolas méntres alenti com llavors los nostres pits lo sant esperit de Deu y patria.

Los destacaments d' Ultonia y Borbon, d' artilleria y sapadors, dels batallons de Barcelona, Girona y Vich qui defensavan lo castell, tingueren 35 morts y 96 ferits.

Qui no ha vist l' alegria, l' entussiasme dels Gironins al mirar des las murallas á la rojenca claror del sol naxent als francesos fugir montanya avall, no pot saver lo joyós deliri que cap en lo cor d' un poble. Sens fer cas de las bombas que com pluja queyan dessobre la ciutat, pujá tothom á las murallas, torratxas y terrats pera joir del espectacle; las aclamacions que l' espay umplenavan dominant las descárregas dels canons, eran crits sortits de l' ánima; repichs de festa no dexavan sentir lo toch de foch, y cuan ja muts los destructors inginys lo general governador ab un ajudant, l' ingenier principal, la companyia de la creuhada y las donas de Santa Bárbara qui anavan á buscar als ferits, sortí de la ciutat pera pujar al castell, llavors foren los crits de visca, l' abrassarse 'ls uns als altres, lo plorar de goitx, lo renovar lo sagrament de fer tots com havian fet los bons soldats del castell; y ja 'l general era dins del fort repartint alabanças y mercés, y encara pel portal sortia correns gran gentada qui sens recordarse del perill de sortir afora, 'l seguia pera saludar las pedras del castell, enrogidas ab sang dels enemichs de la patria.

« Tots han fet llur obligació, digué 'l general Alvarez al donar part de lo succehit al senyor marquès de Coupigny, tots son héroes; » y en efecte, la defensa de Monjuich en la matinada del dia 8 de juliol será sempre un dels més gloriosos fets del siti en que foren tantas las proesas.

Pera completar lo cuadro d' horror que 'l turó de Monjuich presentava, la torre de Sant Juan, encés un repuesto de pólvora per descuit d' un artiller, saltá en l' ayre á dos cuarts de vuit d' aquell matí, soterrant ab sas rüinas á sos vintisís defensors. Uns cuants mariners de Sant Feliu ab llur comandant En Narcís Barraquer, sens fer cas de las balas y bombas qu' allí dirigia l' enemich, pogueren salvarne vuit de ferits y malmesos.

Era tant l' entussiasme y 'l goitx que ningú volgué de prompte pensar en la greu pérdua qu' era pel castell y per' aquell cantó de la ciutat l' arbolament de la torre. La victoria conseguida feya bullir la sang de soldats y ciutadans, y sols podian imaginar novas maravellas de

coratje premiadas ab novas victorias lo dia en que l' enemich tornés á posarse á tret de llurs bayonetas y picots. Per axó cuan lo governador, d' acort ab las tres juntas, maná als Gironins entregar tots los barlons y botas vuidas pera reparar las fortalesas y ademés gran cantitat de matelassos, llansols y flassadas pera 'l servey dels hospitals, nc tingué de tot més de lo qu' allavors necessitava.

Mes N' Alvarez, encara que ferm com tots ells, conexia 'ls perills que 'l poble, alentat per bélich ardor, ni sisquera sospitava. Veya que las baterias enemigas al fi dexarian sens defensa 'l castell, que 'ls hospitals s' umplian de ferits y malalts, y que si encara no faltavan queviures, pujavan cualcuns molt de preu; tot axó 'l mogué á enviar un missatjer á Tarragona 'l dia avans del assalt de Monjuich, y un altre que ho fou N' Enrich O' Donnell pochs dias desprès, encarregats de dir al general qu' era mester reforçar la guarnició per no haverhi prou brassos pera tot y enviar queviures, pus aviat en mancarian. Aquestos pensaments del bon governador feyan qu' ab dalé esperés l' arrivada del tinent coronel irlandés Rodolf Marshal qui guerrejava per la nostra causa, y qui en lo mes de maitx fou enviat á San Feliu de Guixols pera saludar al cabdill dels baxells inglesos; ab quinzecents homes qu' havia tret d' Hostalrich anava l' irlandés cap á Girona, cuan l' enemich caigué dessobre d' ell en lo camí de Castellá, ja molt prop de la ciutat. La columná 's dispersá sens fer gran resistencia, y En Marshal, pera tenir sa paraula, ab un cuants entrá dins Girona 'l dia 12 de juliol. Cualcuns dias despres hi arrivaren un oficial del segon batalló de Barcelona ab 17 homes y un centená de miquelets dels qui eran á Hostalrich.

Los canons francesos qui avans may paravan en llur destructora empresa estigueren alcuns dias fent molt débil foch al castell y á la ciutat, perqué no sempre tenian las municions cuan las havian mester, y ja podeu pensar que 'ls Gironins los aprofitaren pera travallar en las murallas y sobre tot en lo castell, netejant los fossos, tapant las bretxas, montant altres canons, alsant los marlets y ovrint nous contrafossos. Per sa part no estava tampoch l' enemich ab las mans plegadas; la derrota passada li feu conexer la necessitat d' acostar y estendre á dreta y esquerra las baterias contra Monjuich, y empleanthi molta gent, pus havia de foradar roca viva, començá sos nous travalls, contra 'ls cuals es per demés dir que la nostr' artillería no fou muda. Bé 's veu que tot axó no podia encendre gaire l' entus-

siasme dels soldats, encara que llur general procurava encoratjarlos ab altras espedicions, com fou la conquesta de Palamós; al dexar lo magall en lo turó de Monjuich havian d' agafar lo fusell pera lluytar ab los somatents y miquelets qui per tot arreu y sobre tot per la part de Montagut no 'ls dexavan un instant ab repós; las malaltías s' emportavan molta gent, y no baxava may de cuaranta homes la pérdua diaria que 'ls causava 'l foch de la ciutat y dels forts. Los alamanys ja no desertavan, continguts per la rigurosa vigilancia d' En Saint-Cyr y perqué l' estat de Girona començava á ferlos perdre las ganas de ficars' hi; mes se pot dir que hi havia fora de la ciutat tant disgust y abatiment com dintre ardor y bona voluntat, encara que fossin molt més grans los travalls que aquí 's passavan.

En lo dia 13, cinch després del assalt, tornaren los enemichs á fer foch de fort y ferm: ab un' altra bateria de set canons á l' esquerra de l' *Imperial* combatiren lo rebellí, y estenent també 'l foch per la banda dreta, fou 'l castell atacat per las tres caras de nort, llevant y ponent, méntres que també rebian molt dany d' aquesta nova bateria 'ls baluarts de Sant Pere y de Figuerola, la muralla de Sant Cristófol, la torre Gironella qui la flanquejava y tot aquell caserío. A la vetlla del dia 14 los baluarts de la part del nort del castell tenian apagats casi tots los fochs de canó, sens que dexessin de ferlo molt viu de morter, obus y fusell; en la vesprada 's montaren novas pessas, y altra volta 's féren los travalls de netejar los fossos y adovar troneras y marlets per' estar axís matex l' endemá després de dos horas de foch. Lo del castell y la ciutat no podia impedir que l' enemich anés travallant y avançant paralelas y trinxeras, trovantse ja á tret de fona, y axó feya que 'ls defensors de Monjuich, delmats per las balas, sens que las baxas diarias de 18 ó 20 homes puguessin ser cuvertas pels de la ciutat, y rendits de fadiga no dexessin las armas de las mans. En la nit del 17 s' acostá al castell una columna d' infantería qui pera sostenir á sos travalladors ovrí un viu foch de fusell, y al instant, tement un altre assalt, se tocá generala en lo fort y en la ciutat, y tothom acudí á son lloch. Alarmas contínuas, lluytas cada dia, travalls á la nit, axís passavan aquells tristos jorns los esforçats guerrers del castell.

Y cada un que 'n transcurria era més viu 'l foch dels enemichs y causava més dany y desgracias; encara que dos ó tres voltas las bombas de la ciutat y del castell cremaren llurs parapetos y faxinas y

féren callar llurs canons y umpliren de morts llurs baterias, ells eran molta gent, y fent en poch temps molta feina allargaren la paralela fins al glácis del baluart ahont hi havia la principal bretxa. Lo dia 27 de juliol començaren á batre la muralla los cuatre canons y altres tants morters qu' allí colocaren, y sols ab un dia varen quedar en lo castell 52 homes fora de combat y las obras arrasadas.

De situació tant apurada donaren part al general los governadors dihentli que creyan convenient abandonar lo revellí ja del tot arruinat y defensat sols per 82 homes, pus per allí podia l' enemich ficarse dins lo castell; mes N' Alvarez, qui no volia que 's parlés de donar un pas enrera, respongué: « Mantínguishi la guarnició fins al últim estrem. »

Y ho féren: lo dia 31 de juliol, desprès qu' una bomba tirada pel baluart de Santa Creu posá foch al repuesto de pólvora que tenia l' enemich en la torre de Sant Lluis y la feu saltar en l' ayre llansant molt lluny los cadavres dels qui allí s' havian fet forts, sortiren del castell sis miquelets y tres soldats, y poch á poch y mitx arrossegantse per terra arrivaren prop de la trinxera, y ab camisas enquitranadas cremaren totas las obras; y cuan en lo dia 3 d' agost des la torre de Sant Daniel començá l' enemich á batre lo fort del Calvari, encara 'l castell, pilot de sangonentas y fumajantas ruinas, com generós y ferit guerrer qui oblida son propi dany pera socorre al amich fael, se barrejá en la lluyta y més d' un cop conexeren los francesos la bona punteria de sos artillers.

La possessió dels encontorns del castell fou en los primers jorns d' agost motiu de furients combats; las ruinas de la torre de Sant Juan, des las cuals podia interceptarse 'l camí de la ciutat al castell, foren recovradas y perdudas pels nostres dos ó tres voltas; lo monastir de Sant Daniel, plè de malalts y defensat per un destacament de pochs soldats, fou près per asalt lo dia 3, morint en la lluyta 'l major qui menava als francesos. Casi tots los malalts fugiren, y las donas de Santa Bárbara sortiren á rebre 'ls ab lliteras, y portaren á la ciutat als qui no podian aguantarse drèts. Embestiren los nostres al enemich qui altra volta ocupá las ruinas de la torre de Sant Juan, y l' obligaren á retirarse á la trinxera; fins allí 'l perseguiren y d' allí 'l gitaren; mes aviat torná ab forças novellas, y miquelets y soldats se retiraren ab bon ordre á la ciutat los uns y al castell los altres. Aquella matexa tarda sortiren aquestos altra ve-

gada; mes no pogueren penetrar en la trinxera que fou molt ben defensada.

L' enemich feya ja contra 'l revellí travalls de mina que per trovarse roca viva no pogueren ser contraminats ab lo poch temps qu' era necessari; 'l dia 2 volá la mina, y des llavors los sitiadors arrivaren al fosso. A dos cuarts d' onze de la nit del 3 començaren á enfilarse per la bretxa; mes descuverts pel centinella y rebuts ab una descárrega, s' entornaren cap á bax. A la matinada ho provaren altra volta, mes al sentir lo *¿quien vive?* no gosaren passar avant. Més ardits la nit següent pujaren ab gran quietut, y al veure 'ls lo centinella sols tingué temps de disparar lo fusell y fer un crit de *¡á las armas!* Set ó vuit bayonetas s' enfonzaren desseguida en lo seu cos, y al acudir la guarnició trová tot lo terraplé ocupat pel enemich. Un' hora durá la lluyta cos á cos y bras á bras en mitx de las tenebras illuminadas de tant en tant per la flamarada d' un cop de fusell ó de pistola. Los nostres al fi recularen, y de cent qu' eran sols cincuanta entraren dins lo castell. Lo seu comandant, capitá del segon batalló de Barcelona, no sortí del punt que se l' hi havia confiat, y ja que no viu, mort s' hi quedá.

Los enemichs s' establiren en lo revellí conquestat desafiant lo terrible foch del castell, y avançaren llurs travalls cap á la muralla; una mina volada 'l dia 9 umplí de ruinas lo fosso, y al matex temps novas baterias arrasavan tots dos baluarts y axamplavan la bretxa. Un darrer esfors fou intentat pels governadors: á la una de la tarda del 10 enjegaren trescents homes á las trinxeras enemigas: rabiosos, desesperats passan á foch y á sang als qui pensan en fer resistencia, y méntres tant los artillers que ab ells anavan clavan canons y creman parapetos; mes molt aviat revingueren los enemichs ab grans forças, y los nostres, carregats de llurs despullas, tornaren al castell.

Ja podeu pensar si travallarian de nit y de dia 'ls defensors de Monjuích y si provarian d' alsar murallots y ovrir contrafossos y montar canons y refer troneras; pero res hi bastava: cincuantavuit canons, cuatre obusos y vuit morters hi havian tirat 23.130 balas rasas, 3.092 magranas y 2590 bombas, y ja no hi havia sachs, ni botas, ni cavalls frisons, ni cap barricada que resistís un' hora á n' aquell foch infernal. No hi havia já canó montat, ni terraplé que tingués un pam de defensa; imposible era posar un sol centinella á la muralla, y la fusellada que no paraba un instant no dexaba sortir cap

travallador. Axís ho digué En Blay de Fournás al general, y sens dilació maná N' Alvarez que pujés al castell l' ingenier principal de la ciutat. Inútil fou que 'l brigadier Minali dirigís ell matex als travalladors, volent fer cualcunas obras del tot necessarias; ab un hora 's quedá casi sensa cap, y de tornada á la ciutat informá al governador lo matex qu' havia dit En Fournás, afeginthi que creya convenient que la guarnició abandonés lo castell fent avans volar sos baluarts. Ferm com una roca 'l general li digué, sens respondre á cap de sas observacions, que la guarnició havia de defensarse fins al últim estrem y qu' ell continués adovant y reparant las obras arruinadas.

Pero cuan axó deya 'ls dos governadors del castell, considerant haver fet en sa defensa tot lo qu' homes podian fer y pensant al veure gran mohiment de tropas enemigas, resultat de ser rellevadas las guardias de las trinxeras, qu' aquella nit serian atacats, reuniren á consell de guerra tots los comandants dels destacaments qui formavan la guarnició y 'ls proposaren abandonar lo fort, pus era impossible resistir un altre assalt, y avans de caure presoners valia més anar ajudar als companyons de la ciutat. Ab gran racansa y pena axis fou decidit, y á las 6 de la tarda, després d' enclavar la poca artilleria útil encara, de carregar en carros los efectes que quedavan y de posar metxas encesas en los magatzems de pólvora y municions, la guarnició trista y compungida 's formá en la plaça d' armas. Encara llavors arrivaren plechs del general qui, lluny d' aprovar l' evacuació de la fortalesa, prometia premis y mercés als qui ab més coratje la defensessin; pero 'ls soldats ab molta quietut se posaren en marxa anant darrera 'ls governadors, y pel mitx del foch dels enemichs qui no s' atreviren á privarlos lo pas, arrivaren ben ordenats á la ciutat, ahont (tant lluny estava del pensament de tothom que pogués ser Monjuich abandonat) foren rebuts ab gran alegría, creyentlos en los primers moments un refors vingut de fora.

Casi tots estavan ferits y més de cinchcents quedavan sepultats en las ruinas del castell. Los governadors pensavan bé; tot lo qu' homes podian fer pera la defensa del fort, ells ho havian fet; y 'l siti y la defensa de Monjuich que passá trentaset dias ab bretxa overta, será sempre una de las més grans proesas que referirá la nostra historia. Fins N' Alvarez, cuan En Nash y En Fournás li demanaren qu' á no estar satisfet de llur conducta 'ls passés per consell de guerra, apro-

vá la resolució presa y premiá com era just lo coratje y abnegació d' aquells valents.

Encara eran pel camí cuan pavorós estrépit anunciá haverse arbolat lo magatzem de bombas y magranas; en lo de pólvora no hi prengué 'l foch. Instants després alcuns soldats enemichs pujavan ab por per la bretxa; miravan per tots costats, y cridavan á llurs companys que 'l castell estava desert. Ab crits de goitx s' enfilaren tots per l' enderrocada muralla, y 'ls Imperials quedaren amos de lo que avans fou castell y llavors era pilot de negrencas y sangonentas ruinas.

L' ocupació de Monjuich fou objecte de gran festa en los acampaments del sitiador: des lo darrer soldat al general tots estavan certs de tenir d' aquella feta las claus de Girona á la má y que dins set ó vuit dias podrian al fi reposar de tanta fadiga y lluyta. Axís ho deya En Verdier al seu Emperador al aponderarli la gran fortalesa del castell guanyat pera millor dissimular la valentía dels defensors, y espressava també que may, en los quinze anys que portavan de guerra, s' havian fet operacions tant arriscadas y dificils com las d' aquella conquesta. «La ciutat no 'ns pot oposar més qu' una flaca paret per muralla, deya; cap esfors haurem de fer per enderrocarla, y estich cert de que ab vuit ó dèu dias Girona será nostra.» Vuit ó dèu dias! Hagués dit cuatre mesos y no 's hauria equivocat de gaire.

IV

Assalt de la Ciutat.—Victoria.

Si s' en havian fet d' obras á la ciutat, y si s' en havia remogut de terra per ovrir fossos y bastir parapetos! tanta y tanta que per' atendre á la necessitat del castell y de dins j' havia manat la Junta en los primers dias d' agost que 'ls habitants donessin tota la tela que tinguessin y 'ls demés draps bons pera fer sachs. Las obras principals se féren en la part del nort, pel cantó de Sant Pere, cavant un fosso en la plaça y aparedant carrers; en la torre Gironella, en lo portal de França que fou també aparedat, y en la bateria de Sant Cristófol, qu' eran los punts més amenassats; també en los forts se travallava en axecar los marlets y en fer nous terraplens, y tot axó sens confusió, sent circunstancia notable d' est siti l' ordre, la disciplina qui sempre regnaren entr' aquella gent per força atribulada al mitx de tant desconort. La mort y la destrucció que devant dels ulls sempre tenian no pogueren rompre la constancia d' aquells cors; ningú 's recordava qu' hagués perdut la casa, 'l pare ó 'l germá; 'ls ciutadans travallavan y lluytavan obeint com tropa vella, sens que jamay perdés la ciutat aquell aspecte de severitat y seriesa qui tant bé corresponia als tremendos fets qu' en ella succehian. Sols prenia trajos de festa 'ls dias ¡ben pochs en veritat! que revia alcuna cárrega de queviures menada per ardit traginer, ó també cuan arrivavan nous soldats á pendre part en los perills de la defensa. 69 voluntaris de Tarragona hi entraren lo dia 3 d' agost dexantne altres tants y més de presoners pel camí, y 'l dia 17, aprofitant un descuit de las guardias enemigas, uns 700 homes qui venian d' Olot. Fora d' aquestos casos la ciutat semblava un acampament la vigilia d' una batalla:

tothom fent son afer, y l' afer de tothom era travaliar y batre 's pera defensar Deu y patria.

Y axis fou que cuan l' enemich, près lo castell qui dominava la ciutat á tret de fusell, l' embestí de ferm la trová ben apariada. Prenent per cap de trinxera la conquestada fortalesa y servintlos de primer travall lo camí cuvert de Monjuich, los Imperials se disposaren á atacarla pels costats de Sant Pere y Sant Cristófol, los cuals, perdut lo castell, eran los més flachs de sas murallas. Set dias estigueren travallant y alsant baterias, sens parar per axó de batre 'l fort del Calvari, fins que 'l dia 19 al naxer l' auba romperen lo foch cap á la ciutat ab set baterias de canons, obusos y morters, disparant contra 'l baluart y la plaça de Sant Pere, 'l portal de França, la muralla de Sant Cristófol y tot lo caserío. No quedá l' enemich sens vigorosa resposta; mes encara que las nostras bombas y balas mataren molta gent y destruiren baterias y cremaren parapetos no impediren qu' en lo dia 29 fossin ja onze las baterias y 33 los inginys de destruccion que contenian, ni que la trinxera tingués ja unas 250 canas. Las obras vellas y novas de la muralla y de la plaça de Sant Pere quedaren mitx arrasadas; lo cuartel vell nomenat dels Alamanys ahont s' hi posaren en bateria tres canons á las finestras, fou arruinat; en lo cuartel nou del matex nom, prop del altre, hi havia una bretxa que podia donar pas á 60 homes formats en filera, y també hi havia bretxa overta á la muralla de Santa Llucia. Las casas patiren molt; los morts y ferits tant soldats com paisans foren en gran nombre, y una bala de fusell malferí en lo front al marescal de camp En Joaquim de Mendoza qui, havent demanat á N' Alvarez que l' empleés de comandant ó de soldat ras, com fos sa voluntat, manava 'l petit baluart plá dit de Sarracinas.

També axecava la ciutat novas baterias á proporció qu' aumentavan las enemigas: á l' hort d' En Managat, á l' eglesia de Santa Llucia prop del altar major, y fins dalt de la volta de la Seu s' hi posaren canons pera batre la trinxera; la darrera sobre tot, ideada per N' Alvarez, causá molt dany al enemich, y axis fortificada la volta y terrat de la eglesia la guardia de capellans qu' allí hi havia des lo començament del siti, manada per un canonge, pogué no sols servir de guayta, sino fer á n' als de fora foch contínuo de fusell.

Horrible espectacle era dabó axís dins la ciutat com defora veure las baterias al arrivar la vesprada: plenas de cadavres, rogencas de

sang, ab canons descavalcats, cremadas ó caigudas per terra las faxinas, botas y sachs qui servian de defensa, eran vera mostra de la feresa humana. Las tenebras eran aprofitadas pera netejarlas dels morts y adovarlas á fi de tornar l' endemá á l' empresa destructora; defora la ciutat comparexian pera ferho brigadas de travalladors qui rellevavan als cansats de la lluyta; mes dins los matexos homes ennegrits de la pólvora dexavan la metxa per' agafar lo magall, y passavan la nit travallant després d' haver passat lluytant lo dia.

Y no solsament se pugnava ab los canons y morters: combats d' avançadas y *guerrillas* n' hi havia cada jorn, y entr' ells fou notable 'l del dia 26 d' agost. Una columna francesa de 200 homes ocupá unas casas prop de la torre Gironella, després d' haverse retirat la guardia espanyola; mes encara aquesta era pel camí cuan arrivaren dels forts del Condestable y dels Caputxins dos destaments de 60 homes, y reunits ab la guardia caigueren dessobre 'ls enemichs á la bayoneta, deslliuraren tots los presoners qu' havian fet, y 'ls féren fugir dexant 4 oficials y 10 soldats morts y 29 presoners.

Exos fets d' armas y 'l sentiment de patria tan viu en lo cor dels Gironins, feyan que l' ardorós entussiasme no baxés ni d' un punt, y que, desvanescuda la primera impressió de la pérdua del castell, á ningú se li ocurrís la possibilitat de rendirse. Ademés de las funcions que molt sovint se feyan en la catedral pera demanar la victoria al Senyor de cel y terra, cada vespra en moltas parroquias hi havia novena, trisagi ó altras pregarias, y allí, al estrépit de las canonadas ó de las bombas qui per prop queyan, un frare esplicava á reduhit concurs de donas, pus los homes travallavan en las fortificacions ó combatian, las malifetas dels soldats d' En Napoleon per tot arreu, ó ab exaltadas y fogosas paraulas ensenyava l' estreta obligació que té tothom de defensar la terra patria y la gloria sens fi que corona als qui per ella moran. Sos dictats corrian després de casa en casa, y per tot encenian lo matex patriotich foch qui feya batre llavors, com sempre, 'ls cors de la clerecía. Mes N' Alvarez y las Juntas, encara qu' exemple pera tots de fortalesa y constancia, veyen lo que 'l poble no veya y pensavan lo qu' ell no pensava: veyan qu' ab los escassos defensors de la ciutat no era possible entretenir ab surtidas y grans combats los travalls del sitiador; veyan que s' ovrian bretxas y que las malaltías d' istiu, agravantse ab lo cansament y la vida agitada de tothom, umplia de malalts las casas y 'ls hospitals;

veyan que la pobresa entrava per moltas parts ahont avans hi regnava abundancia; que 'ls queviures s' acavarian, y pensavan en lo jorn en que no sent la ciutat deslliurada no 'ls quedaria altre recurs que ferla fossar de tots ó rendirla als estrangers. Axís ho havian dit los missatgers de N' Alvarez al general de Catalunya, y la Junta Superior del Principat havia tramès llurs crits de socós á la Suprema Central d' Espanya. « Dins las murallas de Girona per sempre venerables, deya la Junta catalana, s' han vist maravellas que molts pot ser creurán pertanyer solsament als temps heróichs de la faula..... Corrin com lo llamp las ordres y 'ls ausilis pera deslliurar á Girona; no vulla Deu que ab sa anomenada inmortal rebin nostres fills y nets la vergonyosa memoria de que res havem fet nosaltres per' ajudar á sos valents ciutadans. »

No fou sorda la Junta Central á tan punyentas rahons, y al matex temps que doná ordres pera que fos la ciutat socorreguda envià vuit milions de rals pera disposar cuan fos necessari á la patriótica empresa.

Era llavors general dels ecsercits d' Aragó y Catalunya En Joaquim Blake, y per las instancias de la Junta catalana y dels missatgers de N' Alvarez y per las ordres de la Suprema Central volgué, ja que no deslluirar á Girona, pus á tant no s' atrevia, donarli al menys un socós de queviures y soldats. Per axó marxá á Vich ab una divisió de tropa, y desprès de reunir miquelets y somatents disposant en tot d' uns 8000 homes y 1500 cavalls y de formar gros comboy 's dirigí á Sant Hilari y á l' ermita del Padró, distribuint des aquell punt sas tropas y dictant las disposicions necessarias pera suplir ab militar inginy las forças que no tenia. Lo dia primer de setembre fou 'l senyalat pera donar l' esmbestida.

Sabia En Sait-Cyr lo que passava y lo socós que 'ls espanyols portavan á la apurada ciutat; mes enganyat per falsos espías cregué que 'l punt per pas elegit seria 'l camí d' Hostalrich qui era 'l més fácil y natural. Reuní, doncs, sas forças esbarriadas, y dexant dos divisions als encontorns de la plaça pera guardar los acampaments y las trinxeras s' establí, junt ab lo general Verdier, pel cantó de Brufanyá y Brunyolas, segur d' escarmentar als qui volguessin passar. Y cap dubte tingué d' haver endevinat los pensaments de l' enemich ó d' haver tingut d' ells ecsacta nova, cuan per entre mitx d' espessa boira sentí qu' operaban pel seu devant moltas forças espanyolas.

Allí estava en efecte N' Enrich O' Donnell ab sa brigada y una divisió fent sempre com si anés á embestirlo, pero sens sortir may de sas posicions, y axis estigueren tot lo dia sentintse 'ls dos ecsercits y casi no veyentse.

Méntres tant grans cosas succehian en lo plá de Girona. Entre set y vuit del matí la divisió de Westfalia qui guardava 'l camp des Montagut fins al Ter y qui per la marxa de tanta tropa havia cuvert las guardias de la trinxera, fou atacada pel mitx y pels costats per axam de miquelets y somatents, menats pel coronel Clarós y 'l doctor Rovira. Son general fou mort d' un cop de sabre per un miquelet, y 'ls alamanys no tingueren altre recurs que retirarse á Sarriá, dexant abandonat lo camp á las forças catalanas. Aquella nit ja havian conegut los de Girona que cualcuna cosa estraordinaria succehia al veure que l' enemich no feya foch y que retirava casi tots los canons á Monjuich, y axis fou qu' al sentir la fusellada de fora ningú dubtá de que fos arrivat lo tan desitjat socós. Los primers oficials de miquelets d' En Clarós qui entraren en la ciutat foren rebuts ab goitx sens igual, y desseguida qu' esplicaren al Governador que per la banda d' Olot venia 'l comboy, N' Alvarez disposá la surtida de 800 homes y 23 cavalls menats per En Blay de Fournás perqué, junts ab miquelets y somatents, anessin á rébrel, y també perque fessin revenir l' aigua pel rech dels molins estroncada pels sitiadors. Reunidas exas forças embestiren á totas las guardias y destacaments del plá: la divisió de Westfalia fou del tot destrossada, y foren clavats los morters del puig d' en Roca y cremats nou acampaments. Al matex temps En Manel Llauder, tinent d' Ultonia, ocupá l' ermita de la Mare de Deu dels Angels, y per aquell punt passaren cap á la ciutat molts pagesos ab viandas y provehiments.

Lo marescal En Garcia Conde ab 4,000 homes de peu, tropa, miquelets y somatents, y 500 de cavall feya d' escolta al comboy, compost de uns 1,050 animals de bast carregats de ví, farina y altras cosas, y una cincuantena de bous, menat tot pel domer de Llorá. A dos cuarts d' onze del matí arrivá al poble de Bascanó, y disposat lo convenient per l' embestida caigué dessobre la divisió d' En Lecchi, la dispersá fentla fugir cap á Palau y Fornells, y deslliurat d' enemichs tot lo camp y passant per Santa Eugenia entrá en la ciutat ab tropas y comboy al mitx de gran temporal, que no impedí que tots los habitans de Girona estessin pels balcons y pels

carrers saludant ab aclamacions d' alegría 'l refors que 'ls arrivava.

Mes al fi sospitá En Saint-Cyr la treta que li fou jugada, y á tota pressa torná á Fornells ahont trová 'ls fugitius d' En Lecchi; sens dilació disposá qu' En Verdier tornés ab sas tropas al plá, y aquell matex vespre començá aquest general á rependre las antiguas posicions, fent ab sa cavalleria alcuns presoners dels paisans y soldats qui havian sortit de Girona.

A tota pressa també anaren revenint pels colls de la serra 'ls regiments qui ab lo general sortiren á oposarse al pas del comboy. Los primers arrivats en número de 3,000 homes caigueren l' endemá de bon matí dessobre 'ls miquelets d' En Clarós y 'ls somatents del doctor Rovira, apoderats de Portsacreu, Sarriá y Puig Montagut, sens poder ferlos perdre un pam de terra, y méntres tant una columna de 300 homes de la ciutat surtí y campejá pel pla de Sant Daniel qu' encara estava abandonat; s' apoderá dels efectes qu' hi havia en lo monastir, ocupá alcun temps las baterias y trinxeras enemigas, fins qu' arrivant refors á la tropa de Monjuich la obligá á tornar á la ciutat.

Bell cop de vista oferia Girona y sos encontorns; per las plaças y carrers y defora prop de las murallas estavan acampadas la major part de las tropas vingudas y 'ls somatens y traginers qui las acompanyaren; la varietat dels trajos, tanta barretina vermella, 'l semblant joyós de tothom, los Imperials enganyats y en molts punts escalabrats y malmesos, los camins deslliurats y overts, los pagesos qui portavan verdura, ous, gallinas y altres queviures, donava tot plegat un aire de goitx y festa al lloch qui feya molt temps solsament lo tenia de desconort y dol.

Cap á la tarda del dia 3 de setembre 'l marescal de camp En Garcia Conde emprengué altra volta la marxa ab part de sas tropas, las cavallerías del comboy, 'ls somatents y 'ls presoners francesos qu' hi havia á la ciutat. Res féren los enemichs per' impedirli 'l pas, y arrivá sens novetat á Hostalrich. Lo regiment de Baza, una companyia del d' Iberia y miquelets de Talarn, Vich, Cervera y Manresa, en tot 2,790 homes de la seva divisió quedaren en la ciutat, ahont hi feyan prou servey. Lo general Blake, content pel bon succés de la jornada, 's va retirar á Olot.

Un' altra surtida feren 500 homes de la ciutat cap á l' ermita de la Mare de Deu dels Angels pera netejar lo camí dels enemichs qu'

altra vegada l' ocupavan y fer pas á molta gent qu' allí hi havia reunida ab viandas. Tot en lo principi aná bé; las guardias francesas foren esventadas per tot arreu; mes després revingueren ab força y 'ls nostres tingueren que acullirse al raser del fors sens que poguessin passar los pagesos de l' ermita. L' endemá, dia 6, l' enemich reprengué aquell punt després de gran foch, y 'l brau destacament qu 'l guardava, no volent rendirse may, fou casi tot esterminat.

Restava solsament allunyar á n' als miquelets y somatents d' En Clarós y d' En Rovira, y 1500 francesos anaren á trovarlos en lo turó de Sant Gregori; valents los minyons catalans los embestiren com feras, mataren al general Joubas, y fugitius y vencedors baxaren barrejats fins á la bora del plá. Llavors N' Alvarez sortí de la ciutat ab 1000 soldats de peu y 25 de cavall, y amenassá Santa Eugenia; pero ja 'ls miquelets anavan de retirada, y sentint lo general que poch á poch s' allunyaba 'l foch torná á tancarse en la ciutat.

Encara qu' en tots aquells dias no estigueren los francesos pera fer foch ni continuar llurs travalls de trinxera, ja podeu pensar que las nostras baterias no foren mudas ni 'ls nostres travalladors havian d' estar vagatius. Los canons de la ciutat y dels forts del Condestable y del Capítol causaren molt dany á las obras del siti, y las brigadas travallaren en tapar bretxas, enfondir fossos, axecar nous murallots y fortificar los carrers.

Des lo dia 9 de setembre torná l' enemich á estar com avans; aquella matexa nit començá á recompondre las obras espatlladas y á ferne de novas, y 'l dia 13 rompé altra vegada 'l foch contra las baterias de la Seu, Sant Cristófol y Managat y 'l cuartel nou d' Alamanys. Encara més travallá aquella nit, y ab altres fossos y camins cuverts se posá á tret de pistola de la muralla de Santa Llucia; axecá duas ó tres baterias novas, y l' endemá feu gran foch de canó y fusell contr' aquells punts y ademés contra la plaça de Sant Pere, 'l cuartel vell d' Alamanys, la muralla de Santa Llucia, y 'ls baluarts de la Mercé y Sant Francisco, tirant també á la casas moltas bombas y magranas. Molt fou 'l dany que rebé la ciutat, y pera retardar los travalls del sitiador, ja que llavors podian los de dins disposar de mes gent qu' avans, resolgué N' Alvarez fer una surtida y embestir la trinxera pel portal de Sant Pere de Galligans. Entre duas y tres de la tarda del dia 15 dos columnas de cinchcents homes de tropa y miquelets quiscuna, brigadas de travalladors, mestres de casas, fusters

ab llurs einas y artillers ab camisas enquitranadas, sortiren cap á la trinxera y las obras de la montanya de Monjuich l' una, y l' altra contra la bateria de Santa Llucia. Un' altra columna de 200 paisans armats havia de pujar á Sant Daniel per' entretenir als enemichs qui ocupavan lo monastir. Las duas primeras cumpliren bé llur obligació; esventaren á las guardias de las trinxeras y baterias y comensaren á clavar canons y á arrasar y cremar baterias; mes la tercera, al topar ab un piquet de francesos qui li feren foch, torná á tota pressa á la ciutat, y las altras, al veure la fugida, dexaren lo travall y també, sens obeir als comandants, correren á ampararse en las murallas.

Áltra volta foren overtas las cuatre bretxas ó portells de Santa Llucia, de Sant Cristófol y dels dos cuartels d' Alamanys, quedant també enderrocada la muralla del fort del Calvari. D' un instant á l' altre podia l' enemich embestirlas, y per axó fou senyalat á tothom lo lloch de combat y quedaren designats los comandants de las bretxas: En Rodolf Marshal ho era de la de Santa Llucia; En Blay de Fournás de las altras tres.

Los francesos suspengueren lo foch á las 3 de la tarda del dia 17; alsaren bandera blanca en las ruinas de la torre de Sant Juan, y tocant llamada espanyola un timbaler y dos oficials baxaren fins á rans de la trinxera. Lo comandant de la bretxa de Santa Llucia 'ls feu deturar, y enviá un soldat al Governador dihentli que portavan per' ell un plech. «Qu' inmediatament se retirin, digué N' Alvarez; jamay he d' entrar en pactes ab llurs generals.»

Los missatgers s' entornaren, y tot aquell dia y l' endemá 'l foch continuá sos terribles estragos. Per la ciutat ja 's deya que l' enemich anava á embestir las bretxas, y en efecte un estraordinari mohiment de tropas al clarejar l' auba del dia 19 feu creure que l' hora del gran perill n' era arrivada. Las campanas tocaren á somatent, los clarins y timbals la generala, y soldats y paisans acudiren als llochs senyalats. Los vells, las donas, la gent inútil pera lluytar se tancaren á casa, ó correren á las eglesias per' adorar lo Sagrament en totas esposat; angunia y congoxa oprimian lo pit dels uns, entussiasme y bélich ardor umplenavan lo cor dels altres. N' Alvarez ab los seus ajudants corria d' una banda á l' altra donant disposicions com bon cabdill, animant á tothom, recordant l' estimat nom del rey, simbell de patria, prometent victoria, y esposantse també com bon soldat ahont lo perill era més gran.

A mitx dia totas las bretxas podian facilment donar pas als enemichs, y unas tres horas desprès, cuan més furients eran lo bombex y l' espatech de la metralla, sortiren de Sant Daniel y de las ruinas de la torre de Sant-Juan cuatre columnas de mil homes quiscuna, dos alamanyas, una francesa y un' altra italiana. Correns venan, ja s' acostan; los cors batan depressa, las mans s' aferran al fusell y á l' espasa... Deu del cel, ajudeu la bona causa!

Y l' ajudá!... Totas cuatre columnas se tiraren al assalt al matex temps, y pujaren per las bretxas de Santa Llucia, de Sant Cristófol, dels cuartels d' Alamanys, y del fort del Calvari. En mal hora hi pujaren! Malmesos los enemichs devant lo Calvari, no tenen millor sort á Santa Llucia, per mes que duas vegadas arrivin molts dalt del portell: tots cuants lo trepitxan allí matex moran; pero ahont lo combat es mes encés y la lluyta més terrible es á Sant Cristófol y als cuartels d' Alamanys. En aquellas bretxas estava arrenglerada la nostra tropa á pit descuvert, sens témer la metralla ni las pedras qu' en l' ayre saltavan rebotidas per las balas y magranas. Un núvol de foch sortí de las bretxas, y al aclarirse 's pogué veure que l' enemich ja s' enfilava per las ruinas de la muralla, que ja arrivava á dalt. Llavors rès més se va veure sino brassos enarbolats, homes agafats uns ab altres, cossos qui rodolovan cap avall; espessa fumera, escalfada pel alé bullent de tants pits enrabiats, rodejaba als combatents, encara que sens parar rompés la sanguinosa boira 'l llampar dels sabres y de las bayonetas. Puigs y plans ressonan ab l' estrépit de la furienta lluyta; enrera van ells ¡victoria! mes nó que tornan, y aquesta vegada avançan y casi son ja á dins. Altra volta gitats fora, altra volta revenen ab furia més gran; flaquejan los Gironins, y ara son los nostres los qui van enrera. Aquells mils homes fets tots un pilot, avançant ó reculant tots á la una, enfonzant los peus en sang y palpitajantas entranyas, lluytant aferrats com cans de presa en aquell petit espay, entremitx de ruinas; las campanas tocant á somatent, los enragullats alarits dels combatents, era tot plegat lo cuadro més feréstech, més horrible qu' hagués pogut somiar may 'l gran poeta de Florença. Ja entran los francesos al pati del cuartel; á cops de bayoneta, á gabinetadas, á cops de pedra s' hi fan soldats y paisans; l' enemich recula altra vegada espahordit pel foch d' infern que li fan de tots los forats y finestras y per l' impenetrable mola de ferro que cap á fora l' empeny, cuan pera completar l' horror, l' estrépit y la mortandat

una part del cuartel, batut sens parar pels canons de la trinxera, 's desplomá dessobre d' ells, axecant gran polsaguera y sofocant per un instant lo soroll del combat. Gemechs apagats, confusos crits, fou solsament lo que llavors s' oigué; mes desseguida, passant los nostres per dessobre runa y pedras, caigueren contra 'ls espabordits francesos qui ja no 's retiravan sino que fugian. Al peu de la torre Gironella poden llurs comandants detenirlos, y á cops de sabre, pus las ordres ja no hi bastavan, ferlos girar de cara 'l foch, y reforçats ab los italians de la cuarta columna, menarlos altra volta vers la bretxa; no 'ls esperan los braus de Girona; ans bé ferro en má, ab dalit més gran correren á embestirlos, y la lluyta recomensá fera com may en lo pedragam de las caigudas parets. La torre Gironella aclaria de tant en tant la sangonenta barreja ab sas balas y magranas, y cuan son comandant caigué mal ferit y conegué haver ja enviat al enemich l' últim missatger de mort, encara volgué pendre d' ell comiat tirantli sa espasa de punta. Tres horas havia durat la lluyta cuan l' enemich per darrera volta fugí esbarriat d' aquellas bretxas clapadas de sang, cuvertas de foch, donantli alas la por y la metralla dels baluarts y dels forts.

En aquell moment se vegé baxar per una bretxa á un soldat d' Ultonia, y un per un anar mirant las esgarrifosas caras dels cadavres; era 'l pobre assistent del tinent coronel Makanti qui desconortat buscava al seu amo á qui havia perdut en la darrera embestida. Al últim se deté prop d' un cos mitx nú, desfigurat; l' alsa, l' esguarda, 'l reconex al fi, y ab sanglots y plant l' embrassa y besa son front esberlat. «¡Ah! mon senyor, diu, amo meu!... Trenta anys fa avuy qu' us servia, trenta anys que 'm donavau menjar y qu' ab vostra roba 'm vestiau... Avuy, mon senyor, seré jo qui us donaré vestit...» Y méntres corrian rius de llágrimas per sos bigotis blanquinosos, se tragué 'l capot y 'l tirá demunt lo despullat cos de son amo. D' allí se l' emportaren dos miquelets casi á la força, pus llavors més que may rebotian pel pedragam las balas y la metralla.

També morí l' ardit comandant de la bretxa de Santa Llucia, l' irlandés Rodolf Marshal; sas darreras paraulas foren que moria content per la santa causa nostra. Deu hagi perdonat al pobre estranger qui vingué de tant lluny per' ajudarnos y aquí trová la mort!

Mes de mil homes perderen los enemichs, ademés de moltas armas que foren trovadas en las bretxas. Los defensors de Girona tingueren 78 morts y 188 ferits.

Tots los llibres d' aquell temps dihuen que n' obstant lo greu perill qu' á tothom amenassava, 'l fer combat de las murallas y 'l bombex que no pará may, tot se feu ab ordre y quietut dins la ciutat bax la direcció de las Juntas y l' Ajuntament reunits al primer toch de somatent. Las donas de Santa Bárbara anavan fins á las bretxas á recullir ferits, y cuatre quedaren també feridas; frares, capellans, vells y criaturas las rellevavan en la cristiana feyna, y tot los pobres ferits trovaren prompte y bon assistiment.

Era ja vespre y encara 's sentia 'l retró dels canons; mes en lo cor dels entussiasmats vencedors no ressonava com veu d' estermini, ans bé com joyosa salva qui galajava la posta de sol del que verament fou y será sempre 'l GRAN DIA de Girona.

V

Bloquex. — Fam. — Capitulació.

Prou passaren los Gironins la nit á la murallas armats y vigilants, no volent qu' una fellonía dels enemichs logrés lo que llur esfors no alcançá; mes los francesos no pensavan en tornar á posar los peus en aquellas bretxas per ells de tan trista remembrança. Escarmentats ab la tremenda llissó, ells, los invencibles, los qui ja llavors embafavan á Europa ab la ridícula jactancia de ser més valents que tothom, conegueren no poder entrar per força en la ciutat y convertiren lo siti en rigurós bloquex, refiats de que més forts qu' ells havian de ser lo temps, las febras y la fam.

Fam no n' hi havia encara en la ciutat, pero poch s' en mancava: passats los cuatre mesos pels cual se féren provisions, menjats los caps de bestiá qu' havia portat lo comboy, la tropa tenia ya per tota racció un plat de favas y una mica de blat, que molts havian de moldre com podian, pus la farina era acavada y 'ls molins de sang no donavan l' abast al consum. Los ciutadans acomodats havian anat menjant y donant los queviures que reuniren avans del siti y no 's tractavan gaire millor que 'ls soldats; no parlem doncs de la miseria en que 'ls menestrals estavan, miseria tan gran que de poch servian las bonas disposicions del Governador perqué en lo possible no pujessin de preu 'ls articles més necessaris y las moltas caritats que feyan ell, lo senyor Bisbe, 'ls frares y las familias de més hisenda. En 13 de setembre maná 'l Governador que 's vengués blat á fiar á tothom qui ab certificació del rector acreditès sa pobresa per causa del siti y prometés pagarlo en millor ocasió; en los convents se donava sopa als mitjdias, y tothom en fi 's mostrava tan bon cristiá en socorre 'l

pobre com bon soldat en combatre l' enemich. Mes depressa depressa aná la miseria crexent, y aviat, si encara hi havia qui podia donar diners, foren molt pochs ó cap los qui pogueren donar vianda. La carn sobre tot era lo que més faltava; ni 'ls hospitals ne tenian pel caldo, y com tampoch hi havia ja medicinas, axó feya que 'ls convalascents se morissin y que 'ls malalts no 's guarissin. Per remediarho un poch la Junta militar disposá en 8 de setembre, després de consultar lo cas ab doctors, que 's matessin y venguessin per carn los cavalls, esceptuant los de l' artillería y del escuadró de Sant Narcís, fentse á la sort cada dia los qui havian d'·anar al escorxador mediant un rebut del seu valer donat á n' als amos pera ser pagat cuan se pogués. Lo 26 de dit mes començá la matansa pera donar cada tres dias una racció de carn als soldats y fer caldo pels malalts; N' Alvarez qui ja havia entregat tota la plata obrada que tenia, feu present de son millor cavall lo dia en que la sort li tocá, y lo matex féren sens quexas ni descontent tots los paisans y militars.

També 'l diner s' acavava y des lo primer de setembre tothom estava á mitja paga, per mes qu' á la defensa s' haguessin aplicat totas las contribucions y drets y la plata obrada fosa á la Seca, y que ab patriotisme may prou alabat clerecía y ciutadans donessin moltas mils lliuras. Los depósits eclesiástichs, los cuartos que 's recullian en los sochs de las eglesias, tot serví per la santa causa.

Figureuvos, donces, cuan havia de patir l' esperit del bon Governador al veure tanta miseria y al pensar que la mort de tots havia de ser lo fi de tants afanys y de tan heróica resistencia. Ell qui pensá ser lo dia 1er de setembre 'l darrer de son agonía y feu quedar á n' als mils homes d' En García Conde qui 's menjaren en pochs dias tot lo comboy y encara més, pensant qu' al menys revindria aviat l' ecsercit á desliurar á Girona, mirava passar dias y dias y cada un se n' emportava una esperança del seu cor. La seva pena 's desfogava en los crits d' ajuda que dirigia al general Blake y á la Junta Central; mes esforçat cabdill ningú més veya las penas que li desgarravan lo pit: pels soldats, pels ciutadans sols tenia varonils paraulas d' esperança. « Lo dia de la suspirada llibertat s' acosta, 'ls deya, y en lo poch temps que per arrivar falta encara, la religió, 'l rey, la patria demanan que 'ls fem los darrers y més dolorosos sacrificis. »

Al clarejar lo dia 25 de setembre la forta fusellada que 's sentí

per la part de Castellá fou dols conort pel acongoxat general, y al veure que 'ls enemichs se retiravan depressa del cim de Sant Miquel y de totas las colladas y qu' entravan en la ciutat alcuns pagesos ab queviures, no dubtá que fos ja arrivat lo desitjat socós y maná que sortís á rebrel una forta columna. En efecte, 'l comboy era qu' á Hostalrich havia reunit En Blake y qu' escoltat per 12 000 homes y carregat demunt 2000 animals mená 'l marescal de camp En Lluis Wimpfen cap á la Bisbal, prenent d' allí per la serra 'l camí de Girona. Anava á l' avanguardia N' Enrich O'Donnell ab sa brigada de 2000 homes, y ja fos qu' anés ell massa depressa ó En Wimpfen, embarrasat ab lo bestiá, massa poch á poch, succehí qu' En Saint-Cyr, qu' aquesta vegada prengué més acertadas disposicions, pogué ficarse al mitx dels dos. N' O'Donnell qui reunit ab los destacaments que surtiren de la ciutat y del fort del Condestable s' havia deturat á la vista de sas murallas esperant lo comboy, 's trobá soptadament rodejat d' enemichs, y no tinguè més remey qu' ovrirse camí á cops de bayoneta, arrivant á Girona ab 1130 homes y doscentas cavallerías del comboy. Méntres tant las columnas enemigas embestian á n' En Wimpfen, qui sols pogué salvarse dexant tot lo bestiá en mans dels francesos y també molts presoners, y 'ls Gironins vegiren des llurs murallas passar als acampaments sitiadors los queviures tan cobejats y també penjats en forcas als pobres traginers qui 'ls conduhian.

N' O'Donnell acampá aprop del fort del Condestable y dels Caputxins, y com la gent que portava feya aumentar lo consum sens fer cap servey, pus se veya que l' enemich no volia repetir las embestidas, disposá 'l Governador que s' allunyés aviat. La vigilancia del cordó francés no li permeté marxar fins á la nit del 13 d' octubre, y ab ardiment que 'ls enemichs no esperavan emprengué 'l camí més ben defensat qu' era 'l del plá. Formats en massa anavan aquells valents esventant tot lo que á llur pas s' oposava; posaren l' alarma y confusió en tots los acampaments, y per fi passaren, perdent sols uns cuants homes de la retaguardia y alcunas de las familias de Girona que 'ls havian seguit pera lliurarse dels horrors del siti.

També 'ls francesos esperimentavan cuant travallosa era l' empresa qu' havian escomés; alarmas continuas y la necessitat d' impedir l' entrada de viandas en la ciutat, feyan que casi cada nit la passessin tots al ras, y axó y l' escassés de provisions per la dificultat de portar comboys aumentavan los malalts fins á passar de dos mil. Poch

estrago causavan llurs baterias que sols de tant en tant enjegavan alcuna bala á las bretxas y alcuna bomba á la ciutat; los soldats de la trinxera s' escopetajavan sens parar ab los de la muralla, y de tant en tant s' acostavan á las bretxas partidas de tiradors com si volguessin assaltarlas, encara que 's retiravan á las primeras metralladas. Tots llurs travalls consistian en obras pera cuvrirse dels fochs de la ciutat. Llavors En Saint-Cyr havia ja perdut la gracia del seu Emperant per haver criticat sens mirament las ordres ecsecutivas que de Paris li trametian; per reemplaçarlo fou nomenat lo marescal Augereau, duch de Castiglioni, y tantost arrivá 'l nou general á Fornells ab refors de gent y provisions de boca y guerra que fou 'l dia 14 d' octubre, s' observá més decisió en las operacions del siti, encara que sens empendre res formal ni decissiu. Lo foch del castell y de las trinxeras fou més viu, ab més frecuencia s' arrimaren destacaments á las murallas; las casas del carrer del Carme, fora del baluart de la Mercé, y las ruinas del rabal de la Rutlla foren ocupadas, y sobre tot axecant nous fortins, vigilant lo Puig Ventós, únich punt per ahont entravan de tant en tant en la ciutat propis y pagesos, feu l' enemich molt més estret y rigurós lo bloquex; fins arrivá á posar gossos en los camins y á estendrehi cordas ab esquellas per' avisar de nit á las guardias dels acampaments.

Los de la ciutat estavan com sempre animosos, y savent que l' ecsercit espanyol era per aquells encontorns refiats més que may de ser prompte deslliurats. Pensant que l' enemich no trigaria á tornar á las bretxas y somiant nous jorns de gloria com lo 19 de setembre, soldats y paisans no donavan treva á la feyna y sens parar travallavan en fer fortificacions en la murallas y carrers pera defensar pam á pam la terra de la ciutat aymada. Com la pólvora y las altras municions començavan á anar escassas las estalbiavan pera millor ocasió, y sols feyan foch pera respondre á l' enemich ó cuan las columnas francesas, passant d' un acampament á un altre, s' acostavan massa als portals, sent ja tan estret lo cercle qu' á Girona oprimia y tant de prop l' empaitavan los francesos que llurs avançadas y las nostras, en las ocasions, qu' eran pocas, en que no s' injuriavan ó 's batian á bayonetadas, feyan conversa las unas al costat de las altras. Mes ni 'l rigor del bloquex ni la crueltat de l' enemich qui fusellava á cuants volian traspasar la ratlla, foren prou pera impedir que portats per l' obligació uns, pel patriotisme altres y per la cobdicia del guany

carrers saludant ab aclamacions d' alegría 'l refors que 'ls arrivava.

Mes al fi sospitá En Saint-Cyr la treta que li fou jugada, y á tota pressa torná á Fornells ahont trová 'ls fugitius d' En Lecchi; sens dilació disposá qu' En Verdier tornés ab sas tropas al plá, y aquell matex vespre començá aquest general á rependre las antiguas posicions, fent ab sa cavalleria alcuns presoners dels paisans y soldats qui havian sortit de Girona.

A tota pressa també anaren revenint pels colls de la serra 'ls regiments qui ab lo general sortiren á oposarse al pas del comboy. Los primers arrivats en número de 3,000 homes caigueren l' endemá de bon matí dessobre 'ls miquelets d' En Clarós y 'ls somatents del doctor Rovira, apoderats de Portsacreu, Sarriá y Puig Montagut, sens poder ferlos perdre un pam de terra, y méntres tant una columna de 300 homes de la ciutat surtí y campejá pel pla de Sant Daniel qu' encara estava abandonat; s' apoderá dels efectes qu' hi havia en lo monastir, ocupá alcun temps las baterias y trinxeras enemigas, fins qu' arrivant refors á la tropa de Monjuich la obligá á tornar á la ciutat.

Bell cop de vista oferia Girona y sos encontorns; per las plaças y carrers y defora prop de las murallas estavan acampadas la major part de las tropas vingudas y 'ls somatens y traginers qui las acompanyaren; la varietat dels trajos, tanta barretina vermella, 'l semblant joyós de tothom, los Imperials enganyats y en molts punts escalabrats y malmesos, los camins deslliurats y overts, los pagesos qui portavan verdura, ous, gallinas y altres queviures, donava tot plegat un aire de goitx y festa al lloch qui feya molt temps solsament lo tenia de desconort y dol.

Cap á la tarda del dia 3 de setembre 'l marescal de camp En Garcia Conde emprengué altra volta la marxa ab part de sas tropas, las cavallerías del comboy, 'ls somatents y 'ls presoners francesos qu' hi havia á la ciutat. Res féren los enemichs per' impedirli 'l pas, y arrivá sens novetat á Hostalrich. Lo regiment de Baza, una companyia del d' Iberia y miquelets de Talarn, Vich, Cervera y Manresa, en tot 2,790 homes de la seva divisió quedaren en la ciutat, ahont hi feyan prou servey. Lo general Blake, content pel bon succés de la jornada, 's va retirar á Olot.

Un' altra surtida feren 500 homes de la ciutat cap á l' ermita de la Mare de Deu dels Angels pera netejar lo camí dels enemichs qu'

altra vegada l' ocupavan y fer pas á molta gent qu' allí hi havia reunida ab viandas. Tot en lo principi aná bé; las guardias francesas foren esventadas per tot arreu; mes després revingueren ab força y 'ls nostres tingueren que acullirse al raser del fors sens que poguessin passar los pagesos de l' ermita. L' endemá, dia 6, l' enemich reprengué aquell punt després de gran foch, y 'l brau destacament qu 'l guardava, no volent rendirse may, fou casi tot esterminat.

Restava solsament allunyar á n' als miquelets y somatents d' En Clarós y d' En Rovira, y 1500 francesos anaren á trovarlos en lo turó de Sant Gregori; valents los minyons catalans los embestiren com feras, mataren al general Joubas, y fugitius y vencedors baxaren barrejats fins á la bora del plá. Llavors N' Alvarez sortí de la ciutat ab 1000 soldats de peu y 25 de cavall, y amenassá Santa Eugenia; pero ja 'ls miquelets anavan de retirada, y sentint lo general que poch á poch s' allunyaba 'l foch torná á tancarse en la ciutat.

Encara qu' en tots aquells dias no estigueren los francesos pera fer foch ni continuar llurs travalls de trinxera, ja podeu pensar que las nostras baterias no foren mudas ni 'ls nostres travalladors havian d' estar vagatius. Los canons de la ciutat y dels forts del Condestable y del Capítol causaren molt dany á las obras del siti, y las brigadas travallaren en tapar bretxas, enfondir fossos, axecar nous murallots y fortificar los carrers.

Des lo dia 9 de setembre torná l' enemich á estar com avans; aquella matexa nit començá á recompondre las obras espatlladas y á ferne de novas, y 'l dia 13 rompé altra vegada 'l foch contra las baterias de la Seu, Sant Cristófol y Managat y 'l cuartel nou d' Alamanys. Encara més travallá aquella nit, y ab altres fossos y camins cuverts se posá á tret de pistola de la muralla de Santa Llucia; axecá duas ó tres baterias novas, y l' endemá feu gran foch de canó y fusell contr' aquells punts y ademés contra la plaça de Sant Pere, 'l cuartel vell d' Alamanys, la muralla de Santa Llucia, y 'ls baluarts de la Mercé y Sant Francisco, tirant també á la casas moltas bombas y magranas. Molt fou 'l dany que rebé la ciutat, y pera retardar los travalls del sitiador, ja que llavors podian los de dins disposar de mes gent qu' avans, resolgué N' Alvarez fer una surtida y embestir la trinxera pel portal de Sant Pere de Galligans. Entre duas y tres de la tarda del dia 15 dos columnas de cinchcents homes de tropa y miquelets quiscuna, brigadas de travalladors, mestres de casas, fusters

ab llurs einas y artillers ab camisas enquitranadas, sortiren cap á la trinxera y las obras de la montanya de Monjuich l' una, y l' altra contra la bateria de Santa Llucia. Un' altra columna de 200 paisans armats havia de pujar á Sant Daniel per' entretenir als enemichs qui ocupavan lo monastir. Las duas primeras cumpliren bé llur obligació; esventaren á las guardias de las trinxeras y baterias y comensaren á clavar canons y á arrasar y cremar baterias; mes la tercera, al topar ab un piquet de francesos qui li feren foch, torná á tota pressa á la ciutat, y las altras, al veure la fugida, dexaren lo travall y també, sens obeir als comandants, correren á ampararse en las murallas.

Áltra volta foren overtas las cuatre bretxas ó portells de Santa Llucia, de Sant Cristófol y dels dos cuartels d' Alamanys, quedant també enderrocada la muralla del fort del Calvari. D' un instant á l' altre podia l' enemich embestirlas, y per axó fou senyalat á tothom lo lloch de combat y quedaren designats los comandants de las bretxas: En Rodolf Marshal ho era de la de Santa Llucia; En Blay de Fournás de las altras tres.

Los francesos suspengueren lo foch á las 3 de la tarda del dia 17; alsaren bandera blanca en las ruinas de la torre de Sant Juan, y tocant llamada espanyola un timbaler y dos oficials baxaren fins á rans de la trinxera. Lo comandant de la bretxa de Santa Llucia 'ls feu deturar, y enviá un soldat al Governador dihentli que portavan per' ell un plech. «Qu' inmediatament se retirin, digué N' Alvarez; jamay he d' entrar en pactes ab llurs generals.»

Los missatgers s' entornaren, y tot aquell dia y l' endemá 'l foch continuá sos terribles estragos. Per la ciutat ja 's deya que l' enemich anava á embestir las bretxas, y en efecte un estraordinari mohiment de tropas al clarejar l' auba del dia 19 feu creure que l' hora del gran perill n' era arrivada. Las campanas tocaren á somatent, los clarins y timbals la generala, y soldats y paisans acudiren als llochs senyalats. Los vells, las donas, la gent inútil pera lluytar se tancaren á casa, ó correren á las eglesias per' adorar lo Sagrament en totas esposat; angunia y congoxa oprimian lo pit dels uns, entussiasme y bélich ardor umplenavan lo cor dels altres. N' Alvarez ab los seus ajudants corria d' una banda á l' altra donant disposicions com bon cabdill, animant á tothom, recordant l' estimat nom del rey, simbell de patria, prometent victoria, y esposantse també com bon soldat ahont lo perill era més gran.

A mitx dia totas las bretxas podian facilment donár pas als enemichs, y unas tres horas després, cuan més furients eran lo bombex y l' espatech de la metralla, sortiren de Sant Daniel y de las ruinas de la torre de Sant-Juan cuatre columnas de mil homes quiscuna, dos alamanyas, una francesa y un' altra italiana. Correns venan, ja s' acostan; los cors batan depressa, las mans s' aferran al fusell y á l' espasa... Deu del cel, ajudeu la bona causa!

Y l' ajudá!... Totas cuatre columnas se tiraren al assalt al matex temps, y pujaren per las bretxas de Santa Llucia, de Sant Cristófol, dels cuartels d' Alamanys, y del fort del Calvari. En mal hora hi pujaren! Malmesos los enemichs devant lo Calvari, no tenen millor sort á Santa Llucia, per mes que duas vegadas arrivin molts dalt del portell: tots cuants lo trepitxan allí matex moran; pero ahont lo combat es mes encés y la lluyta més terrible es á Sant Cristófol y als cuartels d' Alamanys. En aquellas bretxas estava arrenglerada la nostra tropa á pit descuvert, sens témer la metralla ni las pedras qu' en l' ayre saltavan rebotidas per las balas y magranas. Un núvol de foch sortí de las bretxas, y al aclarirse 's pogué veure que l' enemich ja s' enfilava per las ruinas de la muralla, que ja arrivava á dalt. Llavors rès més se va veure sino brassos enarbolats, homes agafats uns ab altres, cossos qui rodolovan cap avall; espessa fumera, escalfada pel alé bullent de tants pits enrabiats, rodejaba als combatents, encara que sens parar rompés la sanguinosa boira 'l llampar dels sabres y de las bayonetas. Puigs y plans ressonan ab l' estrépit de la furienta lluyta; enrera van ells ¡victoria! mes nó que tornan, y aquesta vegada avançan y casi son ja á dins. Altra volta gitats fora, altra volta revenen ab furia més gran; flaquejan los Gironins, y ara son los nostres los qui van enrera. Aquells mils homes fets tots un pilot, avançant ó reculant tots á la una, enfonzant los peus en sang y palpitajantas entranyas, lluytant aferrats com cans de presa en aquell petit espay, entremitx de ruinas; las campanas tocant á somatent, los enragullats alarits dels combatents, era tot plegat lo cuadro més feréstech, més horrible qu' hagués pogut somiar may 'l gran poeta de Florença. Ja entran los francesos al pati del cuartel; á cops de bayoneta, á gabinetadas, á cops de pedra s' hi fan soldats y paisans; l' enemich recula altra vegada espahordit pel foch d' infern que li fan de tots los forats y finestras y per l' impenetrable mola de ferro que cap á fora l' empeny, cuan pera completar l' horror, l' estrépit y la mortandat

una part del cuartel, batut sens parar pels canons de la trinxera, 's desplomá dessobre d' ells, axecant gran polsaguera y sofocant per un instant lo soroll del combat. Gemechs apagats, confusos crits, fou solsament lo que llavors s' oigué; mes desseguida, passant los nostres per dessobre runa y pedras, caigueren contra 'ls espabordits francesos qui ja no 's retiravan sino que fugian. Al peu de la torre Gironella poden llurs comandants detenirlos, y á cops de sabre, pus las ordres ja no hi bastavan, ferlos girar de cara 'l foch, y reforçats ab los italians de la cuarta columna, menarlos altra volta vers la bretxa; no 'ls esperan los braus de Girona; ans bé ferro en má, ab dalit més gran correren á embestirlos, y la lluyta recomensá fera com may en lo pedragam de las caigudas parets. La torre Gironella aclaria de tant en tant la sangonenta barreja ab sas balas y magranas, y cuan son comandant caigué mal ferit y conegué haver ja enviat al enemich l' últim missatger de mort, encara volgué pendre d' ell comiat tirantli sa espasa de punta. Tres horas havia durat la lluyta cuan l' enemich per darrera volta fugí esbarriat d' aquellas bretxas clapadas de sang, cuvertas de foch, donantli alas la por y la metralla dels baluarts y dels forts.

En aquell moment se vegé baxar per una bretxa á un soldal d' Ultonia, y un per un anar mirant las esgarrifosas caras dels cadavres; era 'l pobre assistent del tinent coronel Makanti qui desconortat buscava al seu amo á qui havia perdut en la darrera embestida. Al últim se deté prop d' un cos mitx nú, desfigurat; l' alsa, l' esguarda, 'l reconex al fi, y ab sanglots y plant l' embrassa y besa son front esberlat. «¡Ah! mon senyor, diu, amo meu!... Trenta anys fa avuy qu' us servia, trenta anys que 'm donavau menjar y qu' ab vostra roba 'm vestíau... Avuy, mon senyor, seré jo qui us donaré vestit...» Y méntres corrian rius de llágrimas per sos bigotis blanquinosos, se tragué 'l capot y 'l tirá demunt lo despullat cos de son amo. D' allí se l' emportaren dos miquelets casi á la força, pus llavors més que may rebotian pel pedragam las balas y la metralla.

També morí l' ardit comandant de la bretxa de Santa Llucia, l' irlandés Rodolf Marshal; sas darreras paraulas foren que moria content per la santa causa nostra. Deu hagi perdonat al pobre estranger qui vingué de tant lluny per' ajudarnos y aquí trová la mort!

Mes de mil homes perderen los enemichs, ademés de moltas armas que foren trovadas en las bretxas. Los defensors de Girona tingueren 78 morts y 188 ferits.

Tots los llibres d' aquell temps dihuen que n' obstant lo greu perill qu' á tothom amenassava, 'l fer combat de las murallas y 'l bombex que no pará may, tot se feu ab ordre y quietut dins la ciutat bax la direcció de las Juntas y l' Ajuntament reunits al primer toch de somatent. Las donas de Santa Bárbara anavan fins á las bretxas á recullir ferits, y cuatre quedaren també feridas; frares, capellans, vells y criaturas las rellevavan en la cristiana feyna, y tot los pobres ferits trovaren prompte y bon assistiment.

Era ja vespre y encara 's sentia 'l retró dels canons; mes en lo cor dels entussiasmats vencedors no ressonava com veu d' estermini, ans bé com joyosa salva qui galajava la posta de sol del que verament fou y será sempre 'l GRAN DIA de Girona.

V

Bloquex. — Fam. — Capitulació.

Prou passaren los Gironins la nit á la murallas armats y vigilants, no volent qu' una fellonía dels enemichs logrés lo que llur esfors no alcançá; mes los francesos no pensavan en tornar á posar los peus en aquellas bretxas per ells de tan trista remembrança. Escarmentats ab la tremenda llissó, ells, los invencibles, los qui ja llavors embafavan á Europa ab la ridícula jactancia de ser més valents que tothom, conegueren no poder entrar per força en la ciutat y convertiren lo siti en rigurós bloquex, refiats de que més forts qu' ells havian de ser lo temps, las febras y la fam.

Fam no n' hi havia encara en la ciutat, pero poch s' en mancava: passats los cuatre mesos pels cual se féren provisions, menjats los caps de bestiá qu' havia portat lo comboy, la tropa tenia ya per tota racció un plat de favas y una mica de blat, que molts havian de moldre com podian, pus la farina era acavada y 'ls molins de sang no donavan l' abast al consum. Los ciutadans acomodats havian anat menjant y donant los queviures que reuniren avans del siti y no 's tractavan gaire millor que 'ls soldats; no parlem doncs de la miseria en que 'ls menestrals estavan, miseria tan gran que de poch servian las bonas disposicions del Governador perqué en lo possible no pujessin de preu 'ls articles més necessaris y las moltas caritats que feyan ell, lo senyor Bisbe, 'ls frares y las familias de més hisenda. En 13 de setembre maná 'l Governador que 's vengués blat á fiar á tothom qui ab certificació del rector acredités sa pobresa per causa del siti y prometés pagarlo en millor ocasió; en los convents se donava sopa als mitjdias, y tothom en fi 's mostrava tan bon cristiá en socorre 'l

pobre com bon soldat en combatre l' enemich. Mes depressa depressa aná la miseria crexent, y aviat, si encara hi havia qui podia donar diners, foren molt pochs ó cap los qui pogueren donar vianda. La carn sobre tot era lo que més faltava; ni 'ls hospitals ne tenian pel caldo, y com tampoch hi havia ja medicinas, axó feya que 'ls convalascents se morissin y que 'ls malalts no 's guarissin. Per remediarho un poch la Junta militar disposá en 8 de setembre, després de consultar lo cas ab doctors, que 's matessin y venguessin per carn los cavalls, esceptuant los de l' artillería y del escuadró de Sant Narcís, fentse á la sort cada dia los qui havian d'·anar al escorxador mediant un rebut del seu valer donat á n' als amos pera ser pagat cuan se pogués. Lo 26 de dit mes començá la matansa pera donar cada tres dias una racció de carn als soldats y fer caldo pels malalts; N' Alvarez qui ja havia entregat tota la plata obrada que tenia, feu present de son millor cavall lo dia en que la sort li tocá, y lo matex féren sens quexas ni descontent tots los paisans y militars.

També 'l diner s' acavava y des lo primer de setembre tothom estava á mitja paga, per mes qu' á la defensa s' haguessin aplicat totas las contribucions y drets y la plata obrada fosa á la Seca, y que ab patriotisme may prou alabat clerecía y ciutádans donessin moltas mils lliuras. Los depósits eclesiástichs, los cuartos que 's recullian en los sochs de las eglesias, tot serví per la santa causa.

Figureuvos, doncs, cuan havia de patir l' esperit del bon Governador al veure tanta miseria y al pensar que la mort de tots havia de ser lo fi de tants afanys y de tan heróica resistencia. Ell qui pensá ser lo dia 1er de setembre 'l darrer de son agonía y feu quedar á n' als mils homes d' En García Conde qui 's menjaren en pochs dias tot lo comboy y encara més, pensant qu' al menys revindria aviat l' ecsercit á desliurar á Girona, mirava passar dias y dias y cada un se n' emportava una esperança del seu cor. La seva pena 's desfogava en los crits d' ajuda que dirigia al general Blake y á la Junta Central; mes esforçat cabdill ningú més veya las penas que li desgarravan lo pit: pels soldats, pels ciutadans sols tenia varonils paraulas d' esperança. « Lo dia de la suspirada llibertat s' acosta, 'ls deya, y en lo poch temps que per arrivar faltá encara, la religió, 'l rey, la patria demanan que 'ls fem los darrers y més dolorosos sacrificis. »

Al clarejar lo dia 25 de setembre la forta fusellada que 's sentí

per la part de Castellá fou dols conort pel acongoxat general, y al veure que 'ls enemichs se retiravan depressa del cim de Sant Miquel y de totas las colladas y qu' entravan en la ciutat alcuns pagesos ab queviures, no dubtá que fos ja arrivat lo desitjat socós y maná que sortís á rebrel una forta columna. En efecte, 'l comboy era qu' á Hostalrich havia reunit En Blake y qu' escoltat per 12 000 homes y carregat demunt 2000 animals mená 'l marescal de camp En Lluis Wimpfen cap á la Bisbal, prenent d' allí per la serra 'l camí de Girona. Anava á l' avanguardia N' Enrich O'Donnell ab sa brigada de 2000 homes, y ja fos qu' anés ell massa depressa ó En Wimpfen, embarrasat ab lo bestiá, massa poch á poch, succehí qu' En Saint-Cyr, qu' aquesta vegada prengué més acertadas disposicions, pogué ficarse al mitx dels dos. N' O'Donnell qui reunit ab los destacaments que surtiren de la ciutat y del fort del Condestable s' havia deturat á la vista de sas murallas esperant lo comboy, 's trobá soptadament rodejat d' enemichs, y no tinguè més remey qu' ovrirse camí á cops de bayoneta, arrivant á Girona ab 1130 homes y doscentas cavallerías del comboy. Méntres tant las columnas enemigas embestian á n' En Wimpfen, qui sols pogué salvarse dexant tot lo bestiá en mans dels francesos y també molts presoners, y 'ls Gironins vegiren des llurs murallas passar als acampaments sitiadors los queviures tan cobejats y també penjats en forcas als pobres traginers qui 'ls conduhian.

N' O'Donnell acampá aprop del fort del Condestable y dels Caputxins, y com la gent que portava feya aumentar lo consum sens fer cap servey, pus se veya que l' enemich no volia repetir las embestidas, disposá 'l Governador que s' allunyés aviat. La vigilancia del cordó francés no li permeté marxar fins á la nit del 13 d' octubre, y ab ardiment que 'ls enemichs no esperavan emprengué 'l camí més ben defensat qu' era 'l del plá. Formats en massa anavan aquells valents esventant tot lo que á llur pas s' oposava; posaren l' alarma y confusió en tots los acampaments, y per fi passaren, perdent sols uns cuants homes de la retaguardia y alcunas de las familias de Girona que 'ls havian seguit pera lliurarse dels horrors del siti.

També 'ls francesos esperimentavan cuant travallosa era l' empresa qu' havian escomés; alarmas continuas y la necessitat d' impedir l' entrada de viandas en la ciutat, feyan que casi cada nit la passessin tots al ras, y axó y l' escassés de provisions per la dificultat de portar comboys aumentavan los malalts fins á passar de dos mil. Poch

estrago causavan llurs baterias que sols de tant en tant enjegavan alcuna bala á las bretxas y alcuna bomba á la ciutat; los soldats de la trinxera s' escopetajavan sens parar ab los de la muralla, y de tant en tant s' acostavan á las bretxas partidas de tiradors com si volguessin assaltarlas, encara que 's retiravan á las primeras metralladas. Tots llurs travalls consistian en obras pera cuvrirse dels fochs de la ciutat. Llavors En Saint-Cyr havia ja perdut la gracia del seu Emperant per haver critical sens mirament las ordres ecsecutivas que de Paris li trametian; per reemplaçarlo fou nomenat lo marescal Augereau, duch de Castiglioni, y tantost arrivá 'l nou general á Fornells ab refors de gent y provisions de boca y guerra que fou 'l dia 14 d' octubre, s' observá més decisió en las operacions del siti, encara que sens empendre res formal ni decissiu. Lo foch del castell y de las trinxeras fou més viu, ab més frecuencia s' arrimaren destacaments á las murallas; las casas del carrer del Carme, fora del baluart de la Mercé, y las ruinas del rabal de la Rutlla foren ocupadas, y sobre tot axecant nous fortins, vigilant lo Puig Ventós, únich punt per ahont entravan de tant en tant en la ciutat propis y pagesos, feu l' enemich molt més estret y rigurós lo bloquex; fins arrivá á posar gossos en los camins y á estendrehi cordas ab esquellas per' avisar de nit á las guardias dels acampaments.

Los de la ciutat estavan com sempre animosos, y savent que l' ecsercit espanyol era per aquells encontorns refiats més que may de ser prompte deslliurats. Pensant que l' enemich no trigaria á tornar á las bretxas y somiant nous jorns de gloria com lo 19 de setembre, soldats y paisans no donavan treva á la feyna y sens parar travallavan en fer fortificacions en la murallas y carrers pera defensar pam á pam la terra de la ciutat aymada. Com la pólvora y las altras municions començavan á anar escassas las estalbiavan pera millor ocasió, y sols feyan foch pera respondre á l' enemich ó cuan las columnas francesas, passant d' un acampament á un altre, s' acostavan massa als portals, sent ja tan estret lo cercle qu' á Girona oprimia y tant de prop l' empaitavan los francesos que llurs avançadas y las nostras, en las ocasions, qu' eran pocas, en que no s' injuriavan ó 's batian á bayonetadas, feyan conversa las unas al costat de las altras. Mes ni 'l rigor del bloquex ni la crueltat de l' enemich qui fusellava á cuants volian traspasar la ratlla, foren prou pera impedir que portats per l' obligació uns, pel patriotisme altres y per la cobdicia del guany

pochs, entressin de tart en tart en la ciutat correus, propis y pagesos ab cartas, noticias ó 'ls pochs queviures que podian portar dessobre.

Tres propis arrivats á la nit del 14 d' octubre umpliren de goitx los cors de ciutadans y soldats: lo general Blake escrivia al senyor Bisbe y al Governador qu' aviat enviaria ausilis per' alivio dels braus defensors de la ciutat, y cuatre nits després hi hagué nova alegría y novas esperanças al veure arrivar, ademés de alcuns pagesos ab biram, altres propis ab las matexas promesas y 4,000 duros pera la Real Hisenda. Y no n' hi havia cap dubte: las grans fogueras que 's veyan per la banda de Santa Coloma y 'ls cims de Sant Grau y Sant Gregori, y 'ls mohiments qu' en grossas columnas feya l' enemich, deyan als Gironins que 'l socós ja venia, que ja era arrivat. ¡Oh socós desitjat, conort qu' havias de ser de tants travalls y afliccions, Deu 't dó bon camí aquesta vegada!

En efecte, la host d' En Blake acampada á Brunyolas era la qui causava aquells mohiments de tropa y qui va encendre las fogueras cremant alcuns acampaments enemichs; mes fins á primers de novembre no tingué 'l general reunit lo comboy á Hostalrich y disposat tot lo necessari. Allavors, empero, l' embestí ab grans forças lo marescal Augereau, y méntres ell se retirava cap á Vich, N' O' Donnell qui s' havia quedat á Santa Coloma, fou dispersat y perdé bagatxes y provisions. Y encara feu més lo marescal en dany dels Gironins y de las nostras armas: volent que perdessin tota esperança de reunir y rebre comboys atacá 'l poble d' Hostalrich, natural punt de depósit, hi entrá á foch y á sang lo dia 7 de novembre, y cremá totas las provisions enmagatzemadas per' ausili de Girona.

Gran congoxa 's passava en la ciutat aquells dias; ningú dubtava de que 'ls amichs eran aprop, tothom esplicava á sa faisó las estraordinarias anadas y vingudas dels regiments francesos, las canonadas que 's sentian y la gran claror que pel costat d' Hostalrich se veya. Uns deyan que 'ls espanyols avançavan lluytant y cremant, altres que lo que cremava era Hostalrich; ningú, empero, 's pensava que la desgracia del nostre ecsercit hagués arrivat á tant com era la veritat, y axís fou que cuant lo dia 10 de novembre entrá en la ciutat un propi del cuartel general ab plechs d' En Blake contant lo succehit y dihent que sas pocas forças no li permeterian atacar al sitiador ni fer cap més provatura per' enviar á la ciutat los queviures y

municions demanadas, s' apoderá gran tristor de militars y paisans. Fou aquell per la ciutat un dia d' amargura per mes qu' en sa situació parexia que res podia aumentar ja 'l desconsol de la gent; pero sí l' aumentá: á tots los dols que portavan los Gironins s' hi afegí 'l qui més ferex al cor: des aquell jorn portaren dol de l' esperança.

¡Ay! cuant y cuant anyoravan aquells dias de furienta lluyta en que may parava l' espatech dels canons, en que las bombas queyan com pluja, en que 'ls francesos embestian las bretxas! Llavors al menys morian al mitx del retró de la batalla, ferint al enemich, exhalant lo darrer senglot com bons soldats qui defensan llur bandera, com bons fills qui combaten per la patria, llur mare benvolguda. Pero morir de fam! morir al hospital sensa remeys, sens medicinas; veure morir las mares als fillets per no tenir un tros de pa qui 'ls salvaria, l' espós á la esposa, no tenir vehí á qui demanar ajuda per que 'l vehí s' está morint; passar avuy tan gran tribulació y passarla demá y un altre dia y un altre, y patir sens 'esperança, sens més consol que 'l de cumplir la lley de Deu y dels homes, cuan per' acabar la pena n' hi havia prou ab una paraula sola, axó, Gironins, es lo qu' admirem tots, axó lo qu' us fá en aquest segle 'ls fills més braus y estimats de la terra catalana. Lo primer tots ho fariam, tots ho havem fet; que 'l exemple vostre sia poderós impuls perque tots fem lo segon sempre que l' estranger escometia la patria dels Catalans!

De familias pobres casi no 'n quedava cap; la miseria, la fam las havia anat portant al cementiri; ab las qu' avans se deyan ricas es ben segur que 'l més mesquinet de fora no s' hi hauria baratat. A mitx octubre 's desencadenaren los horrors de la fam; dias després s' acavaren los cavalls, s' acabaren los gats, las ratas, tot menys lo blat, y cuan un pagés entrava pá, gallinas, ous, tabaco, ví ó altres queviures s' en donava cualsevol preu. Per falta de assistiment feridas y malaltías se feyan casi totas de mort, tant qu' en lo mes d' octubre moriren als hospitals 793 personas y en novembre 1,378 sols en los hospitals militars. Per aumentar tant condol l' enemich volgué privar als sitiats del curt repos de la nit, y á dos cuarts d' onze del vespre 's posava á bombejar tirant una bomba hora per hora fins á la matinada. Los fossos overts en las plaças y carrers, las casas enderrocadas donavan á la ciutat un aspecte de desolació que esfereía; pels carrers se veyan morts, no 's trovaba cap dona prenyada, y era

tanta la corrupció de l' ayre, que 'ls fruits no maduravan y las plantas se morian. Los tristos jorns de la tardó freda y humida eran digne acompanyament de tan inmensa desventura.

Y per axó soldats y paisans, no esperant já 'l dia de la victoria mes sí 'l dia del combat, encara travallan en las fortificacions y fan foch als enemichs de la trinxera; encara en lo magatzem de pólvora qu' hi havia aprop del fort del Condestable 29 homes, menats per un subtinent del batalló de Manresa, fan fugir á 300 que 'l dia 23 de novembre 'ls embestexan; encara, acavada tota la roba, acudian á las cortinas dels balcons pera fer sachs y umplirlos de terra; encara cuan lo marescal Augereau, desenganyat de que N' Alvarez admetés los seus parlaments, als diu en proclamas en catalá, castellá y francés que fessin capitular al Governador pus d' altre modo entraria en la Ciutat á foch y á sang sens respectar á donas ni criaturas, més y més paisans y soldats, valdament muyra tothom, fan ferm propósit de may rendirse. ¡Ah! si des lo cel vehuen llur fermesa 'l gran rey En Pere y 'l pros cavaller En Ramon Folch y tots los fills d' esta terra qui tantas vegadas combateren al francés des las gloriosas murallas de Girona, sens dubte que son ells qui pregan á Deu per la ciutat valenta y malestruga, y sens dubte també qu' en mitx de la benaventurança que 'ls haurá donat la misericordia de Deu, encara sent llur esperit com escalfat alé de patriótica gaubansa al mirar que 'ls francesos d' En Napoleon son rebuts á Girona com ho foren los francesos d' En Lluis XIV y d' En Felip l' Ardit.

N' Alvarez, digne cabdill d' aquella gent, no pot sentir parlar sisquera de capitulació; las febras que pateix des lo mes de setembre y més que las febras los afanys y 'l torment de son esperit han fet fugir de sa cara la dolcesa y 'l afable sonriu que des los primers dias li conquestaren l' amor del Gironins y qu' eran vera mostra de la tendresa y bondat del seu cor; mes no han pogut véncer ni doblegar sa resolució. Si 'n feu de provaturas lo marescal perque aceptés sas proposicions ó las escoltés al menys! Missatges pera baratar presoners, parlamentaris de la més alta graduació qui s' entornaren tots sens poder passar de las avançadas; plechs dexats prop de la ciutat ó enviats per espanyols presoners, per frares ó per paisans, tot ho empleá pera reduhir al Governador á entrar en parlament. Feu proposicions, amenassá després, suplicá al fi; prometé consentir en cuant se li proposés, mes tot en vá. «Rendirnos, may!» era sempre la

resposta de N' Alvarez, y sens descoratjarse pel darrer missatje d' En Blake resolgué ab la Junta enviar un correu á la Central del regne esposantli la trista situació de la ciutat y demanant que fos donada á n' aquell general l' ordre d' anar á tota costa á son socós. En la nit del 13 de novembre pogué sortir lo correu cap á Sevilla, oferintli la Junta un' unsa per cada hora qu' adelantés en l' anada y la tornada. Ferm N' Alvarez lo matex ara que 'ls primers dias del siti, per' ell no hi havia bretxas overtas, ni fam ni peste en la ciutat: posada sa confiança en Deu, clavat lo pensament en la seva obligació, s' hauria vist tot sol en mitx de Girona enderrocada y no s' hauria rendit pas. Cap nova per dolenta que fos era prou per' alterar la seva severitat, y cuan á mitx novembre va saver que set oficials de tropa, flachs d' esperit, s' en havian anat àl camp francés, vençuts per la fam y la fadiga: « Millor, digué, 'ls cobarts nos farian nosa per defensar la ciutat! » Sa noble enteresa no volia creure que ningú fugís del lloch senyalat; sabia per esperiencia que tothom se faria matar sans recular un pas; mes si pel temps transcorregut des las darreras embestidas, pels torments que tothom patia haguessin perdut los cors las forças qu' avans tenian, per si n' hi havia de flachs entremitx dels animosos dictá en 19 de novembre la següent disposició que fou llegida als soldats per tres dias consecutius á l' hora de parada y á la llista de la tarda:

« Sápigan las tropas qui defensan las bretxas, fosos y altras obras de la primera ratlla, deya 'l Governador, que las qui cubrexan los segons fossos y l' artilleria dels carrers tenen ordre de fer foch contra cualsevol qui vinga de las primeras y axís succesivament, sia francés ó espanyol, pus enemich es tothom qui fuig de son lloch. »

Y á tot axó 'ls Imperials no 's movian de llurs acampaments ni sortian de la trinxera ab desesperació dels de la ciutat qui poch á poch se sentian morir: lleons engaviats desitjavan la lluyta que podia donarlos la mort dels braus ó la victoria; mes lo francés, incert de véncer, no volia tornar á aquellas bretxas en que tants dels seus hi jeyan. Solsament á la nit s' hi acostavan pera tirar dins la ciutat plechs de proclamas ab promesas unas voltas, ab amenassas altras; de dia feyan molt foch de fusell, de nit enjegavan bombas. Y moltas mes que de costum ne tiraren la nit avans de Sant Narcís y la matinada de la festa, com si volguesin fer salva per la diada del sant pastor qui en la terra mená anyells y des lo cel menava soldats.

També Girona dexá aquell dia son mantell de dol, y per' honrar á son cabdill y patró s' endiumenjá ¡la pobreta! y volgué per un' hora oblidar los seus greus mals. De firas no s' en resá, y axò que n' hi havia molts qui haurian mercat moltas cosas; mes arrivada l' hora de la professó 's feu lo matex qu' en temps de pau. Encara que des lo turó de Monjuich enfilavan los enemichs ab descárregas de fusell los carrers per ahont passava, tothom sortí per las portas, y la professó ab tardá y magestuós pas feu tot son curs: los cavallers tragueren las grans casacas, los menestrals y pagesos los gambetos dels diumenges y diadas, y 'ls militars dexaren llurs empolsats trajos de guerra pera posarse 'l vistós y daurat vestit de gala. Cuatre ó cinch voltas s' observá que la professó 's trencava, que la gent de las portas corria al mitx del carrer, y que ab dos ó tres de la professó aplegavan alcuna cosa de terra y entravan tots desseguida en la botiga més prop. Méntres tant un' hacha qui cremava ajeguda á terra s' anava poch á poch apagant, y feya bé: testimoni de fè en aquest mon, lo qui avans la portava, ferit per una bala enemiga, pot ser donava ja en lo cel testimoni més alt devant de Deu. Y la professó tornava á caminar, y 'ls capellans passavan, y se sentia ja clara la música del piquet, y venia la santa imatxe sota tálam, y tothom ab més amor y fé que may s' ajonollava demanant al bon pastor que, com feu tantas vegadas, deslliurés s' aymada ciutat de la furia dels enemichs, de la fam y de las malaltías.

Catalunya y tota Espanya asistian conmogudas á la defensa de la heróica ciutat. La Junta Central, per falla d' altre socós, premiá als Gironins ab iguals mercés qu' als valents ciutadans de Saragoça y doná á N' Alvarez lo grau de tinent general y al senyor Bisbe la gran creu de Cárles III; l' asamblea de aquexa ordre de cavallers enviá 10,000 duros pera la defensa, y per tot ahont l' enemich no trepitjava 's feyan suscripcions per' ajudarla. A Catalunya, empero, l' entussiasme no tenia ja frè; no hi havia catalá que no s' avergonyís al pensar que feya set mesos que 'ls estrangers combatian una ciutat d' aquesta terra y qu' encara no havia caigut dessobre d' ells tot Catalunya. La pérdua de Girona s' hauria considerat com la pérdua del honor catalá, y un sol crit se sentia des las conglassadas singleras del Pirineo fins á la plana garrida de Valencia: Salvem á Girona! La Junta del Principat també havia enviat á Sevilla un deputat pera demanar ausili en pró dels Gironins; mes sens esperar resposta y

conformantse al bon usatje d' aquesta terra, més seguit avans qu' ara, de tractar y buscar remey á lo de casa dins de casa, 's reuní á Manresa 'l dia 20 de novembre ab altres deputats de tots los pobles. Convensut ja tothom de que l' ecsércit sol no era prou pera deslliurar á Girona, altra volta s' acullí la primitiva idea d' axecar lo paisanatje y portar lo Principat en pés als camps del Ampurdá. « Catalans, va dir la Junta; jamay com ara l' inmortal ciutat ha clamat ab més esfors en mitx de sas aflíccions lo socós de sos compatricis..., y si algú hi ha qui preferesca sas comoditats á la llibertat de Girona y á la salvació de la patria tota, que sia pera sempre esborrat de la llista dels vertaders catalans. » Tot lo jovent corregué á las armas; fou decretat un enmatlleu de mes de 4 milions de lliuras, y á Vich se comensá á reunir un gros comboy per' anar cap á Girona.

La nova d' aquestos fets arrivada á la heróica ciutat lo dia 24 de novembre cuan eran més greus los horrors de la fam y de las malaltías, fou raig d' esperança pels tristos cors dels Gironins. Pel matex temps N' Augereau qui tot ho savia, resolgué tornar á apretar lo siti y embestir altra volta la ciutat pera guanyarla avans la vinguda del socós; y cuan des las murallas veyan los de dins que l' enemich alsava novas baterias pel cantó de Sant Francisco y la Mercé y anavan los regimens d' una part á l' altra manifestant aquell desusat mohiment novas operacions de guerra, y cuan lo dia 2 de decembre rompé 'l foch ab tots sos canons ¡Gracias á Deu! fou l' esclamació de tots los Gironins. Si Nostre-Senyor ho vol ara morirem com braus!

Mes ¡ay! 'l cor los enganyava, y ni 'l consol de lluytar per' ells quedava: també 'l blat dels magatzems s' acavá, y manant la Junta recullir lo poch que 'ls ciutadans ne tenian d' aquest modo s' en reuní per sis dias mes; las bombas havian enderrocat un gran tros de muralla y ab ella cinch casas de tres ó cuatre pisos de la plaça de las Cols, ovrint un' altra bretxa de mes de 30 canas d' ampla; la pólvora era de cada dia més escassa; pels carres queya com una pluja de balas de fusell causant moltas desgracias, y 'ls porxos de las plassas del Ví y de las Cols y 'ls del carrer de la Esparteria estavan plens de malalts sens alberch ahont recullirse. Girona era 'l ver espectacle de la desolació.

Lo matex dia 2 la divisió italiana ocupá 'l carrer del Carme y s' hi establí darrera fortas barricadas; també entrá en lo fossar del Rey, y des aquellas casas y 'l rabal de la Rutlla feu viu foch de fusell als

baluarts y al pont de Sant Francisco; 'ls forts y las murallas li respongueren ab tot lo vigor que l' escassés de pólvora permetia, y li causaren molt dany.

L' endemá descovriren los Imperials las novas baterias, y des lo rabal de la Rutlla avançaren una paralela cap á la muralla del Carme, al matex temps que 's disposavan á embestir també per la part del plá. Llavors los Gironins hagueren de fer pel cantó dels portals del Carme y del Areny eguals trevalls que 'ls fets per la part de Sant Pere; bastiren nous murallots ab botas y sachs de terra en los baluarts atacats, ovriren fossos pels carrers y féren barricadas, sens dexar per axó de travallar y defensar la part de dalt, ahont axecava l' enemich una nova bateria á la casa del Barquer.

Axís passaren tres dias, tres anys pels pobres sitiats qui ni sisquera podian ja soterrar á fora llurs difunts. En la nit del 6 fortas columnas rodejaren los forts de la montanya per' impedir que ningú d' ells surtís en ausili del fortí de la Ciutat qu' era 'l principalment embestit; confiada sa defensa á catorce homes menats per un tinent del segon batalló de Barcelona, 's bateren com lleons encara que tots ells estavan famulenchs y malaltissos; enderrocada la porta y 'l rexat, escalada la muralla, uns cuants, tirantse daltabax, pogueren refugiarse en lo fort del Condestable, méntres los altres queyan degollats dessobre 'ls canons y 'ls francesos ab gran estrépit de clarins y tabals donavan viscas á llur emperador. Y no pará aquí la pérdua: las casas boranas á la torre Gironella ahont hi havia las nostras avançadas foren també embestidas y ocupadas pels alamanys aquella matexa nit, quedant axís rompuda la comunicació dels forts ab la ciutat.

L' endemá dematí la victoria tingué encara pels Gironins son darrer sonriu: un destacament de cent vint homes sortí pel portal de Socós portant cuatracentas raccions á la tropa dels forts qui havia quedat sens queviures; descarragadas en lo del Condestable, 'l destacament embestí 'l fortí de la Ciutat, perdut lo dia avans, y ab impuls irresistible guanyá las primeras fortificacions; ja 'ls de dins comensavan á tirarse daltabax de la muralla pera lliurarse de la mort, cuan arrivá depressa de las casas del Carme un refors d' italians, y 'ls nostres tingueren que retirar á la ciutat havent perdut 35 homes. Des aquell moment tot foren desditxas dessobre desditxas: los vinticuatre homes qui defensavan lo fort del Capítol l' abandonaren sens fer resistencia al veurel atacat, y lo matex féren los cuarantavuit qu' hi havia en lo

Calvari sens sisquera clavar los dos canons que tenian, qui després nos causaren forsa mal; l' enemich començá á minar la torre Gironella, y estavan á pun de desplomarse alcuns panys de muralla.

Lo Governador maná fer las obras necessarias perque en cas de pérdre tots los forts, incomunicats ab la ciutat, y d' haver d' abandonar los baluarts de la Mercé y Sant Francisco per ells dominats, quedás l' enemich sens poder entrar dins los carrers, y disposá també que 'l comandant del fort del Calvari que l' havia desamparat sens combatre, servis com soldat ras en lo del Condestable. Aquest fou son darrer acte de comandament: de molt temps sostenia son ánima fera lluyta ab la malaltía de son cos, minat per las febras y las penas del siti; 'ls qui de prop lo veyan, los quí ab ell vivian molt bé conexian que poch á poch s' anava morint; los metjes volian que confiés á un altre una part al menys de sos afers y travalls; mes ell no ho volgué may. Al últim, empero, caigué com cau l' alsina batuda per la destral dels llenyaters horas y horas: caigué d' un cop, y axís com l' arbre sobirá del bosch dexa al caure sens amparo á tots los ausellets y plansons per son fullam resguardats del torch y de las glassadas, la noticia de que N' Alvarez s' estava morint esglayá 'l cor de tothom. Y no de por del enemich ¡nom de Deu! de por sí de no trovar qui 'ls menés á la mort ó á la victoria com estavan certs que N' Alvarez ho hauria fet. Y en efecte, no 'l trovaren!

Lo dia 9 de decembre 'l Governador, estant allitat y de greu perill sens haver volgut may mudarse de casa per mes que las bombas casi no hi havian dexat altra cambra que la seva, rebé 'ls Sagraments ab la devoció de qui tenia per costum combregar cada vuit dias, y llavors consentí per fi en entregar lo comandament de la ciutat al tinent de Rey En Juliá de Bolivar.

Lo dia avans un parlamentari enemich se presentá al peu del baluart de Sant Francisco oferint una capitulació honrosa; mes despedit com sempre sens donarli entrada, l' endemá, 'l matex dia en que fou N' Alvarez combregat, comensá 'l francés lo foch ab vintitrés baterias y 'ls canons del Calvari y del Capítol contra 'ls baluarts de Sant Pere, de Sant Francisco y de la Mercé y las bretxas de Santa Llucia, de Sant Cristófol y dels Alamanys, agafant molts d' aquestos punts del dret y del invers, de modo que no hi havia marlet que tingués ferm, ni barricada de botas y sachs que no fos deseguida enderrocada. Set ó vuit bombas hi havia sempre en l' ayre, y negra fumera y enlluer-

nadoras flamaradas anavan cuvrint á la ciutat desditxada. Tremolava la terra, bramava 'l incendi aquí y allí. Fortas columnas, apoyadas en las trinxeras y en las ruinas de la Rutlla y del Carme, feyan sens parar descárregas contra las murallas, d' ahont també surtia, donant fi á la pólvora y municions, mortífera alenada de canons y fusells. Mes entre 10 y 11 del matí, 'l Governador nou qui rebia noticias dels comandans dels llochs atacats dihentli 'ls estragos causats per las baterias enemigas, qui no podia enviarhi 'ls reforsos de soldats y travalladors que li demanavan, y qui tampoch podia socorre ab queviures als forts, reuní la Junta militar pera conexer son parer en situació tan desesperada. Tristas foren las novas que donaren los comandans d' artillería y d' ingeníers y 'ls capitans de la guarnició: digué 'l primer que tots los seus fochs, molt disminuits per falla de brassos y canons, pus mols eran desmontats, y per l' escassés de municions, quedavan del tot dominats per las baterias enemigas; lo segon esplicá 'ls danys que rebian las fortificacions y 'ls que rebrian tantost hagués entrat l' enemich en lo fort del Condestable. Digué que per falla de travalladors y de barrils y sachs no 's podian fer obras novas, que 'l pany de muralla de Santa Llucia cauria l' endemá y que la mina de la torre Gironella podria ser volada al cap de dos dias, y proposá qne no podent ser defensada la primera ratlla 's retiresin los Gironins á las fortificacions de la segona, axó es darrera 'ls fossos y barricadas dels carrers. Los capitans de tropa y miquelets digueren que la poquedat d' aliments havia aflaquit á la gent y que tenian mes de 2,000 homes malalts y ferits. No eran tans los qui quedavan bons pera lluytar y tots ells estavan de servey, sent per tant imposible 'l reforçar los punts qui flaquejavan. Altra volta s' havia recullit lo blat de las casas, y sols s' en pogué reunir pera tres dias; las drogas y medicinas s' havian acabat enterament. Tot axó fou dit á la Junta; pero refiantse tothom del socós promés, se resolgué continuar la defensa y enviar un comboy als forts.

Aquella tarda l' enemich intimá la rendició al del Condestable y al dels Caputxins; mes llurs comandants, encara que sens queviures y ab la gent delmada y ab las murallas overtas, respongueren que jamay arriarian la bandera méntres la ciutat la mantingués enlayrada. Darrer acte de llealtat y bravesa en aquell siti que tants en va veure!

Tot lo dia retroná 'l canó; passá la nit trista y anguniosa no parant may las escopetadas, y vingué 'l dia 10 de decembre, dia de

malestruga recordança pera tots los fills de Girona, pera tots los cors catalans. Més matiné que l' auba l' enemich rompé 'l foch ab tots los seus inginys, y la ciutat, com lleó mal ferit qui estés á terra sols dc tant en tant respon ab incerta grapada á las llansadas dels cassadors esparugits encara, feya sentir molt á poch á poch sas canonadas; darreras canonadas qu' encara ressonan á las orellas dels catalans com las darreras veus del heroisme!

Lo campanar de Santa Llucia caigué enderrocat al fosso; centinellas no n' hi podia haver cap, pus totas al instant morian; ja uns cuants tiradors francesos havian pujat per la bretxa antiga d' aquell punt, y 'l comandant demanava un refors que ningú li podia donar. Allavors En Juliá de Bolivar reuní altra volta la Junta militar, y cuan afectats los cabdills ab tan tristas novas donavan ordres, encara que sens gran resolució, pera seguir la defensa, arrivá un propi ab plechs de la Jnnta de Catalunya. Per llur contingut se conexia clarament no ser cosa d' horas ni de pochs dias com en la ciutat se creya l' arrivada de la host catalana, que no era empresa fácil, per mes que l' entussiasme fos gran, axecar en somatent tota la terra y donar al paisanatje una mica d' organisació guerrera; tals novas glassaren la sang dels militars; desseguida parlaren tots de capitulació, y sens esperar, com alcuns volian, que tornés l' enemich á fer proposicions per' aceptarlas ni que fos portat als forts lo comboy qu' estava ja preparat en lo portal del Socós, enviaren de parlament al camp francés al brigadier Fournás. Pará 'l foch tantost hagué arrivat lo brigadier al rabal de la Rutlla; á las duas de la mitxdiada torná á la ciutat dihent que 'l marescal donaria un' hora de temps per' estendre la capitulació, y méntres ell anava altra volta al camp francés portanthi l' acceptació de la Junta militar, aquesta convocá la general pera donarli part del greu perill que la ciutat corria y de la resolució presa. Ab gran disgust hó sentiren los cavallers y 'ls prohoms dels gremis, y ab racansa del ánima hi donaren llur consentiment, rendintse á las fortas rahons espressadas pels militars: mes encara al anarsen deyan los uns als altres ab cara de tristor y veu de greu enutx. «Si 'l general estés bó res d' axó succehiria!» —Ay! lo matex hauria succehit, á no ser fent de Girona horrible pilot de cendra y pols repastat ab la sang de tots sos fills, y Deu sens dubte volgué estalviar al pros, al fael general lo dolor greu y punyent de ser ell qui firmés l' entrega de la ciutat. Girona, humanament parlant, sensa municions, sensa viandas, overta á la furia enemiga, no tenia ja defensa,

y d' axó s' en convenseren un poch los prohoms de seny y 'ls reposats cavallers tantost, aprofitant la suspensió del foch, hagueren fet lo tom de las fumajantas ruinas qu' eran avans fortificacions y murallas.

Des aquell instant tot fou resolt y acavat en pocas horas; á las cinch torná á la ciutat lo parlament ab un brigadier francés nomenat Rey, y la Junta general, reunida altra volta en mitx de la confusió que sol acompanyar á tals actes cuan han de ferse depressa, y sobre tot cuan los pensaments son tant diferents com succehia en aquell cas, estengué á las set del vespre 'l contracte segons las instruccions que 'l francés portava, instruccions un tant severas pera la guarnició, mes dignas y honrosas pera tothom. Tots los paisans quedavan lliures, y llur hisenda havia de ser respectada; 'ls militars espanyols, estrangers y fins los desertors de la host imperial, eran tinguts per presoners de guerra, y serian enviats á França ab promesa de ser los primers cambiats cuan volgués lo govern d' Espanya; la vera Religió quedava amparada; las tropas francesas havian d' acuartelarse sens allotjarse per las casas; tots los papers y documents de Govern havian de conservarse á ca-la-ciutat; los empleats en lo ram administratiu de guerra eran considerats com paisans, y lo matex tota la clerecía, sent per tant lliures de quedarse en la ciutat ó partir fora.

Vingué la nit que fou molt trista, pot ser més trista que la passada qui ho fou tant. No 's sentia ja l' espatech de las balas ni 'l terrabastall de las bombas, y regnava en la ciutat la quietut d' un cementiri; ningú anava pels carrers; la tropa estava en son lloch, los ciutadans tancats á casa, tothom parlant del fet del dia ab enutx los mes, ab templansa 'ls menys, pero tement uns y altres lo sol de l' endemá que 'ls portaria lo que tant aborrian: la dominació dels estrangers. De prompte 's sentiren grans descárregas y crits de guerra pel cantó del Ter, y tots los cors féren un salt, d' alegria 'ls uns, de temensa 'ls altres. En los darrers dias del siti uns cuants valents havian volgut surtir de la ciutat, y rompent lo cordó francés arrivar á la montanya ó morir al menys en lo camp com bons soldats. « La nostra obligació es morir aqui y en lloch mes, » fou lo que N' Alvarez digué al tenir nova d' aquell propósit, y sas enérgicas paraulas y sas bonas disposicions tancaren á tots la boca y detingueren fins als més ardits; pero allitat lo cabdill, tractada ya la capitulació, y no volent ells rendirse havian surtit per la poterna del baluart de Figuerola.

Cuatrecents homes eran, menats per un capitá del batalló de Barcelona; devant anavan vint cavallers de Sant Narcís, y entr' ells hi havia molts paisans, frares y donas, aymant ans que 'l jou del estranger corre lo risch de la perillosa embestida. Ya havian arrivat al riu y ja 'l passavan, cuan l' enemich qui tenia en aquell punt moltas forças, los sentí y caigué dessobre d' ells; entre las tenebras de la nit, al mitx del aigua, bufant la tramontana, lluytaren furiosament uns cuants minuts; després tot torná á quedar en quietut: méntre 'ls uns entravan altra volta en la ciutat, lo riu s' enduya cap á vall molts morts y ferits, y altres traspassant los batallons francesos prenian corrent per la serra 'l camí de Tayalá.

A las set del matí de l' endemá 11 de decembre, En Blay de Fournás arrivá á la ciutat veniut de Fornells y portant firmada pel marescal la capitulació y 'ls articles que s' hi havían afegit, dihent en substancia lo qu' avans havem espressat. Poch després la nostra gent surtí dels forts, y á las vuit tota la guarnició apte pera dur lo fusell estava formada en la plaça de las Cols ab sas banderas y cavalls; lo brigadier Rey entrá ab sos ajudans y un destacament de tropa per' apoderarse dels portals del Areny, de França y del Socós, y fet que fou 'l coronel de Borbon qui manava als espanyols, doná la senyal de marxa. ¡Dolorós instant! Llágrimas de foch corrian per las secas y torradas galtas dels minyons al partir dels llochs regats ab la sang dels companys y tantas voltas ab la seva propia; per' ells lo que miravan com vergonya d' un dia soterrava per sempre las glorias en la gegantina lluyta conquestadas, y oficial hi hagué de blanchs bigotis qui sanglotant com un noy rompé sa espasa. La poca gent qui havia surtit á veure 'ls marxar, sentia 'l pit garrotat de rabia y llástima, y las donas per las botigas y balcons ploravan com Madalenas. Aneu en nom de Deu! cridaren moltas, y eix crit repetí y repetirá l' historia qui no es tan ingrata com en son desconort ells pensavan. Aneu en nom de Deu, lleal guerrer! diu encara quiscuna volta que 'ls anys arrevasan al nostre afectuós respecte un d' aquells braus qui en mitx de nosaltres viuhen.

Dels 5723 homes qui formavan la primitiva guarnició sols ne quedavan 2008; dels 3648 qui en diferentas ocasions la reforçaren n' hi havian de vius 2240; en los hospitals y cuartels jeyan uns 2000 malalts y ferits, y com los convalescents volgueren de totas passadas seguir la sort de llurs companys, foren uns 3000 homes los qui sor-

tiren á dos cuarts de nou pel portal del Areny y desfilaren devant l' ecsércit francés, arrenglarat en batalla en lo camp del baluart de Sant Francisco. Cuan los soldats vells del Imperi veyan passar aquell grapat d' homes flachs, esgrogoits y malaltissos no 's savian avenir de qu' haguessin estat ells qui 'ls detingueren dias y dias al peu d' aquellas pobres murallas, y 'ls qui 'ls féren perdre mes de 20.000 companyons. Los espanyols dexaren los fusells y cavalls á l' esplanada, mes los oficials conservaren l' espasa, y tots prengueren lo camí de Sarriá; dos dias després arrivaren á França, y allí 'ls seguiren aviat los capitans y soldats qui per malaltía ó altres motius s' havian quedat á la ciutat.

Lo general Amey qui en lo mes de novembre havia reemplassat á n' En Verdier, arrivá després ab un regiment; posá guardias á las eglesias perqué 'ls soldats no las profanessin, y feu corre patrullas pel carrers pera impedir robos y morts. A mitx dia Girona qui portava dol de 4000 ciutadans y qu' era vera imatje del desconort, vegi entrar á cavall al duch de Castiglioni ab tot son estat major. Las divisions sitiadoras, sens passar moltas los portals, s' en anaren á guerrejar á varios punts de Catalunya.

Axís acavá 'l siti de Girona. Lo brigadier Minali per qui havem sapigut moltas de las novas militars aquí contadas, diu en son llibre y dona rahons pera provarho que Girona hauria pogut ser socorreguda á temps, y que ab més decisió per part del ecsércit de fora y del seu general s' hauria salvat del jou francés. Pot ser sia cert lo que diu l' inteligent ingenier qui defensá á Girona; mes no oblidem l' estat en que havia de trovarse l' ecsércit després de las tristas jornadas de Llinás, Molins de Rey y Valls; pensem en cuant dificil y cosa llarga es portar al paisanatje á lluytar molt lluny de sa casa per més bona voluntat qu' hi hagi; recordemnos de las provaturas que 's féren pera ficar comboys á la ciutat, y creyem tots, devant la tomba de tants mártirs de l' independencia qu' ara gosem, que si 'ls de dins portaren son abnegació fins á lo més alt del heroisme, també 'ls de fora 's conduhiren com valents y bons.

Pensava 'l francés, y no s' equivocava, que 'ls frares havian sigut á Girona, com ho eran per tota Espanya, poderós element de la lluyta nacional, y pera venjarse de lo que als nostres ulls es lo més preuhat joyell de la gloria que 'ls rodeja, passá pèr dessobre lo tractat, y pochs dias avans de Nadal á mitja nit los feu portar tots á França preso-

ners. Entra mitx d' ells hi anava N' Alvarez; desprès de combatre y véncer lo rigor de la malaltía, en la nit del 21, estant encara convalescent, fou menat á Figueras, á Perpinyá y á Narbona, patint força malstractes. En la darrera ciutat, lo dia 9 de janer del any 1810, 'l separaren del ajudant y assistent qui l' acompanyavan, y sol lo portaren altra volta al castell de Figueras, ahont fou tancat en fosca y trista cambra. Héroe de resignació com ho havia sigut de fortalesa allí morí 'l dia 22 de janer, dihuen que de macsinas ó garrot que sos fellons escarcellers li donaren. L' endemá fou portat á la fossa nú, amortallat ab un llansol y dessobre un bayart que portavan dos soldats. Al sortir de la eglesia cap al cementiri volgueren los soldats arrevassar lo llansol qui tapava 'l cadavre; mes lo vicari de Figueras qui l' acompanyava ab la creu, indignat al veure tanta cruesa, cridá: «¿Qu' es axó? fins las feras respectan los difunts, y si li trayeu 'l llansol jo 'l taparé ab la capa pluvial.» Enterrat en lo cementiri de la vila ara dorm lo só dels pros dins vas de marbre en la capella del sant patró de Girona. N' Alvarez de qui es pot dir en bona veritat qu' era altiu en la guerra y dols en la pau, fou altra prova de que en las grans ocasions de la vida més qu' estraordinari inginy, més que maravellós talent val la força de carácter y la fortalesa de l' ánima: ell fou, nó l' últim valent de nostra terra, pues que de valents, gracias á Deu, n' hi haurá méntres la illumini y escalfi l' esplendent sol del mitxdia, pero sí un dels darrers homes ab los cuals sembla estar renyit la nostre temps de dubtes y de incertitut en tot; ell tingué la fè qui escalfa, qui no 's doblega ni 's trenca, la fè qui transporta montanyas, y per axó cumplí ab heroisme son obligació y ha dexat en l' historia recort inmortal. Si alcuna volta us ajonolleu á la capella ahont jehuan lo mártir de la Religió y 'l mártir de la patria, 'l sant y 'l guerrer, desprès de demanar al sant que sia advocat per l' eternal repós del qui fou son lloctinent, ¡ah! pregueuli qu' en aquesta terra tornem á tenir tots lo que N' Alvarez tingué: pensaments lleals y cor sencer.

Y aquí fineix aquesta historia: si 'ls francesos entraren en la capital del Ampurdá, si 'ls Gironíns capitularen no fou pels mil homes qui 'ls embestiren, ni per las trenta nou baterias qui contr' ells féren prop de cent mil tirs entre balas y bombas; no fou tampoch per ha-

ver perdut los forts ni per haver caigut las murallas: foren solsament la fam y la falla de municions (los enemichs matexos hò confessaren) las qui rendiren la ciutat; sens ellas cada carrer hauria sigut un camp de lluyta, cada casa una ciutadela, y Deu sab si á n' als francesos los hauria reixit la batalla. Sublim y heroich episodi de la moderna apopeya espanyola la valensa y força d' ànima d' aquells ciutadans y guerrers viurá en lo cor de tots los nats méntres durin los segles, y será sempre profitós ecsemple y gloriós simbell dels pobles amenassats per conqueridors estrangers. Sia pera tots nosaltres lo recort de Girona y son martiri penyora qui 'ns obligui á la fè en Deu y á l' amor á Catalunya.

XVI

Accéssit d' una medalla de plata.

HISTORIA DEL SITI DE GIRONA,

EN L' ANY 1809,

ENDEREÇADA Á LAS CLASSES POPULARS.

« Quel mon tant cruel gent no ha lla hon han poder, com son francesos !..... Mas aquell poder no era res al poder de Deus, qui guardava é defenia ab bon dret los sicilians. »

Muntaner. — *Crónica.*

PRÓLECH.

Era de planyer ab dol d' anyorança que Catalunya, la tendra jardinera que va reviscolant las gentils flors de nostra lliteratura, gaudirs' encara no pogués ab la renaxença d' una de las mès.bellas: la de l' Historia.

Axís hagué de pensar, al posar á certámen la del Siti de Girona en l' any 1809, una de las corporacions que mès honra fan á Catalunya, y per tant á Espanya tota.

Y no trencava certament lo cor veure l' abundanta munió d' obras en castellá y altres idiomas parlant d' exa inmortal gloria, y ni una, ni una sola en nostra llengua?—Y ex dol se feya mès greu, mès trista la migrança, veyent no hi havia qui 's posás en voluntat, nò ja escometre la via dels Guizots, Thierrys y Barantes, peró solzament trevallar... ¿què dich trevallar? haber lo dolçissim goij d' anar per alguna masía per' estampar aprés las gayas cosas que de nostre Siti diu la pagesalla. ¡Quants esbargiments d' enteniments y cors franchs, nobles, senzills, perduts com l' aigua d' una font, ab qual doll ningú se regalava! Y tot açó vuy dia en que las aficions populars enaltexan la gent mès arraconada, avuy en que un' ánima superior no gosaria negar, sens que traydoría li fes la rojor de la vergonya, l' alt preu d' aytals

estudis; avuy, en que ginys privilegiats no tenen á menyspreu, ans á gran enaltiment, á gran amor de sí matexos, cercar delitosos los fruyts del poble, còm cercan las mares fins lo mès trist cabell d' un fill perdut. Avuy, donchs, repetesch, era mès de doldre, era mès de plorar (diguemho còm 'u sentim) lo buyt d' una historia popular catalana, per modesta que fos ella.

En patir exa tristesa no cedim á ningú, en frisança de remeyarla tampóch; mès ¡ay! manco encara en convicció de la pobresa de nostras forças. Empero què; ¿acás la conciencia no 'ns diu que son ben esmarçadas en nostre trevall? Sí, y exa vera fruició nos fora ja de prou mercé pera menysprear la folla vanitat, si ella escorrerse may dins nostre esperit volía.

Una rialla es pujada á nostres llabis, remembrant lo quadro que 'l bon lector haurá de veure: la fantasía, com tostemps, ha embellida la recordança y 'ls sentiments de familia, *payrals* que 'n podriam dir, l' han tenyida ab aquell encis que 'ns fa semblar somni lo que verament en temps passats hem vist y sentit, mès ab un plaher que, sòls fuyt, es aymat còm se merexía.

Quin estudi, donchs, de mès dolcesa triársens podia, que aquest de fernos renaxer la vida viscuda entre lo que mès «rublit nos ha lo cor de catalá entussiasme,» valentnos de la tant espressiva frase d' hu de nostres millors poetas; de lo que mès nos ha abrillantat l' espill de tota mena de bons afectes y creenças?—Qui, si ha sentida nobla gaubança ab nostra pagesalla, en mitx la civilisació, plorosa veu no escolta que li diu: «l' oblidança, lo desagrahiment indignes son d' un' ánima catalana!»—Jo, còm tants, la sò sentida, y cridadas he fasomias, conversas y tendresas puras còm la rosada; aprés, clucats los ulls de la cara y bèn oberts los del cor, he somrigut al somrís que 'm feyan las personas que

veureu, y en las qui faél personificació de quatre sentiments hi he vista. La del passat en un pobre vellet plé de feridas lo cos y de virtuts l' ánima; la del present franch, sancér y enérgich en un home de la classe qu' en sentit concret anomenam *popular,* ço es, no conreada ab alts estudis; la del esdevenidor no las y desmayat, mès amatent á mostrarse digne fill de nostra passada grandesa; y per fi, la personificació del sentiment relligiós dolç, senzillament il-lustrat armonisant als altres.—¡Dèu meu! si dat me fos l' enginy d' embaladir ab tant bellas figuras; si lo sentiment poétich, nò falsejant, mès idealisant la veritat, dret me donás á dir: ço que 'us plau, ab altra parla escriurese no podia, que ab la que 'm enlayra lo cor vers Dèu, quant pera ma Patria materna li demano pau, progrés, ditxa complerta!

Animat axis, sò escrit mon treball, sens que m' espahordis á vista de las tres grans dificultats qu' entr' altras sobre tòt hauria de vencer, y son: las abundantas noticias d' hont triar las mès importants pera fer *popular* lo llibre; lo tegnicisme que tots mos esforços evitar no podrian; y l' agermanament de puresa de llenguatge ab la de fer l' historia «propia pera correr á mans de las classes populars.»

En quant al plan y método en mon treball seguits, ningú 'm fará l' agravi de pensar que 'ls tinch per absolutament bons, mès sí justificables atés son objecte.—La divisió per mesadas, nò malmenant l' orde dels fets, m' ha mostrat l' esperiencia que mes qu' altra complaure pot á qui no cerca *erudició* en l' historia.—Altre tant dich de las conversas intercaladas, y que ab sobra de rahó tindria un sabi per enujosas. Finalment, l' estendrem' en qualques fets de cada mesada, no dant á la part purament estadistica l' importancia que li regonech, y que tant haguera

pogut aprofitar sobre tot de certa obra (*a*), nò sòls per l' esperit de mon trevall deu esplicarse, mès perqué los qui vullan ciencia, entendrán prou lo castellá pera trobarla en altras bandas.

Veus aqui las miras del meu treball, arrelada la de que ni somniat haguera escriurel, si altra condició intrínseca que la popular fos demanada.

Respecte d' ella, còm de totas las altras, Sant Narcis guiará al Consistori, pera que obre segons dictat de justicia.

(*a*) «Historia de la guerra de la independencia en el antiguo Principado, por D. A. Blanch, bajo la inspeccion de D. Joaquin Roca y Cornet.»

VETLLADA PRIMERA.

Preliminars. — Mes de Maig.

«Y 'l vell lo front alsantne
Esplica ab veu que 'l tremolor li minva
Còm l' arma al coll portantne
Corregué ab somaten per l' aspre timba.»

PONS Y GALLARZA.

«Qué be te han resexit
Los intents que portavas.»

COPLAS DE S. NARCÍS.

L' *Historia del Siti de Girona en l' any* 1809 si la voleu escoltar, seguiume á tres horas de l' Inmortal Ciutat, cap á un poblet que 'n diuhen de V**, á la dreta del camí ral que va d' ella á Banyolas.

En dit poble, y en certa casa en que hi son haguts tants passats com hómes de bè, hi vivia mitja donzena d' anys enrera un vell, qual etat, quals heróycas feridas, y mès que tót, qual bell cor, conqueria lo d' aquell que una vegada sóls s' hi enrabonava. Parlau de l' *Oncle* (1) Xacó pèl poble y sòs contórns, y no trobaréu una llengua, nò que 'n malparlia, mès que no 's desfassa tantost recordant las altas prendas de l' honrat home que 'us dich. — Còm ell ha d' esser, no pas jo, pobret de mí, qui 'us conte l' Historia del Siti, no deurá

(1) La major part de lectors qui haurán corregudas algunas masias, recordarán un *tipo* cóm lo que presantám. Pero pèls qui esment no n' hajan, no hi será de massa dirloshi, que, á falta d' altre nom de parentiu, s' anomena ab lo generich de *oncle* ú *onclet* la persona vella emparentada ab la familia y qu' en esta viu y es respectat com á *persona major*. Son generalment los *oncles* soldats vells ó al manco gent qui viscuda han vida molt atrefegada. Per ço conegudas que deurán esser ditas personas, ni sòls hem subratllat lo nom de la qu' es l' ánima de nostre trebal.

pas malcontentarvos tractar ab lo pobr' oncle. ¡Pobr' oncle! ja tinch rahó: si ell sabia còm lo faig anar en doyna, es mitx segur — y 'l mitx hi es de massa — es ben cert y segur que 'm botzinaria de mala manera. Ell que 'ns contava totas las cosas ab la senzillesa que refila l' aucellada, ell que á fins feya mala cara... es á dir *mala... menys bona* que la de costúm, á qui eczalçarlo volía fos perque fos, baldament fos estat per haber descubert lo medi de amistançar, com carn y ungla un rich y un pobre. Encara m' apar sentirlo, quant algú agrahintli certa mercé li alababa son dolç esperit. Si 'm sentia que li dich dolç, també 'm respondría:

— ¡Pbo!... pbo!... *ira de nonsas* (que còm tothóm tè son ditxo, era aquest lo sèu), còm si Déu 'ns hagués dada la llengua pera lleparnos uns als altres! Qui fa lo bè de cor, ab sòn matex cor ja 'n tè prou; qui no li fa, no merex que li alegren las alabanças.

Ja veyeu per aquesta mostra, còm lo bè que deya no 'u mal enrahonava del tòt, y axò era nò sòls perqué sòl bèn parlar la gent de bé, qui dexa anar lliurement las paraulas del cor á la boca, mès perqué si havia feta molta esperiencia en sa jovintut, quant los anys l' assegueren en cadira de braços mès de lo que volgut haguera sòn esperit llèst y viu mès que lo de força jovent del dia; — l' haguereu trobat tot sovint ab lo llibre als dits, y en sòn front y en sòs ulls hi haguereu sorprés un seny dret y reflecsiu. — Açó de las alabanças sóls tenía un si es no es d' eccepció tractantse del Siti de Girona, que havia fet, còm clar ho mostravan las senyals de qu' era son cos clapat. — Per tot lo dit, y per mòlt mès que fòra massa llarch y amohinós d' esplicar, no 's penedia ningú de la masia d' habersel' arreplegat, que, si ho havian fet, sòls una mica, mica d' obligació hi tenian, car hi era parent de molt lluny. — Axó sí: « oncle Xacó va, oncle Xacó vè, » un y altre tot sovint li eran sobre.

— « No fa, onclet, qu' açó será pluja?

— « Voto á nonsas; jo be ho diria: aquex mitx-jorn, si res no s' hi barreja, sempre sol enjendrarla.

— « Onclet, la Sió diu... tal cosa...

— « Donchs no es açó, sinó lo altre.

Vaja, ja 'us podeu fer un cárrech de lo molt que hi ha pera preguntar á una masia gran en que sempre hi sol haber, còm per tot arreu, mès dónas que pas homes. Y no dich açó volent dir que las dónas sian mès xarrayras y tafaneras, mès que sempre han de viure

pus aconçelladas.— Per finir d' un cop, l' oncle Xacó tenia la bondat com l' aygua aquellas deus, que, còm mès ne donan, mès ne tenen.

En quant á l' amo de la casa, veuse 'n aquí quatre mots de lletra. Criat ab l' eczemple de son pare, habia anat aplegant totas sas virtuts, qu' eran moltas. D' en bonas en bonas, era del mès galant tracte que hi haja; empero malaventurat també de qui volia lluytarhi quant ell tenia la rahó. Si l' altre era mès qu' ell, ajupía las espatllas tant poch còm podía; pero si era menys, axecava lo cap còm una fera malinquietada. Est geni un xich *foll*, com diu la gent, dolent ó bo... vaja, hem de dirbo ab franquesa, germans meus de Catalunya, que á tots nos l' ha donat Dèu; á qui no una brasa, una espurna. Y dich bo ú dolent, perque tots hem ohit aponderar la noblesa del brau lleó aturmentat sens quant val ni quant costa, y nostre geni catalá hi tè forsa, forsa de semblança.— Era, deya, En Joan un home de bè còm tots nosaltres, ab perdó de la humilitat, y còm tots nosaltres, repetesch, bon catalá pèl geni. Afegíu, pera finir exa pobra descripció, qu 'ell era lo propietari dels llibres qu' En Xacó solía llegir, y m' estalbiareu dirvos que, si no era un sabi, no li podia bescantar ningú pel ni senyal de totxeria.

En Joan tenia sols un noy, y qui diu *pare*, diu *fill* y diu *un*, no cal que aponderia l' estimació, que ja s' enten ha d' esser tant gran com capirse puga. Estimantlo tant, hi tenia molt compte, puix si es cert que lo minyó 's feya benvoler de sí, per poch que se li hagués atiada una certa *vivesa d' esperit* que naturalment havia, la superbia haguera fet aborrirlo. Est noy era de dotz' á tretz' estius en lo temps de que parlo, que, per si no' us ho só dit, es fa mitja dotzena d 'anys.

Parlém ara per' acabar de conexer la gent ab qui lo bondadós lector haurá de tractarse, del senyor Rector del poble.— La Rectoria y ca 'n Joan eran vehinas, y entre abduas casas, ja des d' antichs temps hi era oberta una porta de comunicació per hont anava y venia á son grat la gent d' una y altra casa (2). Açó fará riure á mès d' un *ciutadá* dels qui no saben entendre còm poden moltas casas de fora ó pagés aymarse á voltas tant com duas personas d' una matexa per ciutats y vilas. Qui no 'u vulla creurer... ja ho sap; mès que no 's burlia de mí, dient: « de quins medis ha de valdrers' aquex pobre

(2) Si hi ha qui ab lo que diem en lo tecst no 'ns dóna encara prou crédit, pot esser tan cert cóm de que lo siti de Girona no es faula, que realment hem vist la porta ó passadís de comunicació, y que mès de quatre cops tinguda hem la ditxa de transitarhi.

historiador per' aplegar la gent triada que li convé! » — Si no fos lo manament de la Lley de Deu, li juraria... mès anem seguint sens malverçar paciencia que aprés á tots prou falla nos faria. — Sempr' hem sentit á dir, y si es sempre gran veritat deu esser, que del tracte 'n naix amistat. La que nasqué, donchs, entre la gent de la Rectoria y la de casa 'n Joan fou tanta y tanta, que, fora d' esser uns d' altres fills germans, mès no podia mantenírsen' hi. Lo capellá per sa part s' en feya mès que digne. Cóm tantost tots nostres rectorichs, pobret y alegret feya la *viu viu* còm se podia. D' etat de vint y cinch á trent' anys, la dolça rialleta que tostemps li agraciava 'l llavi era cóm la d' un ninet de sis. Aquella humilitat, aquella tendror, aquella certa cosa del cel de nostres capellans de fora, qu' encisan, talment encisan, la tenia Mossen Pau (que axís s' anomenava lo que 'us dich) com la generalitat de llurs companys d' ofici, que ja es dirho tot. ¿Haveu parat esment ab la flayra de certas violas que flayrejan poch, més ab incomparable suavitat y dolçesa? Veus aquí l' ánima del pobre Rector. ¿Qué 'us diré? — Ara ja es mort, y des de 'l cel no s' avergonyirá pas de sentirme: se trobá mes d' una volta obligat, havent d' anar á veure lo senyor Bisbe, á enmatllevar un gech, jupa, ó fos que fos, á n' En Joan, perqu' ell n' habia fet' almoyna del seu bo, ó perque lo bo era dolent que no podia anar ni per riure. — No te m' amohines, lector meu, clamant ab indignació cristiana: « ¡ pobres capellanets de poble, malaventuradament tots la passan axís! » Ditxosos ¡ay! ben ditxosos de nosaltres, si sabiam tenírloshi cristiana enveja. A n' ells sol alegrarlos la pobresa, tant... tant com los tresors, quant mès crescuts mès, á nosaltres nos neguitejan.

¡Qué cosas s' hi aprenen per pobles y masias! Y sòls fos una, ¡què gran y aconhortadora! — Ja ho veyeu: lo jovent endolça la vellesa ab respecte á las testas per l' etat emblanquidas; admira y ayma á qui fa bon' obra al prohisme, y enalteix, si es axó possible, los ministres de Jesu-Crist en la terra, ab santa veneració.

Las quatre personas de qui he parlat, y alguna d' altra que, còm no fará gayre de paper no esmento, se trobaban una vetlla del mes de nobembre enrotllant un' amorosa llar, gran y axerida còm la que hagué de tenir devant hu de nostres mès triats poetas, per' escriurer una de nostras mès triadas poesias.

— Veja si me 'n planyo de la fret, senyor Rector, per mès que 'ls

anys no 'n sian del tòt conténts, y manco las duas feridas que ja sap, que, veyent exa llar tant arrancada, alabo de tot cor á Dèu Nostre Senyor que 'ns dona fret ben couenta, puix quant mès cou, mes bò dòna l' escalfarse,— digué l' oncle Xacó, prenent una brasica de caliu ab las gafas, y posantla á la pipa.

—Ni may que 'n fes tanta de fret— barbotègá lo noy aprés d' haber remanat un' estona lo cap de ça y de llá, volent significar que no s' avenía ab lo judici del bon vell.

— Calla noy, — féuli son pare — ja 't sò dit, y tu has de saber quantas dotzenas de vegadas, que quant los vells párlan alguna cosa, ja 's saben perque ho fan, que bèn pensat y esperimentat s' ho tenen.

— No 'u fa pas ab malícia; — digué lo senyor Rector — ¡Pobre minyonet! ell diu lo que li sembla.

— Es clar qué ho dich; los vells devegadas rapapiejan.

— Bè, home de Dèu, bè: — respongueli lo senyor Rector, un si es no es á son despít amohinadót— Si mès nó, sempre fan obrir l' ull á la canalla com tu, que respectuosament ha d' escoltarlos.

— Ja, ja ho entench; mès dir que li sap bona la força fret...

— Prou n' hi ha, noy, prou... Dèu te 'n guart que 't torne may mès á ohir tant vanitós com anit.

— Anem, anem, no li rondineu, pobre manyagoy; ja ho ha ben dit Mossen Pau, ell no 'u feya pas per' enujarme. Pbo!... pbo!... renonsas: no me 'l mireu ab aquests ulls... l' espahordiu, pobrissó. Digas: ¿no fa que no m' has pas contradít pera... No has pas de botirte axís, home de Dèu: açó enlletjeix mès que lo matex pecat. Bah! no 'n parlem pus y bona nit: la fret es fret, y quant Dèu nos l' envia, no es perqué 'l judiquém nosaltres. »

Després d' ex rahonament callavan tots, sentintse sòls en mitx de aytal quietut de paraulas, la suau remor del foch, lo blexar fatigós del pobre vellet y un qu' altre mot perdut de alguna cançó de las minyonas de servey, qui, còm se sòl, galejánt de çà y d' allá trastejavan.

« — Ja, ja! — parlá á la fi Mossen Pau, esbargint la rialla que faría la matexa bondat, si fòs persona. — Sembla que 'ns han posadas encantarias á la llengua. Ja us dich jo que honrám de bona manera aquex bell calíu! Si tornassen los passats de la casa — qu' al cel sian — nos forallançarian, y ab rahó y encara... encara podé fent' hi caurer un bon reny. D' una llar sens conversa, y d' un enciam sens oli, Dèu no 'n dò ni al famolench.

—Ja, ja ja!...

—Je, je je!...

—Ji, ji ji!...

Foren las contestas de l' amo, del baylet y d' En Xacó, á qui las penas no se li n' havian duta la riallera.

—Gracias al sant nòm de Dèu.—digué fregantse las mans lo capellá—Y ara tú, Siset, d' aquí endevant atura un xich, xich mès la llengua. No saps que diu l' adagi ¿que val mès la que 's calla que la que 's diu? y quant ho diu l' adagi, quelcóm s' hi sabrá. Ab axó, per penitencia, y perque no hajas d' avergonyirte tant quant te 'm confesses de la feta d' anit... farás... una bon' amistat al oncle. ¿Te 'n dònas pena? Mira, donchs: vet aquí l' eczemple.

Y çó dient, dòná una carinyosa estreta de braços al vellet.

—Senyor Rector!... ¡pobre Mossen Pau, es un pou, un pou de virtut!—digué 'n Xacó corresponent á l' abraçada—ditxós, de qui sòls de lluny se li sembla.

—Ay, sí, onclet: ja 'm donch bèn per entés:—afegí En Joan confós—si jo podia rublir lo meu geniot... sempr' es un llampéch.

—Ja 'us dich qu' estaríau ben servít, si ab lo poch que jo valch us regiau. Tot m' ho haig ben mester, car amich meu.

—Jo 't refloch, refloch... tot seguit, noy, tot seguit—interrompé 'N Joan, ab tota la malura de geni de que s' acabava de condoldre.—Ho sents? que no haja de tornar á dirtho lo bastó,—afegí, donant un cop de pèu al sol de terra, fent somriure al capellá y al vell qui 's guaytaren còm dient: «geni y figura...»

—Bé, pare, bé,—respongué lo noy mitx esglayat, aturant còm podía alguna traydora llagrimeta. Y, agafant la ma del vellet, que mitx li apartava y mitx li acostava á la boca, diu: ¿Fa que no 'm retraureu may lo...

—¿Qué parlas, totxás, qué parlas ara? ¿que si 't perdono? Y encara que volgués no ferho, que podría?... Vina, manyach, vina;—aná seguint tot fentli una moxayna y esforçant la tendror de la sua veueta,—oydá: y ja qu' has cumplerta tant bè la penitencia, te mereixas ben bè una mercé. Si fos fada, t' agraciaria ab un dò; mès ja que no se 'n pot esser per desitx, per avuy escóltam á cau d' orella; un altre jorn hi caurá quelcom pus. Vina m' aquí.—Y parlantli á cau d' orella com havia dit—¿m' has entés?—finí.

—Sí, sí,—respongué lo noy ab la veu tremolosa de quant l' afany nos domina.—¿Senyor Rector?...

—Qué vols, bon minyó?

—Je!... ab la fret que fa, totas las mans se 'm son clivelladas; y á vosté?

—Gracias á Deu, per ara nó.

—Ja n' es ben segur?...

—Tè... mirat ho tu matex.

Y mostrá la ma que li prengué lo noy soptadament, deixánt' hi una besada, mentre que lo bon vell llagrimejava de tant riure, y En Joan s' enternía y era mès ditxós que cap rey.

—L' han ben hagut, Mossen Pau, sens correr gayre.

—Ja 'us asseguro que no 'm pensava tingués tanta estrafolaría aquesta maynadeta.

—Si, si, canti, canti: ara 'ns diu maynadeta. Maynadeta ó nó, s' es deixat ben xarpar.

—Tòt 'u oblido;—digué lo senyor Rector ab esforçada serietat, còm si talment se tractás d' un ver agravi—tot 'u oblido, ab tal que l' oncle nos tinga la prometença que 'ns feu ans de la malaltía; que «á sants y á minyons...» Ara ja sou bèn resexít, y, á fé de nonsas, (còm soléu dir vos) greu me sabria morir sens que 'ns l' haguesseu cumplerta.

—No-hi caych en qué vol dir.—Contestá En Xacó, trahentlo cert somrís qu' ell procuraba amagar ab tòs.

—Si, si: tossiu, tossiu; no 'us valdrá lo frau, parlá En Sisó.

—Tot lo que s' ho val se fa pregar.—Digué 'n Joan.

—Anem, oncle, no 'us faré cremar may mes de la vida, afegí En Sisó ab veu y ullada un xich ganyonas y forsa amorosas.

—Vaja, donchs, siguem' hi. ¡Egem!... Veus aquí que una vegada eran un pare y una mare qui tenian tres...

—Jo 't floch!... una rondalla!...

—¿Y donchs qué demanas?—preguntá l' anciá fent l' ullet á Mossen Pau y á l' amo.

—Si, si, tzist, tzist...—replicá lo bordegassot estrafent l' ullet de l' oncle.—jo també 'l sè aclucar l' ull esquerre, que 'us penseu?

—Ets de la pell de... y m' hi voleu fer esser de debó?

—¿Y donchs, de per bulla?

—Es net que hauría d' esserho. Sò mitx cert de que t' adormirás ohint.....

—¿Ho sentiu, pare? ¿ho sent, senyor Rector? No n' hi ha per' enfellonirse?... Y desprès diuhen que no rapapieja: rapapieja, y 'm fa rapapiejar á mí.

—¡Oy, oy! que podé fòra la primera vegada que hi bacaynajerias?

—Bè, bè: de quin temps parlau? de tres mesos enrera. Ara ja tinch ben fets dotz' anys; y á més, jo m' adormia escoltant rondallas, no pas historias. Vos recordau de quant, avuy fa vuyt dias, nos contá 'l pare la del Bruch? Si 'us 'n recordau, oncle, millor pera mí; axís la mala vergonya 'us fará desdír del nom que m' heu posat.

—Just; y si ho contas bè,... á vos, Xacó, Mossen Pau haurá d' imposarvos penitencia.

—Y que no 'us quexareu d' ella: l' hom' es venjatíu.

—Veyám, fill mèu, conta, conta.

—Veus aquí que una vegada alcançarem los catalans una victoria per la gracia de Deu y tantost miracle de María Santíssima y del gloriós S. Jordi. Fou açó en cert paratje anomenat del Bruch, que 's troba... ja veureu si me 'n recordo: á 8 horas, si fa no fa, de la gran ciutat de Barcelona. Altrement, axó era á principis de la present centuria. Los del Bruch eran 200.

—Ey, nó;—interrompé al noy son pare—300 te diguí; mès tant se val; centená avant, centená enrera, tòt fòra estat lo matex.—Ves diént.

—Los gavaits eran... eran... á cents y á milés. Eran... jo 'm tinch pahor 5,000.

—Donchs mal haguda.—tornál á interrompre 'n Joan—No eran 5,000, sinó 6,000.

—Tant se val;—contestá lo nin—milé avant, milé enrera...

—Nó, nó, y cent voltas nó:—replicá En Joan bellugántseli á dret y á través las ninas dels ulls—Ja t' asseguro que tens una memoria!...

—Malviatge!... ara m' heu fet perdre 'l fil... Ah! ja torno á... just: los fusells dels nostres, qui manats eran per un tal Riera, eran malas escopetas de caçera, y las balas troços de ferro de mala mena. Los fusells dels gavaits tot lo diferent: eran de la bona lley, bons y sancérs còm llurs bálas.—Comensa la gran batalla: s' encalçan, s' abrahonan, y ja están á punt de perdre, mès no hajau pahor, no

hajau temença; á la fi ja guanyarém. Veus aquí que... ara se me n' es fuyt lo recort de còm haguerem victoria. No migréu perá dirm' ho, si us plau, pare... Ja ho tinch: hu dels nostres soná un tabal, que mogué un terratremol tant gran — de segú per mercé divinal — que 'ls gavaits, creyent se 'ls hi atançavan grans eczercits, fugíren còm aucells apedregats.»

Açó contat, ab tó que 'n diriam de senyor mestre, — «¡Lo que pot un grapat de valents que sap ben enténdrerse — finí En Sisó, donant una ullada al onclet y dientli ab ayre generós: — Oncle, ja' us perdono, perque no la sò recordadá tant bè còm pensava. Y ara per acabarvos d' avergonyir, si voleu que 'us conte quelcom de la guerra civil...

— Nò, nò; — parlá la dolça veu de Mossen Pau — l' historia qu' has contada, cóntala sempre á tants fills y nets còm tingas; la de la guerra civil... sòls una vegada quant sian grans, que ja n' haurán prou per' aborrirla.

— May m' es plaguda gayre... pero hi havia quelcòm, qu' encara que després me costás mals somnis, sentirho no 'm desagradava.

— A fé, senyor Rector, mès d' una volta 'm sò penedít... si las cosas podian ferse duas vegadas!...

— Bé, bé: per lo qu' es petit En Siset ja tè prou seny, y sabrá fer bon us del que irá posant, si Deu ho vol.»

Mentre capellá y amo anavan parlant exas y altras cosas, En Sisó que havia acostat son escambell als peus de l' onclet, mantenia ab est conversa, en que 's conexia l' instava, usant de totas las carinyosas astucias que té la canalleta, qui sap tant be, si mès nò que 'ls homes fets, que «demanant, demanant, se va á Roma» y que «gotas, gotas y gotas foradan la penya viva.» En Xacó, que ni era tant lluny com Roma, ni tan dur com la penya viva, començava á lligar caps de l' Historia que se li demanava. Axís fou que, tantost al matex temps qu' En Joan anava á dirne una de las seuas, y lo senyor Rector volía fer mala cara:

—Prous prechs —digué l' onclet — ó fòra encara veritat lo que 'm deya En Joan.»

L' Historia de que 's tractava no cal enujar al lector dientli qu' era la del «siti de Girona.» — Dexaum' hi finir la pipada, y ja que sento las donas que comensan á fer soroll de plats y culleras, per avuy 'us diré sòls quatre cosas de còm s' amaniren los gavaits

pera fer lo siti, en que 'm trobí, enoblintme de la més gran honra que hom pot tenir.

Ohiu, donchs, de la primera mesada de maig los moviments y situacions presas per l' enemich que mès han de fernos servey pera nostra Historia, qual pecat mès mortal fora lo d' esser massa fosca.

En lo pus regalat mes de la primavera comensa nostra Historia; en lo mes de maig, que, còm per camps y jardins fa esclatar las flors, feu esclatar de sant' amor á la Terra lo cor de tots los gironins.

La diada del 7 era, quant pels cimalś de ca 'n Roca, de Costa-Roja y per la banda dreta del riu Ter, aparegueren los qui un any enrera tant escafinyejada habian nostra Plaça; nostra Plaça, que 'ls hi doná, ab l' atach y siti, duas penyoras de lo que mès tart, aydant Dèu, era capaça de fer.

No cal enujar vostr' atenció, contant hu per hu los remanaments preparatíus qu' en la ciutat ferem nosaltres: segons l' Historia s' ho vaja portant, direm dels que mès convingan (3). Per anit, prou n' hi ha ab contarvos còm nostra guarnició era en exa mesada, de 4 á 5,000 homes d' armas, quals pujas y baxas, còm tòt lo altre, las iréu veyent per sa rahó.—Emperó me racaria passar en l' ayre lo desempedrament obrat en los carrers de mes tráfach, y la formació dels de l' esquerre ó colla de S. Narcís, baldament fòs sòls en quant á estos, pèl nom de llur Patró, de nostre gloriòs Generalissim, com degudament fou aclamat las duas lluytas ans del gran siti (4). Molt 'us podría dir, ja que m' escau, d' aytal nombrament, de que tants escandays féren y fan encara mès de set parells (que ja son dels qui també 's riuhen de la feta de las moscas); mès prou n' hi ha ab açó: trobaréu bèn pochs, y si massa 'm feu dir cap gavatx que s' anomenia Narcís, y no es perque no conegan nostre gloriosisim Patró y Mártir, puig nos tenen una part del cos sant (5). —Ab açó, y ab

(3) Quí punt per punt saberlas vulla, sobre tot si es entes en estratégia, còm llechs hi som nosaltres, consulte la coneguda y detallada Historia de Minali, Brigadier dels reyals eczercits, Coronel del reyal cos d' ingeniers, é ingenier comandant de la Plaça de Girona, durant lo siti; y per tant auctoritat manifesta sobre d' arts de guerra.

(4) Vejas á Blanch («Historia de la guerra de la independencia en el antiguo Principado, bajo la inspeccion de D. Joaquin Roca y Cornet») qui ho conta ab merescut deteniment y estensió.

(5) Axis es estat fins fa pòch temps, en que s' es retornat al sant sepulcre del Patro-Mártir de Girona, la part del cos-sant que hi mancava y qual falta tant planguda era pèls católichs y *agrahits* gironins.

que habiam un home devallat del Cel, que 's deya Alvarez, y altres que 's deyan Bolivar, Mata, Minali y Nieto, que si no del Cel, exits eran de lo mès triat de la Terra; y que tòt lo poble tenia un diputat pera servar nostres drets en la Junta; — he dit tantost lo bastant pera que lo qu' aprés vindrá se us fassa de bon entendre.

« — Gironins — nos havia sermonat lo general — per traydoría fa « correr l' enemich que 'ns te guanyats, mès jo que sò cert de vostre « patriotisme, de vostre coratje y de la fedeltat que duheu á Fer- « nando seté, no tinch rezel, segú de que m' aydareu á fins que gota « de sach me restia. Sí, Gironins; l' Espanya entera teniu embada- « lida ab vostre comportament, y jo 'm sento lo mès ditxós d' esser « ab valtres. Mès per lo que 'l frau y la perfidia podrian fer, valentse « de quelcun gavatx ó agavatxat que fos entre nosaltres, poso pena « de la vida, prestament ecsecutada á tota persona, sens distinció de « qualitat ni condició, que parlia de capitular ó rendir nostras armas. » — Penseu, penseu ara l' alegra, la folla cridoria que havia de moure la ben rebuda d' exa lley, puix no habian de temerla 'ls bons, mès los hi era un' esperança de que 'ls dolents no farían nosa ó s' esmenarían. Fou dit manament pera Girona com lo day pera l' olivera: l' olivera no s' entristeix, ans s' alegra, veyent lo day als dits del escatidor, puix sap no ha de servir pera malmetrela, mès pera tráureli los brots y brancas dolentas; sap, ab una paraula, que 'l pages ho fa pera que li donguia bon' anyada.

Parlém ara de còm s' amanían los gavaits á radós de Girona, collocats que s' hagueren pèls voltants de ca 'n Roca, Costa-Roja y vora del Ter, segons per enrera heu sentít (6). Manats pel compte de Rey-

(6) Veus aqui en breus mots una descripció de Girona calcada en la que 'n fa l' eccelent historiador Sr. compte de Toreno:

« Girona, cap de corregiment de son nom (capital de provincia vuy en dia), antiguament situada rost avall d' una montanya, s' estén tòt á bora del Onyá, anomenantse *Mercadal* la banda esquerra. La dreta s' allarga fins hont dit riu se junta ó s' agermana, cóm se diu per Girona, ab lo Ter, hont també s' escorra lo Galligans, rieró de no res, que, devallant de per aquellas clotaradas de S. Daniel, tants de greuges causa per Girona quant las plujas fan venirlo gros. — Abduas parts de ciutat comunicanse per un superbo pont de pedra, guardadas per antichs murs.—Las fortalesas qu' enrevoltan (es á dir, enrevoltavan) á Girona son: lo *castell de Monjuich* pèl costat de mès cap á tramontana, y los *forts de Condestable*, *Regna Ana*, *Caputxins*, *del Capitol* y *de la Ciutat* —Té altrement Girona los arrabals de *Pedret* per l' endret de França, y del *Carme* y de la *Rutlla* per lo de la marina.— Pèl del Mercadal s' esten lo pla ó plana, á qual dreta hi ha la tan gaya, còm anomenada *Debesa*, que las ayguas del Güell y del Rech del molí fan que hi sia tant dolça la primavera.— En quant al geni de la gent, en conjunt, no es aquest lloch d' estendrenoshi. Sapia sòls lo curiós lector que Girona es tant valenta en la guerra, còm piadosa en la pau, còm avuy per avuy ho mostra la caritat pública que s' obrirá á la malestruga pobressalla, tant crescuda ab las desventuras que passém. »

lle vingut de Báscara (de la desventurada que côm Rosas y altres llochs suferts havia tans greus trevalls de guerra) establí per' assitiarnos los cinch batallons d' infants, lo destacamént de cavalleria y las tres ó quatre peças d' artillería qu' había fetas seguir. Tota aquexa gent era gavatxa y d' altras terras; mès pèl cas, tots son gavaits.

Prés lo poble de Medinyá y endreçat un destacament al de S. Juliá de Rámis, las sanchs se 'ns enardiren, y demanarem que alguna gent de guerra exís vers ells, puix no 'ns jaquia fer bona son lo desitx de venjar á la pobra gent de S. Medí y de S. Gregori, tant iniquament maltractada per l' host gavatxa. Nostra Junta doná sas bonas rahons en contra d' aytal desitx; més, bonas ó dolentas, pesaren mès las nostras, y la diada del 4 exí lo mateix Alvarez vers dit poblet de S. Medir ab prop d' un milé y mitx d' homes. Arrivat que hi fou, diguérenli que, des de la diada avans, feyan los gavaits vía vers Amer, comportantse pèl camí com á bons gavaits; ço es, fent tant de mal que podian. (7).

Apressaum' una mica ó sinó 'ns mancará temps.—Perdut habiam lo mitx enderrocát castell de Montagút, qu' es á set quarts de Girona, y feya de las seuas la gavatxalla pèl poblet de Pont-Major, quant bon escarment comensaren á rebre de la maynada de S. Narcís, en lo pontarró del *Pou d' or*.

Ara, si esment posáu en la poca gent de la Plaça, no 'us maravellará que facilment s' abandonassen molts llochs avançats; y per tant que 'ls enemíchs ayrosament nos environassen la ciutat arreu, arreu. De Campdurá, Hermita de S. Miguel y altres paratges pogueren senyorarse, mentre llur cavalleria per aquell pla de Girona patrullava, y nostras torras de S. Narcís y S. Lluís aprofitavan bè las municions que tenian.

Sia de tot lo que sia, lo fet es que si ells á mitján mesada arre-

No hi escauria pas del tot mal açí una sumaríssima historia de Girona, y sobre tot del atach y siti anteriors al de 1809. Mès lo compendiát que ha d' esser est llibre, (puix per las classes populars si acás ha de servir), la curtedat del temps y lo dupte de si fóra del agrado del Consistori, no 'ns permetan ferho ara. — Sinó en aquest, en altre treball, mitjançant Dèu, completarém nostra pensa.

(7) Los moviments dels francesos en exa mesada se tróban minuciosament narrats en lo *Diario del sitio de la Plaza de Gerona, en Cataluña, escrito en aleman y publicado en Leipsich en 1812, por A. W. Ducher, capitan al servicio del ex-rey de Westfalia: traducido al español por D. Pablo Miranda, brigadier de los reales ejércitos y teniente coronel del real cuerpo de artilleria;* una de las obras ab la qual van conformats nostres datos, especialment en la part de moviments dels enemichs.

plegaren mès eczercit, vingueren á nosaltres de Tarragona unas bonas xícas de viandas y 10.000 duros. ¡Dígali botx!

Ab açó, y ab lo guerrejar seguit que sempre que 's posavan á bon tret feyam als enemichs aprofitant nosaltres paysans tota ocasió de surpendrerlos, vingué la fi d' exa mesada, seus que 'ns atalayassem d' altra cosa, que de cóm la primavera anava embellint mès y mès flors y cors, que al comens esclataren.

Finís, donchs, la mesada de Maig, cremant la gavatxeria quelcunas casas de Roca-Corva, arranjantse barracas y atendantse prop la torra Mirona, empontant lo riu Ter per l' endret de Salt, y vinguéntloshi altra divisió de 3 á 4.000 homes qu' escampá per tot hont caygué, planys y gemechs, còm á bona germana qu' era de sas germanas.

Diu qu' en tota eixa mesada desertárenli al enemích 200 soldats. Pobra gent!... afexugada de remordiments!... Jo en las caras dels que viu hi llegí llur bretolatge, còm veya en las de mòs companyóns la noblesa.

Ab lo contat, ja n' hi haurá prou pera que la vinenta vetllada entengáu lo comens del siti; y encara que se 'us afadiguia un xich l' enteniment, (puix son tant enredadas las cosas, còm pobre un hom de gentilesa al contarlas) tòt, si á Deu plau, se us irá aclarint ab paciencia. Ab las historias, y á fins ab las mateixas rondallas, si son gaire llargas, passa com ab lo Sant Rosari: si 'ns diguessen qu' hem de dir cinquant' aves-marias, y tants parells de parenostres còm hi resam, nos mitx esglayarian, y un cop dit, hom no se n' endona de que tinga contenta á la Verge.

—Ço lo que diéu s' ha de provar pera creurese, opiná Mossen Pau, tòt desembutxacantse 'ls rosaris.

—Axó es axó, digué 'N Joan, trayent la barretina del cap de son fill.»

Còm la nit era molt freda y humida, no 's mogueren de la llar, en vers d' anar, còm solían, á la sala á resar devant la capelleta.

lle vingut de Báscara (de la desventurada que côm Rosas y altres llochs suferts havia tans greus trevalls de guerra) establí per' assitiarnos los cinch batallons d' infants, lo destacamént de cavalleria y las tres ó quatre peças d' artillería qu' habia fetas seguir. Tota aquexa gent era gavatxa y d' altras terras; mès pèl cas, tots son gavaits.

Prés lo poble de Medinyá y endreçat un destacament al de S. Juliá de Rámis, las sanchs se 'ns enardiren, y demanarem que alguna gent de guerra exís vers ells, puix no 'ns jaquia fer bona son lo desitx de venjar á la pobra gent de S. Medí y de S. Gregori, tant iniquament maltractada per l' host gavatxa. Nostra Junta doná sas bonas rahons en contra d' aytal desitx; més, bonas ó dolentas, pesaren mès las nostras, y la diada del 4 exí lo mateix Alvarez vers dit poblet de S. Medir ab prop d' un milé y mitx d' homes. Arrivat que hi fou, diguérenli que, des de la diada avans, feyan los gavaits via vers Amer, comportantse pèl camí com á bons gavaits; ço es, fent tant de mal que podian. (7).

Apressaum' una mica ó sinó 'ns mancará temps.—Perdut habiam lo mitx enderrocát castell de Montagút, qu' es á set quarts de Girona, y feya de las seuas la gavatxalla pèl poblet de Pont-Major, quant bon escarment comensaren á rebre de la maynada de S. Narcís, en lo pontarró del *Pou d' or*.

Ara, si esment posáu en la poca gent de la Plaça, no 'us maravellará que facilment s' abandonassen molts llochs avançats; y per tant que 'ls enemíchs ayrosament nos environassen la ciutat arreu, arreu. De Campdurá, Hermita de S. Miguel y altres paratges pogueren senyorarse, mentre llur cavalleria per aquell pla de Girona patrullava, y nostras torras de S. Narcís y S. Lluís aprofitavan bè las municions que tenian.

Sia de tot lo que sia, lo fet es que si ells á mitján mesada arre-

No hi escauria pas del tot mal açí una sumaríssima historia de Girona, y sobre tot del atach y siti anteriors al de 1809. Mès lo compendiát que ha d' esser est llibre, (puix per las classes populars si acás ha de servir), la curtedat del temps y lo dupte de si fóra del agrado del Consistori, no 'ns permetan ferho ara. — Sinó en aquest, en altre treball, mitjançant Dèu, completarém nostra pensa.

(7) Los moviments dels francesos en exa mesada se tróban minuciosament narrats en lo *Diario del sitio de la Plaza de Gerona, en Cataluña, escrito en aleman y publicado en Leipsich en 1812, por A. W. Ducher, capitan al servicio del ex-rey de Westfalia: traducido al español por D. Pablo Miranda, brigadier de los reales ejércitos y teniente coronel del real cuerpo de artilleria;* una de las obras ab la qual van conformats nostres datos, especialment en la part de moviments dels enemichs.

plegaren mès eczercit, vingueren á nosaltres de Tarragona unas bonas xícas de viandas y 10.000 duros. ¡Dígali botx!

Ab açó, y ab lo guerrejar seguit que sempre que 's posavan á bon tret feyam als enemichs aprofitant nosaltres paysans tota ocasió de surpendrerlos, vingué la fi d' exa mesada, sens que 'ns atalayassem d' altra cosa, que de cóm la primavera anava embellint mès y mès flors y cors, que al comens esclataren.

Finís, donchs, la mesada de Maig, cremant la gavatxeria quelcunas casas de Roca-Corva, arranjantse barracas y atendantse prop la torra Mirona, empontant lo riu Ter per l' endret de Salt, y vinguéntloshi altra divisió de 3 á 4.000 homes qu' escampá per tot hont caygué, planys y gemechs, còm á bona germana qu' era de sas germanas.

Diu qu' en tota eixa mesada desertárenli al enemích 200 soldats. Pobra gent!... afexugada de remordiments!... Jo en las caras dels que viu hi llegí llur bretolatge, còm veya en las de mòs companyóns la noblesa.

Ab lo contat, ja n' hi haurá prou pera que la vinenta vetllada entengáu lo comens del siti; y encara que se 'us afadiguia un xich l' enteniment, (puix son tant enredadas las cosas, còm pobre un hom de gentilesa al contarlas) tòt, si á Deu plau, se us irá aclarint ab paciencia. Ab las historias, y á fins ab las mateixas rondallas, si son gaire llargas, passa com ab lo Sant Rosari: si 'ns diguessen qu' hem de dir cinquant' aves-marias, y tants parells de parenostres còm hi resam, nos mitx esglayarian, y un cop dit, hom no se n' endona de que tinga contenta á la Verge.

—Ço lo que diéu s' ha de provar pera creurese, opiná Mossen Pau, tòt desembutxacantse 'ls rosaris.

—Axó es axó, digué 'N Joan, trayent la barretina del cap de son fill. »

Còm la nit era molt freda y humida, no 's mogueren de la llar, en vers d' anar, còm solían, á la sala á resar devant la capelleta.

VETLLADA SEGONA.

Mes de Juny.

«. . . . .
. . . .
Que hi ha sahó en lo poble per totas las miserias,
Cóm hi ha sahó en las massas per totas las grandors.»

BALAGUER.

Axís anavan las cosas, quant lo gavatx, després d' haberse bèn amánít y aparellat ja per la banda esquerra del Onyá, ja pèl cim de Tramon, ab tants bons llochs, còm ab bons canons pera guerrejarnos, comparegué la diada del 12 á la tarda, un missatger, demanant lo rendiment de la Plaça.—Lo cor me bat d' alegrança, y 'm sembla, á fé, que m' esclataría sino m' afanyava á dirvos la contesta que ni ab lletras de diamants fòra prou ben escrita, que 'ls hi feu nostre Alvarez, l' home mès gran qu' ha vist Girona, fòra Sant Narcís, perque no es Sant, que si may l' en fessen, cóm apar mereixers tant com més de quatre...

—Xacó, no digau cap totxeria, ni 'ns feu mès migrar esguardant...

—Donchs... Sant Narcís... ¡ay! N' Alvarez, (prosseguí l' onclet fent una petita reverencia com solia sempre que pronunciava lo nom de l' immortal governador), contestá á l' enviat francés..., imagineu lo més ben xafat que hom poria dirne, y encara no ensopegareu ab exas paraulas que s' han fetas tant immortals com la matexa Girona: me 'n recordo tant còm del parenostre. «*Direu á vostre general que 's pot ben estalbiarse la feyna d' enviarme parlamentaris, puix habent resolt no comunicarme ab ells, los rebré sòls á canonadas.*»—Y ho feu còm ho digué, perqué tenía un cor mès ferm

arrelat á la sua, que 'l roure pus altívol de vostres boschs, nostramo. Ja las ireu, ja las ireu sentínt las grans cosas que digué durant tot lo siti, com iren veyent lo gran coratje ab que tenirlas sabía. Las que us só contadas foren las primeras mès memorablas, còm foren las darreras qu' exiren d' aquells llabis, quant lo voler de Dèu, pas lo nostre, feu que lo gavatx entrás á Girona.

Altrement, fos perqué fos, lo fet es que tants missatges com vingueren foren cumplimentáts ab metralla de canó. — ¿Qui se 'n tenía la culpa? No fou pas perque 'ls hi planguessem amonestacions, á mès de la que tenian; pero ells las escoltavan com qui sent ploure: paraula de Rey, paraula de lley; N' Alvarez era rey de tots nostres cors, y no volia afrontarlos. Si ho hagués fet, als noms de *nobla* y *santa* que tenía Girona podé... podé no hi haguera fet costát lo de *Immortal*, qu' hi llú vuy dia. Axis estalbiarem al gavatx lo remordiment qu' ara 'n tindria de no habernos fet merexer tal anomenada. ¿Qué hi diu lo senyor Rector qu' es mès entés que pas nosaltres?

—Que succehís lo que succehís, si jo hagués tingut prou pit, haguera fet còm vostre invicte general; no perqué créguia lo rebre d' aquella manera las missatgerías un gran mirall de caritat, més perqué á tal gent, tal tracte: es á dir á tal gent... á tals obras. ¿No m' enteneu, Joan, que veig qu' hi arronsáu las espatllas? Vull dir, que la causa era dolenta, més que podian esser prou bons y honráts y lleyals... lleyals, repetesch, los qui la seguian.

—La bondat l' enganya, Mossen Pau, digué 'n Xacó, la bondat l' enganya, cert á rafé.

—Axó de lleyals!... afegí En Joan.

—Sí; bè ho eran, massa que ho eran ab lo mal rey qu' ab ells jugava còm lo vent ab la fullaraca. Nosaltres, nosaltres ray! defensavam nostras familias y nostras terras, quant ells ho perdian tot per un home dominat per las passions, més grans que sa grandesa d' esperit.

—Axó de perdr' ho tot per un home, qual dolentería 'ls hi era tant clara com la llum, prova lo bons y honráts qu' eran los qui 'l seguian; — replicá l' amo á qui fins li costava esforç creure veritats dels francesos per claras que li fossen.

—Bè, bè; sia com sia, no som pas nosaltres qui 'ls ha de judicar. Ja ho han fet prou los sabis de totas menas, y mès que tòts, Déu. Nosaltres parlaríam sóls per nostre cor, y ab lo cor solzament,

per bó que 'ns sia dat, ni sol haber poch ó massa.—Anau seguint, que ja 'us asseguro que si algú 'ns escoltás se riuria de nosaltres.

—Bon profit li fes sa riallera, mentre 'ns lo fassan á nosaltres las opinions que vosté 'ns diu.

—Ben dit, més ben dit de lo que 'us pensau, nostr' amo, puix lo rahonament de Mossen Pau era lo que 's feya en aquell temps per alguns, qui, no pas per espahordiment de lo determini del general, més perqué deyan que 's malmenavan las bonas lleys de guerra, del tot no s' avenian ab los altres. Que pensavan axis n' hi havia, ja 'us dich... una... dotzena de parells, á tot estirar. Empero tots los altres entre 'ls quals no m' agraviaréu descontantm' hi, deyan ferms que no s' habia de guardar cap lley ab qui trencava las més santas. A més, que, començant per dit determini, tot se resolia en avant á saber esser bons fills d' ell, que lo altre tot iria venint per son ayre. Encara un' altra cosa: sobre d' axó hi havia una *santa malicia:* deya jo entre mí (y si jo 'u deya, be ho podian dirho 'ls altres); si los gavaits s' en entornan sens fer tot lo siti, podrán dir per França, y per tot arreu, que no 'ns hi hem volgut tractar. ¿Quina será exa gent—pensará qui no 'ls conega—que ni sisquera s' hi es volgut parlamentar una ciutat que diu qu' ho feu seggles enrera ab lo matex Carlomagno? ¿No fá?—Jé... jé... ¿no era ben feta tal pensa?

—Sí, home de Deu, y anau seguint, que ja no s' ho val lo riure que 'm feu fer.

—Enteniam tant lo alt seny de nostre general, qu' esperavam sas paraulas y 'ns alegravam ab ellas, còm un camp moll quant lo beneyt sól l' escalfa. Ell, per sa part, era ben segú de la gent que regía; sabia bé que si cuant un home té devant lo perill, no pensa gayre, pensa bé lo poch que 'u fá. Per ço l' enlayrá tant á nostres ulls la valenta resolució que n' havia presa. Bé prou ho veya ell en nostras caras; en totas hi haguereu talment llegida amorosa veneració que tant dignifica quant es merescuda.

Y ara que me 'n recordo, un dels que ohí conversar sobre lo que 'us conto fou un senyor doctor, dit D. Joan Nieto, hu dels mès homes de bé d' alashoras, que n' ha fet un llibre del siti. Fou axó certa diada en que jo era al hospital fent companyía á ma pobra germana Catarina, que Dèu tinga á la gloria. M' estava jo á son costat diguentli paraulas blanas per' alenarla, car la febra per son marit y per mí anava consumintla. Per son marit no fou malverçada: era ma-

lalt, y al cap de pochs dias Dèu Nostre Senyor se l' endugué; per mí, gracias á n' Éll, no 'm cal dirvos' ho. Mes no 'ns adelantem, que, si á Deu plau, avinent me será parlarvos d' açó en altra vetllada. Ara anem pel qu' anem, còm deya aquell á qui volian fer dir lo rosari, cuant ell anava per pubillas.—Mentre jo aconhortava á ma trista germana, ohí que lo ans dit metge senyor Nieto deya á un, qui m' aparegué esser dels grossos, paraulas més ó manco aquestas: « Los qui han coratge y enteniment ben assentat ó n' enrahonan bè, ó aventurar no volen llurs parers en açó de las parlamentarías; y, essent ells més pochs que l' altra gent, placi' á Deu, perillós no 'ns sia fernos sorts al enemích. »

Molt y molt més us podría contarne si remembrava conversas y ditxos; més ja podé 'n só fet un grá massa, y altrement son tantas y tantas que no essent ben cert de recordarlas val més no posars' hi.

Tot lo que nosaltres deyam, bé prou presumirs' ho debia lo gavatx, qui, com se las pensava totas, arbitrá medis pera fer caure á mans propias del general lletras, en que, desprès d' escorrehi tota sa malicia y enfelloniment, déyali que « un jorn ó altre 's doldría de no haber volgut comunicarse per la sola y única manera en lleys de guerra establerta. » ¿Ho sentiu? ¿y tenian vergonya? axó pla: lo que tenian era una serp dins son cor. ¡Pobr' Alvarez! empresonarte, engrillonarte, martiritzarte pogueren lo cos, mès l' ánima teníasla massa prop del cel pera que 'ls martiris hi arrivassen! — A la darrería si Deu nos serva la salut y no 'us cansau d' atendreme, veureu quins fruyts dava la sement de la venjança en l' ánima d' aquella gentota fruyts més amarchs que 'l remordiment y la vista de la persona qui fa tenírnoslo.

Tornant ara á las construccions, que al comens us sò dit habian fetas los francesos, la del Onyá comensá lo fogueitx en hora de mitja nit, y la de Tramon al trench d' auba. (1).

Ans de dirvos de la gran diada del mes de juny, la del 12, sabreu qu' arrivadas nos havian viandas y 500 duros ab que amaynar poguessem nostres mals.—La una de la nit acabava de caure ab aquella magestat que sabeu sona la campana groça de la Seu, quant las primeras descárregas ressonaren per Girona. Alguns, qui ja es-

(1) Exa bateria hi ha qui diu fou assentada contra las Torras de S. Narcis y S. Lluis, que son per aquells cimals de montanyas. D' exa opinió es En Bucher, al qual contradiu En Miranda, donant la satisfactoria rahó de la gran llunyaria. (400 toesas.)

tavam desvetllats y amatents, no 'ns sorprengueren al sentirlas. Apres de unas se 'n seguiren altras, axís con se seguexen los glatits del cor, y tothom se dexondí. La pluja menuda de la metralla cau per la ciutat ab tal furia, qu' enderroca casas, malmena gent y bestiá, y tot quant encalça ho estrijola y miqueja; y axó sens pau ni treva, sens donar temps de respir d' un mal á l' altre. Onze, onze morters gitavan foch etern de la gorja, llançant vint bombas per cada mitj' hora. ¿Sabeu que semblava aquell terratrémol y aquellas flamaradas dels canons? Tal comparança 'm vingué á lashoras: semblavan l' ánima d' un home escalfat per la venjança, en la qual mitx infern se n' hi entra per' atiarla —Totduna s' ou per carrers y plaças lo toch de generala, còm una veu del cel que diu: «alçauvos, aprestauvos, jaquiuho tot, coratjosos fills, vostre sò fòra malehit de Dèu y 'ls homes.» Nins, vells y donzelletas, sens orde ni concert, se foragitan de llurs casas enmenats per l' esglay, y s' axeplugan allá hont poden. Los braus, los qui tenen vida pera posar á prova, los cridats pèl cel, cercan, rodan, furgan febrosos pera trobar lo perill.—¿Y de las donas, qué us contaré? Santa Bárbara, la Patrona á la qual invocació s' acomboyaren, á tots nos valga! alló era véurelas á ellas. Se 'n volavan vers hospitals y demés paratjes de desgracia, com un estól de colomas, que, á cuyta corrent, fugint la pluja, se tiran al colomá. Entr' ellas, entr' ellas hi haguereu vista m' estimada germana, lo cor del meu cor, qu' esbargint per la caritat lo neguit que passava, roja de tant esperitosa, ab la cabellera desfeta y regalantli suor la cara, fou de las primeras á rebre ordes pera que li fos assignat lloch hont esmarçar la tendror de s' animeta.— Sou estats á Girona, y sabeu hont vé á caure l' esglesia de S. Pere de Galligans: donchs, en aquell sant temple tant vell, tant digne de veneració per las maluras de guerras, ayguas y de totas menas que n' ha presenciadas, en aquella esglesia, dich, s' hi arranjá, còm se pogué, un hospital... un hospital, dich?... bè; anomenemlo axís pels malalts que s' hi portaren, car era mes aviat lloch en que totas las desventuras semblavan famolencas lluytarhi. Esgarrifava de veure la gent malmesa, los xaragays de sang... si fins la recordança 'm fa suor freda, feuse un carrech de lo que seria!... ¡Dèu de pietat! es ben cert que una de mas feridas s' haguera encarregat de durme al costat vostre, si no fos estada la paciencia del serafí que 'm donareu per germana. ¡Dinou anys tenia llavors!... Mireu, ne son passats mès de 60, y

encara se 'm negan los ulls de llágrimas al recordarla! Dèu t' haja ben perdonada!

Fem una xica d' estació y seguiré esplicant.....

Després de totas las desventuras qu' heu sentidas ne ve un' altra de tant grossa, si mes no. ¡Mes de juny, mes de juny! La sanch que tu vejeres correr tenyiria l' estany de Banyolas! — Vull parlarvos de la surtida que ferem la diada del 17. Més no; ans parlarvos dech de lo que *contan* que succehí la nit del 15.

— Còm s' enten açó de *contan*; ¿no 'n sou ben cert?

— Ben cert, ben cert... no 'n posaria las mans al foch de tot. (2) Jo era ferit, y aprés m' ho comptaren. No hi vull perdre ni guanyar, que si no ma *Historia* faria son á En Sisonet, puix fora *rondalla*.— Altrement, diu qu' amparats de la negror de la nit, y fent tant poca remor y soróll com pot una colla de gent armada, avançá un batalló gavatx des de Pont-Major per escometre l' arrabal de Pedret, que no cal dirvos se troba á tramontana de Girona, y á l' exida matexa del portal de França. En ex arràbal posats s' hi eran d' avançada uns quaranta soldats y 'l capitá, qui, sens ombra de temença tranquila y á fins dolçament reposavan, quant pèls gavaits surpresos foren. Si es traydoría ó no açó de prevàldrese de la son de l' enemích, no 'm pertany á mi fallarho, si no dir que nostra gent fou passada á mata y degolla com un remat d' anyells. Dels francesos diu (y aquí sí que 'l *diu* hi escau d' alló millor) diu que sols un se 'n feu la pell. Açó es lo que 'm contaren uns, puix altres diuhen que nostra poca gent se retirá á la Plaça, lo qual se 'm fa més de mal pahir; pero còm de res sò ben cert, preneune lo que 'n vullau, y anem guanyant temps.

En lo dia 16 nos trobam, en que las torras de Sant Narcís y Sant Lluis comensavan á esser ametralladas, quant se projectá per l' endemá 17, la malaguanyada surtida, qual nom de *malaguanyada* prest entendreu si es ó no merescut.

Una mala opinió dels intents de la host enemiga, fou causa de la mort de més d' un centená de valents; de cent y deu, si lo recort no 'm ment, qual ardidesa y menyspreu de la vida, eran, á fe de

(2) Per falta de guarnició, hi habia sols en l' arrabal una avançada que 's retirá á la Plaça, veyent las superiors forças dels qui los atacavan. Es incert, donchs, que l' arrabal estigués guarnit de tropas y qu' estas haguessen l' avançada d' un oficial y 40 homes que fos passada á mata y degolla. (Bucher y Miranda — Pág. 10 y 11.)

cristiá, dignes de millor prova. ¡Qué s' hi pot fer! Si de guaytarse haguessen las cosas per lo que d' ellas se n' aprofita, y no per la fortalesa ab que s' han en cor y haberse 's procura, lo siti enter ja no fòra estat tal siti mès tantost un crim salvatge.—A vuyt horas de dia exiren de Girona cinch cents dels nostres, tot vorejant Pedrèt y collada vehina de la montanya de Monjuich, ço es, entre tramontana y mitx-jorn de la ciutat. Los fusells dels enemichs sens repós ni espera 'ls hi tiravan, puix enterament llurs tiradors veyan á nostra maynada, la qui, com dirse sol, « lo cap dret y lo cor net » avançava, avançava, curantse tant del foch granejat, com jo del carriquetx d' exa llar en que 'ns escalfam.— Nostres intents eran malmetre una paret ó murallot, en termes de guerra anomenat *respaldó*, que habian axecat los francesos pera resguart dels molins de Pedret, de que s' eran fets amos. Lo mal fou en creure que dit *respatller* habia estat fet pera guarnirs' hi una bateria contra lo *baluart* de S. Pere. ¡ Malaguanyada sanch que tal enterboliment nos costá! No 'us enujeu de que ho repetesca; més una vida malverçada, y sobre tot á lashoras, dol ab la dolor mes amarganta que pot hom sentir! ¿ab que 's pagan las llágrimas de tans ulls de mares, pares y fills còm estalbiarse podian?—Nostres desitxs, empero, foren cumplerts, car aclarirem als francesos qu' en llochs avançats per aquells endrets formiguejavan, arruinant aprés l' especie de taparada ó *respatller* de que sò feta recordança. Y no sòls açó; mès sostinguts nos hagueram pel arrabal, ferms com un rocam, si aytal no fos estada temeritat, puix las tropas gavatxas aplegadas poch á poch per aquells entorns de l' oliverá y las forcas, fortament nos atacaren. A tot axó poseuhi encara lo foguetx que 'ns feren altras, exidas de per aquellas baterias y que per altras endrets vers lo Ter se dirigian per' enrotllarnos. Abduas parts; la llur y la nostra, bona sahó de morts y ferits hagueren, que gavatx no vol dir cobart, se 'n manca forsa, axís com espanyol no vol dir valent; se 'n manca una engruna, engruna (3).

Entre tant la mesada de juny, com nosaltres vells, velleruchs, poch á poch anava desapareguent, duentnos ab cada desventura, nova esperança; y entre tant, las baterias gavatxas anavant talment axamanantse; y puix de semblanças estém (que ab tot s' ha de conexer la velló) eran per nosaltres còm los mals d' una casa, que l' un me-

(3) S' enten perfectament l' ardidesa y confiança ab que l' enemich fer debia tots exos rémanaments, considerant qu' en número de 80.000 homes eran los qui á radós de Girona teniam.

na l' altre, fins que Dèu hi posa ulls misericordiosos.— Comensaren á guerrejarnos duas baterias, y presas nos foren las torras de S. Narcís y S. Lluis, qual flaca guarnició resistir no pogué lo nombre y furia dels escometedors. Ab exos mals, succehinos lo de poguer mès lliurement maltractarnos las baterias de ditas torras, fentnos desamparar, com las altras duas, la de S. Daniel.—Densá d' axó, dia y nit eram foguejats, essent una de las més planyívolas desgracias, la crema del Hospital Militar.—No mancá, ab tot, qui discorregué que pus aviat bè que mal nos feya esta crema, puix la cobdicia de mès de quatre parells feya del cremat edifici lloch de fira en vers de cristiana almoyna y desprendiment. De tota manera que fos, las riquesas que hi havia perdudas eran, com las fonts de remey.—Aqui teniu com en tant amarch desconhort, encar' hagueren de patir lo d' abandonar los hospitals de S. Domingo y S. Martí, aparellantne un al Hospici, y altre á S. Daniel, com ja ireu veyent.

Mentre tans dols nosaltres patiam, s' alegravan ells ab l' arribada de nou eczercit de Barcelona, comanat per En Saynt-Cyr, qui pará quartel en lo poblich de Fornells. Las novas gents y armas hagueren d' encendre més son despit, puix á mès del fogetx que per la batería de Tramon y per altra formada contra las torras Monjuich rebía, construiren la de *bretxa*, ço es, que pera obrir portell ó *bretxa* habia de servirne, y aprés d' ella altras y altras de novas per tots los endrets contra del pobre castell, puix ell era per sa guerra, còm los polsos pera las personas, qual ferida es mortal. Pera llurs obras de valeig, com no podian cavar ni gratossejar pèl sol, car era de penya viva, s' enginyavan fent lo *parapeto* ó barana de resguart ab sachs de terra; empero nosaltres mostrántloshi nostra *caritat*, los hi remetiam bombas y granadas sens repós, pera veure si sabiam férloshi las clotadas qu' ells ab trámachs ni magalls podian. — Ab exas manyagarías, finiren còm pogueren la batería que anomenaren *imperial*, que á obrar comensá la diada del 3 del vinent mes de juliol (1).

Aquestos eran los mals de la guerra d' armas, puix los de la salut eran desventrellarnos y ferir de mort á alguns qui habian de dormir

(1) La bateria *imperial* fou guarnida ab vint canons y dos obusos; mes, ja ans d' establirse, patía lo Castell lo foch de la de Tramon, d' altra formada contra las torras, d' altra de quatre morters col-locada entre las torras de S. Narcís y S. Lluís, y d' altras de duas y quatre peças des de lo caminal de comunicació, que 's troba entre las torras de S. Narcis y S. Daniel (Miranda).

en paratges romátichs y damunt las mateixas llosas ó rajolas. Més de aqueixa mesada ray, *Deu n' hi doret!* axís las vinentas!...

—No hi ha res mès?—preguntá En Sisó.

—No hi ha, no hi ha... renonsas de bordegás, si feya esforços de memoria be us podria dir quelcóm pus, mès lo que m' hi puch haber jaquit per algun raconot, ni us plauría gayre, ni jo mostrárvosho sabría clar, encara que ben clar sapigués jo veurho.—Ab axó qui hi sapia més, que més n' hi diga (5).

—Vejam que hi dirá Maria Santíssima—parlá Mossen Pau—que ja veig venir á la Dolors á avisarnos pèl rosari.

Com de fet: vingué l' escutarida donzella y s' axecá l' aplech.—En Joan doná, còm solía, lo bras al onclet, qui, tot ranquejant, ranquejant, arrivá á la sua cadira de braços de la sala, qu' era tant *sua* qu' encara avuy á la masia se 'n diu « la cadira de l' oncle Xacó. » —Mossen Pau, al exir tothom de la llar, passat habia lo bras esquerre pèl coll d' En Siset, y tustantli ab la ma dreta las galtonas, vingué com tots á la sala.

—« Per lo senyal—de la santa creu— » comensá desprès; donantnos, aymat lector, eczemple de lo que podem fer per' esperar la vinenta vetllada.

(5) Los moviments esteriors de que no 's parla en lo tecst, y que merexan menció son: — L' atach d' En Rovira á un convoy, en que catorz' homes y tres cavalls morts y una carretada de francesos nafrats coroná la victoria; — l' encalçament d' En Noguera y En Rovira á altre convoy, que venía de la Junquera, y en que moriren mès de cent francesos; — la destrucció d' altre convoy entre Báscara y Ordis per En Simon; — l' intercepció d' altre per En Rovira ab mort de vint y un enemichs; — l' atach d' altre convoy per lo coronel Porta, qui estessá dos cents quaranta un enemichs dels cinch cents qui guardantlo anavan. (Blanch.)

VETLLADA TERCERA.

Mes de Juliol.

«Per part de Monjuich
Guanyarnos tu pensavas,
Sa muralla arrasavas
De bronze ab granadis.»

COPLAS DE SAN NARCIS.

Ajustadas, còm las altras vetllas, las quatre personas que sabeu, y assegudas en escó prou llarch pera que n' hi capigués algun' altra s' hi volía, prosseguí l' Historia còm sentiréu, y que, còm tota la ja contada, demana foch, bona voluntat pera l' historiador y enteniment despert pera que no se 'l maljudiquia.

«—Lo punt que mès s' emportá lo cor als gavaits fou, ja ho crech, lo castell de Monjuich, qu' es, com sabeu, part d' allá de la montanya de devant la Seu.—Y... oydá: tú, Jordi, que tens la teua traçota á fer cançons, pots trauren' una que comensia:

Ay, Castell de Monjuich,
Qui t' es vist y qui 't veu ara!
Qui t' es vist, si ara te veu,
Per plorar no té prous llágrimas.

—Vala, vala, Xacó!—digué Mossen Pau—¿també sou *folliayre?*

—Pbo, pbo!... qui es que no 'n te un' arrel, y més si se n' es vistas tantas com jo? Si us galejava las canços y corrandas que treyam per Girona, no enllestiria de tot avuy ni demá. Anem dient, donchs, lo de Monjuich, pera que 'N Jordi puga fer' hi de las seuas.—Veus aquí qu' en lo castell, com pertot, lo que hi havia per veure era la sanch gavatxa que costaria l' axarpárnoslo. No hi plan-

en paratges romátichs y damunt las mateixas llosas ó rajolas. Més de aqueixa mesada ray, *Deu n' hi doret!* axís las vinentas!...

—No hi ha res mès?—preguntá En Sisó.

—No hi ha, no hi ha... renonsas de bordegás, si feya esforços de memoria be us podria dir quelcóm pus, mès lo que m' hi puch haber jaquit per algun raconot, ni us plauría gayre, ni jo mostrárvosho sabría clar, encara que ben clar sapigués jo veurho.—Ab axó qui hi sapia més, que més n' hi diga (5).

—Vejam que hi dirá Maria Santíssima—parlá Mossen Pau—que ja veig venir á la Dolors á avisarnos pèl rosari.

Com de fet: vingué l' escutarida donzella y s' axecá l' aplech.—En Joan doná, còm solía, lo bras al onclet, qui, tot ranquejant, ranquejant, arrivá á la sua cadira de braços de la sala, qu' era tant *sua* qu' encara avuy á la masia se 'n diu « la cadira de l' oncle Xacó. »—Mossen Pau, al exir tothom de la llar, passat habia lo bras esquerre pèl coll d' En Siset, y tustantli ab la ma dreta las galtonas, vingué com tots á la sala.

—« Per lo senyal—de la santa creu— » comensá després; donantnos, aymat lector, eczemple de lo que podem fer per' esperar la vinenta vetllada.

(5) Los moviments esteriors de que no 's parla en lo tecst, y que merexan menció son: — L' atach d' En Rovira á un convoy, en que catorz' homes y tres cavalls morts y una carretada de francesos nafrats coroná la victoria; — l' encalçament d' En Noguera y En Rovira á altre convoy, que venía de la Junquera, y en que moriren mès de cent francesos;—la destrucció d' altre convoy entre Báscara y Ordis per En Simon;—l' intercepció d' altre per En Rovira ab mort de vint y un enemichs;—l' atach d' altre convoy per lo coronel Porta, qui estessá dos cents quaranta un enemichs dels cinch cents qui guardantlo anavan. (BLANCH.)

VETLLADA TERCERA.

Mes de Juliol.

«Per part de Monjuich
Guanyarnos tu pensavas,
Sa muralla arrasavas
De bronze ab granadis.»

COPLAS DE SAN NARCIS.

Ajustadas, còm las altras vetllas, las quatre personas que sabeu, y assegudas en escó prou llarch pera que n' hi capigués algun' altra s' hi volía, prosseguí l' Historia còm sentiréu, y que, còm tota la ja contada, demana foch, bona voluntat pera l' historiador y enteniment despert pera que no se 'l maljudiquia.

« —Lo punt que mès s' emportá lo cor als gavaits fou, ja ho crech, lo castell de Monjuich, qu' es, com sabeu, part d' allá de la montanya de devant la Seu.—Y... oydá: tú, Jordi, que tens la teua traçota á fer cançons, pots trauren' una que comensia:

Ay, Castell de Monjuich,
Qui t' es vist y qui 't veu ara!
Qui t' es vist, si ara te veu,
Per plorar no té prous llágrimas.

—Vala, vala, Xacó!—digué Mossen Pau —¿també sou *folliayre?*

—Pbo, pbo!... qui es que no 'n te un' arrel, y més si se n' es vistas tantas com jo? Si us galejava las canços y corrandas que treyam per Girona, no enllestiria de tot avuy ni demá. Anem dient, donchs, lo de Monjuich, pera que 'N Jordi puga fer' hi de las seuas.—Veus aquí qu' en lo castell, com pertot, lo que hi havia per veure era la sanch gavatxa que costaria l' axarpárnoslo. No hi plan-

gueren ells medis, nó, ira de nonsas; tot quant l' endiablat enginy pot arbitrar, pensat y obrat fou pel *gavatx porch de França* (1). No 'm fassa mala cara, senyor Rector, ni la fèu vos tant bona, nostr' amo, car los hi poso semblant motíu, que á un hom se li escorra la llengua que no se n' endona. Tornanthi; se valgueren de tots los ardíts estudiables: metralla de tota qualitat y en gran sahó; bombas, granadas y fuselleria y surpresas y escomesas de nit y de dia.—¡Válgam S. Narcís! de tòt mal feu obra aquella gent condempnada. Pensant' hi me xiulan talment las orellas y 'm bat lo cor còm si fòs llassat. Millor, millor que hi esmarçassen tota llur astucia y fortalesa, poguerem axís nosaltres esbargirhi tota nostr' ardidesa y coratje. Oiume una cosa, que, podé se 'us fará de mal avenírvoshi, mès qu' es tant certa com que 'l foch escalfa: davant los trevalls y perills nos estimavam ab un' amor que jamay somiad' haviam: pares, mares, germans, parents y amichs tots nos recavan, pera tots derramavam una tendra llágrima ans d' abrahonarnos contra lo traydor, mès tots ells se 'ns presentavan á la fantasia ab esguarts riallers, còm dientnos: temem que hajáu de morir, mès ay! tenim pus temença encara de que no moríu » —¿M' enteneu?

—Si, si: aneu comptant.

—Ço es: tant bella ha d' esser vostra mort, que mès ha de valdrer ella que nostras llágrimas.—¿Qui es, qui es que pot somniar cobardia, quant axis lo cor li parla?—Si has de trobar los bons fills d' alashoras, torna, França, torna, que la fam de gloria may s' acaba! Y no eras prou tú pera satisferla; Deu Nostre Senyor nos enviá també treballs y penas pera que res mancás á gloriejarnos. Las ayguas dolentas, lás malaltias, la dissort pus greu damunt' nos venia pera que vosaltres, fills de nostra Terra, dir poguesseu qui sou, tot pera que al posar ull en nostra ciutat poguesseu demanarne rahó á cada pedra, y cada pedra pogués signarvos l' esdevenidor.

—Ditxós de vos que 'us hi trobareu!—esclamá 'n Joan mirant ab migrats ulls á son fill.

—Y tant ditxós que... mès anem seguint, que si de cada recort de lo qu' en mon esperit passava, compte y rahó habia de dárvosne ans que á mi paraulas, rama mancaría en vostres boschs, nostr' amo.

—Sí, anem seguint—digué Mossen Pau—més ans preneu un xich de punt, que 'us hi afadigau massa.

(1) Aquesta calificació, que pot esser mès ó manco poética y justa, es la que 's dona per Girona, y crech que per tot Catalunya, á las gents d' En Napoleon.

—Que hi farem! lo que son los malaxits anys, senyor Rector; ara 'm canso mès de contarho, que alashoras de ferho.

—Atánsali lo porró, noy;—insinuá En Joan—que un bon xarrich es tostemps bon amich.

—Si s' ha de matar, matarla; bebem' hi, no pas per la set que ara tinch, més pera prevenirme de la que 'm vindría. « Jesus, Maria y Joseph ..

—« Sant' Agna y lo seu net.—Afegí lo capellá.

—« Y una tirada pel vostre bech.—Finí En Sisó. »

—Mentre l' onclet bebía, amanili lo bon Joan la pipa que li oferí aprés, dient:

—Ara, caleuli.

—A ja, ja... y té: ara 'm pasa una cosa per la barretina, y es, que si las historias fossen com lo ví, que quant mes vell es, mes bó (y si no que' ho diga la dolçor que 'm sento per la boca), quin plaher me fora contarvos nostre siti! ¡un ví de mes de 60 anys!... ja s' ho valdria!

—Teníu mès rahó de la que 'us pensau—opiná lo senyor Rector alegroyament—y puix teniu tanta rahó, afanyeus' á contar que nosaltres habem molta set.

—Ja podeu aponderarvos—prossegui En Xacó—lo que patiría nostre castell ab las presas que sentireu anit passada. Enderrocadas las tres torras que 'l defensavan, seguidament era maltractat per una vintena de canons per un endret, y d' altres tants, si fa no fa, pèls altres. Veyeu si tenia rahó fentne semblança d' una casa quant la desgracia s' hi comensa á escorre; més aviat hom se mira pobre, las y abandonat que té temps de demanar á Deu misericordia. Y... més dols encara. Com si l' endiastrada metralla enemiga seny hagués, pocas, repocas eran las descárregas que de gra á gra no malmetian portells, que anavan engrandintse, engrandintse còm tots nostres mals. Per ço, per falla de municions, callarem cert temps, estalbiant las pocas que 'ns restavan y lo cor nos deya que prest hauriam d' aprofitar.

No s' enganyá ell còm solía, segons vos ensenyará la nit del 4 en que alcançarem tant complerta victoria, que, quant pot un hom còm ella recordarne, á fins mancan glatits al cor pera benferho.—Digaume ab la franquesa y lleyaltat de pagesos, que per dolça mercé de Dèu sou tòts: si un malnascut venía á posar dupte á l' amor que

teniu á vostra casa, á tot lo que des de l' infantesa 'us ha semblat ¿cóm us ha semblat? ha sigut pera vosaltres pau y amor, á tot lo que... no sé si peco en dirho: no us ha jaquit tantost anyorar lo Paradís celestial; parleu, cors nobles; ¿no fa que ab lo primer que prop tinguesseu semblant agravi venjariau? — Donchs veus aquí nosaltres la nit del primer assalt, que, vers hora de dos quarts d' onze, contra lo castell los enemichs intentaren. — Franch habian portell, còm ja sabeu, y prevalentse de la soletat en que la falla de gent nos habia fet dexar lo caminal, devallaren al *fosso* intentant soptadament apoderarse del fort y *rebellí*. Tot açó 'u feren sens demanarnos per avant lo rendiment, cosa que no parla pas massa en bè de llurs virtuts. La nit era trista... que 'us diré? con l' adeu dels enamorats. (No 's tornia roij, senyor Rector). Qualqu' estel nos feu ovirarlos á tret de fusell; qualqu' estel, que testimoniá la valentía d' uns y altres, vull dir: espanyols y gavaits. Y donat lo primer crit de «desperta, ferro» entornárense ells sens altre fruyt que lo de un escarment? — Nò; que la Plaça 'ns correspon ab gran foch, que farseix de morts la terra. Nosaltres n' haguerem dos ó tres, y cap á una quarantena de nafrats.

S' entenen tant com no poden esplicarse, las mostras d' ira que feu lo gavatx aprés d' aytal feta. Si á fins llavors la confiança habia fet semblarlo poch ó molt piadós ab lo castell, d' açi en avant, apar que sa bateria robia temps al temps pera malmenárnoslo. ¿Qué diré pera que 'us ne fassau un cárrech? Cinquant' homes hagueren ayrosament passat per una de las *bretxas* (còm diuhen ara), ó portells que Monjuich tenía. ¿Cóm habia de retardar mes l' atach nostre enemich? ¿Cóm ferse lo sort á la dolça fantasia d' apoderarsen, y, tenintlo, conquerir breument la Plaça entera?

Vingué, donchs, la nit del 7 al 8 y ab ella la mort de prop de 2000 gavaits (2). Vos esglayau? De prop de 2000, repetesch, y més us esglayareu sabent que sols 28 morts y cap á un centená de ferits haguerem nosaltres. Quant hajau sentít cóm fou, podé s' aminvará vostr' estranyesa. Ohiu ab atenció.—Duas cosas cal fer resaltar sobre las altras y son, lo triats qu' eran los qui assaltaren á Monjuich (3),

(2) En Joan Andreu Nieto Samaniego, Doctor en medicina y cirurgia (segons pel tecst s' enten) en son *Memorial histórico de los sucesos mas notables de armas, y estado de la salud pública durante el último sitio de la plaza de Gerona*, diu: que 's calculan en mil sis cents los francesos morts en l' atach.

(3) Lo número de 600 assaltants que diu En Victo sembla no avenirse massa ab lo de morts que diu En Bucher.

y la curta guarnició de 900 que 'l defensava. — Tres horas de matinada estavan á punt de caure, quant los francesos, manats pèl coronel Berg Muff, feren veure qu' atacavan la torra de S. Daniel; y los de dins la torra, fent veure que de veritat ho creyan, los ametrallaren. Dretament vers lo castell atánsanse apres los enemíchs, mentre lo cel va clarejant, y mentre los monjuiquenchs, cumplint á mans besadas, que diriam, tot manament ó desitx de llur gefe Don Blay Furnás, honran y eczalçan l' anomenada de braus que ja tenian. Los francesos fan una xica de' estació, y açó encoratja mes nostra maynada. (4) Arrivats que son al peu de la *bretxa*, còm si una veu del cel ó... de l' infern los hi fos parlada de la mort certa que á tots esguarda, sols los pus ardits gosan escometrel. Pujan... més tant bell punt hi son mitx ficats, nostre foch tant bén dirigit des del comens fins á l' acabament per l' esforçat capitá D. Joan Candy, víctimas los fa de llur malaguanyada ardidesa. — Ja no poden fer un aplech, qual vista tant atía á morir, y ja nostra gent, embriagada pèl bon succés y pel patri escalph de llur comandant, no reposa d' afusellar per tot arreu, còm no reposa la ciutat d' alenarla. Debades, debades los empeny á n' ells la gran munió de baterias, que, de follia talment presas, no paran de batre lo castell. ¡Grans mercés, baterias gavatxas, puix enceneu la sanch espanyola; grans mercés, puix enrunau parets, de quals runas vindrá lo ardit Montorro á traure la bandera! — Inutilment també, ab escalas ó sens ellas, com un gros saltant d' aygua qualques enemichs tíranse al *fosso*: los hi servirá de pas á l' altra vida.

Abatuts per tanta desgracia, reculan uns, y altres s' aturan, mostrant tots qúe llur foch se 'ls hi va morint. Més, axís com al foch un' alenadeta de ventijol lo reviscola, reencorátjanse ells per las veus de llurs capitans, y tornan per segona volta á provar fortuna; més la flama de foch branda de ça y de llá com los de debó quant s' apagan. ¿Cóm es axó? y tanta gent no saben, ni poden arbitrar altra

(4) «L' espera que feren los francesos fou, segons lo capitá Westfaliá dessús dit, perque la terra caiguda de la *bretxa* no era estada prou pera tapar lo *fosso;* la *contra-escarpa* era intacta, de modo que sols devallarse 's podia al *fosso* per las escaletas que 's fan en los *revestiments*, las quals tant estretas eran, que sòls de dos en dos feyan lleu la devallada.» — A n' açó, observa l' anotador Miranda qu' es pretenció singular voler que las terras d' una *bretxa* ómplian lo *fosso*, y que la *contra-escarpa* intacta sia ans d' habérseli aplicat lo *minador* ó *çapador;* pretenció, afegeix tant mès singular, quant que 'l dia 4 habia pogut ferse cárrech de l' estat de la fortalesa l' enemich. També dona la sua rahó pera probar que mester no eran escalas pera dit devallament.»

prova? — Ara ho veureu. Tota la columna s' esten per la rampa ó *glassis* del Castell, com si d' una branzida volgués aplanarlo. Lo dalé de tota la vida semblan tenir al ferli foch. Conçirós, rendit lo gefe, troba encara un esbart de malestruchs qui s' encéguian còm ell: intentan altre assalt... més, ans de rebre nou desengany, ans d' enfilarse per las parets, la mort dels oficials y ferida del coronel fa retirarlos ab altres tiradors, qual fuyta lo curt nombre de la gent assaltada y de la Plaça no dexa encalçar (5).

Tantas voltas com assaltat fou Monjuích, ja ho veyeu, tantas de gloria eterna s' engarlandá la guarnició, á la qual la foscor de la nit en vers de descoratjarla, la feu tal volta mès heroyca de lo que al sol del dia fora estada.

Més á la darreria d' aytal victoria, passanos la gran desgracia qu' us diré, y que nos haguera ben provat, si ja no l' haguessem per massa cert, lo ditxo de que: « venturas sempre son poch ó mol escantelladas, may ben sanceras. » Esdevingué que mentre nostra tropa era á punt de donar mercés al Deu de justas batallas, metés foch á la torre de S. Joan, que 's troba á la matexa montanya de Monjuich, essent alashoras á faysó de *baluart* de defensa per lo de S. Pere, Castell, y baterias de S. Roch. Resultat de dita crema, fou soterrar la gent que la servava, y de poguer, còm á tot' hora, mostrar D. Cárles Beramendi valerosa caritat, alenant y aydant á traure de pèl mitx de las ruinas, la vintena de víctimas soterradas. — Empero, sobre tot, dexeu que mon esperit respiria una dolça alenada del cel pensant ab las donas de Santa Bárbara, las qui en plena lluyta, s' arriscavan per tot arreu, y per tot arreu sentir feyan la rosada de llurs tendras ánimas. ¡Si las haguesseu vistas! — Embadalit tothom de la Plaça, contemplava lo destacament d' ellas, que, manat pèl General, aná á Monjuich, travessant lo combat ab planta tan segura y reposada, que semblavan esser ben certas de que las balas enemigas palior haurian de tocárlashi la sola roba. (6) Un dit de la ma de bon grat donaria pera que durant lo combat las hagueseu vistas! .. Per un cantó homes mostrantse pus ardits y... folls,

(5) Entre las desgracias que resultaren als francesos de l' assalt, cóntans' hi onze oficials morts y sexanta sis ferits, entre un total de tres mil vuytanta.

(6) No hem posada ans una nota sobre la formació de la Companyia de Santa Bárbara, pera ferla al donar los noms de las qui capitanyejavan las quatre companyias y son: Dona Llucia Jonamá y Fitcheralt, Dona Maria Angela Bivern, Dona Ramira Nouvilas y Dona Carme Constí. — La institució fou organisada á fins de Juny. Constava de 200 donas joves sens distinció de classes, animadas totas de gran esperit. (BLANCH.)

quant mes la lluyta 'ls atiava, y donas pus ardidas y... dolças, quant més la lluyta las enternía. ¡Què bè, què bè hi escau al cor d' una dona la *valentia cobarda*, que 'n podriam dir, regitnos per nostras fembras! — Altra vetlla us comptaré certas llargas assentadas que ab ma germana tinguerem y que...

— Compteulas avuy — impetuosament pregá En Sisó.

— Avuy no, fill meu, — responguelí l' onclet — cada cosa á son temps, com los naps y cols en lo d' advent; qu' exas petitesas de conversas y cosas d' un hom están tant bé solas còm malament barrejadas: es lo matex que si en cadena de grossas anellás n' hi enganxases una de molt xica. — Bé massa ho faig y ho hauré de fer de parlarvos de ma germana; més, cóm entendreu l' intent, conto que no 'us ha de doldre.

— Certament, — digué 'N Sisó aprés de rumiar' hi una estoneta — ¿no fá, pare?

— Bé fa, bé fa: anau dient, — insinuá l' amo.

— Cal ara que 'us diguia cóm la diada del 15 los atachs per la part del portal de França costaren als gavaits espessar nostres murs de morts (7) y nafrats; y que, tant fou nostr' acert en amanir quatre bons canons y un parell d' *obusos* á la plaça de Sant Pere, que, pochs, poquissims eran los francesos qui, havent' hi posat peu, un quart de vida ó de salut habian.

No prou escarmentats encara ab tant greu escarment, igual funció l' endemá y la diada del 23 repetiren, ab tant mala estrella, que abduas voltas represos foren com la primera. — Pensant qu' era en un d' exos assalts y nó en lo de Monjuích, recordo ara que 'm só oblidat de dirvos com morí aquell tabaler apel-lat Ancio, de qui ab tanta de rahó s' es parlat.

— Afanyeuvos, afanyeuvos, — demaná 'N Sisó.

— Donchs, veus aquí qu' haventli malmesa la cuxa un tros de bomba, no volgué esser dut al hospital, més mantinguense embriagat d' incomparable grandor d' esperit, « — Nó, nó, — digué ab veu que pasmá á tots, — jaquiume, qu' encara 'm restan sancers los brassos per' avisar á mós amichs que 's lliuren de las bombas. » — Gran sort dels bons metjes que Dèu nos servava, y que curarlo pogueren, que

(7) Lo qui 's comptará d' aytals atachs se trobará detallat desde la pag. 405 de l' Historia d' En Blanch. Tom. 1er.

si no, mès d' una dotzena no contarian per un tocóm, còm jo 'u estich fent, l' historia mes gloriosa de per aquestas terras.

No esmarsem pus temps en açó pera no afexugarvos la memoria, y perqué en una de las vinentas vetlladas contarem lo gran assalt, que, ab lo del castell, son ben segur las mès grans fetas del siti.

Pera que ben sançers sian nostres judicis sobre d' ell, diem que l' abundó de guardias que mester feya als gavaits lo trencat de la montanya, los treballs de sachs de terra ab que habian de resguardarse de nostre viu y seguit foch, (puix la penya no 'ls dexava valejar) ocasionava també moltas malaltías entre los acafarats francesos. Açó afegit al cruel desengany que duyan, dávalshi gran desesper, qual desfogament era batre que mès batre nostra fortalesa, fentli cada jorn menys merescut lo nom de castell que ab tanta veritat fins llavors dut habia. Nosaltres, empero, qu' eram avesats, com no ignorau, á llegir en las fasomias de nostre gran General, com l' enamorat en las de s' aymia, alenávamnos pensant que bé podiam seguir á qui, set voltas mes valent que nosaltres, temença, dubte, ni sols espurna de rezel conexia. Per ço guaytavam ab los matexos ulls ab que ara jo contemplo la boca badada d' En Narciset, l' amaniment que feya l' enemich de més y més fortas baterías, que, còm la qu' aparellá lo dia 12, solian l' endemá matex de preparadas fer sentirnos llur malura (8).

En aytal estát, tocavam ja la fi del mes de juliol, y necessari era de tota necessitat fer un pensament ó altre resolt respecte del Castell. Per' ohir, donchs, parer del capitá general de Catalunya, á Barcelona enviá N' Alvarez á D. Enrich O'Donnell. Lo ben presa qu' exa mida fou, ho mostra la dita dels valents de Monjuích sobre del constant perill en que d' esser sorpresos y malmenats sens profit estavan. ¿Qüé fer? — « Sostenirse 'y defensarse á fins al darrer punt; » respongué N' Alvarez. — Y ja veureu en la vinenta vetllada, cóm axó fou y no fou ensemps cumplert. Que Deu me servia fael memoria y clar ho capiréu.

Anant ara á lo que succehit habia dins lo cor de la ciutat, sabreu cóm nostre valent foraster En Rodolph Marshal era entrat á Girona la diada del 12 d' ex mès de juliol ab la poca gent que li restá sana y salva de lo fort atach rebut en lo camí que vers nosaltres feya ab 1500 homes. Inútil fou, per tant, l' haber exit á esperarlos y prote-

(8) Tant fortament patía lo Castell, que compta en Nieto, que ab un sòl jorn hi moriren nou de nostras guardias.

girlos N' Estenós ab 400 d' altres, é inútil, donchs, los mals que meté pera ferse pas entre la gavatxalla.

Gracias al cel ja llesta tenim exa mesada dientvos duas cosas: primera, com lo darrer jorn (y ja sabeu que juliol tira á 31) se cremá la torra de Sant Lluis, esbotzant per l' ayre, ab las pedras y runa, los pobrets soldats qui la defensavan. Una defensa menys, un desitx més de lluyta y de venjança. Segonament, com En Francesch Costa, sargento dels voluntaris de Girona (á qual cos jo pertanyí quant la barba 'm fou ben poblada', segons que per avant entendreu) ab altres tres ó quatre ardits patricis, embetumadas las camisas, exiren del castell pera calar foch y calarlo lograren péls *gavions* enemichs. Empero infructívola foú aytal ardidesa, car las flamas no volian estendrerse,. y per tant hagueren de repetir l' astucia altres quatre valents, los qui alcançaren l' intent millor que 's desitjavá, privánt áls enemichs d' apagar lá fogárada lo guerretx que 'ls hi ferem. ¡Tant se vál! seguirem l' eczemple qu' ells tantas voltas nos donávan!

VETLLADA QUARTA.

Mes d' Agost.

«Tot lo meu cor se 'm nua
Còm un ram de clavells.»

Cançó de lo TESTAMENT D' AMELIA.

La mesada d' agost ja us aseguro que 'm té feyna tallada si haig de comptárvosla á l' ayre de rondalla que (encara bon goig) sò comptat fins ara nostre siti.

En est mes hi ha tota desventura pera triar: entradas y surtidas de castell, parets minadas, ardidesas del major atreviment, tòt, tòt irá fent llur paper, segons las cosas s' ho portian. Empero còm ni jo tinch recordança pera contarlas arreu, ni vosaltres saberlas desitjau, ab tots los punts y comas—còm dirse sol—que succehiren, puix no hí cercan sabiesa, mès satisfacció de vostra curiositat ó eczemples que retirar si may fòs hora; vos haureu d' empassar, còm las altras vetllas, ab un trossás de bona voluntat que bé fa prou qui 'l dòna.— Y deixemse de rahons qu' allargarian lo que pot callarse y escursarían lo molt que hi ha pera saber de la mesada qu' anit ens toca.— Si alguna cosa s' amaynava de las tristas que succehidas habian, era la fantasia del gavatx, á qui tòt podia servirli de prou y bon mirall de nostra fermesa ó *temeritat*, còm ell ne deya. No pensava, malaventurat, qu' á un arbre que pot arrelar entre 'l pedreguetx, no l' arrebaça una sola bufada de tremontana per grossa que sia!... Pero cóm dir las cosas costa poca feyna, anem de dret als fets que sempre estalvian paraulas.

Exí lo sól de Dèu la diada del 2 d' agost pera veurer batre y agla-

nar la *contra-escarpa* de devant del *revellí* (1) y l' endemá, pera veure pèndrens lo convent del gloriós San Daniel, aquell gloriós palau, que tal nom li escau bè, parescut á l' en grós á un d' aquexos mariscos que semblan, tant preciosos son, enmotllats en las matexas mans de Dèu Nostre Senyor. Pero no hagueren de anar ells á Roma per la penitencia, puix costals' hi aytal presa l' ossamenta de tot un general, de un nom recoquillat que may sap recordarme.

—Maysaneuve, m' apar que só llegit-il-lustra Mossen Pau.

— Axó mateix, respongué En Xacó, satisfet còm seriam nosaltres enujats, si algú sabés mès en cosas que tindriam tanta rahó de saberlas. —Malaxits noms — proseguí — que no tenen punt per hont puga lligarlos la memoria.

—Endevant, endevant — llabiejá En Joan, impacient de geni còm sempre.

—Los noms ray! — afegí En Sisó.

—Donchs, còm mès feya l' enemich pera entristirnos los ulls, lo cor mès delitòs, se posava; tant, que, si no se me 'n burlau, us diré una cosa.

—Veyamla. — respongueren tots ensemps.

—Nos garrampinavam uns als altres los paratges mès perillosos, còm se turiscan els polls de la viram per un granot de no res, tòt y tenirne ab abundó. (2)

Ara cal parlarvos de las duas sortidas que 's feren al començ d' aquexa mesada. No fará pas nosa repetirvos, si ja us ho diguí, que 'l convent de Sant Daniel s' habia convertit en ver hospital; axó sabut, veus aqui que alguns de nostra maynada, soldats y paysans tot barrejat, clot avall, clot avall, (puix sabreu que Sant Daniel se troba al fons d' una baxada) se n' hi encaminaren pera defensar còm poguessen la retirada dels malalts que 's disposá trauren. Si aytal no aná á cor que vols, cor que desitjas, alcançarem matí y tarde netejar de gabaits las avançadas que habian posadas des de l' arrabal de Pedret

(1) Com en eixa mesada, més qu' en altra, abundan los vocables *tegnichs*, devem dir pera justificar còm pogam tanta *castellanada*, qu' en estratégia hi entenem poch, y aqueix poch creyem que, si gala voliam ferne, més aviat enfosraria que aclariria. Per ço sacrificam la propietat y exactitut de unas paraulas á la claretat d' altras, baldament sia fent gran força ó violencia á nostra voluntat, puix som ben certs de que ben agrahidas nos 'n serian las classes populars.

(2) «Los bravos defensores de Gerona — diu En Nieto ab lletra bastardilla, còm sempre que assenta un principi de certesa — se disputaban este destino como todos los demas en que dominaba el peligro.»

á la torre... mal dich la torre: á las ruinas de la torre de Sant Joan. Dita feta 'ns proporcioná, còm veureu, l' intent que 's desitjava, vull dir, amparar la comunicació de la Plaça y lo Castell. Ab axó, y lo foguetx que á tota la part de sol-ixent, ó sia al fort del Calvari y altres, començá á fernos, per son endret una batería del bell costat de la torre de Sant Daníel, y per altre la de la torre del mateix sant, vingué la nit.

Ja la passada habia intentat lo gavatx senyorarse per assalt del *revellí*, mès nostra vigilancia y ardiment de semblant pecat franch varen ferlo.

No haguerem tan bona sort l' endemá, segons anau á sentir; y á tú, noy, sobre tot, que hi pares força esment t' encomano, puix veurás que qui mès hi sobreix es un noyet com tú, qui, ab un cor mès gran y mès ferm qu' aquexa casa que tantas se n' es vistas, es ben bè un pregó que diu, còm tants d' altres: «Qui de Girona dupta, dupta del cel.»

Quaranta homes eran los qui ocupavan lo *revellí* y de quaranta —basarda fa contarho!— trenta nou 'n perderem entre morts y presoners. Lo deslliurament de hú sol, desprès de al voler de Dèu, fou degut á sa jovenesa, còm á veurer anau. Era, còm te sò dit, Sisó, un bordegasset una engruna més gran que tú, qui, sól, perduda l' esma y no sabent per quin cap empendre que no li costás la pell, fou, es ben cert, tocat al mitx del cor per Sant Narcís, nostre Generalissim. D' altra manera costa veure ab claretat còm', en mitx de l' espahordiment, atalayarse pogués d' un reconet hont s' ajocá fent lo mort prop dels qui fregantli los peuets pèl sol estavan. Axis passá ¡pobre manyach! quaranta horas, quaranta horas mortals ¿ho sentiu bé? sens que devallás una engruna de pa ni una gota d' aygua per aquell pobre canyonet! y ab tot, com conexeriau qu' era catalá, encara que no 'us ho digués, al dirvos còm, ab ull clar, d' en tant en tant s' entregirava pera veure lo del entorn, á fins que un grapat de valents dels nostres s' aventuraren á endinzarse en lo *revellí* del qual lliuraren lo que 'ls llagué endonantse del pobre noy.

—Ay gracias á Deu—interrompé 'n Sisó còm si li haguessen tret del cor un gran pes—bè trigavau prou á dirho.

—Trist de mí—proseguí l' onclet—si l' haguesseu vist quant fou entre nosaltres! los ulls tot enfonzats, la cara groga, los cabells mitx crespats, las mans balbas y tremelós con una fulla d' arbre, lo

cor se 'us haguera desfet en tans bossins còm los de pá qu' ell famolench engolía. Mentre satisfeya la fam, anava estenéntseli, estenéntseli l' alegrança pèl cos, còm la claror del dia per la terra. Anava estenéntseli, dich, puix famolench y assedegat còm estava, l' ánima sua podia mès que sa carn, y si hagués mort, sò cert de que l' animeta li haguera jaquida l' alegrança escrita en la cara. Altrement, ben menjat, ben begut y ben acondubit que fou, veus aqui poch mès ó menys las paraulas ab que 'ns doná certesa de lo que des de la ciutat s' habia ja entrevist.

« —Veus aquí, companys meus, digué ab una fredor de sanch que á tots nos encisá,—veus aquí que la nit del 3, en que Déu feu ab mí un miracle pera mes aymarlo, los gavaits estavan amatens, còm un gòs parant una llebra, pel *fosso* y marge de la *bretxa* del *rebellí* quant intentaren apoderarsen. Emperó la llebra ¿m' enteneu? no era llebra, més un gat llest y viu com los de debó. Nostra vigilancia y ardiment pogueren mès que llur ganceria. Axís fos estat també la nit vinenta en que tots mos trenta nou companys desaparegueren á preu de moltas vidas gavatxas en lo malaventurat assalt que 'ls enemichs repetiren. (3)

Acafarats tots nosaltres ab las canonadas dels francesos, ells, mercé á un caminal que obriren desdé llurs baranas fins al portell nos vingueren damunt, refiats ab la negror de la nit, que 'n feya molta. Per ço, primer sentirem la pedra, que vejerem lo bras que la tirava; per ço, cobarts de mala mena, quant nosaltres estiguerem sobre sí, ja no 'ns calia defensarnos, mès vendre las vidas, á preu de tantas cóm ferirne poguessen nostres pochs braços. ¡Parleu per mí, companyons que 'us habeu regadas las plantas dels peus ab sanch gavatxa; amichs dolços que m' heu vingut á traure de las urpas de la mort, que ja comensavan á esgardifarme un xich, xich massa!—Altrement: los enemíchs que vejeren no era massa dolç lo lloch conquerit, se 'n fugiren á corre-cuyta de vostras balas dexant lo *revellí* á la ventura de Dèu, que á tots 'us estimia, còm ha provat que á mi m' estimava. »

—Tornau' ho á contar si 'us plau—pregá En Sisó, á qui l' acorava la frisança de que ja fos finit.

—Un altre dia,— respongueli lo bon vell,—anít hem d' anar

(3) Diu En Miranda: —« Se apoderaron de la obra, pasando á cuchillo 30 hombres de los 81 que lo defendian: y los restantes se refugiaron al castillo. »

avant, ó no acabariam la tasca. ¡Veus ton pare, Mossen Pau y 'ls altres que quiets y callats s' están!... Bé: per ço no 't renyo, nò; que a tens mitja bona escusa en esser un noy qui te se n'-enmenia l' afició! Jo també pagaría un dit de la ma per tornarlo á veure.

—¡Que 'n seriam d' amichs!... ¡còm jugariam y folgariam!

—Ja! ja!—esclafiren Mossen Pau y En Joan.

—Y sí;—digué fentlos 'hi l' enujat En Xacó—jugaría ab llurs mostatxos, còm juga ab las meuas patillotas.

—Entre naps y naps ja s' hi diuen bé las trunfas,—aventurá hu de la rodona.

—Pero s' hi diu mès lo silenci,—respongué En Joan, fent signe á l' onclet que decididament anás seguint la narració; lo qual fou cumplert per lo bon vell en los següents termes.

—Tornant 'hi, donchs, lo castell de Monjuich era cada dia mès y mès maltractat, destruit lo *revellí*, segons heu ja sentit, y la part ó cortina de tremontana per lo foch continuat que hi queya. ¡Pobre castell! era còm aquells rocams qu' en mitx la mar son ayros front axecan, y que ferms se miran batuts per las onas qu' ab llurs branzidas van escaxalantlos.— L' enemích adelantava, adelantava, valentse de faxinas y altres astucias pera resguart, puix Dèu nos protegía ab nostre sol pedregós, y per tant, molt pobre de terra. Pero per mès que s' amagassen, las enrevoltas del castell eran un ver cementir gavatx, tants foren los morts y morts que fins á l' abandono 'ls hi ferem.

Axís estavam, puix jo m' hi encontrí, segons ireu veyent, quant succehí lo de la mina.

Sentirem de bella nit una fressa sorda, sorda, que 'ns comensá á esglayar. Y còm era lo mès natural de suspitar, naturalment suspitarem, voto á nonsas, que l' enemích minava un tocom del castell. Per ventura nostra, ja 'us só dit que lo pis era de roca viva, y açó allunyava la temença que altrement haguera dada prou feyna á nostre magí. Perir cara á cara de l' enemich, á la bon' hora de Dèu; pero axó de que no sian balas, mès pedra y runa lo que á un hom haja d' atuirlo, á fè, fè, gens ni mica dolç nos semblava. Per tant, ab orella mès fina de lo que ja la necesitat nos l' havia feta, procurarem, y alcançarem, á la fi, saber per hont se 'ns gratosejava la fortalesa. A la muralla no podia esser per la dita rahó, y per la de que ab nostres ulls vejirem son peu test y sancer. Ab axó, donchs, allu-

nyant tot mesquí rezel qu' ens pogués enterbolir la ullada, vinguerem á coneixença de que la mina 's feya en los fonaments (4) y axó ray! seguirem dormint bona son, puix com verament passá, l' esbotzament de dit *respatller* (que fou lo dia 2) no produhí altre mal que lo d' axordarnos un xich la fressa ab que va aterrarse. — Còm, de prop ó de lluny, sabiam ja que las forças francesas nos traurian del castell, car la valentía no es del tot cega, encara que restá descuberta la porta d' entrada, y per tant á mercé de las metralladas enemigas, no 'ns espahordirem, ans fent, com diu lo ditxo de la necesitat virtut, vist lo començat derruiment de la paret d' entrada, se convingué pèl dia 8 una surtida, qu' en breus mots diré com succehí (5).

Moltas se 'n son fetas y 'n faran mentre los homes no sian ángels, vull dir, mentre hi haja guerras; pero còm aquella, (mal m' está alabarla perque jo m' hi escayguí, còm clar ho diu una roselleta que per recort ne porta aquesta cuxa) se 'n contarán ben y ben pocas. Massa ardida y valenta tantost fou ella, puix lo matex foch ab que alcançarem quant volguerem, perdé á uns quants valents, qui, com á xayets, moriren ó 's malpararen seguint á un sargento entusiasmat pera pendre lo poblich de Sant Daniel. — Amanit cascú ab lo que li fou lleu ó avinent; qui ab martells, qui ab destrals, qui ab arreus de foch, anám en mitx del dia y al devant mateix dels esglayats francesos, qui semblan veurho y no creurho, á malmenals' hi las baterias, enderrocals 'hi las obras y cremals 'hi y capolar quant las mans poden. Ira de nonsas, quant ells s' ho vejeren fet, puix no fou gayre mès depressa de lo que 'us ho só comptat, ja 'ls hi era vingut socós; mès ay! que 'ls hi serví sòls pera enardirlos mès, veyentse burlats, y farsit lo sol de prop d' un centená de cadavres. Jo no sé pas quins diables de pecats se deyan; pero lo mes xich era alló del *nom de Dieu*, qu' es lo mès granat dels nostres.— D' açi y d' allá anavan y venian y 'ns foguejavan y perseguian á la bayoneta còm espritats, mentre nosaltres tòt *alo, alo,* còm qui ha ben feta la sua, tornavam á la nostra sens faltar un instant al bon orde ab que 'ns manavan los senyors En Blay Fournás y En Pau Miranda, qu' eran nostres gefes, braus còm ells sols.—Empero no 'ns retirarem tots: alguns, còm ja

(4) La paraula *fonaments* fa referencia al gros *respatller* que defensava la porta del castell que dona pas al *revelli*.

(5) Atesa la gent que forçosament habia d' entrar y exir del castell, ningú trobará inverosímil lo qu' en lo tecst se compta.

us só ans dit, foren víctimas de llur temeritat. Tal se deu anomenar l' anada á pendre Sant Daniel tant poca gent, puix fou traspasar la ratlla de tota prudencia.—Los ferits que resultaren de tot, foren en número de 48, y entr' ells lo mès digne de tòts: un assistent del capellá d' eczercit, qual nom me dol no tenir assentat en lo meu llibrot, al costat de tots los qui en nostre Siti mes gran cor mostraren. Encara no só mort que no 'l sapia, y, entre tant, encomanemlo á Dèu, qu' Ell ja entendrá qui volem dir y endreçará bè nostres prechs. Bè s' ho mereix qui morí desprès de sa ferida; y cóm? ¡pobre minyó! voltejat de miseria, còm tants d' altres.

—Qué dieu?—preguntá lo cor compasiu de Mossen Pau.

—Lo que sent, senyor Rector. Morí com moriren, visqueren y viuhen tants d' altres. ¡Si no pagava Dèu á cascú ab la dolçor de conciencia mès de lo que 'ns ha pagats la Pátria! ¡La Pátria, la Pátria! Bona mare per' esser estimada; mès ay! bona madastra per agrahir mercés d' amor. Axó es ben dolorós, empero massa cert pera no esser dit una vegada al menys. A mès,—afegí lo bon vell com penedit de son plany—qu' açó no ha de surtir de casa. Dèu me n' guart que se sabés que un *veterano* s' es plangut còm jo 'u só fet ara. No 'u han fet pas los francesos d' alashoras — encara que son mès ben recordats de la França — y axò qu' ells no tenen lo premi de llur conciencia de que 'us feya membrança. — Y ara que dich de francesos: lo bè de qui sia: vull dir, qu' un capitá francés mereix bé nostres bons recorts, puix amparà al dit assistent, morint...¡—llágrimas de fel porta lo pensar 'hi — á mans d' uns quants dels nostres, mentre lo defensava dels seus matexos. ¡Qué vegadas 'u só somniat, y no sé còm no m' han embojarrat mos somnis! ¡Dèu méu! enlluerna tant la victoria, que haureu perdonat als assassins!

Desprès de tot lo comptat, ha de venir una part ben dolorosa; mès que s' hi adobará? Si no fossen los dols, acás hom estimaría com deu las alegranças? A mès, que quant los dols nos venen á cercar sens culpa nostra, no deuhen posar l' ánima laça, ans ferli girar l' ullada al cel, que axis com dòna sòl y pluja, dòna consol en las adversitats. Aquexas son certesas dolças quant en santa pau se consideran, peró amargantas en las penas del moment. D' un jorn al altre habiam d' abandonar lo Castell; mès reca tant dexar un pare pera qui no s' han plangut esforços! ¿No fa? Cada treball, cada ensopech, cada malaltia d' un pare es altra rahó de ben volerlo; y nosaltres n' ha-

biam vistos tants de Monjuich, que frissavam talment pera fer un esforç mès, ans de dir als gavaits: «aquí 'l teniu, aprofiteusen pera fernos dany.» Per çó, cap á la darrería, grans fatichs costava á nostres comandants retenirnos pera que no surtissem á fora, y clamar ab forta veu: «aquí som, mirau nostres pits y traspassaulos pera estalviarnos llágrimas de racança.» Empero lo remey fòra estat pitjor que lo mal, y grat sía á Dèu, no se n' es penedit ningú de que li privassen desfogar sas passions en tot, salvada una cosa. Bé massa feu encara, lo gefe donantnosen llissencia y bè massa la sort en protegirla.—Parlo de la crema que duas voltas ferem de las faxinas ó manats de llenya, que ja sabeu s' arranjava lo gavatx pera resguardarse.

Ab tanta bona sort, vingué la desgraciada del 11 d' exa mesada d' agost, en que 's prengué resoltament lo determini d' exir del Castell, determini pres ab tanta racança còm ab conciencia de que feyam nostra obligació, segons anau á sentir.

Sexanta jorns portavam de foch seguit, que surtia d' una vintena de baterias, compostas de prop d' un centená de peças de guerra (6), las quals habian fet portell ú oberta *bretxa*, còm ara diuhen, del tòt practicable, posant á mercé de l' enemích lo *rebellí*. Trenta sis dias eran vinguts desde l' obertura de la primera (á la qual bèn prest altras tres ne seguiren); set desde l' ocupació del dit *rebellí*, y tres desde qu' eran estats tantost ben malmesos los frontals guerrejats. Axó feya, es clar, que no poguessem tenir centinellas ni traure sols lo cap fora. — Empero aquexos eran los mals forans encara no tant greus com los de dins la fortalesa. Mès teniam també un gefe, D. Guillem de Nasch, á qui no atuhían las desventuras, per grossas que fossen; y quant lo cap es bó y sancer, lo altre del cos sol viure sa matexa vida. A mès, que, vinguda l' hora, s' aconçellá dit gefe d' un consell militar, còm á home discret, que may 's fia prou de sa prudencia.—Las febras estiuencas, los tiphos y altras malùras que per ciutat y castell ensemps esteniau llur verí, l' aygua de beure que feya mès dany que bè, lo nombre dels ferits cada jorn mès crescut, lo pensament de que nostra sanch podia fer mès tart bona falla á la Plaça, la vista de las runas, que per tot arreu y de dia en dia l' enemích nos causava; digaume, la ma posada al cor: ¿no es prou y massa tot açó perqué nou cents homes no sian mès

(6) Memoria de D. N. Miranda (Nieto: págs. 67, 68 y 69).

pertinents, y 's salven pera mès ben morir en altra empresa? Axís, donchs, ben pensat que ho tinguerem tòt, y, tretas las cosas mès importants, exirem de nostra xica plaçeta la diada del 11 á 6 horas de tarde (7), mitx endolat lo cor per jaquir descuberta la ciutat per lo millor punt d' atach, y l' altra meytat del cor enlayra, podria dirvos, ab aquella gaubança que dòna sòls la feta dels bons serveys. Ni amichs ni enemichs duptarán d' ella al veure las miserias que homes y naturalesa fan abandonarnos.—Axó ferem, aprés de calat foch en lo trasto de municions del frontal atacat, y devant matex de l' enemich á qui á radós teniam, y que matá sòls hu dels nostres, vora la Plaçeta de Sant Pere de Galligans, ab un colp de granada exida de ca 'n Roca.—Nostre Comandant general rebuda noticia de nostra feta, puix sòls aprés d' executada tinguene esment, admirá còm se debia la prudencia y bon acert ab que habíam sabut fernos tant dignes d' abduas glorias, vull dir: de la de la defensa y de la de l' abandono (8), recompensantnos ab graus y mercés. Per' alcançar aquell, diu que hagué d' empleyar l' enemich passa de 23.000 balas, mès de 3000 granadas y 2600 bombas. Esmagineu ara los quintás y quintás de balas y pólvora fa pahor! (9).

Ab tot açó ja entendreu còm amanyagar debia la gent gavatxa en lo fons de llur cor, la confiança de veure tost rendida Girona en pes, com aytal suspitarem, á vista del balluguetx d' operacions qu' en lo Castell s' apressaren á fer y del tòt nos en convencerem ab l' apressament d' una lletra ó *parte* que lo general gavatx Verdier al ministre de Paris endreçava. Axó fou de 8 á 15 jorns aprés de l' abandono del Castell. En dit missatge se gaudia ja lo francés per avant, y còm á cosa infalible, del rendiment de la Plaça: (no es pas res la ignocentada d' adelantar 4 mesos las cosas!) puix com á hom' entés en arts de la guerra, segons succés natural d' aquesta, del

(7) En Nieto diu á las 4, més creyem millor opinió la de D. P. Miranda que s' hi trobá y que, esmenant, còm sòl, la plana á En Bucher diu: — « El castillo fue abandonado á las 6 y no de noche.

(8) « Finalment — se diu en un diari del siti — considerantse indefensable lo castell, se abandoná, calant abans una metxa en lo magatzem de pólvora, que volá sen causar dany. »

(9) En la presa del *revellí* hi acabá sa valerosa vida D. Francisco de Paula Grifols. Poch ans de l' evaquació, rebé D. Guillem de Nasch plechs del General en que s' estimulava ab premis lo sosteniment de Monjuich. — Los gefes de la retirada, al entrar á la Plaça, demanaren se 'ls passás per conçell de guerra, per si s' habian mal comportats; mes N' Alvarez just, no menys que pertinent y ardit, aprová llur conducta. (Toreno).

senyorament del castell al de tota Girona hi debia intermediar un joch de pocas taulas.

Ells contavan ab lo que naturalment fan los homes, nò ab lo que divinalment fan l' omnipotencia del Senyor y lo foch de patria.—57 morts y á la ratlla de 300 ferits entre homes y donas (10), cremats y contusos lo temps qu' estiguerem á Monjuich, nos atiavan á desmentir la dolça confiança de *Mussiú* Verdier (11) per amarganta que 'ns fos la vista d' aquellas montanyas. Pero còm tothom era d' una matexa lley; castellans y catalans, qui tenía y qui no tenía per perdrer, comptats y ben comptats fòren lòs qui se 'n posaren una pedra al fetje de semblant vista.

Y á tots exos mals, s' hi afegía una malexida afició de nostras feridas á enllacársenos y podrírsenos, postrant als ferits y fins als contusòs solsment, y malsanant los ayres per tot arreu, y sobre tot per l' hospital de Sant Pere. Axó y l' enfelloniment de las febras, cada jorn mes fortas, y per tant la falla de molta gent pera la defensa, no sé ahont nos haguera duts, á no haberse pogut escorre, mercé al descuyt d' un centinella, 800 miquelets á Girona (12), que 'ns vingueren còm l' anell al dit, pera la molta feyna que dessus nos venía. Còm de fet; mentre los gavaits anavan avançant llurs baterías contra los murs de la ciutat, tot faldejant la part de montanya de Monjuich que dona á mitx-dia, ne construirem nosaltres una en lo fort de Condestable pera guerrejar la portalada de Monjuich. L' intent d' ells poch mès ó manco clar se vejé qu' era fernos, mès qu' altra cosa, tres portells l' un al quartel d' Alemanys, l' altre á la muralla de Sant Cristophol, y l' altre al mur antich dit de Santa Llucia, part de ça de la vall. A exas tres bretxas, prest se n' hi afegí un' altra oberta en l' antich quartel d' Alemanys, que, còm totas, fou assaltada també lo 19 de setembre.—Posá també lo gavatx duas baterias, una damunt un rocam de la part de Pedret, que per trobarse á part baixa, avinent los fou portarla; y altra en lo *fosso* de Monjuich, que fa cara á ponent; totas ab un acert y bona

(10) Exas xifras son calcadas en l' *Estat* que doná l' ajudant de cirurgía D. Joseph Viader, encarregat del hospital del Castell.

(11) Se descomptan los qui directament duts foren del Castell al hospital, y los qui restaren gloriosament morts per llur servey en l' acció; empero podrian calcularse per un terç tototal los separats per armas de llur servey. (Nieto - Pág. 73).

(12) Hi ha qui diu 700. Nosaltres, en cas de dupte, ja s' enten qu' hem de suposar generosament, que los gironins tingueren mes aviat més que menys gent.

planta, dignes, segons paré de nostra gent entesa, de millor causa que la llur.—Per altre cantó, las baterias de prop Sant-Daniel, ametrallavan nostre fort del Calvari, castell de Condestable y lloch avançat.—Dins la ciutat, veyent tant adelantat l' enemich, haguerem de traure los malalts de l' esglesia de Sant Pere de Galligans, puix mès d' una desgracia hi habian feta ja las canonadas enemigas. Portáremlos, donchs, al Hospici, que s' esqueya, còm s' escau encara, al cap de mont del Mercadal.

Axís vingué lo dia 19, én que los enemichs començaren á obrar ab llurs baterias. Atansárense de bella nit fins á unas trenta passas de Santa Llucia, fent á mès l' endemá una *paralela* desde las ruinas de la torre de Sant Francisco al camí que vá de la ciutat al castell; y altras sis baterias, que començaren lo foguetx desde la diada del 25 avant, per aquells turons y singleras del Putx de 'n Roca y voltants de Pedret.

Alabat sia Dèu per sempre! tocám ja la fí d' aquest endiastrat mes d' agost, ab una feta que 'us mostrará y aclarirá lo que 'us diguí del may prou eczalçat giny de nostre Gobernador. Ja veurá, Mossen Pau, si alló de ferlo sant tenía ó no fonament, y ja veureu ensemps tots, si son prous las paraulas, per bèn estudiadas y ditas que fossen, ni las mostras de recordança y amor, pera pagar còm se deu la sua... *santa* grandesa.—Bèn pocas son las terras que pugan comptar una feta còm la que us diré, y qual pensa, si al principi feya mitja esgarrifança, ben entesa y portada á obra, fou una de las primeras glorias de nostra ciutat, y sobre tòt, del enteniment per qui fou pensada.—Los enemichs massa vehins, era de tota pressa l' arbitrar un paratge alt, ferm y segur pera fortalesa y aculliment, y per ço fer, cap de millor que la Santa Seu. Tal còm 'u sentiu, nostr' amo; allí s' hi col-locáren tres canons, posant en obra tots los arbitres qu' á dojo ocurrian al Gobernador, y tots de tants bons resultats, còm lo de transportar l' hospital d' oficials ferits de la Seu á l' esglesia de Sant Martí, hont s' estiguè fins que 'l voler de Dèu terminá 'l Siti. Tant bona obra fou deguda tantost per enter als capellans, monjos y frares (sobre tot, caputxins); y las senyoras de la bella companyía de Santa Bárbara, als senyors metjes y altres empleyats de cirurgia; uns ab son dalé, altras ab sa tendresa y altres ab sa ciencia: tots ab sa caritat y relligió may afadigadas.—Allí, per la Seu, haguera vist, Mossen Pau, á tot un senyor canonge manant

una guardia de preberes, qui, repicant somatent y ab certs tochs de campana, denunciavan y advertian á la ciutat lás operacions enemigas. Tot açó qu' en altre estat fòra un sacrilegi, en vers d' aminvarla, nostra devoció encenia, car la conciencia 'ns deya, y la conciencia no ment: «Los ángels del cel fan coronas pera qui en gracia de Dèu mor per sa Pátria, per sa Fé y per son Rey.» —Pero ni dins de la Seu eram franchs de desgracia; entr' altras jo viu la de morir á pochs passos de mí, y en la capella de l' Esperança, una pobra doná, (13) á causa d' una bomba que esbotzá una paret de mahons, salvantnos, no sé per quin sant del cel, l' altra gent de l' esglesiada. Ara penseu qué seria per fòra?—Lo que seria per fòra penseuvosho com vullau, que jo ja començo d' esser cansat, y los ulls se 'm volen clucar còm los d' En Sisonet, per mès que, còm ell, faig pera badarlos y esparpillarlos. Per tant, posem fi á la mesada d' agost, fentvos á saber, còm uns espías enganyaren al general francés Saint Cyr, dientli que l' ingles Blake s' satançava á Hostalrich, venint á deslliurar la Plaça. Creyent açó En Saint Cyr, partí ab un cos d' eczercit á son encontre, ab lo qual la cárrega 'ns restá un xich alleugerida. Y ara 'us dich còm per las rondallas, «acabat amen Jesus, darrera la porta n' hi ha un fus.»

(13) Est episodi lo comptan, cóm en lo tecst, molts veteranos. Si axís no fos, l' haguéram callat.

VETLLADA QUINTA.

Mes de Setembre.

Los uns ne tenian pares,
Altres tenian mullers;
Plorant deyan las donzellas:
Adeu siau, fusellers.

Cançó de Los Fusellers.

—«Amaníu orellas, gent de Dèu, pera la mesada de setembre que anit historiaré, que fins lo recort de tanta canonada còm se tirá 'm temo ha d' axordarvos. Aquexa es la gran mesada (la de que parla tothom que no conex gayre nostre Siti, y ja es dit tòt), per rahó de las altas cosas que 's feren, del assalt que hagué lloch, y de las grans miserias que á dexondirse començaren. Fins avuy tot es estat pluinetx; anit la tempesta ratllará lo cel y s' escampará desencadenada per la terra.

Monjuich es ja dels gavaits; ¿quin mal hi ha, que, tenintlo no pugan fernos?—las *bretxas* ó portells son mitx oberts. ¿qué los hi costara engrandils als centenars de canons que nostres murs foguejan?—La Plaça es mitx llassada; de morts se farsex lo cementirs y lo vent de planys y de gemechs: ¿qué los hi costará abatre del tòt l' afexugat cor dels qui 'ls ouhen y han salut, ¿qué los costará xafar ab tant de pes una pobra ciutat herma, pançida, còm la flor que no coneix escalph? ¿que los hi costará arrancarnos de l' ánima lo desitjat crit de misericordia?—Lo que 'ls hi costará no 'u veureu pas de tot anit, de tot demá, ni podé de tot dema passat, mentre lo recort me sia fael, mentre la veritat, còm l' aygua, cerquia lo nivell. Y ja que

dich aygua, las onadas han de lluytar molt unas ab altras ans de que sian rendidas. La Divinal Justicia no es contenta encara; lo bras del Senyor, còm deya un sabi amich mèu d' aquell temps, nos ha mester encara per' esbargir sa justa indignació. —¿Que ab prous feynas quevan malalts al hospital? —Paciencia y esperança. ¿Que la pobresalla enternex á las matexas pedras ab sòs gemechs de desfalliment? —Esperança y paciencia. ¿Que fa quatre mesos mortals que nostres treballs duran y no s' ovira signe de socós? —Esperança y sempr' esperança, fins que l' enrunament de tota Girona nos la atuesca. —¡Ay! si jo tenía la veu d' un ángel pera que arrivassen á la part mès tendra de vostres esprits paraulas que 'us fessen entendre qué significa servir á la Patria, quant ella jau y agonitzanta esbatega ab «fam, guerra y pestilencia» còm diem en l' endreça dels parenostres al gloriós Sant Narcís! —Tots los mals (no es follía, voto á nonsas), tots los mals se vestexan de color blanca, qu' es alegrança, pera no espahordirnos, ans férsenos envejables.»

Ço dit, se pará l' oncle Xacó embadalit, còm si talment vejés las cosas que deya; y fent aprés un remanament de cap, que per avant á entendre dava la transformació de la sua ánima.

—Ay, ay! —suspirá alegrement—jo me 'n fujo, còm aquell pobre aucellet que l' altre jorn... ¿te 'n recordas, Sisó? va desengaviársenos. Saps? No atinava ab lo que feya, ni ab lo que cantava al fuger, tanta era la ventura que al mirarse lliure sentía. Ja m' enteneu: si des d' un començ me 'n pujava gayre pèls cims de l' arbre, no podria remanarme 'n aprés, y si acás ho feya, fòra devallant, devallant, y ço no 'us plauria gayre.

Donchs bè: girem full, y veyam que succehía lo primer jorn de setembre.

Fora l' important cosa que 'us comptaré, tòt lo altre de princípis d' esta mesada 's passá tantost ab surtidas, que, còm la feyna es llarga, haurem de contarlas ab mès curts mots de lo qu' ellas podé 's merexerian. Tant se val.

Veus aquí, siguent' hi ja desd' ara, que per la banda esquerra del Ter, se presentaren algunas partidas nostras de miquelets dels d' En Clarós y En Rovira, qui, al clarejar lo dia, començaren á inquietar lo cor de la divisió gavatxa qui prest aná reculant vers Sarriá, enduentse mort per la matexa espasa d' un miquelet al general Hadeln. —Altres, qui eran vora dreta de dit riu, se n' anaren cap

al poblich de Fornells, que 's troba al costat de mitx dia y á un' hora llarga de Girona. — Mercé á n' açó, nostr' ardit general García Conde, esdevingué en aucsili de la ciutat ab un convoy que des d' Olot vingueren resguardant mès de 400 infants y de 300 cavalls. — ¡ Oh alegria, oh fel-licitat may prou aponderada la nostra, quant los vejerem! Las mares se menjavan á patons llurs fills; nos abraçavam los uns als altres, y riallas y llágrimas, tòt y lo enemigas que son, barrejávanse còm á bonas germanas. ¡Fa de tant mal creure una bona sort per qui, còm nosaltres, tant dolenta la patía!... Jo no puch entendrer còm se la pensá lo general García per mès que ferm' hi benvenir vulla lo ditxo de «als grans mals, grans remeys.» — Lo que sí es cert es que l' enemich, en exa, còm en altras ocasions, primer s' hagué de atalayar de la vermelló de la plantofada, que del còm la hi havia feta la ma. ¡Tanta fou la prudencia y discreció de l' empresa, y tant forta l' escomesa que per' obrarla contra lo francès hagué de darse; y lo que sí es cert també, com 'us deya nits enrera, es, que si gavatx no vol dir cobart del tòt, tampoch vol dir del tòt valent, salvat que la valentía sia á voltas *humil*, ço es que l' humilitat fassa amagarla, còm s' amagaren pèls pallers molts dels gavaits qui per aquellas planas de Salt y Santa Eugenia desconcertats s' acafaravan. Lo fet es que bona sahó de presoners s' arreplegaren los valents d' aytal feta, y bell' hora hagueren, bons espanyols, pera mostrar que la valentía y la pietat germanas viuen en tot cor noble. Açó vol dir que tractaren als catius nostres soldats, oblidantse tantost de sí matexos.

Mentre aytal bon succés la Gracia Divinal alcançarnos feya per una part, per altra, nostra maynada anava entretinguent als gavaits part d' allá del Ter, pera que no 'ls hi vingués aucsili, que era de ben prou mal enviar, car lo riu havia vingut molt, per causa del ruxat que sens repòs des de la matinada feya. La pluja es lo que m' ha donat lloch á celebrar la compassió de nostr' eczercit, qui, tot y esser ayguajat, moll, xop de cap á peus, si ja no alguns enfangats fins á mitja cama, s' aconhortava d' anar á peu pera que cavalcassen los presoners. Veus aquí, donchs, que, l' estapeletxada mès forta anava essent, lo riu mès crescut, quant passaren nostres murs las azemblas (1) que rebudas foren còm un fill per una mare á qui l' a-

(1) Segons Toreno **2000**, **guardats per 400 infants y 200 cavalls.**

nyorament li hagués axugadas las fonts de las llágrimas. De la gent que fins á Girona las habian acompanyadas, romangueren en la ciutat pera fer lo siti 3,287 (2) homes, entornantse los restans la diada del 3, fent cascú sa vía; lo general Conde cap á Hostalrich, y vers Olot D. Joaquin Blake.

Ay! la sort se nos era mostrada molt carinyosa, pero las viandas dutas sòls poden allargar fins quinze dias. Y desprès ¿cóm 'u farem?—Bé hi haurá prou cavalls y ratas; y á mès: ¿quí dupta y desmaya quant en mitx la negror de sa desventura, li brilla sòls un estelet d' esperança?

Parlém ara de las duas surtidas fetas en esta matexa diada del 1 de setembre.

La primera habia per fi, nò sòls distraure al enemich perque 'ls del convoy reposadament poguessen fer vía, mès sobre tot, lo de retornar als molins fariners de la ciutat l' aygua, que ja des de 'l comens del Siti nos habia 'l gavatx trencada, ab lo qual greument sentirnos feya la falla de farina, mal que no us aponderaré per anit, puix á la darrería de la rondalla... ay! de l' Historia, haureu de sentir. Guardem tristesa pera llavors, y feuse un carrech de la bona rahó d' aytal surtida, que malaventuradament no exí còm al començ la bona sort feya esperarnos. Còm de fet: tot just los *çapadors* començada habian l' obra, quant exí de per aquella espessor de boschs una farum de cavalleria é infanteria gavatxa, que nos apressá quelcuna gent á la retirada que forçosament s' hagué d' empendre, y dich forçosament, no sòls per lo curt nombre dels nostres al costat del d' ells, mès perque l' obra aventurada era mès arrívola de lo pensat, car las plujas havian feta la seua, axorrancant molta terra, y axarrahínt en molts paratges la mare de la riera ó rech del molí. (3)

No sé si 'us sò ja dit, penso que nó, que se n' era passat lo general Saynt-Cyr á Fornells, y que nostre bon patrici Llauder senyorat s' havia de l' Hermita dels Ángels, mentre lo brau O' Donell escomés habia la posició de Brunyola, distrayent axís part de las forças enemigas, quant hagué lloch la segona surtida.

L' intent fou saber las gents que lo gavaitx tenia á Monjuich. D' exa surtida no 'us faré detallada historia, car no té molt de nota-

(2) Esta xifra es treta d' En Toreno: En Nieto diu 2.909.

(3) Entre dits presoners hi hagué tres personas de l' art de medicina, qui á órdes de llur segon ajudant, exiren á practicar lo servey.

ble, y 'm reca lo temps que 'ns mancaría per' esplicar un xich llargament, còm se merexen altras cosas.

Las pus dolorosas eran veure còm l' enemich sembrant anava baterias, millorant murallots, camins y demes obras necesarias d' atach y defensa; y foguejant ab pluja menuda de metralla nostres murs, principalment per l' endret de Santa Llucia, Sant Cristóphol y quartels d' Alemanys, á fi y efecte de que las runas matexas fessen lleu l' entrada per las *bretxas*. Las murallas son flacas y no 'u poden resistir sanceras: van axamplantse mès, á costa de tòts los mals que als gavaits podem fer des de la Seu, Sarracinas y Torre Gironella y ab quanta fusellería avinent no es foguejarlos. Axís alcançarem que l' enemich, tòt y sa gran artillería, no pogués assaltar la Plaça fins lo dia 19 per esser llavors prou engrandidas nostras *bretxas*.

Exa via feyan las cosas, habent arrivat los esforçats Clarós y Rovira l' un á S. Medí y prés l' altra á Montagut, y altre general francès, Jouba, habia, com diem, pagat lo pa en un regoneixement fet á la marge esquerra del Ter, hont col-locat s' habia nostre general Blake. —Empero còm moltas de las cosas que 'us dich no se sabian cada jorn y per tothom ab l' orde que jo 'us las conto y que 's saberen finit lo Siti, no 'ns podian escalfar las sanchs còm 'u hagueren fet tot seguit sabudas.

Contantvos ara l' altra surtida del dia 15, tindré dit lo que recordo sobresurt mès d' aquex setembre fins á la diada de l' assalt, qu' es entre tot, còm la montanya de la mare de Dèu del Mon al costat de las que li fan veynat.—La surtida de que us parlaré altra fi no tenia que desventatjar á l' enemich de per certs endrets, y passar temps pera ben amanirnos dintre las murallas. —Empero ja que 'm vè á la memoria, diem que 'ls gavaits habian la diada del 6 recobrat lo santuari de Nostra Reyna dels Angels, passant á mata y degolla llurs defensors, de que sols se lliuraren tres oficials y lo comandant Llauder, qui s' escorregué per una finestra.—Anem ara de dret á la surtida, que, per si 'm passava per alt, costanos quaranta tres ferits. D' ella sí que puch ben recordarmen, y aquexa mica de ratlla del front me guardará de mentir.

Triada la colla de cada cos de guarnició y d' altres que volenterosos oferiren llurs vidas, nos aplegarem á la plaça del Ví, hont se 'ns feu un parlament, dientnos lo projecte nostre gefe D. Blay de Fournás, de quals virtuts mès d' una volta 'm lleurá parlarvos. —Lo in-

tent era anar dretament contra los canons enemichs y clavarlos y malmetrelos tant que poguessem. Cascú 's posa là ma al cor, y no es hu sol á qui los glatits fassan duptarlo. Formats en batallas ordenadas, y feta una estona d' espera, y provehits de claus, martells y arreus de foch, desfilam en bon orde y decidits á Sant Pere: trobam lo portal de França (còm se 'n diu ara, ó de Santa Maria com també se 'n deya alashoras) aparedat, mès en un dient de «crech en un Deu» franquejam lo pas. Pres un xich de punt á la plaçeta de dit Sant, nos foragitam per Pedret, afanyosos, llestos còm si talment haguessem álas als peus; tant llestos, que 'ls gavaits, còm qui va desensopintse d' un llarch sò, veuhen fet força mal, tot donantsen l' escusa. Ja sobre sí, alló, alló fou axam de balas que per devant, derrera y entorn nos sentirem; pero ja es dada l' espenta y... ¿quí atura al Ter quant s' ix de mare? — Menyspreant tot perill, nos pujam per las baterias, clavant y malposant canons y cruenyas á que nostras mans arrivan.

— Jo no sé d' hont us exía la forrolla. — interrompé 'N Joan, sens esment de que ho feya.

Y no sentintlo l' acafarat Xacó:

— No 'n teniam tantas — proseguí — còm n' hagueram pogudas aprofitar, puix altras per mala sort, á fer mal no vingueren, y lo gavatx prest nos dispersá ab crescuts reforços. Per ço digué lo gran coronel irlandés Marshal ó Marshall, que no li ve á una lletra (1): «gran victoria hem perduda.» ¡Quins ditxós tant gays tenia! A l' hora de la mort... mès ja me 'n recordaré ans de gayre, quant 'us contia l' assalt que li costá la vida. — Al parlarvos de l' aplech que á la plaça del Ví ferem, preparant la surtida, déyavos que á ningú son cor li digué de nó: mès ay! las obras desmentiren algunas confianças, puix al retorn s' incorporaren á nostras filas certs dels qui s' habian compromosos á venir. La veritat per planyívola que sia, s' ha de dir, qu' es mitja mentida callarla quant se sap.

Exa fou la surtida de que tant s' es parlat, y que á molts nos serví d' assatx pera las penas y treballs que habiam de testificar y sufrir quatre jorns després, en lo may prou renombrat de l' assalt.

— Ja s' es finit? — preguntá En Sisó y ab ell la muda curiositat de tot lo rotllo.

— Axó pla. — respongué Mossen Pau.

(1) En Níeto diu Marshal; En Toreno Marshall.

—Paciencia *et non grunyatis* que deya lo gat á la rata. Nos trobam á mitja mesada, y ans d' empendrerla avant, haurem de fer cóm á la plaçeta, un xich de repós, puix sò dit ja molt, y lo que manca se porta un' engruna de cavilament, car es braument *embolicadot* y la febra ab que practicat fou no 'ns dava lloch á pensarhi, y lo que no fiu llavors be 'm cal ferlho ara, que son passats més de sexanta anys: si ha d' anar lo menys malament que jo puga l' Historia que tant devotament escoltau, tant devotament, que, si la veritat de sí ja no s' ho merexia, fòra prou vostra *devoció* pera que jo m' esforçás á ben contarla.»

La present vetlla s' habia ajustada á la llar més gent que pas las altras, y d' ella, cascú reposá á sa manera: qui rahonantse tot bax ab lo vehí de lo sentit; pero còm era tant bax, bax, dirto no puch, lector meu, si alabavan ó 's burlavan del pobre vellet, que ni lo respecte á las personas tapa sovint la boca á la maledicencia; — altre s' entretenia esparpillant lo foch, que sol esser bon arbitre pera ben assentar las cosas dins la memoria;—altre contava algun cas d' armas qu' ell habia presenciat, qual recort li habia dut los d' En Xacó; esperant tots lo seguiment de l' Historia, qu' ell feu poch mès ó manco còm veureu.

«—Dels escarments nax discreta sabiesa, y lo gavatx que tants n' habia tastats á Monjuich, segons entenguereu nits passadas, fos per lo rosech de conciencia que habian de darli las condempnadas malvestats que feya, ó bé, y ço fa millor cara, per' estalbiarse sanch que ja 's debia sentirse regalar de las venas, remetenos un parlamentari la tarde del dia 18, bandera blanca al ayre, mostrant desitxs d' aveniment y treva, parlant tractaments de rendició de la Plaça. Empero exa 's feu la desentesa veyent lo parlamentari atansarse ab altres oficials. Aquella bandera blanca era ovirada, si fa no fa, còm un nuvolet del cel, que no fa ni mal ni bè; y, seguint la comparança, axís còm al nuvolet una ventada lo porta y altra se l' enmena, feu retirar la missatgeria una descárrega que las torres de Condestable y Gironella li endreçaren. Açó, després de fet lo qu' en las primeras vetllas 'us diguí 's feu sempre, ço es, tornantloshi á dir, còm á dir se torna la resposta de las cançons, nostra ferma resolució de no voler tenir ab ells cap mena de tracte. Ells prou s' esplicavan; y de per açí y de per allá, xarrotejavan las rahons que los hi venian; mès un hom es tant dur per' entendrer la recoquillada parla qu' ells parlan!...
—Nom de tots los diables, quant lo missatger arrivá al *fosso* del Cas-

tell á contárloshi nostra ben rebuda, minyonets de Dèu, alló, alló fou veure l' ira ab que nos foguejá las murallas engrandintnos las *bretxas* que hi teníam.—A la tarde (y açó fou sabut apres) feren venir ingeniers á guaytárselas y convingueren l' assalt per l' endemá.

Còm de fet succehí.—Dos quarts de quatre acabavan de caure, quant arrivá al general la nova de que 'ls enemichs resoltament venian per aquells clots de S. Daniel y demés contorns. Al saberho, tòts nosaltres nos miravam, còm volentnos dir, si ja francament nò 'ns ho deyam; « nó 'u esperas, nó, ab mes dalé que jo; no frisas tant per' ensangrentar nostres murs, no escoltas còm jo tant forta la veu de nostra Patria. » Mentre tant, ells anavan acostantse, acostantse còm un esbart de corps. Empero nostre brau gobernador, arrosantse d' espatllas á tot advertiment que se li feya, miravals venir reposat, fret, test y ab una rialleta al llabi semblant al arch de S. Martí, qu' exís no després, còm deuria, mès ans dels llamps, de las tronadas y la pluja. De cos lo general no es tant alt com molts de nosaltres, pero s' ánima 's pert per entre 'ls núvols, y còm l' áliga reyal, damunt de tots nosaltres bat las alas.—Mireulos als gavaits: vuyt mil homes, arrenglerats en quatre columnas de dos mil, enlluernan la vista ab lo pampalluguetx que fa la claror cayguent sobre las armas; guayteulos; ara semblan quatre llencas d' una gran riuada. Mès nostre cor no s' esglaya, nó: lo bon orde en tot fa presentirnos victoria.

Ja es vinguda l' hora, ja 'ls tenim açí: escolteu. Lo repich de las campanas, l' espinguet de las trompetas, lo tro dels tabals y 'l brugit de las descárregas barréjanse còm las fressas de la tempesta. No eran ells cobarts, nó; si ho fossen estats, perqué nos haguera dat á naltres Dèu la valentía?— Còm un bufarut de tramontana, tot dèu vivent se llança á las murallas, puix ja qualques enemichs arrivats son al quartel dels Alemanys. Vers ells volan nostres valents del regiment d' Ultonia, y hu per hu morts hagueren los francesos, á no enrunarlos una paret qu' enderrocá l' artillería gavatxa. Empero qué hi fa? Pensat fredament, apar que la mort dels braus hauría de descoratjar als qui 'ls environan, mès axó no es axó: la mort d' aquells valents soterrats, fou còm un encís que 'ns dugué á la lluyta, á las proesas. Cert á rafé, ab la llum del sòl semblava devallarnos l' ardidesa, que jo, al mirarme, creus me feya de la grandor de mon esprit. ¡Perdoneu: passavan ensemps tantas cosas, que temps me manca pera contarlas!—Altra columna escomet per duas voltas lo por-

tell fet á la part de Santa Llucia y duas voltas n' es represa per aquell irlandés En Rodolph Marshall, per aquell cor gran, que tant encen nostre menyspreu de la vida, quant al pérdrela ell, ferit de mort, esclama:—« no 'm dol, ans m' alegra, morir per tal causa y per tant valent poble. »—Tres columnas mès passan tòt vora Galligans per' atacar als de Sarracinas, mès també n' han de fugír.—Duas mès... (ca! si semblan axamanarse!) duas columnas més, dich, atacan las fortalesas d' Alemanys y S. Cristophol: pobrets! no deuhen saber lo nom de D. Blay Fournás qui comana la defensa; y que, si per alguna estona asseutarhi poden lo peu, amatents serán los regiments d' Ultonia y Borbon pera tornar á fer ben catalans... ay! ben espanyols, aquells endrets.—Nafrat cau D. Salustiá Girona, á qui si altre no, l' haguera envalentit lo nom que duya, y digne del lloch que buyt ha jaquit se fa D. Carles Beramendi, sens que valga als gavatxs l' ajocarse pera lliurarse de nostr' enardiment: bombas, magranas, sachs de foch, pedras, tòt los hi cau damunt, y morir de una mort ó altra poch li fa; lo que cal es que morían.—Qui no ha vist alló no sap qu' es ver' alegría, que fins terra y cel apar que 'n senten al contemplarnos. Alló, alló es remanament de gent cridant y bagolejant, ells còm á famolenca lloparada, y nosaltres... nosaltres còm á febrosos lleons, que perque siam còm ells, deu portarlos l' escut d' armas de l' Espanya (5).

—¡Y jo que no hi era, oncle Xacó—barbotegá En Sisonet.

Ja te 'n pots planyer, bordegás, válgam Sant Narcís gloriós! La fam, la miseria, tot 'u oblida tothom á cuyta corrent vers las murallas. Farsidas son de gent, y no empassegan hu ab altre, dónas, ni homes, paysans ni soldats, axís com pèl cel no 's fa nosa hu al altre cap estel dels cents y milés que hi campan. Cascú verament sembla haber un dit al cor que li signia los paratges en que mester es; y en tant, nostre General ho reviscola anant de çá y de llá com lleugera oraneta á qui la vista no pot seguir. Per tot, per tot arreu d' en mitx d' aquells baluerns fa sobrexir N' Alvarez la sua veu; y si algú, còm dias passats, li pregunta hont se retirará: «*al cementir*» li

(5) L' onclet s' oblida de mencionar d' una manera especial al segon comandant de las *bretxas* d' Alemanys D. Marian Tur, qui, veyent que un oficial francés atravessar intentava lo pas del quartel antich del novell, anà á oposárseli; mès, no poguent, per rahó de las vigas y altres runas, s' apedregaren, fins que l' enemich fou mort d' una escopetada per un valent dels nostres. (Minali).

respon. Be ho pot fer qui insulta la mort, nò escoltant avisos dels qui temen mès la seua que la llur. ¡Tant y tant gran es lo coratje que l' alena! — Vensudas son tantost, còm prest ho serán las altras duas, las columnas que assaltat han lo fort del Calvari y atacat lo *reducto* del *Capítol* y lo portal del *Socós*, més encara dura aquell carriquetx d' ossamentas, per damunt las quals debades los enemichs s' enfilan; encara vermellejan las ragueras de sanch;... tots som germans, ja ho sé; pero un hom tè un arrel de fera. — Encara avuy, al contarho, sento embriacarme ab aquella sanch; encara còm mès ne veig, més 'u oblido tot, fins lo nom de cristiá que duch. Ay! mentída sembla que sian las matexas que senten aytals goits las ánimas que s' alegran ab las bonas obras!... — Y perque vejau si parlo ab cor sancer, sapiau que grans esforços de flaquesa 'm costava retenir las llágrimas dins dels ulls, quant, haguda la victoria, fredament guaytava tantas dotzenas de cadavres entristint l' herba del sol. ¡Quantas esperanças de mare estrijoladas! ¡quanta racança de fills y enamorats dada al desesper ab la mort d' aquella gent! ¡Quantas vidas tal volta sacrificadas á un home, á un sol home foll d' ambició!... No habia de doldrese d' açó y de molt mès, qui plorava llágrima viva per la mort d' un cunyat, pèl desconhort ab tanta rahó tingut per una dolça germana, y per la pérdua de tans bons amichs!... Valgué mès, empero, una cosa qu' altra, y quant Dèu la permeté... Tornem, tornem á lo poch que 'm resta ja de l' assalt pera contarvos; de l' assalt que... poseuhi força esment pera recordarho: fou donat la diada del DINOU DE SETEMBRE.

— Dinou de setembre. — repetí cada circunstant, per' assegurar bè la recordança.

— Tres horas feya ja — prosseguí l' historiador — que durava; y si algú sentíase llassat era ab un llassament d' aquells de que nos dol reposar pera no sentírnosne. Empero nostra gloria es ja cumplerta, y al tráurens la pòls y sanch y aconduhirnos las feridas, nos miravam altra volta uns als altres, com dientnos: — « jo 'u voldria veure còm 'u has fet millor que jo. » — Axís se fòra termenada tant gran feta, si la pietat no aconsellás lliurar alguns de nostres ferits, qui, fora muralla, estesos bregavan ab la dolor de llurs feridas. Mès ay, negra desventura la nostra! lliurarlos no 'ns jaquí lo foch que des de per aquells murallots feren á nostra desarmada partida los francesos. Per ço, entr' altres, de tenir haguerem l' esgarrifança de veure

morir á un pobr' alemany qui per vint horas mortals... (prou feyna ho gosa dir la boca!) per vint horas mortals agonitzá fins á morir.

—Quin mal esperit guiava á n' aquella brivalla!—Digué 'N Joan, fent cruxir las dents.

—Ja ho ha dit prou l' oncle—opiná Mossen Pau—lo de la cega ambició.

—Un mal esperit—continuá lo bon vell—que los hi costá prop de dos mil homes entre grossos y xichs, mentre que la defensa de nostres drets, valguenos á nosaltres, nò la mort, mès la vida eterna y gloriosa de tres ó quatre cents, entr' ells algunas donas, qui mostraren no esserho tant de cor còm de cara.

Ab tot açó, digueu ara: ¿qué pagariau, qué donariau per cada ferida de las que d' aquella diada porto?... Ho dich ab tant' ánima còm Déu m' ha dada: si per quelcom m' entristex lo pensament de la mort es per pensar que ab ella, s' han de perdre tantas feridas.

—Temeu per las de l' ánima, Xacó;—consolá Mossen Pau al afadigat *veterano*—que Nostre Senyor ray, mester no ha semblants penyoras de vírtuts.

—Ja ho sé, gracias á Dèu, ja ho sé—contestá l' agrahit Xacó. —y á mès restanm' encara bons companyons, qui trauhen la cara per mí en l' aniversari que 's fa cad' anyada á Girona; y quant ells manquian, ja vindrán fills y nets que me las agrahescan com á tots. (6) »

Y fent una estoneta de silenci, afegí com pera justificarse:

—Ja sabeu que no solo envanirme massa; y per tant, quant só dit lo dit, es perque mon ergull... ó lo que 'n vullau dirne, apar que ja 'l vol lo cel. ¿No fa, senyor Rector?

—Certament; car persona que no s' hi haja trobada capaça es de fervos la merescuda justicia.

—¡Pobre de qui me la disputás, si jo era com En Xacó!—opiná En Joan, ab un de tants esclats de son incurable mal.—Lo recort de mi solsment, fórali ja de prou cástich al altre món. Y nó per lo poch ó molt que de la gloria pogués pertocarme, (que axó, còm tot lo

(6) L' aniversari consistex en anar lo excel-lentisim ajuntament seguit dels *veteranos* fins á S. Feliu, en qual plaça se fan salves ó descárregas per la tropa, y en qual esglesia s' axeca un túmol, que recorda las pus memorables fetas dels sitis, y 's pronuncía una oració fúnebre á ellas refent.—Entr' altras cosas, recordam sempre á hu dels *veteranos*, qui va barbotegant, sino cridant, pél camí: «¡jo, jo só qui tirava!; aquexos altres (referintse als qui li fan costat) sols feyan cartutxos»—rasgo d' ergull qu' enternex en compte d' indignar, cóm en boca d' altr' home faria.

que diu á un hom faria de bon condonar) mès per Girona,... per Catalunya, per Espanya... per Sant Narcís matex fòra per qui 'm doldria.

—Donchs á mi per tot ensemps, jo 't floch!—digué 'N Siset.

—Bè, tu ets menut encara, fillet meu.

—Qué voleu que 'us diga, nostr' amo—aventurá hu de la rodona—petit ó gran m' apar no va del tot desviat.»

Y anava En Joan á replicar còm solía, quant intervenint lo prudent senyor Rector digué:

«—Los homes han mès ò menys generositat, y cóm aytal virtut ni sap ni enténdrela pot la maynadeta; per ço ha dit lo que ha dit En Joan. Ara, á tú, Jordi, tampoch te manca rahó, que cascú tè dret á lo qu' es seu, y bona la faríam si axís no fos.

—Bona la farem—digué ab ayre de bulla En Xacó.—bona la farem si vosté, Mossen Pau, fa durar gayre lo sermó: haurem de dir lo sant Rosari y deixar l' historia en mal estat.

—Teniu rahó, teniu rahó de sobras.—Respongué rialllerament lo capellá, fent signe á tots de que callassen, lo qual cumplert seguí l' *arrondallada* historia en los següents mots:

—L' acció de guerra ja es passada: ara las lleys de la rahó bè semblan demanar repos; la gaubança brolla en totas las personas victoriosas, y fins en las abatudas migra pera sortir' hi; no hi ha un pam de terra en nostres murs senyat de deshonra; lo sol de pau bé apar hauria de véurese, mès que fos per en mitx de nuvoladas. Las altras vegadas cessaren los gavaits quant Girona los hi doná una prova com la d' avuy; mes ay! que los gavaits tenen un general prou arriat per' esclamar: «—convertirém lo siti en bloquetx, y lo que no pot la metralla, bé ho podrán fam, fret y febras.»—Massa rahó tens, cor enferehit, massa rahó prova tens la falla de repos fins pera qui tant y tant n' es esmarçat per murs y forts, per carrers y plaças, per quartels y per esglesias y per tot arreu. Ni sols ab un xarrup de ví pot apagar la set cap de nosaltres... ¡Dèu mèu, Dèu mèu! encara mès treballs, y l' ullada nostra no sap ficsarse pèls contorns de la ciutat, ni pot escoltar l' orella l' amenaçanta veu ab que li parlan... Mès que párlian, ¿qué hi fa? altra veu apagará la llur dientnos:—«la mort de vostres germans 'us confortará pera seguir la gran obra en que vostra sanch heu empenyada!» Y aquexa veu s' haguera anat estenent cóm las tronadas, si ja la fam no hagués estada prou pera

fernos oblidar tota repugnança vers las viandas ab que haguessem d' assaciarnos, y ja des d' ara pas tant còm volgut hagueram.

Passem anit en l' ayre per aquexas miserias, puix bè massa nos lleurá rebejárnoshi en las vinentas vetlladas. Diem sòls que las bonas carns, vull dir, las que nos alimentam vuy dia, eran del tot consumidas, salvat algun bossí de porch, que gentilment donaren al Hospital algunas bonas casas. Y còm nó, ¿si los aliments que al començ del Siti teniam, podian allargar sòls y á tot estirar á quatre messos, y 'n feya ja cinch que nostres mals enfellonintse anavan? — A las darrerias d' esta mesada de setembre fou, donchs, quant lo gloriós Alvarez enginyá començar l' us de la carn de cavall, pera qual intent ohí parer dels deguts senyors metges, que, essentli favorable, prest sortejárense, sens diferencias de personas, las casas, quals cavalls habian d' esser las primeras víctimas. ¡Pobres bestias! fins ellas pagaren nostra penuria, torçántlashi l' us pera que criadas foren!

Açó succehia lo 27 de setembre, còm véurese pot pèls llibres que de nostre Siti parlan.

D' açí en avant tot se muda còm de dia á nit. Pèls hospitals y carnicerías altre mena de carn menjívola no 's veu que la que 'us sò dita, la qual per aliment sá que donguia, per mès que la falla d' altra fassa ben-volerla, no pot fer tant profit á tothom, còm no cal esplicarho. Empero fins benehíamla nosaltres, car sens ella hagueram fet lo camí de mès de quatre (sobre tòt de la pobressalla), puix las malaltias mès verinosas sentirse feyan còm pedregada que son. No 'us parlaré de totas ellas, que ni jo ni vosaltres hi som entesos: basta dirvos que n' hi habian que dexavan per tota la pell uns pichs negrosos; que las feridas se pudrian; que lo mal del vòmit era cada jorn pus estés, y ensemps la bojería entre la jent adolorida de la testa.

Y tot açó, que us esgarrifa, es sòls la broma que comença á ennegrir lo cel.

Exiu ara lo cap en finestra, contempleu l' estelada, y 'us sobrecullirá magestuosament l' omnipotença de Dèu que la sosté, còm nos sostinguè á nosaltres.

VETLLADA SESTA.

Mes d' Octubre.

«Moltes cases son tancades
Dels uns morts, d' altres qu' han fuyt,
Y l' herba del cementiri
Per carres y plasses surt.»

M. Aguiló.

«—Axís, atía bè la llar, Jordi; nó mancará llenya pera la *rondalla*, qu' ha d' esser curta; atía, que lo foch may diu prou, y apar no esser ben content fins que ha consumida la llenya del entorn; atía, que tothom puga ben escalfarse; atía bé, còm 'u feyam nosaltres per Girona, pera que no refredás á ningú la fredor de l' agonía. Atanseus' hi atanseus' hi bè tots, per si pietat de mala lley escórrese volía en vostres cors... ¿voleu dir, donas, que no us en mancará pera...

—Conteu, conteu—respongueren resoltament duas que se n' habian ajustadas.—Diu qu' en lo Siti també n' hi surtan, y las volem veure.

—Anem, bè—parlá En Joan—mès que la llengua 'us sia en repos.

—Ellas se guardarán—digué Mossen Pau—de voler esser manco qu' En Sisó.

—Grans mercés.—Respongué lo noyet ab triomphant ullada á las donas, qui callaren, qual *sacrifici* degudament fou estimat, començant l' oncle Xacó:

—Ja que avuy tenim donas á la rodona, que digan ellas: ¿vos veuriau capaças d' aponderar prou bé la racança ab que 'us veneu lo grą, que tanta suor vos ha costada d' espigolar? ¿No fa que á voltas

plorariau, si gosasseu, pensant que vostra espigolada fará pila ab lo que no ha costat ni un terç d' arreplegar?—Aqui teniu, bona ó dolenta, una comparança de lo que ja 'ns succehia al començ del mes d' octubre. Tants treballs y penas significavan las cosas servadas, que al pensar habia de ferlas llur la gavatxería, se 'ns nuava lo cor, y esbargiam aytal pensa, resolts á morir ans de veurho. ¿Qué us diré? No hi ha mals, per greus que sian, que no tingan poch ó molt de goig, quant no se 'n fuig l' esperança; y nosaltres debades lluytavam pera tenirne: l' esperança fugia esporuguida, còm coloma del esparver. ¿Vos maravella açó? Donchs mès nos corsecava á nosaltres veure la rahó ab que alguns desesperançats sobre sí mateixos s' esforçavan pera mantenir fermesa, ¿Y ab quin dret podiam precisarlos á tenirne, si una á una allunyarse veyan las prendas mès aymadas; si, una á una, las confianças pus aconhortadoras s' anavan fonent, fonent, còm boyra qu' eran?—L' un s' acostava al altre, y gran sort era, si s' amaynavan las penas de cascú contántselas. Per carrers y plaças se sentian crits y gemechs, y 's veyan las pus amargantas miserias. Fills, que vanament mostravan á llurs mares tanta tendror que podian; mares y esposos demanant fortalesa á Dèu; y no hu sòl, pero mès de quatre morts de fam.

Y á tanta malura lo zel del Gobernador y la Junta no hi abastavan. Ab lo nou general, dit Augereau, qui arrivá als francesos, vinguerenloshi novas forças, y per tant, nous dols pera nosaltres ab l' estrenyament del Siti. Per altre cantó, lo mateix mal esperit (Dèu me valga) hagué d' inspirárlos l' arbitre de posar pèls camins de vinguda cans lladrayres y cordas de través ab esquellas y altres fótils pera que fressejás la poca gent qui anar y venir podia, y, escarmentada, no repetís l' intent.—Veus aquí, cóm á mitjan mesada la pobra deu romangué tantost ben axuta, y veus aqui ara còm tants de mals s' engrandiren ab la mala resulta del intent que á sentir anau, y 'us provará ment pèl coll, qui d' açí en avant ciutat ne diu y nó cementiri de Girona.—Y perqué vejau la rahó ab que parlo, considereu que bèn trist profit nos esdevenía de las victorias que nostres germans lluny de Girona alcançavan ó alcançar devian. ¿Qué 'n treyam, sinó ben poch, de que 'N Llobera ab los seus encalçás als gavaits fins á llurs campaments matexos? ¿Qué, de que N' Odonell regás de sach gavatxa los endrets per hont passava? ¿Qué, de que 'N Milans, valentse dèl enginy de fer posar als seus la camisa sus

las calças pera distingirlos de l' enemich, de bella nit batallás y vencés als francesos? Tot lo qu' açò podia darnos era dalé, y dalé no 'n mancava á qui era bó y sá.—La feta de que 'us parlava nos costá gran tristor, no sòls perqu' exí fallida, mès perque ja 'ns la veyam segura; perque 'ns fugí de la boca la mel qual dolçor començavam á llabiejar.—Quatre mil duros que 'l general Blake nos habia enviats acabavan d' esser consumits, tant depressa com 'u será eix bruquet que tiro al foch, quant s' estengué per la ciutat la nova de que 'ns venia un convoy. Mès axó era tanta fortuna, que còm qui somnia sabent que ho fá, nosaltres creyam verament que somniavam; mès cartas de personas acreditadas nos mostraren que eram desperts. Y encara que no fossen las cartas, era bè prou l' á grat scient enganyarnos, pera amanyagar nostr' engany. Empero nó, nó: son los ulls de la cara, nó de la fantasía, los qui miran nostre desitjat conhort, los qui fan que la pensa follament se desencadenia. Y cosa còm aquexa bè 'us haurá pròu passada á tots vosaltres. Si teniu una pena, y sòls ovirau un remey que 'us l' ha de matar del tòt, ja no seriau contents ab no patirla, mès 'us rebejau per avant ab las alegranças que, curats del tot, heu de sentir. Axís nosaltres, creyent induptable bon socós, nos resquitavam de lo sufert fins llavors, fantasïant; aparellant batallas, nombrant generals, divisions, projectes d' atach, armas, balas y victoria complerta. A fins la meua germana (y lo que dich d' ella dich de totas las donas) á fins ella (Dèu li perdó) se penedía de las llágrimas tant justament derramadas per la mort de son marit y per lo rezel de la mia.

—Ho veus?—li feya jo mentre aprés de qualque foguetx veyam devallar montanya avall dels Ángels alguns bagatges.—Y ella, sens dexarme finir, penedida, com só dit, de son dupte:

—Perdónam, germá meu;—m' interrompia—mès hem patit tant fins ara que...—m' anava dient prenentme las paraulas de la boca;—mira: menen presoners; guayta: han calat foch en la host gavatxa... las flamas s' estenen... y ells fugen, ¡traidors de mala lley! bè será pitjor lo foch del infern.—Dèu del cel! y son certas semblants veritats? Dígasme, germá meu del meu cor; dígasme que no 'm fa parlar la febra.—Y açó dient, me mirava fit á fit, m' estrenyia de mans, me besava lo front, y semblava no tenir prou fasomías per' esbargirhi gaubança. Y jo... jo tal me feya, no sabent tornar en mí d' alegria. La contemplava á ella, y còm ella 'm passava la ma péls

ulls, y no sabia qué ferme: volia parlar, y volia callar ensemps y capir no podia com mon cor, tant empedernit per la dolor, sabés sentir tanta ditxa. Aquella fumarola y aquell brugit p' en mitx del qual nostra gent venia, m' embriagaba. ¿Y qué 'us contaré de quant los vegerem entrar gentils y ayrosos pèl portal de l' Areny? Dèu me perdó, Senyor: aixís Vos debiau esser rebut aquell temps la diada del Ram.—Ja 'ls tenim á la plaça de las Cols... mès ay! aminveu, aminveu vostre goig: sòls han entradas unas 160 azemblas, col-locantse aprés l' ardit general O' Donnell qui comanava, entre lo castell de Monjuich y fort de la Reyna Ana, mentre qu' en vá obrim nosaltres ulls y boca d' ansia afexugats, esguardant lo restant dels bagatges. Ni en palla ni en pòls se n' ovira cap d' altre, sens que d' un sopte pogam darnosne rahó.

—Valgam la Verge del Món! y vostre germana?—preguntá una dona de la llar.

—Ma germana, ja podeu pensar: s' esbojarraba miratme y esclamant: «—ay! qué pocas vegadas son malasaguanyadas las llágrimas, Santa Bárbara meua!»

—Y tenia rahó, forca.

—Be massa 'n tenia ella, puix las viandas que 'ns habian de resexir las forças, serviren, tantost arreu, pera fer pus cruels las del gavatx, salvantne ben pocas los traginers, qui fugiren ab llur bestiá y los de l' escolta. ¿Heu vistas may més desitxas en mès pocas horas?—No cal que m' hi detinga: cascú de valtres pot considerar qu' axís còm ans tot eran plans de victorias, aprés... aprés tot eran ferestechs planys de desesper, tot esbotzaments de cors, malparlant de l' empresa, y un qu' altre renech,—es la vera veritat,—sobre de lo folla qu' habia estada la pensa dels qui proposaren l' entrada de res. ¡Sort que las desventuras ellas matexas ja escusan los pecats que 's menan!... Lo que som los homes: lo dia hú de setembre... mès ja veig que sospitau quant dir voldría, acomparant aquella diada ab la present.

Apres de tot açó, còm en tota malaltia forta, se seguí lo que 'ls senyors metjes 'n diuhen *crisis*, ço es, aquell estat fexuch en que vida y mort lluytan que mès lluytan; y parlo de la vida y la mort, car essent tots còm desenterrats, clamavam: «que 's defensia la ciutat: enderrochs y ossamentas seran la millor crida pera l' esdevenidor.» Y axís, si las miserias no 'ns dexavan clucar parpellas, nos sentíam

l' ánima en braços d' ángels adormida. — Y exa fal-lera que 'us semblaria de canalleta si no 'n coneguesseu la causa, s' estenia y 's feya mès y mès gran ab lo nombrament de tinent general que á nostre Gobernador vinguè per aquellas diadas, (1) y ab un donatíu de 10,000 duros fet á las enviudadas y als orfens. (2) Ab l' una cosa 's donava justicia á la valentía, ab l' altra á la desventura, es á dir, á duas valentias; una que clamava ab forta veu: *quant no hi haja vianda menjarem fusta*; y altre qu' ab silenciosa resignació deya: *jo 't perdono, fam, si 'm matas.* — Quant m' hi paro, 'm faig creus de lo que passá ans de que 'l *sí* exís de nostres llabis. — Girona, Girona de mas entranyas, si tú no t' has guanyat lo títol d' INMORTAL, la virtut es pecat y abundó la miseria! — Anem avant. Vingudas los hi eran als enemichs mès tropas y viandas de la part de Figueras (3) per un cantó y altres péls endrets de Darnius, essent abduas voltas braument malmenats per nostra maynada, mentre que, dins la ciutat, los pochs que fets habian escafinys de menjar carn de cavall, rata y tota mena d' animal fora d' ordinari us, ja 'n feyan ara llamineria, puix á fins exas carns mancavan. Cert á fè mitjas ganas de plorar y mitjas de riure 'm dú lo pensarhi, còm me las feya lo trobarm' hi: las de plorar, per lo que tòts enteneu; y las de riure perqué may sò sabut fins vuy dia, lo nom d' una sola persona á qui matás lo fástich ó l' escrúpol. Los llafugas, llamenchs y llambruscas, que tots exos noms los hi venen còm l' anell al dit, ja 's donavan mal dels escandays qu' habian fets, tant mès, quant perque no li xiulassen á l' orella, nostr' invicte Gobernador maná posar per cantonadas y papers públichs un bèn rahonat escrit, sobre d' axó, del entés senyor metje Nieto, que, ab lo bó que ja 'n habia dit un tal senyor Viader, també de la matexa art, las bonas midas presas per N' Alvarez lligaren llenguas y taparen orellas còm la gent de bè desitjava.

Emperó no era solsment de carn nostra miseria: lo que nos acanyolía mès de jorn en jorn, era la mala farina, puix per falla de molí

(1) Lo Diari qu' en la ciutat se publicava li dedicá las següents paraulas:

«El que ha conservado y sostenido esta Plaza en medio del desamparo aparente que nos afligia, el que con su ejemplo señalaba á cada uno su obligacion, el que en circunstancias tan críticas llenaba nuestro espíritu de confianza y de entusiasmo, el alma de la memorable defensa de Gerona, D. Mariano Alvarez (que nombre tan grato para España!) ha recibido la recompensa tan debida á su inapreciable mérito y servicios.» (Blanch).

(2) Ex donatíu lo feu l' assamblea de Carles III.

(3) Constava lo tot de 100 infants, 60 cavalls, 2 canons y 50 carros.

habiam de moldre 'l gra... es á dir moldre: esclafarlo ò xafarlo dins de cascos de bomba y morters de cuyna, ab pedras, balas ó lo que podiam. Ja sè perque somrieu, nostr' amo, y á fé s' ho merex pensar que la necesitat fassa bonas cosas fetas pèl dany; y açó 'us probará cóm, per grossos que sian los dols, sempre, sempre (fins quant fuig l' esperança de remey en la vida) tenen un costat en que pot llegirs' hi lo sant nom de Dèu.

Y quina rahò tè lo parenostre quant diu: *lo nostre pa de cada dia daunos, Senyor, lo dia d' avuy!* Lo que naltres menjavam no era pá: era un romesco de farina y segó y broça qu' á tothom desventrellava. Ay! qui vulla tenir vera basarda á l' infern que passia fam. La fam mena al cos, còm lo pecat á l' ánima, tòts los mals. Y bé: ¿quinas altras podian esser las armas que 'ns fessen cedir? Quant es sols la pobressalla qui greument patex, lo folgament dels richs ho entramaga: mès quant tothom se sent ferit, llavors fòra ximple l' engany, y al estat del siti en que 'ns trobam, capellans y frares, soldats y paysans, richs y pobres, tothom 's planyia. Y ab los planys, s' abat per çò ningú? La meua, ni crech que cap historia recordia lo nom de cap; ab axó, callem lo d' alguns, qui, ab lo fet d' esser bèn oblidats, ja tenen prou castich; (4) y anem dient que cada dia s' anavan estenent las malaltías per Girona, cóm s' hi estenen los ayguats quant las tres ayguas s' hi barrejan (5): y axís còm als ayguats lo que 'ls costa es ficarse dins, que després sens pietat crexen y mes crexen, axís á nostras malaltias, ja pèls hospitals lloch las hi mancava, (6) y 'ns mancavan ensemps los remeys pera curarlas. ¿Qué diré? ¿qué us aponderaré? A la ratlla de 300 (7) eran los malalts al termenar exa mesada d' octubre.

En tant esgarrifador punt las cosas, los gavaits, ab lo nou general apel-lat Augereau, construits habian dos *reductos* ab bona artilleria, pèls cims del Putx Blanch y de Sant Medí. Per nostre part, ans de lo que us contaré còm á fi de mesada, En Blake y N' O'Donnell habian hagut de retirarse de Brunyola l' un cap á Vich y de Santa Coloma l' altre, habent lluytat debades còm esforçat patrici y ha-

(4) Curiós es lo « Breve persuasivo contra el pernicioso escrúpulo de comer carnes saludables » qu' escrigué D. Joan Nieto, còm amaradas d' un agre-dolç están las paraulas ab que menysprea als *agonitzants* ó *erma-frodito-simios*. (Pág. 115.— Nota.)

(5) La referencia se fa al Ter, Onyá y Galligans.

(6) Sòls de la guarnició moriren en exa mesada 733.

(7) 298.

gut d' abandonar al gavatx la vila d' Hostalrich y las provisions que á nosaltres devian dúrsenos.—Est general O'Donnell es qui posará punt á la historia d' anit.—Vinguda era la diada de Sant Narcís:... axó, axó; esparpilla bè 'ls ulls, Sisonet, que may veurás un jorn en que ton Patró haja sigut mès honrat.—Los gavaits, pera mostrarnos la gaubança que tambè 'n sentian, tirárennos lo 29 d' octubre, jorn en que ja sabeu s' escau... donchs nos bombejaren ab més d' un centenar de bombas que feren pujar al cel las ánimas de moltas personas, qui malalts jeyan per l' Hospital Militár y Hospici, pera que poguessen dir á nostre Sant Patrò l' arrelada voluntat que li portava sa filla Girona. Y lo Sant de nostre cor, còm devia alegrarse, veyent desde lo Paradís la professó que li feyam, sens may girarnos á guaytar d'ahont exia l' espeçor de balas que 'ns guerrejava, ni 'ns aturava l' esglay, veyent caure pél sol companys ó gent qualsevol de la professó. Las fressas dels tirs semblávannos talment galas que á nostre Generalissim fessen armas amigas.—Nó nó: jamay sant del cel ha rebuda devoció mès tendra y pura que la nostra, en la diada que us só contat.— Parlantvos ara de la darrarenca feta, us diré, que N' O'Donnell ab sa valenta maynada, fort y ferm, còm lo cor que tenia, se mantingué, sens que pluja, fret, ni serena, ni la matexa fam (que devallar los feya á l' Onyá pera cercar 'hi carn de mula) amaynar poguessen s' ardidesa. Un milè d' homes eran, y un milé se lliuraren d' una mort que 's tenia per tant segura còm lo tró aprés del llamp. Succehí axis.—Avinentat ab lo general de que s' aprofitaria una d' aquellas nits, arrivá la suspirada. Empero ¡negre fat! ix la clara lluna, de quals raits segura es traydoría. Per fi s' apaga, y ab ella lo pantejar de aquell milé d' esforçats pits. Aparellats que son, van escolantse còm la matexa nit silenciosos. Arrivan devant de Sant Francisco de Paula, y, per mala sort, totà llur prudencia no pot estalviar lo foch que 'ls fan, alarmats, los qui dit *baluart* guardavan.

—Vos debeu enganyar, Xacó—observá bondadosament Mossen Pau.—No eran dels vostres los del baluart que dieu?»

Per un moment l' aplech contemplá á n' En Xacó qui ab aquell ayre majestuós qu' á despit de tota humilitat la conciencia dona:

«—Visca molts anys, senyor Rector—respongué—puix me fa lleu comptar lo que certament oblidat habia, y á dir, que, si ma Historia es tant pobra còm son historiayre, la voldria tant honrada còm ell, y que, si ab tòt no só ben fael, nó á la voluntat, mès á l' oblidança

heu de fer cárrech. Y ara, anant á la pregunta, respondre dech que los nostres de Sant Francisco foguejaren llurs germans, per no tenir esment de l' empresa, (car se volgué menar á obra evitant fins la suspita), ni somniar podian que fossen de nostra gent las ombras que vegeren.»

Açó dit, somrigueren En Xacó y Mossen Pau, y prosseguí aquell. —Pera no assorollar la gavatxeria entera, N' O'Donnell escometé á l' arma blanca, vull dir, sense fer foch, als enemichs que topá, y, fets dos presoners, travessá mès de vinticinch camps, féntloshi sentir còm sempre venjança (8).—Ay trists! tambè la prengué des de l' endemá l' avergonyit gavatx mès y mès forta, bombejantnos mès sovint y sorprenguentnos desde llavors totas las nits en que la foscor los afavoría. Si alcançá empero á voltas surpéndrenos, jamay lográ endinzarse en la ciutat, que, si á las malas, còm diem, se mostra còm se mostra, á las bonas, no es menys digne de sí mateixa, mantenint ferma resolució de no admetre parlamentarías. Y si la ciutat entera no fa cas d' exas, quant menys han de ferne nostras centinellas dels paperots que furtivament l' enemich fa caure 'n llurs mans, atiantlos á la infamia. Si no eran folls, ja veyeu que no hi eran ben bè tòts; y... anit, anit vinenta será que puga mostrarvos son arrel de follía.

Ja ho sabeu, donchs, y recordauho per demá: cap gavatx, fins ara, hi ha que puga envanirse d' haber parlat tractaments ab nosaltres, qui, si veyem foguejats los dos endrets de Castellá y La Bisbal per hont nos entravan cartas y propis, qué 'n fariam de voler rendirnos si no sabriam?»

Quelcunas cosetas mès podria dirte, lector, de la meua cullita, mès la mica de bona voluntat que 't suposo al bon onclet, no 't dexaria trobarhi plaher encara que fossen bonas. A mès, qu' alashoras la mesada no fòra curta còm ha promés En Xacó, y jo m' guardaría pla bè de donar marso á qui tant m' estimá.

(8) «De tales empresas la de Báscara, el ataque y sitio de Gerona anterior al presente y de otras muchas tan venturosas como interesantes, en esta guerra y en la anterior de Francia, está tan llena la hoja de servicios del héroe, como su cuerpo de nobles cicatrices, resultantes de heridas que adquirió en el campo del honor para salvar la Patria; y sobre tales títulos está vinculada la justa aclamacion, la veneracion, afecto y ciega sumision que venturosamente le tributan hoy los pueblos Españoles que tienen depositada en él la esperanza de la Patria; y con tan justos motivos es, y será glorioso en la prosperidad el glorioso nombre del *Excelentísimo Señor Don Enrique O' Donell, hoy Capitan General del Exército y Principado de Cataluña.*» (Nieto—Pág. 141.)

VETLLADA SÉPTIMA.

Mes de Novembre.

Dalt del cel
Dalt del cel tindrem posada
Dalt del cel

Cançó de SANTA MARGARIDA.

«—Quant jo era si fa no fa còm En Siset—comensá l' oncle Xacó —recordo que l' meu pobre pare tostemps me deya:—ab duas cosas has d' empleyar, sobre totas, los ulls que Dèu t' ha dats: en mirarte á tu matex y mirar lo cel.—Exas paraulas que l' infantesa no 'm dexá pesar còm s' ho merexian, s' arrelaren, sens estudiarm' hi, tant en mon cor, que, des que 'ls anys m' aclariren un xich lo seny, quant me mir' ó guayto lo cel, penso tostemps en la rahó que 'l pare tenia. Mès quant poguí merescudament estimar dit conçell fou en los set mesos de siti y mès que en cap d' altre, en lo de novembre, que 'm cal avuy contarvos per mercé de Dèu, que en gloria tinga á mon pobre pare.

Guaytava jo lo cel y veya... no us burleu de la totxeria que vaig á dir... veya una falaguera veu que 'm cridava: «guáytam sovint, y no temias que ta cara fassa á ton esperit traydoría.» Açó sabut, ja no haureu per ergullosas del tot las alabanças que fins avuy se 'm son anadas de la boca, puix era lo cel qui m' feya mantenir pit coratjós, era lo cel qui semblava empenyerme sens que jo me 'n donás compte, era lo cel qui 'm guardava un pare, de qual bondat m' habia de fer digne, pera no anyorar pus sa companyía.

Axó sò cregut del cas dirvos ans d' entrar en la mesada, puix tantas y tant grans foren las miserias que succehiren, que jo matex *duptaria de mas veritats,* y per tant no sabria quina contesta fer á vostre dupte, si per avant no hagués fet aquell xich de sermó de que ben cert es no me 'n tindrá Mossen Pau gelosía.

Crech qu' en cap vetllada so esmentat lo nombre total dels que ns' assitiaren. Sapiau, donchs, que foren 35.000, trencats en duas divisions manada la una de 17.000 pèl general Verdier y de 18000 l' altre pèl general Sáint-Cyr; 35.000 homes, que valian, còm á guerrers, per 50.000 d' altres, puix habian aprés en lo millor estudi, qu' es l' esperiencia. Si l' esperiencia, empero, es gran mestra pera los jochs d' armas, ho es mès encara pera los nobles sentits del cor, als qu' á fins la pérdua de batallas fa tostemps victoriosos. Las armas francesas habian estudiat per tota la grandor del mon tantost; los cors gironins habian estudiat en las duas defensas de l' any vuyt qu' al gran siti precediren: ¿Qui devia abatrer á quí? No deu maravellar la contesta; y, encara que per avant no la sabesseu, seria prou traydora la rialleta que fariau, sabent la rabiola de l' Emperador dels gavaits, cada volta que li comunicavan còm se n' anavan á fonç llurs falagueras esperanças. Y aytal no dich per sòl plaher de dirho, ni per sola suspita, mès perque clarament cantá certa lletra endreçada al general Augereau: Y còm l' hom' esbargex la ira en lo pus granat que se li presenta, cridá 'N Napoleon á Paris al general Saint-Cyr; al pobr' home, qui no hi merexia culpa en que nosaltres no fossem cobarts. Ni may que fos succehit, que la ciutat s' haguera estalviada sanch per la causa que defensava y de que follament volian desencisarla los molts parlamentaris qui 'ns venian tractantnos... cert á rafè, tractantnos còm á maynadeta de quals determinis no 's pot hom refiar. Y ara no era axó lo mès de planyer: lo pitjor eran los desplahers que silenciosament acoravan á nostre general, pèls plechs que, no alashoras, pero mès tart saberem que rebia, y en que se li proposava l' admisió de tota convinença que demanás ab tal que fes entrega de la Plaça. ¡Vils y baxos! Còm si demanassen al noble lleo qu' esgardifás los cadells per qui viu frisat!

Atacarnos de nit, aprofitarse dels paratjes débils, apressar lo consum de municions, atiar á nostras guardias al desertament ab papers de mala mena ó ab flayras de viandas ricament amanidas;—á la bon' hora de Dèu tòt; baldament alcançen que un qu' altre menyspree lo

nom d' espanyol empassántselos; á la bòna hora de Dèu, que al rebre ditas novas, ja hi haurá qui diga: *los cobarts no fan cap falla pera la defensa.* Mès tractar traydoría ab aquell á qui la Patria li santifica la boca posantli los mots qu' heu sentits!... Saber que 'ls gironins l' ayman còm los glatits dels llurs cors, còm á la pendent l' ayguа, còm lo jorn al sol y posarli á tracte... Dèu me valga: un nin s' avergonyiria de fer lo que aquella gent feya.

Valéuvos d' altres medis, voto á nonças: aprofiteu las nits brunas per' acostarvos á las *bretxas*, ab milés d' homes. Ansiau escarments? ¿Sí? Donchs no us en mancará bon' almoyna. Teniu Monjuich; ¿no fa? Donchs nosaltres tenim murs y casas per' esser enderrocats, y carrers y plaças pera rebre 'nderrochs y braços pera fer malas parets en compte de casas! Tòt açó 's pot veure, y pera tòt açó un hom pot guaytar lo cel y mirars' á sí matex y no descoratjarse; mès... ¿qui s' aconhorta de donarho tòt quant se tem que l' Espanya ja 's rendex, que las cosas espanyolas anirán bè essent gavatxas?— Escampar enganys per aquex terme per' aprofitarse del llassament de molts, dir que habian malmenats nostres eczercits, y tòt açó volérnosho fer creure fins per nostra mateixa gent presa que 'ns enviava, rojas posa las galtas de contarho, quant mès de saberho alashoras.

—No 'us afexugueu Xacó; sia tòt per amor de Déu, que, mès patí Ell, y no insultava ni sols menyspreava als assassins de la sua Santa vida.

—Si á fins ara no 'u so fet, senyor Rector, bè hauré prou d' esmenar ma falta ab la gran amor de Dèu y patria que hauré de remembrar, puix tan mester nos foren pera no esser abatuts per la dissort.

Còm en altra mesada, la fallida esperança de viandas vingué á agreujar la falla que 'n teniam. — D' Hostalrich era d' hont devia dúrnoslas D. Joaquim Blake; pero á mitjan camí fou fortament atacat, y 's retirá á Vich, dexant á Santa Coloma á N' O'Donell, qui no aprofitá sòs valents esforços, abandonant al enemich tòts los bagatges. Entrat après ex á Hostalrich, cruelment termená son triomph. Tanta desventura saberem la diada del 7, en que la fam feya tants de mals còm los que vaig á contarvos.

Sabeu ja, per lo que us diguí en altra vetllada, que nostra incomunicació ab tòt lo de fora Girona era tant gran, tantas las astucias ab

que 's privavan y escarmentavan las pocas entradas de quelcuna bona gent que venia á socorrer los parents ó amichs qu' en la Plaça tenia, qu' en exa mesada pasavan jorns y jorns sens que entrar pogués una trista persona.

Lo poch rossam que 'ns restava enjegarse no podia per la muralla, puix lo fogueix dels llochs avançats de la plana, los de Palau y de Montilibi tost l' en forallançavan. No habiam, per tant, lloch hon ferla pasturar, ni bri de res tantost pera mantenirlo. Trists de nosaltres! y que bè diu lo ditxo que, «las bestias, fora l' enrahonar, son còm las personas», puix llágrimas... y no llágrimas còm se vulla, sino ben amargantas, daba veure las famolencas bestias caxalajantse, rosegantse las crins y las serras unas á las altras.

—Axò encen las sanchs—barbotejá lo *bon Jan*.

—Fa esglay de mort—esclamá En Sisonet.

—Y frisament d' anar á França y estrunyarho tòt,—digué hu de la rodona.

—Fa pensar ab lo que pot la Divinal Misericordia que ampara las bonas causas—opiná Mossen Pau girant l' ullada al cel y abaxantla sus lo bon Xacó suau y amanyagadora còm un raig de lluna.

—Ja ho veyeu—aná seguint l' historiador—las paraulas me tremolan per la boca... y açó qu' han de exirne pera contar glorias de nostra Terra. Y ab tòt, l' enemich demanava... ¿Cóm demanava? pregava tostemps parlamentarías. Afigureuvos si 'ns conexía, quant sabent l' estat de Girona aytalment feya!—Bè ho sabia, bè, que 'ns axarpavam lo pa dels dits; que mester eran centinellas per las flecas y forns; que ja no hi habia qui fes un gra d' almoyna, perqué riu avall la fam s' havia enmenadas las rentas dels qui podian ferla; bè sabia, bè, qu' esbojarrats de fam, nos n' entravam per las casas, per la sola suspita de trobarhi quelcom, baldament fos herba seca; qu' á fins lo menjar pèls oficials ferits era pres de las mans dels qui 'ls hi duyan desde la cuyna d' alguna casa á l' Hospital de Sant Martí. Bè sabian, bè, per si podian duptar encara, qu' eran menja finíssima que s' adinerava á 4 y 8 y 10 rals, gats y ratas y demés bestias que fastiguejan la vista; que si may, per miracle del cel, nos entrava una gallina, baldament sentís, s' en pagava una dobla de quatre; que un parell de torts mitj passats, si no podrits, s' arribava á mercadejar á un duro, que se n' davan tres y mès d' un empollada de vi y prop d' un d' una trista lliura de pa. Bè sabian, bè, tòt açó 'ls as-

sitiadors, y ab tòt, planyivolment demanavan parlar tractaments; demanávanlos, y sabian pèls pochs traydors cobarts nostres... es á dir, cobarts, diémloshi *folls*, qui se 'ns. empassavan, que ben pochs eran los lliures de malaltía, que 'ns ajassavam y dormiam vestits, y qu' eram tots negres, y qui no era negre era groch.—Y no era sols nostra esgarrifadora fam lo que 'ls podía dar esperança de fer llur la Plaça per força y no de grat còm volian. Si las personas semblavan talment ombras d' altres, los carrers desempedrats, los clots fets per las bombas, los xaragays d' aygua y porqueria de las clavagueras, las plantas aximostadas, las fruytas may sahonadas, los cadavres mal soterrats, l' ayre tampirat, espés talment de bolbas dolentas, feyan semblar á la ciutat lloch que una serp del infern hagués enllacat ab sa mala baba. — Y en mitx de tòt, s' axecava encara un cor, qu' esclatant d' amor patri, menyspreava lo tracte que li feya l' cançoner, tossut, enemich de fer arsmitici d' un mes, introduhint viandas á la ciutat, y, que si no era socorreguda en dit terme d' una mesada, se tractás de capitulació. Ell, per tota contesta, mana que sian foguejats los qui reculan de la primera avançada per los de la segona, ja sian espanyols ó gavaits, soldats ó paysans, «puix tòt aquell que fuig de son lloch, diu, deu esser tingut per enemich.» — Y ex manament per tres jorns de carrera, matí y tarde, se fa entendre á la tropa, qui bè hi ha de pararhi esment, puix sap que primer las onadas de la mar de foch se tornarian, qu' arrera las paraulas del general. Y si hi ha qui ab dits tres dias no 'u haja ben entés, que parlia de capitulació devant seu y ¡*Cóm*—sentirá que li respon—*sols V. es aquí cobart? Quant tot queviure manquia, 'ns menjarem á V. y als seus y resoldré aprés lo que pus convinga.*

Y si, per un cantó, axis nostre Governador parlava, per altre s' enduya l' encís de tothom, la gran ánima de nostre senyor Bisbe, dit Ramirez d' Arellano, qual nòm se benehirá eternalment per Girona, mentre hi haja pobressalla gironina, y d' exa ja veyeu que may 'n mancará.

—Veyam, veyam—digué Mossen Pau ab igual anel que lo d' un fill qu' ansía fer justicia á la memoria de son difunt pare.

—Veli aquí, donchs, que nostre dolç senyor Bisbe habia, mentre tingué mès que 'ls altres, fet amanir tres grans olladas de vianda; l' una en son palau, l' altra al portal dels Caputxins y l' altra en lo de Sant Francesch, pera que 'ls pobrets poguessen, si no afartars 'hi,

distraure al menys la fam que 'ls haguera morts. En exa mesada, empero, lo beneyt senyor vingué á tanta pobresa còm lo mès pobressó, y sòls esforçantse sobre si matex, podia ab paraulas de mel reverdir la fe y esperança de tots.— Al costat de son nom, podria citárvosen de tant gloriosos com lo de D. Andreu Oller y mòlts d' altres; mès la meua historia no seria llavors lo que jo y la llar desitjam. Sabreu sòls, que cap creu d' honor pus merescudament s' es dada que la que rebé nostre bon Pastor, qui talment semblava posat per las matexas, matexas mans de Jesu-Crist.

Sort, bella sort de que totas nostras personas majors eran còm veyeu, que si no, á la vilesa que succehí molt entrat ex mes de novembre, n' hagueran seguidas, lo cor m' ho diu, altras y altras. Per tòt y á tot' hora hi ha d' haber un vil ó altre, cosa que no es del tòt de doldre, puix la vilesa també ensenya... á fer tòt lo que no 's veu en ella. Ab lo que dich, faig referencia á una dezena d' oficials, qui 's passaren al gavatx, sens que 'ls matás la plena llum del jorn, en que aytal feren. Indignes fanfarrons! còm tants que vuy dia lluexen espasa: lleons ab las paraulas y guineus ab las obras. Y entr' ells n' hi habia dos de nobles, segons se corregué, es á dir nobles: senyors de pergamins ó títols, que valen tant còm aquexas dexas de la meua pipa, si las virtuts no 'ls hi dònan lluentó. Per tant, si may contau la meua historia, axó de qu' eran *nobles* passeuho per alt, y estalviaréu á vostre confés l' oirvos un pecatás mortal. ¡ Vosté se 'n riu per sòta 'l nas, Mossen Pau!... Mès no tòts tenen la mániga tant ampla com vosté. »

Y anava á replicar lo bon prebere cercant al fonç de sa bondat una cristiana escusa pèls criminals, mès no trobantlahi, l' onclet que li veya sa lluyta interior, prosseguí dient:

— « Senyor Rector, vosté ha fet ara còm lo gloriós Alvarez quant á la fi d' eixa mesada d' agost lo visitá nostre primer senyor doctor de la Plaça. Trobantse lo general enujat pèl desesper que 'l mal estat del Siti, á despit de tots, en totas las cosas se traslluía, còm la gota d'oli pèl cim de l' aygua, abatut, dich, de dol digué: « *Si no 's pot defensar mès la Plaça pera que....* » y no 'l dexá finir la temença de que ningú may pogués duptar d' ell.— Y ab tot se dupta poch ó molt, segons veus que deyan corria d' un cap á l' altre de l' Espanya l' infamanta calumnia de que habiam rebut gran socós, quant totas las cosas, y mès que cap, l' aveniment entre la França y l' Aus-

tria, habian de fer creure lo contrari (1). Mès de las calumnias podem dir còm dels traydors: si fan duptar, son á la fi còm la boyra, qu' ha fet lo sòl mès fort.—Y encara que axís no fos; ¿acás per gran que s' hagues fet nostre desconhort no 'ns restavan ulls pera guaytar al cel y mirarnos á nosaltres matexos? ¿Per ventura valen res las ardidesas dels homes, si no van dretas á Dèu, còm riu á la mar, hont totas las ayguas per embrutertas que las haja la brutissia del viatge, prenen la blavor de la mar matexa? Si hi ha qui sia capás de duptar, no es per ell per qui aymam nostra gloria: si hi ha qui dupte, no fora estat ell dels qui sufriren ab fort dalé tòt nostre Siti. ¿Qué 'ns fa, donchs, que dupte?

Jaquim, jaquim correr aquestas cosas mès tristas que las matexas del Siti, y diem d' exos que, al fregar la mesada de desembre, darrera de nostros esforços, còm, si á Dèu plau, sentireu anit vinenta, podian avial contarse las casas habitablas, los carrers y plaças sens desempedrar, y fins las teulas sanceras. Troços de bombas, magranas y metralla de totas menas, fan per tot arreu pilas ó munts ferestechs còm los mals en nostres cors. Arbres y plantas son hermas, corsecadas, y las alenadas del vent semblan exidas d' un forn de carn viva.—Y si cap á mitjan mesada heu ja sentit lo que só comptat del pobre bestiá, ara fins sembla qu' ha perdut l' instint del menjar: trencan, á fe, trencan lo cor ab los signes de s' agonía, ab son cap mioch, son caminá las, sa llengua muda y sos ulls envidriats. Qué us diré? á fins los cans no lladrau, ni mostran á llurs amos aquella manyagoyería que tant enternex, sobre tòt quant un hom se veu aborrert de la fortuna.

Y si axó passa ab plantas y animals, penseu què será de la gent! Tothom mira ab ulls trists com la nit; tothom parla, sens saber ben lligar las paraulas; Tothom trasteja, semblant desconfiar del sol de terra que trafolla, tothom fuig del tracte del prohisme còm d' un empestat, y si hi ha qui cerquia companya, no es pera conversa, mès pera barrejar plorallas. Las donas prenyadas malparexan, si á aytal dolor... ben sovint á aytal mort, poden allargar; y moltas de las qui poden encisar sòs ulls ab la vista de l' infantó, los desencisan

(1) Pot veurese sobre d' açó lo *Compendio del estado de la Plaza el dia veinte y nueve de Noviembre* y que per sa llarga estensió (Nieto — Pàgs. 167 — 181) no trasladám.

distraure al menys la fam que 'ls haguera morts. En exa mesada, empero, lo beneyt senyor vingué á tanta pobresa còm lo mès pobressó, y sòls esforçantse sobre sí matex, podia ab paraulas de mel reverdir la fe y esperança de tots.— Al costat de son nom, podria citárvosen de tant gloriosos com lo de D. Andreu Oller y mòlts d' altres; mès la meua historia no seria llavors lo que jo y la llar desitjam. Sabreu sòls, que cap creu d' honor pus merescudament s' es dada que la que rebé nostre bon Pastor, qui talment semblava posat per las matexas, matexas mans de Jesu-Crist.

Sort, bella sort de que totas nostras personas majors eran *còm* veyeu, que si no, á la vilesa que succehí molt entrat ex mes de novembre, n' hagueran seguidas, lo cor m' ho diu, altras y altras. Per tòt y á tot' hora hi ha d' haber un vil ó altre, cosa que no es del tòt de doldre, puix la vilesa també ensenya... á fer tòt lo que no 's veu en ella. Ab lo que dich, faig referencia á una dezena d' oficials, qui 's passaron al gavatx, sens que 'ls matás la plena llum del jorn, en que aytal feren. Indignes fanfarrons! còm tants que vuy dia lluexen espasa: lleons ab las paraulas y guineus ab las obras. Y entr' ells n' hi habia dos de nobles, segons se corregué, es á dir nobles: senyors de pergamins ó títols, que valen tant còm aquexas dexas de la meua pipa, si las virtuts no 'ls hi dònan lluentó. Per tant, si may contau la meua historia, axó de qu' eran *nobles* passeuho per alt, y estalviaréu á vostre confés l' oirvos un pecatàs mortal. ¡Vosté se 'n riu per sòta 'l nas, Mossen Paul... Mès no tòts tenen la mániga tant ampla com vosté. »

Y anava á replicar lo bon prebere cercant al fonç de sa bondat una cristiana escusa pèls criminals, mès no trobantlahi, l' onclet que li veya sa lluyta interior, prosseguí dient:

— « Senyor Rector, vosté ha fet ara còm lo gloriós Alvarez quant á la fi d' eixa mesada d' agost lo visitá nostre primer senyor doctor de la Plaça. Trobantse lo general enujat pèl desesper que 'l mal estat del Siti, á despit de tots, en totas las cosas se traslluia, còm la gota d'oli pèl cim de l' aygua, abatut, dich, de doldigué: « *Si no 's pot defensar mès la Plaça pera que....* » y no 'l dexá finir la temença de que ningú may pogués duptar d' ell.— Y ab tot se dupta poch ó molt, segons veus que deyan corria d' un cap á l' altre de l' Espanya l' infamanta calumnia de que habiam rebut gran socós, quan... tas las cosas, y mès que cap, l' aveniment entre la Fran...

...a l' imatge d' un
... la mar quant las
...x no sou cechs. »
...git, guaytant al
...de qu' en tòt ha-
... portali la de son

distraure al menys la fam que 'ls haguera morts. En exa mesada, empero, lo beneyt senyor vingué á tanta pobresa còm lo mès pobressó, y sòls esforçantse sobre sí matex, podia ab paraulas de mel reverdir la fe y esperança de tots.— Al costat de son nom, podria citárvosen de tant gloriosos com lo de D. Andreu Oller y mòlts d' altres; mès la meua historia no seria llavors lo que jo y la llar desitjam. Sabreu sòls, que cap creu d' honor pus merescudament s' es dada que la que rebé nostre bon Pastor, qui talment semblava posat per las matexas, matexas mans de Jesu-Crist.

Sort, bella sort de que totas nostras personas majors eran còm veyeu, que si no, á la vilesa que succehí molt entrat ex mes de novembre, n' hagueran seguidas, lo cor m' ho diu, altras y altras. Per tòt y á tot' hora hi ha d' haber un vil ó altre, cosa que no es del tòt de doldre, puix la vilesa també ensenya... á fer tòt lo que no 's veu en ella. Ab lo que dich, faig referencia á una dezena d' oficials, qui 's passaren al gavatx, sens que 'ls matás la plena llum del jorn, en que aytal feren. Indignes fanfarrons! còm tants que vuy dia lluexen espasa: lleons ab las paraulas y guineus ab las obras. Y entr' ells n' hi habia dos de nobles, segons se corregué, es á dir nobles: senyors de pergamins ó títols, que valen tant còm aquexas dexas de la meua pipa, si las virtuts no 'ls hi dònan lluentó. Per tant, si may contau la meua historia, axó de qu' eran *nobles* passeuho per alt, y estalviaréu á vostre confés l' oirvos un pecatás mortal. ¡ Vosté se 'n riu per sòta 'l nas, Mossen Pau!... Mès no tòts tenen la máníga tant ampla com vosté. »

Y anava á replicar lo bon prebere cercant al fonç de sa bondat una cristiana escusa pèls criminals, mès no trobantlahi, l' onclet que li veya sa lluyta interior, prosseguí dient:

— « Senyor Rector, vosté ha fet ara còm lo gloriòs Alvarez quant á la fi d' eixa mesada d' agost lo visitá nostre primer senyor doctor de la Plaça. Trobantse lo general enujat pèl desesper que 'l mal estat del Siti, á despít de tots, en totas las cosas se traslluía, còm la gota d'oli pèl cim de l' aygua, abatut, dich, de doldigué: « *Si no 's pot defensar mès la Plaça pera que....* » y no 'l dexá finir la temença de que ningú may pogués duptar d' ell.— Y ab tot se dupta poch ó molt, segons veus que deyan corria d' un cap á l' altre de l' Espanya l' infamanta calumnia de que habiam rebut gran socós, quant totas las cosas, y mès que cap, l' aveniment entre la França y l' Aus-

tria, habian de fer creure lo contrari (1). Mès de las calumnias podem dir còm dels traydors: si fan duptar, son á la fi còm la boyra, qu' ha fet lo sòl mès fort.—Y encara que axís no fos; ¿acás per gran que s' hagues fet nostre desconhort no 'ns restavan ulls pera guaytar al cel y mirarnos á nosaltres matexos? ¿Per ventura valen res las ardidesas dels homes, si no van dretas á Dèu, còm riu á la mar, hont totas las ayguas per embrutertas que las haja la brutissia del viatge, prenen la blavor de la mar matexa? Si hi ha qui sia capás de duptar, no es per ell per qui aymam nostra gloria: si hi ha qui dupte, no fora estat ell dels qui sufriren ab fort dalé tòt nostre Siti. ¿Qué 'ns fa, donchs, que dupte?

Jaquim, jaquim correr aquestas cosas mès tristas que las matexas del Siti, y diem d' exos que, al fregar la mesada de desembre, darrera de nostros esforços, còm, si á Dèu plau, sentireu anit vinenta, podian aviat contarse las casas habitablas, los carrers y plaças sens desempedrar, y fins las teulas sanceras. Troços de bombas, magranas y metralla de totas menas, fan per tot arreu pilas ó munts ferestechs còm los mals en nostres cors. Arbres y plantas son hermas, corsecadas, y las alenadas del vent semblan exidas d' un forn de carn viva.—Y si cap á mitjan mesada heu ja sentit lo que só comptat del pobre bestiá, ara fins sembla qu' ha perdut l' instint del menjar: trencan, á fe, trencan lo cor ab los signes de s' agonía, ab son cap mioch, son caminá las, sa llengua muda y sos ulls envidriats. Qué us diré? á fins los cans no lladrau, ni mostran á llurs amos aquella manyagoyería que tant enternex, sobre tòt quant un hom se veu aborrert de la fortuna.

Y si axó passa ab plantas y animals, penseu què será de la gent! Tothom mira ab ulls trists com la nit; tothom parla, sens saber ben lligar las paraulas; Tothom trasteja, semblant desconfiar del sol de terra que trafolla, tothom fuig del tracte del prohisme còm d' un empestat, y si hi ha qui cerquia companya, no es pera conversa, mès pera barrejar plorallas. Las donas prenyadas malparexan, si á aytal dolor... ben sovint á aytal mort, poden allargar; y moltas de las qui poden encisar sòs ulls ab la vista de l' infantó, los desencisan

(1) Pot veurese sobre d' açó lo *Compendio del estado de la Plaza el dia veinte y nueve de Noviembre* y que per sa llarga estensió (Nieto — Págs. 167 — 181) no trasladám.

veyentlos morts, puix ¡ malestruchs! vanament xuclan la mamella de la tendra mare (2).

—Y vos no 'us morireu?—interrompé l' enternit Sisó, enujat de sanglots y llágrimas.

—Jo 'm tinch pahor que sí — contestá En Xacó, axugantse las suas, mentre qu' En Joan y Mossen Pau feyant altre tant, mitx somriguent á l' ignocentada del pallardasset, qui 'ls hi estalviava una xica de vergonyeta.—Aquella llar, (perdonins lo bon lector que no pogam resistirnos á fer una comparança) aquellas personas, dich, presentavan l' espectacle tant gay de la natura, quant plou y ensemps fa sòl.

—Empero si 'm morí—aná dient En Xacó—bè me resucitá prou lo crit que la Central dava ab la mateixa parla en que Dèu permet 'us compte nostre Siti: *Catalans*, deya, *jamay la Patria s' ha trobat en majors apuros y jamay la Inmortal Gerona ha clamat ab més esfors en mitx de sas afliccions, lo socorro de sos compatricis... Si algú hi ha que prefereix sas comoditats á la llibertat de Girona y á la salvació de la Patria tota, que sia per sempre borrat del catálogo dels verdaders catalans.* — Y Catalunya no fou sorda: 50.000 homes eran cridats al servey, y tothom, desde 16 á 35 anys, prengué armas, mentre que per Vich se 'ns arranjava un convoy, y s' arreplegavan almoynas que, puix eran almoynas, no cal dir que volenterosas eran.—Per ço, per ço qui era capáç de fer somriure 'ls llavis, somreya talment, sentint bòtzir balas y bombas de nit ó de dia; al pensar qu' en exa mesada habian morts mès de 2000 homes, y fins al contemplar l' estifellada carn d' aymats patricis. Y axó que dich de que somreyam, los papers publichs d' alàshoras me guardarán de mentir (3).

Axís morí la mesada de novembre, ab las grans plujas y frets qu' en aquell temps feyan per Girona y de que per los d' avuy dia, ningú 's fará bon cabal, puix los qu' avuy per avuy fan, ni son un apagat ressó de 'ls que per novembre del any 9 patírem. — Y en mitx

(2) «Yo doy testimonio — se llegex en lo sobre-dit compendi — de lo que he visto, Exmo. Sr.; y yo he tenido acaso por ser esposo y padre, la facultad de sentir lo que sobre este lastimero objeto no me es dado esplicar!»

(3) En l' Historia d' En Blanch se fa menció del «Sueño del Sacristan de Horta», qu' exí en lo Diari del 19, y en que 's bromejava sobr' un tal *Mossen Manuel*, *Bisbe futuro-plus-quamperfecto de Barcelona.*

de tant desconhort de cel y terra, no hi ovirau encara l' imatge d' un home d' una brahor y magestat mès gran que la de la mar quant las ventadas hi lluytan?... Oh! si, si: bè li ovirau, puix no sou cechs.»

Ab exos mots finí En Xacó la mesada qu' heu llegit, guaytant al cel, y mirantse aprés á sí mateix, per esser segur de qu' en tòt habia dita veritat.—La recordança de N' Alvarez, portali la de son pare.

VETLLADA OCTAVA.

Mes de Desembre.

« Volgueunos donar la gloria
á l' hora qu' hem de morir. »

Canço de SANTA QUITERIA.

—M' estava jo assegut aquex cap-vespre com solo, part d' amont de la font del Regadíu, sòta d' aquell ombrívol roure (qual ben estada 'm porta sempre al cor dolços pensaments de ma vida y de la mort); assegut, dich, mirava lo sòl colgarse, congeminant la mesada que haig anit de contarvos, y pensant: ¡quina semblança entre lo sòl qu' al anar á la posta arruenta lo cel, y nostre Siti, qu' al pondrers' feya lo darrer esforç esbargint tanta ruentor còm podia! Axis discorrent, se me n' es anada la fantasía ab altres mil cosas, y la fosca de la nit m' es atrapat assegut encara, y sort del toch d' oració, que si no, jo 'm tinch pahor que m' haguera adormit sens pararhi esment.

—Y mentre tant — botziná carinyosament al bon vell En Joan — mentre tant bona angunia comensavau de donar á la mestressa.

—Bè, bè,—opiná Mossen Pau—lo passat passat, axis l' historia será mès bona.

—Compteu, compteu,— digué impacient En Sisó.

—Avuy ray! l' historia del siti de dret hauria de finirse la diada del 10 de desembre 'n que 's capitulá, y lo que hi afegiré será tantost tòt de lo que sò sentit á dir ó llegit. Ab axó, veus aquí nostra ruta: bentar un' ullada á la guerra, altra á las malaltías, y altra, ben llesta, car parlarne es caminar per hortigas, al còm foren me-

nats á França los presos y còm morí nostre gran General Alvarez. En quant als mots ab que fou escrita la capitulació, y las gracias y mercés fetas á Girona, no 'us diré tòt lo de la una, sino lo que mès me lleguia, y de las segonas... quina fretura hi ha de que s' enrogescan massa las galtas, pensant que no s' es cumplerta tantost cap de las prometenças? (1) Lo de que si 'us en seré molt agrahit es de que estalvieu conversa entre mitx, puix exa mesada pera mí es la de mès mal contar.

—Comenseu, comenseu,—insinuá N' Joan—ó se 'ns fará dia á la bora del foch, còm se 'us ha feta nit á la font.

—Ja t' conech, herbeta, que t' dius merdux,—respongué l' onclet posantse la pipa als llabis, y mirants' á l' amo ab un aire que feu somriure fins á Mossèn Pau, qui oferia un estellicó al onclet pera que hi calás la pipa.

—Tota l' importancia que s' merex exa mesada—comensá 'N Xacó—es de resignació mès que de lluyta. En ella tòt se pert, fora lo que cap de vosaltres ha perdut ni perdrá may, fora lo que fa esser home al home. La resistencia que 's feu al enemich es la que fa entre las urpas de l' enlayrada áliga lo pobr' anyellet, que brega per lliurarsen; y, encara que 'n fugís, moriria. Encara que nosaltres opposem batalla á la que 'ns fa l' enemich, sobre tòt per la banda de la Mercé y de Sant Francísco de Paula, sabem que si no 'ns ve socós, la fam y las malaltías acabarán ab tothom.

La nit del 2 ens atacan y prenen lo passetx del Carme, y aprés lo carrer de la Rutlla y desd' allí foguejan... que 'm sé jo lo que foguejan!—lo pont de Sant Francesch, lo baluart de la Mercé, y lo de Sant Francisco de Paula. Y que 'ls hi podem fer, pobres de nosaltres! posar barrils y calaxos plens de terra pera que no 'ns entrian tot vorejant l' Onyá per lo portal de l' Areny. ¿Tancar, barrar y fortificar lo del Carme y murar lo carrer de las Pescaterias? Qué 'n farem, si no tenim municions, y á ells no 'ls hi 'n mancan per' atacar de bella nit lo enrunat fort del Calvari y lo *reducto* del Capitol, y, sia perque sia (2) abdosos ens els prenen? Qué 'n fem de nostres

(1) Advertescas lo temps en que 's compta l' Historia. De segur no s' espressaria axis vuy dia l' historiador, sabent que s' es resolt (nó cumplert per ara, segons una pobreta veterana ab qui fa pochs jorns parlarem) donar una passeta diaria de pensió á tots los qui han de captar pera viurer y 's trobaren en nostre inmortal siti.

(2) La darrera presa de que 's fa menció, observa En Nieto, ab aquella seua candidesa tant agradable, que avisa sobre la dolenta práctica, vella entre nosaltres, de agraciar ab em-

VETLLADA OCTAVA.

Mes de Desembre.

« Volgueunos donar la gloria
á l' hora qu' hem de morir. »

Canço de SANTA QUITERIA.

—M' estava jo assegut aquex cap-vespre com solo, part d' amont de la font del Regadíu, sòta d' aquell ombrívol roure (qual ben estada 'm porta sempre al cor dolços pensaments de ma vida y de la mort); assegut, dich, mirava lo sòl colgarse, congeminant la mesada que haig anit de contarvos, y pensant: ¡quina semblança entre lo sòl qu' al anar á la posta arruenta lo cel, y nostre Siti, qu' al pondrers' feya lo darrer esforç esbargint tanta ruentor còm podia! Axis discorrent, se me n' es anada la fantasía ab altres mil cosas, y la fosca de la nit m' es atrapat assegut encara, y sort del toch d' oració, que si no, jo 'm tinch pahor que m' haguera adormit sens pararhi esment.

—Y mentre tant — botziná carinyosament al bon vell En Joan — mentre tant bona angunia comensavau de donar á la mestressa.

—Bè, bè,—opiná Mossen Pau—lo passat passat, axis l' historia será mès bona.

—Compteu, compteu,— digué impacient En Sisó.

—Avuy ray! l' historia del siti de dret hauria de finirse la diada del 10 de desembre 'n que 's capitulá, y lo que hi afegiré será tantost tòt de lo que sò sentit á dir ó llegit. Ab axó, veus aquí nostra ruta: bentar un' ullada á la guerra, altra á las malaltías, y altra, ben llesta, car parlarne es caminar per hortigas, al còm foren me-

nats á França los presos y còm morí nostre gran General Alvarez. En quant als mots ab que fou escrita la capitulació, y las gracias y mercés fetas á Girona, no 'us diré tòt lo de la una, sino lo que mès me lleguia, y de las segonas... quina fretura hi ha de que s' enrogescan massa las galtas, pensant que no s' es cumplerta tantost cap de las prometenças? (1) Lo de que si 'us en seré molt agrahit es de que estalvieu conversa entre mitx, puix exa mesada pera mí es la de mès mal contar.

—Comenseu, comenseu,—insinuá N' Joan—ó se 'ns fará dia á la bora del foch, còm se 'us ha feta nit á la font.

—Ja t' conech, herbeta, que t' dius merdux,—respongué l' onclet posantse la pipa als llabis, y mirants' á l' amo ab un aire que feu somriure fins á Mossèn Pau, qui oferia un estellicó al onclet pera que hi calás la pipa.

—Tota l' importancia que s' merex exa mesada—comensá 'N Xacó—es de resignació mès que de lluyta. En ella tòt se pert, fora lo que cap de vosaltres ha perdut ni perdrá may, fora lo que fa esser home al home. La resistencia que 's feu al enemich es la que fa entre las urpas de l' enlayrada áliga lo pobr' anyellet, que brega per lliurarsen; y, encara que 'n fugís, moriria. Encara que nosaltres opposem batalla á la que 'ns fa l' enemich, sobre tòt per la banda de la Mercé y de Sant Francísco de Paula, sabem que si no 'ns ve socós, la fam y las malaltías acabarán ab tothom.

La nit del 2 ens atacan y prenen lo passetx del Carme, y aprés lo carrer de la Rutlla y desd' allí foguejan... que 'm sé jo lo que foguejan!—lo pont de Sant Francesch, lo baluart de la Mercé, y lo de Sant Francisco de Paula. Y que 'ls hi podem fer, pobres de nosaltres! posar barrils y calaxos plens de terra pera que no 'ns entrian tot vorejant l' Onyá per lo portal de l' Areny. ¿Tancar, barrar y fortificar lo del Carme y murar lo carrer de las Pescaterias? Qué 'n farem, si no tenim municions, y á ells no 'ls hi 'n mancan per' atacar de bella nit lo enrunat fort del Calvari y lo *reducto* del Capítol, y, sia perque sia (2) abdosos ens els prenen? Qué 'n fem de nostres

(1) Advertescas lo temps en que 's compta l' Historia. De segur no s' espressaria axis vuy dia l' historiador, sabent que s' es resolt (nó cumplert per ara, segons una pobreta veterana ab qui fa pochs jorns parlarem) donar una passeta diaria de pensió á tots los qui han de captar pera viurer y 's trobaren en nostre inmortal siti.

(2) La darrera presa de que 's fa menció, observa En Nieto, ab aquella seua candidesa tant agradable, que avisa sobre la dolenta práctica, vella entre nosaltres, de agraciar ab em-

esforços, si á ells los hi sobran baterias pera posar vora del Ter, en la matexa casa del barquer, y malmenarnos lo mur del Portal de França, mentre s' anava talment esquexant com una tela lo del Carme? Girona aymada, encara no es hora?—Encara no: encara ha de venir la nit del dia 6 y la diada del 7; encara hi ha sanch que frisa pera regar la terra, y á doll correrá. Com de fet: los enemichs s' aplixan, y ningú 'ls ne demana compte, s' atansan mès, y sols un que altre tret, que mès que trets semblavan veus á las qui la agonía fes planyerse, guerrejan á l' enemich. Puja aquest al *reducto* de la ciutat; y allí... allí degolla y mata 'ls que per voler de Dèu poden fuger... es á dir mata: acaba de matarlos puix mitx morts ja eran. Mès encara pus hi ha pera perdre: al peu matex de las murallas tenim als assitiadors formant còm una corda que 'ns escanya; y per tant, ja no hi ha comunicació entre la ciutat y los castells de Caputxins y Condestable. Y bè que 's perdian: ¿de qué podian servírnos' hi cent sexanta homes que hi habia, entre tots dos, los qui ab prou feynas menjavan y bebian pera no morirshi arreu?... morir! y no hi haurá, còm tots temps, valents que vajan á dúrloshi viandas y tòt quant se puga?—Ara ho anau á sentir.

Triats han d' esser los qui ho fassan, còm llur capitá Bibern, y cert á fe 'u son, puix la llum del sòl insultan: Exits per lo portal del Socós, s' aturan á tret de bala de l' enemich; y, dividits en tres divisions, s' en pujan duas montanya amunt vers lo *reducto* de la Ciutat y lo del Capitol, y guerreja y distrau l' altra als gavaits del carrer del Carme. Si, si; ja tenen aquells las 400 raccions de pa y blat per' afrontar la fam: la valentía ha salvat tot perill.—Veyam ara que succeheix en l' atach del *reducto* de que 'us so parlat.

La lluyta que hi hagué fou de lleons, y ja ells començavan á tirarse daltabax de las murallas, y la victoria 'ns somreya, quant los vingué una columna del arrabal, que ab gran desgabell forçá 'ls nostres á retirarse á la ciutat.

Mentre aytal sort passarem per un cantó, per altre los gavaits tenian la de senyorarse del *reducto* del fort del Calvari y *reducto* del Capitol, quals guarnicions amparárense al fort de Condestable hont

pleos militars als menors d' edat los serveys de llurs pares, cóm si en l' abundó de recursos de l' Estat no hi fossen altres arbitres dignes del benemerit, y germanivols ab lo bon servey, que lo de fer oficials als nins ó jovençels, qui comprometen l' honra de las armas y á voltas malmenan la Patria! »

condempnat fou á servir de soldat tòt un senyor Comandant. ¡Tanta era la justicia de nostre Gobernador, y tant lo dany é indignació que li daba un desengany d' un soldat, baldament fos comandant còm veyeu.

Axís doná Girona la darrera blexada, car de açí en enllá, tòt lo que 's posa en obra es pera quant la gavatxeria se 'ns entria per la Plaça. S' aumentan los munts de llenya per las bocas dels carrers (y no cal dir que no hi ha qui 'n toquia un boscall); se construex una brana ó respatller á la porta del *baluart* de Sant Francisco de Paula, y 's fan espieras y *parapetos*. Y més qu' exas y semblants obras, lo que pus confiança dava era véurenos uns y altres enardits, còm si alashoras començás lo Siti; y no sols homes, mès donas que tanta gloria donaren á llur advocada Santa Bárbara còm Na Lluisa Jonamas, las duas germanas Bibern, Na Francisca Artigas y Na Pilar de Cárles. A totas las haguereu vistas escutaridas, xoroyas, còm si anassen á maridarse, y avergonyint ab s' alegrança á un qu' altre sumicayre. Mès ja crech que 'us ho diguí nits passadas: los ploraners son còm si no hi fossen: ja 's feya prou ab tenirlos per personas. Mès ¡pobrets! per altre cantó, ¿quin mal hi mereixen ells de que lo gavatx sia tan *carinyós*, que no s' haja desenganyat encara d' enviarnos missatgerias, demanantnos lo rendiment de *Condestable*, còm de tòt?—Ja fan bè; crehuen mès als missatgers francesos, que á nostra Junta, á qui lo desitx també enganya, fentli esperar que prest nos vindrán aucsilis.

Comptarvos he ara lo pus trist de la mesada y... del Siti; bé puch ben dirho de la malaltía del General. Si no fos estada ella, quantas dotzenas de parenostres m' hauriau ditas á l' hora d' ara, puix me temo que un á un haguerem morts tots los ciutadans de Girona. Desde mitjan setembre, nostre invicte Gobernador malaltejaba de mala malaltía, que fins llavors privat no li habia regirnos, quant, cap al dia vuyt del present mes de desembre, esdevingué malalt de mort, desvariejant de nit, còm desvariejavam nosaltres, pensant en lo perill de no veurel pus. Mès ¡Oh Dèu de bondat! escolteu bè tóts, que pot la pena de la mort ab qui no ha tinguda vida pera sí matex!... Quant lo General estaba ben seré:—«no vull rendirme»—clamava—y, signant un Sant Crist—«aqueix Senyor, anava dient, es qui m' inspira la fermesa ab que sostinch la defensa de la Plaça.» ¿No 'us plauria esser agonitzants, si vostr' ángel bo us posa-

va als llabis semblant rahonament?—L' endemá d' axó, dia 9, la Junta corregimental cridá'ls metges senyors Nieto y Viader, als qui 's preguntá si lo General podia continuar comanant la Plaça, puix se temia que l' desvari li fes disposar qualque manament que no pogués ell haber en cor. A lo qual respongueren los senyors doctors, qu' era perillós, de fet, lo que 's temia y se n' acabaren de convencer, disposant sagramentar al General. Axís se cumplí, habent dexat S. E. lo comanament de la ciutat, que de dret pertanyé á D. Juliá Bolívar, brigadier dels reyals eczersits y tinent de Rey de la Plaça.—¿No fa que, al comptarvos ex traspás, se 'us estreny lo cor, y sentiu fredor per totas vostras venas? y aquexa fredor no amimvará per mès que 'us diga qu' era home de virtuts y seny lo qui substituí al General, no; y mès se 'us gelarán las sanchs, y se us refredarían, encara que jo sabés fervos entendre ab rahons ben bonas y ben ditas, còm la capitulació que 's fará de totas maneras habia de ferse. Cascú que pensia lo que vulla; jo dich lo de las primeras vetllas al senyor Rector, que 's merex N' Alvarez que 'l fassan sant, y si fos estat ell qui hagués parlat los tractaments, cert á fe, no 'u haguera pas dit.

Sia com sia, lo fet es que nostra guerra 's finí habent minat l' enemich la torre Gironella, habent la batería de ca 'l Barquer fortament foguejat nostre baluart de Sant Pere y portell de Santa Llucia, y per altres endrets, los del Mercadal, netejantnos de gent totas nostras murallas, y mancantnos pera tota operació artillers, canons, cruenyas, pólvora y metralla. Y sens personas... ab 1500 tristos homes que 's pot adovar, qué solsment servar? Socós que diu ha de venirnos de Manresa.. ¿Te 'n rius, germana del meu cor? Te 'n rius ab rialla que m' esglaya... Plora, plora á dojo, mès no te 'n rigas axis, que m' esglayas. Bè hi haurá quelcom de veritat, quant lo comandant del Condestable ha dit que volia esser còm los de la Plaça. Mès ja tens rahó, germana: ¿Quin cabal n' hem de fer, si fins los malalts de l' Hospital, quant van morintse, parlan axis matex, y 's moren? Enfonzat lo campanar de Santa Llucia, y lo mur si cau no cau y... sobre tot, lo general, pus malalt que may, arribats son de Manresa...

—Gent y vianda?—interrompé 'N Joan.

—No, nostr' amo, no: « las llágrimas no solen may esser malasaguanyadas. » Lo que 'ns arrivaren foren plechs que més apressaren lo rendiment de Girona. Mès si una rendició pot esser nobla (que jo no 'u vull pas disputar, puix, de segur, á vots perdria) des d' ara 'us

dich que fou la de Girona còm cap en lo mon n' hi haurá, ni may n' hi es aguda.—Nit del 9 de desembre! de quínas faysons tant poch semblants remembrada serás de gavaits y espanyols! M' apar impossible poguessen ab la calma de la nit, resoldrer capitular las juntas, puix de nit era quant dins mi se dexondia lo gran que tenir pogués mon esperit.—Empero no feu cas de tot lo que jo dich ara: la velló porta tossuneria y jo no vull que penseu... ab lo seny que tinch, de segur no fora vuy dia d' aquells caps escalfats qui rondinavan y se las habian, quant l' endemá, dia 10, se 'ns digué lo determini de capitular.—Al brau D. Blay Fournás fou á qui s' encarregá lo missatge y... reira de nonsas, cor meu: perqué has d' esser tant temerari? ¿Sabeu que 'm diu ara? Me diu:—si no sapiguesses qu' En Fournás era un valent cavaller, aborririas tant son nom, que ni sòls recordat l' hagueras!—Ah, totxás!... ¿y que per ventura no hi ha llibres hont llegirlo, còm hi he llegidas forsas cosas de las que só comptadas, quant ab la veritat las só vistas avingudas? Lo brigadier D. Blay Fournás, deya, fou enviat al camp enemich á un' hora del dia, y, fos que 'ls gavaits ho sabessen d' avant per nostre desmayat foch qu' al llur endiablat responia, ó no 'u sabessen, lo fet es que dit enviat escometé de dret los llochs de la plana, y fet ab un tabal convingut signe, fou encarat ab lo general francés.—Còm suspitar podeu, un gavatx y un espanyol no podian entèndrerse desseguida, y manco essent l' espanyol de clar enteniment, còm coratjós esperit. Lo que 'us deya en la mesada de juny: tenen una mena de rahons tant diferentas de las nostras! Y si no, que parlia l' esment qu' en ma historia heu posada per entèndrenos á Monjuich la diada del 11 d' agost mester foren dos assalts, una mina, y que 'm sè jo que mès; per' entèndrenos lo dia 19 de setembre, mester fou... que no 'ns entenguessem; per' entèndrenos ab la fam que 'ns regalaren, mester fou que no restás una bestia grossa, y per' entèndrenos, sobre tot, ab los parlamentaris ja 'us ho só dit: mester fou que s' entenguessen la metralla gavatxa y l' espanyola.

Anem seguint l' historia.—Mentre 's parlavan los tractaments y venian desarmats soldats enemichs al peu matex de las murallas, oferintnos pa y beure (de que aquexa boca gracias á Dèu no 'n tastá) pujantlos ab cordas y altres enginys los de la ciutat; y mentre que, avergonyits desertors nostres s' acostavan també rialleramant (ab aquella rialla que tant fastiguejaba, puix duyans á la memoria las ma-

las viandas y miserias qu' ells no habian patidas) mentre venian, dich, á saludar als honrats defensors; 400 soldats y molts capellans, frares y paysanatge ab una vintena de cavalls de Sant Narcís, d'aquella cavalleria que solia estarse per la plaça del Vi en lo siti, passavan ja l' Ter, encaminantse cap á Amer, quant foren escomesos, y, còm un axam, dels qui restaren vius, uns fugiren y 's lliuraren còm pogueren, y altres, ben pochs, retornaren á la Plaça.

Tornant ara al tractat de capitulació que firmat dugué 'N Fournás, estích que un sol article dels proposats fou desadmés per l' enemich; lo en qu' esceptuavam d' anar pres lo clero regular, qui, còm tothom, defensad' habia la ciutat. En quant á tots los altres que 's convingueren venian á dir: — Primerament, que la guarnició exiria l' endemá, dia 11, ab honors de guerra pèl portal de l' Areny, y, presa, entraría á França; y ja des d' ara 'us dich, per si apres me n' oblidava, que 'ls oficials, tant á Espanya cóm á França, dugueren sempre llurs espasas. — Se tractá altrement, que habitants y relligió serian ben respectats; que, á dos quarts de nou, los portals del Socós y de l' Areny y los forts serian entregats á las tropas francesas, y que un oficial d' artilleria y un comissari de guerra, presos que fossen los portals, se possesionarian de magatzems, mapas, planos etc.—A exas aviuensas se n' hi afegiren d' altras, còm que 'ls francesos fossen aquartelats y no allotjats: que 'ls papers del siti restassen á ca la ciutat; que no fos taca l' haber sigut empleat en lo Siti; que 'ls forasters se n' poguessen anar á casa llur; que, sens dany, pogués exir qui volgués, y altres y altres articles sobre nostre eczersit y clerergía, metges, y cirurgians, que, si may conexer punt per punt voliau, en molts llibres podreu véurelas (3).— Axó establert, ja veyeu que debian respectarse y no maltractarse, còm se feu, á molts qu' á exir de la ciutat s' aventuraren. ¡Ah gavaits, gavatxots, en pau y en guerra heu de mostrar vostra niçaga!

Ab quatre mots cal dirvos ara las ceremonias que hagueren lloch, al pendre possesió de Girona la gavatxalla. Si un pintor volgués representar la ciutat ab una persona, còm se fa ab las virtuts per las esglesias, hauria de pintarla ab front seré, ulls esglayats, rialleta d' *amargant' alegría* y escampadas vora seu armas á grat scient malmenadas. Axí heu d' esmaginárvosla la diada del 11, en que la feu l' enemich gavatxa... de nom.

(3) Nieto: Pág. 197-208; — Blanch: Nota: pág. 457-459; —Minali: pág. 291-298 etc.

Tocadas eran vuyt horas del matí, quant un gefe de cavallerià ab gran séquit se posá pèl portal de l' Areny, jaquint'hi gran colla de infanteria que col-locá sis guardias, hont sols duas n' hi habiam nosaltres tingudas, y dos grans canons per la plaça de las Cols, que fins la diada del 27 allí romangueren. Presos, còm dit portal, tots los altres, nostra trista, pobreta guarnició, ab armas, banderas y cavalls que manada pèl coronel senyor Iglesia arrenglarada estava per la plaça, desfilá per la banda esquerra y exí pèl portal, jaquint llurs armas, —salvadas còm 'us só dit las dels oficials—davant la batalla ordenanada de l' *amich*.—Guáytatels bè, traydor, ¿no te avergonyexes, mirantlos 'hi las fasomias? ¿no renegas de tas forças que poden tant y tant poch? ¿no es cert que 't consums d' enveja, veyent las caras resignadas, lo caminar gentil y ayrós y aquella gaya lluentor que 'ls hi donan los raits de la Patria?—Cuyta Augereau, tramet cartas á ton Deu Napoleon, dígali quinas son las armas que nos han fet callar; dígali que tantost tots nostres canons son desfogonats y malmesos; dígali que hi troba vostra guarnició per forts y castells, per carrers y plaças, per palaus y casas y esglesias; parla, gobernador Amey, y parla tú també, batlle-corregidor, miserable renegat, qual nom callan las historias avergonyidas.

Pena de la vida á tot lo qui en lo termini de las ficsadas horas no entregás las armas y á tots los presoners de guerra espanyols que no se li presentassen, foren las primeras ordes donadas pèl nou gobernador Amey. (Ja enteneu qu' eix nom de *Gobernador* l' uso per falla d' altre.) Ditas disposicions no 'us fan pensar ab las primeras que també doná N' Alvarez? Totas posan pena de la mort; mès l' una mort portaba á la llibertat, á l' independencia, á la vida; y l' altra mort mena á... la mort.

En quant á lo que 'ns succehia á nosaltres, gent del poble: reempedrats los carrers, tapadas las *bretxas* ó portells, soterrats en terra santa los morts; lo gobern gavatx feu cantar un *Te-Deum* á la Seu, hont diu que no s' hi vegé ningú tantost, fora militars, ni s' escoltá sermó, car no 's trobá capellá que predicarlo volgués; ni s' ohí lo cant de acció de gracias á Dèu, còm se sent quant ix del cor del clergue, que no troba sanglots ni plorallas que l' aturen. Ay! es que per Girona ningú, ben ningú mentir sabia!

Aprés de tot açó, y cumplimentat que fou N' Augereau per nos-

tre *Gobernador*, vull dir, per N' Alvarez, y d' haber En Beramendi fet traspás de la caxa del eczersit, hont 562 trists rals y 10 maravedissos s' hi trobaren, y aprés de haberse cridadas las justicias dels pobles pera que vinguessen á jurar fidelitat á n' En *Joseph Botella*, cayguenos damunt un espeçor, un axam d' hostalers y matalots, qui 'ns feyan riure de tanta llástima que 'ns feyan. Tot foren cafetinots y hostalots *militars* hont se xuclava la sanch de qui militar no era.—Empero qui mès patí de semblants desventuras, foren los pobrets frares, á qui s' arrestá en llurs convents y se 'ls tancá aprés en l' esglesia de Sant Francesch, guardantlos gran guardia y canó ab metxa calada al pas de la porta, fins que se n' feu lo que per avant heu de sentir.

A nostre gran Alvarez dábanli per conhort en sa convalescencia, la vista d' un cabo ab quatre soldats, en vers d' un oficial còm al principi habia per vigilancia. ¡Pobr' ánima nostra! y tot açó habias de patirho en la casa que may desamparar volgueres, en aquella cambra... dexim' ho dir, senyor Rector: en aquella *capella* que tant faelment guardat t' habia. Quant se n' anava per fora lo secretari, vigilat era de *gents d' armas:* si entrar volia algú á oferir una tendra llágrima al General, no li era permesa entrada, puix ab rahó 's temia que una sola ullada de aquells ull feya valent per tota la vida á qui l' endreçavan. Per fi, N' Alvarez aconçellat dels metges, demaná que l' jaquissen anar á restablirse á qualque poblich de la marina, á qual justa demanda, respongueli lo malvat corregidor que Figueras era lo paratge que assenyalat li era. Al oir açó: «sou un vils—parlá lo Gobernador—que no enganyareu, á qui heu empresonat sens haberli pogut fer abaxar l' espasa.» Se li ordená al cap de poch que estigués apunt, y còm no poguessen oferirli cotxe los qui l' aymavan, digueli N' Amey que no li 'n mancaria. L' hora fatal fou entre una y duas de la nit del 23 al 24 en que s' endugueren també á tots los frares, manco los perlats. Jo no crech ab bruxas, follets ni fatillerias, mès será per lo que 's será á dit' hora de nit 'm despertí soptadament y m' trobí còm ara mateix llagrimejant los ulls.»

Y de fet; al arrivar lo pobr' *oncle* á eix punt de l' historia, s' estirava la cabellera y gemegaba ab lo cap sus las espatllas del pobre senyor Rector, que tenia prous feynas ab sí matex per' aconhortar als altres.

Passada un' estoneta, aná dient l' historiayre:—«Tots los malalts

foren portats á Sant Daniel ab gran pressa y falla de llits y de robas (que matá á mès de quatre parells) endúents' aprés als vius d' en xich en xich á França, fins que sols una dotzena n' hi restaren qui eran tantost mès del cel que de la terra.

En quant á la pobressalla, un manyoch de palla dolenta fou tòt lo que se li dongué per jassa, y gracias al cel qu' encara podian ben apagarse la fam ab la galan vianda que 'ls hí fou dada, sia per lo que 's vulla, que contarho fora may acabar.

Mentre tant, los presos feyan via cap á Figueras, Perpinyá y Provença no dexántloshi l' estat d' ánima de cascú alegrar al menys la vista ab las gayas terras que passavan.

N' Alvarez, dut primerament á Perpinyá, y d' allí á Narbona, darrerament fou portat al castell de Figueras la nit del 19 de janer. Allí... no 'm feu, per amor de Dèu, comptarvos tots los turments que de darli hagué la condempnada venjança dels gavaits. Trist de mí! sò ben cert que l' infern may es estat pus alegre que la diada en que prés estigué nostre general. L' ánima sua se 'n pujá de dret al cel lo dia 22, car de dret, còm us deya nits passadas, pertanyía al cel aquella gran vida, á la qual tots los treballs y grillons del mon no li arrancavan un mot de malagrado.— Hi ha qui conta que se 'l feu morir de son, burjantli lo cos sempre que clucaba parpella, mès aquexa y altras suspitas son suspitas que se 'ns aclarirán al cel, y axis estalviarém en aquex mon un desitx mès de venjança.— Lo cert es, qu' en lo lloch del castell en que prés morí, s' hi llegexen unas lletras que diuhen: *Morí enmatzinat*. Y lo qu' es tant cert y segur còm axó, es que Mossen Bataller, encarregat del enterro del *cos-sant*, hagué d' encoratjarse contra la murrialla enemiga, la qui, devant matex de son general, endursen volia lo llansol que vestia lo malaguanyat cos del Gobernador, que després fou trasportat á Girona, còm en la capella de Sant Narcís ho heu vist mès d' una vegada (4). Quant los anys m' hi dexavan anar encara, de cada tres parenostres que deya, dos eran pèl sant y altre pèl que, ja veu, Mossen Pau, que s' merex esserho y l' en farán si Dèu ho vol.

(4) Lo apreciable cronista de Girona N' Enrich Girbal, parla estensament de la capella de S. Narcís (Guia-Cicerone pág. 105-111). Per lo que toca á nostr' objecte, creyem interesará saber que al peu dels escalons del presbiteri se troba lo sepulcre en que reposan los restos del cos de D. Marian Alvarez de Castro, y qu' en dita sepultura s' hi llegex una inscripció llatina, deguda al canonge D. Narcís Xifreu. Des de 1816, se troba nostre gran mártir en dit

Diem, ja que no s' pot passar en l' ayre, los premis que donats foren als defensors de Girona. Beneméríts foren declarats de la Patria tots los qni defensada habian la ciutat; honors y premis se disposaren pera lo Gobernador y sa familia; un grau als oficials, y lo de sargento als soldats: noblesa als defensors vehins y succesors també 's concedí, ab altras mercés que ni recordo ni... tant se val. Empero greu me sabria d' haberm' oblidat de Na Francisca Artigas á qui per la feta de Girona y altra de Valls, en que també hi lluhí son coratjós esprit, assignada li fou la renteta de sis rals diaris.

Veus aquí llesta ma pobra historia del siti del any 1809 en que quaranta baterias gitaren contra Girona 60.000 balas y 20.000 bombas: siti del que gavaits y espanyols, si dignes son de sí matexos, ne parlan ab la testa descuberta còm jo 'u faix ara, còm 'u çó fet y ho faré tostemps.—Patria mia, dolça patria de mas entranyas,

lloch, hont trasladat hi fou de lo castell de S. Ferran de Figueras. L' inscripció diu ab caràcters d' or:

Squalidus hic jacet Alvarez nunc lumine privus.
Idem qui fortis cum tulit arma fuit.
Hic vir, hic est heros nullum moriturus in ævum.
Qui scelerata fides certa venena dedit.
Æternum vivet nobis fatisque Gerundæ.
Cum jussu Regis tollitur ara pia
Hoc nunquam poterit tempus reticere sepulcro.
Fama memor seclís non peritura canet.
M. D. CCC. XVI.

A més en la capella de S. Narcis hi ha sobre d' una porta lateral un tabal y una bandera: lo primer, segons creença comuna del poble, es lo que sonà aquell valent tabalé, N' Ancio, de qui en lo tecst se parla. Y puix hem parlat de una inscripció llatina, citarem lo poema llati que, sobre lo siti de Girona, en l' any 1866 vejé la llum pública ab lo títol de *Obsidium oppugnatio et defensio urbis gerundentis* fet per En Raymundo Balart y Granada, catedratich estat del institut provincial de Girona, y que, nó sens causa, ha sigut elogiat. Y lo citam apropósit de N' Alvarez, perqué la figura de l' inmortal capdill es molt ben presentada en dit treball.

Ara diem los que creyem mes principals fets de l' historia de N' Alvarez. — Descendent de una nobla familia de Castella la vella, nasqué á Granada l' any 1749. Sa infantesa la passá ab salut molt débil, sa educació fou tant bona cóm esserho en aquell temps podia. Pero encara que fos estada eccelentísima, los talents y ardidesa del millitar no estavan molt en armonia ab los que tenen las gents sabias. — Ab tot, era N' Alvarez un mirall de tota mena de virtuts y, sobre tot de las religiosas. Començá sa ben aymada carrera militar á dinou anys. Li fou negat l' anar á Alger; més, oficial en 1778 pogué ja donar bonas esperanças á llurs gefes. Ascendit apres, al cap de sis anys, arrivá á coronel del Duch d' Osuna en 1790. En 1798, ab motiu de la guerra entre l' Espanya y la República francesa, aná al Rosselló y 's trobá mes tart en las accions de guerra de Masdeu, d' Elna, d' Anils, de Perpinyá, de Riberaltes, de Buló, de Rey, de Coliure y altres mil, en que s' hi veu ja escrit ab gloriosa sanch lo nom del Héroe que feu tremolar los francesos de Girona. (*Historia De la guerra de la Independencia por Miguel Agustin Principe.* — Blanch).

fes entendre als qui m' escoltan, ab aquella divinal veu que saps parlar, la sant' amor ab que aymada ets y serás d' aquex pobre vell, quals llágrimas d' ara valen... bè ho saps bè prou: còm la sanch d' alas horas.

—Dèu tinguia al cel vostres companys— digué devotament Mossen Pau, començant un parenostre á que tots respongueren.»

Axís finí lo bon *onclet* l' historia del siti de l' Inmortal Girona, que só escrita còm la só recordada, y que si haurá plagut á n' algú será al qui llegida l' haja prop una ditxosa y beneyta llar, còm la que hagué de tenir devant hú de nostres millors poetas per' escriure una de nostras millors poesías.

(De **Joaquim Riera.**)

XVII

DISCURS

DEL

Sr. D. Jacinto Labaila.

EXCEL-LENTISIM SENYOR:

Plé de goix, ab lo entusiasme que inflama lo meu còr de poeta, alse ma véu en este históric saló y davant dels dignes succesors dels antichs y honorables Concellers; cabentme l' honra de que la primera veu valençiana que s' oixca en este ámbit y en esta gloriós dia siga la mehua. Plé de goix asistijch á esta solemne festa literaria que, pera gloria de Catalunya, te lloch tots los anys; esta festa á la que donen brill ab sa presencia tant homens notables en tots los rams del saber humá; esta festa de l' ilustració que té per públich l' inteligencia y l' hermosura.

Barcelona pot estar orgullosa de los Jochs Florals, ells han segut lo poderós estimul qu' ha fet cultivar la llengua catalana en terra de sahó y d' eixa sementera han brollat flors y fruit en abundant progrés; eixa lluyta de l' inteligencia ha cridat al palenque á nous poetes, que lluytant han creixcut, qu' han ixit d' ella vencedors jagants y... no fá molt temps que, ante nosaltres, alguns d' ells acaben d' exercitar ses forçes atletiques. Per los Jochs Florals hui pot lluir Catalunya literatura propia sehua, la poesía

lírica, lo teatro, la novela y lo periodisme, poden fer bòre ab orgull obres notables.

Una decada de Jochs Florals ha corregut desde l' infantesa á la pubertad de la llengua catalana del renaiximent: en eixe curt espay de temps, Catalunya ha estés sa renomená y son entusiasme no sols dins d' ella sino fòra de son territori; volant en ales de la fama, volant pels aires ha aplegat á Mallòrca y ha despertat ab un bés de carinyo á sa antigua germana que silenciosa dormia: mes tart manprenent un altre vol ab ses ales llaugeres s' ha aturat en Valencia, y abrasantse ab amor á sa altra antigua germana, la indolent sultana, l' ha fet sortir de son llit de flors, desde 'l qu' ella contemplaba 'l trasparent blau de son celage, enervada per los perfums de sos boschs de taronjers. Moguda per lo potent impuls del moviment literari de Catalunya, Mallòrca despertada, pren part en ell, pren part molt gloriosa; y Valencia ix de son marasme al crit carinyós de la veu tendra d' alguns dels seus ingenis, que fan reviure ab sos escrits la llengua mes de tres segles olvidada, la llengua de Ausias March y de Jaume Febrer.

Jo l' últim dels escritors valençians, vinch en este dia ab tota la satisfacçió del meu còr entusiasta á saludar á los poetas catalans ab nom y representació de los de Valencia y vaig á manifestarlos l' agrahiment qu' omplí mon ánima per lo cárrech pera el que m' anomenaren en lo Consistori, la galanteria catalana y la convicció de que treballe ab fé cèga per lo llustre de nostra literatura, y no 'ls tituls ni 'ls merits, de los que per desgracia, estich completament despullat.

Jo, salude ab afecte á Barcelona, á la noble Comptessa, qu' en lo pasát cridá l' atenció de tots los pobles ab lo rumor victoriós de ses conquistes y que hui, en los temps de los combats de l' inteligencia, crida també la atenció dels pobles ab lo rumor de los triunfos del ingeni de sos fills: jo, salude á la ciutat comptal que, no cabent ja dins sí mateixa s' eixampla y desparrama per sa contornada, com eixampla y desparrama 'l cèrcol de ses idees y de ses obres literaries

en progresió creixent; jo, puch dir d' ella copiant al poeta William Bonaparte-Wysse,

Reyna blanca sentada prop del ona,
oh noble Barcelona.....
te veig esser lo cor de un altra Espanya,
lo Paris de la mar.

Motius pera crehúrelo.

Barcelona no es tant sols la metrópoli espanyola del comers y de la industria, es la patria del entusiasme, es la font dels sentiments nobles, es la mare carinyosa de sos fills. Lo mecanisme de la sehua industria, lo ruido de les rodes de les máquines no afluixa sa inteligencia, no apaga los llatits de son còr: entre 'l fum del carbó de pedra ajuda á alsar al cel ab ses espales á sos fills que hu mereixen y ab les mateixes mans que conten lo producte ordinari de son comers, aplaudix ab forts picaments als poetes, als artistes, als homens notables que florixen en tèrra tan privilegiada. Si jo no haguera tengut la sort de naixer en lo jardí d' Espanya que s' anomena Valencia, desitjaria ser fill de la noble Comptesa, que ab peu segur avanza per lo camí de la moderna civilizació, desitjaría ser fill de Barcelona. Com no es ella ma mare, puch donarla en publich esta mostra debil del carinyo que 'm mereix; puch saludarla ab l' afecte de familia y ab la vèu conmoguda y tèndra de mon agrahiment.

Honrós, falaguer, mereixcut es pera Barcelona bore chunt en esta histórica festa als poetes castellans, als provençals, á les ilustraciós de tota Catalunya que, pera saborechar los fruits del enteniment s' han reunit per la llaçada poetica y suau de los Jochs Florals.

Encarregat yo per lo Consistori de manifestar la viva satisfacció qu' ha produit en nosaltres l' acudiment á la festa de tantes notabilitats de llochs tan diferents, no encontre paraules pera espresarla dignament: miserable y pòbra es sempre la paraula humana pera descriure sentiments vius,

lírica, lo teatro, la novela y lo periodisme, poden fer bòre ab orgull obres notables.

Una decada de Jochs Florals ha corregut desde l' infantesa á la pubertad de la llengua catalana del renaiximent: en eixe curt espay de temps, Catalunya ha estés sa renomená y son entusiasme no sols dins d' ella sino fòra de son territori; volant en ales de la fama, volant pels aires ha aplegat á Mallòrca y ha despertat ab un bés de carinyo á sa antigua germana que silenciosa dormia: mes tart manprenent un altre vol ab ses ales llaugeres s' ha aturat en Valencia, y abrasantse ab amor á sa altra antigua germana, la indolent sultana, l' ha fet sortir de son llit de flors, desde 'l qu' ella contemplaba 'l trasparent blau de son celage, enervada per los perfums de sos boschs de taronjers. Moguda per lo potent impuls del moviment literari de Catalunya, Mallòrca despertada, pren part en ell, pren part molt gloriosa; y Valencia ix de son marasme al crit carinyós de la veu tendra d' alguns dels seus ingenis, que fan reviure ab sos escrits la llengua mes de tres segles olvidada, la llengua de Ausias March y de Jaume Febrer.

Jo l' últim dels escritors valençians, vinch en este dia ab tota la satisfacçió del meu còr entusiasta á saludar á los poetas catalans ab nom y representació de los de Valencia y vaig á manifestarlos l' agrahiment qu' omplí mon ánima per lo cárrech pera el que m' anomenaren en lo Consistori, la galanteria catalana y la convicció de que treballe ab fé cèga per lo llustre de nostra literatura, y no 'ls tituls ni 'ls merits, de los que per desgracia, estich completament despullat.

Jo , salude ab afecte á Barcelona, á la noble Comptessa, qu' en lo pasát cridá l' atenció de tots los pobles ab lo rumor victoriós de ses conquistes y que hui, en los temps de los combats de l' inteligencia, crida també la atenció dels pobles ab lo rumor de los triunfos del ingeni de sos fills: jo, salude á la ciutat comptal que, no cabent ja dins sí mateixa s' eixampla y desparrama per sa contornada, com eixampla y desparrama 'l cèrcol de ses idees y de ses obres literaries

en progresió creixent; jo, puch dir d' ella copiant al poeta William Bonaparte-Wysse,

Reyna blanca sentada prop del ona,
oh noble Barcelona.....
te veig esser lo cor de un altra Espanya,
lo Paris de la mar.

Motius pera crehúrelo.

Barcelona no es tant sols la metrópoli espanyola del comers y de la industria, es la patria del entusiasme, es la font dels sentiments nobles, es la mare carinyosa de sos fills. Lo mecanisme de la sehua industria, lo ruido de les rodes de les máquines no afluixa sa inteligencia, no apaga los llatits de son còr: entre 'l fum del carbó de pedra ajuda á alsar al cel ab ses espales á sos fills que hu mereixen y ab les mateixes mans que conten lo producte ordinari de son comers, aplaudix ab forts picaments als poetes, als artistes, als homens notables que florixen en tèrra tan privilegiada. Si jo no haguera tengut la sort de naixer en lo jardí d' Espanya que s' anomena Valencia, desitjaria ser fill de la noble Comptesa, que ab peu segur avanza per lo camí de la moderna civilizació, desitjaría ser fill de Barcelona. Com no es ella ma mare, puch donarla en publich esta mostra debil del carinyo que 'm mereix; puch saludarla ab l' afecte de familia y ab la vèu conmoguda y tèndra de mon agrahiment.

Honrós, falaguer, mereixcut es pera Barcelona bore chunt en esta histórica festa als poetes castellans, als provençals, á les ilustracións de tota Catalunya que, pera saborechar los fruits del enteniment s' han reunit per la llaçada poetica y suau de los Jochs Florals.

Encarregat yo per lo Consistori de manifestar la viva satisfacció qu' ha produit en nosaltres l' acudiment á la festa de tantes notabilitats de llochs tan diferents, no encontre paraules pera espresarla dignament: miserable y pòbra es sempre la paraula humana pera descriure sentiments vius,

perque eixos sentiments naixen ab lo perfum de un altre mon, ab un perfum celestial, que no te res que bòre ab la naturalea humana del hòme y que nos fá futjir del fanch de la tèrra alsantnos á la altura del infinit; á eixa altura ralla l' agrahiment dels jutjes de lo certámen de los Jochs Florals de enguany.

Escritors, poetes qu' han deixat vostres llars per vindre á honrar nostre festa, ya acabeu de bòre que poden presentar tituls llejitims los gladiadors catalans qu' han lluitat en lo circo de la poesia: ya podeu bòre l' entusiasme dels combatents y lo gran número de los que, ab molt templadas armes se llançaren al combat.

Cada any creix lo número dels lluitadors, cada any les lluites son mes jagants; per lo que, jovens qu' os dediqueu á la poesia en Provença, en Mallorca, en Catalunya, en el Rosselló y en Valencia, cada any te major mérit lo venciment, cada any coronaran los vostres fronts ab glòria de mes preu, los llorers de la victòria.

No sols se deu lo brillo y la renomená de los Jochs Florals als poetes; se deu en gran part al ilustre Ajuntament qu' els va crear baix sa sombra protectora, qu' els colocá carinyosament en esta histórica estancia que recorda la gloriòsa història de Catalunya y los grans fets de aquells heroes que vestien la gramalla rotja y eren coneguts pel nom de concellers, com ells los seus succesors saben acullir y deféndre ab generosa protecció tot lo noble, tot lo gran de que justament se enorgullix Barcelona; ells y lo respetable còs d' adjunts ajuden ab ses llums y ab sos esforços materials al decór, á la vida, á la renomená de los Jochs Florals; tots ells mereixen l' agrahiment de los poetas, de los mantenedors de tots los anys y del publich numerosisim que s' apinya en esta festa, omplint la gran cabuda de este saló historich.

He parlat fins ara del publich de la inteligencia y avans de finir mon breu discurs vullch dirijir curtes paraules al publich de la hermosura.

Si yo no estigues ben convensut de la bellea de les filles de la ciuptat comptal, jirant la vista per tots los anguls de lo saló em convenceria en este moment, al bòre les moltes hermosures que faborixen ab sa presencia la festa floral. Me sorpren que siguen tantes en número y esta sorpresa fá mes gran eloji que quant jo poguera dir de les filles de Catalunya: yo vinch del Parais de Espanya, yo vinch de Valencia, ahon l' Amor deixá caure sá dolça mel en los llábis de les dònes, encenènt ab lo foch de ses flames los ulls brusénts de les filles del Turia; vinch de Valencia y 'em sorpren la bellea de les jóvens catalanes.

Jo las salude ab lo galant afecte del poeta, ja qu' elles nos complauen no sols venínt á la festa, sino contribuint á son major lluiment, ó per millor dir, orijinant los Jochs Florals, inspirant y creant poetes.

¡Oh, si, la dòna es la musa dè la joventud! Al calor de ses tendres ullades naix l' home á una segona vida, á la existència del amor; ab lo amor naix la poesia... que l' amor y la poesia son dos raigs de sentiment que illumenen al mateix temps, juntanse en una sola llum, lo còr del home adolescent.

La dòna es la primera musa dels poetes.

La dòna es la inspiradora de los Jochs Florals y per aixó está molt ben proclamada Reyna de la Festa.

¡Oh jovens catalanes! obra vostra es eixa pleyada de cantors qu' honren á Catalunya vostra africana bellea fá ardir en l' ánima dels homens le foch sagrat de la poesia, fá que canten ab nerviosa y entusiasta vèu amor y patria. Inspireulos sempre tant gloriosos sentiments, siau dignes filles de la noble comptessa qu' agrusá vostres bressols y recordeu sempre que les mares fan als homens, pero les doncelles fan á los poetes, pues de los sentiments que inspiren les dònes naix ó el enbrutiment ó la civilizació de los pobles.

HE DIT.

TAULA

DE LAS OBRAS CONTINGUDAS EN LO PRESENT LLIBRE.

Consistori de 1868. . . . . PLANA 5

Acta de la festa. 17

I. Discurs del Excel·lentissim Senyor Gobernador civil D. Romualdo Mendez de San Julian. 21

II. Discurs del Senyor President del Consistori D. Victor Balaguer. . 27

III. Memoria del Senyor Secretari del Consistori D. Francisco Miquel y Badia. 43

IV. Lo Castell feudal (de Adolf Blanch y Cortada) 57

V. ¡Ruinas...! (de Pere Antoni Ventalló) 65

VI. L' Espigolera (de Gabriel Maura). 73

VII. Lo darrer Pallars (de Francesch Ubach y Vinyeta). . . . 79

VIII. Lo Rey del vent (de Joseph Roca y Roca). 91

IX. Canamunts y Canavalls (de Ramon Picó y Campamar) . . . 105

X. Penediment (de Francesch Pelay Briz) 117

XI. Afany (de Fèlix Pizcueta) 123

XII. Lo Palau encantat (de Pere d' Alcántara Penya y Nicolau) . . 127

XIII. Chants d' amor (de Ramon Picó y Campamar). 137

XIV. Á la Inspiració (de Antoni Camps y Fabrés). 145

XV. Lo Siti de Girona en l' any 1809 (de Víctor Gebhardt) . . . 153

XVI. Historia del Siti de Girona en l' any 1809, endereçada á las classes populars (de Joaquim Riera) 219

XVII. Discurs del Senyor D. Jacinto Labaila 313

JOCHS FLORALS

DE BARCELONA

EN 1869.

ANY XI DE SA RESTAURACIÓ.

JOCHS FLORALS

DE

BARCELONA

EN 1869.

ANY XI DE SA RESTAURACIÓ.

BARCELONA.

LLIBRERÍA DE ALVAR VERDAGUER,

RAMBLA, DEVANT DEL LICEO, 5.

1869.

Estampa de Celestí Verdaguer, carrer de Cortinas, 15.

JOCHS FLORALS

DE BARCELONA.

CONSISTORI DE 1869.

MANTENEDORS.

D. ADOLFO BLANCH, *President.*

D. Eussebi Anglora.
D. Joseph Maria Arnau.
D. Jacinto Verdaguer.
D. Joseph Roca y Roca.
D. Francisco Miquel y Badia.
D. Pere de Rosselló, *Secretari.*

Fou anomenada Reyna de la Festa, la

SENYORETA DONA MERCÉ ESTRADA.

EX-MANTENEDORS.

CONSISTORI DE 1859.

D. Manel Milá, *President.*

D. Víctor Balaguer.
D. Joaquim Rubió y Ors.
† **D. Joan Cortada.**
D. Miquel Victoriá Amer.
D. Joseph Lluis Pons y Gallarza.
D. Antoni de Bofarull, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Maria Mendoza de Vives.

CONSISTORI DE 1860.

† **D. Francisco Permanyer**, *President.*

D. Joaquim Roca y Cornet.
† **D. J. A. Llovet y Vall-llosera.**
D. Vicens Joaquim Bastús.
D. Marian Flotats.
D. Joan Manyé y Flaquer.
D. Adolfo Blanch, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Elisea Lluch de Rubió.

CONSISTORI DE 1861.

D. Lluis Gonzaga de Pons y Fuster, *President.*

D. Joaquim Rubió y Ors.
D. Antoni Bergnes.
D. Lluis Cuchet.
D. Pau Estorch.
D. Joseph Leopoldo Feu.
D. Manel de Lasarte, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Carme de Bofarull.

CONSISTORI DE 1862.

D. Joan Illas y Vidal, *President.*

D. Marian Aguiló y Fuster.
D. Joseph Coll y Vehí.
† **D. Miquel Anton Martí.**
D. Manel Angelon.
D. Joseph Llausás.
D. Víctor Balaguer, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Josepha Massanés de Gonzalez.

CONSISTORI DE 1863.

† **D. Braulí Foz**, *President.*

D. Terenci Thos y Codina.
D. Manel Milá y Fontanals.
D. Víctor Balaguer.
D. Manel Anglasell.
D. Joseph Subirana.
D. Eussebi Pascual, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Senyora esposa del Excel-lentíssim Senyor Gobernador,
en representació
de S. A. la Sereníssima Senyora Duquesa de Montpensier.

CONSISTORI DE 1864.

† **D. Joan Cortada**, *President.*

D. Celestí Barallat.
D. Miquel Victoriá Amer.
D. Antoni Camps y Fabrés.
D. Gregori Amado Larrosa.
D. Narcís Gay.
D. Damás Calvet, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Dona Victoria Penya de Amer.

CONSISTORI DE 1865.

D. Antoni de Bofarull, *President*.

D. Adolfo Blanch.
D. Geroni Rosselló.
D. Lluis Roca.
D. Francisco Muns.
D. Damás Calvet.
D. Victor Gebhardt, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA,

Dona Elena Caballer de Roca.

CONSISTORI DE 1866.

D. Pau Valls, *President*.

D. Francisco Morera.
D. Teodoro Llorente.
D. Víctor Gebhardt.
D. Silvi Thos y Codina.
D. Eduart Vidal y Valenciano.
D. Robert Robert, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA,

Dona Manela Luna Mendez de Vigo.

CONSISTORI DE 1867.

D. Marian Aguiló y Fuster, *President*.

D. Cayetá Vidal y Valenciano.
D. J. Romaní y Puigdengolas.
D. Joaquim Sitjar y Bulcegura.
D. Robert Robert.
D. Marian Fonts.
D. F. Maspons y Labrós, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA,

Dona Dolós Llopart de Muns.

CONSISTORI DE 1868.

D. Víctor Balaguer, *President.*

D. Felip Bertran.

D. Felip Jacinto Sala.

D. Jacinto Labaila.

D. Frederich Soler.

D. Francisco Maspons y Labrós.

D. F. Miquel y Badia, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Senyoreta Dona Carme Mercader.

MESTRES EN GAY SABER.[1]

D. Victor Balaguer, *proclamat en 20 de Juny de 1861.*

D. Geroni Rosselló, *proclamat en 4 de Maig de 1862.*

D. Joaquim Rubió y Ors, *proclamat en 3 de Maig de 1863.*

D. Marian Aguiló y Fuster, *proclamat en 6 de Maig de 1866.*

D. Joseph Lluis Pons y Gallarza, *proclamat en 5 de Maig de 1867.*

D. Adolfo Blanch y Cortada, *proclamat en 3 de Maig de 1868.*

D. Francesch Pelay Briz, *proclamat en 2 de Maig de 1869.*

(1) «1.ª Adquirirán lo titol de *Mestre* los que hajan arribat á guanyar tres premis, en la forma y manera que á continuació se diu, y serán proclamats per lo president en la festa ahont alcansen lo tercer premi.

«2.ª Per los efectes del article anterior valdrán los premis axí ordinaris com extraordinaris fins lo dia de la aprobació del present reglament; mes á contar de dit dia en avant sols donarán dret al titol de *Mestre* los premis ordinaris.» *Estatuts per lo bon regiment del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona, aprobats en 9 de Febrer de 1862.*

CONSISTORI DE 1865.

D. Antoni de Bofarull, *President*.

D. Adolfo Blanch.
D. Geroni Rosselló.
D. Lluis Roca.
D. Francisco Muns.
D. Damás Calvet.
D. Victor Gebhardt, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA,

Dona Elena Caballer de Roca.

CONSISTORI DE 1866.

D. Pau Valls, *President*.

D. Francisco Morera.
D. Teodoro Llorente.
D. Víctor Gebhardt.
D. Silvi Thos y Codina.
D. Eduart Vidal y Valenciano.
D. Robert Robert, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA,

Dona Manela Luna Mendez de Vigo.

CONSISTORI DE 1867.

D. Marian Aguiló y Fuster, *President*.

D. Cayetá Vidal y Valenciano.
D. J. Romaní y Puigdengolas.
D. Joaquim Sitjar y Bulcegura.
D. Robert Robert.
D. Marian Fonts.
D. F. Maspons y Labrós, *Secretari*.

REYNA DE LA FESTA,

Dona Dolós Llopart de Muns.

CONSISTORI DE 1868.

D. Víctor Balaguer, *President.*

D. Felip Bertran.
D. Felip Jacinto Sala.
D. Jacinto Labaila.
D. Frederich Soler.
D. Francisco Maspons y Labrós.
D. F. Miquel y Badia, *Secretari.*

REYNA DE LA FESTA,

Senyoreta Dona Carme Mercader.

MESTRES EN GAY SABER.(1)

D. Víctor Balaguer, *proclamat en 20 de Juny de 1861.*

D. Geroni Rosselló, *proclamat en 4 de Maig de 1862.*

D. Joaquim Rubió y Ors, *proclamat en 3 de Maig de 1863.*

D. Marian Aguiló y Fuster, *proclamat en 6 de Maig de 1866.*

D. Joseph Lluis Pons y Gallarza, *proclamat en 5 de Maig de 1867.*

D. Adolfo Blanch y Cortada, *proclamat en 3 de Maig de 1868.*

D. Francesch Pelay Briz, *proclamat en 2 de Maig de 1869.*

(1) «1.er Adquirirán lo títol de *Mestre* los que hajan arribat á guanyar tres premis, en la forma y manera que á continuació se diu, y serán proclamats per lo president en la festa ahont alcansen lo tercer premi.

«2.n Per los efectes del article anterior valdrán los premis axí ordinaris com extraordinaris fins lo dia de la aprobació del present reglament; mes á contar de dit dia en avant sols donarán dret al títol de *Mestre* los premis ordinaris.» *Estatuts per lo bon regiment del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona, aprobats en 9 de Febrer de 1862.*

NOMS DELS AUTORS

que han obtingut premis ordinaris.

Dona Isabel de Villamartin.	2
D. MARIAN AGUILÓ Y FUSTER.	3
» Tomás Aguiló.	1
» Miquel Victoriá Amer.	1
» VÍCTOR BALAGUER.	1
» ADOLFO BLANCH.	3
» FRANCESCH PELAY BRIZ.	3
» Damás Calvet.	2
» Antoni Camps y Fabrés.	1
» Jaume Collell y Bancells.	1
» Marian Fonts.	1
» JOSEPH LLUIS PONS Y GALLARZA.	3
» Lluis Roca y Florejachs.	1
» GERONI ROSSELLÓ.	2
» JOAQUIM RUBIÓ Y ORS.	3
» Silvi Thos y Codina.	1
» Terenci Thos y Codina.	1
» Francesch Ubach y Vinyeta.	1

NOMS DELS AUTORS

que han obtingut premis extraordinaris.

Dona Maria Josepha Massanés de Gonzalez. . .	1
» Victoria Penya de Amer.	1
D. VÍCTOR BALAGUER.	2
» ADOLFO BLANCH.	1
» Antoni de Bofarull.	2
» Antoni Camps y Fabrés.	1
» † **Salvador Estrada.**	1
» Guillem Forteza.	1
» Tomás Forteza.	1
» Víctor Gebhardt.	1
» Manel Milá y Fontanals.	1
Lo Cansoner de Miramar..	1
D. Antoni Molins y Sirera.	1
» Pere de Alcántara Penya y Nicolau. . . .	1
» JOSEPH LLUIS PONS Y GALLARZA. . . .	1
» Joseph de Palau y de Huguet.	1
» Lluis Roca y Florejachs.	2
» GERONI ROSSELLÓ.	1
» JOAQUIM RUBIÓ Y ORS.	3
» Terenci Thos y Codina. -	1
» Jacinto Verdaguer.	1
» Gayetá Vidal.	1

NOMS DELS AUTORS

premiats ab accéssit.

Dona Rosa Anais de Roumanille.	. . . . .	1
» Victoria Penya de Amer.	. . . . .	1
D. Tomás Aguiló.	. . . .	1
» Miquel Victoriá Amer.	. . . . . .	1
» VÍCTOR BALAGUER.	. . . .	3
» ADOLFO BLANCH.	. . . .	2
» Antoni de Bofarull.	. . . .	6
» FRANCESCH PELAY BRIZ.	. . . .	3
» Damás Calvet.	. . . .	3
» Antoni Camps y Fabrés.	. . . . . .	6
» Jaume Collell y Bancells.	. . . . . .	1
» Joseph Coroleu é Inglada.	. . . . . .	1
» † **Salvador Estrada.**	. . . . . .	1
» Marian Fonts.	. . . .	3
» Guillem Forteza.	. . . .	1
» Jordi.	. . . .	3
» Manel de Lasarte.	. . . .	1
» Teodoro Llorente.	. . . .	1
» Gabriel Maura.	. . . .	1
» Armengol del Montsech.	. . . . . .	1
» Joan Montserrat y Archs.	. . . . . .	1
» Francisco Muns.	. . . .	1
» Anicet de Pagés de Puig.	. . . . . .	1
» Pere de Alcántara Penya y Nicolau.	. . . .	2
» Ramon Picó y Campamar.	. . . . . .	3
» Félix Pizcueta.	. . . .	1
» JOSEPH LLUIS PONS Y GALLARZA.	. . . .	2

D. Albert de Quintana.	2
» Genís Domingo Reventós.	1
» Joaquim Riera y Bertran.	3
» Lluis Roca y Florejachs.	4
» Joseph Roca y Roca.	1
» JOAQUIM RUBIÓ Y ORS.	1
» E. T. de M..	2
» Terenci Thos y Codina.	4
» Francesch Ubach y Vinyeta.	5
Un fadrí de montanya..	1
D. Pere Antoni Ventalló..	1
» Jacinto Verdaguer.	4
» Gayetá Vidal..	1
» Miquel Zavaleta.	1

NOMS DELS ADJUNTS DE NÚMERO.

D. Francisco de Paula Aguilar.
» Plácit Aguiló.
» Joseph Almirall.
» Evarist Alomar.
» Joan Alonso del Real.
» Gervasi Amat.
» Miquel Victoriá Amer y Omar.
» Ramon Andreu.
» Manel Angelon.
» Manel Anglasell.
» Eduart de Arévalo.
» Joseph de Argullol.
» Valentí Bansart.
» Celestí Barallat.
» Antoni Bastinos.
D. Joan Bastinos.
» Felip Bertran.
» Antoni de Bofarull.
» Manel de Bofarull.
» Vicens Boix.
» Frederich Bordas.
» Joseph Bosch.
» Francesch Pelay Briz.
» Joaquim Cadafalch.
» Jaume Manel Calafell.
» Camilo Calvet.
» Damás Calvet.
» Alvar Maria Camin.
» Antoni Camps y Fabrés.
» Timoteo Capella.

D. Joaquim Casanovas.
» Pere Casas.
» Joseph Castellet.
» Ramon Maria Catá de la Torre.
» Estanislau Clariana.
» Llorens Clot.
» Joseph Coll y Vehí.
» Lluis Coll.
» Gayetá Cortés.
» Lluis Cuchet.
» Andreu Domenech.
» Manel Duran y Bas.
» Miquel Elias.
» Pau Enrich.
» General Espalter y Rull.
» Eugeni Estassen.
» Félix Maria Falguera.
» Anton Fargas y Solé.
» Francisco Fassant.
» Ignaci Maria de Ferran.
» Joseph Ferrer y Vidal.
» Joseph Leopoldo Feu.
» Baldòmero Figarola.
» Joseph Flaquer.
» Marian Flotats.
» Emili Fochs y Ódena.
» Joan Font.
» Joaquim Fontanals del Castillo.
» Ignaci Fontrodona.
» Francisco de Paula Forns.
» Marian Franquesa.
» Francisco de Paula Franquesa.
» Joseph Fransí.
» Fortunat Galtés.
» Joseph Garcia Moran.

D. Narcis Gay.
» Ramon Manel Gay.
» Víctor Gebhardt.
» Carles Maria Gener.
» Eduart Gibert.
» Ignasi Girona.
» Bonaventura Grau.
» Manel Joan Grenzner y Fellner.
» Benet Gros y Gener.
» Joaquim Guasch.
» Joan Illas y Vidal.
» Joseph Antoni Jaumar.
» Frederich Jordá.
» Joseph de Letamendi.
» Claudi Lorenzale.
» Manel de Llanza.
» Rafel de Llanza.
» Joseph Llausás.
» Modest Lleó.
» Francisco Xavier Llorens.
» Rupert Mandado.
» F.co Xavier Mañé y Fenellosa.
» Joan Mañé y Flaquer.
» Lluis de Marlés.
» Francisco Martí.
» Miquel Martí y Sagristá.
» Bernardí Martorell y Montells.
» Francisco Martorell.
» Francesch Masferrer.
» Francisco Maspons y Labrós.
» Marian Maspons y Labrós.
» Frederich Masriera.
» Joseph Masriera.
» Joseph Mensa.
» Salvador Mestres, Prebere.

D. Manel Milá y Fontanals.
» Pau Milá.
» Francisco Miquel y Badia.
» Ramon de Miquelerena.
» Matias Mir.
» Joseph Miravent.
» Ignasi Ramon Miró.
» Antoni Molins.
» Joan Montserrat y Archs.
» Francisco Muns.
» Pere Nanot-Renart.
» Pere Ódena.
» Adelart Oliver.
» Joan Baptista Orriols.
» Joseph de Palau y de Huguet.
» Adolf Palaudarias.
» Manel Patxot.
» Manel Pau.
» Manel Maria Pecero.
» Joan J. Permanyer.
» Magí Pers y Ramona.
» Felip Pirozini y Martí.
» Lluis G. de Pons y de Fuster.
» Ferrando Puig.
» Lluis Puig y Savall.
» F.co Puig y Esteve, Prébere.
» German Puiggarí.
» Jaume de Puiguriguer.
» Joseph Pujol.
» Proto Pujol.
» Albert de Quintana.
» Jaume Ramon.
» Manel Ramoneda.
» Bonaventura Ribas, Prébere.
» Bartomeu Ribó.

D. Pau Ribó.
» Joaquim Riera y Bertran.
» F.co de Paula Rius y Taulet.
» Joaquim Roca y Cornet.
» Joseph Roca y Roca.
» Elias Rogent.
» Joan Roger y Garriga.
» Paulino Roig y Tapis.
» F.co Romaní y Puigdengolas.
» Pere de Rosselló.
» Enrich Sacanella.
» Felip Jacinto Sala.
» Francisco Sala y Pou.
» Joaquim Sala y Martí.
» Felip Saleta.
» Joseph Salgot.
» Primitiu Santmarti.
» Marian Sans.
» Emili Santamaria.
» Jaume Serra.
» Maurici Serrahima.
» Pere Serramitjana.
» Nemesi Singla.
» Joseph Maria Sirvent.
» Ramon de Siscar.
» Joaquim Sitjar.
» Joan Sitjar.
» Frederich Soler.
» Ramon Sunyol.
» Silvi Thos y Codina.
» Terenci Thos y Codina.
» Salvador Tintorer.
» Esteve Torrabadella.
» Antoni Torrents y Torres.
» Antoni de Torres.

D. Manel Torres y Torrents.
» Francesch Ubach y Vinyeta.
» Jaume Ubach y Vinyeta.
» Jaume Urgell.
» Agapit Vallmitjana.
» Venanci Vallmitjana.
» Pau Valls.
» Faustí Vancells.
» Alvar Verdaguer.
» Gayetá Vidal y Valenciano.
D. Enrich Xavier Vidal.
» Joseph Vilar.
» Joseph Vilaseca.
» Isidro Vilaseca, Prébere.
» Francisco de Paula del Villar.
» Francisco Vinyals.
» Jaume Vinyas.
» Pere Nolasch Vives.
» Joan Viza y Martí.

ADJUNTS FORANS.

D. Salvador Busquets, de La Garriga.
» Pere Courtois, d' Argelés sur mer.
» Joan Baptista Ferrer, de Girona.
» Pere de Alcántara Penya, de Palma de Mallorca.
» Joseph de Rosselló, de La Garriga.

ADJUNTS HONORARIS

M. I. Sr. Rector de la Universitat literária.
M. I. Sr. President de la Académia de Bonas lletras.
Los Mestres en gay saber.

Sessió del Consistori del dia 18 de Febrer de 1869.

Fou llegit un ofici de la Excel-ma. Diputació Provincial de Tarragona, en lo que aquella Corporació manifesta la sua adhesió al Consistori y espressa que considerantse representant dels interessos morals y materials de la Provincia, prega al Consistori se servesca inscríurela, si es posible en lo nombre del seus adjunts, pera poder aixis contribuir al major esplendor de las lletras catalanas.

Y 'l Consistori, regonegut á la distinció que li ha estada feta per la Excel-ma. Diputació de Tarragona, resolgué anomenarla Adjunt honorari.

L. A. del C.

Pere de Rosselló,

Secretari.

ACTA DE LA FESTA.

Acta de la Festa.

En la ciutat de Barcelona, als dos dias del mes de Maig del any del naixement del Senyor, 1869, y hora de la una de la tarde, fou celebrada en la gran Sala de contractació de la Llotja, la XI festa dels Jochs Florals. Hi assistíren l' Excm. é Il-lm. Senyor Bisbe de esta diócesis, una comissió de la Excma. Diputació Provincial de Barcelona, 'ls Senyors D. Cristófol Pascual y Genis, D. Eduart Gatell y D. Felix Pizcueta, vice-president, diputat y secretari de la Diputació Provincial de Valéncia, en representació de aquella Corporació; 'ls Senyors D. Pere Massiá y D. Ignasi Carbó, vice-president y diputat de Tarragona, en representació de la Diputació de aquella provincia; 'ls Senyors D. Damás Calvet y D. Joaquim Riera y Bertran, comissionats per la Excma. Diputació Provincial de Girona; l' Iltre. Sr. Director del Institut de segona

ensenyansa, mòlts representants de Corporacions y Acadèmias, quasi tots los senyors adjunts que forman lo Consistori y un numerosíssim concurs de personas convidadas.

Lo senyor President del Consistori, que ho fou de la festa, obrí la sessió ab la lectura del discurs que senyalat de n.o 1 's troba en lo volum dels Jochs Florals de aquest any, llegint després de ell, l' infrascrit Secretari, la memória que prevenen los Estatuts y vá continuada de n.o 2.

Per ordre del senyor President, s' obrí desseguida 'l plech que contenia 'l nom del autor premiat ab la FLOR NATURAL, que aparegué ésser D. Francesch Pelay Briz. Proclamat lo nom, comparegué l' autor, qui aná á cercar, á la taula de la Presidéncia, 'l premi de honor y cortesia, y l' oferí incontinent á la senyoreta Dona Mercé Estrada, manifestant voler aixís honrar al mateix temps la bona memória del sèu difunt pare, 'l llorejat poeta D. Salvador Estrada. Ab aquest dò quedá de fet proclamada Reyna de la festa, y entre 'ls picaments de mans de tots los concurrents la aná á rebre 'l Sr. President ab altre dels senyors Mantenedors, y la acompanyáren al trono presidencial que desde 'l principi li havia estat reservat.

Lo senyor Mantenedor D. Joseph Roca y Roca, llegí la poesia titulada *Amor* (n.o 3), y seguidament s' anaren obrint los demés plechs pertanyents á composicions premiadas; llegintse de estas las que obtinguéren premis bè ordinaris, bè extraordinaris, y ademés la que obtingué 'l primer accéssit á la ENGLANTINA, que volgué 'l Consistori fos llegida pera correspóndrer á la distincció que li havia fét la Excma. Diputació provincial de Tarragona, concedintli una medalla de plata.

Apareguéren premiats ab los accéssits de la FLOR NATURAL, Don Francesch Ubach y Vinyeta, per la poesia titulada *La Nova Primavera* (n.º 4), y D. Damás Calvet, per la anomenada *L' Arbre de la Llibertat* (n.º 5).

Resultá premiat ab la ENGLANTINA DE OR, D. Jaume Collell y Bancells, de Vich, autor de la poesia titulada *A la gent del any vuyt* (n.º 6), que llegí entre 'l picament de mans del auditori; ab lo primer accésit D. Albert de Quintana, de Torroella de Montgrí, que llegí també sa poesia anomenada *Lo rey Pere del punyal;* y ab lo segon y tercer accéssits D. Francesch Pelay Briz, autor de la poesia *Lo Pros Dalmau* (n.º 7) y D. Francesch Ubach y Vinyeta, que aparegué serho de *Lo vectigal de la carn* (n.º 8).

Fou premiat ab la VIOLA DE OR Y PLATA, D. Francesch Pelay Briz, que aparegué ésser autor de la poesia que porta per títol *Mesquinesa* (n.º 9), y que ell mateix llegí; y resultant haver obtingut los tres premis ordinaris previnguts pel Reglament, fou proclamat pel senyor President, Mestre en Gay Saber. Conseguíren los dos accéssits á est premi, D. Anicet de Pagés de Puig, de Figueras, y D. Jaume Collell y Bancells, de Vich, autors de las dos poesias anomenadas *Magestad de Dèu* (n.º 9) y *L' Adeu al mon* (n.º 10).

Guanyá 'l premi extraordinari de UNA PALMA DE ARGENT, oferta pel Ateneo Balear, D. Tomás Forteza, de Mallorca, autor de la poesia titulada *Mallorca* (n.º 11), que llegí, 'l senyor Mantenedor D. Joseph Roca, y ab dos accéssits á est premi D. Francesch Ubach y Vinyeta, per las poesias *La conversió de 'N Lull* (n.º 12) y *Las Germandats de Mallorca* (n.º 13).

D. Joaquim Riera y Bertran, de Girona, aparegué ésser l' autor

de la *História de un pagés* (n.º 14) que obtingué l' accésit á la medalla de coure, oferta pel Ateneo Catalá.

Desseguida foren cremats los plechs que contenian los noms dels autors no premiats, y llegit lo discurs de grácias (n.º 15) pel Senyor Mantenedor D. Eussebi Anglora, 'l Senyor President doná per conclosa la festa, tocant després, com avans y durant la mateixa, la música de Artilleria y la de la Escola de cegos, diferentas pessas y cansons populars de nostra terra.

Lo Mantenedor President,

Adolfo Blanch.

Lo Mantenedor Secretari,

Pere de Rosselló.

I.

DISCURS

DEL SENYOR PRESIDENT

D. ADOLFO BLANCH.

SENYORS:

Volgau avuy, vos prech, que 'us dirigesca sa veu desautorisada, desde aquest siti honrós en que 'us ha plagut col-locarlo, 'l menys digne de ser lo continuador de eixos literats respectables, de eixos homes de lley y patricis per tants de títols il-lustres, de eixos prous historiadors y renomats poetas, que tant per sòn alt seny y autoritat l' han fet ja deu vegadas venerable.

No vinch á recordarvos una mès encara, lo que prou vostra presència aqui justifica. No vinch á repetirvos lo que, ab sòn prestigiós accent, han assegurat, han afermat, han profetisat la sabiduria y 'l geni. No vinch á afegir una guspira mès á eixas ardentas esparsas ab que, per amor de la terra y de tot lo que es de la terra, han omplert vostres pits prou catalans mos insignes y honorables predecessors.

Nó; sinó que heralt de un passat que no sab rebujar lo cor, y devanter de un bell esdevenidor per qui 'ls de tots glateixan, vinch en nom de la gaya poesia, de eixa filla de la suma bondat y la bellesa, que dòna serenitat y goig al esperit; vinch en nom del Consistori

dels Jochs florals catalans, que 's diuhen de Barcelona, com s' ho deyan los antichs senyors de la terra catalana, vinch á darvos lo mot consagrat de totas las altas y coratjosas empresas: Avant! avant y fora!

¡Avant! siáu ab nosaltres, los qui sabeu ser veritables y bons ciutadans del Univers, sens tenir en menyspreu lo racó de ell ahont són nats, ni 'ls fets mès ó menys dignes de recordansa de sos il-lustres progenitors, ni la llèngua, que no podrán confóndrer jamay ab cap altra, y que 'ls vendrá sempre per forasters y per estranys ahont se vulla que vajan.

Sian ab nosaltres los qui tenen cor y senten, los qui tenen ulls y veuhen, los qui tenen esperit y 'l subliman á las altas regions de las bonas, de las puras, de las verament lluminosas y humanitárias ideas.

A eixos crida y vol aquí entre nosaltres Catalunya. Als qui ab sa beneyta parla fan revifar la noble pòls ahont covan las cendras dels sèus fills. Als qui, de part propa ó llunya, venen al menys á séures una vegada al any en lo sagrat ascó de la pátria. Als qui en benavirat romiatge, com porta la oroneta, de la africana riba, lo dòls escalf de amor, del fons de llurs casadas venen á dur á la llar que pera tots encen avuy Catalunya, 'l foch del sentiment mès viu que de home en cor hi pot niar: l' amor de tot lo bell, de tot lo bo, de tot lo gran.

Avuy venim á parlar de vosaltres, petitas grandesas del nostre casal. No ab la cega preocupació y 'l desapoderat entussiasme del qui «sols viu entre 'ls passats y respira la pòls de las ruinas»; sinó avivant ab seny l' esperit; tot acostantnos cap al Orient, de ahont ve la llum; tot aplegantnos devall de esta gentil antigualla, que l' art ha consagrat y que la civilisació del nostre poble 'ns conserva; aquí, prop del rompent de las onas, que 'ns recordan los temps aquells, en que no sent mès que catalans, venciam imperis y repúblicas; aquells temps, en que 'ls nostres mès forts y mès assenyats monarcas nos tenian per «bons amichs e companyons», y en que 'l lay y 'l sirventés del trovador, igualment ressonavan sota 'l perpunt del caballer y sota la jupa del menestral; aquells temps, en fí, en que enviavam al Egipte y á la Síria, á la Palestina y á la Arménia, al mar Roig y al mar

Negre y á tots los mars coneguts, los nostres panyos de Lleyda y de Valls, de Sant Daniel y de Tarrassa, de Mallorca y de Valéncia; 'ls nostres fustans y cotonias y sargas, los nostres fruyts, los nostres corals y 'ls nostres ferros, de que tant bè 'ns sabiam servir pera la pau com pera la guerra.

Per això cal que 'us tingam á la festa de la poesia, ben astrugas banderas gremials, prou arraulidas fins ara, y abans tant flamejantas y afalagadas pel ayre de la dignitat y de la independéncia del poble. Al fer nosaltres reviscolar eixa llèngua, en que escriguéren los vostres prohoms las Ordenansas dels gremis, y la obra de sòn amor y de sa escalfada pensa 'ls nostres poetas, no es sols la llèngua de un poble gran y digne lo que hem volgut fer reviurer, sinó l' esperit que la animava, aquell esperit, ple de ferm y seré patriotisme, que desprès de havervos honrosament cobert ab la noble polsimera del traball generador, nos portá á tots á fernos soterrar gloriosament ab las ruinas de las pátrias llibertats, sota las feixugas murallas de una empresonadora Ciutadela; pera renáixer en lo gran jorn del Bruch; pera llevarnos en aquest punt, mès catalans que may, si pot ésser.

Per això cal que 'us tingam entre nosaltres, dignes representants de las diputacions de Catalunya y antich reyalme de Valéncia, que tant vos interessau per la vida de la llèngua; de eixa beneyta llèngua, que prop de tres segles de abominació no han pogut afogar ni menys tórcer.

Per que es avuy verament lo jorn de gaubansa de las lletras catalanas, que ab tant abundós conreu adobaren, bè mès de un segle, á nostras germanas las de Provensa, y á las que 's plaguéren los nostres princeps y 'ls nostres consellers, en cobrir ab sos mantos de arminis y ab sas encesas gramallas. Perque avuy festejam, com vèritables fills de la terra, á aqueixa mare dels pobles, que 'ls hi imprimeix y 'ls hi enmotlla una fesomia ben seva; que 'ls hi dòna pera sas ideas y pera sos sentiments, una forma y un carácter ben estimats y ben propis, y que així entreté afalagosa 'ls may prou llarchs instants de la pau, com sab trobar crits feréstechs de guerra, pera rebátrels al combat quant permet Dèu que la hora 'n sia arribada. Y perque, á la veu de un irrisori y flestomador *Alsat Llátzer*, la institució

menys oficial, la mès catalana de nostres dias, s' es llevada mès alta, en los brassos de tot un poble que no podrá may apendre á renegar de Dèu y de la pátria, ni vol tancarse á grat scient las amplas portas de sòn desitjat esdevenidor.

Pas, donchs, á la institució dels Jochs florals catalans, que alsant del fons del aburriment y del oprobi 'l prehuat joyell de la nostra llèngua, pera consagrarli tot l' amorós cultiu de que, cert, es ben digna, ha llegit en lo pervindre de la pátria dels Fivallers y dels Casanovas, que no ha de viure mès temps esclavisada y mesquina.

Cantau ja, poetas, ab eixa dolsa parla que tant nos vá á tòts dret al cor. La dignitat y 'l saber, la juventut y la bellesa, 'l geni y 'l patriotisme us escoltan. Despertau las veus de las passadas generacions, que servan adormidas los teginats y motlluras de aquesta magnífica obra, entre las que, sí, no ho duptau, no hi mancará la de aquest príncep insigne y ver amador de la gentilesa, ni la de aquest assenyalat historiador, y mestre meu ben volgut, que no ha mort pera nosaltres, y que viurá llargament la vida de la posteritat.

Pas, donchs, á la festa de la poesia! Pas, als Jochs florals del any 1869! Pas, pas á la llèngua catalana!

HE DIT.

II.

MEMORIA

DEL

SENYOR SECRETARI DEL CONSISTORI

D. PERE DE ROSSELLÓ.

Senyors:

Quant veig pintats en tots los rostres lo desitj y l' afany pera ohir las inspiradas trovas dels lluytadors de las lletras, y conéixer los noms dels quins han conquerit est any los llors de la victória, fòra en mi propósit temerari voler retardar la satisfacció que esperau sentir ben prompte.

Poch ocuparé, donchs, la atenció de tant escullit auditori; pus penso que será tant mes estimada ma memória, quant mes curta sia.

Ressenyant los fets mes notables que pera nostras lletras han ocorregut desde 'l 5 de Maig últim, que será en la história de la nostra renaixensa un jorn de glória, menció deu esser feta de la Reyal orde dictada en 19 del prop passat Setembre, en forsa de la qual fou derogada la disposició prohibitória de representacions dramáticas en llengua catalana. 'L Consistori 's complau en donar públicament una mostra de regoneixensa á las personas y corporacions que tant fructuosament aixecáren la veu en favor de nostra llengua, y singularment á la Académia de Bonas lletras y al Ateneo Catalá, que en totas ocasions han sapigut sortir á la defensa de las cosas de la terra.

Senyors:

Quant veig pintats en tots los rostres lo desitj y l' afany pera ohir las inspiradas trovas dels lluytadors de las lletras, y conéixer los noms dels quins han conquerit est any los llors de la victória, fòra en mi propósit temerari voler retardar la satisfacció que esperau sentir ben prompte.

Poch ocuparé, donchs, la atenció de tant escullit auditori; pus penso que será tant mes estimada ma memória, quant mes curta sia.

Ressenyant los fets mes notables que pera nostras lletras han ocorregut desde 'l 5 de Maig últim, que será en la história de la nostra renaixensa un jorn de glória, menció deu esser feta de la Reyal orde dictada en 19 del prop passat Setembre, en forsa de la qual fou derogada la disposició prohibitória de representacions dramáticas en lléngua catalana. 'L Consistori 's complau en donar públicament una mostra de regoneixensa á las personas y corporacions que tant fructuosament aixecáren la veu en favor de nostra llénglua, y singularment á la Académia de Bonas lletras y al Ateneo Catalá, que en totas ocasions han sapigut sortir á la defensa de las cosas de la terra.

Bè valia, per cert, nostre naixent teatre, l' amparo y protecció que tant generosament li va esser prestada. Nascut pochs anys fá, á la sombra de aquesta festa, ha recorregut brillantment tots los géneros, y desde las gayas y senzillas pessas de costums en un acte, fins al drama históric, pot avuy oferir als aymadors y críticks, un crescut arreplech, en que brillan en tots géneros quelcunas joyas de prehuada estima. *Las Euras del Mas*, *Las Pubillas y 'ls Hereus*, *La Comédia de Falset* y altres produccions fa poch estrenadas ab tant y tant just aplauso, son la millor prova de la veritat de mas paraulas. Bona anyada 'ns ha donat Dèu pera 'l género dramátich! Ben' hajan eixa copla de estudiosos joves, que han conseguit fer un teatre catalá, concorregut com cap altre, y ahont ab la ajuda de Dèu 's conservarán sempre vius l' amor á la pátria, 'l respecte á las costums y lleys nostras y la veneració pera tot lo que es sant y Diví!

Lo Consistori 's complau també, en consignar en est lloch y ocasió solemne, un públich testimoni del sèu agrahiment, á las distingidas corporacions que han volgut abrigarlo baix de sòn mantell respectable, y donar una era patriótica y una veu de carinyosa adhesió á sòn propósit.

Quant renaixéren, fa 11 anys, eixas gayas festas, l' Excel-lentíssim Ajuntament de Barcelona, la Excel-lentíssima Diputació Provincial y totas las corporacions científicas y literárias, estimant bè 'l patriótich esperit, los nobles propósits y 'l profitós objecte, que conseguir volia 'l Consistori, volguéren concórrer ab sos cabals, y mòlt mes ab la sua coral adhesió, á la bona obra, donant ab sas joyas y bona volensa novell dalit als inspirats trovadors de la Pátria, de la Fé y del Amor.

Bè podiam ja estar contents de la nostra obra! Aquest any, peró, las corporacions mes distingidas y assenyaladas de la terra ahont se parla nostra llengua, han volgut, per propi impuls, manifestar la sua conformitat sencera, ab la idea que alena en tots nosaltres. Aixis ho demostra la Diputació Provincial de Tarragona ab las suas expresivas comunicacions, ab la sua oferta de una medalla de plata que en nom seu 's dóna avuy y ab la sua representació en est lloch; aixis ho diu la Corporació provincial de Valéncia, en lo seu ofici dictat ab

un entussiasme consemblant al que respira la carta dels lletrats de aquella joliu encontrada; y ab la sua presència en esta festa; aixis ho diu la Diputació Provincial de Girona, que ha volgut també esser representada en aquest entarimat, en que tota ella assisteix ab lo cor y ab la pensa; aixis ho diu la Diputació de Lleyda, que per medi de unas patrióticas lletras, expressa 'l seu assentiment complert als treballs del Consistori y á la festa que celebram en aquest dia, y aixis ho demostra, finalment, la presencia en est lloch, de tantas personas distingidas, de tan honorables corporacions y de tantas comissions escullidas. Grat sia á Dèu! La bona grana ha donat fruyt rich y saborós; l' arbre ahí plantat, ha posat ja valentas arrels y 'ls vents de la borrasca podrán vinclar sas ramas y malmenar sas fullas, mes no conseguirán jamay arrebassarlo!

Mes també tenim est any com lo passat, un sentiment que endola nostra festa. La mort ha vingut á segar novament en lo mes florit del nostre camp, y no podrém ja véurer mes en eixos sitials, á 'N Joan Cortada. 'Ls seus coneixements, la sua laboriositat ben probada en la cátedra y en la estampa, sòn clar juhí, sòn particular carinyo á la joventud, la afabilitat de sòn carácter y l' amor que sempre professá á la pátria, li guanyáren la estimació general, y ben segurs estem de que las suas virtuts li han conquerit la eterna benhauransa.

Lo Consistori cregué enguany convenient disminuir lo terme pera la admisió de composicions, á fi de poder disposar de mes temps pera ben jutjar las presentadas. Y per mes que 'ls quinze dias últims fossen mòlt y mòlt aprofitats, tots anys pels trobadors, 353 composicions han estat presentadas pera concórrer als 8 premis ó joyas que havian estat ofertas. De ellas 49 han estat inspiradas per la Fé y 'ls sentiments religiosos, 42 pel amor de la Pátria y 217 han sigut dictadas per la lliure inspiració dels trobadors. En los premis estraordinaris, 14 han cantat las gestas y costums de las vehinas illas, 8 las tradicions y glórias del reyalme de Valéncia y 4 han trobat sobre la fraternitat literária, haventse á mes presentat 6 novelas aspirant á la medalla de coure oferta pel Ateneo Catalá.

Set premis ó joyas, tenia donchs, anunciadas lo Consistori pera 'l certámen de enguany, haventse afegit á ellas, poch temps fá, una me-

dalla de plata que la Diputació Provincial de Tarragona, plena de patri amor y esperit verament catalá, ha volgut s' adjudiqués á la poesia que obtingue 'l 1.er accéssit á la englantina.

Veus aquí ara, la manera com ha cregut lo Consistori que devia repartir las joyas del art, als cultivadors de las mes flayrosas flors del cor y de la pensa.

PREMI DE LA FLOR NATURAL.

(*Poligala saxatilis.*) Regalo del jardiner Sr. Martí.

Ha estat concedit á la composició que porta per títol: AMOR! y per lema *Amor, misteriosa—clau de maravellosa—nova existéncia de un pervindre ignot.* La magnitut de la concepció, la forsa de la espressió en quelcunas estrofas, la sobrietat y puresa del llenguatje y mòlt particularment la cristiana pintura que fa 'l poeta del sentiment per exceléncia, han merescut semblant distincció del Consistori, per mes que 's planyi de algunas imperfeccions de execució que no destruheixen pas l' efecte del conjunt.

Lo *primer accéssit* s' ha donat á la poesia *La Nova Primavera,* plena de sentiment poétich, delicadament versificada, y en la que 'l pensament fundamental se sosté sempre á igual altura y 's troba matisat de bellíssimas imatges.

Ha obtingut lo *segon accéssit* la poesía titolada *L' Arbre de la Llibertat,* en la que prova sòn autor notable facilitat de versificació y llenguatge, vera inspiració poética y 'l foch patriótich que en sòn cor alena.

En eix grupo ha cregut lo Consistori que devia fer una menció mòlt especial de la composició titolada *Lo bressol,* que si per sa valenta versificació, sa aspra energía de pensaments y de estil y la sobrietat y forsa ab que són expressats, era digne de major distincció, no axís per la passió que la ha inspirada.

Las poesias que portan per títol *Al temps vell, A la reyna del*

Amor y la hermosura, *Cansó del Príncep Alfred*, *Lo mal Compte*, *Lo mal casament* y *Amor*, mereixen esser mencionadas per las cualitats que 's troban en totas ellas.

PREMI DE LA ENGLANTINA.

S' ha adjudicat á la poesía que porta per títol *Á la gent de l' any vuyt* y per lema *Tots se 'n van.*

La épica entonació ab que ha sapigut cantar son autor las glórias dels quins lluytaren per nostra independéncia, la valentia de cada una de las estrofas, la gradació ben conduhida, ben sostinguda y millor termenada de la composició, la propietat de llenguatge y de metro, l' ardent entussiasme que tota ella respira, fan á aquesta poesía digne del premi que li ha adjudicat lo Consistori y digne del fet históric á que está dedicada.

La medalla de plata que ha volgut la Diputació de Tarragona s' adjudiqués en sòn nom al poeta que millor cantés las glórias de la pátria, ha estat concedida á la composició titolada *Lo rey Pere del punyal*, en la que sòn autor, inspirantse remotament en la cansó del compte l' Arnau y continuanthi ab molta oportunitat quelcuns de sos versos, deixa córrer lliurament sa imaginació, portant y conseguint un lloable objecte moral y un bon efecte dramátich.

Lo segon accéssit s' ha adjudicat á la poesía *Lo pros Dalmau*, que ab metro y llenguatje mòlt catalans conté una narració histórica en que 's notan bonas descripcions, felissos efectes dramátichs y creixent interés.

Se doná 'l tercer accéssit, al romans titolat *Lo vectigal de la carn*, en que ressalta la veritat histórica y la poética forma ab que es referida, vensent las moltas dificultats que presenta la narració del fet que ha inmortalisat á 'N Joan Fivaller.

Menció déu esser feta en est lloch, de las composicions titoladas *La mort del compte* y *Rey boig poble boig* ó *En Joan de Canyamás*, en las que resplandeixen cualitats molt estimables.

VIOLA DE OR Y PLATA.

S' ha considerat digne de ella al stramps que porta per títol *Mesquinesa* y per lema *Ego apis matinæ more modoque grata carpentis thima, per laborem plurimum... operosa parvus — carmina fingo.* Lo sentiment religiós de que está impregnada, la homiltat ab que en ella 's canta 'l poder de Dèu y las maravellas de sa obra, la sonoritat y cadéncia de sa versificació y la puresa de sòn llenguatge, li han merescut aquesta joya.

Lo primer accéssit ha estat donat á la poesia titolada *Magestat de Dèu*, per la valentia de sos pensaments y la fé ardent que en tota ella resplandeix.

Ha obtingut lo segon accéssit *L' Adéu al mon*, que 's distingeix per la forsa de sentiment poétich y la bellesa de la descripció que conté.

S' han fet mereixedoras de menció, en aquest grupo *La oració*, *La oració del Senyor* y *Defalliment*.

PREMI DE UNA PALMA DE ARGENT

OFERTA PEL ATENEO BALEAR.

Ha merescut aquest premi per majoria de vots, la galana poesía titolada *Mallorca*, que té per lema *Maylorcha Senyor En Rey — Illa d' aur es apeylada — E es lo cel e el parays — De las gents qui n' han membrança.* Sa esmerada dicció, facilitat y correcció de estil y la sobrietat ab que 's manté dintre de un tema descriptiu, li han valgut est premi.

Dos vots havian estat donats al sentit romans titolat *La conversió d' En Lull*, que obtingué desprès per unanimitat, com tots los anteriors premis, lo primer accéssit ó esta joya. Resplandeixen en

est romans lo moviment altament dramátich, forma varonil y en alguns trossos cert sabor clássich, quals calitats ressaltan mes per las mòltas dificultats que ha degut véncer lo poeta en lo desarrollo del pensament dramátich; mes estas bonas condicions sòn en alguna manera ofuscadas per certa incorrecció general que s' adverteix en la composició.

S' ha donat lo segon accéssit al romans que porta per títol *Las germandats de Mallorca*, per los valents tochs que en ell se troban y per la sóbria y sentida pintura del fet histórich que narra.

En est grupo han merescut menció honorífica las dos composicions titoladas *Ensomis é remembranças* y *Lo darrer bes*, en que s' adverteix gran coneixement del llenguatje y mòlt estudi dels assumptos que tractan.

PREMI DE LA ROSA DE OR

OFERTA PELS POETAS Y LLETRATS DE VALÉNCIA.

Lo Consistori ha cregut que no podia adjudicar enguany est premi, per no haverse presentat cap composició mereixedora de ell.

PREMI DE LA FRATERNITAT LITERARIA.

Tampoch ha pogut lo Consistori concedir est premi, per no considerar digne de sa importáncia cap de las composicions que á ell aspiravan.

PREMI DE UNA MEDALLA DE COURE

OFERTA PEL ATENEO CATALÁ.

No s' ha donat est premi. S' ha concedit un accéssit á la novela que porta per títol *Historia de un pagés* y per lema *Qué me 'n diheu*

de una vida cóm aquesta? En ella revela sòn autor esser un bon prosista catalá, conéixer perfectament la vida del camp y haber estudiat la história y las costums de la época histórica á que 's refereix. Se trovan igualment en esta composició, bons carácters, sentiments propis, en tot concepte, de cors catalans, descripcions plenas de animació, encara que massa detalladas alguna vegada, y episodis de forsa y moviment dramátichs y en lo qual deixa conéixer l' autor que podia mòlt fácilment combinar una trama que haguera donat major interés á la narració que posa en boca del protagonista. Déu advertirse en est lloch que *La história de un pagés* havia obtingut dos vots pera premi.

Axís han cregut que devian adjudicar los premis los Mantenedors de l' any 1869.

La Excel-lentíssima Diputació de la Provincia, constant protectora de las lletras pátrias, ha volgut concedir enguany, com té de costum, quelcuns exemplars de obras apropiadas al objecte á que 's destinan y que 's distribuirán de la manera següent: un exemplar de l' *Histoire de Jacques le Conquerant,* per lo vescompte de Tourtoulon, altre de *Lo Gayter del Llobregat,* de nostre mestre en gay saber En Joaquim Rubió y Ors y altre de *La Orfaneta de Menargues* del erudit lletrat N' Antoni de Bofarull, se donarán als qui hajen obtingut premi ordinari y dos exemplars de las Cansons de la terra colleccionadas per Briz, Candi y Saltó, dos del Llibre dels poetas y altres dos de una col-lecció de péssas dramáticas catalanas, que s' entregarán als poetas distingits ab accéssits als premis ordinaris, exceptuant lo qui obtindrá la medalla de plata de la Diputació de Tarragona. A eixos llibres ha volgut unir lo Consistori un exemplar de las *Poesias* de Ausias March, altre de *Lo Trovador de Montserrat,* del mestre 'N Víctor Balaguer y altre de *Catalunya vindicada* de 'N Lluis Cuchet que 's donarán als que haurán obtingut l' accéssit al premi del Ateneo Catalá y 'ls dos accéssits al premi del Ateneo balear.

Lo Consistori ha complert ja sa missió; y ara,

Pas als Trobadors.

HE DIT.

III.

Premi de la Flor natural.

AMOR.

AMOR.

Dedicada al Mestre en Gay saber En Lluis Pons y Gallarza.

Amor ! misteriosa
clau, de maravellosa,
nova existencia d' un pervindre ignot.
. . .

I.

De boyra tenebrosa,
de fosca ramorosa
l' inmensurat espay ne va vestit;
mes ja n' es arribada
la senyalada hora
en que, deixe estripada
la sombra abimadora,
del Deu etern, Tot Poderós, lo dit.

La bolva ja divaga
en brassos de la ubaga;
juntantse bolva ab bolva se fa 'l gra;
y la ventada amiga

6

que s' alsa misteriosa,
l' un gra ab l' altre gra lliga,
y la maravellosa
Terra en lo sí del negre abim se fa.

La fosquetat s' aplana ;
encés com una grana
lo sol espunta flamejant pèl cel.
S' estén la nuvolada ;
la crosta de la terra
per l' aigua es amarada,
l' herbey creix en la serra
y béu á dojo la furganta arrel.

Ab ala lleugerenca
la feble onada trenca
del blau espay, que transparent somriu ,
l' aucella gegantina;
lo taur pel pla esbufega;
sa crosta la petxina
poch á poquet desplega,
y cerca 'l peix dintre del mar son niu.

Lo cel te la estrellada;
la mar ne te la onada;
aponcelladas ja las plantas son;
en la branca ajupida
la fruyta está madura:
l' espiga ben rublida
guayta la terra dura:
lo primer home ne trepitja 'l mòn.

Del llamp y la tronada,
del cim y de la prada
que n' obeheixen la suprema lley;
y del aucell, la ovella,
la planta floridora,
la casolana abella
y la serpent traydora,
de tot aixo 'l Senyor fa al home rey.

Rella la mar blavosa
la nau balandrejosa,
quan ja ne brolla de la espiga 'l pa
y ab la branca envellida
y destrament tallada
ab vims entreteixida
y ab rustiquesa alsada
feta del home la cabana está.

Ab l' arch y la satgeta
y ab tronchs qu' abans afreta
lo lleuger vol detura del aucell,
y, en la naixent fogaina,
d' un sol tronch sostinguda,
ne cóu la morta daina
que n' ha caigut vensuda
per lo seu bras, com per lo llop l' anyell.

Com camina la vela
menys ràpit que la estela,
rumia l' hom y dá á la nau un cor,
y la ja desficiosa
baixella, espuma enlayra

y deixa blanquinosa
estela en mar y ayre
esbategant ab enronquit ramor.

La carreta ja abansa;
mes poca via alcansa
del sol que naix al sol que 's va ponent:
llavoras la fornada
de cremadora mena,
ne dòna esperonada
á la de nova mena
férrea carreta que parteix al vent.

Fins en volar somnia
y 'l frévol cos confia
al fum qu' abans enmantellant fa esclau.
Vol saber d' allí hont brolla
la font fresca y riallera,
y la terra escorcolla,
y al sí de la pradera
la gota troba que del cel ne cáu.

II.

Mes aquest rey que mana
que la espiga desgrana
y al gra qu' es dur lo fa tornar pa tou,
tambè ne du cadena,
tambè son front abaixa,
com lo qui ne du plena

al cap feixuca caixa:
no 's lliura res á n' aqui baix del jou.

Lo cap, que regalada
fa sa vida pesada
y al cos ne dòna delitòs johi';
tambè son cor amara
de sava malaltissa:
fins la il-lusió mes cara
de sopte s' esllabissa
al buf gelat del neguitòs magí.

De flors una corona
Deu al home li dòna
al fèl' del mòn lo poblador y rey.
Ay! la superbia grilla
en la nissaga humana
que de tot cor l' afilla
y la corona blana
de carts se torna cambiant sa lley.

III.

Mes Deu l' Amor li envia
perqué sofert ne sia
y al fi de grat se regonega esclau,
y al cel la vista clavi
quan sas parpellas plorin,
perque tremoli 'l llavi
quan sas il-lusions morin,
y crega en Ell al contemplá 'l cel blau.

L' Amor, misteriosa
clau, de maravellosa,
nova existencia d' un pervindre ignot,
del món obra la porta
á la infantívol vida,
també de la carn morta
á l' arma dòna eixida
tot fent la part al cel, la part al clot.

Oh flama consagrada!
Oh divina ratxada
d' aqueixa brasa que los cors consum,
que cap á Deu aixeca
ó vers la patria lliga,
jo t' am: mon cor t' imprèca.
Sias per ell, amiga
ancla de foch en aquest mòn de fum!

(De **Francesch Pelay Briz.**)

IV.

Primer accéssit de la Flor natural.

LA NOVA PRIMAVERA.

LA NOVA PRIMAVERA.

¡ Alas ! ¡ álas !

Coloma, colometa
qu' engabiada 't planys, jo t' obriré
de la presó la porta,
que tant te reté estreta;
jo ta esperansa morta
de mon pit al calor revifaré.

Lo cim dels arbres miro
de nou ja verdejar; nó se que 'u fa,
que avuy al véuret sola,
sense voler sospiro.
Oh! surt coloma, vola,
y Dèu te guardi del ferest milá!

Mira; ja de flors blancas
cada atmetllé es un pom; los violers
ja tots tráuhen florida,
y del fruytè en las brancas
cadernera aixerida
al vent escampa sos cantars primers.

Ja de la font sonora,
que la crosta del glas per fi ha romput,
s' escòlta la veu pura;
y allunya benfactora
la brisa que murmura,
l' esgarrifanta pór de la quietut.

Lo verdor de la plana,
la serra escala al empaytar la nèu
que ni tantost blanqueja;
y al bès de l' aura blana
tot riu y tot rumbeja,
y vida nova, y llums y colors tréu.

Vola, coloma meva;
ab tú vola també mòn esperit,
que 'l pés de la mortalla
vuy de la pena 's lleva;
de ta presó la valla
era ta llosa que 'm xafava 'l pit.

Perque, si tréu sas galas
la terra tota, haig de romandre jo
al banch de la galera!
Vull espolsar mas álas;
del sol ab polsinera
del front vúllme aixugar lo fret suó'.

Com de sava novella
ne son del árbre, al allunyars l' ivern,
totas las bráncas plenas,
de sanch que no es la vella
me 'n sento ja las venas,
de foch omplintme y de vigor intern.

Grá de perduda arena
que móu lo vent d' un papalló al pasar,
ne sòch estat fins are;
d' això 'n faré l' esmena;
lo mon, mes xich encare,
sota mos péus vull veure rodolar.

De mos recorts la vesta
plaume llensar per no vestirla mès;
vull naixe á nova vida;
vull batejar ma testa
pèl dolor revellida,
ab los primers aromas dels rosés.

Vola, coloma bella ;
seguint la via de ton rápit vol,
farè tendre besada
del demati á l' estrella;
veuré de la rosada
sóbre la mar, com reflecteix lo sol.

Dalt lo carro de plata
de la nit, correrè l' espay seré;
las ténuas mossulinas,
ab que l' auba recata
al home sas divinas
formas, lo goig d' arrebossar tindrè.

Perdut entre las onas
de la boirada, 'm gronxaré en las flors.
y sorprendré amorosos
secrets de papallonas,
y en cálsers primorosos
beuré glopadas de mesclats olors.

Irè á despertá' ab l' aura
l' aucell enamorat dintre del niu;
la fruyta tentadora
del arbre farè caure,
y ab l' aigua brolladora
de la fontana, baixarè pèl riu.

Y ab ecos d' armonia,
y ab rastres de perfum desfent mon cor,
dels núvols á la serra,
d' aquesta á la masia,
seré de cels y terra
llas invisible d' eternal amor.

Vola, gentil coloma;
tèu es lo mon, l' espay y l' infinit;
de mos sospirs ab l' aire
jo atufaré ta ploma;
en l' aire, mès en l' aire...
Rejenerat cor mèu; aixamplat pit!

(De **Francesh Ubach y Vinyeta.**)

V.

Segon accéssit de la Flor natural.

L' ARBRE DE LA LLIBERTAT.

L' ARBRE DE LA LLIBERTAT.

La llibertat es la justicia.

Mantenedors que á la festa
invitáu del més de Maig,
repartint flors boscatanas,
y d' or, d' argent y d' esmalt;
¿no sabéu pas qu' hi ha un árbre,
ab sanch de mártirs regat,
que fá primera brotada
en Primavera d' enguany?
¡Donaumen una branqueta,
una branqueta si us plau!

Me 'n estim mès una fulla
arrancada del cimal,
que caballeras de reyna,
y tulipas imperials.
¡Dèu vulla al menys que no migri!
¡que no s' recordi jamay
qu' es fill del bosch, y 'l marfeixen
los aires de las ciutats!
¡Donáumen una branqueta
pus comensa á verdejar!

¡ Oh! ben haja 'l jardiner
qu' are t' ha pogut plantar
en la plassa, en jorn de festa,
ab l' aculliment coral
d' un foraster qu' altre temps
lo nostre casal honrá.
¡ Y tant que tots t' anyoravam!
Fins de la terra eixiran
per cantar en tas branquetas
las cigalas aquet Maig.

¿ Y 't probará nostra pátria?
fill de las neus del Montblanch
¿ te podrán donar ufana
marinadas y sorrals?
Mes que la muda de clima
temo las lleugeras mans
que han d' agermanar la terra,
y la déria d' espurgar,
que ni tas brancas mes bellas
lliurará de la destral.

Emblema de noble cáusa
ets lo missatger de páu,
com de Redempció fóu l' arbre
que en lo Gólgota 's plantá.
Ta fruyta es fruyta de vida:
en tu hi feran niu las áus,
y aniran tambè á ta soca
las abellas á brescar.
Mès ¡ ay! serps de mala baba
en tas arrels han fet cáu.

¡Y 't voltan; y se t' enroscan
com en l' arbre del pecat!
Molts, mentintne amor, t' abrassan,
y ab la punta del punyal
te llevan primer la escorxa;
y, fingint llur nom grabar,
te van fent la corretjeta
perque muyras mes aviat.
No es qui t' abrassa qui t' ayma:
es qui 't saluda al passar.

Permet que al peu de tu vinga
á soplujarse y cantar
lo trobador mentres trona,
mentras pedrega alla dalt.
Cert, que als llamps cridas á voltas,
mès que hi fá qu' abdós muyram
esberlats pel foch dels núvols
d' ira y de despit prenyats?
¡Quants han mort sota tas brancas
mártirs d' un bell ideal!

Tu no ets lo desmay que plora
demunt la llosa feudal;
ni lo xiprer, centinella
de la tomba dels tirans,
per mès qu' en llur somni 'ls sia
fins la tèva ombra fatal.
Ets lo pinar que detura
las dunas qu' erman los camps,
y en las nacions que naufregan
l' arbre-mestre de la náu.

¡Oh! ben haja 'l jardiner
qu' are t' ha pogut plantar
en la plassa, en jorn de festa,
ab l' aculliment coral
d' un foraster qu' altre temps
lo nostre casal honrá.
¡Y tant que tots t' anyoravam!
Fins de la terra eixiran
per cantar en tas branquetas
las cigalas aquet Maig.

¿Y 't probará nostra pátria?
fill de las neus del Montblanch
¿te podrán donar ufana
marinadas y sorrals?
Mes que la muda de clima
temo las lleugeras mans
que han d' agermanar la terra,
y la déria d' espurgar,
que ni tas brancas mes bellas
lliurará de la destral.

Emblema de noble cáusa
ets lo missatger de páu,
com de Redempció fóu l' arbre
que en lo Gólgota 's plantá.
Ta fruyta es fruyta de vida:
en tu hi feran niu las áus,
y aniran tambè á ta soca
las abellas á brescar.
Mès ¡ay! serps de mala baba
en tas arrels han fet cáu.

¡Y 't voltan; y se t' enroscan
com en l' arbre del pecat!
Molts, mentintne amor, t' abrassan,
y ab la punta del punyal
te llevan primer la escorxa;
y, fingint llur nom grabar,
te van fent la corretjeta
perque muyras mes aviat.
No es qui t' abrassa qui t' ayma :
es qui 't saluda al passar.

Permet que al peu de tu vinga
á soplujarse y cantar
lo trobador mentres trona,
mentras pedrega alla dalt.
Cert, que als llamps cridas á voltas,
mès que hi fá qu' abdós muyram
esberlats pel foch dels núvols
d' ira y de despit prenyats?
¡Quants han mort sota tas brancas
mártirs d' un bell ideal!

Tu no ets lo desmay que plora
demunt la llosa feudal;
ni lo xiprer, centinella
de la tomba dels tirans,
per mès qu' en llur somni 'ls sia
fins la tèva ombra fatal.
Ets lo pinar que detura
las dunas qu' erman los camps,
y en las nacions que naufregan
l' arbre-mestre de la náu.

¡ Fé ! ¡ fé ! encare que las onas
la fassin balandrejar :
pus Aquell, qu' en Galilea
la mar y 'ls vents amayná,
es lo pilot invisible
que, en lo cor del temporal,
guía vers platja tranquila
l' arca santa dels estats.
Mès ¡ ay que 'ns anam á perdre !
Mestre ! Senyor ! despertáu ! »

(De **Damás Calvet.**)

Barcelona 28 Mars.

VI.

Premi de la Englantina d' or.

Á LA GENT DEL ANY VUIT.

Á LA GENT DEL ANY VUIT.

¡ Tots se 'n van !

Adeu, fortà nissaga, per esser gran nascuda,
Per mares alletada que duyan sanch de braus,
Que un jorn, potent t' alsares per di 'á la Europa muda
Que 'ls fills de aquesta terra no saben ser esclaus.
Adeu, rassa valenta, de sava montanyesa,
Que 'l cap no doblegares al buf del temporal;
Y ferma com las penyas que 't davan la bravesa,
Salváres de la pátria l' antich, noble casal.
Te 'n vas, atlétich poble, que un dia al despertarte,
Sentint en tas masias l' accent del estranger,
Y 'l pes de las cadenas lo coll ennuagarte,
Y dins la llar dels avis un cant tot foraster;
Veyentne per tas planas senyeras de altre terra,
Y 'ls teus sembrats xafarne del inimich los peus,
Y 'l nom paurós ohintne, del home de la guerra
Volent de una ditada planar los Pirineus;
T' alsares, com s' aixeca superba, magestuosa
Del fons del vall la broma que du la tempestat;
Y retronant cayguéres damunt la host victoriosa
Que á sòn trepitj tenia lo mon esporucat.

Y com la pedregada que esqueixa lo brancatje
Y engruna las espigas y asseca tot l' herbam,
Del gran estol de Fransa ne feres tal carnatje
Que la áliga traidora llensá sòn darrer clam.
Y 'l Céssar que sas vetllas de enveja febrosenca
Passava, en un gran regne sens fitas somniant,
Vegé sòn cel de glória tapar broma negrenca,
Y 'l cor li gelá la ombra de un' illa del mar gran.
¡ Te 'n vas! y fuigs per sempre, generació gloriosa!
¡La tomba se us enmena, patricis, de un á un!
Lo segle, qual naxensa vegéreu, espantosa,
A tots vos deixa enrera, tocant á ne 'l sèu punt.
Quant vé forta desglassa, la pirinenca serra
De sa mortalla blanca llensa 'ls despulls al mar;
Mès, sobre la alta cima, la neu apar s' aferra
Y alguna hermosa clapa de lluny se veu brillar.
Aixís alguns ne restan, de blanca cabellera,
De testa encara altiva ¡ si n' eran de bon cer!
Que, ab veu trencada, contan aquella lluyta fera,
En la invernada freda, 'sentats en un rasser.
Mès ay! caurá la fulla, vindrán las tramuntanas,
Y tots, viventas glórias, al clot devallaréu!
May mès la santa Pátria, las serras catalanas
Que pam á pam cobráreu ¡ may mès trepitjaréu!
Per sobre vostra testa la dalla ja s' arrana,
Y l' ángel del sepulcre sas alas ja us esten;
Tal volta en est capvespre, vos plori la campana
Que us feya pendre 'l ferro, tocant á somatent.
¿Perqué moren los héroes! lo nèt no tindrá al avi,
Y al ascó centenari veurá á la vetlla un buyt;
Y al nèt respondrá 'l pare, fredós movent lo llabi,
«Fill meu, no la he assolida la guerra del any vuyt»!..
Ja no hi seréu vosaltres! Vos cercarém debades,
Rapsodas de un poema que n' heu dictat los cants...
¿Qui, donchs, podrá enardirnos, com feyeu devegades,

Tot repassant la gesta que sembla de gegants?
  Sols restará la história. Sa lletra morta 'ns roba...
Mes nó, que un altre llibre tenim devant dels ulls;
Vostra petjada encara, per tot arreu se troba,
Y són vall y montaya de vostra história 'ls fulls.
  Y avans lo Ter y 'l Segre farán una girada,
Y un dia de tempesta Puigmal s' enfonzará,
Que 'l mur vell no recordi la vostra gran crehuada
Y 'l crit de ¡DEU Y PATRIA! s' afogui al mont y al plá.
  De dins vostra fossana, quant tombi la vesprada,
Nos parlaréu vosaltres, ¡jurém no ser may sòrts!
En pau feu la dormida! que terra assahonada
Ab sanch de bona mena, no pot donar fills borts.
  Jamay dexarém perdre de glória la alta heréncia;
Lo cor nos dirá sempre que som nèts de gegants;
La barretina encara vol dír independéncia...
¡Dormiu, cendras sagradas, que 'us vetllan catalans!!..

(De **Jaume Collell y Bancells**, de Vich.)

VII.

Primer accéssit á l' Englantina d' or.

ROMANS HISTÓRICH.

LO REY PERE DEL PUNYAL.

ROMANS HISTORICH.

LO REY PERE DEL PUNYAL.

Oh, pátria!..

Somniejaba 'l Rey En Pere
en la cambra del Palau,
ambiciosos pensaments
de sòn cor foragitant.
Una llántia crema enlayre,
— no la gosa contemplar; —
en un ninxo de blanch mabre
un Sant-Cristo hi ha posat.
Entre las negrencas jásseras,
la llum mostra un *rat-penat*.
ab las alas desplegadas
sobre 'ls *cuatre pals de sanch*.
Ja la malas llambregadas
lo Sant-Cristo endeviná,
y las malas paraulادas
massa tots las oirán.
No hi ha dret un sentinella,
tot ne dorm en lo Palau;
l' hora en que s' obren las tombas
devalla del campanar.

ROMANS HISTORICH.

LO REY PERE DEL PUNYAL.

Oh, pátria!..

Somniejaba 'l Rey En Pere
en la cambra del Palau,
ambiciosos pensaments
de sòn cor foragitant.
Una llántia crema enlayre,
— no la gosa contemplar; —
en un ninxo de blanch mabre
un Sant-Cristo hi ha posat.
Entre las negrencas jásseras,
la llum mostra un *rat-penat.*
ab las alas desplegadas
sobre 'ls *cuatre pals de sanch.*
Ja la malas llambregadas
lo Sant-Cristo endeviná,
y las malas parauladas
massa tots las oirán.
No hi ha dret un sentinella,
tot ne dorm en lo Palau;
l' hora en que s' obren las tombas
devalla del campanar.

Per las góticas arcadas
va un fantasma caminant;
sembla un ánima apenada,
tant es trist lo sèu esguart.
A la cambra ja n' arriba,
no sè dir com hi entrá;
las parets totas tremolan,
trona 'l cel que tronarás.
Bè lo front li garlandeja,
manto real du rossegant,
la espasa en sa má llampega
consagrada en Panissars.
—«¡ Qui vá!»—al mort lo viu li crida,
—«¿qué veniu aqui á cercar?—
—La grandesa de la patria,
nostra glória, ¡ Dèu me val!»—
Salta 'l Rey en las tenebras
deixant l' endaurat sitial;
del ergull la flamarada,
quant lo sènt, n''hi puja al cap.
—«Mès grandesa que la meva,
devant mèu, ningú tindrá.—
—Pols la meva s' es tornada;
sò l' ombra de *Pere 'l Gran.*»—
Un gemech se sènt pels ayres,
y 'l Rey, mut queda un instant;
la supérbia y la cobdícia
la paraula li han tornat.
—«Jo 'us ne donaré de gloria,
mès que dias mon regnat.—
—La que vostre cor enveja
té per tot tacas de sanch.—
—Ella may durá venjansa;
lo que vull, aixó será.—
—Tots los fills del fratricida

sens hereu ne morirán.»—
Y dos llágrimas cohentas
li rodolan cara avall,
mentre 'l viu, sens ovirarlas,
febrosench li vá parlant:
—«La espasa vullau deixarme
que 'us llampega en lo costat.—
—Massa me la tacarian
vostras mans, Rey deslleal.—
—Mos germans jaurán en terra,
tres reyalmes faré esclaus;
la campana aragonesa
ja pidola sòn batall.—
—No 'n sòu fill de Catalunya!..
Dèu vos mate lo pensar!
¡Malaventurada l' hora
en que 'l pare 'us engendrá!—
—Dáumela, Senyor, donaula,
y 'm dirán també *lo Gran!..*—
—No 't dirá *gran* lo reyalme
que 't dirá, *lo del punyal!...*—
—Si lo poble no 's doblega,
ab las mans l' he de ofegar!..—
—Mans que 's fan butxí del poble
al infern las cremarán!...—

. . . .

Digué l' ombra evaporantse,
y la llántia s' apagá;
y lo Rey á tals paraulas
desmayat en terra cau.

Lo sol entra per la cambra,
que may mès s' hagués llevat!..

passan dias, passan horas,
lo que es dit se cumplirá.
Tres infants jauhen en terra,
tots ne sien perdonats!..
campanas de Santa Eulária
totas á mort van tocant...
Las llibertats catalanas
en capella ja han posat;
llibertats aragonesas...
n' ha fet trossos un punyal!
Diu, que abans no las cremaren,
sanch de Rey las esborrá;
en la teva, pátria mia,
tos vells furs ofegarán.
Al rival, per mès vergonya,
maridada te veurás;
¡ fins la llengua de tos pares
arrancártela voldrán!..

¡ Que Dèu t' haja en sòn reyalme,
noble, santa llibertat!..
Quant virtuts tinga lo poble,
tu del cel devallarás.

Mars 4, de 1869.

(De **Albert de Quintana**, de Torruella de Montgrí.)

VIII.

Segon accéssit á l' Englantina d' or.

EN DALMAU CREIXELL.

EN DALMAU CREIXELL.[1]

Oh pàtria ja no 't veuré mes.

I.

En Dalmau Creixell
á la guerra va,
la llansa á la dreta,
la espasa al costat,
l' escut á la sella,
lo capell al cap,
esparons de plata,
poltro de pél blanch,
un patge al derrera
y un altre al davant.

Quan per una vila
passa carrè' avall
tothom, surt á véurel',
la gorra á la má.
Dessobre la vesta ,

(1) Atenent lo Consistori á las rahons donadas pe 'l autor ha cambiat per est titol lo de « Lo pros Dalmau », ab que fou presentada la composició.

que n' es de blanch drap,
una creu hi porta
de color de sanch.

¡ Benhaja qui vola
la fé á defensar!
A batre los moros
benhaja qu' hi va!

Sa espasa ja feta
n' está á tallar caps;
sa llansa, la via
del cor be la 'n sab;
son poltro mes ayma
ser lliure al combat
que dins del estable
esclau menjant grá.
Quan lo toch ressona
de corns y tabals,
los nassos aixampla,
poteja ab afany,
ne guayta endarrera,
mossega 'l ronsal;
mes aixis que 'l patge
lo ve á deslligar,
espolsa la cua,
puja y baixa 'l cap,
la sella ab prou feynas
se deixa posar,
ne grata la terra,
y espera l' instant
en que las fibladas,
que sent als costats
li diuhen: «Ja 's hora»
¡ Que depressa hi vá!

* *

Las tendas dels moros
no 's veuhen encar.
¿ Son mòlts? Aixi ho diuhen.
Per monts y per plans
ne volen fer runa
de cada ciutat.
Volen abeurarse
en bassas de sanch.
¡ Ay pobres cullitas !
¡ Ay pobrets cristians !
¡ Ay pobreta Espanya
quina 'n pasarás !
Los reys tots tremolan
dintre sos palaus.
Los pobles ne semblan
cementiris ja.
Las ciutats no poden
la gent engolar,
per carrers y plassas
tothom dorm al ras.
Las santas imatges
tréuhen dels altars
á professò feta
tots los capellans.
Los pagesos tiran
l' aixada 'l corral
y esmolan depressa
las amplas destrals.
Las donas, quan passan
los quins van captant
per cassos de guerra ,

ixen als portals
y ¡allí d' arracadas!
y ¡alli de diamants!
Qui no 'n tè de joyas
hi tira l' arjant,
si pot ser de plata
millor que d' aram.

* * *

Banderas bermellas,
banderinets blaus,
senyeras moradas
barrejantse van,
per dalt de las tendas
que n' omplen lo plá.

Tot polsós arriba
lo pros en Dalmau
la llansa á la dreta,
la espasa al costat,
l' escut á la sella,
lo capell al cap,
esparons de plata,
poltro de pél blanch,
un patge al darrera
y un altre al davant.
Per entre las tèndas
quan passa á cavall,
tothom surt á rébrel
la gorra á la má.
Benhaja qui corra
la fé á defensar!
A batre los moros
benhaja qu' hi va!

Descòlca y se 'n entra
dins la tenda ral.
Del brau rey En Pere
la má ja ha besat.
Se gira á son patge:

—Dòna gra al cavall.
La sella li deixas:
potser convindrá.—

Lo poltro al estable:
lo compte parlant
ab lo rey En Pere
ben de baix en baix.
Diu lo rey:
—Per ara
ningú havem trovat:
ningú sab los moros
hont dimoni están.
Contan qu' al darrera
d' aquells montanyals;
un coll sols hi porta
y es tant ben guardat
qua fora deliri
volguerhi passar.
Si un camí trobessem
per 'ná á l' altra part.

—Sémblam que 's podria
aixó tantejar.
Envianthi un home...
potsè' 's trobès pas.

—Emperó ¿qui hauria
emprésa per tant?

—Si 'l rey ho desitja
Dalmau hi anirá.—

Quan surt de la tenda
son patge, ha trobat.

—¿Has donat la grana,
bon patge al cavall?
Donchs pórtal depressa
qu' hayem de martxar.—

* * * *

La nit es ben fosca
lo camí aspadat.
Lo patge tremola,
gratinya 'l cavall.
Si 'l buf de las auras
arriba gelat,
es que d' una serra
lo cim prop está.
De sopte 's deturan
escudè' y cavall.
La cavallè' escolta
ajupit lo cap.

—¿Sents fressa?— pregunta.

—Sento rodolar
las pedras que cáuhen
á dintre del call.—

—Sents passos?—

—Sols sento
xiular lo mastral.—

—¿No véus com un' ombra
que se 'ns va acostant?

—M' apar que 's un arbre
que 'l vent moure fa.—

—Acóstat y calla,
veurém que será.—

La nit era fosca.
lo vent fi y gelat.

* * * * *

Fent botre las pedras
que pèl camí hi ha
ab la negra punta
del bastò ferrat,
un pastor davalla
cap al fons del bach.
Tot baixant pensava:
«Son á l' altra part.
¡Si 'l camí sabessen
d' anarhi 'ls cristians!
Ara com no 'l saben
may hi arribarán.»

Sent fressa, 's mig gira
y 's troba de pla
ab un hom que colca
y aixis va parlant.

—Si la via 'm mostras
que du al camp alarb,
pots salvar la vida.

Si 'm véns morirás.—
L' home caminava ,
seguia 'l cavall.

Al trench de l' aubada
tornava 'n Dalmau.

II.

Ja ha passat la serra,
l' exércit fael;
la mort y la lluyta
cridan als valents.
Las fònas brunzeixen;
escuts y capells
ressónan sens treva
del ferro al colpeig;
las espasas s' oscan
y , la nafra fer ,
la carn fins estripan
esquinsant la pell.
Las destrals com fetas
á tombar abets,
no senten fadiga
tallant caps no mes.
¡Quin brugit! Ne sembla
lo camp un infern.

Los de la bandera
creuhada ab bermell,
com d' una panotxa
los grans quan son fets,
s' apretan, y 's tiran,

al cor de la gent
que porta en sas robas
farum de desert,
com, d' un call á dintre,
remat de borrechs.

De tots, lo qui als moros
dòna mes que fer,
n' es aquell que 'ls mena,
brau Ampurdanés,
que de tota l' hosta
n' es lo cor y seny (1).
En sas mans llampega
son feixuch coltell;
si de plá l' abaixa
ne llòma al qui 'l reb,
si de tall ne xiula
algun cos ne jeu.
Si lo bras aixeca
tot signant lo cel,
de regalims amples
la sanch l' hi deix plé,
la sanch que á ne 'l poltro
clapa de bermell:
Ningú 'l pas li atura
si tothom lo tem;
mes no, qu' allí un moro
l' espera ab mal seny.
Es un dels que saben
combatre ab accert,

(1) Ante todos se señaló Delmacio Cresel, natural de las Ampurias, de quien dicen los historiadores de Aragon que por el grande conocimiento que tenia de las cosas de la guerra y singular prudencia ordenó las haces para la batalla.— (Mariana, lib. XI, cap. XXV.)

Mandaba la caballería Dalmao Cresel, natural d' Ampurias, por consumado en la milicia.— (Romey, vol. 3, cap. V.)

y, á tots lòs que fujan
de cor malcheix.

—Tu, que mes caminas,
vina si no 'm tems.
La corva que brando
trinqui ab ton coltell:
Si ets brau, jo sò brau,
Si ets ferm, jo so ferm.»—
Sa barba negreja,
lo front te bermell,
los ulls com guspiras,
los muscles de çer,
son cavall es negre,
sos arréus rohents.
En Dalmau s' hi tira
tot de dret á dret;
lo moro l' espera
ab ull clá y seré.
La esquerra, la brida;
la dreta, 'l coltell;
d' escut sols ne porta
lo qui la mort tem,
per l' un ni per l' altre
la por no s' ha fet.

—Lo giny y destresa
¿que 't poden valer?—

—Abans d' un quart d' hora
guaytarás lo cel —

—La malla que 'm tapa
teixida es á Orient,

L' Orient es vida;
no es fi, n' es comens.—

—Lo coltell que brando
d' Occident tè 'l tremp;
quan lo sol se acala
la negra nit vé.—

Y al dí' estas paraulas
s' ajup lo coltell,
ne brunz mentres baixa,
rebot sobre l' elm,
com una magrana
aquest se parteix;
rullats de dins cáuhen
del moro 'ls cabells.
L' alarb ne renega
de coratge cech:
ja ni 'l perill mira,
ni en defendres' pens,
son panart ne xiula,
ne fa mágichs cerchs.

De sopte :
— Ja es hora,
diu l' Ampurdanés,
ja fa massa estòna
qu' aixís t' ho he promès.
D' espatllas á terra
vès, guayta lo cel.—

Y, al di axó, ne llisca
roig y sangonent,
del tall de sa espassa
lo cap del infel,

com fruyta madura
que la branca deix.

Ay! una brunzenta
satgeta l' ateny.
Al cos se li clava
fins rau del plomell.
Del cavall rallisca
y á terra se 'n vè
tot dihent:
—Oh patria,
ja no 't veurè mes!—

III.

En l' alta finestra
qu' ombreja 'l penò,
la dama 'l pla sguarda
ab ull concirós.
Véu arribá 'l patge
tot ell ple de pols,
ab greu á la cara
y ab vestits de dol.

—Ay, patge 'l meu patge,
¿que 'm dius del espós?—

—La nova que 'n porto
no 'us la diré jo.—

—Per mes que trist sia
jo 'u vull saber tot.

—Senyora comptesa ,
lo compte n' es mort.
Cobert ab sas armas
l' han baixat al clot.
Tres reys lo portavan
lo seu llit de mort,
lo rey de Navarra,
lo rey d' Aragò
y 'l qui tè á la empresa
torras y lleons (1).
Tothom l' estimava,
ploraval' tothom.

—Ay, patge 'l meu patge,
com ho faré jo!
Sens ell, morí' es víure;
un desterro 'l mòn!

—Feu cremar la llantia
de nit y de jorn.
Baix á la capella
creméu ciris grochs.
Poséu á la empresa
lo negre crespò.
Del burch las campanas
que toquin á morts.
Féu almoyna als pobres
d' aquests alentorns.
Trayéuse 'l cilici

(1) *Serra y Postius* en sa *Historia de Montserrat* diu que dès del mateix moment en que foren ovirats pèls cristians los moros, ell fou qui aconsellá al exercit creuhat, com que l' ordre de batalla per ell va ser disposat. Diu aprés que va morir en la batalla, y que á ell se degué la victoria y que per honorar sa memoria ja que no podian d' altre modo honrar lo valor del seu bras, los tres reys cristians, lo d' Aragò 'l de Castella y 'l de Navarra á pés de brassos l' acompanyaren fins á la fossa.— (*Historia de Montserrat*, pag. 129.)

que 'us maca 'ls genolls.
Poséuse 'l vel negre
y 'ls hábits de dol.
Fugi l' alegría,
vinga 'l desconort.
May mes ne ressoni
de festa lo toch;
may mes per la cassa
ne retrunyi 'l corn.—

Y la esposa trista
llansant amarch plor:

—Deu meu, aixís sia,
deya poch á poch..
Si aqui no haig de veurel'
trayéume del mòn;
si al cel ell m' espera
portéumhi d' un vol.

(De **Francesch Pelay Briz.**)

IX.

Tercer accéssit á l' Englantina d' or.

LO VECTIGAL DE LA CARN.

LO VECTIGAL DE LA CARN.

Llibre de Coses assenyalades.

I.

Encare molla la tinta
de las lletras que li han dat
la corona desitjada,
que 'ls sèus no han cenyida may;

Encare la sanch calenta
dels que moriren, lluytant
per lo dret d' aquell bon compte
dit en Jaume 'l Desdixat;

A las lleys que li serviren
de grahóns per hon pujar
al trono, quin' ómbra arriva
de l' Orient fins als sorrals;

Als drets que lluytant guanyaren
los sempre faels catalans,
y Reys ardits, de cor noble
ab bòlla d' or van bollar:

12

En hora ben malestruga
ha mancat lo rey Ferrant;
y 'l poble que d' ells fou digne,
no se 'ls deixa tocar may!

Axí·ho mostra de sas iras
la bramanta tempestat,
y 'l batall de las campanas
del Conçell de la ciutat.

Lo remor de malls y serras,
remor altra 's va tornant,
forrellachs que clouhen portas
y coltells arrossegants.

Diu que 'l Rey vól que li pesin
tan sols per lo preu la carn;
mes que d' esta quans ne tallan
ni tampoch l' han escoltat.

Dos cops ha anat ja á la Rambla
lo Majordom del Palau;
mes sens carn las duas voltas
al Palau se 'n ha tornat.

Ni 'ls aguatzirs han fet prova
que anaren de acompanyants.
—Si lo Rey vol carn á taula
pagui avans lo vectigal.—

Al óure 'n Ferrant tal nova,
fins pèls ulls foch ha jitat,
malehint als que donaren
al poble drets com semblants.

—Preneu gent y quans tallaires
se 'us neguin á tallar carn,
Majordom, lo Rey vos mana
que 'ls fèu tot seguit penjar.—

Mes los llabis fòll de rabia
tot seguit s' ha mossegat,
que ha sentidas las timbalas
baix la porta del Palau,

Ab que del Conçell les cridas
es costum acompanyar,
y del Mestre de trompetes
la vèu forta en acabant.

Diu aquesta; — A tots quans vullan
ser exemps del vectigal',
á ser penjats á las forcas
lo Conçell ha sentenciat.—

Y en tant que 'l poble ho celebra
ab lo palmell de la má,
las únglas lo Rey s' enfonza,
com un foll esbufegant.

Fet ab la gent de sa terra
coneix poch als catalans;
que si no, no provaria
de ficar en sos drets frau,

Ni tampoch de la justicia
fer desnivellar los plats,
ab lo pès d' una corona
qu' élls mateixos li han donat.

II.

Lo Verguer ab la massa alta,
los escuders devant d' ell,
poch enrera quatre patjes,
lo poble en pés un xich mès ,

Per cumplir ab la comanda
que li ha donada 'l Conçell,
dret al Palau ne fa via
en Joan de Fivaller.

Negres son las vestimentas
de patjes y d' escuders,
lo Verguer porta la massa
cobertada ab negre vél.

Del Conçeller ne son negres
xia y gramalla tambè,
y mes negres son encare
de son cap los pensaments.

Assentat lo Rey se trova
en son reyal escambell,
quan al llindar de la porta
lo Conçeller posa 'l péu.

—Qui sòu?
—Qui sò ? Barcelona.
—Sols tè pas en Fivaller.
Qui sòu ?—lo porter ne torna.
—Barcelona—torna aquell.

Respon lo Rey:—Féuli via,
que mostra bè pla qui es
la supérbia ab que s' atansa
á besar los nostres peus.—

Lo Verguer baixa la massa,
passa avant lo Conçeller
y, de jonolls, la ma espera
debadas besar al Rey.

—Com es que feu reverencia,
com es que 'us ajenolléu
devant d' aquell á qui vetllan
las cortinas d' est dosser,

Si menyspreant los seus títols,
veure á rossegons voléu
lo mantell de sas espatllas
y son ceptre trossos fet?

Jo sò 'l Rey, y ay del qui vulla
mancá en res ab lo sèu Rey!
Ay de qui 'l blanch de sas iras
s' esposi una volta á ser!—

Lo Conçeller lo cap roda,
mes sòn llabi no diu res,
que, pus de terra no l' alsan,
de jenolls no 'u tè de fer.

—Alsauvos, sabém que 'us porta,—
diu lo Rey á Fivaller,
y abdosos després qu' es miran,
Fivaller respon al Rey.

— Provas, Senyor, hem donadas
de sè' als bons Princeps fidels:
las ofensas que han rebudas
hem fet nostres en tots temps.

En las còrts y en las batallas
los hi hem dat la sanch y 'ls bèns:
los morts á tenir paraula,
d' axó 'n donarian fé.

A vos la ciutat no 'm mena
d' oféndreus ab cap intent;
Dèu vos dò Rey llarga vida,
Dèu vos dò quan desitjéu.

Altre afany no 'ns ha fet móure,
que 'l de demanar pels drets
y las llibertats juradas,
lo respecte que se 'ls déu.

Algú avuy del servey vostre,
del vectigal fentse exemp
ha volgut la carn fers' vendre
per lo preu unicament.

A los drets de Barcelona
s' ha comés un mancament,
y per mí la ciutat parla:
féu justicia, Senyor Rey. —

— Superbia, en Ferrant contesta,
follia, ¿donchs qué voléu,
si no d' est trono llansarme
per alsárvoshi despres?

Lo Rey pagar vassallatje
als vasalls?.... ¿escláu lo Rey?....
may en la vida que ho veja,
ni vos, ni cap dels vinents.—

—Senyor, escláu devéu esser,
qu' es honrós lo jóu aquest,
qu' es igual lo Rey que 'l poble
de las lleys al cumpliment.

—Fals; lo Rey tan sols las guarda.—
—Mal guardador vos seréu.—
—Lo Rey á Dèu representa.—
—Poble y Rey son fills de Dèu.—

—Llarga ne teniu la llenga
y un mal pas penso qu' heu fet,
que podria dar al poble
vostre cap per escarment.—

—Combregat sò no fa gaire;
mes, Senyor, teniu per cert
que á mi lo cap á llevarme,
no te de passar mòlt temps

sens' que algú 'us diga cènt voltas
lo que jo 'us estich dihent;
ni sens que justicia 's fassa
ab qui mati al Conçeller.—

—Pensáu que l' ira m' abrusa!—
—Pensáu ab lo sagrament,
que á no ferlo, may nosaltres
vos hauriam prés per Rey!—

Al sentir estas paraulas,
en Ferrant ha quedat frét:
potser recorda que encare
alena 'l Compte d' Urgell.

Son escambell despres deixa,
y atansantse als cavallers
que mormolan ab véu baixa
dels mals instints del cor sèu,

Los demana que li donin,
per ben obrar sos conçells;
bè 'n Ferrant los necessita,
Dèu los vulla doná acert.

Mentrestant l' héroe del poble,
lo defensor de sos drets,
lo martre de la justicia,
espera ab lo front soberch

Lo butxí que per éll vinga
ó la sumissió del Rey;
espera á lo que no estavan
avesats los Conçellers,

Ni 'l poble, que bè en la plassa
ho demostra ab ronca véu,
desfogantse de sas iras
malehint als estrangers.

Lo Rey, prés conçell, ne parla
nova volta al Conçeller;
de son pit, cada paraula
arrenca un sospir de grèu.

—Aneu á dir á aquest poble
tan aymador de sos drets,
que s' ajup á 'l que disposa
en est dia 'l Senyor Rey.

Que la rahó li condono
de la disputa; mes, que
si queda d' ell la victoria,
lo triunfo no queda d' ell.—

Lo Conçeller per resposta
s' ajenolla á n 'als seus peus,
li besa la ma y ab calma,
sens' obrí 'l llabi per res,

Deixa la cambra en 'hont restan,
lo Rey de congoixa plé,
y esmirats de tanta empresa
de la còrt los cavallers.

Poch després, un crit de « visca
en Joan de Fivaller »
entrant á dins de la cambra,
lo frónt fa acotar del Rey,

Pus ab ell, en la garlanda
que cenyian sos cabells,
sentí dels drets de sos pobles
caure afeixugant lo pés.

(De **Francesh Ubach y Vinyeta.**)

X.

Premi de la Viola d' or y plata.

MESQUINESA.

MESQUINESA.

DEDICADA Á D. JOSEPH COLL Y VEHÍ.

Ego apis Matinæ
more modoque
gratæ carpentis thyma per laborem
plurimum..... operosa parvus
carmina fingo.
HORACI.

Rich de sabò lo meu esprit s' enlayra
dessobre 'ls erms d' aquesta trista vida,
per ovirar de mes aprop la emprenta
del dit de Deu en la estrellada volta.
Tú, veu mesquina qu' asprement barbollas,
dels llavis ix, sas maravellas canta;
mes no perçó t' enorgullescas, pensa
qu' ets lo ressó de miserable ossera
que, ab son cruixir, son feble enllás pregona.

Ja de la boyra has traspassat la glassa,
pèl mar de llum, tot rioler navegas.
Oh, esperit meu! ¿Vols encisarte? Guayta.
Amunt, lo espay tot semenat d' estelas;
abaix, lo mòn abrigallat de núvols;

allí, lo sol, etern fornall de vida,
son tremolench polsim entorn escampa;
assí, lo buyt de gola abimadora,
milers de mòns dins lo seu sí hi amaga.

Dins la fé ton alam del tot desplega
ánima mia, com grifalch lleugera
fendeix l' espay y sguarda, admira, lloha
del Univers la incomprensible máquina.
Del estel-foll déixat endur pèl rastre,
volta així sens repós pel buyt y cerca
la sospirada, ignota clau que n' obra
dels goigs sens fí la crestallina porta
y als peus de Deu ne du per vía dreta

¿Afadigada estás? Tas alas plega
qu' es massa gran lo qu' en seguir t' afanyas!
Si l' Univers esglayament te dòna,
si 't véus petita per semblants grandesas,
davalla al mòn y d' assi baix admira
lo que mes digne de llohansa trobis.
Sent curt l' espay, mes enxiquit lo cercle,
de ta sorpresa tot trencant los llassos,
podrás cantar, ¡oh esperit meu!, la Terra.

Lloha la má que de cendrosa cima
lo flam cargoladís totemps rebifa;
lo niu ahont la negra nit s' ajoca
quan, riallera, del blau cel davalla,
ab son vestit de fresca llum l' aubada.

Canta 'l Ressó qu' ensopegant gemega
pèls cantalluts penyals, y, tambè, l' águila
quan fit á fit los raigs del sol ne guayta
y amunt, amunt sens reposar s' enfila.

Canta tambè d' aquella llum daurada
qu' al mòn nodreix y dona scalf y joya
las ricas maravellas. De la boyra
escorcollant los plechs, lo nial cerca
del llamp serpejador que l' espay ratlla
y 'ls corcats roures estellats ne deixa,
ofegant sa centella en la viscosa
sava que puja, per la vella sóca,
á omplir l' aglá que al cim del brot tremola.

Canta la punta d' enasprada serra
que, ab flochs de nèu tota emblanquida, aviva
en sas estranyas misteriosas venas,
que sahò portan á l' arrel que furga.
Canta l' esguart aclucador del dia
qu' en l' horizò poch á poquet s' acala,
y la Serena que d' amunt ne llisca,
fugint del sol qu' ab son alé l' abrusa,
per buydá' al mòn son canastrell de perlas.

Canta del au..... Mes ay! l' alé ja 't manca!
Ton pit de taur fadigat batega!
Teixit de carn, lo teu alé t' enganya!
lo sol se véu, mes fit á fit no 's mira.
Abaixa 'l tó: de tantas maravellas

respecta al Criador. Ta mesquinesa
confèsa, y créu, y aconortada porta.
Despúllat del ergull; resta miseria.
Pósat al ras del cuch qu' en terra nia,

Qu' ets, veu mesquina qu' asprament barbollas,
ressó y no mes de miserable ossèra
qu' ab son cruixir son feble enllás pregona.
Lligat al banch, com lo remayre, calla
y rema, oh cos, qu' axí ho vol ta condempna;
fins que, lliure, l' esprit quan l' hora arribi,
deixant los erms d' aquesta trista vida,
puga ovirar de mes aprop l' emprenta
del dít de Deu en la estrellada volta.

(De **Francesch Pelay Briz.**)

XI.

Primer accéssit á la Viola d' or y plata.

MAGESTAT DE DEU.

11

MAGESTAT DE DÈU.

¿Cóm, folla esparsa mia, fins Ell vols aixecarte...?
ADOLFO BLANCH.

Dòna foch á mon pit, mel á mos llabis
¡Oh esperit cristiá del poble meu!
Vull cantar en la llèngua de mos avis
La majestat omnipotent de Dèu.

¡Dèu!... nom gloriós; suau armonia
Que amorosa consola al cor ferit;
Jo 'l beneesch al apuntar lo dia,
Y ell m' aconorta al arribar la nit.

Lo cantan los aucells quant naix la aubada,
Lo murmura la mar ab bronch accent,
Lo suspíra la brisa enjogassada
Y l' escriu ab estels lo firmament.

Y diu eix nom, homil en sa grandesa,
Al qui 's troba aqui baix órfan y sol,
Que es pel qui lluyta, escut de fortalesa;
Que es pel qui plora, bálsam de consol.

Y crida eix nom ab majestat que aterra
Quant en núvols de encens combla, l' espay,
Als reys de fang que s' han partit la terra,
Que lo regne de Dèu no fineix may.

En mitj dels enderrochs de aqueixa vida,
Hont lo bè n' es incert y 'l mal segú,
Per tot tè veu ma ánima esvahida
Y 't sent per tot, pus tot parla de Tú.

La llum del sol, Senyor, m' ensenya á creure,
Que espere en Tú cada jornada 'm diu,
Y en sos raigs criadors me sembla veure
Ton esperit gloriós que me sonriu.

Lo vent que als núvols rebramant empayta
Y los llams que nudreix la tempestat,
Me cridan que la mort sempre m' aguayta
Y que m' apreste pel darrer combat.

Ta grandesa, Senyor, en lo cel miro,
Ta ira escolto en lo espetech del tro,
Ton amor sento en l' ayre que respiro,
Lo perfum de las flors me diu que ets bo.

Senyor, tú estás en tot: la ánima mia
Ta presència coneix ¡sagrat consol!
Com lo cego coneix que naix lo dia
Perque sent en sa cara 'ls raigs del sol.

Ab un punyat de fang al hom formáres
Y ne féres del hom un semblant teu,
Lo paradís per regne li donáres
Y un mon de sers subjectes á sa veu.

Guspira de tos ulls, sa esséncia n' era
La esséncia pura del mès pur amor,
Verge y robust sòn cos, sa fe sencera,
Llibre lo pensament y llibre 'l cor.

Sens espinas las flors, perfum tenian,
Y quiets los vents jogavan pel espay,
Vida donant los raigs del sol lluhian,
Espills de ta bondat, sens cremar may.

Mès un jorn ¡jorn de dol y de amargura!
Perdé l' home ta grácia y sòn conort,
Llavors, brí del pecat, ab baba impura,
Miasmas vomitant, nasqué la mort:

Ab ella 'l dupte que nos don' frisansa,
L' orgull satánich que torment nos don',
Cega y sanchnant la estúpida venjansa
Y la enveja mortal, rebuig del mon.

Y just llavors, ab majestat que aterra,
Deslligáres la llum y 'ls huracans,
Assecáres la sava de la terra
Y encenguéres los cráters dels volcans.

Desde llavors, si aixecan las criaturas
Sòn front altiu al cel, un instant sols,
Ne flameja ton llum en las alturas
Y sa supérbia abats tornantlas pòls.

Las montanyas mès altas que enarbolan
Sos picbs gegants hont may la neu s' hi fon,
Tot recordant un jorn, encar tremolan
De que 'l mar torne á ser tomba del mon.

Una torre los homes aixecáren
Per escalar lo cel, y ¡ay! t' ofenguéren,
Y esglayats entre ruinas se trobáren,
Y al flastomar de Tú no s' entenguéren.

Rey injust y cruel, sas cohorts desfetas,
Englutí lo Mar roig á Faraó;
Niu de pecats, al so de las trompetas
S' esvintsaren los murs de Jericó.

¡Sodoma, Adama, Sebohin, Gomorra...!
Perque foren, Senyor, sos crims contats,
Dormen encar baix un llensol de sorra
¡Mortalla que cubreix quatre ciutats!

Y caigué Baltazar ab sa grandesa,
Sota las ruinas del banquet impur,
Perque vejé ton nom, ple de feresa,
Escrit ab foch en la pared del mur.

Y eix mon que del no ser una vegada
Ton «fiat» poderós volgué evocá,
A un signe qualsevol de ta mirada,
Quant Tú ho vullas, en pòls se tornará.

. . . .

Ja lluny de mi las somrients imatjes
Ab que al cos afalagan las passions,
Las mon esprit dels terrenals oratjes,
M' arrossego á tos peus de genollons.

Homil y penedit jo tè venero
Com mos avis, Senyor, t' han venerat,
Jo crech en ton amor y en ell espero
Com l' esclau en los jorns de llibertat.

Y en amarchs plors ma ánima desfeta,
Ab fé t' invoco, estel de mon consol,
Com un jorn t' invocava ma mareta
Agenollada al peu de mon bressol.

Acull, Senyor, mon prech en las alturas,
Mon pit no omplenes de amargura y fel,
Pus Tú has dit que quant pecan las criaturas
Devalla sempre lo perdó del cel.

(De **D. Anicet de Pagés de Puig**, de Figueras.)

XII.

Segon accéssit á la Viola d' or y plata.

L' ADEU AL MON.

L' ADEU AL MON.

Veni ad altitudinem maris
et tempestas demersit me.
(Ps. 68 v. 2.)

Audivit Dominus et misertus est mei.
(Ps. 29 v. 13.)

Enrera gir mon pas. ! Adeu follias
ensomits mentiders d' aqueix mon breu!
Il-lusions que al cap-vespre son mustias,
fumera del no res ¡ per sempre adeu!
Atúrat esperit. Tas alas plega,
que l' esglay t' ha retut al primer vol,
no es lo teu cel aqueix ahont t' ofega
l' espessa boyra que t' amaga l' sol.
Cor meu per qui bategas? no es ta vida
lo mouret forsejant dintre mon pit
per tot lo de assi baix; ¡ tot es mentida!
fonedissa claror de fosca nit.

Tendre com nin que riu, canta y sómia
cenyit de l' ignocencia ab la garlanda,
volant sempre pel cel ma fantasía
texint ab il-lusions hermosa randa;
Arruxat la meu cor ab la rosada
del purissim amor de l' infantesa,

ohint lo dols ressó de la cantada
simbol sagrat de maternal tendresa;
Aymant com rich tresor aquesta vida
la terra, un tros de cel, sempre encantada;
encesa ab foch diví la pensa ardida,
trobant petit l' espay per sa mirada;
L' esperó del desitx, y l' encisera
veu de l' esperança llunyadana,
omplintme de coratje y de dalera
per rompre l' vel de l' existencia humana;
Al mar del mon entrí. La vela estesa
s' inflá soptadament ab forta ratxa,
y feu via la nau ab lleugeresa
dexant enrera l' encantada platja.
Mirí de fit l' estela que 's fonia
com si hi volgues llegir la meua sort;
y plorí recordant lo que perdia,
¡pobre nauxèr que plora exint del port!
« No seran las derreras; si ara ploras
« entristit lo teu cor per la anyorança,
« de fel las vessarás en llargas horas
« quant fugida veurás tota esperança. »
M' esferehí exa veu que ressonava
dins mas orellas com un cant de mort;
mon cor quedá glassat ¡ja no esperava!
esclafantme lo pes de la dissort.
Deu del cel! y perqué la tramontana
desfulla l' arbre que tot just floria?
¿no 's pot obrir la poncelleta ufana,
ni pot esser mon goig la flor d' un dia?
A mon crit de dolor, d' amarga quexa
respongué bramolant fera ventada
que ja tot lo velam romp y esquexa.
Era la veu de la tempesta irada.
Lo cel s' entenebrá; negra calitja

son mantell estengué devant mos ulls;
sentí lo pas del trò que 'l mon trepitja
y 'ls remolins del ona en los esculls.

De sà y d' allá la nau era llançada
los vents y la maror la combatian;
y del llamp á la roja flamarada
las golas del avench m' estremordian.

Y l' uracá al passar sobre ma testa
portava dins sos plechs horrible crit;
¡semblava que 'l infern feya sa festa
y anava á volcá 'l mon aquella nit!

Gemechs d' agonisants que malehian
ab la veu regullosa del desvàri;
renechs aterradors dels qui perdian
una fusta hont sos brassos amarrarhi.

Y crits de desesper, plors neguitosos,
sospirs mitx ofegats de greu recança,
cruxidera de dents, planys anguniosos
y riallas de boig sense esperança!.....

Y 'l llamp al esquinsar l' atapaida
bromada tempestosa, enlluminava
los cadavres dels naufrechs de la vida
que l' oblit en sas baumas enfonzava.

« ¡Malaurat, malaurat! ¿es la tempesta
« del somni riallós lo despertar?
« ¿qui m' ha llensat á mi lleugera aresta
« en mitx del bofarut? No puch bregar!

« Ay las, ja estich perdut! vindrá l' onada
« y 'l bras m' arrencará del derrer pal,
« y trobarán demá á la matinada
« un mort de mes estés en lo sorral. »

L' espánt me corseca! lo fret sentia
del no ser en mas venas; s' apagava
la llum del pensament; ja no sabia
d' hont havia sortit ni ahont anava.....

Espetegá feréstega tronada;
famolenca bramant la mar s' inflá,
sentim enmortallat dins l' aigua irada
y el desfet temporal se m' enportá!

. . . .

A la platja he tornat!... y visch encara...
y l' cel es ben seré; ¡Deu benehit!
No era la mar per mí ¡be ho conech ara!
puix que l' aigua, á la terra m' ha escupit.
May mes m' hi llensaré ¡defalliria!
me manca l' ardiment pera lluytar;
jo sent que s' hi tornès m' anegaria,
y trob que ja m' ha pres quelcóm la mar.
Virginal lo meu cor se m' esponjava
de la ditxa al impuls, ¡ara es mitx sech!
com pols me 'l desferia, si hi tornava,
lo dupte enmatzinat, ¡encara crech!
Encara crech, Deu meu, y la esperança
ja m' torna á rebifá l' foch de mon pit;
doneume ara la pau y la bonança
per parlar sempre ab vos, lluny del brugit.
Assí baix tot es mort; vos sou la vida
y clara veritat; lo mon es fum:
ma mirada, may mes enterbolida,
vol contemplar de prop la Eterna llum.
Calitja mundanal ¡per sempre arrera!
may mes m' amagarás l' hermòs estel;
sento una veu que m' diu *crehent espera;*
y mos ulls se me 'n van de dret al cel!!

(De **Jaume Collell y Bancells**, de Vich.)

XIII.

Premi estraordinari d' una Palma d' argent.

MALLORCA.

MALLORCA.

> Maylorcha, senyor en rey,
> Ila d' aur es apeylada,
> E es lo cel e 'l parays
> De las gents qui n' han membrança.
> (Del Joglar de Maylorcha.)

Quant de les altes montanyes
los cims blanquejen de neu,
també les planes blanquejen
ab la flor dels ametlers,
cau la flor demunt la bruya
qu' abaix de los arbres creix;
pintada de vert la terra,
brufada de grans d' argent,
d' esperança y de puresa,
ne rumbeja hermos mantell.
Bella terra n' es Mallorca,
qu' es Mallorca rich verger.

Vé lo Maig, ab les espigues
tornen d' or los sementers,
grat ramor fan ses onades
quant se besen ab lo vent,
lluu la fals, y entorn de l' era
al cel pujen los garbers,
trota l' euga, cruix la palla,
gloses canta 'l pareller,

l' aire s' ompl' de polsaguera,
de blat s' omplen los graners.
Bella terra n' es Mallorca,
qu' es Mallorca rich verger.

Si l' estiu roba á la rota
sa verdor y sos joyells,
negrejant de rehims la vinya
te ajagudes sas sarments,
los fadrins á les al-lotes
los beraten los cistells,
méntres duen portadores,
riuen, ballen juganers,
dins el cup lo most regala,
lo vi bull dins lo saller.
Bella terra n' es Mallorca,
qu' es Mallorca rich verger.

A dol toquen les campanes
lo camp de dol se revest,
á solades cau l' oliva
endolant tots los reguers,
afanyades cullidores
l' apelluquen ben rabent,
l' aygua bull dins la caldera,
lo front 'xuga 'l tafoner,
roda 'l truy , la prempsa gisca,
raija l' oli en los cubells.
Bella terra n' es Mallorca,
qu' es Mallorca rich verger.

L' auba riu, ses fulles baden
lliris , roses y clavells
ramorejen les abelles
en llur calser mel beguent,

lo goret la reya solca,
trenca el cavec los terrers.
Naix la lluna, lluny ressona
l' esquelleta dels anyells,
del pastor la dolsa gaita
la bandola del jovent.
Bella terra n' es Mallorca
qu' es Mallorca rich verger.

Dalt del cim lo jú s' orèja,
baix del cim los olivers,
de la penya brolla l' aygua
omplint l' horta de fruits bells,
en los boschs naixen alsines,
en los plans arbres fruiters,
en lo vall llargues rengleres
d' olorosos tarongers,
y 'n los horts palmera airosa
sos ventalls vinclant al vent.
Bella terra n' es Mallorca
qu' es Mallorca rich verger.

Ay! Mallorca, el cor m' encises :
ab ton blau del cel tan bell,
ab tes platjes ramoroses
qu' escomou l' ambat lleuger,
ab les flors de tes praderes,
ab lo cant de tos aucells.
de *lo cel e el paradis*
pera mi semblança n' ets :
Ay! Mallorca, si te deixo
d' anyorança moriré.
Bella terra n' es Mallorca
qu' es Mallorca rich verger.

(De **Tomás Forteza** , de Mallorca.)

XIV.

Primer accéssit á la Palma d' argent.

LA CONVERSIÓ DE 'N LULL.

LA CONVERSIÓ DE 'N LULL.

De tan ab l' amor pensarne
s' havia oblidat de Dèu.

I.

—Puig dat m' havéu malaltia
vulláume donar remey,
car may es estat bona obra
d' altres en dany, jochs lo fer.
Fretura tinch de volervos
perque l' hajau de volém',
que de nit no tinch mes somni,
ni vull de jorn mes servey.
Carreras per vos he fetas,
rimas som escrit tambè,
y á voler una punyada
de raigs de sol, l' eurè prest.
Mes l' amor que dins mi còva
senyora, no 'l malmenéu,
car de cristiana no fora,
essentne de vos encés.—
Aixís parlant á una dama
va un jovencel cavaller,
que 'l cavall ne porta á mida
del pas que l' aytal segueix.

LA CONVERSIÓ DE 'N LULL.

De tan ab l' amor pensarne
s' havia oblidat de Dèu.

I.

—Puig dat m' havéu malaltia
vulláume donar remey,
car may es estat bona obra
d' altres en dany, jochs lo fer.
Fretura tinch de volervos
perque l' hajau de volém',
que de nit no tinch mes somni,
ni vull de jorn mes servey.
Carreras per vos he fetas,
rimas som escrit tambè,
y á voler una punyada
de raigs de sol, l' eurè prest.
Mes l' amor que dins mi còva
senyora, no 'l malmenéu,
car de cristiana no fora,
essentne de vos encés.—
Aixís parlant á una dama
va un jovencel cavaller,
que 'l cavall ne porta á mida
del pas que l' aytal segueix.

Alionor ella es nomnada
y es muller de un genovés,
de pus bella, en tot Mallorca
no l' han vista los pus vells.
Al galant, Ramon li diuhen,
dels Lulls fill, bon cavaller,
patje avans, majordom are
y senescal de son rey.
Mes, éll de qui es no 's cura,
car amor retut lo tè,
y es aytal, segons éll pensa,
lo pus gran y lo pus bell.
Axís la dama fent via
anava, del cavaller
tornant roja á las paraulas,
que de flors n' hi tira bè.
No hi val que de via trenqui
girant plassas y carrers,
lo galant, los ulls en ella,
ni tampoch n' havia esment.
Amor mia — éll li parlava —
de pedra lo cor havéu?
Com no 'us dol la mia estrella?
Lo meu plant, com no 'us fereix?
Mes la dama 'l mantó acala,
fins al pit vè que li te;
la vergonya de la cara
que li vejin molt se 'n tem
Perço quant al lluny ha vista
la portada de la Séu,
ha sentit com li llevessin
de sus lo pit un gran pés.
Mes, debadas dins lo temple
creu lliurars del cavaller,
que aquest, del temple cap dintre

n' es entrat darrera sèu.
  Válgam la Verje Maria,
y á cavall que entrat se 'n es...!
A no dirli los que hi eran
lo qu' es éll ni 'n feya esment.
  L' avalot que va aixecarse
del temple va tráurel prest;
de tan ab l' amor pensarne
s' havia oblidat de Dèu.

II.

  L' alt en Jaume de Mallorca
dins sa cambra se passeja,
prop de si las sèvas órdres,
trist lo majordom espera.
  —No es del servey de ma casa
del que vos parla ma llengua,
car cumplint, gens be estaria
feuse escoltar aytals queixas.
  Vostres pares son qui han dada
la rahò per la qual ferlas;
y vos, sabéu pla que 'ls pares
fins l' últim ja may las treuhen.
  Nom teniu, honors y titols
y muller la pus honesta;
d' oblidansa vos acusan
á cosas com tan se preuhan.
  Ja per traureus de las grapas
de las jugadas pus lletjas,
maridat foreu ab Blanca
de Picany, per órdre mèva.
  Mes ab tot lo esser ja pare,
ningú no 'us ha vist la esmena,

y á reptaus altre vegada
dels bons m' ha forsat la queixa.
Axís, si del rey vos plauhen
las ordres que 'us dona, pendre,
pensáu que pèls bons son bonas,
y que pèls dolents dolentas.—
Ab rahons semblants, en Jaume
á son majordom ne repta;
acabat que 'l rey havia
lo majordom resposteja.
—Ver parla lo rey mon amo
al parlar d' esta manera;
mes lo cap fassa llevarme
que ab tals de rahons no pensa.
Foll la seny, de si n' allunyà
ço que amor ne puga ofendre,
pla que amor es malmenada
amor que lo seny malmena.
N' Alionor es qui la cura
te del mal qu' en mi cobeja,
de ço que fassa es colpada
que fas lo que fas per ella.
Aixís, no parléu debadas
y al moro si 'us plau doneume;
mes á Alionor altre volta
feu dur lo bon rey, ma queixa.—
Al sentí 'l rey tals paraulas,
acala lo cap en terra
y, fort capficat, la cambra
sens dir un sol mot passeja,
Resposta no li es plaguda
que 'l franch majordom ha feta,
y mena de corretjirlo
debadas son cap la cerca.
Recórdas d' abdosos pares

la bona amistat sancera ,
ab gracias per l' un donadas
que l' altre se féu mereixer,
y dolri que 'ls fills no pugan
seguirne dels vells l' exemple ,
sent per las flacas de l' altre
que no per la culpa sèva.
—Ramon , lo meu seny no trova
de castigaus la manera ,
car vull que amistat no sia
qui fama de just no 'm deixia.
Axís, á l' aymia vostra
ireuli á portá unas lletras ,
car plaume que 'l marit fassa
lo cástich segons la ofesa.—
Escritas las tals que foren ,
lo rey lo paper sagella,
y al las màjordom donantlo,
aquest la ral cambra deixa.
Ans de gaire, fou vinguda
una dama, Alienor era ,
lo marit que bè l' aymava
vingut se 'n havia ab ella.
Abdosos ab l' alt en Jaume
trabaren forta conversa ;
tant la dama 's conmovia
que tristos sospirs ne feya.
D' alló que van dir , l' historia
ni 'l mot lo pus xich ne resa ,
com no sia estas paraulas
la dama comiat al pendre.
—Jo vos dich qu' haig de curarlo
vostres mercés per mereixe.
—Lo rey , la muller y 'ls pares
vos ne quedarán en deute.

III.

Dins la cambra abdosos son ,
tancadas de dins las portas;
lo galant just á sos peus ,
ella sospirant plorosa.
—De que 'us planyeu l' amor mia ,
quin es l' afany que 'us acora ,
que sens que en mi feu esment
no obriu del desig la boca?
Pensau que jo sò de vos,
y á voler fins de Mallorca
esser reyna , 'us ne faria
conquerintvos la corona.
— Y es ver que fariau tal?
— Manáumo y veuréu la prova,
— Amor gran m' heu de portar!
— Aytal no ha sentit null home ,
— Marit tinch, y vos muller
que bells infantons bressola...
— No son del amor mòs fills,
y naus dins la mar me sobran.
— Sou galant
—Sò malestruch.
—Jo 'us aymarè.
— A la bon' hora ,
—D' avuy mon germá seréu.
— Matéume y sigáu pietosa!
Lo galant s' estreny lo cor,
la dama gaire bè plora;
l' aymador torna á parlar,
ella á sospirar ne torna,
— Una daga 'l senyor rey

va donarme qu' es gran joya,
bon servey fará l' aytal,
de bálsam la fulla es molla.
Car remey no 'm voléu dar
fassaume' á lo menys l' absolta;
Alionor, Dèu vos perdó,
sou vos qui la mort me dona.
— En mal punt vos soch obert
de mon camaril la porta.
— Com voléu que dins lo cel
me 'n vulla sortir á fora!
— Jo no se pas lo que 'ls ulls
haurán vist en ma persona.....
— Baix los párpres dos estels,
mitjans galtas duas rosas,
la gloria damunt lo front
ab raigs de seda flayrosa,
y devall del cotilló
dos coixins de vellut flonja,
que pus bè hi faria nit
que á ser de triada ploma.
— Ramon, no 'm digau aytal
que son flestomias follas.
— Tan de bó parlesseu vér!
— Jo 'us ne donarè la prova. —
Lo galant s' estreny lo cor,
la dama gaire bè plora.
Lo collaret ja se 'n tréu,
que 'l coll set vegadas tomba,
tret que l' ha, lo tira lluny,
lo cotillò ja 's descorda.
La galant no parla un mot,
sos ulls son dos brasas rojas;
Alionor sospira tant,
que ja mes que tal sanglota;

despassat qu' es lo cordó
no sanglota que fort plora,
— Si 'm vulleseu germá ser...
— Matéume y seréu pietosa!
La tela que vetlla 'l pit
la dama 's rebassa prompte,
la febra en lo pols glatint
la ma trémola y mig folla.
Lo galant no bè que 'u véu
las duas mans als ulls porta;
ella ab desesper fa un crit,
ell ni lo respir ne tomba.
— Si 'm vulleseu germá ser...!
En eix punt lo galant plora...
De la dama mitjans pit
un cranch l' hermosura córca.

IV.

Debadas al galan cercan,
debadas preguntas son;
ni rambleja, ni á las damas
del Palau ne tira flors.
Dins la cambra de sa casa
tancat n' es de nit y jorn;
la muller poch la recorda,
á sos fills quasi tantost.
Gira llibres y sospira
que sentirlo fa condol;
quan no tal, bada la ploma
de pesant com tè lo pols.
Passadas en aytal vida
quatre setmanas, un jorn

á na Blanca ix á escometre,
que, al oure 'l, esclata en plors.
—No he pas fet mica de cosa,
muller, dés qu' en vida só,
que plaçévola ser puga
als ulls d' Aquell qui 'ns la don',
Grossas faltas n' he comesas
que lo cor bè que se 'n dol,
he fet planye á vells y joves,
de llurs planys fentne mos goigs.
Mes, un pich sò obert los parpres
y he vist la dissort entorn,
cal de fer, mentre hora sia,
per guanyar lo mèu perdó.
De l' hisenda, be 'us ne deixo
á tu y á mos fills bon tros;
jo 'n faré de la que 'm resta
lo que fer siga millor.
Y si novas may t' arrivan
de ton marit, perque un jorn
nos vejám aprop son trono,
prega Blanca, á 'n al Senyor.—
Tal digué, y avans de gaire
ixqué de ciutat ploros,
en bé del procsim á corre
en romiatje tot lo mon.
D' aquell dia, á sas petjadas
ixqueren temples per tot,
hont las arts, la fe y las ciencias
tocavan lo seny y 'ls cors.
Y ab la llum que las tres juntas
llensaren, sab bè 'l Senyor,
qu' en lo cau del mateix dupte
arrivá á espuntar lo sol.
Sabis, reys, bisbes y papas,

del que féu s' esmiran tots,
y esmirat pus que s' haurian
si á l' Africa no hagués mort.
   Per Dèu, doná allí la vida
lo qui arribá á oblidá un jorn
per las damas palauheras,
del Senyor lo pur amor;
   Mostrant, al guanyá en la terra
un nom y en lo cel un llóch,
lo poch que los ulls hi veuhen
si 'l seny en tenebras dorm.

(De **Francesh Ubach y Vinyeta.**)

XV.

Segon accéssit á la Palma d' argent.

LAS GERMANDATS DE MALLORCA.

del que féu s' esmiran tots,
y esmirat pus que s' haurian
si á l' Africa no hagués mort.
  Per Dèu, doná allí la vida
lo qui arribá á oblidá un jorn
per las damas palauheras,
del Senyor lo pur amor;
  Mostrant, al guanyá en la terra
un nom y en lo cel un llóch,
lo poch que los ulls hi veuhen
si 'l seny en tenebras dorm.

(De **Francesh Ubach y Vinyeta**.)

XV.

Segon accéssit á la Palma d' argent.

LAS GERMANDATS DE MALLORCA.

18

LAS GERMANDATS DE MALLORCA.

I.

Dels mallorquins la ceguera
feya quatre anys que creixia,
y quatre anys que no mimvava
l' esglay de las mallorquinas.
Quatre anyadas que la terra
dormitava empedrehida,
mentre 'ls pagesos de l' arma
las jugadas n' aprenian.
La Pobla, Garcés, Pollensa,
Benissalém y Alcudía,
bè 'l recort de tals jugadas,
guardarán mentre' hajan vida.
Al crit de muyran los nobles,
y al poble y al rey dant viscas,
Palma un jorn se despertava,
al sent demá tota l' Illa.
Lo foch que 'n los pits covava
per los ulls tragué guspiras,
y eran tals qu' en las espasas
las guspiras rellubiren.
Ab lo brand de las campanas
se anaren alsant las vilas,

y dels menestrals los grémis
en esquadras convertintse;
méntres del foch la noblesa
s' allunyava esporuguida,
tot pensant ab la manera
de tal desgavell eixirne.
Bè 'l virey pogué dar gracias
d' arribar sens' dany á Ibisa;
mentres que la mort, del Batlle
matava ab un buf la vida;
que de no, cara la présa
de 'n Colom li hauria eixida,
que del poble l' empremtada
no era prou per resistirla.
De Bellver la sagnant brega
fou del carnatje la crida,
de 'n Pere de Pax la fossa
cada jorn mès s' engrandia;
Y ab sanch adobant la terra,
d' óssos empedrant las vilas,
y á las aus grapinyadoras
afartant de carn podrida,
quatre anys pasaren arréu,
quatre anys que las mallorquinas
planyentse, los rebosillos
ab cintas de dol guarnian;
quatre anys en quals la noblesa
ab las Germandats partintse
las victorias y las perduas,
planys y queixas sols partian.
Mes un jorn vingué una nova...
dapnada nova va vindre;
fou la Germandat vensuda
devant los murs d' Alcudía.
Ni encar lo sagrat del temple

valgué pels vensuts la vida.
Quantas atlotas plorosas!
Quants órfes y quantas viudas!
Lo virey ab forta esquadra
desprès doná 'l tom per l' Illa,
anant á trucar á Palma
ab fama de nóu Atila.
Y las banderas dels grémis
al fer servey de catifas,
als péus del qui disfressava
de noblesa 'l despotisme;
l' espasa que ja á la guerra
de las mans li era esmunyida,
lo butxí s' abaixá ab ánsia
en nom del rey per cullirla.

II.

Lo vespre avans que al virey
Palma obrís las sevas portas,
á cada mot un sospir
y la vista mitj plorosa,
van escometre á 'n Colom,
vóra casa llur, duas donas.
—Digaunos, Joan; es de cert
que demá es la ruina nostra?
—Madona, jo no 'u se pas
lo virey demá en est' hora
de ciutat ne será á dins,
aixó si qu' es cert madona;
mès, fins que justicia 'l rey
haja fet, dintre Mallorca
m' ha promés que no alsarán
los fusters ninguna forca.

A nit eixirá una nau
dret al port de Barcelona ,
y vint jorns ne serán fets
que la nau deixi la costa,
quan lo mal nomnat perdó,
quina espera 'us aconorta,
será del virey en mans
vingut de las mèvas propias.
Aixó va dir en Colom,
avants que al virey las portas
Palma obrís, y malas véus
de promesa aytal mormolan.
—Bè tres mesos son passats
d' aquella nit , y no torna;
si seria escusa ó no
lo virey la prova 'n dona.
No passa jorn sèns que algú
tancat sia en presó fonda,
malgrat lo tractat y tot;
no permet l' us de las robas
que á las viudas los hi cal ,
y l' esglay tot sovint torba,
posantse al capsal dels llits,
la dolsa pau dels que dorman.—
Aixís párlan; mes ningú
al pobre Colom recorda:
que va darlos llibertats ,
que de fam lliurá á Mallorca ,
qu' en mar apromtá vaixells ,
que adressá defectuosas
lleys antigas, y que si
de tals feynas sols un' hora
lliure 's veya, en los combats
dava per ells la sanch propia.
Mes ay, davant del perill,

com recordar semblants cosas?...

. . . .

Blanquejant d' allá la mar
per fi ja la nau retorna...
— Que portéu, mestre Colom?
Per Deu que l' angoixa es forta!
— Podem respirar ó no? —
— Feunos d' un sol mot l' almoyna,
y traurém ab un sospir
tot lo fél qu' en los pits còva,
— Déu alas á vostres cors,
ab mi la ventura torna;
es plagut al senyor rey
deixar com estan las cosas. —
A tals paraulas, lo goig
sobreixint per mils de bocas,
ab un visca 'l rey, com llamp
de Palma tot l' ámbit corra;
en tant que ab goig en Colom
del virey truca á la porta.
— Confiat féu lo retorn.
— Lletras crech dur que son bonas.
— Y paraulas..?
— De consol.
—Del rey vejám donchs las órdres.
La carta 'l virey desclóu...
en mans de 'n Colom la pósa.
Aquest la llegeix un cop,
llejida que l' ha, ja hi torna,
se passa la ma pels ulls,
als ulls lo paper s' acosta,
y mentres que 'l poble al rey
un visca y un altre dona,
y 'n al virey un somrís
se li mig pinta á la boca,

de butxins y de soldats,
de capellans y de frares,
de trompets y timbalers,
com mès ne vulláu cercaune.
  Dalt d' un carro, ab molt brujit
á 'n Colom trauhen á plassa,
arrencantli pèl camí
la carn viva á tenalladas.
  Al sè allí, li ván tallar
lo cap d' una destralada,
feren quartos de son còs,
la casa li enderrocaren,
salant la terra perque
no hi arrelés nulla planta;
  Y despres digué 'l butxí,
— Ojats; de cumplir s' acaba
la justicia. Visca 'l rey! —
  Lo butxí d' una paraula
parlá mal, devia dir
per justicia, la venjansa!

(**De Francesh Ubach y Vinyeta.**)

A nit eixirá una nau
dret al port de Barcelona,
y vint jorns ne serán fets
que la nau deixi la costa,
quan lo mal nomnat perdó,
quina espera 'us aconorta,
será del virey en mans
vingut de las mèvas propias.
Aixó va dir en Colom,
avants que al virey las portas
Palma obrís, y malas véus
de promesa aytal mormolan.
—Bè tres mesos son passats
d' aquella nit, y no torna;
si seria escusa ó no
lo virey la prova 'n dona.
No passa jorn sèns que algú
tancat sia en presó fonda,
malgrat lo tractat y tot;
no permet l' us de las robas
que á las viudas los hi cal,
y l' esglay tot sovint torba,
posantse al capsal dels llits,
la dolsa pau dels que dorman.—
Axís párlan; mes ningú
al pobre Colom recorda:
que va darlos llibertats,
que de fam lliurá á Mallorca,
qu' en mar apromtá vaixells,
que adressá defectuosas
lleys antigas, y que si
de tals feynas sols un' hora
lliure 's veya, en los combats
dava per ells la sanch propia.
Mes ay, davant del perill,

com recordar semblants cosas?...

. . . .

Blanquejant d' allá la mar
per fi ja la nau retorna...
— Que portéu, mestre Colom?
Per Deu que l' angoixa es forta!
— Podem respirar ó no? —
— Feunos d' un sol mot l' almoyna,
y traurém ab un sospir
tot lo fél qu' en los pits còva,
— Déu alas á vostres cors,
ab mi la ventura torna;
es plagut al senyor rey
deixar com estan las cosas. —
A tals paraulas, lo goig
sobreixint per mils de bocas,
ab un visca 'l rey, com llamp
de Palma tot l' ámbit corra;
en tant que ab goig en Colom
del virey truca á la porta.
— Confiat féu lo retorn.
— Lletras crech dur que son bonas.
— Y paraulas..?
— De consol.
—Del rey vejám donchs las órdres.
La carta 'l virey desclóu...
en mans de 'n Colom la pósa.
Aquest la llegeix un cop,
llejida que l' ha, ja hi torna,
se passa la ma pels ulls,
als ulls lo paper s' acosta,
y mentres que 'l poble al rey
un visca y un altre dona,
y 'n al virey un somrís
se li mig pinta á la boca,

en las lletras qu' ell ha dut,
qu' ha guardat millor que l' honra,
dins lo pit, noranta jorns,
que las palpa, que las toca,
lo pobre de 'n Joan Colom
llegeix la sentencia propia!
Los viscas que sent al lluny,
dins son pit com hi ressonan!
—Visca 'l rey!.. —Tan se val dir,
visca lo butxí del poble,
que del poble talla 'l cap
de 'n Colom en la persona!

III.

La del vint y tres de Juny
bè fou trista matinada;
lo qu' en ella esdevingué
bè es de trista recordansa.
Dematí, dematinet,
lo virey fer cridas mana:
com no siga caváller
null home podrá dur armas.
Los fusters del arrabal,
dematí que fosquejava,
pica tots que picarás,
com may se 'n hagués vist d' altre,
á la plassa del marcat
negre cadafalch alsavan.
Aixis que lo sol fou alt
en plors ja la gent esclata,
y obrintse de la presó
las portas de banda á banda,

de butxins y de soldats,
de capellans y de frares,
de trompets y timbalers,
com mès ne vulláu cercaune.
Dalt d' un carro, ab molt brujit
á 'n Colom trauhen á plassa,
arrencantli pèl camí
la carn viva á tenalladas.
Al sè allí, li ván tallar
lo cap d' una destralada,
feren quartos de son cos,
la casa li enderrocaren,
salant la terra perque
no hi arrelés nulla planta;
Y despres digué 'l butxí,
— Ojats; de cumplir s' acaba
la justicia. Visca 'l rey! —
Lo butxí d' una paraula
parlá mal, devia dir
per justicia, la venjansa!

(**De Francesh Ubach y Vinyeta.**)

XVI.

Accéssit á la medalla de coure.

HISTORIA D' UN PAGÉS.

HISTORIA D' UN PAGÉS.

¿Qué me 'n dibeu d' una vida com aquesta?

Erckman-Chatrian. — *Historia d' un home del poble.*

I.

Mòn parc y ma mare eran gent de bè y res mès. Mòn pare tenia una d' aquellas fesomías que á primera vista semblan feras, pero que, un cop coneguda la persona, hom se fa creus de que aytal li haguessen sembladas. — Tenia una estatura que mès aviat altejava que altra cosa: lo front bastant arrugat, sobretot de la part que separa las cellas; los ulls petits, pero vius; lo pit molt pronunciat y la veu grossa y plena. Axis es com lo recordo.

La mare era primeta y de la bona mida: tenia una cabellera molt llarga y espessa, á despit de sos quarant' anys de passo; cabellera, que, si feya ressaltar la dolsor de sa cara los jorns feyners quant la duya tota tirada enrera, li embellia molt mès sòs ulls grossos y blavenchs, sa boca xiqueta y la bondat que reflectian sòs llabis, los dias de festa, perqué 'ls dias de festa 's pentinava la mare còm tòtas las donas del poble de Sors (manco una ó duas, qu' ab axó còm ab tantas altras cosas volian ferse veure) ço es; duas ratllas á mitj

cim del cap, llisats los cabells closos entr' ellas cap-enrera, y 'ls de las voras cara avall. — Me detinch en axó del pentinat, còm me detindré en alguns altres detalls, perqué pera mi valen mòlt, y perqué voldria que si alguna noya llegex lo que escrich, me digués ab franquesa que li apar millor lo sèu ó lo de la sèva avia.

En quant á mí, quant era nin, vos diré que m' anomenavan Periquet, cosa que m' enujava molt; mes ara que sò vell plaume recordar que m' ho deyan, perqué tinch present que á un altre bordegasset còm jo, anomenat també Pere de nom verdader, li deyan Perich ó Peret tòt lo mès; y jo 'm penso (Dèu me perdó l' ergull, si acás) me penso que 'm deyan *Periquet* perque... vaja! perque era mes axerit que pas en *Peret.* Pero en fi axó era cosa de las mossotas del poble, que se las pensan tòtas, fora la que haurian de pensar més, y es, que las sèvas capritxadas produexen á voltas renyinas y batussas cóm la que tinguí jo ab mòn amich per axó del nom, y de la qual ne duch un trench de recort.

Los pares m' estimavan mòlt y mòlt. — Eram forsa pobres, mès també forsa bòns cristians pera no sentirnos de tota la desgracia d' esserho. Ell deya sempre: «Dèu ajuda á qui es trevallador»; y per ço cada gota de suor li era d' alegria. Ella esclamava tostemps: «Maria Santíssima no desampara la gent de bé»; y per çò tostemps s' encomanava á la Verge.

Pobrets y alegrets, l' any 1792 nos acabava de passar sens un remordiment per mes, que ja veyéu qu' es forsa. Es, donchs, en lo temps de las guerras entre republicans francesos y espanyols hont comensa l' historia de ma vida; historia de ditxas y de penas enllassadas com los grans del rosari, y en la que mòs germans del poble si no hi aprenen sabiduría, tal volta ne traurán alguna esperiencia. Al parlar dels gavaigs, no diré còm en Sidro mestre (de casas s' entén) de mòn poble, qui deya que... no sé si ho recordaré mot per mot: «Dels francesos se 'n son contadas tantas veras maldats, que un' altra que se n' hi afegesca, per grossa que sia, may ho es tant com las contadas.» — Axó es dir massa, perqué á mès de que 'ls francesos son de carn y ossos cóm los espanyols, he sentit dir á gent de suposició que, en mitj dels mòlts dols que 'ns portaren, varen durnos una gran sement

de vida. Axis m' ho ha repetit mil vegadas la persona á qui dech los anys de ma vellor.

—Mira, Pere: — sol advertirme — si may portas á cap l' obra de ta historia mès interesant, segons me tens indicat, recórdat de qu' ets fill de la provincia de Girona, y fes que la gent que 't llegirá dir no puga ab fonament: Llástima que la passió d' est escrit no 'm permeti darli crédit! —

A copia de dirme y repetirme semblants advertencias, comenso ma relació ab la esperansa de que ningú 'm tindrá per apassionat per més que, segons prest veuréu, mòn apassionament no fòra del tot culpable.

Sabudas y més que sabudas son las duas causas sobre tòtas de la guerra de la Espanya contra la França (ja veyéu que no dich de la França contra la Espanya com diré mes tart) pera que jo vulla fer gala de conexements: primera, los Pirineus que eran lo mur en que s' estifellavan los intents de la revolució de part d' allá; perqué ab las revolucions, segon mòn modest entendre, passa que, miradas de prop, sóls s' hi vehuen las horrors y llástimas; y, vistas de lluny, tal volta 's precindex massa d' ellas; segonament, la entremaliada Inglaterra. No se 'ns acusi de massa esbarats; ara tal volta no temeriam com temerem, pero qui no 'ns vulla disculpar en part, no es bèn imparcial. Me dirán que 's tractava de un rey parent del nostre aquells qui alaban nostra acomesa al Rosselló; mès ay! que tractarem de corretgir un mal ab un de pitjor si es que 'l dret nos assistía! Axó no vol dir que, un cop enardida la guerra, los dos anys del 93 al 95 no sian anys de gloria pera la bandera nacional, y que no 'm dolga véurela tacada per En Torras, governador del Castell de Figueras, que 'l dia 27 de Novembre del 1794 (jorn de trista recordansa pera la valentía ampurdanesa) lo rendí als francesos. Un mal no justifica altre mal, mès que mès quant un petit conexement de las cosas mostra que 'l primer mal, si es culpable, n' es ben poch. Vull dir ab axó que si nosaltres espanyols nos endinzarem en terra estrangera, fou moguts per l' amor á qui 'ns gobernava y per l' esglay que 'ns feya pensar que podiam esser víctimas dels encesos republicans de França, còm ho eran los prussians, austríachs, y altres.

Aquestas son las mèvas opinions que, valgan lo que valgan, naxen inspiradas per un cor honrat y aymador de sa patria. — Pobra patria mèva!.. Impossible sembla que t' hajas axecat de tantas calamitats com sobre tèu pesaren! Mal govern, pérdua de tots los homes mes sabis que tant d' enaltiment y gloria te havian dat en temps de Carles III, hagueres de dessangrarte per mil costats y no morires! Se desfán y moren primer tas il-lussions ab lo general Ricardos, y darrera d' ell ab N' O'Reylly que se 'l contava com á digne hereu d' aquell. ¿Y qué podia fer lo Compte de la Unió, si era home que sòls sabia esser valent, pero que no servia pera aprofitar la valentía de sòs subordinats? ¿Ab qué resistirás, oh Patria, si se tè cuydan veure 'ls ossos, tant enflaquida estás?.. Mira, mira, malestruga: En Dugomier, sabi general francés, reforsa sas tropas, fa tremolar á Ceret y extremir al Boulou, que cau á mans sèvas per la impericia de tòn general; mil cadavres de germans nostres jauhen camí avall de Bellegarde, xafats entre canons, cruenyas, fusells y armaments de tòta mena; mil homes de menys pera defensarte dins ta propia casa; mil homes de menys per' aturar la branzida frenética y triomfadora de las banderas republicanas.

Era lo mes de Maig, y tinch present que 'l pare estava ardent cóm un foch, mentre la mare y jo li portarem beguda.

— Si; — recordo que digué com parlant ab sí matex — perdut Portvendres, perderém Figueras;... lo téu dol, Florentina, será mès fort de lo que ho es, puix si ara 'n portas d' un germà, dins poch ne portarás de molts.

Desd' aquest dia no perdonava ocasió de manifestar los sentiments d' ira que 'l dominavan. — Las derrotas que sufrian nostras armas podian contarse tantost pèl nombre de batallas; y, si axís nos castigava la sort més enllá de la frontera, vejam que 'ns succehí dins d' Espanya. — ¿Qué 'ns succehí?.. Dexeumho dir ab tant pocas paraulas que puga. La estensa línea de reductes posada ab malissim acert pel compte de la Unió desde S. Llorens de la Muga fins á la costa, causá mès sang que cabria en un pou de trenta pams de fondária. Un fingit atach del general francés Dugomier doná lloch á un combat de tres jorns consecutius, en que hi moriren dos generals

nostres, y per cada general, cóm se suposa, mil desventurats fills d' Espanya. Afegiu als morts la engruna de vuit mil presoners, y consoléuvos (si es que Dèu vos ha dada tanta sang freda) ab pensar que tambè fòren mòlt grans las pérduas del enemich.

Aquesta inmensa desgracia no abaté emperó 'l cor dels catalans: prest un formigueig de somatents s' organisaren, á fi de privar, en quant se pogués, que 'ls gavaigs, en l' embriacament de la victoria, destruissen lo bó y millor de nostra terra. Quelcom se logrà, mercé al ardiment de tòts ells, y fins á la disciplina, aparentment increible en gent treballadora de la terra.

Tornant ara á ma relaciò, dech dirvos qu' eram masovers d' un amo que may nos escurava bèn bè lo quartá al partir, ni se 'ns quedava may lo most del rahim, ni feya tantas altras cosas que, còm es de lley y rahó natural lo poguer ferlas, lo no ferlas engrandeix molt, moltíssim. Los escurrims y dexas d' un rich sempre he vist que ajudan á un pobre; axis es que nosaltres, ab nostra mitja dotzenota d' ovellas, una burra mes trempada qu' un pésol y nostras ganas de trevallar, haguerem sigut massa ditxosos si no fos estada la guerra.

Lo poblet de Sors, patria mèva, segons vos he dit, dista de Girona unas duas horas y mitja, y es bonich tant com permet la seva situació. — Una vintena de casas aplegadas al entorn de l' esglesia, que 'n fa quatre com la mes grossa d' aquellas, forman lo cos del poble, com uns quants noyets que espaordits van á arraulirse entorn de la mare. Ans de arribar al poble, y á tirat petit de mendró, se troba un mòlt antich pont rodó d' arcada, que contan si es obra romana; pont que tè una esquena tant pronunciada, y está tant mal empedrat, que hi han caygut més bestias que cabells tinch... vull dir, tenia jo quant era jove. — Sempre 'm recordo dels sustos que, á despit de la costum, dava dit pont á la pobre mare, anant y vinguent nostre carro de Girona. Després del pont, sòta del qual passa lo riuhet Terry, vé una petita plana, desde la qual, y á dreta y esquerra del pont, una verda espessor forma 'ls margenals del riu. Encara 'm sembla trobarme á la finestra de casa menjant la darrera caxalada del esmorzar; que veig com lo ventijol fa vinclar canyas, desmays y alguns altres arbres grossos. Aquell petit pla, semblant

á una gran era, está del endret del poble, limitat per uns quants, pochs xiprés, que indican lo sant lloch que tòts sabem ans de que la mort nos hi porti á dormir eterna son. — Lo poble se compon de dos petits carrers; l' un que 'l voreja, y pèl qual passan la gent de S. Esteve, Vilamarí, Olivas, etc., y altre, que travessa tòta la població, desde la rectoría fins á la exida d' aquell. La gent de Sors es pagesa, cóm se suposa, pero se dedica (ara no gayre y llavors no tant en gran com Vilamarí) á l' empohuament del glas, lo que prova que 'ls vehins de Sors no tènen res de débils, perque 'us dich que axó de anar, ab un fret que axeca la pell, á ficarse per l' aygua gelada, recullint lo glas dels grans bassals fets esprés, y ficarlo dins un pou, no tè res de delicat.

Nosaltres vivíam dins lo mateix cos de la població, gracias á Dèu, perqué moltas casas son distantas una hora de la parroquia, y si algú vol saber lo bó que hi fa en dias d' anar á missa, sobre tòt feyners, l' habitar en ditas casas, ja cal que no sia criat entre *daurats coxins*, que diu la cansó.

L' ajuntament del Poble, desprès de llarga consulta ab lo senyor Rius, — vehí de Vilademuls, home que tenia fets molt bons estudis, — convingué, ó millor resolgué organisar de una manera certa y ordenada los somatents. Mòn pare fou elegit Cap de colla per unanimitat, y no perqué hagués fet cap pas pera comprometre la voluntat de ningú; y en prova, que dita elecció contentá á tothom, fins á En Frexa, vehí nostre á duas portas de casa, que era la matexa gelosía. — Mòn pare passava per valent, y, encara que no tingués gran enginy, los acudits que « d' en tant en tant, còm llampechs, li pasavan de cap á cap del cor » (paraulas del Senyor Rius) lo recomanavan còm home de profit.

Desde la tarde, donchs, de la honrosa elecciò de mòn pare es que vull prendre lo relat de ma historia.

Acabava de venir ell de restellar la fexa Grossa, y estava assegut en un escambell al cantó esquerra del pas de la porta, netejant l' eyna. Tenia jo llavors dotz' anys; y, mitj agenollat en la llinda, jugava ab la beta de sas espardenyas. Ell fumava y jo, ab un trosset de bruch, feya també còm qui fuma, imitantlo. — Prop nostre, y al

altre cantó de la porta, estava arramblat á la paret un xicot ròs, sense res al cap, gras, y brut com un llardó, que sempre semblava volgués arrancar lo plor, ab tòt y 'ls tretze ó catorz' anys que ja tenia. Duya dins lo clos de la ma un tros de roch que anava picant, picant ab l' oscada fulla d' un ganivet, pera ferne un bola. Jo me 'l guaytava de tant en tant y pensava:

—¡Qué petita será la bola que fa!... quant serás gran, las farás bèn grossas, mès que hajas mester un aburridor com lo bastó del pare.

Poch pensava jo qu' en compte de bolas, serian balas las que hauria mester, y que l' aburridor seria, no un bastó, mès un fusell.

Anavam, deya, lo pare netejant, jo *fumant* y entretinguentme y 'l xicotet fent la bola, quant los dos regidors, lo batlle y 'l senyor Rius exiren de casa del segon havent resolt l' asumto que ja sabéu.

—Lo noyet y jo nos acostarem á saber..... res: á seguir l' instint.

A radós dels dits representants de la justicia pública, s' aplegaren ab un girant d' ulls duas ó tres donas y l' avi Tria, que tornava de la esglesia ab los rosaris á la ma com sempre; y, tira d' aquí, tira de allá, los hi digueren lo que comunicar podian desde 'l moment, sens cap mena d' escrúpol.

—¿Qui diu que han nombrat Cap de colla?—preguntá l' avi Tria á una dona alta, molt apersonada, y en qual cara s' hi veya escrit lo dol de no poguer esser ella sola la escampadora de la nova.

—En Rafel de dins, avi Tria.

—Me 'n alegro; sobre tot si oblida un xich l' odi que te als Minyons de Valls.

—Tant de bó n' haguessen fet al meu marit! Nosaltres que no tenim maynada ray!... Pero mireulo: s' está allá al pas de la porta... Té; aquella Llúcia ja s' hi acosta y li dará l' enhorabona primer que jo: cert á fé me sap greu.

Axis parlant, s' atansá á mòn pare, y jo y lo xicotet de la bola la seguirem corrent; mès aquest tingué la desgracia de caure, y ab lo roch mitj enrodonit se féu mal á la cara. Jo l' ajudí á alsarse de terra, y, còm plorava, lo pare que 'l vejé, no obstant la fressa de la gent que 'l felicitavan, me digué qu' entrás á darli un poch de *vi*

de 'n Quelich (vi ranci) y li netejás la cara. Vaig obehir ab alguna pena, perqué pèls nins pot mès la curiositat que la compassió.

Complerta l' obra de misericordia, encara anava vinguent una que altra persona á complimentar al pare, qu' á tothom, fins á las donas, dava la ma en mostra d' agrado y entendriment.

—¿Qué tal, Angel? ¿T' ha sabut bó 'l *vi de 'n Quelich?*—preguntá al bordegasset de la bola. Lo noyet ab un qu' altre estremiment, que seguex sempre als plors, signá que *sí* ab lo cap, y m' abrassá. Aquella abrassada 'm féu adonar d' un xich de bruticia que ell tenia encara á la esquena, y li vaig traure.

—De aquí en avant seréu ben amichs ab en Peret ¿no fa?—digué 'l pare, signantmé á mí.

—Prou, si ell vol;—respongué l' Angel.

Llavors jo li retorní l' abrassada y mon amich digué:

—Aquesta bola que faig será pera tú.—Míratela bè; es de sang y greix. Sols me manca trobar unas bonas pedras toscas: ja veurás, ja veurás; alluentada que sia ab oli, será mes matadora que.....

—Que cap gavaig ¿no fa?—opiná mon pare mig-rien.

—Que cap gavaig;—afirmá l' Angel instintivament. Y, cambiant d' un sovte de tó:

—¿Anem á jugar ab los de can Roqueta?—diguê, dantme una fregada de bras.

—Es massa tart;—respongué 'l pare—demá qu' es diumenge podréu jugar tant que vullau.

—No mes una estoneta!...—insistí l' Angel.

—Gòta, gòta;—replicá mòn pare.

—Donchs jo me 'n hi vaig;—digué mòn amich.—Bona tarde.

Y se 'n aná xiulant.

Mòn pare li féu:

—Adeu noy; y tente compte á tornar á caure, que la tèva mare.....

—No 'u faré, si á Dèu plau.

Un cop l' Angel fòu fora, alsantse 'l pare y penjant lo restell me digué:

—Lo que podem fer tú, Peret, y jo, es arribar un tros enllá á esperar á ta mare.

Se posá la barretina que tenia á l' espatlla, me prengué de la ma, ajustarem la porta y exirem.

Lo sol se habia colgat, y tothom se retirava ja á casa llur.

—Ahont aném, Rafel? — deya algú que 'ns trovava.

—A rebre la mestressa, — responia mon pare; — perqué 'l sopar cuyt de mans de homes may es tan bó com cuynat per ellas.

—Sempre 'n teniu una pera dir!

Al altre costat del Pont vegerem á la mare, y jo m' adelantí á péndreli una de las duas cistellas que duya, pero ella me la refusá dient que era massa pesanta. Axó, còm no cal dirho, desprès de haberli preguntat si estava bona, y haberme respost ella afirmativament.

—Dèu te guart Florentina; — la saludá mon pare.

—Dèu nos guart á tots; — respongué la mare, ab un ayre fosch, com la nit que venia.

—Ja l' hem feta! — barbotegá 'l pare, agafant duas cistellas de la mare, ço es, la que duya al bras esquerra y la que portava á la ma dreta.

—Algú ja 't deu haber dit.....

—Massa que m' ho han dit!... — respongué ella. — Y afegí poch desprès:

—Las malas novas tenen alas més voladoras que las de l' áliga.....

—Ara vejéu perqué justament havias d' esser tú 'l que..... res; cóm sempre 't vanegloriejas tant de la tèva valentía!..... fugíu tòts que aquí passa 'l general Balaguer. ¡Ah! quant te casares ab mí no eras com ara. Dèu t' ho perdoni còm jo. Si sabesses lo que ha passat avuy del cantó de Báscara pot ser te penadirias de las fatxendadas que fas tòt sovint.

—¿Qué ha passat?

—Res, res senyor Cap de colla; que 'ls gavaigs han fetas destrossas tals que ho han dexat tòt pèls gossos.

—Ells son los gossos.

—Ells sí, y rabiosos, y mès aficionats que á ningú als caps de colla dels somatents. Lo qu' es jo ja no vaig á mercat á Girona, ni potser avuy n' haguera tornat, si allá m' haguessen hagut dit que tu... ¡Sort que he vingut fins á Cornellá ab los masovers d' En Figola que anavan armats, que sino pobra de mí, ben segur, segur...

En aquest punt la conversa, jo que anava devanter á mos pares escoltant y ensemps pensant ab lo dolents que eran los francesos, y lligant axó d' una manera estranya ab la bola que N' Angel me havia promesa, arribí al pas de la porta, y vaig aturarme. Mòn pare se adelantá, empenyè y entrarem tots tres, cap-ficat ell, suspirant ella, y jo agermanant las diversas cosas que 'us dich.—Mòn pare tragué pedra foguera y esca, y encengué un llum, ab lo qual pujá á dalt la mare á desmudarse.

Lo pare y jo estavam callant, y res més sentiam que la fressa de algun carro ó carreta que transitavan per fora, l' apagat ressó del fluviol, que al lluny tocava algun bouher, y la bona nit que 's dava la gent.—Tocaren l' *Angelus*, y mon pare cridá á la mare:

—¿Baxas?

—Si;—respongué—ja podeu comensar l' oració.

Resarem, devallá ella, penjá 'l llum á un clau de la xemeneya, bentá un truch al gat que dormia damunt la cendra y encengué foch.

Jo seya al costat del pare, qui maquinalment me tenia posada la ma damunt del cap. — La mare, un cop tingué calats los encenalls y bufadas las primeras brasetas de foch, se girá y mirant al pare en la posició que dich, esclamá ab un ull que la flama li alluentava molt:

—Sí; amanyaga bè 'l noy: t' ho alabo, perqué 'l cor me diu que no l' afalegarás molt temps.

— Lo cor te diu, lo cor te diu!.. A las donas sempre 'l cor vos diu cosas diferentas de las que diu lo dels hómes. Mira : si hem de morir...

— Sempre surts ab la matexa cansó ;—digué la mare ab enuig. —Es clar que si hem de morir hi ha poch que fer.

Callá, y cambiant de tó, afegí:

— Agaféu aquellas fasolas y esclobelléulas, ja qu' esteu en vaga.

Mon pare y jo 'ns posarem lo cabás als peus, y obehirem.

— ¿ Veus ? — prosseguí la mare — aquestas fasolas havian d' esser esclobelladas perqué sí, y ho son : pero ¿ creus que si haguessen pogut lliurarsen no 'u hagueran fet ?.. Per alguna cosa Dèu ha dat seny al home. A més, pensa que no ets sol: immagínat lo des-

conort en que restariam lo bordegás y jo si tu 'ns faltavas !.. ¡ Valgam l' Angel de la guarda !.. Ell me lliuri de somniarho.

— No sé perqué fas tant bell plat d' una cosa que un ó altre ha de fer. Digas : ¿ per ventura á sól-colgant no sò sempre á casa? ¿ per ventura l' esser cap de collà del somatent me 'n privará ?

Acabava de pronunciar mòn pare estas paraulas, quant trucaren á la porta.

— ¡Pobres de nosaltres!—suspirá la mare ab veu esgarrifadora.

— Será lo que Dèu voldrá; — respongué 'l pare anant á obrir.

— Ola, Xarot! — digué oberta la porta — ¿Qué hi ha ?

— Dèu nos guart de mal; — respongué l' altre — voldria parlar un moment ab vos sol :... perdoneu, Florentina.

Mòn pare ajustá 'ls batents de la porta forana, pero no lo bastant pera que jo, obehint á un signe que 'm féu la mare, no 'm alsás de puntetas, y anás á parar l' orella á un cayre de la porta. Mès, fòu va mòn esfors, perqué ab tòt y mòn bòn sentit, sòls á mòn pare ohí estas paraulas :

— Parlém bèn baix, ó anem bèn lluny, que sò cert de que...— Y degué fer alguna senyal de que devian escoltarlos.

Me n' entorní á mon lloch, còm un gatet mollat. La mare cremada comensá á taral-lejar una cansó : jo seguí, esclobellant fasolas.

Al cap de deu minuts, entrá 'l pare roig com una brasa, y torná á séures al costat mèu, mès sens posarme la ma sobre, còm la primera vegada.

— Y bè, veus ? — digué ab finjida tranquilitat — Ara ja de segur que la pòr t' abrusa, y axó que no saps lo que m' ha dit aquell xicot.

— Jo no tinch por de res; — contestá la mare — perqué 't veig des d' avuy tant mort com los del cementiri. — Y, mirantme á mí :

— De que 't rius tú, baylet? — conclogué.

— Perqué ha de riure!... perque sempre la matexa dona, 'ls matexos pecats.

— ¡ Jo també faria com lo pare! — diguí jo.— Qui primer hi es, primer hi hereta.

— Y qui primer hi es, primer hi rep; — insistí la mare.

— Acaba de una vegada, Florentina. Tant li fa que prediquis salve com santa. Dèu m' ha fet axís, y Ell sabrá perqué : jo, quant sento la primera bategada de somatent, ja voldría trobarmhi. —

— Y quantas vegadas donarías la pell per un tres y no res, axis que t' hi trobas ?

— ¡ Qué voléu qu 'us diga!.. Sòu bèn rondinayra, mare, tant mateix! —tinguí jo lo desvergonyiment d' observar.

— Y tú ben sadacerót y poca vergonya! —tingué ella lo dret de respóndrem. —¡Ja 'n fariam una bona escudella de tú, com hi ha un peix, si matavan lo tèu pare!.. Si tinguesses un dit de seny, callarias.

Desprès de aquest desfogament per part de un y altre, seguí una estona de quietut. Pero la mare parlava més callant qu' enrahonant. Remenava 'l cap, dexava 'l ganivet ab que tallava lo sopa, y plegava las mans damunt del pit; se mossegava 'l llavi, y, quant passava per darrera del pare, se posava la punta del segon dit sobre 'l front y feya que nó ab lo cap y 'l bras; accionat que ara conech havia d' estar ella molt fora de sí pera ferlo.

— ¿Y no bentas un parell de plantofadas ben dadas á n' aquest xavalot? — insinuá la mare, veyent que li anava jo seguint tots los moviments.

— Y perqué? — diguí jo posantme una ma á la galta.

— ¿ Perqué? — repetí mon pare.

Vaig retirar la ma, y la mare respongué :

— Perqué... perqué : ves dorminte á l' *agóit*. Se veu ab un xich de coratge y ja se las hauría ab En Serrallonga.

— Jo pogués!.. ay tant de bo que jo pogués!... Mès que formigas n' esclafaria!...

— Prou n' hi ha! — digué 'l pare un si es no es enujat del meu mal modo, y un altre si es no es content del meu esperit. —Tinguém la festa en pau que jugant jugant...

— Y tant si la hi tenim ab pau!.. Condemnats gavaigs... — esclamá la mare — Mès jo no vull ni puch resignarme á que dònias alas al noy, ó 'l dia menys pensat nos dará un trastorn de tórnas.

— Y bè, — respongué ell — voldrias que li aconcellás esser un

gallina , còm alguns (poquíssims gracias á Dèu) que avergonyexen la barretina que duhen?... Jamay: mentre una gota de sang me diga que sò pagés... primerament mort. ¿No fa Peret?

—Sí, pare, sí; —responguí jo, ab tòt l' entussiasme de mos dotz' anys; —baldament pogués portar un fusell ó espasa, ja veuriau quinas llisadas y estesas ne faria! Fessen somatents de noys! tambè 'm farian Cap de colla, còm á vos dels homes.

—Bèn dit, fill meu, bèn dit; — fèu mòn pare bentantse un cop de ma á la cuxa.

—Sí, sí, axís: vesli donant mès corda, si 't sembla! — digué la mare.

— ¿ Qué sabeu vosaltres donas d' aquexas cosas ?

— ¿ Qué sabém?... Plorarvos, que 'ns costa mès que á vosaltres morirvos.

— No 'n farem pas un pam de net! — opiná 'l pare, confós ab la tendra resposta de sa muller. — Jo , encara que no cregués lo que dich, ho faria y ho faré : axis còm fòra impossible aturar ab una post una vinguda del Terry, me seria impossible á mí detenir la forsa de l' honra.

Dits aquets mots , ab veu feréstega y ensemps solemne, continuá :

—Y tú , Florentina , recórdat, per l' amor dels sants... (perdoneume , Senyor , si peco) recórdat de que tòn germá mori botxinejat per la malehida gentussa.

Aquest fòu un cop indescriptible. La mare , que fins llavors parlat habia solzament com á mare y esposa , revivantse de un sopte , y prenguent sa cara la vivesa del cel al trench d' auba , clavá 'l ganivet á la taula y esclamá :

— Rahó teniu : matarlos es obrirse lo camí del cel.

II.

L' endemá de l' escena que vinch de referirvos, me trobava jo orfe de pare y tantost de mare. — Veus aquí lo que vagament recordo de las causas de mon complert desamparo, y còm me las esplico.

Lo qu' en Xarot vingué á dir á mòn pare fòu que 'ls francesos volian atacar y pendre á la matinada la capelleta de S. Mer, sant al qui tota aquella terra de Vilademuls, Sta. Llogaya, Sors etc. professa y professará molt temps una gran veneració, perque la fé es la primera virtut dels pagesos, y la font de tòtas las demés. — Mòn pare hagué de fer pendre quelcom á la mare que la fes irresistiblement dormir, perqué, acabat de sopar y mentre resavam lo rosari, pará ella de rentar los plats, s' assegué y quedá tant fortament ensopida, que 'l pare hagué de durla á pes de brassos á dalt, despullarla y ficarla al llit. — A ningú estranyará que 'l pare 'm dexás contemplar tòtas aquestas operacions, per góta que conega 'l cor d' un home còm ell, que verament s' embriacava ab sòs debers de bon patrici.

L' endemá dematí, lo sòl era forsa alt qu' encara ningú m' havia despertat. Vaig entrejirarme, vaig cridar y ningú 'm respongué. M' axeco, baxo, trobo la porta forana oberta, surto de casa desesperat y... ¡ válgam Jesús, lo que veji! — Duas personas estesas al mitx del carrer, agonitzanta l' una y morta l' altra, formavan juntas un horri-

ble cos; vejí finestras y portas desgolfadas, alguna teula dalt-á-baix, y sentí planys y crits per tòt arréu. — Jo també 'm posí á cridar tant de pòr còm de rabia; vaig esgarraparme cara y mans, vaig donarme grapadas al pit, vaig llensar y trafollar la barretina... qué se jo lo que vaig fer! Tenia pochs anys, mès tenia molt amor als pares del meu cor y á la gent, y tòt ho comprenguí á la mèva manera. — Anys podrán passar, que 'l qu' es lo recort de semblant diada ni 'ls setgles probablement l' esborrarian de ma memoria. — Lo matí era fret y boyrós; l' alé semblava verdader fum al exir de la boca, y ab tòt, sentia jo una estranya escalfor que 'm produhia d' en tant en tant fortas conmocions de nervis, efecte sens dupte de las alenadas de griso que 'm tocavan la carn nua del pit. — ¿A quina hora habia succehit tanta desgracia? ¿Com no havia sentida jo la fressa qu' alló havia hagut de moure? ¿Perqué no m' havian matat tambè á mí? ¿Eran morts ó no 'ls mèus pares? — Tòtas aquestas preguntas m' aturdian, me xafavan lo cap, quant entrá corrent á casa un home armat ab carrabina y daga. Era molt alt, de cara morena, duya un ull envenat, y suava tant que 'l drap que li tapava l' ull y un tros de galta lo tenia tòt xòp. — Li correguí al darrera, y vaig alcansarlo á l' acte qu' eczaminava lo llit de mòs pares. Estava en semblant operació tant acafarat, que no s' adoná al prompte de ma presencia.

— No hi ha una gota de sang; — diguè, tornant á posar bé 'l llensol. — Pero ca! ells no perdonan ni al fill de Dèu que baxás á la terra. Si no l' han morta l' haurán... ¿Més qué hi fas aqui, baylet? ¿ qui ets ?

— ¿ No es morta la mare, voleu dir ? — responguí jo ab esta pregunta.

— Ben segur que no ; — contestá ell, ab un croxit de dents.

— Y 'l pare ?

— Tòn pare... Dexém' ho correr. Ja vindrá dia en que 'l trobarás.

— Á quin' hora tornará ?

— No escoltis may las horas que sonan; escolta 'ls glatits del tèu cor, y quant sentis lo darrer, llavors escolta l' hora, que será la bona.

Jo no entenguí á las horas tant horrible imatje y restí mut. L' ho-

me se posá una estoneta de cap al llit, respirant còm un brau. Després s' alsá bruscament, m' acostá á la finestra y, prenguentme 'l cap entre sas mans, esclamá :

— Míram fit á fit... Bé : tens los ulls tant vius y feréstechs cóm ell, y encara mès grossos... veyam; digas quelcom, còm deyas suara.

— ¿ Qué voleu que 'us diga?

— Bé : ell tambè tenia aquesta mica de rugall que tens tú. A veure : esten lás mans... Venas mòlt marcadas... ¿ Y 'l pit què tal?... Dèu n' hi do. Si l' ánima es al purgatori, no hi patirá vint anys.

Exas y altras cosas més notablement feras, que no recordo, me digué ó 'm preguntá prenguentme de las mans y sacsejantme ab violencia. Quantas vegadas durant ma infantesa vaig somniar aquell home, Dèu del cel! Lo somniava despert y dormit y 'm feya mitja basarda; tant era lo horrible que me 'l presentava á l' inmaginació mòn desitx de venjança. Empero en aquells indescriptibles moments jo 'l guaytava ab tòt l' embadaliment dels dotz' anys y ab tòta la sang freda d' un héroe. — Després me digué :

— Seguéxem.

Jo obehí, y ell aná rejistrant tota la casa de dalt-bax. Las posts croxian sòta 'ls peus d' aquell home agegantat. Va obrir la caxa y la trobá buyda enterament; després l' armari, y succehí lo matex. — Baxarem á la cuyna, y tòtas las llexas eran malmesas, trencats tòts los plats, ollas y demés terrisa, y capoladas las culleras y forquillas. Fins la ganiveta era arrencada ab un tros de taula.

— ¿ Veus aquest cementiri ? — me preguntá l' home mirantme ab ulls encesos. — Jo fiu que *si* ab lo cap.

— Donchs tòt axó ho han fet...

— Los francesos ; no m' ho diguéu.

— Los gavaigs, sí. ¿ Qué farias tú, si fosses gavaig ? No 't matarias á tu matex ?

No vaig saber qué respondre, y ell prossegui en son registre general. Semblava que buscás quelcom, y ensemps se veya que no buscava res. — Acabada l' inspecciò m' abrassá, me féu un pató en lo front, qu' encara sento, y se n' aná, adobantse la barretina ab rabia y marmolant :

— Será d' ell lo que Dèu vulla ! Primerament la Patria que tòt lo altre. Ara per ara no 'ns faria més que nosa. Dèu l' aydará.

Jo 'l seguí ab la vista fins que 's perdé entre 'ls arbres. Corria com un hizart, y á cada tros de terra que salvava, lo cor se m' estrenyia mès. Un cop perdut enterament de veure, exí jo altra volta al carrer.

Los dos còssos estesos en ell havian sigut retirats, pero encara no 's veya ánima viventa. Vaig tustar á la porta dels vehins del costat, y sòls una confosa veu me respongué. Repetí 'l picament, y llavors la vehina Susagna, dona de uns trenta cinch anys, de cara rodona, ulls negres, ampla y sancera d' espatllas, y en conjunt sumament agradabla 'm demaná qui era.

— ¿ No 'm veyéu, Susagna ?... Só En Periquet !

— Ah si ? ¿Qué vols, fill mèu ?

— ¿ Hont es la mare ?

— Diu que 'ls gavaigs se la n' han duta. Còm encara se mantenia tant roja y fresca !... Mès qué dich, boja de mí ; es un nin y...

— Y bé ? — preguntí jo ansiòs.

— Res, — digué ella — l' haurán feta seguir per... cuynera ó altra cosa. ¡ Còm ells ne saben tant poch de cuynar !... — Pero, fill mèu, jo no puch destorbarme ab tú. He de mudar los draps á n' En Miquel.

— Está malalt, Susagna ?

— Es ferit, pero no será res, si Dèu ho vol. Tothom n' está poch ó molt de ferit. Si haguesses vist aquesta nit allá envers duas horas !... — Ja vinch, Miquel, ja vinch. — Los gavaigs han fets estragos. A duas horas de matinada, com t' he dit, comensavan y eran las quatre que... pitjors que feras. ¡ Nosaltres ray, encara, Dèu n' hi do ! M' han ferit l' espós, la neboda s' ha hagut de amagar á la llenyera perqué no la... tocassen ; nos han robada tota la viram y 'l xay ; pero Dèu n' hi dó, ja 't dich ; bè es pitjor En Frexa !

— ¿ Què li han fet, Susagna ?

— No vullas saberho. Té per de prompte una ferida que no crech que li dexi contar ; la dona morta y... sòls los dos nins salvats. La maynada es únicament lo que han perdonat quasi bè per

tòt, perqué no es bona para menjar que sinó... — Ja vinch, Miquel, ja vinch. — Vaja adèu, Periquet. ¿ Y tú, qué pensas fer ? Tothom es pobre ; potser vostr' amo... Tú dirás, noy, tú dirás. Si vols entrar á fer pa y beure... ¿ Nó ? Donchs adèu.

— Adèu siau y grans mercés, Susagna.

Tencá la finestra y desaparegué. Jo quedí mirantme aquesta y pensant :

— Tè rahó. Qué fas ara, malestruch de tú ?... No tens pare ni mare y qui sap quant tornarás á tenirne. Si presumisses hont son, ó 'ls trobarias ó 'ls gavaigs te matarian. ¡ Matarme !... Y perqué, si me 'ls han presos, no 'm matavan ?... S' haurán pensat que bé 's cuydarán prou de ferho la fam y la miseria.

Axó deya entre mi, y caminava sens orde ni concert, còm un foll, quant sentí una ma que 'm trucava l' esquena. Vaig girar lo cap y vegí á l' Angel qu' ab una llesca de pa xucada ab mel m' estava mirant. Anava brut, cóm may l' haguès vist, y se conexia qu' havia plorat molt.

— ¿ T' han dexat sortir á casa tèva, ó te n' has escorregut com jo ? — me preguntá.

— A casa no hi tinch ningú; — vaig respondre.

— ¡ Alsa, alsa, quina sort !... Té un tros de torrada ; l' he feta jo matex; veurás qué bona !... Se m' es cremada un xich ; pero ja l' he raspada ben bé. Oh ! y que l' he haguda de fer ab una berga, perqué 'ls gavaigs se 'ns n' han portat fins las torradoras.

— Pero no te se n' han enduts lo pare y la mare, no fa ?

— La mare poch m' haguera fet ; pero 'l pare... pobres d' ells !

— Si, qué farias si ho haguessen fet ?

— Los trinxaria com aquest bossí de pa y... pero pren aquest tros, y anémsen á casa tèva, ja que no hi tens ningú y allí... Cuyta, au ; que algú vé, y la mare 'm clavaria un jaco de llenya, si sabía que m' estich per aqui.

Entrarem á casa, y ell m' oferia ja un cap de la torrada, quant reparant ab la destrossa de la cuyna 'm digué :

— Noy,... encara es pitjor que á casa ! — ¿Quin vols dels dos trossos ? Tria tu matex.

— No tinch gòta de gana !

— Me dónas marso ?. . te clavo un rebés si me 'n dònas !... Quant tú 'm curavas del trench jo no 't deya pas de no.

— Bè , vaja ; te 'n tastarè un bossinet pera que no digas ; y axó del rebés no 'u provis , encara qu' ets mès gran que jo ; créume. Jo fòra mes valent que pas tú , perqué no tinch pare ni mare y tú sí.

— ¿Qué 'm dius , borrangó ?

— Lo que sents.

— M' enganyas ; embusterot !...

— ¿ M' has provada may cap mentida ?

— Grossa no , pero...

— Ni xica tampoch , y si m' ho tornas á dir , te giro la cara , Angel !

— Oh girarias !...

— Próvaho.

— Nó, home, nó; axó es un dir. Tot seguit te 'n pujas á la figuera; per ço may te volía esser gayre amich, y si ahir no m' hagueses curat lo trench, may ho hagueram sigut. — Donchs..... ¡no tens pare ni mare!

— Res.

— Y... donchs còm t' ho pescarás?

— No 'u sé.

— ¿Vols créurem á mí?

— Digas.

— Feste trompeter de soldats.

— Só massa petit: tòt just he fets dotz' anys! .

— Donchs... feste... feste... rabadá.

— Si trobo qui 'm vulla ray! Sé xiular fort y manejar bastant bè la fòna y 'l mandró y... ¡ Vaja ! n' he fet altras vegadas.

— Bè prou que ho sé: per ço t' ho dich.

— Qu' es lo que dius? — respongué una veu irada; y al cap d' un segó una dona de color de tomata, mal forjada y sense dents, se presentá á nostres ulls ab ayre amenassant.

N' Angel confós dexá caure de sas mans lo trosset de torrada que li quedava de son esmorzar y, mès llauger que cap esquirol, se collocá darrera mèu, cridant:

— ¡Perdó, mare, perdó!...

— No hi ha perdó que hi valga!... ¿No t' havia prohibit exir de casa?... No anirás tu á Ròma per la penitencia. — ¿Qui m' haguera pagat lo que 'm costas, si hagueses trobat algun gavatxot que t' hagués feta la tussa? Dè la mala herba sempre 'n quedan resquicias! — Vínam aquí: ¿ho sents? Vínam aquí... ¿No vols pas creure? Mira que tinch la ma de plom, noy!...

— Rita, perdonéulo! — intercedí jo.

— Tú cúydat de tú. Si en compte de portarlo á casa tèva, l' haguesses fet tornar á casa, no passaria lo que passa. Més tú, Periquet, ets lo qui t' hi has perdut mès: encara que no som gayre richs, t' hagueram afavorit un poch; ara res.

Aquestas paraulas fòren pera mí un llamp que il-luminá ab horrible claretat tota ma dissort. — Entre tant N' Angel no 's movia de darrera mèu. Sa mare per fi m' abordá de dret y agafá á sòn fill per una orella acompanyant l' estirada ab cops de genolls qu' ell evitava tirant lo cos endavant.

Axis que se n' hagueren anat, no puch descriure lo que passá dins mí. — Sentia estranys brunziments á l' orella, un esgarrifament de nervis empenyia l' altre; los genolls me tremolavan á no poguer mès, clucava 'ls ulls y lo lluhent resplandor que sempre s' hi forma dins quant s' apretan mòlt las parpellas, prenia la figura d' aquell hom estrany de la matinada. Recordava que 'l germá de la mare havia sigut assassinat pèls francesos y veya son espectre; me semblava que 'l sol de terra se conmovia, y jo apretava de peus pera que s' enfonzás: tòt jo era una cremor viva.

En tal estat, dret y assegut, estiguí ben segur més d' una hora. — Tant difícil es recordar bè punt per punt lo còm pensava hom quant era infant, que moltas de las cosas d' aquella etat no 's contan perque no merexerian crédit. Lo cert es que jo anava horroritzantme mès y mès á vista de ma tristíssima situació, quant sentí una llunyana fressa de tabal. Guaytí é vaig veure que passava pel pont un destacament de soldats. Serian cosa de una trentena y llurs fusells lluhian un podé. Caminavan bastant espeuhats, car ab la pòls se conexia que havian fet mòlt camí. Devant sèu anavan dos ó tres

bordegassos ab canyas y bastons, girantse enrera d' en tant en tant á ti de portar lo pas còm aquells.—Al arrivar á la plassa cessá 'l toch del tabal, y s' aturá 'l piquet.

Lo gefe, qu' era un oficial quadrat, ab sa perruca de qua y son barret de tres pichs que li feya ombra en la cara fins á mitjan nas de sòta del qual semblava exir una espessor de pels rossos;—s' adelantá, ficat lo sabre á la vayna, cap al poble; mes al ser á un tirat de pedra de la primera casa, exí á rébrel lo batlle, vestit de qualsevol manera, perque sens dupte s' havia arranjat al sentir lo tabal y nó avans. Jo l' havia seguit. L' oficial li entregá un paper : lo batlle 'l prengué ab estremada cortesía, se palpá las botxacas, y, no trobant las ulleras, se col-locá aquell á una respectable distancia dels ulls, dientnos als bailets que 'ns estavam entorn d' ell.

— Ala, canalla, á estudi.

¡Com si n' hi hagués á Sors! Pero ell estava molt enfadat de no haver trobadas las ulleras.—Desprès de haver llegit alsant, abaxant y obliquant lo paper de mil maneras, digué ab amarganta rialleta á l' oficial que « havia fet tart; que lo que l' ofici deya que 's temia, havia succehit la nit avans. »

Lo militar-gefe anava á manar retirada, mès lo batlle li digué qu' entrassen á la població, hont podrian respallarse y pendre quelcom. L' oficial renunciá, insistí lo batlle y transigiren á la fi en que anirian á casa d' aquest ell y 'l sargento, y que 'ls subalterns romanguessen á la plassa Forana. — Axís s' executá, manat que hagué l' oficial lo *Rompan filas á discrecion.*

Era nostre primera y única autoritat tant complimentosa, que 's féu forta al retirarse ab lo gefe, en que aquest passás al mitx d' ella y del sargento , pero lo militar , escusantse ab la *simetría*, no u permeté; axis es qu' entraren al poble oficial y sargento á cada costat del batlle, de lo qual me n' alegrí molt, perqué vaig poguer tocar los sabres d' aquells dos, quant de l' altre modo sóls haguera pogut tocar lo del sargento.

No sé de quina manera tant diferenta dels altres noyets deguí fer semblant acció, perque un dels soldats, distingit per mès senyas, me cridás.

— ¡Perdó, mare, perdó!...

— No hi ha perdó que hi valga!... ¿No t' havia prohibit exir de casa?... No anirás tu á Ròma per la penitencia. — ¿Qui m' haguera pagat lo que 'm costas, si hagueses trobat algun gavatxot que t' hagués feta la tussa? De la mala herba sempre 'n quedan resquicias! — Vínam aquí: ¿ho sents? Vínam aquí... ¿No vols pas creure? Mira que tinch la ma de plom, noy!...

— Rita, perdonéulo! — intercedí jo.

— Tú cúydat de tú. Si en compte de portarlo á casa tèva, l' haguesses fet tornar á casa, no passaria lo que passa. Més tú, Periquet, ets lo qui t' hi has perdut mès: encara que no som gayre richs, t' hagueram afavorit un poch; ara res.

Aquestas paraulas fòren pera mí un llamp que il-luminá ab horrible claretat tota ma dissort. — Entre tant N' Angel no 's movia de darrera mèu. Sa mare per fi m' abordá de dret y agafá á sòn fill per una orella acompanyant l' estirada ab cops de genolls qu' ell evitava tirant lo cos endavant.

Axis que se n' hagueren anat, no puch descriure lo que passá dins mi. — Sentia estranys brunziments á l' orella, un esgarrifament de nervis empenyia l' altre; los genolls me tremolavan á no poguer mès, clucava 'ls ulls y lo lluhent resplandor que sempre s' hi forma dins quant s' apretan mòlt las parpellas, prenia la figura d' aquell hom estrany de la matinada. Recordava que 'l germá de la mare havia sigut assassinat pèls francesos y veya son espectre; me semblava que 'l sol de terra se conmovia, y jo apretava de peus pera que s' enfonzás: tòt jo era una cremor viva.

En tal estat, dret y assegut, estiguí ben segur més d' una hora. — Tant difícil es recordar bè punt per punt lo còm pensava hom quant era infant, que moltas de las cosas d' aquella etat no 's contan perque no merexerian crédit. Lo cert es que jo anava horroritzantme mès y mès á vista de ma tristíssima situació, quant sentí una llunyana fressa de tabal. Guayti é vaig veure que passava pel pont un destacament de soldats. Serian cosa de una trentena y llurs fusells lluhian un podé. Caminavan bastant espeuhats, car ab la pòls se conexia que havian fet mòlt camí. Devant sèu anavan dos ó tr-

bordegassos ab canyas y bastons. [illegible]
á fi de portar lo pas com aquella — [illegible]
toch del tabal, y s' aturá [illegible]

Lo gefe, qu' era un [illegible]
barret de tres pichs que [illegible]
sòta del qual semblava [illegible]
ficat lo sabre á la vayna. [illegible]
dra de la primera casa. [illegible]
manera, perque sens [illegible]
avans. Jo l' havia segut [illegible]
prenguè ab estremada [illegible]
las ulleras, se col·locá [illegible]
dientnos als bailets que [illegible]

— Ala, canalla [illegible]

¡Com si n' hi [illegible]
haver trobadas las ulleras. — [illegible]
y obliquant lo [illegible]
l' oficial que [illegible]
via succehit la [illegible]

Lo militar [illegible]
qu' entrassen [illegible]
L' oficial [illegible]
rian á casa d' [illegible]
guessen [illegible]
l' oficial [illegible]

Era [illegible]
forta a [illegible]
del [illegible]

S' havia treta la motxilla, y, mitx ajegut á terra, hi tenia apuntalat damunt lo colzo. L' altra ma sèva aguantava lo barret de tres pichs ab que 's ventava, còm si fos á l' estiu. Tenia ulls, encara que macilents y enfonzats sòta las cellas, bondadosos; y grans mostatxos negrenchs venianli ran de la punta del nas, fentli ressaltar molt la blancor de las dents, quant reya.

— *Conqué...* — me digué — t' agradan los sabres?

Jo no responguí perque 'm feya vergonya.

— Qué dius?

— Que sí, senyor soldat.

— Déxat de senyors. ¡ Senyor de fam y fret!... vaya una senyoría! ¿ Tú saps lo qu' es un senyor?

— No, senyor.

— Donchs perqué m' ho tornas á dir?

— No t' ho diré pas mès.

— Axó es salat! ara ja 'm clava tú sech de barra á barra!... pero fas bé. — ¿ Ets d' aquest poble?

— Tant còm Dèu vulla.

— Y còm es que vas tant á la fresca? ¿ Sou molt pobres á casa tèva?

— Ho eram bastant, soldat.

— Còm s' enten ho eram?

— Bé massa! A casa eram tres; mare, pare y jo. Donchs á la mare se l' han enduta 'ls gavaigs anit passada, y 'l pare ha desaparegut sens dexar dit res á ningú.

— Si qu' es sort y mitja!... Pero 'n fi; ta mare... dexemla estar. Pero tòn pare qui era? ¿ qué feya?

— Eram masobers, y trevallant nos afanyavam las caxaladas, quant ahir tarde mòn pare fòu nombrat Cap de colla de somatent. A la nit, allá envers dos quarts de vuyt, vingué á demanarlo un home que li diuhen Xarro de motiu; conversaren de bax en bax tòts sòls, y ara encara 'l pare no es tornat, y un home molt alt y moreno qu' es vingut á casa est matí m' ha dit... ¿còm s' ho ha fet anar?... Que «l' hora en que tornaré jo á vèure 'l pare será ó sonará después del darrer glatit de mòn cor.»

— ¿ Qué dius que... Ah ! ja : vol dir qu' es mort. Vaya una manera estrambótica de dir una veritat !

— Qu' es mort, diu ? — preguntí jo ab un crit desesperat y posantme á plorar.

— Sí ; y qué ? Per ço no deus plorar. Jo era menut còm tú que se 'm morí la mare, y 'l pare m' abandoná per anarsen ab altra dona. ¡ Bon viatge ! No 's moren de fam mès que 'ls bèstias y 'ls gandúls y tu 'm semblas... Més vaja, vaja ; déxat de sumicar. ¿ No saps còm se diu la cosa mes dolça de la vida ? Se diu venjança. — Veurás ; digas aquest mot ; es mès suau que cap bes ; venjança contra 'ls gavaigs destructors de las familias, dels pobles, y de la nació ; venjança sens quartel y caiga qui caiga, baldament caigan estrellas del cel, morin la meytat dels espanyols y de l' altra meytat no 'n resti hu sens ferida !...

Mentre axí esclamava, jo 'm sentia córre la sang molt depressa, inflársem las venas y móuresem lo cervell. — Lo soldat, després de ditas las paraulas apuntadas (y que per lo que recordo al present no debia esser la primera volta que las deya, perque las pronunciá molt depressa) ; — tragué la botella de la motxilla, l' alsá ab duas mans, esprementla molt ab la dreta. Aprés me digué :

— Bada la boca !—Y 'm feu, tant si vols còm nó, acabar d' escórrela.

Un cop haguerem begut, se posá ell ben assegut, m' atansá mes á sí, y aná bentantme copets á l' esquena, mentre jo m' entretenia en axugarme las llágrimas ab una ma, y á jugar ab los pels de sòn mostatxo ab los dits de l' altra. — No sabiam qué fer.

— M' has caigut molt á l' ull ; — me digué al fi — y es precis que 't conti una historieta pera matar lo temps. — Escóltam ; — proseguí fentse per amunt de la cama los llarchs botints, y passantse aprés los dits entre 'l coll y 'l corbatí. — Entre francesos y moros hi ha molta diferencia, no la nego ni la ignoro ; pero qui té brassos pera uns ne té pèls altres. — ¿ No t' ho sembla ?

— Just ; — responguí jo, sens entendre hont anava á parar ab aquell prefaci.

— Axó vol dir — continuá — que jo, que sò estat brau còm lo

que mes ab la canalla d' Algér l' any 1775, bé puch dir que res he de témer l' any 1793. — Y es axís. En aquest mon sòls temo una cosa: la pérdua del bòn nom; la deshonra. — Mira: te vull comptar ab pocas paraulas nostr' anada á l' Africa, primerament perque fa temps que no la só contada y, en segon lloch, perqué vejas que si jo he 'stat brau y ardit y 'l mon es mon còm avans, ningú 't priva de seguirme pèl camí de la gloria.

Esta candorosa manera d' alabarse no m' ofengué, ans m' avivá mès las orellas y 'm bèn previngué lo cor. — Lo soldat continuá:

— Tú no saps qué cosa son naus, no es ver?... Donchs inmagínat unas casetas que, si no 's balandrejassen, fòran enterament de debó; ara inmagínat lo Terry, que cubrís tant còm alcansas ab la vista... ¿Ho veus?

— Si.

— Donchs axó es la mar solcada per quaranta naus ó casetas de las que t' he dit. ¿May endevinarias los homes que hi queban?...

— Qué vols que 't diga!...

— Donchs: quaranta mil.

— Un milé per cada una!

— Axó resulta, pero no era axís, puix n' hi havia de grossas y xicas barrejadas còm las casas d' un poble. — Veurás: figúrat ara qu' axó — digué fent una figura á terra ab la punta de la bayoneta — es Espanya; y axó es Àfrica, — continuá fent altra figura al costat. — Aquest espay petit de terra, que queda entre mitx, es l' Estret de Gibraltar, hont está tostemps l' aygua enfurismada á no poguer mès. — Passám aquest Estret... nos endinzám á l' Africa.— Aquí (feu un punt) es Alger; es una ciutat que 'n fa déu com Sors, y aquesta ciutat es la qu' hem de pendre, si 'ls moros están desprevinguts, cóm pensa nostre general O' Reylly. Axó plá! ¿Veus tòtas aquexas montanyas qu' enrotllan la població?... guáytatelas bé. ¿Veus aquell formiguetx de gent blanca que s' hi ramena?... Tòt son alarbs, canalla estrafolaria que debem assarronar, á fi de que no 'ns robin per mar, á fi de que D. Anton Barceló, honra de la terra, no haja de llassarse, lluytant ab ells nit y jorn; á fi de que l' emperador moro, sino de bon grat per forsa, se rosegui 'ls colzos mirant esglesias y

altres establiments cristians que volem fer des d' Orán fins á Ceuta al menys.—¿Quí s' atrevex á atacarlos? Tènen pamada la terra que trepitjan y son més traydors que Judas Iscariot!... ¿Tornémsen á Espanya?... ¿Qu' es aquest toch de trompeta? ¿Es de retirada?... ¡Malhaja la sort! ¿Reculará lo Lleó espanyol? Nó. *Adelante;*—mana lo General—y una divisió de vuyt mil homes va de vanguardia; endevant, m' entens?, mentre una segona desembarca.—¿No 'n conexes cap entre 'ls primers vuyt mil? Oh! Si fòs ara ja n' hi conexerias un ab quals mostatxos estás jogant. Pero mès valdria que no hi coneguesses ningú, si còm llavors l' artillería no pogués caminar mès per aquells arenals; si la set, la munió gran de malalts y morts traydorament havia d' atuhirnos; si la ma de la desgracia havia de signarnos ab fatal dit la costa espanyola.— Y 'ns ne tornarém axis com axís?—Calla: la segona divisió...—pero tú no deus entendre 'l significat de molts mots!

—Sí, sí, prou: ja me 'ls ensenyava 'l pare, Déu li...

—Bé: te deya que la segona divisió avansa compacte, serena, amenassadora; s' alsan murallots de runas... Los espanyols som espanyols.—Foch, foch y sang, gentussa de Llucifer. Lo combat s' anuncia ab mil descárregas per banda; la fumera, com un inmens cortinatje, nos abriga á tots; la terra apar esquerdarse per mil llochs diversos.—Alsèm respatllers, parets... ¿Pero de qué? De sorra y pedreguet qu' es l' única cosa qu' abunda. Depressa, depressa, ferms còm rocas, còm aquests xiprès que tinch ara devant. Mes ¡ay de nosaltres!

Al fer aquesta esclamació, caygué una llágrima dels ulls del pobre soldat.

—Qué 't passa?—li diguí.

—Que qué 'm passa?... Dexem detalls. Nos ne tornám á Espanya y... no 'm passa res. Torno á abrassar la mèva germana y oblido en sos brassos tant que puch la desventurada resulta de nostra empresa: oblido tant que puch l' inutilitat de nostre coratje, lo miler de companys morts y los tres mil ferits, dels quals la meytat vingueren á morir á Espanya.

Lo bòn soldat anava á entristirse mès, sens dupte, guardant silenci. Per ço 'm digué:

—No t' agradaria la mèva carrera?

—Prou... — responguí—si no fos petit.

—Efectivament ho ets massa; ni per trompeter servexes.

—Ja ho hem dit ab l'Angel.

—Quí es Angel?

—Un xicot del poble qu' es amich mèu.

—Es á dir que tú ja n' has vist altres cops de trompeters?

—Duas ó tres vegadas, y que feyan uns refilets ab las trompetas!... Lo cor se me n' hi anava.

—Bé, home, bé: axó prova qu' est coratjós. ¿Y tabaler t' agradaria?

—No tant, perqué no portan carrabina.

—Axò acabava de dir jo, quant vejerem aparellarse á tòts los altres soldats còm ell, á vista del gefe que tornava, tòt indicant al batlle y al regidor Bartomeu que no 's molestessen en acompanyarlo mès tros; pero ells, un per l' altre, no l' obehiren, lo qual prova que la justicia de mòn poble no tenia falla de bons modos.

A una indicació d' aquell primer, lo tabaler tocá un redoble y un parell de pichs sechs. Mòn soldat distingit estava empenyat en darme de tòts modos una recordansa d' ell, y no atinant ab qué, trencá un botó del capot, que servo encara còm una reliquia.

Tòts los soldats, he dit, s' enllestiren, tapant y penjantse al pom de la bayoneta, las botellas, llensant los cigarros, posantse ó adobantse 'ls barrets, los quots del cabell, lo capot, los botins, penjantse al coll las motxillas y morrals, prènguent l' arma del pabelló format d'estas, y col-locantse arrenglarats.—Lo gefe doná 'l crit de: *Marchen*; lo Batlle y 'l Regidor li feren un molt espressiu saludo, al qu' ell contestá baxant y pujant lo sabre. La companyia ó piquet s' allunyá al só del tabal, que cessá, salvat lo pont del Terry.

Jo 'ls aní una estona darrera, y 'l soldat distingit, ab escusas de cordarse l' espardenya, s' aturá. Jo coneguí sòn intent de parlarme, correguí á ell y 'm digué:

—Bestiassa de mí! No m' he recordat de preguntarte 'l nom.

—Pere Fontbernat.

—Donchs jo 't batejo *Pere Valent*—digué dantme un' abrassa-

da. Y arrencá correguda (aclatantse ab una ma la motxilla á l' esquena) per' atrapar sòs companys.

III.

Uns dos mesos havian passat des dels acontexements qu' heu llegit, dos mesos que podria descriure ab las llágrimas que derramí en sòn transcurs. — Si us ne vull parlar, encara que breument, no es pèl martiri de renovarlos ab lo recort, mès pera benehir al Qui tè oberts sempre á l' home bo, los brassos de sa bondat inmensa.

Còm jo tenia una salut no massa, massa robusta, y mòs mals eran tant gréus còm esser podian, l' endemá passat dels successos referits caiguí malalt, y ma malaltia pitjorá en vuyt dias de tal manera, que tothòm me contava per mort. — ¡Sort de la pobra vehina Susagna, que s' esmerá ab mí còm no s' esmeran mès las mares de fills únichs; y sort del pobr' Angel que venia á ferme companyia, portantse tantost còm los del cel. — Tenia jo una febra débil pero contínua, y 'l cirurgiá de Cornellá, que 'm visitava, solia pronunciar un nom acabat en *isis* que m' espahordia, sens entendre lo que significava.

Pobra Susagna!... Permeteume que li dediqui quatre mots, que voldria poguer escriure ab tinta d' or!... ¡Ab quina amorositat, ab quina blanesa me feya trobar dolças las medecinas mes amargantas! Ab quina tendror m' acostava l' escudellera á la boca y, á un petit alsament de mòn dit, cessava de darme beure á fi de que 'm curás! ¡Ab quin bòn modo me responia á tòtas mas preguntas, per imper-

tòt, perqué no es bona para menjar que sinó... — Ja vinch, Miquel, ja vinch. — Vaja adèu, Periquet. ¿ Y tú, qué pensas fer ? Tothom es pobre; potser vostr' amo... Tú dirás, noy, tú dirás. Si vols entrar á fer pa y beure... ¿ Nó ? Donchs adèu.

— Adèu siau y grans mercés, Susagna.

Tencá la finestra y desaparegué. Jo quedí mirantme aquesta y pensant :

— Tè rahó. Qué fas ara, malestruch de tú ?... No tens pare ni mare y qui sap quant tornarás á tenirne. Si presumisses hont son, ó 'ls trobarias ó 'ls gavaigs te matarian. ¡ Matarme !... Y perqué, si me 'ls han presos, no 'm matavan ?... S' haurán pensat que bé 's cuydarán prou de ferho la fam y la miseria.

Axó deya entre mí, y caminava sens orde ni concert, còm un foll, quant sentí una ma que 'm trucava l' esquena. Vaig girar lo cap y vegí á l' Angel qu' ab una llesca de pa xucada ab mel m' estava mirant. Anava brut, cóm may l' haguès vist, y se conexia qu' havia plorat molt.

— ¿ T' han dexat sortir á casa tèva, ó te n' has escorregut com jo ? — me preguntá.

— A casa no hi tinch ningú; — vaig respondre.

— ¡ Alsa, alsa, quina sort !... Té un tros de torrada ; l' he feta jo matex; veurás qué bona !... Se m' es cremada un xich ; pero ja l' he raspada ben bé. Oh ! y que l' he haguda de fer ab una berga, perqué 'ls gavaigs se 'ns n' han portat fins las torradoras.

— Pero no te se n' han enduts lo pare y la mare, no fa ?

— La mare poch m' haguera fet ; pero 'l pare... pobres d' ells !

— Si, qué farias si ho haguessen fet ?

— Los trinxaria com aquest bossí de pa y... pero pren aquest tros, y anémsen á casa tèva, ja que no hi tens ningú y allí... Cuyta, au ; que algú vé, y la mare 'm clavaria un jaco de llenya, si sabía que m' estich per aqui.

Entrarem á casa, y ell m' oferia ja un cap de la torrada, quant reparant ab la destrossa de la cuyna 'm digué :

— Noy,... encara es pitjor que á casa ! — ¿Quin vols dels dos trossos ? Tria tu matex.

— No tinch gòta de gana !

— Me dónas marso ?. . te clavo un rebés si me 'n dònas !... Quant tú 'm curavas del trench jo no 't deya pas de no.

— Bè , vaja ; te 'n tastarè un bossinet pera que no digas ; y axó del rebés no 'u provis , encara qu' ets mès gran que jo ; créume. Jo fòra mes valent que pas tú , perqué no tinch pare ni mare y tú sí.

— ¿Qué 'm dius , borrangó ?

— Lo que sents.

— M' enganyas ; embusterot !...

— ¿ M' has provada may cap mentida ?

— Grossa no , pero...

— Ni xica tampoch , y si m' ho tornas á dir , te giro la cara , Angel !

— Oh girarias !...

— Próvaho.

— Nó, home, nó; axó es un dir. Tot seguit te 'n pujas á la figuera; per ço may te volía esser gayre amich, y si ahir no m' hagueses curat lo trench, may ho hagueram sigut. — Donchs..... ¡no tens pare ni mare!

— Res.

— Y... donchs còm t' ho pescarás?

— No 'u sé.

— ¿Vols créurem á mí?

— Digas.

— Feste trompeter de soldats.

— Só massa petit: tòt just he fets dotz' anys! .

— Donchs... feste... feste... rabadá.

— Si trobo qui 'm vulla ray! Sé xiular fort y manejar bastant bè la fòna y 'l mandró y... ¡ Vaja! n' he fet altras vegadas.

— Bè prou que ho sé: per ço t' ho dich.

— Qu' es lo que dius? — respongué una veu irada; y al cap d' un segó una dona de color de tomata, mal forjada y sense dents, se presentá á nostres ulls ab ayre amenassant.

N' Angel confós dexá caure de sas mans lo trosset de torrada que li quedava de son esmorzar y, mès llauger que cap esquirol, se collocá darrera mèu, cridant:

— ¡Perdó, mare, perdó!...

— No hi ha perdó que hi valga!... ¿No t' havia prohibit exir de casa?... No anirás tu á Ròma per la penitencia.—¿Qui m' haguera pagat lo que 'm costas, si hagueses trobat algun gavatxot que t' hagués feta la tussa? De la mala herba sempre 'n quedan resquicias! —Vínam aquí: ¿ho sents? Vínam aquí... ¿No vols pas creure? Mira que tinch la ma de plom, noy!...

— Rita, perdonéulo!—intercedí jo.

— Tú cúydat de tú. Si en compte de portarlo á casa tèva, l' haguesses fet tornar á casa, no passaria lo que passa. Més tú, Periquet, ets lo qui t' hi has perdut mès: encara que no som gayre richs, t' hagueram afavorit un poch; ara res.

Aquestas paraulas fòren pera mí un llamp que il-luminá ab horrible claretat tota ma dissort.—Entre tant N' Angel no 's movia de darrera mèu. Sa mare per fi m' abordá de dret y agafá á sòn fill per una orella acompanyant l' estirada ab cops de genolls qu' ell evitava tirant lo cos endavant.

Axis que se n' hagueren anat, no puch descriure lo que passá dins mí.—Sentia estranys brunziments á l' orella, un esgarrifament de nervis empenyia l' altre; los genolls me tremolavan á no poguer mès, clucava 'ls ulls y lo lluhent resplandor que sempre s' hi forma dins quant s' apretan mòlt las parpellas, prenia la figura d' aquell hom estrany de la matinada. Recordava que 'l germá de la mare havia sigut assassinat pèls francesos y veya son espectre; me semblava que 'l sol de terra se conmovia, y jo apretava de peus pera que s' enfonzás: tòt jo era una cremor viva.

En tal estat, dret y assegut, estiguí ben segur més d' una hora. — Tant dificil es recordar bè punt per punt lo còm pensava hom quant era infant, que moltas de las cosas d'aquella etat no 's contan perque no merexerian crédit. Lo cert es que jo anava horroritzantme mès y mès á vista de ma tristíssima situació, quant sentí una llunyana fressa de tabal. Guayti é vaig veure que passava pel pont un destacament de soldats. Serian cosa de una trentena y llurs fusells lluhian un podé. Caminavan bastant espeuhats, car ab la pòls se conexia que havian fet mòlt camí. Devant sèu anavan dos ó tres

bordegassos ab canyas y bastons, girantse enrera d' en tant en tant á fi de portar lo pas còm aquells.—Al arrivar á la plassa cessá 'l toch del tabal, y s' aturá 'l piquet.

Lo gefe, qu' era un oficial quadrat, ab sa perruca de qua y son barret de tres pichs que li feya ombra en la cara fins á mitjan nas de sòta del qual semblava exir una espessor de pels rossos;—s' adelantá, ficat lo sabre á la vayna, cap al poble; mes al ser á un tirat de pedra de la primera casa, exí á rébrel lo batlle, vestit de qualsevol manera, perque sens dupte s' havia arranjat al sentir lo tabal y nó avans. Jo l' havia seguit. L' oficial li entregá un paper: lo batlle 'l prengué ab estremada cortesía, se palpá las botxacas, y, no trobant las ulleras, se col-locá aquell á una respectable distancia dels ulls, dientnos als bailets que 'ns estavam entorn d' ell.

— Ala, canalla, á estudi.

¡Com si n' hi hagués á Sors! Pero ell estava molt enfadat de no haver trobadas las ulleras.—Després de haver llegit alsant, abaxant y obliquant lo paper de mil maneras, digué ab amarganta rialleta á l' oficial que « havia fet tart; que lo que l' ofici deya que 's temia, havia succehit la nit avans. »

Lo militar-gefe anava á manar retirada, mès lo batlle li digué qu' entrassen á la població, hont podrian respallarse y pendre quelcom. L' oficial renunciá, insistí lo batlle y transigiren á la fi en que anirian á casa d' aquest ell y 'l sargento, y que 'ls subalterns romanguessen á la plassa Forana. — Axís s' executá, manat que hagué l' oficial lo *Rompan filas á discrecion.*

Era nostre primera y única autoritat tant complimentosa, que 's féu forta al retirarse ab lo gefe, en que aquest passás al mitx d' ella y del sargento, pero lo militar, escusantse ab la *simetría*, no u permeté; axis es qu' entraren al poble oficial y sargento á cada costat del batlle, de lo qual me n' alegrí molt, perqué vaig poguer tocar los sabres d' aquells dos, quant de l' altre modo sóls haguera pogut tocar lo del sargento.

No sé de quina manera tant diferenta dels altres noyets deguí fer semblant acció, perque un dels soldats, distingit per mès senyas, me cridás.

S' havia treta la motxilla, y, mitx ajegut á terra, hi tenia apuntalat damunt lo colzo. L' altra ma sèva aguantava lo barret de tres pichs ab que 's ventava, còm si fos á l' estiu. Tenia ulls, encara que macilents y enfonzats sòta las cellas, bondadosos; y grans mostatxos negrenchs venianli ran de la punta del nas, fentli ressaltar molt la blancor de las dents, quant reya.

— *Conqué...* — me digué — t' agradan los sabres?

Jo no responguí perque 'm feya vergonya.

— Qué dius?

— Que sí, senyor soldat.

— Déxat de senyors. ¡ Senyor de fam y fret !... vaya una senyoría! ¿ Tú saps lo qu' es un senyor?

— No, senyor.

— Donchs perqué m' ho tornas á dir?

— No t' ho diré pas mès.

— Axó es salat! ara ja 'm clava tú sech de barra á barra!... pero fas bé. — ¿ Ets d' aquest poble?

— Tant còm Dèu vulla.

— Y còm es que vas tant á la fresca? ¿ Sou molt pobres á casa tèva?

— Ho eram bastant, soldat.

— Còm s' enten ho eram?

— Bé massa! A casa eram tres; mare, pare y jo. Donchs á la mare se l' han enduta 'ls gavaigs anit passada, y 'l pare ha desaparegut sens dexar dit res á ningú.

— Si qu' es sort y mitja!... Pero 'n fi; ta mare... dexemla estar. Pero tòn pare qui era? ¿ qué feya?

— Eram masobers, y trevallant nos afanyavam las caxaladas, quant ahir tarde mòn pare fòu nombrat Cap de colla de somatent. A la nit, allá envers dos quarts de vuyt, vingué á demanarlo un home que li diuhen Xarro de motiu; conversaren de bax en bax tòts sòls, y ara encara 'l pare no es tornat, y un home molt alt y moreno qu' es vingut á casa est matí m' ha dit... ¿còm s' ho ha fet anar?... Que «l' hora en que tornaré jo á vèure 'l pare será ó sonará desprès del darrer glatit de mòn cor.»

— ¿ Qué dius que... Ah ! ja : vol dir qu' es mort. Vaya una manera estrambótica de dir una veritat !

— Qu' es mort , diu ? — preguntí jo ab un crit desesperat y posantme á plorar.

— Sí ; y qué ? Per ço no deus plorar. Jo era menut còm tú que se 'm morí la mare , y 'l pare m' abandoná per anarsen ab altra dona. ¡ Bon viatge ! No 's moren de fam mès que 'ls bèstias y 'ls gandúls y tu 'm semblas... Més vaja , vaja ; déxat de sumicar. ¿ No saps còm se diu la cosa mes dolça de la vida ? Se diu venjança. — Veurás ; digas aquest mot ; es mès suau que cap bes ; venjança contra 'ls gavaigs destructors de las familias, dels pobles , y de la nació ; venjança sens quartel y caiga qui caiga , baldament caigan estrellas del cel , morin la meytat dels espanyols y de l' altra meytat no 'n resti hu sens ferida !...

Mentre axí esclamava , jo 'm sentia córre la sang molt depressa, inflársem las venas y móuresem lo cervell. — Lo soldat, després de ditas las paraulas apuntadas (y que per lo que recordo al present no debia esser la primera volta que las deya , perque las pronunciá molt depressa) ; — tragué la botella de la motxilla, l' alsá ab duas mans, esprementla molt ab la dreta. Aprés me digué :

— Bada la boca !—Y 'm feu, tant si vols còm nó , acabar d' escórrela.

Un cop haguerem begut , se posá ell ben assegut , m' atansá mes á sí , y aná bentantme copets á l' esquena, mentre jo m' entretenia en axugarme las llágrimas ab una ma , y á jugar ab los pels de sòn mostatxo ab los dits de l' altra. — No sabiam qué fer.

— M' has caigut molt á l' ull ; — me digué al fi — y es precis que 't conti una historieta pera matar lo temps. — Escóltam ; — proseguí fentse per amunt de la cama los llarchs botints , y passantse aprés los dits entre 'l coll y 'l corbatí. — Entre francesos y moros hi ha molta diferencia , no la nego ni la ignoro ; pero qui té brassos pera uns ne té pèls altres. — ¿ No t' ho sembla ?

— Just ; — responguí jo , sens entendre hont anava á parar ab aquell prefaci.

— Axó vol dir — continuá — que jo, que sò estat brau còm lo

que mes ab la canalla d' Algér l' any 1775, bé puch dir que res he de témer l' any 1793. — Y es axís. En aquest mon sòls temo una cosa: la pérdua del bòn nom; la deshonra. — Mira: te vull comptar ab pocas paraulas nostr' anada á l' Africa, primerament perque fa temps que no la só contada y, en segon lloch, perqué vejas que si jo he 'stat brau y ardit y 'l mon es mon còm avans, ningú 't priva de seguirme pèl camí de la gloria.

Esta candorosa manera d' alabarse no m' ofengué, ans m' avivá mès las orellas y 'm bèn previngué lo cor. — Lo soldat continuá:

— Tú no saps qué cosa son naus, no es ver?... Donchs inmagínat unas casetas que, si no 's balandrejassen, fòran enterament de debó; ara inmagínat lo Terry, que cubrís tant còm alcansas ab la vista... ¿Ho veus?

— Si.

— Donchs axó es la mar solcada per quaranta naus ó casetas de las que t' he dit. ¿May endevinarias los homes que hi queban?...

— Qué vols que 't diga!...

— Donchs: quaranta mil.

— Un milé per cada una!

— Axó resulta, pero no era axís, puix n' hi havia de grossas y xicas barrejadas còm las casas d' un poble. — Veurás: figúrat ara qu' axó — digué fent una figura á terra ab la punta de la bayoneta — es Espanya; y axó es África, — continuá fent altra figura al costat. — Aquest espay petit de terra, que queda entre mitx, es l' Estret de Gibraltar, hont está tostemps l' aygua enfurismada á no poguer mès. — Passám aquest Estret... nos endinzám á l' Africa.— Aquí (feu un punt) es Alger; es una ciutat que 'n fa déu com Sors, y aquesta ciutat es la qu' hem de pendre, si 'ls moros están desprevinguts, cóm pensa nostre general O' Reylly. Axó plá! ¿Veus tòtas aquexas montanyas qu' enrotllan la població?... guáytatelas bé. ¿Veus aquell formiguetx de gent blanca que s' hi ramena?... Tòt son alarbs, canalla estrafolaria que debem assarronar, á fi de que no 'ns robin per mar, á fi de que D. Anton Barceló, honra de la terra, no haja de llassarse, lluytant ab ells nit y jorn; á fi de que l' emperador moro, sino de bon grat per forsa, se rosegui 'ls colzos mirant esglesias y

altres establiments cristians que volem fer des d' Orán fins á Ceuta al menys.—¿Quí s' atrevex á atacarlos? Tènen pamada la terra que trepitjan y son més traydors que Judas Iscariot!... ¿Tornémsen á Espanya?... ¿Qu' es aquest toch de trompeta? ¿Es de retirada?... ¡Malhaja la sort! ¿Recullará lo Lleó espanyol? Nó. *Adelante;*—mana lo General—y una divisió de vuyt mil homes va de vanguardia; endevant, m' entens?, mentre una segona desembarca.—¿No 'n conexes cap entre 'ls primers vuyt mil? Oh! Si fòs ara ja n' hi conexerias un ab quals mostatxos estás jogant. Pero mès valdria que no hi coneguesses ningú, si còm llavors l' artillería nó pogués caminar mès per aquells arenals; si la set, la munió gran de malalts y morts traydorament havia d' atuhirnos; si la ma de la desgracia havia de signarnos ab fatal dit la costa espanyola.— Y 'ns ne tornarém axís com axís?—Calla: la segona divisió...—pero tú no deus entendre 'l significat de molts mots!

—Sí, sí, prou: ja me 'ls ensenyava 'l pare, Déu li...

—Bé: te deya que la segona divisió avansa compacte, serena, amenassadora; s' alsan murallots de runas... Los espanyols som espanyols.—Foch, foch y sang, gentussa de Llucifer. Lo combat s' anuncia ab mil descárregas per banda; la fumera, com un inmens cortinatje, nos abriga á-tots; la terra apar esquerdarse per mil llochs diversos.— Alsèm respatllers, parets... ¿Pero de qué? De sorra y pedreguet qu' es l' única cosa qu' abunda. Depressa, depressa, ferms còm rocas, còm aquests xiprès que tinch ara-devant. Mes ¡ay de nosaltres!

Al fer aquesta esclamació, caygué una llágrima dels ulls del pobre soldat.

—Qué 't passa?—li diguí.

—Que qué 'm passa?... Dexem detalls. Nos ne tornám á Espanya y... no 'm passa res. Torno á abrassar la mèva germana y oblido en sos brassos tant que puch la desventurada resulta de nostra empresa: oblido tant que puch l' inutilitat de nostre coratje, lo miler de companys morts y los tres mil ferits, dels quals la meytat vingueren á morir á Espanya.

Lo bòn soldat anava á entristirse mès, sens dupte, guardant silenci. Per ço 'm digué:

—No t' agradaria la mèva carrera?

—Prou... — responguí—si no fos petit.

—Efectivament ho ets massa; ni per trompeter servexes.

—Ja ho hem dit ab l'·Angel.

—Quí es Angel?

—Un xicot del poble qu' es amich mèu.

—Es á dir que tú ja n' has vist altres cops de trompeters?

—Duas ó tres vegadas, y que feyan uns refilets ab las trompetas!... Lo cor se me n' hi anava.

—Bé, home, bé : axó prova qu' est coratjós. ¿Y tabaler t' agradaria?

—No tant, perqué no portan carrabina.

—Axò acabava de dir jo, quant vejerem aparellarse á tòts los altres soldats còm ell, á vista del gefe que tornava, tòt indicant al batlle y al regidor Bartomeu que no 's molestessen en acompanyarlo mès tros; pero ells, un per l' altre, no l' obehiren, lo qual prova que la justicia de mòn poble no tenia falla de bons modos.

A una indicació d' aquell primer, lo tabaler tocá un redoble y un parell de pichs sechs. Mòn soldat distingit estava empenyat en darme de tòts modos una recordansa d' ell, y no atinant ab qué, trencá un botó del capot, que servo encara còm una reliquia.

Tòts los soldats, he dit, s' enllestiren, tapant y penjantse al pom de la bayoneta, las botellas, llensant los cigarros, posantse ó adobantse 'ls barrets, los quots del cabell, lo capot, los botins, penjantse al coll las motxillas y morrals, prênguent l' arma del pabelló format d' estas, y col-locantse arrenglarats.—Lo gefe doná 'l crit de: *Marchen*; lo Batllc y 'l Regidor li feren un molt espressiu saludo, al qu' ell contestá baxant y pujant lo sabre. La companyia ó piquet s' allunyá al só del tabal, que cessá, salvat lo pont del Terry.

Jo 'ls aní una estona darrera, y 'l soldat distingit, ab escusas de cordarse l' espardenya, s' aturá. Jo coneguí sòn intent de parlarme, correguí á ell y 'm digué:

—Bestiassa de mí! No m' he recordat de preguntarte 'l nom.

—Pere Fontbernat.

—Donchs jo 't batejo *Pere Valent*—digué dantme un' abrassa-

da. Y arrencá correguda (aclatantse ab una ma la motxilla á l' esquena) per' atrapar sòs companys.

III.

Uns dos mesos havian passat des dels acontexements qu' heu llegit, dos mesos que podria descriure ab las llágrimas que derramí en sòn transcurs. — Si us ne vull parlar, encara que breument, no es pèl martiri de renovarlos ab lo recort, mès pera benehir al Qui tè oberts sempre á l' home bo, los brassos de sa bondat inmensa.

Còm jo tenia una salut no massa, massa robusta, y mòs mals eran tant gréus còm esser podian, l' endemá passat dels successos referits caiguí malalt, y ma malaltia pitjorá en vuyt dias de tal manera, que tothòm me contava per mort. — ¡Sort de la pobra vehina Susagna, que s' esmerá ab mí còm no s' esmeran mès las mares de fills únichs; y sort del pobr' Angel que venia á ferme companyia, portantse tantost còm los del cel. — Tenia jo una febra débil pero contínua, y 'l cirurgiá de Cornellá, que 'm visitava, solia pronunciar un nom acabat en *isis* que m' espahordia, sens entendre lo que significava.

Pobra Susagna!... Permeteume que li dediqui quatre mots, que voldria poguer escriure ab tinta d' or!... ¡Ab quina amorositat, ab quina blanesa me feya trobar dolças las medecinas mes amargantas! Ab quina tendror m' acostava l' escudellera á la boca y, á un petit alsament de mòn dit, cessava de darme beure á fi de que 'm curás! ¡Ab quin bòn modo me responia á tòtas mas preguntas, per imper-

tinentas que fossen ! ¡ Quina suavitat de mans tenia pera col-locarme bè 'l blanch llensol sòta la barbeta ! Quin... ¿ qué us diré ? quin tòt ab tòt ! ¡ Quin cor aquell , que jo no gosava plorar l' anyorament de la mare pera no offéndrel ! — Si m' hagués estada parenta , ho atribuiria al parentiu ; si hagués rebuts ella grans favors de ma familia, creuria sa conducta fruyt de l' agrahiment ; mes ara , ¿ á qué puch pensar que 's degué son comportament, sino al esser aquella la verdadera dona cristiana , la verdadera dona pagesa ?... Oh ! Dèu ha fet bè en no posar al mon moltas ánimas còm la sua , car l' home, ensisantse ab los goigs terrenals, en compte de desitjar la mort, la temeria. Axis m' ho diu una llarga esperiencia de la vida. — Vehina de mòn cor !... Jo he tingut al mon duas mares.

Y 'l pobr' Angel ! ¿ qué us puch contar que 'm sia mès grat , que ho veja mès de color de rosa ?... Lo compassiu y tendre xicotet se privava de sas diversions , de sòs plahers , y fins sufria á parells de renys de sa mare, per venir á ferme companyia. Tant sério y de tant pocas paraulas ab sòs companys , garlava ab mí per quatre , y deya cosas axeridas que 'm distreyan moltissim. Vos contaré dos rasgos sèus, que de segur vos enternirán. — Una vegada vingué á véurem ab la corresponent torrada xucada ab mel , y còm jo li 'n demanás , y ell sapigués que no podia esserme bo menjarne , fèu crèurem que la mel era sentosa y la llensá al carrer á un gos. — Altra volta, que m' hagueren de sangrar , se fèu una punxada , á fi de que , veyent jo sòn mal , m' aconhortás ab lo mèu. — Pobret ! fins crech s' haguera ficat al llit ab mi , si semblant eccés li hagués permés sa mare. Per faulas podrian péndrese moltas de las ardidesas y cosas que inspira la carinyosa ignocencia , faulas de que s' hauria de avergonyir cada jorn la malicia dels grans.

Un cop vaig anar per bè , y 'l cirurgiá me permetia ja ferla petar á dojo , quinas sentadas teniam mòn amiguet y jo , acompanyadas pèls refilets de una cardina qu' ell havia adquirit ! — Ab los jochs d' *endevinallas* , de *volan* , *volan* y altres , alternavan conversas còm las en que li contava jo la tinguda ab lo soldat distingit , de la que me 'n tenia una amistosa enveja ; y ell me deya en cambi que havia aprés un xich de fer l' eczercici dels soldats y de tocar lo tabal. Pera mos-

trarme lo primer m' obligava á manarlo, y ell, ab un bastó, feya 'l *tercien* , *descansen* y *armas al hombro* ab una gravetat y aplom dignes d' un soldat vell; y pera provar sas habilitats de tabalé, dava pichs y redobles damunt la post de la cadira en que seya , ab un parell de brochs que s' havia guarnit espressament. — Quant nos cansavam d' axó, contantme cosas y fentmen dir d' altras , s' entretenia á brunyirme la bola quem' havia de regalar, y que fòu llesta poch mès ó menys quant fui jo bèn curat.

Ab sobra de rahó 'm recava l' acabament de ma malaltia , puix aprés d' ella no veya cap camí. — Tal suspitat , tal succehit. Nostra terra era molt pobra , y n' hi havia tants de nins còm jo que captavan ! L' amo, que potser m' haguera pres , feya una pila de temps qu' era á pendr' ayguas á Ribas ; á Sors no hi havia — qu' es cas ! — hospici ; la bona gent prou havian fet en bestraure pera pagar ma malaltia ; axis fou que una tarde desaparegui del poble, sens dirne res á ningú. — Volia dirigirme envers Banyolas, que sempre ha tinguda fama de molt caritativa , pero sia perqué la nit me vingué sobre ans de lo que jo tenia calculat , sia perqué ab la fosquedat vaig perdre l' esma enterament , es lo cas que mès , molt mès d' una hora de nit aní sens saber hont me trobava.

No veya una casa en lloch , y una especie de cos d' edificis que havia ovirat entre la foscor, caminant també 'l perdí de veure. — No feya un alé de vent , per lo que los pochs estels que 'ls nuvols me dexavan mirar, lluhian pobrement. — L' ombra dels arbres y matas no la veya fins que hi era tant prop , que quasi be 'ls palpava. No se qué haguera estat de mí , si arrivo á ensopegar una nit d' hivern. — A mòn pas , corria alguna pessa de caça , y s' alsavan los aucells esparverats. — Aquell brumit especial que produhexen de nit mil estranys efectes , feria dolorosament ma orella. D' en tant en tant , ficaba 'ls peus en algun xaragay d' aygua ó en algun clot fanguinós , ó donava alguna fregada en quelcuna branca , pero res m' acobardava ab intensa cobardía. Un cert esglay , certa temensa de morir inútilment acora á tothom, y jo era un nin: per ço no dich qu' estigués ben seré. — Las camas no 'm podian tenir , y 'm decidí á ajáurem. Espinantme y malmenantme las mans , logrí aplegar un xich

munt de fullaraca, dessús lo qual vaig acomodarme tant poch malament còm me fou possible. — Primer las mil recordanças de ma vida, y sobre tòtas la de la mort del pare, la de la desaparició de la mare, los trastorns de l' endemá de ma primera nit d' orfanesa, la companyia de soldats y 'l distingit, la Susagna y l' Angel, — me desvetllavan l' ánima, encara que tenia 'ls ulls tancats per la son; pero aquesta aná caiguentm' al cor còm rosada, no bè ma memoria, logrant distraure ó rebaxar al menys la forsa dels primers recorts, se ficsá en las bellas y encara frescas colors dels dos darrers.

Profundament dormia jo encara, quant sentí quelcòm que 'm fregava las plantas de mos peus tantost nusos. — Era una ovella que anava herbejant. Vaig entregirarme y 'm passí 'ls dits pèls ulls esparverats. — La manyaga bestia 'm besava ab la dolsor y tendresa de la simpatía y de l' amistat.

Lo paisatge havia cambiat enterament ab l' abundanta claror del sòl. No veya cap casa prop, mès las llunyanas las ovirava còm gotetas de neu esgarriadas pèls cims y faldas de las montanyas vehinas (mirant al cel, y enviantli fum en mostra d' alegransa) còm me permetia veure lo putx que tenia devant. — Bax del clot, que formava l' unió d' aquell ab la pendent vehina, hi brollava un salt d' aygua que, nasquent amagat entre 'l ramatge, oferia mès avall sa llenca d' aygua á la groguenca llum del sòl. Aquest era forsa alt, y, ab tòt, un griso fresch se dexava sentir moguent los llachs de verdor que formavan los sembrats; vinclant las rametas dels arbres, y fent ballar per terra algunas fullas perdudas còm jo.

Tot axó guaytava, ensisat, quant sens esplicarme 'l perqué, se 'm nuá 'l cor, esprement un plor. Crech que fou l' instintiva acció de gracias al Dèu que m' havia guardat la son durant tòta la nit.

Quant alsí lo cap, tenía devant mèu lo vell pastor d' aquella y altras ovellas que guardava. — Anava vestit ab barretina tota negra, d' hont se li esparramava gran espessor de cabells grisos de tant blanchs, cargolats ran de las espatllas; duya samarra de pell, amples calsons blaus, ab petit devantalet, curts fins á un xich mès avall dels genolls; botins de cuyro roigs, y esclops: passávali per devant l' ampla corretja del sarró, també de pell. Sa fesomia tenia impresa la maliciosa bondat,

ó la bona malicia (com vullau) característica de la vellor. La negra barretina tirada cap-enrera permetia veure un front espayós y ple d' arrugas , que li travessavan de cent maneras. Sas·cellas eran tan blancas y claras, que sòls de prop se veyan guardant sòs ulls blanquinosos, sòn nas recte y tirat per vall y sa boca còm la de la generalitat dels vells , ço es , lo llabi superior amagat dins l' inferior que li exia marcadament de la cara , y li penjava tantost. Anava tot ell bastant corvo , sostinguentse ab un bastó de ganxo que li venia á nivell dels ulls al donar la branzida pera caminar.

No estranyeu tant minuciosa descripció. ¡Me convè tant que sapiau veure tal còm era lo vell pastor!... Me convè tant, que si no us l' imagineu cesso d' escriure.

—Noyet,— me digué ab veu tremolosa — noyet, qué tens que ploras axís?

—Jo no tinch res, pastor ; per ço es que ploro.

—No tens pare ?

—Es al cel.

—Y mare ?

—A... l' infern.

—Qué dius, desventurat ! —esclamá dant una passa enrera, y mirantme tot aturdit.

—Lo que sentiu. Los gavaigs me la robaren.

—D' hont ets, pobret?

—De Sors, pera servirvos.

—¿De Sors?... No hi conech á ningú. ¿Pera servirme?... ¡Qui sap! Criaturas naxém, criaturas... Pero tornas á plorar?... Prou, prou: no 't preguntaré res més per avuy, perqué 'l tèu cor veig qu' es una esponja y no vull esprèmerla.—Mira: encara tich un tros de formatje y un altre de coca calenta còm..... las galtetas que palpo —digué tocant las mèvas, y fentse venir devant lo sarró. Ab una ma l' alsá, mirá dins, y ab l' altra 'n tragué la coca y 'l formatje, esclamant:

—¿Veus còm no 't só enganyat? Ahir pastaren las donas, que son pitjors que 'ls flaquers de la vila; menjarás, beurás un xiquet de vi y... qualsevol fangui.

Dit axó, fèu una rialla un xich massa violenta, perqué li produhí

una tòs asmática que 'm fèu tossir á mí: y, còm no li cessava, ans li anava cresquent cada vegada més, me vaig acostar á ell y li vaig tustar l' esquena ab lo pla de la ma, còm feyan á casa ab mi sempre que m' ennuegava. — Desprès d' haver estossegat, apoyá en lo bastó los brassos, y damunt d' estos lo cap. Jo li diguí:

— Una tòs semblant á la vostra també l' he tinguda jo, avi: no us espanteu. — Axó equivalia á dirli:

— Encara qu' esteu molt malalt, animeuvos.

Ell, no poguent, al prompte, respóndrem ab paraulas, alsá un dit al cel. — ¡Qué n' espressa de cosas aquest signe cristiá!... En déu planas no cabrian las moltas que se m' ocorran á mi, còm á qualsevol.

Passat que li hagué al pobre pastor lo truble, me digué:

— ¿T' agradaria esser rabadá?

— Mòlt, mòlt: mentre *pusca* viure qualsevol cosa.

— ¿No 't farian pas pòr los llops?

— Voldria véuren forsas pera provarho.

— Valenta contesta!... ¿Còm te dius?

— Me diuhen Periquet ó Peret; pero jo vull que 'm digan Pere; — diguí jo estirantme.

— Home, home... es dir, home! — Si 't dich home, senyal que t' hauria de dir Pere. — Noy, noy; cada cosa á sòn temps, còm los naps y cols al d' Advent.

— Mireu que se 'us esgarría una ovella!

— Tè rahó. — ¡Moriscot, Riscot, allí; ajusta... — cridá al gos, fent un xiulet.

— No us ha sentit.

— Es poch ó mòlt sòrt.

— A vure, donchs, si 'm sentirá á mí; — vaig dir jo, posantme dos dits á la boca, y xiulant tant fort que 'l ca, qu' era un bon tros lluny, esparpillá las orellas, y guaytá al pastor. Est li feu la corresponent indicació, y 'l gos embestí la ovella y l' aplegá ab las altras.

— ¡Ja 't dich jo que tens un buf!... — me deya entre tant lo pastor, mitj alegre y mitj avergonyit de la feta. — ¡Quí ho havia de pensar, veyente tant primet y ab aquets ulls que no gosan mirar!... Y ¿de tirar pedras, còm n' aném?

Jo per tota contesta li demaní la fòna; prenguí un códol ó rierench, y, fentli fer un parell de giravoltas en l' ayre, vaig llansarlo á mès de tres centas passas lluny.—Llavors sí que, no poguentse contenir lo bon vell y mormolant paraulas incoherentas d' admiració y de joya, m' estrenyé en sòs brassos, dient:—Ja que t' has portat tant bé!... Cá!... si vals mès or que pesas; té, té: vet' aquí tòt lo formatge y tòta la coca y tòt..... tòt quant haguès te donaria.

— No, no. La mare 'm deya qu' estimar als vells es estimar als pares, perqué ells son pares de tòts nostres germans, la gent jòve: donchs, si jo m' espetofava lo que m' oferiu, vaya un amor que us tindria!...

— Escolta, Perich, escolta. Una meytat te pertoca perqué... has xiulat millor que jo, sia còm sia (encara que jo estich poch ó mòlt mal de la gola, segons has vist), y l' altra meytat perqué has manejada tant guapament la fona.

— Uy, uy!... Los vells la sabeu molt llarga; pero encara que só nin, no ho só tant còm alló. *Bona goig* que me 'n dongau la meytat; si no voleu avenírvoshi, senyal de que teniu molta gana.

— Perqué?

— Perqué senyal que mester haveu tòt lo que duyau ensarronat.

— No hem pas de renyir tant aviat;—opiná lo bon vell rient, fent reccions y donantme la més grossa. Més jo que, á despit de mòs pochs anys, entenia sa generositat, guardava alguns bossins, per mès que aquella coca me semblás pus bona que pollastre.

— Y ara ¿qué 'n vols fer d' exos trossos que guardas?—me preguntá 'l vell estranyat.

—Aclaméu lo Moriscot;—li responguí—los trossos serán per ell, y las engrunas pera l' ovella que m' ha despertat. ¿Fa que irá bè? Las bestias també han de viure y xalársela... Y desprès, pobre Moriscot; ¡m' ha fet quedar tant bé!...

— Aquest xicot es un diablet ó un lladregot dels mès fins; me roba 'ls sentits que no me n' atalayo!—Escolta: d' aquí endevant... clar y net, d' aqui endevant, ja que no tens pare, me dirás pare, y ja que jo no tinch fills, te diré fill, y axís nos entendrém millor.—Riscot, Riscot!

S' acostá lo gos, arreganyantme la blanca dentadura y rondinant. Era un cadell molt bonich ab sò nmorro punxagut, y sa cua arquejada.

Lo vell se posá un dit al nas y li fèu:

—Que callém, bestia. ¡Qué poch te semblas á ton pare!... Aquell, aquell sabia conexer la gent á qui jo estimava, pero tú... Vina aquí — continuá ajupintse mòlt y fregant tantost la terra ab la punta del dit. Quant tingué 'l gos á sòs peus, aná dientli:

— Veus? Un altre noyet, que hagués sigut cobart, quant t' ha vistas las dents y t' ha sentit rondinar, ja s' haguera arrencat á corre ó s' haguera arraulit darrera d' alguna soca: pero lo mèu fill —aquí lo bon vell me tocá 'l clatell— lo mèu fill es valent.

Lo gos, qu' havia estat observaut al pastor y á mí indistintament, baxá lo cap morrejant la pòls de terra. Jo li doní lo pa que sabeu, y ell me contestá nyingolant, còm si s' arrepentís de sa primera imprudencia.

— Veus? — digué 'l vell dirigintse á mí — Ja 's penadex de sa falta, perqué las bestias, per mès que bestias sian, tènen quelcóm de persona.

— Cert, pare. Tòts los jorns qu' estiguí convalescent, la cardina de l' Angel cantava moltissim.

— ¿Es dir que has estat molt malalt?

— A las portas de la mort.

— Y qui 't cuydava no tenint còm no tens.....

— La Susagna y l' Angel.

— Ah, ja; alguna tèva tia y algun tèu...

— Res d' axó: una vehina y un amich mèu.

Guardarem silenci durant algun temps, y jo, que comprenguí la curiositat del pobre vell, me resolguí á contarli los fets que ja sabeu, trayentne empero los detalls ab qu' us los só historiats.

—Es un brau cas !...—esclamava lo pastor, parlant ab si matex.— ¿ Qui podria esser aquell home ?... ¡ Pobra mare !... morirá sens remey !... Sembla impossible que hi haja donas còm la Susagna y nins còm l' Angel... y... qué mès ? Ah ! y soldats còm aquell. ¡ Pobre soldat ! Merexeria que 'l fèssen general !

Un cop esbargida ab exos y altres mots sa compassió , me digué:

— Anem, anem cap á casa, que 's comensa á fer tart. Res: ja ho he dit y tinch paraula de rey... bò: te quedarás ab mí: bastará que jo, que comenso á fer atots, indiqui á l' amo mòn desitj, pera que 't prenga afectuosament. — Trent' anys fa de passo que no sol negarme una punta d' agulla, perqué sap que ab ella no penso may punxar á ningú... — Ah! te tinch de donar alguna instrucció. — Riscot!... ajusta, y anem.

Las ovellas s' aplegaren, dirijintse montanya avall, lo moltò devant y 'l gos darrera; lo primer fent una remor baxa y acompassada ab lo sò de l' esquella, lo segon moguent agut soroll ab sòn collar ple de campanetas.

— L' amo — prosseguí tòt caminant lo pastor — es home de pocas paraulas y de moltas obras: fa ja molts anys que no 's mena mès que l' horta de la casa, ab lo qual disfruta de complerta independencia. Perqu' es home de bè y afavorex á tanta gent que pot, es mal vist d' alguns dolents, quals tirs sab evitar còm á home discret qu' es. Havia comensada una carrera, que dexá al morir sòn germá gran, perque axó d' esser hereu y tenir carrera no pot anar. Tal volta als estudis que tè fets se deu lo poch qu' enrahona. Ah! si tòts los pagesos forts fòssen còm ell, d' altra faysó aniriam que no anam; mès... axó pla! los qui haurian de tondre, son tòt sovint los mès llanuts!... — L' amo tè una filla qu' es un vel de Dèu, y ab la qui so cert de que fareu bona lliga. Es un xich mès *vella* que tú, pero es molt criaturera... En fi; prest la veurás y la vista d' ella t' omplirá. — Lo que t' encomano sobre tòt, es que sias servicial y modest ab En Roch, oncle, per part de la dona, de l' amo. Jo, encara que no m' ha fet cap tort, no m' hi tracto gayre, perqué es tossut, terch y temerari mès que aquella soca d' olivera, y tè doctrinas ab las que no s' hi avé may cap jòve del terme, ni de Banyolas.

— De Banyolas diu? — interrumpí jo — Donchs n' estem molt prop?

— Mitja horeta: desde casa hi ha un quart llarch. ¿No 'u sabias?

— No, pare.

— Donchs sí, sí: pero ara no hi anam ab gayre freqüencia, perque d' un quant temps ensá las barallas y...

— Barallas ?... ¿ Hi ha molts gavaigs per Banyolas ?

Lo vell somrient á ma ingénua pregunta, 'm respongué :

— Oh ! no , no , fill mèu. Contra 'ls gavaigs tòts som uns. No 's tracta de la Patria , sino de renyinas de partit ; y entre servir á un partit y servir á la Patria hi ha tanta diferencia... qué 't diré ? còm de las tèvas fesomías de color de llet , á las mèvas de color de terra de Sant Prim.

Jo no entenguí alashoras tòta la significació de semblant comparança, y la vergonya 'm pujá á las galtas. — Lo pobre vell (á qui si algun defecte coneguí en tòt lo temps que 'm fèu de pare , fòu la massa parlería) vull dir las massas ganas de ferla petar , continuá sòn interromput parlament :

— Còm te deya,... ¿ qué 't deya , que no u tinch present ?

— Deyau que hi ha moltíssima diferencia entre...

— Ah , sí ; just. Y escolta lo que 'm deya 'l pare (que Dèu tinga) home molt ficat ab partits , mentre fòu jòve , pero molt ficat ab la familia quant fòu vell. Deya que servir á la Patria es servir á la blavor del cel que tenim damunt del cap ; es servir á la gent de nostras casas , al bestiar de nostras corts y andás , als arbres de nostres boschs , á l' espiguetx de nostres camps ; es servir , ab una paraula , (y para forsa esment) á l' Angel de la guarda, que vol que siam catalans , perque Dèu vol que li parlem ab la llengua de la sang, no pot esser altra que la apresa sens que ningú 'ns la enseñyás. ¿ Comprens , fill méu ?

— Prou. ¿ Voleu dir que no sabriam parlar gavaig may de la vida ?

— Una cosa còm axó. Ara dexa acabar á mòn pare : si servir á la patria es lo qu' has sentit , servir á una pandilla ó partit es servir al color de la gent y no á la gent matexa. Es... ¿ còm t' ho faré entendre ? L' ovella que t' ha despertat es negrenca , y jo hauria d' estimarla menys que á las altres perqué son blancas.

No 'm podia donar un exemple mes convincent y diguí :

— Ja ho entench.

— Donchs si ho entens, dexa qu' encara 't diga quatre paraulas mès. Jo tinch una pila , pila de parells d' anys mès que tú , y si fòs *Rodó* ó *Cayrut*, tu , que no ets de cap d' ells , tindrias mès seny

que jo. Oy ! tant segura fos la gloria del cel , còm que lo que 't dich es la veritat.

Jo havia, ja en mòn poble, sentit parlar dels tals *rodons* y *cayruts* , pero, còm era maynada , no 'n pensava res de mal : presumia que 's deyan axís uns á altres los banyolins per las caras mès ó menys rodonas ó cayrudas. M' errava de mitj á mitj , segons entendreu per lo que 'm digué 'N Vicens.

— D' aquí á pochs moments, quant serém dalt del putx , nò aquest d' aqui prop , sinò l' altre de devant , compendrás millor lo fet de la veritat. *Cayruts* son los pagesos richs del terme y tres ó quatre de la vila , junt ab lo senyor abat del Monestir ; *rodons* son la menestralalla tòta y altra gent acomodada de la vila. Aquesta gent no 's pot... es dir , no 's pot , no s' ha pogut veure tantost fins ara l' una ab l' altra ; y dich que no s' ha pogut, perqué ara , gracias á Dèu , comensan ja á desverinarse bona cosa l' odi y las malasvolensas , y si En Tort, capatás dels *rodons* y 'l Senyor Abat cap... (lo nom no vè al cas) dels *cayruts*, se saben entendre... Per la part del Senyor Abat hi ha molt bonas disposicions y no t' ho dich sens fonament. Diumenge féu vuyt dias que me 'n convencé Fra Tomás , qu' es un dels llechs que solen venir á casa á jogar á pilota , á la manilla y demés.

Jo 'm vaig estranyar de que 'ls frares també jogassen, y 'l vell me digué :

— Son homes còm naltres , fill mèu , y esser frare y capellá no vol dir... Endevant. Còm deya , sapiguí per Fra Tomás , home tant gros com bonatxò , que 'l Senyor Abat está ab molt bon esperit de concordia , pero En Tort no 'u sé ; d' un jove se pot esperar lo bè y 'l mal ab la matexa facilitat.

Guardá un poch de silenci y prosseguí :

— Ah si , fill meu ! Si 's volgués , vuy dia es l' ocasió de fer un camp-mas , y Sant Martiriá , patró dels *cayruts* y Santa María patrona dels *rodons* nos estimárian al plegat, y no cada hu pèl seu cantó, si es que ho fan ara. — Per ço anam tant malament ; per ço es que fa set mesos que no ha plogut mès que un ruxadet lo dia de Santa Madrona , que ni la pòls apagá , fent mès mal que bè. Per ço sembla que las plantas y 'ls arbres, envers de llevar fruyta, llevan may-

nadeta desamparada còm tú. Ja hi poden dur , ja , á Sant Martiriá á l' estany ; los sants no escoltan als homes que tenen brut lo cor per las malas passions y la veu rónca de lo mòlt que han malcridat.

— Qué voleu dir , pare ? — preguntí jo , veyent qu' ell s' aturava en sech.

— Vull dir que , si vuy dia 'ls crims no son tan grossos , ni es tant abundosa la sang que 's malversa , en cambi l' astucia , 'l frau y la perfidia tènen cada jorn mès oberta la boca y las dents mès esmoladas. Y no 't dich assó pèl gust de plorar, y malparlar del temps que Dèu ha concedit á ma vellesa : Ell sap que no. No hi ha ningú en tota aquesta baronía que recordi uns temps mès condempnats que aquells de que 'n sò víctima d' ánima , de cos y de botxaca : per tant , si 'm quexo de l' avuy no es per la comparança ab lo d' ahir, mès ab lo de demá. — Tú no m' entens prou , (ni m' entench jo matex gayre) perqu' encara ets petit, y deu estranyarte l' estrambótica manera d' enrahonar que tinch : dia vindrá, quant te torni lo que 't dech...

— Qu' es lo que 'm debeu ?

— Tu m' has contada la tèva historia ; de justicia es, donchs , que 't conti jo part al menys de la mèva.

— Vos direu.

— Es clar que diré.

En axó estavam de la conversa , y feya ja còm á cosa de quatre ó cinch minuts que haviam dexat á ma dreta 'l camí bo , des d' hont arrivava á nostra orella alguna qu' altra paraula esgarriada de la gent que hi transitava , pobressalla casi bè tota. Per fi arrivarem al cim del putx des d' hont se descubria Banyolas. — Mòlt difícil será entendre la bellesa del quadro que s' oferí á mòs ulls. — Inmaginéuvos un gran encatifat de verdor als peus d' unas montanyas clapadas de casas grans y xicas en nombre indeterminable. En aquexas montanyas se distingexen algunas arbredas del cap de mont, quals arbres, per lo alts , drets y llisos de socas y per lo rodó brancatje de llur cim , no poden esser altra cosa que pins : montanya avall , boscúrias, sembrats y camps espigats formant un preciòs texit de coloraynas. Darrera d' exas montanyas primeras , altras que fa negrejar la llunyária

y altras de mès distantas d' un blau fosch, y en las que res s' ovira, mès qu' alguna ombra causada pèls grans alts y baxos de la forma. Tòt est conjunt imponent de montanyas rodeja á Banyolas, població antiga, d' una sis centas ánimas, y quals malencólicas fesomías, ressaltan notablement ab la gaya verdor sobre que s' axeca. — Lo campanar de la vila mès prop nostre era 'l del Monestir, de la forma d' una llimona, y al costat del quin s' afermava lo respectable convent. Venia despres al centre de la vila lo campanar de Santa Maria dels Turers, campanar d' una forma tant especial y rara, que dupto tinga molts semblants. Es una verdadera paret escantellada, y que, comensant molt ampla de baix, remata ab un marlet un xich gros: res, inmaginéuvos una escala molt regular. — A la vista d' abdós campanars me digué En Vicens:

— Veus? Los noms de *rodons* y *cayruts* (ja que no sabem de que parlar) son á l' inversa de la forma dels campanars: lo del Monestir es rodó y 'ls del Monestir son *cayruts*.

— Sembla que hauria d' esser lo contrari; — diguí jo, y vaig prosseguir ullant. Lo bon vell que 'm contemplava 'm digué:

— Ves guaytant; jo t' anirè instruhint.

— Quanta de torra! — esclamí jo, observant las moltas que ja llavors hi havia pèls cims dels casals un poch grans de la vila. Després vaig afegir:

— ¿Qué 's aquella gran bassa d' aygua? Deu esser la mar, per lo que 'm digué 'l soldat.

— Je, je! — contestá ell rient — no: es l' estany, lo famós estany de Banyolas, riquesa y gloria de la vila, perqué ¿no veus las moltas llencas d' aygua que 'n surten? Servexen pera regar, pera molins paperers, y fariners sobre tòt. Ademés se 'n mantenen tòt aquell axam de casetas ó barracas menudas, hont s' hi amolan ganivets, s' hi capola guix y s' hi fan altras cosas.

Còm de fet: no sòls los vegí, sinó que sentia la blana fressa que produhian ab llur broll, ab llur constant música. No contó que 's pugan sentir ensemps gayras cosas mès agradables que las que jo sentí.

— Axó es l' estany; — repetí En Vicens — y aquellas montanyas de part d' allá son Sant Petllari, Pujarnols y altras.

— Y aquell poblet? — pregunti jo mirant ab mòlt plaher lo que hi ha tantost á frega de l' estany.

— Aquell poblet es tant bonich d' aspecte, còm lleig de nom: s' anomena Porqueras, y aquell gran casal de l' altra banda d' esglesia es l' antich castell senyorial.

— Oh qué bonich, qué bonich es tot assó!... Y creuriau qu' aquellas montanyas peladas y érmas de mès enllá de l' estany me plauhen tant y mès que las hortas y regadius de part d' ça?

— Cosa un xich estranya es aquesta, pero que no 'm costaria molt esplicar, puix, si fa no fa, tres quartos del matex me passa á mi. Quant algun dia séntis ma historia, tú per tú podrás darte 'n alguna esplicació: ara encara ets massa nin.

— Qué voleu dir? que trigaréu molt á contármela aquexa historia?

— Axis, axis: fins que tothom de bon grat te diga Pere y no Periquet, còm ara.

Vaig posarme un poch sério y ell continuá:

— Fès forsa bondat; atípat bè y amágat pa, y llavors sentirás lo que avuy per avuy te faria més mal que bè.

— Ah! de gana si que 'n tinch molta! — diguí jo — y crexeré aviat.

— Y de ganas de fer bondat, còm n' anem?

— També, si Dèu vol.

— Dèu ho vol sempre, fill mèu.

Haviam descuberta feya poch *nostra* casa, hont prest arrivarem. En Vicens, mentre aná á tencar las ovellas, me digué que passás devant y l' esperás á l' era — La casa era un edifici gran y de forma quadrada, que, juntat á cinch ó sis casas de masobers, formava ab tòtas aquestas un vehinat molt bonich. Un gran noguer á l' entrada de l' era estenia sas verdas y espessas ramas, de quals brots penjavan nous còm ous de polla y mès grossas. Sota d' aquest noguer set ó vuyt pobres estavan á l' entorn d' un parol ò tangí, del qual ab sas respectivas culleras anavan trayent vianda, que portavan á la boca ab indescriptible dalé. — Quatre noyets separats, y formant altre grupo, estavan de genollons á radòs d' una gran olla negra, fentla

balandrejar cada vegada que hi ficavan y 'n treyan las culleras. Homes, donas y nins anavan tantost tòts ells coberts ab robas incomparablement mès arrossinadas y miserablas que las mèvas. Al arribar jo, (que m' havia adelantat, còm sabeu) tòta la pobressalla girá 'l cap. Los homes y donas seguiren menjant á sòn ayre, empero 'ls noyets, que 'm tenian mès prop, mogueren llurs caps casi bè á l' hora, y continuaren menjant ab una pressa, ab un frenesí tal, que doná per trist resultat la trencadissa de l' olla. Axó no obstant, s' ajupiren dos ó tres d' ells, y, còm á miserables canichs, menjaren la poca vianda que se 'ls hi havia bessada. ¡Tanta era la necessitat dels malestruchs!

En aquell instant arribá En Vicens y reparant ab aquell desfet, digué:

— ¿Qu' es lo qu' hem fet, canalleta?

Cap dels xicots contestá.

— ¿Còm es estat qu' hem trencada l' olla? ¿Qui ha sigut, que li donaré una galan orellada, perque d' assí en avant no sía tant barruer?

Al sentir axó, los pobres majors s' alsaren tòts, eccepció fèta de dos ó tres, los més indiferents o afamats, que romangueren escurant lo tangí ó parol.

Los nins continuaren muts, mirantse l' un á l' altre, tot fentse las calsas amont, adobantse l' elástich, gratantse, ó mossegantse 'ls llabís.

— Es dir que no 'n podrem traure l' aygua en net? — insistí En Vicens. — Axó ray! bè ho adobaré prou jo: una dotzena de clatelladas bèn dadas á cada hu, y qui gemegará ja haurá rebut, perqué, callant, tòts sòu culpables.

— ¡Bè m' ho penso jo prou quí ha sigut! — digué una dona que dava mamá á son infant.

— Qui? preguntá En Vicens.

— Aquell que s' escorra cap al noguer; es un gulós de marca, y si no tingués culpa, no s' amagaria.

— Tu ets la gulosa; — digué la veu d' altra dona pobra que acabava d' arribar — y si no fos perqué tèns la criatura als brassos y En Vicens es aquí.....

Vaig mirarla bèn bè y regonegui en ella á una tal Quiteria de mòn

poble, dona mès aficionada al ví que á la bondat, viuda de dos marits y que tenia fama fins de bruxota. També s' adoná ella de mí, pero, còm feya uns dos anys que no m' havia vist, y ab dos anys las criaturas se fant tant, no 'm conegué.

Entre tant la disputa prenia increment, y En Vicens ja estava á punt de cumplir la oferta á tort y á través, quant comparegué l' Agneta, filla del qui debia esser amo mèu, y sa presencia calmá d' una manera semi-miraculosa las barallas; y dich barallas, perqué fins los homes s' havian dividit en partidaris de la Quiteria y de l' Assumpta, ab lo qual ne tinguí prou pera judicar acertadament de quiscú.

Los xicotets se miraren la donzelleta, y corregueren á ella cridant: « Pubilleta, pubilleta »; y la gent gran l' assaludaren ab lo respecte ab que hagueran saludat una dona d' anys, casada y enmaynadada. — Precis es que us donga des d' ara una pobra descripció d' aquella especie de *Santeta* dels pobres.

Era una xicota de catorze á quinz' anys, tendra y bella còm un dia de primavera. Tenia 'ls cabells mes aviat rossos que negres; ulls grossos, rodons y blaus que no badava enterament; sas galtas eran duas las rosas pèl color, mès tenian una certa cosa que may han tinguda ni somniat tenír las rosas: sa boca era regular y bèn feta y, al obrirse, dexava véure un dentat llustrós y blanch còm la llet. En quant á sa estatura, dirvos me dol qu' era petiteta, y no us parlo d' un clotet que tenia al bell mitj de la barba, perqué m' agradá massa á mi pera esposarme á que algú pensi que no li esqueya mòlt bè. Anava sense res al cap, á despit de la frescor, pentinada á l' istil de la mare, y duya gipó llarch — damunt del qual se creuhava preciosament lo mocador del coll — y faldilla curta de sargil. Afegiu á tòt axó unas arrecadasg rossas y vermellas, una cadeneta al coll y... lo que impossible es afegir, y tindreu una ombra d' aquella tendra criatura, conjunt de puresa y d' ignocenciá, tal còm s' oferí á mòs ulls.

Tothom, còm deya, callá al véurela y axó que aparegué rient.

— Qué passa qu' están tant silenciosos? — digué la noya.

— Res; — li contestá En Vicens — res, Agneta. Aquesta maynadussa que han fet petar l' olla, y ara no sabem qui es estat.

— Veyam! — digué ella recullint los trossos y donant una ullada

á tòts. Me vejé á mi separat dels demés y al costat d' En Vicens, y continuá, signantme:

— Si aquex no fes la cara de tant bòn minyó, diria que ha sigut ell.

— Y t' errarias de mitj á mitj; — respongué mòn pare adoptiu — aquest noyet no capta.

— Còm! ¿No capta y va tant mal acondubit? ¿Es per ventura fill d' aquella gent vinguda de nou á est endret del terme?

— Res d' axó, Agneta, y no te l' miris ab aquests ulls de compassió y bondat ab que l' eczaminas de cap á peus, que 't lleurá prou ferho tant que vullas.

— No us entench, avi Vicens! — digué la donzelleta ab estranyesa.

— Es mòlt fácil. Aquest pallardasset se quedará á casa per' ajudarme en tòt lo que 'm convinga.

Tòta la maynada, y fins los grans, restaren parats. Me comtemplavan, com si s' empenyassen en trobar en mi quelcom qu' ells no tinguessen: tothom manifestava sa estranyesa, quasi son espasmament ab paraulas ditas á mitjas. — Jo romanguí guaytant una de las finestras de la casa, per no saber que ferme dels ulls. — L' Agneta y 'ls demés s' havian oblidat de la trencadissa, ocupantse de mí. Conteu la cara que devia fer En Vicens.

— Vaja! — esclamá á la fi aquella — en celebració d' habers' arreplegat lo padrí un noyet que sembla tant... vergonyós, no hi haja cástich pera cap dels bergants.

— Bèn fet; — diguí jo instintivament.

— Y perqué? — 'm preguntá la noya.

— Perqué jo n' he tinguda la culpa; — responguí.

— Còm! — esclamaren tòts sorpresos al sentirme.

— Sí, sí; — insistí jo — s' han pensat aquests noys que jo era un pobret que captava còm ells, y la pòr de que hagués de menjar també de la sèva olla 'ls ha fet anar massa depressa y l' han malmesa.

Aquests mots, tant senzills y naturals, interessaren de tal modo á l' Agneta, que vingué á ferme un' abrassada ab mòlt enterniment. — En Vicens ordená als pobrets nins que m' abrassassen també en mos-

tra d' amistat, y tòts ells cumpliren, recordantme ab cada abrassada la que 'm fèu l' Angel lo jorn en que vaig curarlo per orde de mòn pare que al cel sia.

IV.

Pujárem al dalt de la casa En Vicens y jo. L' Agneta era entrada al pati prenguent un mocadoret de gra que havia jaquit al padris de l' entrada de la porta. Se 'l buydá al devantal y comensá á aclamar la pollalla ab la consabuda repetició de: «petitas, titas» etc. — Anavam muntant l' escala mòn pare adoptiu y jo, tòt sentint l' apressarat trepitx y vol de la viram, lo cloquejar que feya al aplegarse en torn de la donzelleta, y la remor dels punyats de gra que 'ls hi llensava. Arrivárem dalt de la dreta escala, després de dexada la porta lateral interior que conduhia á la cort segons clar indicava algun renill y fressa de ferraduras. — Tirant á l' esquerra, venia un petit corredor il-luminat vagament pèls vidres de damunt la porta interior de la casa. Passada aquesta, y á quatre ó cinch passas, n' hi havia tres d' altras: una devant ab vidres, que dava á l' exida ó galeria; altra á un costat, que conduhia á la sala y habitacions interiors, y l' altra á l' altre costat per la que s' entrava als menjadors y cuynas. Ran de la primera d' estas tres portas, ço es al costat de la vidriera, hi havia uns sis pams de pany de paret en que estava ficat lo relotge, descubrint sols sa rojenca fesomia darrera un vidre, ab sòn acompassat y solemne moviment del péndul. — Tòt axó u tinch present,

còm si fos ahir la vegada primera que ho hagués vist. — Ans d' arribar al propi menjador, venia una sala humil, pero dignament moblada, ab taula negrenca, cadiras grossas de balca, duas de cuyro vell, al costat de la taula, ab son posat sério, y dos quadros vells pintats á l' oli ab marchs daurats, representant Sant Martiriá l' un, y Sant Feliciá l' altre, segons mès tart entenguí. Una espayosa finestra y l' obertura del cim d' altra porta que conduhia á l' antich menjador (hont altre temps hi menjava lo mòlt servey de la casa) aclarian lo lloch que acabo de descriure.

Recordo qu' en aquell instant una de las duas minyonas que tenian á ca 'n Boragá, acavaba d' exir de la cuyna (limitada per un embá de fusta escura) ab una plata d' ensiám que ficá dins d' una cistella. — Era una mossa alta, roja y bastant axerida, si no fòs estat un eccés de front.

— Bona tarde, Vicens, ab la companyia; — digué inspeccionantme ab curiositat.

— Deu te guart, Pauleta; — li respongué 'N Vicens.

Jo li torní també la « bona tarde » y ella aná dient, observantme sempre:

— ¿Veniu gayre cansat?

— Nó, dona, nó. ¡Sempre 'm fas las matexas preguntas! — respongué 'l vell ab carinyós enutx. — ¡Voto al ret d' En Godoy!... Es dir que 'ls vells son no mès pera cansarse? Axó es lo matex, matex que si 'l diumenge passat quant tornares de las ballas de Fontcuberta t' hagués preguntat jo si havias ballat.

— Es mòlt diferent; — respongué Na Pauleta.

— No senyora, y perdoni *missenyoria*. Tú, anant á ballas, esclar que saltas y 't cansas un xich..... xich; lo matex jo anant á enjegar.

— També saltáu y balláu?

— No, boja, no, sinó que...

— Ah! ja: no digueu mès: es clar! ningú vos obliga á fèr de pastor: si anau á enjegar es perqué voleu.

— Vaja, vaja enllestex, que en lo rellotge de sòl he vist que passava ja de dos quarts d' onze, y En Tiá deu manejar molta cassussa, còm nosaltres perdonám.

La minyona ja era al pas de la porta, quant En Vicens la cridá:

— Pauleta!... Ah! cap sense seny!... y'l porró que t' oblidas aquí?

— Teniu rahó;— digué la minyona, reculant y anant á péndrel de damunt la taula; mès la ma d' En Vicens fou mès llesta que la sèva: arreplegá 'l porró, me fèu beure un trago, y remullá la gola, xerricant. Mentre s' axugava lo llabi, y entregava lo porró á la Pauleta, li digué:

— Si En Tiá n' hi troba poch, li diré que 't fassa un pató per cástich, noya.

— Còm mès vells, mès gats dels frares! — respòngué la Pauleta, ficant lo porró á la cistella que cubrí ab un toballó.

— Gat dels frares no; — digué 'N Vicens — si acás gat de las fraresas còm tú.

Y al dir axó, allargá la ma pera tocar la galta de la donzella, mès esta ajupintse digué:

— Ey! las noyas d' Ampurdá.....

— Mòlt tocá' y poch mirá; — digué rient En Vicens, mentre la noya se n' anava, fentli l' ullet y signantme á mí, volguent dir «qui era jo.» Lo vell li fèu ab ayre de tabola:

— Ara no u sabrás, senyora... ampurdanesa.

Vos he referit aquest pas un xich de comedia, á fi de provarvos qu' En Vicens sabia fer de mès y de menys ab sòs anys y sobre tòt ab sas penas, que hora vindrá en que veuréu no eran pocas ni xicas. Ademés que cassos còm aquell son còm després d' una gran boscuria un sembrat; doblement mes gay y alegre.

Entrárem al menjador, un saló ú petita sala tantost quadrat, ab porta vidriera á l' estrem de la dreta, que dava tambè á l' exida. Era un lloch mòlt distret, car des d' ell se veya tòt aquell regadiu del pla ab sòs prats, hortas y canamárs moguts pel mitx-jorn. — Duas taulas enganxadas ab escòn á un costat, y á l' altra cadiras á poca diferencia iguals á las de la sala inmediata, constituian, ab un parell d' armaris cantoners, tòt lo moblatge.

— Justa! — cridá En Vicens, y ningú respongué: repetí 'l crit, y al cap d' un moment comparegué una noya baxa, morena del sòl y llentiosa, pero mès agradable que l' altra.

— ¿Qué voleu, Vicens?

— Téns aquí dos ventres que no 't botzinarán, si 'ls hi dónas quelcóm; — digué mòn pare Vicens.

— Dos! — esclamá la noya admirada.

— Dos, si : ¿ perqué 't quedas parada axís ?

— Per res, per res, Vicens, — respongué la minyona dantme una curiosa llambregada.

— Ja ho veus : he possehit un rabadá. ¿ Y axerit, eh ?

— Sí; — diguè la noya acostántsem. — Dèu n' hi doret dels sêus ulls y del sèu...

— Tòt, vaja! Ja te me 'l pots mirar. Si ab En Tiá ne sabeu tenir axís, no será malaguanyat vosfre casament.

Jo, avergonyit de las alabanças, me n' aní al balcó á guaytarme aquellas hortas y aquellas ayguas sempre crestallinas y mares de una riquesa delitosíssima. A cosa d' un quartet lluny, un home — després sapiguí tánt que vullau qu' era En Tiá — estava treballant; altres pagesos y donas mès prop y lluny regavan, fangavan y herbejavan al sèu ayre. Pèl camí de Girona á Banyolas passava, ab la corresponent tartana devant, una colla de soldats, segons vaig suspitar pèl brill de las armas. Ay! qu' entr' ells no hi anava 'l distingit còm se m' ocorregué suspitar alashoras!

Emperó la distracció de la vista no impedex l' atenció de l' orella, y jo, ensemps que veya tot assó, escoltava á la Justa qu' anava fent estas y altras preguntas á n' En Vicens, á las qu' ell donava las oportunas contestas :

— ¿ Qui es aquest noy ? — ¿ Còm se diu ? — ¿ D' hont es ? — ¿ Ahont l' heu trobat ? — ¿ Qué pensau ferne ?

Cansat per fi lo pastor ab tanta demanda, diguè á la minyona que s' ho dexás corre y que s' afanyás á durnos pa y béure. — La Justa callá y jo 'm separí dels vidres del balcó; aprés tragué las estoballas del calaix y, desplegantne sols una meytat, cubrí ab ella un cap de la taula; després agafá un pa, hi fèu en la part planera la corresponent creu ab la ganiveta, y llescá.

— ¿ T' agrada 'l crostó ? — me preguntá En Vicens.

Li responguí afirmativament y ell me 'n posá devant.

La minyona tragué una ampolla de vi vermell de l' armari cantoner, l' axugá de part de fora ab son devantal de burell, y la col-locá damunt las estoballas, axís còm també un plat d' avellanas torradas y una llangonissa al cim d' aquestas; tocantme de pas lo cap ab la ma, en senyal de simpatía y bon afecte. No es humilitat la que 'm fa dir que aytals bon afecte y simpatía eran deguts á la persona d' En Vicens, á qui tòta la casa mirava ab l' estimació mès gran, segons ireu veyent en las pobras escenas de ma vida que irán seguint.

Amanida la taula enterament, exí la Justa y En Vicens me digué:

— Ala, ala; aviva mans y dents, que 't vèig los ulls mòlt enfonzats.

— Es que...

— Dígas qué?

— Me trobo un xich croxit d' ossos, Vicens.

— Pare, home de Dèu, pare m' has de dir, y la prova de que 't tinch merescut est titol es que ja havia observat lo mal de que 't quexas, y entre 'l pensar' hi per un costat y la Justa per l' altre, m' he distret de tráurem lo sarró y ferte aconduhir un poch.

Jo m' axequí, li vaig pendre y penjarli á una estaca, que semblava feta esprés y diguí:

— No cal que m' aconduhiu per ara: axís que haja menjat aquest bossí de pa...

— Y aquest bossí de llom... — afegí donántmel.

— Grans mercés.

— Bè: qué farás?

— Me n' iré á jaure allí hont me digau.

— Está bè; menja y beu y escolta quatre cosas que tinch que dirte per ara. — Jo no m' he casat may, lo que vol dir que sò fet un pecat per estalbiarmen de pus grossos. Jo no haguera sigut bòn marit: lo cor m' ho diu, y tú, encara que tèns un xich mès de seny de lo que 't correspondría per l' edat, no 'm pots ni deus entèndrem del tòt. Estich en aquesta casa fa á la vora, vora de vint y cinch anys, é hi faig de pastor, còm t' ha indicat Na Pauleta perque es un entreteniment que m' agrada, nò per cap gran profit de

l' amo ; y , en prova d' axó , que 'l jorn en que jo falti sò cert del que 's vendrá la trentena d' ovellas que cria ara. Al present te semblará un misteri 'l paper que aquí represento , y axís estranyarás de que tracti de tú á l' amo , essentme tal amo , còm m' ho es , y altras futesas. Ohirás de segur molts que , sentint lo vent y no sentint lo torrent , còm se diu , clavan lo que 'ls hi passa per la barretina sobre d' assó. Tu escóltatels còm aquell qui no 'ls escolta , que dia vindrá , còm t' he promés , en que jo matex t' esplicaré lo que fa al cas.

Vaig callar , ab formal intent de creure en axó còm en tòt á mòn segon pare. — Est vegè en ma cara l' abatiment crexent en que 'm trobava , y 'm digué que 'l seguis. — Passarem á l' antich menjador dels mossos y criadas , á un recó del qual hi havia una de las duas escalas , molt dreta , que conduhian al segon pis. Pujáremla , entrarem á una sala ampla y bastant llarga , hont hi havia posadas várias cordas per' estendre la roba en dias de pluja , sala que corresponia á la gran de bax , y En Vicens obrí una de las portas y la tencá ; desprès n' obrí un' altra (en que hi havian duas ó tres estampas plantadas) tencada ab llisquet. Entrárem á la cambra , y ell me digué :

— Per avuy... es dir per avuy , per ara dorm aquí : jo encarregaré que 't portin un llitet ó catre á la meva celda y anit ja , si pot esser , dormirém tots dos junts. Apa , — prosseguí remenant la márfaga y aparellantme bè 'l llit — apa : despúllat y tírat en aquest entre tant.

Cumplí jo ab lo major plaher la segona cosa, y 'm resistí inútilment á la primera. Lo bon vell aná á ajustar la finestra y exí fregantse las mans y mirantme desde la porta ajustada , fins que , per tercera ó quarta vegada , li vaig repetir qu' estava molt bè.

No us descrich ma cambra interina, no sòls per l' escusa de que res té d' interessant á ma historia, sino perqué ni sisquera sé si dormí damunt de matalás ó márfaga sola ; puix al cap de cinch minuts de mirar ficsament un tros de sostre escarbotat (mercé á l' engruna de llum qu' entrava per las escletxas de la finestra) restí adormit còm un beneyt de Dèu.

Vaig somniar, còm es natural; mès, cosa estranya! jorns y jorns passaren sens que tingués present mòn somni, qu' ara recordo ab molta vaguetat.—Vaig somniar qu' era pobre (tantost no es somni per ara) y captava còm aquells nins del matí, y que, anant pèl mòn, havia arribat á una estranya terra hont havia vist á la mare que no 'm volia conéxer, y jo, tòt y sapiguent qu' era la mare, tampoch volia conéxer á ella: en fi, cosas horriblas.—Després, sens quant val ni quant costa, me traslladí als boschs, entre 'ls que s' alsa la capelleta de Sant Mer. Allí 'm fingí jò una acció de guerra que m' espantá mòlt mès que las de debò que mès tart vegí y penso contarvos. M' inmaginava als francesos que tenian alas y volavan per damunt dels somatents y uns los hi feyan tremèndas descárregas, altres dexavan anar penyas y foch viu. Res mès recordo; ni sé l' acabament, qu' es lo que dels sómnis sol mès bé recordarse, pero Dèu vos lliure d' un còm aquell; puix, si al tirarme damunt del llit, vaig quedarme desabrigat de mitx pit en amont, al despertarme, 'm trobí embolicat ab lo llensól, efecte d' haver entrat en gran escalfor ab mòn somní; y al dessuarme, adormit y tòt, haguí de sentir fredor.

Crech que sabeu eran si fa no fa onz' horas del matí quant me posí á jaure, y fòren prop de las vuyt del vespre quant entrá En Vicens á dirme:

—¿Ha anat bé, D. Perich?

Estiguí cosa d' un minut sens conexer qui era lo qui 'm parlava: després, fent un esfors de memoria, torní á la vida real de ma situació.

—Ala, ala!—me deya En Vicens ab las mans á l' esquena—qualsevol fangui!... ja, ja!... ¡saps quantas horas has dormit, belitre?

—Quantas?... preguntí, jo, badallant y estirantme.

—Qua...a...antas?—digué lo bon vell estrafentme. La friolera de nou.

—Es dir que ara son...

—Ca! no cal que guaytis á la finestra, que 'l sòl ja no pot avergonyirte. Las vuyt están per caure.

Efectivament: tocaren al cap d' un moment en lo Monestir de Sant Esteve de Banyolas.

Vaig incorporarme, y á l' anar á pendre la roba del tamboret, que tenia al costat del llit, vegí qu' estava buyt. Vaig dexarme anar un poch cap per vall, á fi de veure si se m' havia escorregut sòta 'l llit: res; vaig tirar la roba d' aquest, pensant que distretament no me l' hagués oblidada damunt y fos embolicada ab ella... tampoch. Llavors, girant lo cap vers En Vicens qu' estava afectádament sério,

—Potser algú distret se me n' ha endut...—diguí.

— Just;—respongué ell, esclatant una rialla—distretament algú te se n' ha emportada la roba y distretament te la torna.

Jo guaytí la roba qu' ell me donava y que cuydadosament m' havia amagat fins llavors. Consistia en un gech de vellut blau ab botons lluhents, una armilla, unas calsas de cordellats y unas espardenyas, ab los corresponents elastichs, camisa y barretineta vermella; en fi, un vestit complert. — Eczaminadas una per una ditas pèssas de roba, ab la ingenuitat, ab l' ignocencia mès candorosa d' aquest mòn, observí:

—Aquesta roba no es mèva: vos haveu enganyat, pare.

— Rediastre!—digué ell, sempre afectadament — *tenes* rahó: tu no duyas ni barretina, ni gech y ara 'n tens; las calsas que portavas estavan llassadas de riure per cent bandas, y aqueixas son sérias y formals per tòts cantons; vaja, tens rahó, Periquet; hauré de tornarmen' á cercar ton antich trajo.

Dient estos darrers mòts, fèu còm qui se 'n va. Jo conegui que tòt anava per riure, fora lo que sembla que hi havia d' anar mès, ço es; un cambi tant dòls, tant celestial pera mí de vestit.—Donát un pas fora del de la porta, En Vicens girá 'l cap y, veyent sens dupte lo moviment entremaliat de mòs ulls y llabis, digué llensantme al llit la roba.

—¡Ara 'm farias anar carregat: té, té. Si aquesta roba 't va bé (còm m' ha assegurat lo sastre Miqueló del carrer de la Font pudosa) quédatela; mès no cregas que perqué tingas des d' ara aquesta, tiro per aqui en enllá l' altra: serviría per si may no fesses bondat, còm no u espero.

Després de ben rentat, me vestí ab las prendas de roba indicadas, que 'm fòren un poch grans, sobre tot lo gech. En Vicens se n' adònà y 'm fèu:

—Axó es roba de dura: á mès que tu t' irás engrexant si Dèu ho vol. Lo vestit de cada festa ja farém per manera que 't vinga un poch mès just, ja que ab ell has de presumir y ferme costat.

—Axó vol dir—pensí jo rapidament—que no es aquest l' únich vestit!...—Y est pensament, en compte d' alegrarme, m' impulsá á dir á En Vicens:

—Pare! 'n feu massa!

—Hi posarém tascó!—me responguè burlant.

Un cop estiguí enllestit, me diguè qu' esperés, sortí, y, mercé á la porta que havia dexat oberta, lo vegí venir al cap d' un curt moment ab un mirall daurat y en forma de fulla, que tinch present còm si 'l palpás, y me 'l posá devant. La claror era mòlt poca; nos acostarem á la finestra y mòn pare adoptiu me diguè:

—No tingas repugnancia de mirarte: encara que ho fesses ab claror de llum ó llumanera, no hi veurias lo diable, còm creyeu la maynada, sino un ang...

Vaig mirarme, y si no vegí un ang... còm acabava de dir En Vicens, vegí al menys una cara blanca y rodona, y qual blancor ressaltava molt mès ab la vermellor de la barretineta. Confessar dech emperó que la fosquedat no 'm dexava reparar en l' imatje de ma cara, alguna qu' altra tara, còm un trench y la falla d' una dent en la restinyera de dalt de la boca, etc. — Sia còm se vulla, lo fèt es que prenguí la ma del pare y la besí ab indiscriptible efusió y dalé. Ell me besá 'l cap, y devallárem per la matexa escala dreta per hont haviam pujat. Al arrivar al antich menjador del servey:

— Atúrat — me fèu En Vicens; y se n' aná cap á la sala á penjar lo mirall.

Tòt sol, m' anava jo contemplant satisfet còm un princep, mès princep ab ma sort que 'ls qu' ho son de debò, y pensava:

— Tòt lo que 't passa es pitjor que una rondalla!... ¡ Quina llástima que 'l pobr' Angel no estiga com tú!

Mentre pensava axó, sentí duas veus que questionavan á l' exida, y un altra que deya:

— A mí, dexeume estar en pau.

V.

Torná En Vicens y 'm prengué per la ma. Obrí lo balcó de l' exida ó galería, qu' estava ajustat. Al mitx hi havia tres personas assegudas en cadira baxa l' una y altas las altras duas, que disputavan ab bastant calor, y quals veus eran sens dupte las que havia sentidas jo desde 'l menjador.

Feya un delitós clar de lluna, y 'ls grossos pilans que sustentavan lo sostre de la galería del primer pis, projectavan llurs ombras en lo sol de terra, ample de unas sis passas, y llarch de vint á vint y cinch. A un estrém d' est lloch hi havia una gran cria d' aucells, quiets en aquella hora, pero que de dia juntavan ab frissosa alegransa llur cantadissa á la dels de fora.

En Vicens m' atansá al grupo de las tres personas.—Las duas que discutian no s' adonaren al prompte de mí, y, si se n' adonaren, no 'n fèren cabal, y prosseguiren en llur discussió. La que seya en cadira baxa, separada algun tant de las altras duas, tragué de las gafas de fumar la punta del cigarro en que acabava de donar la darrera xuclada, qual claror, li havia enrogit un poch la cara, y digué á n' En Vicens:

—¿Es aquest l' hereubet qu' heu arreplegat?

—Lo matex que t' he dit, Ramon;—respongué mòn parc adoptiu, tustantme blanament l' esquena.

—Veyam, veyam: acóstat... ¿Còm m' heu dit que 's deya; Periquet?

— Sí, senyor: axís me dich — responguí.

— Bè, bè; me n' alegro, perque també s' ho deya... En fi, dexem' ho estar. — En Vicens m' ha contat qui eras, y l' estranya manera còm t' ha trobat. Ja cal que la estimis forsa aquella ovella. ¿Ho farás, eh?

— Tant còm visca! — responguí jo confós ab la bona manera de parlar de la veu d' En Ramon. — Per fi gosí alsar lo cap y vegí perfectament sa figura. Era un home d' uns cinquant' anys, alt y ben tallat: duya coberta la meytat del cabell, espés y rissat, ab un casquet de vellut negre; d' ulls malencólichs, guardats per espéssissimas pestanyas, de nas recte y proporcionat, de llabi superior molt ample y de galtas descoloridas. Portava afeytada la cara de mitjan galta en avall.

— M' has ben eczaminat? — digué l' amo Ramon. — Miram bè, pero no 't fies de ma cara farrenya. Ningú la primera volta que m' ha vist ha format bon concepte de mí. Axó que diuhen que las caras son miralls de l' ánima tè tantas eccepcions que tantost constituexen la retgla general; pero, en fi, ocupemnos de tú. He sentit parlar del valerós, de l' heróich modo còm morí tòn pare, defensant la Patria y la Religió; sé que 'ls francesos fóren mès; que llur armament era superior al nostre, y que l' acció durá breus moments, y que Dèu sap còm no hi moriren tòts los companys de tòn pare. Tot axó es una gran recomanació en favor tèu, còm á fill, sobre tòt quant aquest fill sap manejar molt bè la fona, fer xiuladas bèn fortas y caure desseguit á l' ull d' un dels homes mès respectables del terme. Qué hi dieu, Vicens?

— No sé qué has dit, pero de segur que tens rahó; — respongué aquest portant un escambell y una cadira.

Nos asseguerem, y En Ramon continuá, dirigintse á mí per segona volta:

— Res tinch que recomenarte, Peret, sino es la obediencia mès cega y respectuosa al *pastor*, perque tòt lo qu' ell te puga manar y ensenyar es digne d' esser cumplert y cregut. Tú ets noy encara, peró 't farás aviat, y segons se despren de lo que m' ha referit En Vicens no ets cap mica totxo. Cuydat d' ell y de res mès qu' ell,

car ab tòta l' altra gent de casa te bastará esser respectuós y considerat. En quant á mí, me serveix de prou garantía l' habert' adoptat En Vicens, pera que 't tinga un apreci, qual valor no deus judicar per mas paraulas, perqué jo tinch de mòlt temps contreta la costum d' enrahonar tan poquet que puch.

Jo escoltí tòts aquets avisos ab religiós silenci, y ab lo matex ferm propósit d' obehir que havia format al amonestarme 'l pastor.

En quant als altres dos, era hu d' ells oncle d' En Ramon per part de sa difunta muller, anomenat Roch; l' altr' era 'l metge de Banyolas que, vinguent de passar la visita general, havia pujat á veure qué tal se trobava 'l primer: si 's sentia ja del tòt resexit de la malaltía produhida per l' haverse cert jorn acalorat massa disputant.

En Roch era home de sexanta á setanta anys, fill d' un pare que 'n tingué deu de familia. No era gens ignorant, pero la ciencia que tenia era tant especial còm veuréu ab mès d' un rasgo, mitjansant Dèu. En quant á son cos, tenia la cara rodona còm un formatje, pero completament distinta del formatje en quant á la blancor. Sa cabellera llarga y blanca 's ficava completament dins del ret llarch y acabat ab la corresponent bellaruga; sos ulls tantost verts, de tant blaus, se remenavan casi bè sempre, axis còm sas orellas grossas y transparents, sobre tot quant s' enfadava. — Duya barretina blava y jupa ab lo coll dret, lo matex que l' armilla, y un gros mocador de seda negra que li tapava tres quartas parts del coll; calsa curta, mitja blava y sabatas ab gran cibella de llautó. Finalment era un si es no es espatlla-tort.

L' altra persona ab la qui se las havia era un jòve d' uns trent' anys, de figura un poch afeminada, pero agradable, que tenia 'l barret de tres pichs damunt de una cama creuhada sobre l' altra. Son front era ample y llis, rodejat de cabells negres tallats bastant curts; son aspecte alegre, y ensemps consirós. En la mirada ficsa de sòs ulls, y en l' especial manera de mossegarse, mitjansant los dits, los negres pèls de son bigoti, se descubria al jòve intel-ligent y dedicat al estudi y la meditació. Tòt ell predisposava bè á primera vista.

— Sempre tornau ab la matexa, Roch! — deya á l' acte que

vaig mirarmel. — Ab vos (permeteume que us ho diga) es mòlt difícil mantenirhi una conversa ordenada. ¿Qué tè que veure 'l dur los cabells curts ó llarchs ó portar ó no pel á la cara? Per ma part us proposo un' avinensa: jo m' avinch ab que vos censureu la moda de dur la *cara bruta*, pero conveniu ab que 'l cabell llarch es una cosa incómoda. ¿Qué hi diu, Ramon? ¿son ó no bons pactes?

— No m' emboliqueu! — respongué aquest. — Jo seguexo una especie de just medi, y 'm va mòlt bè: no duch los cabells arranats, ni la cara afeytada enterament.

— Malviatge las cosas de color dubtós! — digué 'N Roch entre dents.

En Ramon fèu còm qui no 'l sent y callá. — Després, mentre 'ls altres dos prosseguiren la qüestió, dirigí la paraula á mon pare Vicens, y còm coneguí que parlavan de mí, per la manera còm s' acostaren respectivament la cadira, jo apartí un poch mòn escambell y seguí escoltant la discusió d' En Roch y del senyor metge.

— Bè, vaja; — digué aquest estirantse un cap del bigoti y rient— dexém anar assó y passem á un' altra cosa.

— ¿A qué? ¿al vestit? — preguntá 'N Roch impacient.

— No, home dels sants, no. Ara també 'm voldriau aponderar las eccelencias de la calsa curta que vos y jo vestim, á despit de l' incomoditat que li regonech... no: no 's tracta de vestits del cos, sino de vestits de l' ánima: de ideas. Al exir de missa, diumenge passat, refiantvos de que la sopa se 'm refredava, me proposareu una qüestió y hem de resóldrela; no hi ha mès; hem d' aclarir mès d' un punt, mestre Roch: Us posáreu lo nom del Rey á la boca, y necessari es que jo us diga: ¿quina sort, quinas ventatjas tenim desde que Carles IV nos governa? Las esperansas se convertexen en fum, puix quant la Providencia prepara de sol-arrel un cambi còm lo qu' estém presenciant, que creix é invadirá 'l mòn dins de poch, fa sempre que la darrera víctima de las preocupacions y miserias sia un home débil, un home joguina d' altre, qual talent, si es que 'n tè, lo fa caure mès aviat á la fossa. Mireu á la França: un Lluis XVI, un bon home que sap dominar y treballar lo ferro, tant còm sap dexarse dominar y treballar per sos dos germans y sobre tòt per.

sa esposa, que aprengué á l' Austria tòt lo contrari de lo que servirli podia á França. Aqui Espanya, encara pitjor : nostre monarca...

— Calli, calli, llenga verinosa ! — l' interrompé 'N Roch, tapantli ab una ma la boca. — Aquests son los homes del dia : comensan per no respectar, per no venerar al qui es font de tòt bè pera la nació, y desprès gemegan : entelan l' espill, y plányense aprés de que no pugan mirallars' hi.

— No es axó, Roch ; no es axó. No som nosaltres los qui entelám lo mirall ; nosaltres lo que voldriam fer fòra netejarlo del baf que hi posan gent que, pera major sarcasme, s' anomenan princeps. Aquesta no es qüestió de talent.

— Donchs de qué ?

— De memoria, de simple memoria. Vos recordau perfectament l' any 1789 ?

— Sí ; y qué ? — feu En Roch moguent sa espatlla dreta.

— Tòt foran tocaments y repichs de campanas : las del Monestir semblavan esbojarradas. — ¿ Hi havia atrassos de pagos de contribucions ? Se 'n feya franca á la gent. — ¿ Los pobres eran mòlts, molta la fam y la miseria ? Se percurá que 'l pa y demés viandas de primera necesitat no 's moguessen del ordinari preu. Havia pujat al trono nostr' actual Rey, y quant surt lo sol s' apagan, se fónan los estels de la nit. No hi hagué cosa embarrassosa pèl poble que restás subsistent, ni cosa de profit interior y exterior pèl Reyalme que no 's practicás. Desde la prohibició de correr los carruatjes per dintre las poblacions, fins á la formació de cartas hidrográficas y astronómicas de Buenos-Ayres y de Dèu se sap abont. Pregunteune á mòn especial y distingidissim amich Goula, que aná á l' espedició á las illas Marianas, y Filipinas, y us dirá còm llibres, instruments y gent de tota classe fou lo que sobrá.

— ¿ Bè y qué, y qué? — preguntá En Roch ab crexent impaciencia.

— Y qué ?... Bè massa 'l veyeu aquest *qué ;* mès dexeume anar seguint.

— No 'l veig tant còm vosté vol suposar.

— ¿ Còm que no ?

— No, senyor ; y ja que ha dit qu' era la nostra qüestió de me-

moria, jo la tinch, gracia á Dèu, prou bona pera recordar també que 'l fill de Carles III, al sentarse al trono, feu las matexas picardias que aconsellaren á sòn pare gent estrafolaria, sens temor de Dèu.

— ¡Cuydado Roch, qu' entelau lo mirall!!...

— No, senyor. Tòta la terra d' Espanya parla per la mèva boca. ¿Perqué privá l' acumulació de bens en lo que 'n diuhen los heretjes *mans mortas*, quant son las solas y únicas que donan vida á tòt lo que tocan?

— No barrejém una cosa ab l' altra, ó no arrivarèm may á entendrens, Roch. — Després, si voleu, ventilarém axó, y us daré la rahó á mitjas, fentvos veure que cap confessor, si es home còm cal, negará l' absolució á un católich, per haver tractat de mans mortas á las corporacions relligiosas, en sentit purament económich.

— ¡ Válgam Déu! ¡ válgam lo sant nom de Jesús! ¡Quina joventut la de nostres temps! — esclamá En Roch, senyantse y persignantse. — Ave Maria puríssima!...

— Sens pecat fou concebuda! — respongué 'l metge Monserdar.

Jo 'm riguí d' aytals esclamacions, que fòren las únicas cosas qu' entenguí ben bè, bè de la disputa ó polémica. — Aprés d' una estoneta, en que 'N Roch s' axugá 'l front (que no tenia gota suat) digué 'l metge:

— Sí us heu d' empotrar, Roch,...

— No, no: vagi blasfemant.

— Donchs continuo en mas blasfemias. — Ja tenim assentat, còm ho estém nosaltres, á D. Carles IV á la primera cadira de la nació. Oh! quin home aquest que tè fets ja quarant' anys! Será 'l fill en política d' En Floridablanca y altres *heretjes?* — Sembla que no hi ha que duptarho, y la prova mès evident es que fa jurar desseguit al princep d' Asturias, còm si volgués darnos la millor penyora de sa bonhomia, de sòs bons desitxs. ¡ Homes que suspiravau, pensant ab la gloria de nostres antichs estaments! ja 'ls teniu convocats: hi son los tres brassos... mès ay! brassos que no tenen mès que la pell y l' os!

— Vaya una falla còm fan los tals estaments! — digué 'N Roch, donant un suau cop de cap. — En aquell temps en que una colla

d' homes eran una reunió de cors lleyals, prou feyan servitut, mes vuy dia...

— Després, després també, si 'us apar, ventilarém ó aclarirém aquest punt; — digué 'l jòve metge, estenent una.ma.

— No cal, no. Si totas las suas rahons son còm las de fa un mes, tant me las estimo cuytas còm cruas, senyoret doctor. — ¿Lo Rey es ó no Rey? Si es rey es imatge de Dèu y l' imatge fa lo que fa l' original; si no es tal rey, trayemlo.

— Vos repetesch, Roch, que dexeu estar per ara aquest punt, y permeteume prosseguir.

— Digui.

— Se convocaren los tres estaments á fi de que l' *imatge de Dèu* fos reconeguda pèl poble, (sens qual reconexement vos direu si fòra gayre imatge) y...

— Y... déximho acabar á mí. Aquellas Corts foren traydoras al jurament que se 'ls hi eczigí. L' embaxador de França y 'l de Napóls..... Acabiho de dir, senyor Doctor, si es servit.

Lo tó ironich ab qu' En Roch pronunciá estos mòts desconcertá poch ó mòlt al jove metje; més reposantse digué:

— Certament no fòren dignas del Comte que las presidí: teniu rahó, Roch; ja veyeu que no só tossut ab las mevas conviccions, mès que mès quant recauhen sobre punts tant delicats còm lo de que 's tractava. Pero còm no hi ha mal que no fassa poch ó mòlt bè, si jo 'm planyo de la mala obra, de la criminal indiscreció d' algun ó alguns representants de la Terra, per altre costat m' alegra que 'l punt en que recaigué fos descubert. Y res abona tant esta mèva alegria còm los cuydados que 's posaren á fi de que no 's translluhís l' intent d' obrir la porta del govern á las donas, perqué ¿á que haguera vingut la jura aquella, si no s' hagués temut fundadament que tòta Catalunya y la majoria de la restant nació havía de rebre malament semblant cambi?

— Y ab tót, lo cambi s' operá per unanimitat de vots; — digué 'N Roch ab triomfant accent.

— Per segona volta us recomano, Roch, que no enteleu l' espill reyal. — Ademés, per si acás, us encarrego recordéu l' any en que

s' establí la lley sálica y l' imatge de Dèu que regnava á las horas. Se deya..... ¿Cóm se deya? ¿No us ne recordau? ¡Llástima que no sia viu lo pare d' un tal Roch, que defensá las murallas de Barcelona á principis de la present centúria contra un tal Felip, que 'ls catalans tenian l' humorada de no voler que s' anomenás Felip V., sino simplement Felip de Borbó!

Ab mòlta calma y còm aquell qui no diu res, lo jove doctor digué las darreras paraulas tòt mirant la lluna; En Roch se mossegá duas ó tres vegadas lo llabi y 's doná ab una ma una esgarrapada á l' altra, arrivant á fers'hi sang. — Lo metge Monserdar no s' adoná probablement d' axó ultim, puix referintse á lo primer sòls, digué:

— Rahó teniu en mossegarvos lo llavi, Roch; rahó teniu, puix ab ell pronunciau respectuosas paraulas de quí per bon monarca que fos seria.....

— Seria Rey — afirmá 'l vell ab una energía que 'm produhi un sust y fèu esparpillar los caps d' En Vicens y En Ramon. Pero veyent aquests que no era res, seguiren enrahonant de las sèvas cosas.

— Es Rey: — insistí En Roch, ab veu mès asossegada; — y qui escupirlo vol s' embruta la cara ab sa propia xalivada; qui l' escúp, renega de sa condició de vassall; qui l' escúp (y escupirlo es censurarlo) convertirse vol en altre Rey, sens altre títol que 'l d' una inconcebible arrogancia y desvergonyiment.

Si us tinch de parlar ab franquesa, estas paraulas ditas de la manera que ho fòren, m' impresionaren per de prompte, pero bèn prest lo dupte de si eran fillas de la rahó m' entrá, al contestar lo jove metge imperturbable:

— Quedéuvos á grat scient ab una vena devant dels ulls, jó 'm quedaré ab ma vista clara, còm té 'l poble. Lo poble pot no veure moltas miserias á certa llunyária, perqué no té la vista massa robusta, pero vè un jorn en que s' acosta y puja imponent als llochs mès elevats pera convencerse de que no era tòt il-lusió lo que li dava malestar; pera poguer assegurar que, si té poch ó mòlt fet mal-bè lo nervi óptich, en cambi possehex un esquisit palp. Algun dia (tinguéu present lo pronóstich que m' atravesch á fer en lo d' avuy) algun dia lo poble d' Espanya, cansat de pena y fástich, fará còm lo de França,

y dirá á sòn governant: « ¿Què s' es fet lo brill de la corona que 't cenyirem? »

En Roch, de tantas cosas que volia dir, callá, còm si acabás de caure á sòs peus un llamp del que 's maravellás haversen' lliurant. — Y, ab tòt, lo jòve tenia tres quartas parts de rahò.

Lo jòve tenia rahó, y poch s' ha mester conexer nostra historia espanyola pera darli. — Tothom ha sentit parlar dels innumerables desterros recayguts en lo bo y millor de l' Espanya: tothom, de mòn temps al menys, té 'sment dels estrems á que una passió, criminal tant còm pot esserho, y de que n' era la víctima 'l matex monarca, portá á n' est matex; ningú ignora los mil paperots, indignes de nostra merescuda anomenada de bons y lleyals, que fèrem ab tòtas las nacions; tothom sap còm al fi esplotá la mina sòta 'ls peus del *Princep* de... de tot lo que vullau fora de la *Pau;* y molts, en fi, serán los que ja que no *justifiquin, disculpin* bona cosa á Ferran VII, sa hipocresia y sòn cinich menyspreu de nostre poble, atesa l' instrucció y 'ls afrancesats eczemples entre que cresqué. — Axó se m' ha ocorregut dir, y no penso insistirhi més, car es punt en que, còm dech guiarm' hi per mòn sentit, no diria res de nou, y en lo ja sapigut m' esposaria á embolicar' hi mols disbarats.

Sia còm se vulla, lo fet es que, un cop passada la tempesta, En Roch que, á despit de las punxadas que rebia, 's frisava per continuar, digué. — « Ab vosté no s' hi pot parlar formalment, » — y ell matex fou lo qui torná á enfilar l' agulla, vist un moviment que feu lo jòve metge per' alsarse.

— Es á dir, que vosté creu que arrivará un dia...

— Pera nosaltres arrivará, sí: pera França es arrivat ja. Dèu fará qu' aqui Espanya no s' hajan de presenciar los estragos que vènen succehint á l' altra banda de Pirineus, per mès que sembli que mil causas poderosas están empenyadas en voler fer derramar la sang á doll.

— ¡Y... qui 'n será, si acás, lo responsable?

— Pregunteuho á gent més elevada que jo.

— No, nó: — digué 'N Roch moguent lo cap, y pegant ab una ma sobre 'l pla de l' altra — á qui deu preguntarse es als malehits

dexebles de l' infern, que fan ploure una pedregada de malas doctrinas per tot arreu.

—Llástima es certament que la pedregada cayga, Roch! No pretench lo contrari: empero, si 'm permeteu convertir en alegoría vostra comparansa ó metáfora, us diré que la pedra cau barrejada ab molta d' aygua, y còm que la sequedat es moltíssima, fa moltíssim més bé la pluja que rega y fertilisa, que la pedregada que capola y malmet. Y encara, si no 's fes pesada y rídicula la mèva alegoría, us diria que la matexa pedregada en sí fa algun bé ab lo fet de destruir malas plantas y plantas parásitas.—Jo no m' avinch ab que l' home, convertintse ab una especie de dèu, endeuhantse (si es bó 'l verb) declari á sòn falible criteri independent de tòt jou; pero tampoch puch tol-lerar que vejám las cosas mès distintas formant una confusió irritant.

—Confusió irritant!... Té raho, Doctor Monserdar; tant irritant, que si Déu no hagués dit que may mès vindria 'l diluví... ara...

—Ara no vindria perqué ara no es l' humanitat la pecadora, còm en aquell temps: ara podrán esser uns quants homes los vils y miserables que 's declarin sòls la guerra mes horrible á sí matexos, al declararla á Dèu, pero la humanitat entera se sent filla d' Aquest, y d' aytal creensa vénenli tòtas las generosas aspiracions que la animan. Y si no, aneu mirant: al costat d' un picament de mans al Vici, mil coronas, mil llorers y paumas á la Virtut.

—Engany, engany:—respongué En Roch ab ullada ficsa—se comensa pèl Rey, còm ha fet vosté, se seguex per la clerergía y la noblesa y s' acaba per la propietat. Del Rey se diu .. vosté ho sap!

—Qué va massa á cassera... y es la veritat; que manté còm á privat á un home á qui tragué del palau sòn pare Carles III, per mòlt fundadas suspitas, que la vergonya no permet dir... y es cert; se diu que ha destituít á n' En Floridablanca per instigacions de sa esposa, á n' En Floridablanca ¿ho enteneu? á l' espanyol que ab més energía fèu cara á França en las conmocions qu' encara duran y durarán, á l' home que més greument sentí la fugida del Rey Lluis setzé ab sa familia y tant amatent fou á protestarne energicament devant tòt París...

—Ha... acabat?

—Sí, senyor.

—Donchs... parlém ara de la clerergía.

—No 'n parlèm, perqué per cap preu dar voldria lloch ó conjuntura á vostra suspicácia pera que 'm tractás d' heretje. Feu bèn fetas, mòlt bèn fetas dins vostra consciencia duas distincions: la de lo corporal de lo espiritual, y la de clero de pobles y clero de ciutats ó *cor*, y digueu vos matex quant vos apuntará vostr' esperit de justicia.

—Y... de la noblesa, que hi ha que dirne, senyor... Lutero?

—De la noblesa, senyor... vell, hi ha que dirne tant de bé còm vos dictin las ganas de riure. Trayeune, còm ha fet nostra imatge...

—¿De Dèu?

—No, de 'N Godoy, la noblesa que honrará la memoria de sòn pare, y digueume desprès: ¿qué ha fet, ni que pot fer l' ignorancia de nostres marquesos, barons, duchs y arxi-duchs, si es que n' hi haja? Ab una paraula, la noblesa que té per cosa digna tractarse y rebre mercés d' homes còm En Godoy es digna de tòt, fora del títol de noblesa.

—¡Ja, ja, ja! — fèu En Roch ab una rialla violenta y nerviosa. —Y dels propietaris, qué hi ha que mossegar?

— Qu' es axó de propietaris? — intervingué 'N Ramon.

Y s' acostá ab En Vicens al grupo dels dos disputadors. Jo també m' hi atansí.

—Dels propietaris — digué lo metge trayent un cigarro-puro de la botxaca, qu' encengué; — no hi ha que dir sino que s' empenyan un poch massa en prescindir de la demés gent que constituhexen la Societat. Còm possehexen la terra, qu' es realment mare de tòta riquesa, possehint la mare, dich, cometen l' inconcebible aberració de burlarse dels fills ó fillas un poch massa. — Y sinó l 'eczemple 'l tenim bén prop, assí á la vila matex (hont sia dit entre paréntessis, me n' iré d' aqui á un moment, puix es mòlt tart y la germana 'm renyaria); vostés s' empenyan en que só *rodó*, pura y simplement perqué, visquent entr' ells, los aprecio. Y sinó, párlinme ab franquesa, corresponent á la mèva: ¿Sí á Banyolas hi ha-

gués altre metge, ó si 'l de Cornellá no fòs tant lluny, me vindrian á cercar á mí, ni per l' insignificant esgarrinx d' una minyona del servey?

En Roch, En Ramon y En Vicens se miraren reciprocament, y cap d' ells contestá. Lo jove metge, alsantse, posantse 'l barret y fent una mitja rialla:

—Est silencí—prosseguí—dòna la millor rahó, lo mès induptable assentiment á lo que jo dich. Los propietaris (*cayruts*) tenen un in-nat menyspreu envers los qui viuhen de llurs cullitas. A n' En Roch li he sentit dir á dotzenas de vegadas: «home rodó ni pera morirse ès bò», y l' he vist guaytar ab complacencia cosas que contradexan manifestament la bondat de sòn cor. Ara bé: mentre aytal succehesca, mentre los propietaris nó de Banyolas, mès de tòtas bandas, no s' avesin á respectar y considerar lo matex á l' home que rega ab sòn suor la terra, que al que rega ab ell un taler, una paret ó un tauló, las cosas irán malament. Quant un dia las classes socials arrivin á agermanarse, ab la desaparició dels gremis vindrá lo progrés de l' industria. Mentre axís no sia, ho repetesch y ho repetiré milt voltas, las cosas irán malament.

—¿Sap cóm irán malament las cosas?—digué 'N Roch vermell còm una grana, y prenguent al metge per la solapa—¿Sap còm irán malament? Tant còm hi haja una taifa de metges esbojarrats còm vosté que, comensan per distingirse duhent los cabells curts, y dexantse pel sòta 'l nas, y acaban per dir mal de tòt, ecceptada la mare que 'ls parí.

Jo 'm veya venir resultat de tòts estos dicteris ab que esclatá En Roch, alguna baralla tremenda, mès per fortuna succehí tòt lo contrari de lo que jo 'm temía. Lo senyor metge s' acostá á n' En Roch, li passá un bras pèl coll, ab l' altra ma sòta la barba fèu alsarli 'l cap, y li digué:

—Roch, percureu que no hajau de tornar á tastar l' acetat de morfina.

En Roch se desprengué del doctor, y, mirántsel breus moments, li fèu una creu diguent:

—Es una viva, una vivíssima llástima que una carn tant blanca, jòve y tendra còm la de vosté, haja de cremar á l' infern!

Després de dit axó, s' adoná de mí, y digué mudant de tó:

—Y ara que hi penso! aquest baylet deu habers' ho escoltat tòt!...

—Bé ho só fet; — diguí jo.

—¿Es lo noy que t' has arreplegat, tú Vicens?

—Sí, Roch, lo matex; — respongué mòn pare.

—Sembla escutarit; — digué 'l metge mirantme.

—Massa ho será ell, si 'l sent gayre á vosté; — respongué 'N Roch.

—Bo es que 'm senti; — replicá 'l doctor, ja que haurá de viure en lo setgle XIX.

Assó dit, s' estirá per avall la llarga armilla, se doná un parell d' espolsadas á las calsas ab lo corresponent mocador brodat, á fi de tráuren la cendra, y exí. —Al cap de cinch minuts sentírem la fressa que movia 'l trotar de sa cavalcadura al allunyarse vers Banyolas.

VI.

Escenas cóm la que acabo de recordar se repetiren una pila de vegadas, ab lo transcurs del temps. — Mòlts estranyarán que 'l metge no se 'n cansás, pero precisament s' esdevingué tot lo contrari: còm mes crexia En Roch ab tossunería, major era l' amabilitat y finura del doctor; y 's compren bè que fòs axís, car després que la joventut s' es aturada, cada jorn se posan més sobre sí lo seny y 'l cor fins á certa edat; mes després d' esta, cada mes sol esser (salvadas eccepcions còm la d' En Vicens y altras) una cantitat de verí que 's barreja ab los bons sentiments. — Jo comprench qu' ha d' es-

ser mòlt difícil, y fins si voleu cremador, tenir que censurar 'l época en que s' hi han viscuts sexant' anys, y alabar, en perjudici d' ella, la que vé y en la qu' es probable no víuren' hi més d' una vintena, anant mòlt bè; y es axó tant més sensible, en quant los progressos ó adelantaments, que 'ls temps nous portan, han d' esser mòlt manifestos y profitosos á la gent en general, pera que l' anciana en particular, cremada ab llur novetat, no 'n renegui. — Pero, repetesch, lo metge Monserdar no refugia may la discussió. — Moltas vegadas En Roch, després d' ella, y mentre sopavam, feya á n' En Ramon preguntas còm las següents:

— Qui ha tinguda la rahó avuy? ¿No diu ell que tòt es qüestió de memoria mès que de talent? Donchs, ¿qué m' ha respost sino tarambanadas y ximplesas?... Ha tornat á retraure lo de la lley sálica — prosseguia al cap d' un moment d' infructuosa espera — y n' ha sortit còm un gat moll ¿no fa? M' ha arrivat á fer verdadera pena. Jo me só enterat bè del fet, y tòta sa parlería se n' es anada al burdell: ha hagut de convenir ab mí, convinguent ab lo que s' havia callat dias ha. Sí, sí: per més que li dolga, l' arquebisbe de Toledo y altres perlats aconsellaren al monarca l' abolició de dita lley, y ¿que 'm fa á mi tòt lo altre? Los bisbes tenen mes seny que tota la nació plegada.

Per lo que veyèu, ell s' ho guanyava tot: preguntas y respostas; acusació, defensa y fallament de la causa. — Altras vegadas deya:

— Es un camp perdut: fins los manca la bona fé. Li sò dit que contés los centenars de preberes, capellans, frares y monjos que han hagut d' arrencarse á fugir de la perversa república gavatxa, y ¿qué m' ha contestat?... Que «en las desgracias es quant se veu mès admirable y digna d' estima la nostra Relligió.» ¡Vaya una manera d' argumentar! Si no me n' haguessen ensenyat mes al Collell, estaria jo pla bèn fresch... ¡ Quin desgavell de cap! quin desgavell!

A ests y altres moltíssims mès monòlechs per l' estil, que podria citarvos, En Ramon contestava ab signes, que lo matex podian judicarse de conformitat que de desaprobació. — En quant á mon car pare adoptiu, menjava, bebia, taral-lejava alguna tornada de cansó de baix en baix. fumava tranquilament, ó 'm deya quelcóm á fi d' evitar

qu' En Roch repetís la reprehensió que 'm doná un jorn en que me 'l mirava ab la boca badada de massa prop.

Empero de tòts modos, lo fet es que jo anava cresquent y posantme mès bò cada dia ab bons ayres, bona vida y bon eczercici corporal. Ab set ó vuyt mesos, lo gech ja 'm petitejava de sòta l' axella, y ab un any fins la barretineta tenia certa resistencia de mal agrahida á ficárssem al cap. Veritat es que ma espessor de negres cabells era mòlta. — No descuydém lo millor. En Vicens, que sabia poch ó mòlt de lletra, aprofitant las mòltas estonas que se 'ns oferian al engegar, m' ensenyá los primers rudiments de lectura y escriptura, després dels quals me n' aní aprenguent ab mòlta facilitat, fins arrivar á perfeccionar mòn pobre y dols mestre. Encara m' apar tenir entre mos dits las *Faulas d' Isop* ab que aprenguí á confegir y de que vaig arrivarne á apéndren mòltas de cor. L' amo Ramon, que ho veya, axís còm la joya d' En Vicens, á qui materialment li queya la baba sentintme, me 'n feya recitar alguna sempre que á visitarnos venia lo senyor Abat del Monestir. — Pero sobre tot ab lo que jo era més fort era ab doctrina: tanta 'n sapigués ara! Los *dons del Esperit Sant*, las *obras de misericordia*, y 'ls *pecats capitals* los sabia despert y adormit. Mòn pare 'm deya:

— Si tòn bon comportament, si t' aplicació no 'm tragués deu anys de sobre, còm me trau, sò cert de que 'm moriría aviat.

Efectivament: aquell asma que 'l jorn en que 'l coneguí 'm fèu tanta pena, li anava cresquent cada dia mès; y sort de la molta son que jo gastava, que sino haguera hagut d' accedir als desitxs del bon vell, que volia passás jo á altra cambra, dexant la dolsa costúm de dormir á sòn costat.

Haurá notat de segur algun maliciós que no faig menció de l' Agneta, y tal volta sa malicia no es del tòt infundada. Consti, no obstant, que en la primera época, que dirém, de ma estada á la casa, jo estimava á la donzella... ¿ qué 'us diré ? còm estima un germá petit á la germana gran que li es padrina: una cosa axis, ab la sola diferencia de qu' ella no 'm permeté may tractarla de vos. — Axó per ara; mès tart... no somrigueu: ploréu ó llagrimegéu, si acás al adelantar vostres pressentiments.

La noya que, còm sabeu, tenia un any y pico mès que jo, anava fentse mès bella y gentil. Tothom esclamava al mirarla, y mòlts al véurela simplement:

— Es un pom de flors!

Jo me la guaytava y trobava que 'l ditxo era pobre; y si m' haguessen preguntat qu' es lo que 'm semblava, no haguera fet més que tornarme roig, sens saber ab que acompararla. — En las obras bonas sobre tòt era quant més ensisadora 'm semblava: al acte de fer almoyna als pobres, adobant las espellinsadas faldillas d' alguna vella miserable; rentant la cara á n' algun bordegasset, mentre anava menjantse un crustó de pa, que dexava damunt d' una pedra á fi de que no la destorbás en sa caritativa operació: en l' esglesia, y á l' instant, sobre tòt, en que ajupia 'l cap, axecava una ma, y ab l' altra 's picava 'l pit, mentre 'l capellá alsava Nostr' Amo; fent mitja ó randa; senyalant las pessas de roba de la casa y comensant á donar ab blana veu algun' orde á las minyonas, tòt posantse 'ls mangots. L' estich veyent y la veurè sempre, còm veuria un serafí que baxás del cel entre blanchs celatjes. — Y si axís la contemplava 'ls jorns feyners, ¿qué diré del dia de festa? — Jo solia anar ab En Vícens á missa matinal, pero mòlts diumeujes tornava á la major ó á alguna de baxa ab l' amo Ramon y ella. Ella y jo anavam devanters á sòn pare, que de tant en tant s' aturava pèl camí á mirarse la vianda, servintse de sòn bastó barnissat ab daurat pom. En semblant operació l' escometia amigablement alguna persona coneguda, y s' aturava un moment mès á dir quatre cosas sobre las malas anyadas que 's preparavan. — L' Agneta y jo l' esperavam, y jo, aprofitant sas distraccions, contemplava de regull las grossas arrecadas d' or y pedras que duya ella y li penjavan per fora de la blanca mantellina que, cóm una montanyeta de neu, li baxava de ran de l' escarpidor. — Després arrivavam vora la plassa del Monestir. En Ramon ficava 'l bastó en l' aygua (que passa llepant las pedras rentadoras) y movia lo cap ab disgust:

— Anam de mal á pitjor! — deya tristament — y si fòs sòls per aqui... pero es per tòt arreu: aquesta miseria es general.

— Si, pare? — preguntava l' Agneta ab cándida tristesa.

— Si, filla meva, sí. ¿ Recordas ans d' ahir la carta que 'm varcu dur ab la Justa, de la vila ? Donchs era d' aquell mèu íntim amich Feliu Riba de Manresa, que vingué ara tres anys á la festa major. M' escrivia que tòt alló está també perdut, si Dèu no hi mira.

— Pobre senyor ! — respongué l' Agneta — tant que 's diverti !... Fins volgué encantar pa, á la porta de l' esglesia, còm los pagesos. ¿ Vos recordau de lo mòlt que hi riguerem ? Si de la coca qu' encantava no li 'n volian donar lo qu' ell s' havia ficat al cap, anava dient' hi pera sí, y aprés havia de quedársela. Molts pobres ne digueren bè.

En Ramon va mitx-enternirse y l' Agneta continuá :

— ¡ Quin home tant bonatxás !... Cap any he plorat tant quant se 'n van los forasters de casa, passada la festa, còm aquell, y axó que no hi tinguerem la cosina de ca 'N Frèxach y 'ls de ca 'N Salmò, que son los qui 'm racan mès. — Vos recordáu còm me tinguè á la falda ?... M' agradava en tòt, fora ab una cosa.

— Y es ?

— Que 'm feya massa patons. Vos no me n' heu dats may tants (dientme que es una mercaderia cara) còm me 'n feu ell ab las tres diadas de festa.

En Ramon me mirá somriure ; l' Agneta seguí l' acció de sòn pare y, fent veure que s' enfadava de que jo riguès, me bentá una nateta, que 'm fèu posar sério primer, y després riure mès qu' ans de dármela.

Arrivavam á la portalada de l' esglesia, hont bellugava un jardí de barretinas, vermellas la major part. Los pagesos seyan, estavan drets y conversavan. Los qui 'ns veyan (qu' eran tantost tòts) saludavan ab mòlt respecte, y algun bordegasset venia á fer una festa á l' Agneta, y á rébren un parell de sos llabis y mans ; y se 'n tornava satisfet al costat del sèu pare ó avi, que li signava á la noya rient, y li parlava aprés á cau d' orella. — Passavam la respectable portalada rodona, mòlt ben trevallada ab ornaments de pedra y dos menas de xiprés de lo matex enmotllats á cada banda d' ella, baxavam los quatr' escalons, tòt trayentnos las gorras, y entravam á l' esglesia, que per ara us diré sòls qu' era espayosa y mòlt impo-

nent. Mès tart vos ne farè una descripció mès ó menys acertada. Mentre deyan la missa, jo fingia tenir tòs, ò que no estava bè agenollat ó assegut, segons me trobava, ó feya veure que un petit soroll de res me distreya pera poguer llambregar á l' Agneta. Alguna dona devota 'm feya :

— Estarás quiet? May *habitas !* — Mès axò no la privava de dir á alguna sèva comare de bax en bax :

— Digau lo que vullau : no hi ha una xicoteta mès bèn tallada que la pubilla. Al sentir jo est merescut elogi, oblidava enterament la reprensió que la *galant* dona m' havia dada, y fins al exir, per poch que 'm llegués, l' avisava de que duya la caputxa torta ó lo que fòs.

No pretench justificar mas distraccions, pero jo pensava :

— Ja has ohida la primera missa.

Al exir, soliam trobar prop del pas de la porta á l' oncle Roch, que se las havia ab algú. En Ramon anava á tocarlo ab lo cap del bastó y li deya, fingint veu fredaluga :

— Anem, oncle ; ja ho acabareu d' aclarir dimecres vinent, qu' es festa. — A lo qual En Roch contestava :

— Sí : ja vinch tòt seguit. — Pero sempre trigava bona estona mès, lo que feya que haguessem d' anar mòlt poch á poch nosaltres, y ell mòlt depressa depressa, per' atraparnos.

Arrivavam á casa y dinavam tranquilament. Aprés deyam un dels dos rosaris, feyam ó no feyam mitja horeta de mitxdiada y En Roch y En Vicens (quiscun per sòn cantó, còm se suposa) solian anársen á la vila á practicar sas devotas y no devotas diligencias, consistents las primeras en rosari, via-crucis, etc. y las segonas en visitar algun amich y rebre noticias, que pocas vegadas s' avenian en lo fondo y may en la forma. — L' amo també solia anar á practicar las suas d' amo á cavall uns diumenges, y altres á peu. — Jo, fora d' un dia qu' altre qu' exis ab En Vicens, romania á casa. La maynada de ca 'l masober ó masobers me cridava pera jugar. — Hu dels baylets se semblava un xich á l' Angel, per lo que jo l' estimava especialment. — Jugavam á bólit, á la cuyt, á palet, á tòt lo que sabiam, fora á amaga-esquenas y á cudony, perque un dia En Faló bentá una esquenada á n' En Martiriá, que li produhí una malaltia, encara que de poca cosa.

Me sembla estarm' encara amagant pèl mitx d' un canamar, còm un lladregot; que continch lo respir, que m' ajoco, empetitintme còm lo gat de casa quant se cargola. Primer no sento res, pero malebesch lo ventijol que fa correr las fullas pèl cim de terra. Passa una estona... «Ja 't tinch :» sento que crida una veu triomfant: jo desconfio de sa veracitat; trach un poch lo nas y veig que no ha estada una traydoria sino qu' es cert que hi ha ja una víctima. ¡Còm respiro á las horas! ¡Me manca l' ayre!... Llástima que 'l cánam y demes vianda haja de pagar l' entussiasme de ma alegría, puix me poso á correr sens pensar ab res mès qu' ab lo pantetx que se m' espera altre cop, quant seré amagat á la banda ó endret oposat al primer amagatall. Mès lo noy, al qui toca *amagar* es mès trutxa que bonich, y deu haber comprés mòn intent; l' ullada 'm deu haber estada traydora; dech haver guaytat ab massa ficsesa lo lloch hont penso amagarme. — Ja hi so arrupit... sento una passa... duas, tres: lo xicotet; pera que jo no fuja:

— Me catxo ab mí! — diu. — Aqui pla que hi haura ningú!

Pero mentre tant se m' acostá de puntetas... jo 'l sento prop... la sang se 'm gela; lo cor me bat furiosament;... m' axeco determinat á fugir; mès ell, qu' es pus llest que jo, me toca un xich de la roba y diu: — «Tocat. —» Jo llavors, aparentant pensar que jugam á cudony, vaig pera bentarli alguna esquenada, pero ell me diu blincantse:

— Axó no s' hi val: jugam á la cuyt no pas á cudony.

Tot axó es dòls còm la mel pera la memoria!...

Y si us deya que després sol comparexer l' Agneta; qu' ella es la que fa las palletas pera veure qui amagará, quant algun pobre ho ha fet infructuosament massas estonas; si us deya que 'n la seva falda posava 'l cap lo *desgraciat* que tenia la *fortuna* d' amagar? que ab sas mans li tapava 'ls ulls, pera que no vegés per quin cantó anavan los altres, qué diriau? — No diriau que no hi ha edat que tinga la meytat de la dolsor que té l' ignocencia? ¿No us planyeriau de que 'l cor de l' infant, preveyent l' esdevenidor, no disfruti mes ab sa infantesa, no s' adonga dels goigs que res podrá substituir?... — Doneu una ullada á vostres passats jorns de primavera, y pobres de vosal-.

tres, pobres, si no derramau llágrimas d' anyorament; senyal que teniu axutas las fons d' aquestas.

Cansats de jogar, feyam una brenada sòta del noguer tòts plegats, rient y fent tabola: cada hu contribuhia ab la part que podia. Cridavam á las noyas que passavan agafadas en amplas fileras del bras, saltant, cap á ballas. Las convidavam á nostra brena y alguna d' ellas, la mès entremaliada, se 'ns acostava, prenia soptadament la barretina d' algun de nosaltres, la llensava en mitx de la rodona y s' arrencava á correr ab las altras: pero afortunadament semblant eccés no 's repetí gayre desd' un dia en que 'ns hi ferem á pedradas.

Après de la tarde venia la vesprada, y cada hu de la familia parlava de las novas que havia adquirit, mentre l' Agneta anava posant los gots á la taula que acabava de parar la Justa ó la Pauleta. — Jo escoltava la conversa, apoyat mòn colzo en la cuxa de mòn pare Vicens.

Los francesos anavan adquirint novellas victorias per tot arreu, y jo pensava en mòs pares, pero sovint me distreya escoltant la conversa ab més afany. — Sabia qu' en mòn poble ningú de la familia podia anyorarme, y en quant á la Susagna y á l' Angel més d' un cop havia sabut qu' estavan bons per medi del senyor Rius y altres. Inútil es dirvos si n' encarregava de recados per' aquellas duas personas!

Se deya que 'ls republicans de Fransa havian feta sentír la planta de llurs peus á l' Alemanya, la Bélgica y l' Holanda: l' Europa entera tremolava al vèurels y 'ls hi rendia las armas. — En Roch deya que s' acostava 'l Judici final, y que sòls mancava un Anti-Crist; per ço quant aparegué mès tart En Napoleon Bonaparte, no duptá de la fi del mon. Y, ab tòt, lo mon no ha finat, segons veyeu, per mès que 's conmogué de sol-arrel. — Ja alashoras... pero sobre tot més endevant, deya jo entre mí:

— Si 'ls republicans fossen tant dolents, còm vol suposar En Roch, Dèu Nostre Senyor no permetria qu' obtinguessen tantas victorias còm obtenen.

Y, prescindint de mon rahonament infantil, jo sentia dir al jove metge Monserdar que « la guerra agonitzava ja; que 'ls fills de la llibertat, igualtat y fraternitat no volian desacreditar per mes temps la bondat de llurs doctrinas, que *la pau* era 'l mot qu' exia dels

llabis de tothom des de 'ls Pirineus als Alpes; que la França estava llassada de l' esgarrifament de veure regats de sang sòs carrers y plassas, sòs camps y boschs; que l' época del terror havia ja fuyt pera no tornar pus; que las guillotinas, est afront sempitern dels pobles, eran cremadas ja ab l' odi mès viu, mès digne y mès sant, després d' haver servit pera l' única obra justa pera que servir podian, còm era guillotinar als qui las havian aparelladas.»

Quant lo doctor deya axó, En Roch se veya, á despit sèu, precisat á convenir' hi ab son silenci.

Pero ans d' arribar á la tant suspirada pau, mercé sobre tòt á l' insistencia dels princeps Alemanys, necessari es que us conte alguns rasgos finals de la guerra d' Espanya ab la República francesa, mès que haja d' adelantar algunas fetxas.

L' any 1795 havia comensat. A tothom li semblava qu' ab lo 1794 era passat un setgle; tantas eran las penas sufertas, tanta la sang y llágrimas derramadas! La gent posavan los ulls damunt França, y veyan un esbart de cors generosos clamar per l' honra de l' humanitat vilment escarnida; tothom desitjava «veure rentadas las bonas ideas de la sang que las cubria» (segons espressió del metge). En Roch no era d' algun temps tant incissiu, ni eran tant amargants sòs judicis respecte á las cosas generals; pero de segur que, á primera vista, no suspitau la rahó de tal cambi.

Encara 'l veig, tòt cordantse las cintas de sas sabatas novas, dient:

— Los republicans s' avergonyexen de llurs obras: senyal que may han tinguda rahó.

Assó, còm compendreu, ho deya nò mentre Rosas estigué sitiada per mes de 20,000 gavaigs, ni mentre Augereau tenia avassallada la vila de Figueras.

Un dia, sobre tòt, jo 'm creya bèn bè que 's tornava boig d' alegria. Gracias que sòn nebot, mòn amo, lo calmá un poch. Me referesch al 24 de Juny, en que lo general francés Scherer, havent intentat endinzarse per Catalunya, fou représ, acomés y complertament derrotat vora 'l Fluviá.

— ¡Haig d' anar á visitarlo encara que sapia, aquest ditxós Pontós, ja que hi han dexada la pell tants centenars de gavatxots, caps

tres, pobres, si no derramau llágrimas d' anyorament; senyal que teniu axutas las fons d' aquestas.

Cansats de jogar, feyam una brenada sòta del noguer tòts plegats, rient y fent tabola: cada hu contribuhia ab la part que podia. Cridavam á las noyas que passavan agafadas en amplas fileras del bras, saltant, cap á ballas. Las convidavam á nostra brena y alguna d' ellas, la mès entremaliada, se 'ns acostava, prenia soptadament la barretina d' algun de nosaltres, la llensava en mitx de la rodona y s' arrencava á correr ab las altras: pero afortunadament semblant eccés no 's repetí gayre desd' un dia en que 'ns hi ferem á pedradas.

Après de la tarde venia la vesprada, y cada hu de la familia parlava de las novas que havia adquirit, mentre l' Agneta anava posant los gots á la taula que acabava de parar la Justa ó la Pauleta. — Jo escoltava la conversa, apoyat mòn colzo en la cuxa de mòn pare Vicens.

Los francesos anavan adquirint novellas victorias per tot arreu, y jo pensava en mòs pares, pero sovint me distreya escoltant la conversa ab més afany. — Sabia qu' en mòn poble ningú de la familia podia anyorarme, y en quant á la Susagna y á l' Angel més d' un cop havia sabut qu' estavan bons per medi del senyor Rius y altres. Inútil es dirvos si n' encarregava de recados per' aquellas duas personas!

Se deya que 'ls republicans de Fransa havian feta sentír la planta de llurs peus á l' Alemanya, la Bélgica y l' Holanda: l' Europa entera tremolava al vèurels y 'ls hi rendia las armas. — En Roch deya que s' acostava 'l Judici final, y que sòls mancava un Anti-Crist; per ço quant aparegué mès tart En Napoleon Bonaparte, no duptá de la fi del mon. Y, ab tòt, lo mon no ha finat, segons veyeu, per mès que 's conmogué de sol-arrel. — Ja alashoras... pero sobre tot més endevant, deya jo entre mí:

— Si 'ls republicans fossen tant dolents, còm vol suposar En Roch, Dèu Nostre Senyor no permetria qu' obtinguessen tantas victorias còm obtenen.

Y, prescindint de mon rahonament infantil, jo sentia dir al jove metge Monserdar que « la guerra agonitzava ja; que 'ls fills de la llibertat, igualtat y fraternitat no volian desacreditar per mes temps la bondat de llurs doctrinas, que *la pau* era 'l mot qu' exia dels

llabis de tothom des de 'ls Pirineus als Alpes; que la França estava llassada de l' esgarrifament de veure regats de sang sòs carrers y plassas, sòs camps y boschs; que l' época del terror havia ja fuyt pera no tornar pus; que las guillotinas, est afront sempitern dels pobles, eran cremadas ja ab l' odi mès viu, mès digne y mès sant, després d' haver servit pera l' única obra justa pera que servir podian, còm era guillotinar als qui las havian aparelladas.»

Quant lo doctor deya axó, En Roch se veya, á despit sèu, precisat á convenir' hi ab son silenci.

Pero ans d' arribar á la tant suspirada pau, mercé sobre tòt á l' insistencia dels princeps Alemanys, necessari es que us conte alguns rasgos finals de la guerra d' Espanya ab la República francesa, mès que haja d' adelantar algunas fetxas.

L' any 1795 havia comensat. A tothom li semblava qu' ab lo 1794 era passat un setgle; tantas eran las penas sufertas, tanta la sang y llágrimas derramadas! La gent posavan los ulls damunt França, y veyan un esbart de cors generosos clamar per l' honra de l' humanitat vilment escarnida; tothom desitjava «veure rentadas las bonas ideas de la sang que las cubria» (segons espressió del metge). En Roch no era d' algun temps tant incissiu, ni eran tant amargants sòs judicis respecte á las cosas generals; pero de segur que, á primera vista, no suspitau la rahó de tal cambi.

Encara 'l veig, tòt cordantse las cintas de sas sabatas novas, dient:

— Los republicans s' avergonyexen de llurs obras: senyal que may han tinguda rahó.

Assó, còm compendreu, ho deya nò mentre Rosas estigué sitiada per mes de 20,000 gavaigs, ni mentre Augereau tenia avassallada la vila de Figueras.

Un dia, sobre tòt, jo 'm creya bèn bé que 's tornava boig d' alegria. Gracias que sòn nebot, mòn amo, lo calmá un poch. Me referesch al 24 de Juny, en que lo general francés Scherer, havent intentat endinzarse per Catalunya, fou représ, acomés y complertament derrotat vora 'l Fluviá.

— ¡Haig d' anar á visitarlo encara que sapia, aquest ditxós Pontós, ja que hi han dexada la pell tants centenars de gavatxots, caps

escalfats! — esclamá En Roch tirant per aquí en enllá una cadira. — Oh sí, sí: (continuá) ara cumpliré d' una vegada la prometensa d' anar á la Mare de Dèu del Mont.

Dít axó, se passejá amont y avall de la sala, y m' estrenyé en sòs brassos, me dugué á coll y fins fèu un pató á l' Agneta.

— Sí, Peret, sí: — continuá dirigíntsem, còm si fos jo un home fet — ab quatre miserables diadas, tot aquell rebumbori de forsa y poder se n' es anat Fluviá avall. Se 'n tornan axelats, y no crech que tingan ganas de cercarnos mès bronquina. Ab quatre dias més netejarém la Cerdanya, y que tornin á fernos passigolas. Mòn cunyat Feliciá ja ho deya: « vencent... lo francés val per tres, pero sinó ni per mitx es bó. »

Seguidamente s' asseguè, m' assentá en sa falda y proseguí:

— Tindrém pau, y anirem ab tu y l' Agneta á la Mare de Dèu del Mont á durli un ciri ben llarch y groxut.

Setmanas durá sòn entussiasme, y mercès á n' En Ramon que, còm he dit, sabia seguirli mòlt bè la veta, no li produhí malas conseqüencias. — Per altra part, l' amo s' havia tingut bon compte d' avisar al metge que no 's dexás veure per casa, durant molts dias, car no succehís un desfet.

Si á la pau que realment esdevingué á fins del 1795, no hagués acompanyat l' empenyo del pobre Carles IV de tirarse á cada moment mès terra als ulls, condecorant y distingint á n' En Godoy ab folla impertinencia, lo curt temps de tranquilitat y repós que disfrutárem haguera feta la ditxa de la nació, fins allá hont podia arrivar á esser ditxosa. Ademés, estava nostre govern massa habituat á esser servidor del de França pera que se 'n desexís facilment: axis es que, al cridar per un cantó la gent espanyola « ben haja la pau! », eran nostres caudals rius qu' ab gran branzida saltavan los Pirineus, afavorint á la França, que 's batia ab Inglaterra, y fentnos per tant aborribles á una nació estranjera y poderosa ja alashoras. — Llegint jo algun llibre de l' historia d' aquell temps, he pensat molts cops que Dèu no 'ns podia trametre un mal millor que 'l de la guerra de l' Independencia pera gloriosament purgar las faltas d' un govern desbaratat y neci, y la paciencia nostra al sufrirlo. Poseuse sinó la

ma al cor, y digueume: ¿no eram dignes del foch del cel, còm mès del de la terra al sufrir l' any 1796 qu' En Godoy s' escusás ab l' estranjer pera matenirse poderós aliantse ab forts llassos á la República Francesa? ¡Quin cinisme! ¡quin insult á Déu y als homes! — ¿No merexia encara un assot pitjor que 'l que rebé, la terra hont hi rumbejava una Cort que reproduhi lo famós *Pacte de familia* ab un Estat que odiava en lo fons de sa conciencia, car havia sigut matador del parent de nostre Rey?— Oh! desde 1795 á 1808 nostres fets en general repugnan á tòt repugnar.

Ocasió tindré de refrescarvos alguna noticia de 'ls fets que saber deuhen la major part. — Per avuy, tanco 'l present capítol, y ja, sens entrar en mès detalls, passo á referirvos en lo següent la mèva anada ab En Roch, l' Agneta y En Tiá á la Mare de Deu del Mont, hont no ha de racarvos fer' hi una visita per curta y modesta que sia.

VII.

Arribá per fi lo tant suspirat dia per En Roch: lo de l' anada á la Mare de Dèu del Mònt. Fou la vigilia de La Trinitat, que s' escau al més de Maig. Sempre me 'n recordaré, axis còm dels principals incidents de nostre romeria, que son còm us vaig á referir.

Eran quatre horas de matí y jo des de 'l llit ne feya ja mès de mitja que sentia la xarnegadora veu d' En Roch, assorollant' ho tòt: des de la cuyna á la cort, des de l' exida al balcó del pati d' entrada. Jo m' havia volgut llevar als primers mots que ohí, mès En Vicens me digué qu' esperás á fer un altre son, perqué conexia millor que jo lo geni de l' oncle de l' amo. A mes que raca tant jaquir la blana

escalfó dels llensols quanta mès es la precisió de ferho! ¡raca tant!... En ti las quatre sonaren y desprès un y dos quarts de cinch.—L' hora del pa y beure, del *pendre coratge* (cóm se diu ordinariament) era las cinch en punt, pero tant en punt que jo, pensant lo mòlt que 's deuria cremar En Roch, cas de ferlo esperar un minut massa, tenia un si es no es d' esglay. No 'm succehí semblant desventura, car lo relotje estava signant tres quarts menys cinch minuts que jo ja 'm trobava net, vestit, empolaynat á punt de marxa y despedit d' En Vicens ab quatre bons consells que 'm doná cóm si 's tractás d' una anada á qui sap ahont.—En Roch, que de segur suspitava poguer renyarme, potser qu' encara s' enujá mès de no poguer ferho, puix me torná 'l «bon dia y bon hora» ab cara de tres dèus.—Mès ja que no se las poguè haver ab mí, pagá 'l pa la pobr' Agneta.

—Tcht, tcht!—feya ell moguentse còm un esperitat, y comparant son quasi rodó relotge ab lo de la paret— Donas, donas y está dit tót. Es capassa aquella xicota de pensarse que la Mare de Dèu del Mònt es una Senyora de Barcelona de las que portan clenxa per tòt gasto y, no veyent bonichs, l' ánima 'ls hi cau als peus.

Aprés d' est desfogament, s' apretá lo gros nus de sòn mocador del coll, s' estirá y masegá 'l de la camisa y prossegui, alsant la veu:

—Agneta, pubilleta, ¿encara no estás.....

—Arranjadeta?—contestá l' alegra veu de la noya.—Sí, oncle, sí; m' estich calsant la darrera sabata.

—Uy! uy!—digué 'N Roch fent petarse 'ls dits—ja tenim feyna tallada.

Pronunciá aquests mots, dant un torn per l' ampla sala, adobant las cadiras (qu' estavan molt ben posadas) clavant un cop de puny sobr' una calaxera á l' anada, y un' altre á l' arca á la tornada, y rondinant; mès al girarse tingué ja la donzella devant, tocantli la barba ab la punta del dits.—Ell s' apartá mirantme de regull, y diguent á l' Agneta:

—Déxam estar. Devant dels noys, las minyonas no deuhen fer ximplerias ni ab los vells, perqué d' un vell á un jove no hi ha mès diferencia que la necessaria pera que 'l jove..... vaja: jo m' entench y ballo tòt sol!

Era precis tenir tota l' estranyesa de geni qu' En Roch tenia, pera censurar acció tant carinyosa. En fi, lo nom li esqueya mòlt bè còm heu ja pogut compendre.

Tot lo indispensable pera 'l romiatje era ja amanit pél matex Roch des de la vigilia, consistent en lo ciri llarch y vermell d' un extrem, col-locat entre tres canyas, una bona espatlla de xay tendre, un pollastre viu pera regalar al Rector, enciám, llangonissa y vellanas y una bona botellada de vi. — Fèrem un petit trago y En Roch digué:

— Ala, ala enllestim: lo mosso, fa ja (aqui torná á 'guaytar son relotge y aprés lo de la paret), fa ja prop d' un quart que deu tenir enselladas y á punt l' euga y la mula. — Peret, agafa tu 'l cistell, tu, Agneta, 'l ciri y jo... ¿qué hi ha més pera pendre?

— Axò — digué la noya, posantli la barretina de que ell, en sòn atareyament, s' oblidava.

— Just; — respongué col-locántsela á gust — y ademès lo gambeto. Espereume un xich, que tòt seguit baxo. Aquí fa calor, pero allá... ja ho sentirém á dir.

L' Agneta y jo 'ns asseguerem. Estava ella bonica còm may l' hagués vista: la matexa son, que li apagava un poch la brillantor dels ulls, dávali un encis especial. Jo la contemplí en aquell moment còm may ho havia fet. Vaig posar esment, ab inesplicable frenesí, en sòs cabells (que 'm permetia veure lo mocadoret dexat anar) lligats, formant una mata preciosa; en sòn front blanch cóm la llet, en sa boca d' ángel, en sas mans, en sòs peus, y fins en la més xica antiqüela de sòn mocadoret del coll, y en lo mès insignificant plech de sas faldillas. Ella de tant en tant també 'm guaytava á mi, y 's passava la ma pel front, adobantse algun cabell esquerp, y rient. — Lo silenci era amohinós per un y altre. Jo 'l trenquí, dient:

— Pubilleta, sembla que se 'ns prepara bona diada.

— Axis ho veig — respongué ella, alsant la cortineta del vidre.

Dit axó, jo no sabia per quin cap tirar y, veyent qu' En Roch no baxava encara:

— Sembla impossible — diguí tossint un poch pera que 'm passás lo rugall; — sembla impossible que Dèu haje posada tant lluny una Mare de Dèu tant miraculosa!

escalfó dels llensols quanta mès es la precisió de ferho! ¡raca tant!... En ti las quatre sonaren y després un y dos quarts de cinch.—L' hora del pa y beure, del *pendre coratge* (cóm se diu ordinariament) era las cinch en punt, pero tant en punt que jo, pensant lo mòlt que 's deuria cremar En Roch, cas de ferlo esperar un minut massa, tenia un si es no es d' esglay. No 'm succehí semblant desventura, car lo relotje estava signant tres quarts menys cinch minuts que jo ja 'm trobava net, vestit, empolaynat á punt de marxa y despedit d' En Vicens ab quatre bons consells que 'm doná cóm si 's tractás d' una anada á qui sap ahont.—En Roch, que de segur suspitava poguer renyarme, potser qu' encara s' enujá mès de no poguer ferho, puix me torná 'l «bon dia y bon hora» ab cara de tres dèus.—Mès ja que no se las poguè haver ab mí, pagá 'l pa la pobr' Agneta.

— Tcht, tcht!—feya ell moguentse còm un esperitat, y comparant son quasi rodó relotge ab lo de la paret — Donas, donas y está dit tót. Es capassa aquella xicota de pensarse que la Mare de Dèu del Mònt es una Senyora de Barcelona de las que portan clenxa per tòt gasto y, no veyent bonichs, l' ánima 'ls hi cau als peus.

Aprés d' est desfogament, s' apretá lo gros nus de sòn mocador del coll, s' estirá y masegá 'l de la camisa y prossegui, alsant la veu:

— Agneta, pubilleta, ¿encara no estás.....

— Arranjadeta?—contestá l' alegra veu de la noya.—Sí, oncle, sí; m' estich calsant la darrera sabata.

— Uy! uy! — digué 'N Roch fent petarse 'ls dits—ja tenim feyna tallada.

Pronunciá aquests mots, dant un torn per l' ampla sala, adobant las cadiras (qu' estavan molt ben posadas) clavant un cop de puny sobr' una calaxera á l' anada, y un' altre á l' arca á la tornada, y rondinant; mès al girarse tingué ja la donzella devant, tocantlí la barba ab la punta del dits.—Ell s' apartá mirantme de regull, y diguent á l' Agneta:

— Déxam estar. Devant dels noys, las minyonas no deuhen fer ximplerias ni ab los vells, perqué d' un vell á un jove no hi ha mès diferencia que la necessaria pera que 'l jove..... vaja: jo m' entench y ballo tòt sol!

Era precis tenir tota l' estranyesa de geni qu' En Roch tenia, pera censurar acció tant carinyosa. En fi, lo nom li esqueya mòlt bè còm heu ja pogut compendre.

Tot lo indispensable pera 'l romiatje era ja amanit pél matex Roch des de la vigilia, consistent en lo ciri llarch y vermell d' un extrem, col-locat entre tres canyas, una bona espatlla de xay tendre, un pollastre viu pera regalar al Rector, enciám, llangonissa y vellanas y una bona botellada de vi. — Fèrem un petit trago y En Roch digué:

— Ala, ala enllestim: lo mosso, fa ja (aqui torná á 'guaytar son relotge y aprés lo de la paret), fa ja prop d' un quart que deu tenir enselladas y á punt l' euga y la mula. — Peret, agafa tu 'l cistell, tu, Agneta, 'l ciri y jo... ¿qué hi ha més pera pendre?

— Axò — digué la noya, posantli la barretina de que ell, en sòn atareyament, s' oblidava.

— Just; — respongué col-locántsela á gust — y ademès lo gambeto. Espereume un xich, que tòt seguit baxo. Aquí fa calor, pero allá... ja ho sentirém á dir.

L' Agneta y jo 'ns asseguerem. Estava ella bonica còm may l' hagués vista: la matexa son, que li apagava un poch la brillantor dels ulls, dávali un encis especial. Jo la contemplí en aquell moment còm may ho havia fet. Vaig posar esment, ab inesplicable frenesí, en sòs cabells (que 'm permetia veure lo mocadoret dexat anar) lligats, formant una mata preciosa; en sòn front blanch cóm la llet, en sa boca d' ángel, en sas mans, en sòs peus, y fins en la més xica antiqüela de sòn mocadoret del coll, y en lo mès insignificant plech de sas faldillas. Ella de tant en tant també 'm guaytava á mí, y 's passava la ma pel front, adobantse algun cabell esquerp, y rient. — Lo silenci era amohinós per un y altre. Jo 'l trenquí, dient:

— Pubilleta, sembla que se 'ns prepara bona diada.

— Axis ho veig — respongué ella, alsant la cortineta del vidre.

Dit axó, jo no sabia per quin cap tirar y, veyent qu' En Roch no baxava encara:

— Sembla impossible — diguí tossint un poch pera que 'm passás lo rugall; — sembla impossible que Dèu haje posada tant lluny una Mare de Dèu tant miraculosa!

— Y tant alta! — contestá ella. — Té: mira, mira: se cuyda perdre entre 'ls núvols.

— Dèu hi guart que ningú hi resquitllés dalt-á-baix.

— Ja hi ha resquitllat algú, segons contan, fa molts anys.

— ¿Sí?

— Sí: un sastre, empero no 's fèu gens de mal, invocant lò santíssim nom de la Verge.

Per lo que transcrich podeu compendre que á nosaltres dos, maynada còm eràm encara, nos succehia creure que la montanya era tal còm s' oferia á nostres ulls, que la veyan de cinch horas lluny, ço es, còm si formés un sòl cos inmens y terrible.

En Roch devallá saltironejant ab lo gambeto ú capot sòta 'l bras, un plansó á la má, sa jupa, sas calsas curtas, sòn penjant de relotge, sòs botins roigs fins á mitjan cama y sòn esperó en lo taló dret.

— Y tú? — 'm fèu á mí, signant son abrich.

— L' he ja baxat; — contestí.

Ell arrugá las cellas, avergonyít ab ma previsió. Entrarem per darrer pich á la sala, la noya obrí la capelleta, resarem y En Ròch, tocatnos á ella y á mí ab sòn bastó, imitant als pastors quant tocan lo remat:

— Avall, avall, canalleta; — digué tòt rient.

Baxárem al pati. — Los dos animals qu' havian de servir á nostr' espedició estavan enganxats á l' anella, rautant lo soley que feya fumejar la terra. Lo mosso s' havia endormiscat esperantnos.

— Tiá! — li fèu En Roch sacsejantlo—¿ja t' has adormit?... Ets un bordegás sense pena ni gloria! Si En Ramon m' ha de creure que no 't donga pas la Justa, perqué entre un y altre ja 'n dexariau crexer d' erm per la terra, que lo qu' es gra!...

En Tiá, qu' era un xicot petitó, gras y bastant escuterit, apretá las barrigueras al bestiar, col-locá 'l cistell y 'l ciri, posá á punt las bridas y las garlopas y digué:

— Quant siau servit, Roch.

— Mena las bèstias á la cantonada; — insinuá aquest. — L' Agneta muntará des del pujador.

Encara no havia acabat d' indicar son desitx En Roch, que la noya

sense qu' ell se n' adonás, ja estava asseguda sobre la mula en sòn silló, còm una reyna en sòn trono, signantnos á n' En Tiá y á mí que no diguessem res.—Quant sòn oncle la vegé, inútil es dirvos la manera ab que censurá l' imprudencia de la xicota, referint un fet pera que 's penadís de sòn pecat.—Després volgué que jo muntás l' euga, dient que mès tart, quant hagués estiradas un poch las *pernas*, ell hi pujaria. Jo no 'l contradiguí y comensarem á marxar camí avall.

Era la segona vegada que jo anava á cavall, y ensemps que me 'n dava mitja vergonya, haguera volgut que m' hagués vist la gent.

Lo sòl perdia ja aquell color de foch ardent ab que nax; alguns nuvolets se desfeyan ó escampavan còm si, alegrats de véurens, volguessen fernos fúger tot rezel de pluja. L' estany estava, còm de costum, quiet y tranquil, enmirallant lo blau firmament y las peladas montanyas del costat ab llurs casetas, axis còm lo poble de Porqueras ab sòn antich campanar bizanti, (aquest nom lo sè p' En Ramon) sòn castell senyorial, sas alegras casas blanquejant entre 'ls pochs, pero frondosos arbres. L' aucellada feya sentir son cant, sempre vell pèl sentit y tostemps nou pèl cor. Alguna qu' altra xemeneya comensava á traure fum, prop del que volava un esbart de coloms exits de las torretas de la vila. Esta era hermosa, còm sempre, ab sòs dos campanars tant desiguals y tant bells per llur matexa desigualtat, y ab sòs molins esparramats fora del verdader cos de la població, còm si, envanescuts de llur grandor y potencia, no volguessen esser confosos ab las casas d' un pis, y al que mès de dos, que constituhexen la vila.

Quan forem part-de-vall del putx trobarem gent á peu, á cavall y ab carros, que se n' anava á mercat, vestida tantost tota ella de cada festa, car era un dimecres lo dia de que vinch parlantvos.

—¿Veyeu—digué En Roch girantse tot rodó—veyeu còm los condempnats *rodons*, per mès que fassan no podrán may res contra nosaltres?... Nostra esglesia fou en aquell temps un fortíssim castell ab tòts los ets y uts; afermat damunt una muralla de deu pams d' amplaria. D' aqui 's veu bé, axis còm lo fosso á l' entorn fondo mòlt ben disposat, las cinch torras de resguart, còm cinch gegant

de pedra, lo pont llevadís de duas arcadas, que no pot véurese des d' assí, pero qu' eczistex, còm sabeu, ab la matexa grandesa, ab la matexa magestat y ab lo matex tòt que tòt lo altre. — Y ¿s' atrevexan una colla de perduts, còm son los de Santa María, á cercarnos bronquina?... Miserables! y diu que 's dònan de menys de ballar en nostras plassas, de cantar nostras cansons, còm si no 's deguessen dar per massa honrats al poguer ferho!... Oh! baldament tornassem á trenta ó quarant' anys enrera!

Axis finí, y cap de nosaltres li preguntá qu' es lo que succehia trenta ó quarant' anys enrera, perqué á mès de que 'n teniam una ideya mès o menys eczacta y complerta, en cas contrari conexiam que no fòran rosas ni clavells lo que 'ns faria veure y flayrar En Roch, sinó sang y mès sang. — ¡Trist privileji lo de mòlts pobles y vilas de Catalunya lo de formar partits, alimentar malasvolensas y matarse uns ab altres ó entre sí 'ls d' una matexa població!

Jo pensava llavors á la mèva manera:

— Mès te plauria 'l Monestir, si no fos castell ó fortalesa, perqué si nostra religió es verdadera y santa, còm ho es, no ha mester torras ni fossos sinó bons predicadors y bona devoció y caritat del poble.

En quant á lo que dels *rodons* acabava de dir En Roch no cal sinó recordar lo que mòn pare Vicens me digué lo jorn en que 'm trobá al mitx del bosch y m' ampará, pera presumir ma repugnancia sobre d' assó.

Haviam entre tant devallat tota la montanyeta, dexant á má esquerra desprès la vila, y anavam fent via per un camí qual trencadissa terra era tota plena de roderas y petjadas de ferraduras. — Teniam l' Estany tantost al bell dessòta, y veyam l' única barqueta pertanyent al senyor del castell, amarrada á un salzer, qual ramatge, axís còm la barqueta, eran moguts lleugerament per l' oreig, que s' havia dexondit feya alguna estona. Una ó duas vegadas havia jo insinuat á n' En Roch que muntás á cavall, pero ell s' hi havia negat ab l' asprór que solia, y que s' empenyava en fer mès aspra ab singular afectació de veu.

Ell, donchs, y En Tiá anavan tot devant, girantse sovint á guay-

tar las viandas que veyan al pas. De tant en tant En Roch s' aturava, 's plegava de brassos y deya algun reny al mòsso de peu, en que 'ls calificatius de *ase, tou, llanut* y altres s' hi barrejavan d' una manera tant gaya, que feyan riure y arronsarse d' espatllas á la persona que 'ls rebía.

Per fi, l' oncle de l' Agneta (la que mès d' un y de dos cops havia fet còm qui 'm tirás quelcòm, pera jugar) se decidí á cavalcar. Me fiu en darrera, y ell quedá tantost al mitx de la pell y jo tantost á las ancas de la cavalcadura, á la qui per de prompte doná ell una bergassada tal, que fèu coneixer á la pobra bestia lo nou cavaller, mès que 'l pes ab que s' havia aumentada sa cárrega. Mès, còm Dèu es just, l' euga bentá una branzida galopant, y poch se n' hi mancá que jo amarrantme en ma sorpresa á En Roch no 'l fes caure.

Al cap d' una hora escassa eram á una pujada suau d' Usay y 'l paisatge havia cambiat enterament.—Ja no 's veyan aquells canamars, aquellas altas fasoleras, aquellas llegúms y verduras de tot genre del pla de Banyolas, que cubrexen enterament la terra, salvadas las clarianas indispensables pera camins y llochs de pas. Ja no veyam aquellas barraquetas amagadas entre la verdor, y en una de las que s' hi arriva á guanyar la vida per' ell y sa familia un home, aprofitant saltets d' aygua pera esmolar ganibets, é instruments de pagés, ó pera guardar y aconduhir lo cánam, qual major part s' axuga aprés en l' estenedor comú. Haviam també perdut poch á poch de veure la vila, y sòls un tros d' estany, que de tant en tant oviravam, permetia completar dins nostra imaginació Banyolas ab tots sòs atractius.

En Roch solia botzinarme perque no estava jo gayre quiet: pero no tenia mès que una engruna de rahò, puix, en substancia, tòt lo que jo feya era mirarm' á l' Agneta pel cim de sa espatlla mes baxa. D' aytal culpa (si culpa la judica la severitat d' algú) n' era responsable no sols lo plaher de contemplar la gentilesa de la noyeta balandrejantse sobre la mula, mès la pòr que tenia jo de que pogués caure. — Pero, parlant d' axó, ja m' oblidava del paisatje. He dit que aquest havia completament variat, y còm no penso dir res que provarse no 's puga, vaig á provárvos' ho.

Teniam margenadas de bosch á cada costat de camí que atraves-

sarem durant mès de mitja hora, y lluny ohiam l' apagat ressó d' alguna esquella ó esquellarinch, que 'm feya pensar, còm es natural, ab lo remat d' En Vicens. Era la primera volta després de dos anys que dexava la companyia d' aquest pera mès d' algunas horas, y deya jo entre mí:

— A l' hora d' ara ja deu comensar á traure fora las ovellas: ja 'l Moriscot li deu estar fent festas.

Passat lo bosch, travessarem uns llochs de garrigas y migradas vinyas y alguna pobra olivera, sens altra importancia que la de ferme pensar: «¿Còm pot aquella ó l' altra caseta mantenirse en terras tant migradas y pobres?» Empero aquesta estranyesa diu que s' ocorra á tants, vianant per terras catalanas, que ja tantost no es tal estranyesa.

Haviam, còm he dit, passat lo terme d' Usay y algun altre poble (qual nom no tinch present) y arrivarem al de Serinyá, segons clarament nos ho indicaren alguns guixaters blanchs de cap á peus, que anavan renyant á llurs respectius matxos d' un sol esquellarinch, ab sòn sach atravessat damunt l' esquena, sòn cap miòch, sòn roncament especial á cada branzida de cos, y 'ls cops de bastons ab que llurs amos acompanyavan l' «arri *fort*, arri *negre*, arri *flamant*,» etc.

Tirarem á la dreta, y devallarem al marge del Fluviá. — L' espectacle que 's veu en aquella part de la conca que fa 'l riu es trist y bonich ensemps. — Per tots aquells margenars, prats y sorreigs hi pastoran bèn segur milers de caps de bestiar cada dia. Mès ay! que axó no equival de molt á la meytat de lo que llevaria aquella terra si fos cultiva. Aquesta es la part trista y llastimosa. — En quant á la boniquesa, es sobre tota ponderació per aquell que sia aficionat á espectacles sens límits determinats. Una colla d' alts y baxos de poca elevació, prop del pedreguet, vorejan lo riu que 's tors còm una serp en ondulacions las mès suaus y bellas; la balca y algunas canyas á claps, que s' inclinan còm pera besar agrahidas á l' aygua que las alimenta; la corrent d' aquesta, que ja 's partex en fonts al passar per damunt las resclosas; ja llepa los rodons marges de las illetas del riu; ja s' enfonza saltant y escumejant y torna á exir mès tart blanca y mansa còm si estigués rendida de la cayguda; la calma, en

ti, que 's respira sobre tòt per la banda esquerra, que tè nom de Salida, calma desprès de la qual lo cor se sent disposat á las bonas obras;—m' encisaren de tal manera, que no poguí resistir la tentació de demanar á n' En Roch que 'ns aturassem un xich en aquell lloch delitós.

— Déxat d' aturaments — me respongué. — Es tart y vol ploure, y 'l vent cada vegada fibla mès. Dèu fassa que 'l senyor rector de la Mare de Dèu del Mont no haja de regirar tòts sòs calaxos pera mudarnos roba. Sort será, si de cas, qu' estudiárem gramática plegats, que si no...

— ¡ Vaja oncle ! — suplicá l' Agneta, que fins llavors no havia dit quasi bè res, sens dupte pera que quant demanás quelcóm li fos otorgat. — Asseyemnos un ratet sòta l' ombra d' aquellf atx !...

— ¿ Quin fatx ? — preguntá En Roch, girantse á grat scient de l' endret oposat.

— Aquell, aquell ; — insistí la noya, saltant de la mula y dirigints' hi.

En Roch, encara que indicá clarament la tentació que li dava tant bonich seti, reprengué á sa neboda perqué havia descavalcat ; pero desprès d' haber botzinat un moment, ell matex, còm qui no se n' adòna, baxá de l' euga. Jo fìu lo matex. En Tiá prengué las bestias per las duas cordas que 'ls hi aná desentrotllant, y seguí á n' En Roch rient y mirantm' á mí, que també havia de fer greus esforsos de flaquesa, pera no esclatar de riure.

Sòta del fatx estiguerem cosa d' un quart, comensant á escrostonar lo pa de marlets, fins que restá sens aquestos, menjant' hi algun tallot de llangonissa, alguna vellana, y traguejant' hi algunas bonas tiradas de ví.

Desprès tornarem á empendre la marxa. En Tiá passá 'l riu per las passeras, y xiulá als animals, que s' abeuraren. — Pujarem per aquellas pendents desiguals y cobertas de boscuria, cap á Dosquers. Havent passat per devant de ca 'n Marifont y d' un dels molins d' En Riera, camps á través arrivarem á Mayá, y ja des d' allí la capella de la Mare de Dèu del Mònt no semblava un dau, còm des de casa, sinò que 's veya esser un edifici, encara que aparentment molt petit.

Empero mos ulls, fins còm los de cap gat, hi oviraren ja una obertura (qu' era 'l gran balcó) y axis ho fiu notar á l' Agneta, que ho vejé mès ab lo desitx qu' ab la mirada.

Haviam fetas duas horas y mitja llargas de camí, ço es, estavam á mès de la meytat del que hi havia des de casa á la de la Mare de tòts.

En Roch aná á visitar á un sèu amich, En Tiá romangué á un costat del carrer de Besalú, guardant lo bestiar, al que posá 'ls morralets de grana, ỳ l' Agneta y jo 'ns separarem un poch á visitar la població. Es aquesta, ó era en mòs bons temps, de unas duas centas ánimas, lo que vol dir que 'l barber era cirurgiá, que 'l mestre era secretari de l' Ajuntament, y que 'l fuster més de cuatre parells de vegadas feya de mestre de casas petitas y rónegas, còm son las de Mayá. Las únicas casas bonas d' est poble (d' En Sans, de N' Hospital y ben segur cap mès) eran masías.

Per més que no sia cosa qu' interessi mólt al còs de la historia, dech fèr menció d' una galtada y d' una còssa que doní á un dels quatre ó cinch xicotets que vingueren á fernos llengotas. Si haguessen estat dirigidas á mí sol haguera menyspreat á la brivalla, pero l' Agneta se 'n donava mal y axó 'm fou insufrible. — Afortunadament lo baylet que tastá la mèva ma y mòn peu no debia viure ab fums de sant, perqué fins las donas digueren: «á mitx! massa poch! etc.» A bé que si he de dirvos la veritat, las donas digueren axó, desprès de mirarse las angelicals fesomías de ma mestressela.

Sia del dit lo que 's vulla, lo fet es que havent En Roch cumplert ab l' amistat, y havent nostres animals cumplert ab lo ventre, tornarem á empendre nostre via, saludats per l' amich del vell junt ab sa esposa, qu' exiren á despedirnos des de 'l terradet.

Seguirem, deya, nostre viatge montanya amont, y aqui sí que renuncío á darvos ni la mès xica ideya dels llochs que atravessarem, un cop passat Segaró, qu' es á tres quartets de Mayá, y vist de Dosquers estánt, semblava trobarse á la falda de la matexa montanya de la Mare de Dèu. — Passadas las masoberías de ca 'n Nogué (qu' es un dels mes ensisadors casals que pot inmaginar la fantasía, ab sas galerías enrotllant la casa gran, respectable y riallera, com un home honrat de vuytant' anys, ab sos safreigs plens de pexos vermells, y

ab sòs jardins primaverals) voltejarem á la dreta, y costejarem l' espadada montanya que primer se troba, després d' haver baxat dels animals, als qui aná menant En Tiá, fent una torta bastant llarga. — Nosaltres seguirem pél dret y mès d' una y de duas voltas me recordo jo que vaig fingir cansarme, á fi de qu' En Roch no volgués fer los estrems de flaquesa á que sa manía d' insultar l' edat lo portava. — Encara 'm sembla que veig á l' Agneta bojejant còm una cabra, y eczagerant los salts qne dava á despit de sòn oncle qui s' agafava 'la testa ab duas mans y se l' apretava, ajupintse, amenassant y fins tirant algun códol á la noya y barbotejant:

— Será la primera y la darrera vegada!... No, no: jo no he nascut pera tractar ab canallota còm aquesta!

Encara estich mirant la creu de terme que, un cop salvat lo cim, trobarem á la primera reblinconada; sí: la veig de ferro rovellat damunt d' una tosca columna de pedra; encara 'm sembla dirhi lo « crech en un Dèu » que hi resarem, y las galtas se 'm mullan d' enterniment y ditxa al recordarho! Devant mèu passan cóm estranyas ombras las que formavan roures, alzinas, pins y matas alsant las ramas al cel ó estenentlas en las pendents de las timbas y precipicis; encara sento las móltas advertencias y una qu' altra clatellada que 'm dava En Roch quant m' abocava en llochs massa perillosos! Oh! si no heu feta may cap romería ab un vell, feula que no sabeu qué cosa es divertirse y xalarse!

Crech havervos dit que m' es imposible darvos á formar un concepte del paisatge, y si no us ho só indicat, lo qu' es ara us ho dich formalíssimament. — Renuncío á descriur' us las mil reblinconadas que fèrem per aquells camins de quatre, de tres y fins de dos pams d' ampléria, al passar los quals En Roch nos repetia: — No guayteu als costats!...

Per fi poguerem tornar á cavalcar per espay de una mitja hora. Jo m' embadalia cóm un noy de catorz' anys qu' era, al veure la seguretat ab que l' Agneta desafiava y vencia 'l perill, dexant anar la brida y picant de mans pera mostrar fermesa y valentía.

— Jesus, Maria, Joseph! Aquesta bordegassa es folla, ben folla! — deya En Roch clavantme un cop de peu sens adonársen, mentre jo aplaudia á la noya de part darrera d' ell.

En lo fons de la baxada la terra estava molt humida y haguerem, tant si vols com si no vols, de tornar á baxar de caball... vull dir de mula y d' euga.

Un cop al cap de vall, no he vist ni conto veure en tota ma vida una cosa tant imponent còm la singlera que s' oferí á nostres ulls, ni res que 'm fassa més basarda que dos traginers que muntats en llurs matxos, carregats de rojas penjarellas, á l' estil de las donas anavan devallantla xiulant y bromejant. Tòt es la costúm; pero hi ha costums que impossible apar que l' home arrivi may á adquirirlas. He pensat moltas vegadas que aquest ditxo de « tòt es la costúm » podria mès sovint que plou cambiarse pél de « tòt es la necessitat. »

A mitjan pujada, després del clot, sentírem tocar la campana del convent fora de Besalú, que anunciava la missa, y al cap d' uns deu minuts nos trobavam ja agenollats en la bonica nau de l' esglesia.

Era aquesta un bell edifici, no tant gran de molt còm lo monestir de Banyolas, mes pél meu gust més bonich encara. L' esglesia era xica, pero molt solemne ab sa moltas llántias presididas pél salomó, ab sós antichs retaulas en los altars. La gran llástima, segons me digué més tart l' amo Ramon, era l' esser tant allunyada. — Digué la missa lo matex Pare Prior del monestir de la vila, (anomenat, si mal no recordo, D. Melció de Rocabruna), que s' hi esqueya.

Ohida que tinguerem la missa, donarem la darrera empenta vers lo santuari, que feya molta estona haviam perdut de veure.

Cosas ensisadoras se veuhen, pero no mès que la que 'ns enbadalí mitja hora avans d' arribar á la capella. Una broma baxa reposava mès avall de l' edifici (que jo 'm feya creus de que fos tant gran) lluhint ab los variats colors de l' arch de Sant Martí, als raigs de sol que queyan damunt d' ella. Tòts nos aturarem á l' hora, prosternats devant tant preciosa mostra del poder, de la divinal Sabiduría.

Prosseguirem nostra ruta montanya amont sempre. Per darrera volta se 'ns amagá breus moments lo Santuari, mès després que 'l tornaren á entreguardar, ja no se 'ns ocultá pus á la vista. Jo la n' apartava y m' aclucava d' ulls pensant:

— ¡Sembla mentida que tant gran casal sia tant menut vist de lluny!

Entre tant En Tiá s' havia enfonzada molt la barretina vermella, caminava ab las mans á las botxacas de las calsas, y 's girava de tant en tant á n' En Roch y li deya:

— Ja us dich, Roch, que un hivern sense foch no 'm plauria gota tastarlo per aquestas terras. Fa mès frescor que l' altra vegada que hi vinguí ab l' amo Ramon.

— Sempre has d' esser baliga-balaga — contestava 'l vell ab algun esgarrifament de fret. — ¿No veus la molta llenya que hi ha per assí?

— A menys que fos cego! ¡Ira del diable si n' hi veig!

L' ayre, efectivament, còm un tel de canya, tallava la cara y sobre tot los llabis. En Roch se posá sòn gambeto, l' Agneta sas mitenas y un atapahit mocador al coll. En Tiá la manta y jo mòn capot.

Per fi arrivarem al cap de mont de la montanya. Lo fret havia anat cresquent á cada pas: jo 'm sentia 'ls peus enarcats.

— Ja hi som, gracias al sant nom de Jesús! — digué 'N Roch. Y, encara no acabava d' espresar la sua satisfacció, acompanyada d' un gran suspir, que un parell de gossos, migrat l' un y bastant corpulent l' altre, exiren á lladrarnos, des de la muralleta.

— Ey, Turch!... calla, Esquirol! — los cridá una veu de dona: y 'ls cans cessaren en llurs crits, retirantse y rondinant de bax en bax.

Lo senyor Rector de la Mare de Déu del Mònt estava desde l' exida que sobre-surtia damunt la porta de la casa, mirant ab una ullera. Jo m' estranyí que 'l fret lo dexás estar quiet d' aquella manera, pero torní á pensar lo que al veure 'ls traginers: « tòt es la costúm ó la necessitat. » — Lo tal capellá, qu' era alt y gros còm un Sant Pau, tenia una figura, encara que gens repulsiva, molt socarrona, gracias (ó millor *desgracias*) á la mala conformitat de sòs ulls que 'l feyan mirar malament, á l' espés cabell roig de sa perruca, y sobre tòt á sa veu ronca y baxa.

— Bon dia, reverent! — li cridá En Roch. — Lo capellá 'ns apuntá l' ullera y després nos fèu un saludo, dexant estar aquella damunt la brana. Se posá las mans als dos costats de la boca pera recullir bè la veu y 'ns cridá:

— Ben vinguts!

— Ben trobat; — li responguè 'N Roch.

Al entrant de la porta, després del rastillo, Mossen Bernat exí á rebrens trayentse la barretineta negra, lo que prova que 'l capellá era ben criat.

Entrats á la casa, y menats á la cort nostres animals, lo Senyor Rector:

— Magdalena! — cridá á una majordona — fes una bona llar y amanex pa y beure; y tu, Sist, — prosseguí dirigintse á l' escolá, xicot danerit, que tenia un parell d' anys més que jo; — ves á dir á tòn pare qu' encenga 'ls dos ciris del camaril, á més dels altres de rúbrica.

— No hi es, Mossen Bernat; — respongué 'l bordegás, gratantse 'l cap y mirantnos.

— Donchs encenlos tu matex ab cuydado, eh!

L' escolá se n' aná á cumplir y 'l capellá torná á dir, dirigintse á nosaltres:

— Bè, bè, banyolins, bè: passem, passem al menjador.

— No 't molestís, reverent! opiná 'N Roch, alsant la veu perqué 'l pobre capellá era poch ó molt sòrt.

— ¿Son nebots tèus? — diguè Mossen Bernat acostántseli á l' orella.

— No; — contestá En Roch, axecant mès la veu. — La una es filla d' En Ramon, y l' altre es un minyó que 'ns arreplegarem fa cosa de dos anys.

— Ah, ja! — fèu lo capellá prenguent un polvo y oferint la capsa á n' En Roch que acceptá.

Entre tant lo foch comensava ja á carriquejar qu' era una delicia. Nos hi atansarem, nos escalfarem bè de mans y peus, remullarem la gola ab ayguardent y aygua, y comparegué l' escolá dientnos que 'ls llums estavan ja amanits. Passarem á la capella de forma rectangular ab tres altars y molts trossos de paret cuberts per ex-votos, figuras de cera, quadros, y un barco penjant del sostre. Allí donarem gracias á la Verge per nostra bona arribada. Mentr' estavam resant, Mossen Bernat s' alsá y En Roch, coneguent l' intent que duya lo bon clergue al dexarnos, ço es, anar á encarregar á la cuynera algun plat mès que lo regular, lo seguí, y:

— Cuydado ab que fassas cap estraordinari — li digué. — Nosaltres portám vianda, que 'l mosso deu haver entregada ja á la majordona.

Quant haguerem resat, tornarem altra cop vora del foch. Increible sembla que 'n lo mes de maig hi haja ningú qu' están bò, s' esescalfi!

VIII.

Nostra estada de dos dias (contant' hi 'l de l' arribada) á la Mare de Dèu del Mont puch dividirla pèls dos sentiments que tant influiren en ma sort. — Será precís, donchs, que 'n parli ab algun deteniment, á fi de que pugau entendre lo que mès tart vindrá, Dèu volent.

Després que haguerem dinat, còm á bons catalans, y feta una bona mitx-diada, lo senyor Rector y En Roch tingueren per prudent romandre á la taula á «ferlas correr». La majordona 'ls hi portá un platet ab granas de blat de moro y llovins y un joch de cartas nou. Tragueren ells sos respectius trossos de tabaco negre y capsas de polsar, ganivet y tot lo mester, y En Roch nos cridá á mí y l' Agneta:

— Conech — digué — qu' estau frisant per' assí. Ab axó, tú, Peret, digas á n' En Tiá que vinga.

— Aní á avisar al mosso (qu' estava ajudant á plumar lo pollastre á la majordona jova, cara-rodona y bastant passadora) y En Roch li digué, signantnos á mi y á la noya:

— Tingam bèn comte aquexa tropa que no prengan mal per aqui fora.

— Sereu servit; — responguè 'l mosso — y aná seguintnos á l' Agneta y á mí, que axís que 'N Roch no 'ns vegé, arrencarem correguda.

Exírem per la part de darrera del edifici, travessant dos ó tres passadissos, una especie de corral, y mès enllá una casa mitx enrunada en forma de torre que debia haver sigut la primitiva capella, y un de quals finestrals fou lo primer qu' ovirarem á la vinguda. — Jo m' entretinguí á llegir, es á dir llegir, á confegir còm vaig saber duas ó tres inscripcions, ajudat de l' Agneta. — En Tiá nos esperava fora ja. — Axís que sortirem nos digué:

— No sabeu pas lo que us heu perdut! Un gran aucellás m' ha cuydat fregar la barretina! Conto que debia esser algun falcó.

Dit axò, continuá contant un cas, que jo no 'm vaig escoltar, impresionat ab la sublimitat de l' espectacle que tenia devant dels ulls.

A nostres peus y cara per cara tot eran rocas y penyalars alts y baxos damunt d' una terra pedregosa. Per l' endret en que 'ns trobavam veyam territori de quatre distints bisbats: mès tart vegerem lo de altres tres. — L' ayre fresch, á que anavama vesantnos poch á poch, no 'l sentiam de molt tant fret. — Al pensar en aquells moments lo cap se 'm perturba: tantas son las cosas que voldria dirvos! — Las casas nos semblavan borrallons de neu un xich grossos des de tant inmensa alsária, y 'ls pobles no ocupavan mès enllá d' uns pochs pams. — Tòt l' Ampurdá (fixeus' hi bè) tòt l' Ampurdá s' estenia devall nostre, formant una planúria en que 'ls ulls s' hi perdian: la vila d' Olot s' ovirava lluny còm si fos una tíra de pedra enganxada á la montanya; Besalú era mès prop, pero ni sisquera apreciarse podian las casas. Lladó, Cassá, Navata y tots los pobles un poch importants eran blancas ombras; res. — Jo 'm sentia indigne de viure 'n mitx de tanta grandesa; ¡ qué tal deuhen fèr los homes grans!... — A ma dreta formava la montanya una gran fondalada y, entre un vel de calija de part d' allá, mòs fins ulls distinguiren un poble de França qual nom no tinch present.

Jo 'm penjava al coll d' En Tiá de tant alegre, y queya y 'm tornava á axecar, sens espolsarme la roba. Lo pobre mosso també se sentia embadalit. Tenia los ulls clavats en un punt y jo li diguí:

— ¿ Qué guaytas ?

— Banyolas — me respongué inmóvil.

Al sentir axó , l' Agneta y jo 'ns hi acostarem y li preguntarem al plegat :

— ¿ Hont es ?

— ¿ Veyeu aquella cosa que llú ?

— Sí.

— Ahont mirau ?

— Assí devant.

— No , homes de Dèu , no. Axó es lo Fluviá : á ma dreta heu de guaytar. Poseuse darrera meu y seguiu la direcció de mòn bras.

Cumplirem, y aprés d' una gran estona d' aclucar molt un ull y badar l' altre moltíssim , ovirarem l' endret qu' En Tiá apuntava.

— Ara , ara ! — esclamí jo.

L' Agneta estava , còm vos sò dit , darrera meu y jo sentia la suau alenada de sa boca que m' estremía.

— Ja la tinch també ; — digué ab entussiasme.

Lo mosso girá 'l cap pera cerciorarse de que guaytavam hont deviam , y :

— Alló que blanqueja — digué — es l' Estany.

— ¿ No te 'n burlas pas ? — preguntí jo.

— ¿ No 'ns enganyas pas ? — digué l' Agneta ensemps.

— No , no ; — respongué 'N Tiá.

A mí m' aparexia impossible que lo que no feya mès mostra que duas mans ajuntadas per las puntas dels dits , pogués esser aquell estany en que jo hi havia nadat moltas vegadas, sens forsas per atravesarlo pel lloch mès estret.

Aprés de bèn mirada Banyolas , repetirem una , duas , deu , cent voltas l' ullada general al tòt , rebent cada cop nous motius de preguntas y admiració. — Los boschs semblavan munts de ramatge cubrint trossets de terra : las montanyas escalonadas sòta nostre, se destacavan ab l' importancia de turons ó fitas y res pus, en quant á l' alsaria. Los teulats d' algunas casas de prop , y sobre tòt d' una rajolería al fons , alguna qu' altra vinya ó prat me feyan lo mès pobríssim efecte : semblavan erols d' un jardí. — Jo m' entregirava á eczaminar lo gran santuari , y pensava :

— ¡ Aquí si que la gent déu esser devota! Si Dèu ha fet tot assó, còm u ha fet, s' ha d' esser bon cristiá encara que no 's vulla.

¡ Ab quin embriacament recordo tot alló ! ab quin entussiasme donaria gracias al Senyor si m' hagués dada la de tenir un pinzell ab que pintarho ! ¡ Còm se rabejaria aquest en cada detall del riu Fluviá, qu' estich veyent còm una gran llenca d' argent víu, amagantse reaparesquent mòlt mès lluny ; y damunt aquella broma baxa, aquella transparent fumera avisadora de la fosca !... ¡ Còm gojaria un divinal plaher, al dividir los pobles uns d' altres per la varietat de llurs terras !... Cada hu té sa riquesa, y Catalunya es rica á despit del giny del mal ; Catalunya es la pátria dels pagesos ; es la patria del trevall constant. — Mès no, no: millor es que negat me sia fer semblant miracle, puix hauria de prescindir d' *Ella*, d' aquella criatura vers qui m' arrastrava una indescriptible simpatía.

— ¡ Si 't fos germana ! — pensava jo — Emperó tal pensa ja llavors, á catorz' anys, no 'm satisfeya. — No savia, no podia entendre qué cosa era aymar, y l' aymava sense dármen comte. — Llavors mon afecte nasqué, no me 'n cap dupte : aquell dia fou que caygué la sement en mòn cor, sement tant petita còm vullau, pero en un cor còm lo mèu produhí ab poch mès de tres anys fruyts massa abundosos. — Sò cert de que mòlts han de creure que la fantasía, mès que la recordansa, me portan á eczagerar... Qué hi farem...! Jo no tinch medis ab que obligarlos á créurem ; jo sòls puch assegurar que al escriure las presents ratllas no somnio, y que pera cerciorarme de que no u faig, torno á llegir las paraulas escritas, medito y dich la veritat.

— Quant siam mès grans, hem de tornar á venir! fa Peret?

— Sí, Agneta, sí : y En Tiá nos hi acompanyará còm esta vegada.

— No, — digué l' Agneta — En Tiá llavors será casat y no s' estará á casa. Lo pare li te promesa la masobería de la Ca-nova, pera quant se mulleri ab la Justa.

Jo estiguí mut y confós una llarga estona, pensant que si En Tiá 's casava, també 's casaria ella.

— Qué pensas ? — me demaná, tot retornant al santuari.

— Penso, pubilla, — diguí — que no podrém tornar tampoch mès aquí ni tú ni jo.

— Perqué?

— Perqué tú també 't casarās!

— Y bè, qué hi fa que 'm casi? Per axó tú no 't mourás de casa y sempre serém amichs.

A semblant carinyosa esplicaciò ¿qui 's podia donar per ofés? Ningú : pero En Tiá somrrigué maliciosament, y aquella mitja rialla 'm destruí tòt lo bè que las paraulas de la donzella m' havian fet.

— Sí, — continuá aquesta, — si : mòn marit será bon minyó, tú també ho ets ; ab axó, fareu bona lliga. Encara que tú ets pobre... Mès perqué ploras?

Efectivament : las llágrimas me saltavan dels ulls y m' arrivavan á la boca; llágrimas dolsas empero, puix á catorz' anys no se 'n ploran d' amargantas. En Tiá fèu còm qui no se n' adona y s' apartá un poch, mentre la noya m' anava dient :

— Pobre Peret ! Te sò dit qu' ets pobre ! tè : béntam una bona nata per havert' ho recordat.

Jo, rient y plorant ensemps, vaig cumplir sòn desitx ab una mica menys de blanesa que aquella ab que 'm castigá lo jorn que sabeu per la *qüestió dels petons.*

No era que 'm sapigués grèu l' haverme recordat qu' era pobre, sino que la matexa tendror, la matexa bondat ab que m' ho digué 'm feu venir á la memoria mòs pares, ma casa, mòn poble : tòt. Haguí d' aturarme un instant pera no caure ; después alsí 'ls ulls al cel amarat de llum.

— Bah ! bah !.., parlém d' un' altra cosa; — opiná 'N Tiá — los homes no deuhen plorar may ; no 'n mancava d' altra!

Mentre deya axó, se passava sòn rústech dit pèls ulls, lo que prova que l' home predica lo que no creu. — Després prosseguí pera distráurem :

— Alsa, alsa : tirém un parell de rocas dalt-á-baix ; tothom que vè á est lloch ho fa... Aquesta, aquesta qu' es *braument* rodona y y botirá forsa.

Aná pera móurela y aparentant que no podia (ficció que llavors no comprenguí, mès que ara la sé de cert) me digué : 31

— Ajúdam, Perich; y, si podem ferla sortir de lloch, d' aqui en avant te dirè Pere. Apa ; ajuda tú tambè , pubilleta , y si de cas logrem que.... no , á tu no 't dirè Agna , puix Agneta t' escau mólt millor.

Secundárem lo projecte d' En Tiá, y á la primera branzida nostra, la pedra ja 's mogué. Veritat es que jo m' hi feya ab un esfors suprém, mossegantme 'l llabi de bax; més ab tòt, repetesch, que 'l bon mosso fèu un pas de comedia, que m' es molt grat recordar.

Al darrera d' aquella, duas altras pedras seguiren lo curs de la primera víctima, que 'n feya moltas á sòn pas, pegant uns salts còm si fossen de goma elástica rostos avall, y aturantse al fons aprés d' haverse remenat una estona: mès haguerem de parar en nostra operació y divertiment, á vista de duas donas que pujavan serra amont.

No feya un quart qu' eram retornats á l' hermita, que 'N Roch m' estava dient:

— ¡Cóm se conex qu' has fet de las tèvas!... ¡Estás tot brut y has plorat!... Enfutimat, mès que enfutimat!...»

Dich que no feya un quart d' axó, quant ohirem als dos cans de la Rectoría lladrar á n' algú, y jo, que, còm sabeu, tenia mòlt bon sentit, sentí la veu d' una dona que deya:

— ¡Ey, totxos! que sòm gent de pau.

Aytal veu no m' era desconoguda, y sòn metall me produhí una fonda conmoció. Instintivament vaig seguir al senyor Rector, que dexá las cartas giradas, y sortí á l' exida á veure quina gent era la qu' arrivava. — Ovirarla, fer un xisclet, saltar los esgrahons de l' escala de tres en tres, y anármen á tirar als brasos d' una de las duas donas, la mès vella, fou obra ecsecutada ab més llestesa qu' he tingut en contarho.

— ¡Susagna, Susagna!... ¿No 'm conexeu?

Ella al primer cop d' ull restá sorpresa y duptant, pero còm estava enterada de ma sort posterior á la fuyta de Sors, prest me reconegué y no cal esplicar lo còm. Que l' espliqui en compte de mí, la mare mès carinyosa, mès enamorada de sòn fill. — L' altra dona, que la acompanyava, era la sèva neboda; noya d' uns divuyt anys morene-ta, de mirada espiritual y bèn proporcionada.

— ¿Quí t' havia de fer per aquí? — me digué aquella.

—¿Quí 'us hi havia de fer á vos?—responguí, tornant á abrassarla.

Un còp arrivárem dalt, la neboda de la Susagna se retirá ab sòn cistell cap á la cuyna, tinguent entre la mèva *vehina* (sempre ho havia estat de mòn cor) y jo una escena en que mas preguntas se barrejavan ab las d' ella axís còm nostras recíprocas contestas. Li preguntí quins eran los masobers que 'ns havian substituit; si eran ó no bona gent; qué havia dit l' amo al véurem fora; y avans d' axó:

— ¿Qué tal vostra marit? — vaig demanarlí.

— Mòlt bè, mòlt bè; per ço es qu' he vingut á fer una visita á la Verge; per la ditxosa manera ab que 's curá. Imaginat que ja tantost se li havia posada la gangrena, y pensavam que se li hauria de fer petar la cama (¡Deu me valga!) quant me parlaren d' un jove metge de Banyolas mòlt axerit que 's diu..

— ¿Monserdar?

— Just: ja 'l deus prou conéxer.

— Mòlt, mòlt: anéu seguint.

— Donchs... res: que ab un cop d' ull y un cop de llanseta 'n tingué prou.

Llavors si que vaig creure que 'l metge sempre havia tinguda la rahó en sas disputas ab En Roch.

— Y l' Ángel, Susagna? y 'l pobr' Angel del mèu cor?

— ¿No u saps?

— Qué tinch de saber!

— S' es fet trompeter de soldats.

— Sí?

— Sí, pobre bordegás! Patía tant ab l' esbalotada de la sua mare, que tantost li aprovo.

— Y jo també.

— Diu que li donáren ja alguna creu en l' acció del Pontós, hont s' escaygué. A l' hora d' ara ja pot ser es.....

— General?

— Si acás general de trompeters, puix ab tòt y l' haver feta una crescuda molt grossa, no e..... Veyam: pósat dret.

Jo obeí y ella continuá:

— Cá¡ axó plá qu' es tant alt com tú.

Aquí s' alsá també ella y posantme tres dits damunt del cap, y apres retirantne un, digué:

— ¡Se li manca ben bè dos travessos de dit!

— Donchs digueu que jo he crescut molt?

— ¡Borratxó d' aigua! Més que cap espárgol.

— Sí, Susagna?

— Sí... Pere sí. ¡Ja, ja!... De segur que 't escauria encara mòlt més bè 'l trajo de militar que á l' Angel.

— Lo vegereu vestit?

— Vaya! Lo vegí á Girona un dia y 'm vingué á fer un saludo, còm si fos jo sòn capitá, ab un ayre tant serio que 'm feu esquexar de riure.

— ¡Ja, ja!...

— Es de la pell d' En Tireta. Y... ¿saps que anava tant brut? Donchs aquell dia era un mirall de netedat, ab sòn barretet de tres punxas, sa jupa tòta engalonada, sas calsas blavencas y sos botins. Mentre conversava ab mi... (ca! si es un plaga de la parroquia!) feya veure que ja tenia mostatxos y s' estirava 'l llabi.

— Axis, eh? — preguntí jo estiránmel.

— Just; pero no u feya ab tanta forsa còm tú, que t' has feta conexer mòlt la senyal.

— Y... ¿creyeu qu' á mí m' escauria bè lo trajo de...

— Si ho he dit, fill mèu, — me respongué formalisantse — me 'n desdich. Qui se 'n puga estar de provarho, que se n' estiga.

Dit axó y quelcom més, la Susagna se n' aná á visitar á la Mare de Dèu, y jo aní á contar la mia sort á l' Agneta, á l' oncle Roch y á tòts, de que n' hagueren grán satisfacció. — No es que vulla retraure la paga de serveys que sóls Dèu paga, més de segur que á ma alegransa degueren tía y neboda millor tracte del que sens jo hagueran rebut en lo santuari.

Cumplertas las respectivas devocions, vingué la nit y cada hu se n' aná á sa cambra. La destinada á mí era massa gran pera ocuparla jo sol. En Roch dormí á l' alcoba darrera d' unas cortinas de color de robell, mòlt bèn planxadas, y jo en un catre. Acabavam d' exir

de la llar y sentiam, al menys jo, molta fredor, á despit de la colxa y flassada que damunt tenia. Vaig arrodirme tant que sapiguí; ohí còm En Roch dava corda al rellotge, tot estossegant y encomanantse á Dèu, y còm se ficá al llit, desprès d' apagat lo llum.

Havia jo entrat ja en calor, mercé á mos eccelents abrigalls, quant En Roch me feu repetir bèn detalladament qui era aquell mèu company de poble anomenat Angel; y s' enfadava perqué jo no li havia fet conéxer. ¡Còm si m' hagués estat possible!

— Bè, bè: fésmen una bona descripció: un xicot qu' ha estat valent en la batalla del Pontós s' ho merex tòt.

Jo li diguí qu' era ros, blau d' ulls, bastant brut, pero qu' ara devia anar molt net, segons m' havia referit la Susagna: mès En Roch no 's doná per satisfet, me tractá de cap de totxo, m' engegá al diable y 's posá á dormir marmolant. Jo percurí fer lo matex, y vaig somniar que l' Agneta y l' Angel eran fills d' En Vicens y que 'm sè jo quantas mentidas mès, alegras per aquest estil.

L' endemá dematí partírem desprès d' haver ohit missa, dit una part de rosaris y comprat goigs, medallas y escapolaris.

La Susagna prometé venirme á veure á casa, ara que tenia bò 'l marit, posantme al coll una de las medalletas del santuari que may mès he jaquit, y he cuydat desllustrar á patons. — Lo senyor Rector me digué:

— Dèu te fassa un bón sant; — ab mòlt afecte quant li fiu l' amistat. L' aplegador qu' en aquell moment arrivava, ab sòn relliquiari enrexat al bras, nos doná bonas novas de casa; l' Agneta, que havia lligat mòlt ab la neboda de la Susagna, dita Francisca, se 'n despedí ab greu racansa; En Roch estrenyé per duas ó tres vegadas y ab abduas mans las de Mossen Bernat; vingué 'l mosso á anunciar que 'ls animals estavan á punt, y:

— Comensa á marxar, que ja t' atraparém: — digué 'N Roch — tót seguit, seguit venim.

Beguerem l' últim glop y, repetint altra voltra 'ls despidos, que 's confonian, dominant sobre tòts ells l' « anem bè, bè » del capellá, dexarem lo santuari.

Al baxar montanya avall ¿quantas vegadas hauriau girada la vista

enrera, si us haguesseu trobats en mòn lloch? De segur que ni la meytat de las que ho fiu jo.

Nostre viatge de retorn res té de particular. Passarem per la font de Falgás qu' es á una hora de l' Hermita y de qual aygua freda còm un gel no se 'n pot beure sens « posarhi coxí » ço es, menjarhi quelcòm avans; tornarem veure casa En Nogué, Mayá y tòt lo demés que sabeu (fent, còm se suposa, rapapiejar á n' En Roch) y arrivarem á casa, després d' haber trobats á dos trets de ballesta d' ella á n' En Ramon y En Vicens, que vingueren á rébrenos y 'ns abrassaren bons ab tota la joya inmaginable.

IX.

Temps ha que só complerts quinz' anys. Tòt s' oferex á mòs ulls d' una manera bastant distinta de la ab que ho havia vist fins ara. Després de la romería, si m' entrego á las diversions y passatemps de nin, es mès peraque la gent no suspiti malament de mí, que per espansió natural. M' empenyo en voler reflexionar, y no sé; y 'ls dias passan devant mòs ulls còm fruyt que la ma no pot abastar. Sols en mitx dels boschs y camps, rodejat de las ovellas, seyent al costat del bon pastor y ohint de sos llabis acertats y profitosos consells, la malencolía 'm fuig; la malencolía, produhida no solzament per un amor, á cada nou ensopéch del seny, mès amarrat al cor, mès també pels mals generals que conech y 'm fan conexe 'ls altres. — L' estat de nostra política es un conjunt d' iniquitats y ximplesas, que cada vegada enardexen mès las sangs dels bons patricis. Fins En

Roch diu tòt sovint que : « Axó no es alló »; de tal manera s' insulta hora per hora la calma , la bonhomía , la tolerancia de la nació, que crech que si mès tart no fos vinguda nostra gloriosa guerra de l' INDEPENDENCIA , nostres darrers esbatechs d' agonía hagueran servit per' esgardifarnos uns als altres , per' aclarir d' un cop lo que valía mès ; si 'l desgavell del Rey ó 'l del Poble ; si 'l bras ó tòt lo cos. — Resultat d' axó y altras causas inevitables , la miseria anava ferint fins las casas mès fortas. A la mèva s' havia hagut de comprar altre parol mès capás en que coure la vianda pera la pobressalla. S' havia dut mès d' un cop S. Martiriá á l' estany y las deus no tornavan. Mòls dematins semblava que tòt se n' havia d' anar ab aygua, y tòts los vespres se n' anava tòt ab desconhort y desespér. Axó era causa de que á Banyolas las diferencias entre *Rodons* y *Cayruts* fossen mès temibles , puix la pitjor causa del malestar de las familias y de llurs divisions interiors y esteriors es la miseria, la falla d' aliments acompanyada sempre de novas necessitats. Mès de dos desafios y d' un assasinat havian hagut de plorarse ab poch temps. En Vicens s' entristia , arrivant á témer per la vida de l' amo Ramon y d' En Roch, y, còm naturalment me veya inclinat al partit d' ells , y á mí 'm tractava ja tothom de casa no de *Perich*, sino de *Pere*;—cregué arrivada l'ocasió de cumplirme la promesa referent á la sua historia , car estas, essent bonas, tenen la ventatja, entre moltas de cansar poch é instruhir forsa. Ademés jo 'l sorprenguí una festa dient á En Ramon :

— Puch morirme d' un dia á l' altre, y bo será dexar bèn arretgladas mas pocas cosas. — Era un dia nuvolós y jo m' estava á món aposento , entretinguentme á escriure lletrassas groxudas , y mòlt resseguidas. Instintivament anava omplint la plana ab un sol mot : Agneta.

Mon pare Vicens entrá y 'm digué :

— Avuy fa un bon dia per' escoltar cosas un xich fortas ; ¿ no 't sembla ? Lo temps emplujat sembla fet esprès pera que 'ls vells descapdellin sa memoria.

— ¿ Qué voleu dir ? — preguntí jo , axugant la ploma.

— Res , res ; que si volias escoltar quatre cosas de la mèva vida...

— Sí, sí; — responguí jo, ficant en lo tinter de terrissa la ploma que conservava encara als dits.

— Dexémnos, donchs, de prefacis llarchs y anem á ella. Te la vull contar per duas rahons, entre moltas, y son; pera que aprengas á estimar bè, ja que á mí m' estimas, la casa hont menjas lo pa; y segonament, perque d' ella 'n tregas un conexement del cor dels homes que 't servesca d' esperiencia tota ta vida. Compassió ¿m' entens? no aborriment, que hi ha en ella moltas espinas y tú tens encara la pell molt fina y delicada! Lo mal, un cop fet, ja es fet y ab tú seria pitjor que ab altri, perqué bè prou que tens en tòs propis mals lo que, si no enmatzina, amarga molt las horas de ta eczistencia.

Aqui En Vicens fèu un moment de pausa, y còm jo li asegurás que res havia de témer, digué ell ab lo llenguatje figurat que solia:

— Jo no voldria ferte desgraciat en cap preu, ni voldría que de l' haver satisfeta ta curiositat y dat esbarjo á mòn esperit, hagués de penadirmen tota la vida: lo sembrar costa poch, lo que costa molt es segar, batre, fer farina y pa. — ¿No gosas contradirme? ¿Vols ab tòn comportament provarme no 't manca judici? ¿M' enganyas, sí ó no?

— Pare, — responguí — crech que no us enganyo perque no us he enganyat may.

— Axó ja podria esser una rahó; pero dius may? Y ahir nit quant, imitant á l' Angel, me deyas que no tenias sòn ab los ulls cluchs?

— Bè, axó no son enganys, agafeuho còm vullau.

— Resa un pare-nostre — me digué 'l vell, passat un moment y ab solemnitat — resa, á fi de que Nostre Senyor me perdoni, si acas faig mal.

Obehí, se passá ell la ma pèl front, arronsá las cellas en bax y comensá la narració en los següents termes:

— Al poble de Batet, distant de Santa Pau mòlt poch, vivia á fins de la passada centúria y comens de la que corra, un pagès qui, encara que poch ó mòlt endarrerit per rahons que prest entendrás, disfrutava d' una sort envejable en mès d' un concepte, sort que aná

minvant, fins á restar perduda l' aygua y lo qu' es piljor la deu; còm succehex vuy dia. Aquest pagés s' anomenava Martí Fosch y era... ja ho sabrás mès tart. — Tenia mon pa... vull dir En Martí, un germá estudiant qui, atesa sa aparent vocació, obtenia y gaudía lo benefici de Sant Cipriá de la comunitat de preberes en la vila d' Olot. Dit estudiant era un xicot còm no 'n corran gayres de mès ben tallats: tant que, segons se diu, las noyas axís que hi comensavan á veure 's planyian de que 'N Pons (axís s' anomenava) tirás per capellá, y la prova es que pèl poble ha passat á dicho: «Si ets guapo còm En Pons no vullas fer sermons».— Mès no cregas que aquest adagi s' haja tret per sola la guapesa d' aquell estudiant, no: s' aplica avuy per avuy als qui no consultan fredament al mirall que 'ls hi diga: «teniu bellas fesomías» ans de consultar al cor que 'ls hi ha de dir: «teniu bona vocació pera l' estat esglesiastich».— En Pons era un galán minyó, còm t' he dit, y si es que tenia una guspira de vocació pera capellá, bèn prest fou apagada, còm sentirás. — No atenent á son estat, y resignantse á la general mormulació, tractava una minyona de la dita vila d' Olot, qual noya habitava en lo matex carrer qu' ell y prop de la casa beneficial per ell gaudida. La donzella que, còm tantas, era una caragirada del diable, escoltava á l' estudiant per sa bona figura, mès tambe tenia de molt temps amistat y... vaja: ¿m' entens?

—Prou: amorctas; — observí baxant los ulls, rient.

—Ah balitre!... amoretas, sí, ab un tal Vilajuich de la matexa vila. —Tòt lo que l' estudiant Pons tenia de gentil, tenia aquell de lleig: l' estudiant era alt, ben fornit, ab un cap que ni tornejat, l' altre petitó, magre y... molt desigual d' espatllas, molt oncle Roch, pero era riquíssim. Esta darrera condició, esta font perpétua de mals casoris, era la que feya abrusar de gelosía á l' estudiant Pons; axís fou que un cap-vespre, en que sòn germá Martí s' esqueya á Olot, se posá ab ell á l' aguayt des de la casa de sòn benefici, segur de que 'N Vilajuich comparexería, còm totas las vespradas, á festejar la minyona. Se col-locaren abdós á la finestra que dòna al carrer, y 'l rival no 's fèu esperar molta estona. Axís còm també acostumava, no vingué ell tòt sol á la cita, mès seguit d' una colla de com-

32

panys. Un d' estos se separá dels altres, la porta de casa la donzella s' obrí, y En Vilajuich y sòn companyó entraren. Al cap de breus moments En Pons y En Martí, armats ab fusells, oviraren pèl jardí de casa la noya, á esta, qu' en mitx dels dos minyons bromejava. Bè distingiren los cassadors per sa petitesa, la pessa de cassa qu' ells volian, emperó la temensa de danyar á la xicota detenia llurs febrosas mans. Per mès d' una y de duas vegadas En Martí hagué de contenir lo bras de son germá Pons.

— ¿ Y còm es que 'l germá ajudás...

— Cosa horrible que no puch esplicártela perque 's tracta de..... diferencias de familia, renyinas de partit... ¿ qué vols que 't diga? Déxam anar seguint, ja que ab tant gust è interés m' escoltas. — Pogué á la fi mès l' esperit de venjansa que la prudencia, y En Pons disparà sòn fusell, á l' acte qu' En Vilajuich era un poch apartat de sa aymía; y, fet tant horrible atentat (que per voler de Dèu produhí sòls esglay) devallaren los dos germans á l' hort de la casa, y á cuyta-corrent exiren de la població, travessant lo riu Fluviá y saltant las hortas de fora la vila. Un mosso los esperava ab dos cavalls: muntaren est y l' estudiant l' un, y En Martí l' altre y, á tota brida, arrivaren á Batet sens obrir cap d' ells en tòt lo camí la boca, fora 'l mosso que, sens dupte inspirat per la fosca, taratlejava á raps lo *Compte l' Arnau* ab veu feréstega.

Emperó En Vilajuich y sa colla, que bè presumiren, si es que no vegeren, la causa d' aquell atentat, perseguiren als dos germans furients còm una tramontanada, disparant de rabia sas carrabinas á las socas dels arbres.

— ¿ També 'n duyan ells de carrabinas?

— Sí, Pere, sí: que en aquell temps tant miserable y calamitós no hi havia home que no portás armas pera defensarse y ofendre, si convingués. — Ja que no en altras cosas, l' amor á la justicia m' obliga á donar respecte á n' axó, grans mercés al senyor rey Felip V, qui ab rigurosas penas privá un abús tant perniciós.

— ¿ Y 'ls d' En Vilajuich no alcansaren als germans Fosch, no fa, pare?

— No, fill mèu: aquella nit no vingueren á mans uns d' altres.

Fadigats los perseguidors, retirárense á casa llur, no sens jurar odi etern á n' En Pons y En Martí. D' aquí nasqué lo malversament de sang y bèns de fortuna, que aytal es sempre lo fruyt de lluytas de familias. — Previngut En Vilajuich ab molts mès companys, d' aquell cap-vespre en avant cercá sols y ab febrós anhel ocasions de venjansa.

— Y las trobá?

— Ara ho vas á saber. — Averiguant un dia En Pons que son contrari pensava exir d' Olot per' anar en sa busca, pujá al bell cim de Calvó ab altres camaradas, y, amagat ab estos tras unas parets, esperá desde la matinada. Temia havers' enganyat, y á punt era ja de retirarse, quant vegè venir En Vilajuich ab sa quadrilla. Era una diada boyrosa y molt humida, de modo que uns y altres se veyan precisats á dur sota 'ls capots llurs armaments. Quant En Pons tingué á distancia proporcionada 'ls perseguidors, los fèu tant dreta descárrega que 'n quedaren tres revolcantse pél llot. ¡ Tres creus s' si encontran encara vuy dia que contan al vianant tant espantable acció y l' obligan á resar tres pare-nostres !...

— ¿ Morí En Vilajuich ?

— No, fill, no. D' una part mès haguera valgut: d' altre cantó fora estada una gran desgracia.

— ¿ Còm s' entén ?

— Ves ohint, y ho entendrás. — Un tal Planacona, tal volta per haver rebut algun agravi dels Fosch, s' havia fet partidari d' En Vilajuich, partidari temible, puix era vehí del contrari sèu. No cal dirte per tant, qu' á la casa d' En Martí ni una finestra, ni un forat per hont passar pogués lo cos d' un nin romangué sens enrexar.

Axís las cosas (y dexo altres detalls còm los d' haver possehidas molta mès gent y armas, que pots presumir) una vetlla 't comparex á la porta de ca 'N Martí l' hereu de dit Planacona; tusta, y sapigut qui era, baxaren tres homes previnguts á obrirlo: mès ell al véurels en semblant disposició, los diu mitx-burlant:

— Companys: las destrals d' assí en avant servirán sols pera la llenya y pera la cassera las escopetas. Dèu nos dó santa pau. ¿ Hi es vostr' amo?

— Es dalt; — li respongueren tencant la porta.

— Ja, ja! — fèu ell ab una rialla burladora — ¿ heu ben tencada y barrada la porta?... acompanyeum' hi, que jo sol podria cometre molts atentats.

Los mossos no féren cabal de l' ayre de burla ab que parlá l' hereu, y l' acompanyaren á la cambra d' En Martí, hont est s' estava entretinguent.

— Ola, noy! — digué 'N Martí al veure 'l jove hoste; y signant á hu dels mossos, dit Capa, que 's quedás al pas de la porta: — ¿ Quin bon vent te du? — prosseguí.

— Ja podeu dirho qu' es bó! — contestá l' hereu. — Mòn pare m' envia pera que 'us fassa present qu' en sòn cor y en lo d' En Vilajuich, á qui fins ara es estat fael, está lo desitx de que no gastèm pus nostras forsas ab vanas renyinas, en las que hi pert qui mès hi guanya.

— Veig que aprofitas bè los vint y cinch anys que tens, Anselm; — respongué 'N Martí — ab lo matex estich. Parla: quinas condicions...

— Cap absolutament, — digué n' Anselm, — sino la de que prengau est conill en prova d' aveniment y amistat.

— Lo prench, noy; — parlá En Martí acceptant l' oferessa — y t' asseguro qu' encara que mori demá aquest animal, mòn ressentiment haurá mort moltas horas avans qu' ell.

— Y... En Pons, vostre germá? — preguntá En Planacona.

— Es al segon pis: ¿ vols que 'l cridi? — digué 'N Martí.

— No cal: lo que volia dir — observá l' hereu — es si ell...

— Ell mès que ningú: — interrompè enérgicament En Martí — car es lo mès interessat. — Y, còm penedintse d' una distracció:

— Capa! — cridá al mosso.

— Maneu, senyor? — respongué aquest entrant.

L' hereu Planacona somrigué, y En Martí, dirigintse al mosso, continuá:

— Pórtans un parell de gots y un' ampolla del de Garriguella.

— Bè está; — respongué 'n Capa exint á la sala.

— No us mortifiqueu! — observá n' Anselm.

— Farás una mica de trago, home de Dèu! — esclamá En Fosch.

Diu : — No , no : me retiraré ab vostre permís que 'l pare passaria ánsia tal volta.

— Anem ! — digué 'N Martí — mès que no sía sino un xarrup si tu vols , pero beu en senyal d' amistat. — Aqui tenim ja l' ampolla.

Lo mosso col-locá dos gots, una tassa y una ampolla damunt la taula y En Martí li fèu :

— ¿ Perqué has dut la tassa , cap de totxo?... Capa , sempre serás un tarambana !

— Còm vos no m' haviau dit res ! — observá aquest.

— Calla y té ; endúhetela pèl matex camí que l' has portada , junt ab lo conill. — Y tú , noy , — prossegui dirigint la paraula á l' hereu , y posantli vi al got — té ; beu , qu' es de bona lley.

— Uy uy ! — fèu aquest alsant lo got y tocant ab lo cayre 'l coll de l' ampolla — bo , bó : ne fèu un gra massa : sort que tinch lo niu prop !

Aprés d' haber begut , se retirá l' hereu Planacona , dexant á n' En Martí enterament satisfet ab la confiansa de tenir un vehí per amich y un perseguidor de menys. Lo rosari que 's digué aquella nit á la casa fou trés pare-nostres mès llarch que 'ls altres jorns. — Mès ¡ oh esperansa vana còm lo fum ! Poch ans de trencar lo dia , l' estudiant Pons s' alsá , obrí la finestra de sa cambra y reparà que la casa era tota enrotllada d' homes d' armas , que 's movían còm un vespé. Prestament , còm suposarás , cridá á sòn germá Martí y , ab poch rahonament , consideraren que fòra temeritat intentar la defensa , puix sentian ja la porta forana cruxir als cops de magall y altres instruments de destrucció. Per tant resolgueren escapar de l' inevitable perill de mort. L' auba no tenyia encara del tòt lo cel , que abdós germans , jugant lo tòt pèl tòt (còm dirse sol) exiren de tropell per una porta falsa. Corrian còm desesperats , mès los contraris los anavan enpaytant ab fúria may vista. Saltant barranchs y turons , l' estudiant arrivá al camp part d' allá de sa casa payral , sòta del que passa lo camí d' Olot , y mirantse prés sens remissió , ventá tant gran salt al camp vehí , que de la cayguda restá greument lesiat ; tant greument que , no poguentse moure , arrivaren los

d' En Vilajuích, li dispararen un tret ó dos y 'l travessaren de la cuxa. Empero ell, revestintse d' heróich coratge, tapá la llaga ab un mocador que duya y, tant depressa que pogué, evitá la persecució y aná fent camí vers la rectoría de Las Fonts. Detrás sèu li anava á la frega un Vilajuiquench ab la carrabina calada. Se n' adòna l' estudiant y dexa ferlo, mès notant que l' altre s' atura, s' atura també ell; se gira del tòt, veu que l' altre s' amanex apuntantlo ben bè pera no errar lo tret; llavors se trau una pistola y traboca ab ella á l' altra vida á son perseguidor.

—Válgam Dèu!... si no fos pecat casi bè me n' alegraría!

—Ja veurás.—Los dos germans, que ja s' ho tenian pactat, arrivaren tantost á l' hora á la dita rectoría de Las Fonts. Inmediatament s' afermaren portas, balcó y finestras y, assegurat tòt, pujaren al campanar. Al cap d' un quart escás, arrivá al poble En Vilajuich ab los séus, mès encesos que may, puix, referintse al mort, sens dupte vist per ells, cridavan irats: «—Mort per mort primer; després los cremarém y trafollarém y 'ns menjarém las cendras d' els infames!... »

Debades fou que 'l senyor Rector y alguna gent sensata de Las Fonts los amonestás: eran folls, y las amonestacions encenian mès encara llur follía. Empero 'ls dos germans estavan mòlt bèn situats, y gran casualitat havia d' esser que cap bala 'ls danyás per gota, gota de previsió que tinguessen. ¡Y tal si 'n tenian! Las campanas eran un escut hont botian tòtas las balas.—No passava axis á llurs adversaris: altre d' ells amagat darrera un blat-de-moret, caygué ferit de mort; dos mès fòren tambe mòlt mal parats per dos cops de pedra. Mès d' una hora durá 'l petit combat: petit dich, atenent al nombre dels lluytadors, nó á l' encoratjament ab que 's bateren.

—Y després?

—Déxam axugar un poch la suor del front y seguiré.—Després de comensada la lluyta, no 's retiraren los d' En Vilajuich, ans cridavan que calarian foch á l' esglesia y á la rectoría, hont estavan amparats los germans Fosch.

—Y ho fèren?

—A punt estava ja sòn esferehiment, quant la divinal misericor-

dia fèu caure un xáfach tant espès y fort, que hagueren los sitiadors de retirarse per espay de dos dias. En Martí cregué més prudent que retornar á casa sua, enviar un propi á un tal Rega Masfolch, conegut sèu, qui tenia també sa corresponent codrilla, especie de bandolers còm tants n' hem vists á Catalunya fins deu ó dotz' anys enrera. Havia rebuda ja 'l tal conegut dita comanda (puix lo propi cumplí la de reventar una euga pera trobarlo, si necesari fos) quant los Fosch s' atalayaren de que llurs contraris desistian del perseguiment. Llavors En Martí torná á enviar altr' esprés á En Rega, á fi de que no 's posás en camí, pero 'l segon propi lo trobá ja al peu de la pujada del grau, que venia ab sa maynada, armats tòts còm uns sants Farriols. Eczasperat del cambi, contá 'l propi que 'l capitá havia fet bastonejar á un dels sèus, á qui duyan lligat de brassos per suspitas de traydoría en alguna de sas malifetas. ¡Conta tú quina esgarrifadora mortandat haguera succehida á Las Fonts, si aquell feréstech home fa de las suas ab los d' En Vilajuich!

—¡Dèu hi guart!... ¿Y bé?

—No t' impacientis, fill mèu. Veig que 'l relat t' agrada massa y...

—No, no, es que 'm friso pera saber cóm fòu castigat En Planacona.

—Ah! ¿encara te 'n recordas? Molt me plau, puix aytal, me prova que tens arrelat lo sentit de la justicia.—Veurás, donchs, qu' En Martí, mirant la manifesta falsía d' aquell, hagué de dirse que « dat lo punt hont arrivadas eran las cosas, matarlo li seria fácil poch menys que l' escupir. » Y de fet: En Fosch comparex una diada de festa al garriguerar que 's trobava darrera la casa del traydor y fals *embaxador* y *amich*. Allí l' espera En Martí, y ab la major sang freda, no bé En Planacona havia fetas duas ó tres passas damunt la fullaraca, li envia una bala al cor que 'l dexa mort. ¡Y justament quant? Justament á l' acte matex... ¡Oh providencia de Dèu!... á l' acte matex que allargava En Planacona la ma pera donar una flor á sa germana, ab la qui se n' anava de companya á missa. ¡Pobreta! anava endiumenjada de blanch, y á l' entrar á l' esglesia vestia ja tota negra! ¿Quina culpa hi merexía la malestruga? Cap: la matexa que jo meresch de.....

—De qué, pare? ¡Quantas morts!

—De res, fill mèu: ja ho sabrás aviat. Ara per ara dexam entrar á la part d' ecspiació, que es ja bèn bè hora.

—Teniu rahó.

—Sabrás, fill mèu, que 'ls Fosch eran cosins del pare de l' amo tèu y mèu, anomenat Feliciá Hortaler. Ara bé: En Pons se 'n fugí á l' América, y may mès se sapigué res d' ell, pero En Martí fòu pres de la justicia, còm també son contrari Vilajuich, y aquí entra la part á que só volgut arrivar ab tota la historia que vas sentint. Gelós lo pare de nostr' amo, Feliciá, de l' honra de la sua sang, mès que d' Galtres interesos, yapiadat á mès d' un fill que tenía En Martí qual fill es... es...

—Quí, pare?

—Lo pobre vell á qui dius pare.

—¿Vos?

—Sí, jo: jo matex que llavors no me n' anava encara tòt sol! Apiadat, dich, de mí... Més perqué t' entristexes axís?

—Per res, pare mèu, per res.

—Podé mès valdría que ho jaquissem correr!

—No, no; aneu dient.

—En Feliciá, deya, mogut per la noblesa de sòn cor, escrigué á un oncle sèu, home de gran significació, que habitava alashoras á Perpinyá...

—De gran significació?

—Si, qu' era tinent general dels reyals eczércits, lo que vol dir mòlt, y obrá las majors diligencias pera lo que se li demanava.

—¿Y lográ?...

—Tòt quant volia: la llibertat d' abdós criminals; y dich criminals, perqué si á mòn... pare se li suspitavan mès de dos delictes, á més del que de cert se li sabia, la fulla de serveys d' En Vilajuich fòu trobada encara mès bruta.

—¡Válgans Dèu, Vicens!

—¿T' horroritzas de dirme pare?

—No, pare mèu, no. ¿Qué hi fa que 'ls pares sian dolents, si 'ls fills son bons?

—Bé dius, Pere, bé dius; que 'l pa se fa ab llevat, y encara que 'l llevat es agre, lo pa es dòls ¿no fa?

—Aixó matex: prosseguíu.

—Mercé, deya, al poderosíssim parent, y mercé á las mòltas anadas y vingudas de Batet á Barcelona y d' esta á Batet que practicá En Feliciá, y mercé á la creació d' un censal de cent lliuras moneda de plata, valent quiscuna lliura deu rals, á la Reverent comunitat de preberes d' Olot, censal creat també pél cosí de mòn pare, abdós presos alcansaren la llibertat ab alegría d' amichs y enemichs; y dich enemichs, sens que l' amor filial me cegui, car es de bòn compendre que axís cóm la desgracia agermanava En Vilajuich y En Fosch, lo dol ó tristesa unia als sèus. No sé si m' entens!

—Prou, pare: axó diu que 's veu tot sovint.

—Axó 's veu tot sovint, cert; pero lo que no 's veu tantost may, fóra en la fantasia d' algun rondallayre, es lo detall que no 'm puch estar de referirte.

—A veure.

—Se trobava ja mòn pare sentenciat á mort y resignat á sufrirla, quant En Feliciá, per' aconhortarlo des del moment, se valgué de l' escarceller de la presó pera introduhir y fer arrivar á mans del prés, un canó de canya ab un paper ó esquela dins, en que l' avisava que res havia de témer «car sos afers anavan de bona data»: paraula per paraula.......

Al arrivar en aquest punt l' historia, mòn segon pare estava bastant rendit: vaig ofegar jo ma curiositat, diguentli que guardassem la continuació pèl dia següent, á qual demanda no cal dirvos qu' ell gustosament accedí.

X.

Totas las imatges de la feréstega tragedia que 'm referí En Vicens se 'm quedaren tant vivas, tant encesas (si 's pot dir axís) en la memoria, que tota la nit fòu pera mí una cadena de somnis, de que á cada punt despertava y tornava á tenir. Jo matex me feya lo seguiment d' aquell espantós relat, diferent per cert còm de la nit al dia del que realment era. Tanta mort, tanta sang, sembladas m' hagueran inverosímils, á no ser la bona fé, la indubitabla veracitat d' En Vicens. Per ço 'n tinch una certitut tant gran còm de l' ecsistencia de Madrit, població que no só vista may, ni ganas.

Quant lo bòn pastor me trucá, còm de costúm, al capsal de mòn llit, á fi de que 'm despertás, estava jo amarat de suor, y, segons ell me digué aprés, bregava entre la roba còm aquell qui neda. Sé que vaig estar al menys dos minuts ab los ulls badats, sens saber hont era ni res. Lo bòn pare deixá que 'm passás semblant eccitació y, tot posantse 'ls esclops, me indicá qu' era hora d' enjegar. Me vestí jo tant depressa, que 'l vell mormolava:

—¿Tens tal volta pahor de que 'm mori y no puga acabar de contarte... alló?

Jo contestí ab una mitja rialleta.

—Qui calla senyal que consent; —prosseguí ell— y á fé, fé de Vicens, t' enganyas: encara no só cansat de dur á l' esquena mòs setanta anyots de passo.

—Jo diria! —observí jo; —ningú 's cansa may de viure.

—Cert: y encara que hom se 'n cansi, còm sòls pot llevar las cosas Aquell que las dóna... tant se val!

Mentr' ell anava observantme axó, y demostrantm'ho ab exemples, seguint sòn ayre, m' havia jo vestit ja las calsonas, mitjas y peúchs, y anava posantme las espardenyas.

—¿Per qué no 't posas los esclops? Mira que fa molta humitat!

—Me fan un xich de mal!

—¿Sí? Fas bé de dirho; encarregaré á En Tiá que quant vaja á Banyolas pél pa, te 'n duga uns altres.

—No cal: ja vaig bé ab las espardenyas.

—Lo que no cal es que 'm contradigas. Axís que siam baix, si no me 'n recordo fesm' hi pensar.

—Còm vullau! —responguí, *resignat* á tal determini.

Vaix exir, còm de costúm, á nostre terrat á rentarme bé, puix la netedat es un ver consol de pobres. Lo temps era realment humit, còm m' havia anunciat En Vicens, pero la viram folgava y gratossejava á l' entorn del gall gros, mentre 'l sol anava abrillantantse. —Rentat que m' haguí, vaig devallar al menjador, hont trobí á En Vicens ab lo porró en l' ayre. Quant hagué begut:

—¿Veus còm te comenso á esperar? —me digué.

—No 'n faltava d' altra! —responguí.

—Vaja! pren aquest tros de formatge; menja y beu y enllestím que estich cert de que las ovellas migran ja.

Cumplí, y tòt mastegant encara las darreras caxaladas, devallí al corral ab lo Moriscot darrera, al qui, còm solia, vaig donar un tros de pa, fentli escopsar. —Al cap d' un quartet vingué 'N Vicens.

—Murrían còm unas condempnadas — digué, passant los ulls pèl remat. —Ja cal que demá sens falta prengan sal. Recórdate 'n que jo bé 'm só recordat de l' encárrech dels esclops.

Exírem fora, dant lo bòn dia al mosso Tiá qu' estellava llenya y 'm digué bromejant:

—Alsa, Pere!... Ditxós de qui té un Vicens còm lo tèu.

—Per qué ho dius?

—Sí, feste 'l desentés: ja m' ha fet l' encárrech dels esclops, y no tingas pór de que me n' oblidi.

— Déxal dir, — me fèu En Vicens — y aném. ¿Sents ó no humitat?

—No, no, per ara.

—Un cop lo sòl sia mès alt, ja no hi haurá perill. Oh! y mira, mira: ha glassat bona cosa!... Vaja, vaja, totxo; no vull que méngis glas, que fa caure las dents.

La pór de semblarme á la mare de l' Angel me fèu dexar lo glas, tant còm lo deber de l' obediencia. En Vicens prosseguí:

—¿Per qué 'm miras axís? Estich cert de que t' agradaria també fumar còm jo... Bergant, bergant! Ja vindrá l' hora, no faltará: los vicis no 's descuydan may d' arrivar... Xaya Picarda! vínam aquí. Cóm se conex qu' es la tèva amiga, que no fa gayre bondat.

Efectivament: l' ovella á que 's dirigí 'l crit del pastor era la que 'm despertá la matinada en que Dèu me 'doná un segon pare, axís com dada m' havia una segona mare.

Arrivárem á bosch.—L' humitat allí no era tanta. Per uns moments se m' havian acalladas las ganas de saber la continuació del relat comensat lo jorn anterior.—Per ço m' entreguí á l' impuls de la sang tendra, que de matí 's mou ab més ardentor qu' en mitx del dia. M' acostí á la xaya *amiga* mèva, y ella s' arrencá á corre; la vaig perseguir y, còm sempre, després de ferme rapapiejar una galant estona, se jaquí agafar y passar las mans per sa espessa llana. Cansat de la ovella, vaig enfilarme á un, á dos, á tres arbres còm un llagardaxet. Desde 'l cim d' hu d' ells vegí obrirse un dels finestrals de casa, y després á l' Agneta que, còm una coloma desde sòn niu, guaytava 'l cel blanquinós y la verdor dels arbres poch ó molt clapats de nèu. Cansat d' estarme damunt del darrer arbre dels tres, que per cert era un pí molt alt y dret, vaig baxarne de cap per vall, lo que no agradá en cap manera á n' En Vicens, qui 'm fèu:

—Ey, ey, senyor esquirol! Jo no tinch res á dir en que t' esposis un xich á pendre mal, perque 'l moviment de las forsas convé molt á la salut de la maynada, pero no vull que fassas fatxendadas còm la que acabas de fer, ó hi regnará l' adoba-donas—digué, amenassantme ab sòn bastó.

—Bé, pare, bé;—responguí, aparentant un remordiment que tenia ja avans de pecar.

—Si hi tornas may mès, pobre de tú!

Cóm no pretench pintarme modelo de virtut, vos asseguro que vaig pensar entre mí:

—Quant tú no 'm vejas!—Y ab veu alta:

—¡Es tant bonich; hi fa tant bó contemplar las cosas cap per vall!

Rigué lo bon anciá ab la mèva ingenuitat, que tant doble sentit tenia, y veus aquí llest sòn enfado.—Còm aquell jorn, no havia dut mòn llibre de lectura, me n' aní de dret á veure qué tal estava lo niu de tudons que sabia. Havian posat ja plomissol, y llur mare estigué xarnegant dolorosament tant còm jo estiguí contemplantlos, perque las mares dels aucells no son còm las dels homes, que tenen tant d' afany en ensenyar los fills pera que se 'ls hi alabin: las mares dels aucells, encara que entenguessen las alabansas, ne fugirian, perque sabrian que tras d' ellas vè lo desitx que 'm vingué á mí de portarme 'n dos pobres aucells. Empero no m' acuseu, ó millor, no 'm doneu la culpa de tòta ma falta de pietat y misericordia, puix darrera de la presa dels aucells jo hi veya l' alegra cara d' una donzelleta que feya poch havia vist á la finestra de casa.

Passats exos y altres esbargiments, que no vull referir encara que 'ls recordo, á fi de que no cregau que vull ferme massa l' *important*, las ganas de sentir la continuació de l' historia m' agafaren de ple á ple. M' atansí al vell pastor, demanantli que prosseguís, y ell, aprés d' haverme fet mentir per segona y tercera vegada ab la promesa de no baxar mès dels arbres cap per vall, s' assegué damunt d' una pedra en que posá una pell, y jo, cama assí cama allá, á sòs peus.—L' historia fòu continuada poch mès ó manco de la següent manera:

—Te recordarás que dexarem á mòn pare y á En Vilajuich posats en llibertat, eh?

—Prou, prou, y molt m' estranyá, per mès que tingués gran valensa aquell general oncle del pare de nostr' amo Ramon.

—Veig no 't manca memoria ni discurs tampoch, puix ta estranyesa es tant còm natural y vaig á contestarla. La llibertat que 's doná als dos enemichs, fòu ab condició d' anar á servir al Rey; y ans d' esplicarte lo còm cumpliren sòn compromís, necessari es que 't fassa menció de lo mès interessant pera tú y jo.

A Santa Pau hi ha un famós castell, hont habitavan los qui 's deyan senyors feudals, gent poderosa llavors moltas vegadas mès que 'l matex dret. Possehia dit castell un Marqués tant vil y pervers còm ergullós y cobart, segons á demostrarte passo d' una manera incontradible. — Dit poble, còm tòts los altres, en temps de las passadas guerras contra Feliph d' Anjou, mès tart Feliph V, era mòlt vexat de las tropas francesas, que res perdonavan á sòn pas; axis es que 's fèu una talla pera tot lo poble que á ningú, inclós lo senyor Marqués, eczimia del pagament. En un principi tothom se n' aconhortá còm pogué, que si dolorós era lo sacrifici mès dolorós haguera estát refugirlo; pero poch á poch s' aná recargant las espatllas d' alguns mès que las d' altres, y axó indigná molt al pare de l' amo, Feliciá, que fòu una de tantas víctimas. Mès, còm se sabia moure, lográ ab moltas diligencias y fatichs provar, per medi d' ecsperts, que tòt lo mès de sis diners per lliura que se li xuglava era una injustíssima eczigencia. Tant ditxós resultat mogué la vivor de molts, injustament la d' alguns, atenent al pago y res més, pero ab sobrada justicia la de tòts, considerant l' enredo y confusió ocasionats pèl senyor Marqués. Havia sabut, en efecte, aquest aprofitarse y mercadejar tant bè ab los homes que governavan llavors la població, que hi jugava còm ab trompitxos. Eran los tals homes diferents pagesos que, creyentse tant inteligents còm eran tous, interessats y presumits, cap d' ells volia donar un bri de senyoría á l' altre, ab lo qual feyan mès insufribles llurs ximplesas. Tòt assó resultava en dany del pobre comú, y en alegría y satisfacció del senyor Marqués, encara que recordás la trempada manera còm En Feliciá Hortaler havia sabut espolsarse la roba. — Sí, fill mèu, sí: aquells homes no eran Regidor, Batlle y Veguer del poble, sino del senyor del Castell qui, aydantlos cada jorn ab mès fort empenyo, los hi estalviava tòt pagament y sacrifici. A tant arrivaren los abusos, que mès de quatre regidors á fi de goijar dita injusta franquicia, se detenian llurs faxas d' un any per l' altre de la manera mès iniqua y descarada.

Un de passo n' era transcorregut des qu' En Feliciá havia sabut fer patents sos drets y lliurarse de la general arbitrarietat; mès esta era dirigida pèl Marqués y debia prevaldre á despit de tòta rahó. —

En Feliciá fòu atropellat segona volta en sòs bens, ab mès crueltat é injusticia que la primera vegada. Indignat naturalment, no 's cansava de plányerse als cónsols, y fins dirigí ó endressá un memorial de quexa al tinent Corregidor de Besalú. Ho saberen, còm suposar pots, los indignes regidors y, ab rabia de panteras, presentaren una forta acusació al Marqués contra del pare de l' amo. No cercava 'l Senyor altra cosa que venir á tal punt, no sòls per la part de interessos y perque mirava cada jorn pus ferida sa dignitat, si no perque eran ja mès de set parells que, atiats per l' eczemple d' En Feliciá, publicament treyan foch per la boca, còm dirse sol. — Per tòt axó, donchs, l' infame Marqués enviá una encara mès infama reprehensió á En Feliciá. Estigué aquest uns quants dias tantost sens paraula: tanta fòu la ira que s' apoderá de sòn esperit, sentintse injuriat ab las vilesas del *noble* senyor. Mès á la fi un jorn, després d' haverse agenollat per espay d' horas enteras devant l' imatge de Jesús en la Creu, y d' haver contemplat ab tòta l' amor de pare y espós á sa familia, dominá la violencia del ressentiment y contestá al senyor Marqués ab ecstremada humilitat y respecte, pero ensemps ab tòta la dignitat d' un home que té la rahó, fent presentas entr' altras cosas, lo considerables qu' eran ja los serveys de bagatges y de dur palla á n' aquí Banyolas, y acabant poch mès ó manco ab estas paraulas: «¡ditxosas las parroquias en que sòls lo senyor Rector, representant de la pau, de l' amor y la concordia, còm á ministre de Jesu-Crist, té cechs partidaris!»

— Bé, rebè; — observí jo picant de mans, — li aná còm l' anell al dit al condempnat Marqués!

— ¡Baldament li haguès anat còm l' anella al coll! — respongué 'N Vicens, bentant un truch de bastó á una pedra que tenia prop. — ¿Saps que fèu lo malvat á vista de semblant contesta!... Donchs prepárat, escolta y esgarrífat. — Donant enter esbarjo á la malura de sas entranyas, inmediatament trameté orde al batlle Policaps de que prengués á En Feliciá sens esperar la nit, y amenassantlo ab tòt sòn poder si viu ó mort no li duya. Lo Batlle, qu' era á Olot, rebé la nova al retornar, y tant era 'l domini que sobr' ell possehia lo senyor Marqués, que, enterat de l' orde terminant, á l' acte de descavalcar

de sa mula, ni sisquera pujá dalt á sa casa á traures' l' esperó y dexar lo fuet, sinó que, xop y tòt còm se trobava, se presentá á la masía de 'N Feliciá dita Hortalera (del nom de l' amo) manifestant á est que 'l seguís y trayentlo de la llar, sens que l' enternissen los prechs y súplicas de las fillas d' aquell, ni 'l temor de que del trastorn morís sa muller, llavors malalta de molt dolenta malaltía. Un cop fora de casa, volgué lo Batlle lligar á En Feliciá, mès aquest no 'u consentí assegurant cumplir.

—¿Hont me portau?—interrogá al cap d' uns moments que caminavan.

—Còm lo senyor Marqués no m' ha encomanat silenci, crech poguérosho dir:—respongué l' altre.—Als baxos del Castell.

Estas fòren las únicas paraulas que parlaren fins arrivar á la fortalesa, capassa d' esglayar als matexos que hi eran bèn rebuts per sa alsária, per l' espessor de sas murallas, y per las pocas oberturas de la paret, que feyan produhir lo matex esborronament que causaria un hom sense boca ni ulls.—Entraren á la cambra del cap-de-vall de la gran sala, la travessaren y 's ficaren á l' aposento que té nom de Curia. La paret era tantost arreu tapada ab llibrerías, y al mitx hi havia una taula, damunt la qual un gran candelero de molts caps illuminava als deu ó dotze *partidaris cechs* qu' aplegats allí 's trobavan. Presidia la tertulia 'l Marqués mitx ajagut en sa cadira de brassos de roba vermella y fusta blanca, y 'l rodejavan tòtas las altras caras hipócritas las unas, selvatges las altras y disposadas tòtas á burlarse de las mòltas víctimas, qual infortuni las conduhia á n' aquell paratge.—Tòt est conjunt vegé ab un cop d' ull lo pobre Feliciá y 's previngué. Tòta la reunió, al entrar ell, s' alsá fentli ecstravagants y burladoras cortesías, salvat lo Marqués qui, allargant un bras, apoyá la ma en lo cayre de la taula, y 's col-locá l' altra damunt del front, á fi de que la claror dels llums no 'l privás de mirarse la desgraciada víctima. Pero 't repetesch qu' aquesta 's previngué y ab una ullada 'n tingué prou.

—¿Qué voleu dir, pare?

—Vull dir que s' arreconá á la porta de la capella del chor de S. Antoni, y donant una empenta enrera, s' aprofitá de la casualitat,

que per voler de Dèu l' havia jaquida oberta, y entrat á lloch sagrat:

—¡Válgam santa mare Esglesia!—cridá tant fort que pogué, còm si desitjás que sa invocació fòs ohida del matex cel.

Los sectáris del Marqués y mès qu' ells aquest, turbats y confosos, de primer tractaren de dissimular llur confusió, dient á En Feliciá:

—Oh Hortaler! y quinas follías heu apresas!... veniu aquí, home de Dèu!

—Sí, veniu aquí: teniu la pell massa arrugada pera que us vullam menjar.

—Vaja, home! semblau un conill!...

Mès ell sòls contestava á semblants mots, dient:

—Senyors, sò en lloch sagrat y ¡ay de qui s' atrevesca contra Dèu, atentant contra mí!...

Los circunstants, apuradas las bromas, y coneguent infructuós tòt esfórs, restaren muts y carriquejantlos las dents de rábia, quant axecantse 'l Marqués llensá una infernal ullada á Feliciá y:—¡No hi ha de haver respectes de cap mena—digué—ab home tant vil y esquexat còm aquest! A ell, seguiume.

Mès ningú 's mogué. Era massa horrible 'l pas que ecsigia!

—Senyor!—observá hu d' ells—considereu lo que demanau! De segur que Dèu faria un miracle contra vos y contra 'ls qui us ajudassen en semblant acte.

—Còm s' enten?... ¿Cobarts sou?—digué ell ab veu de tro.

—¡No, no, peró!...—barbotejaren ells.

—Oh rábia!.. Y romandrá sens cástich semblant malvat? Dexarém una conjuntura tant bona?

A esta segona pregunta ni 'l mès insignificant brumit respongué. Se miraren uns als altres y s' arronsaren d' espatllas, sens atrevirse á girar la vista envers Feliciá. Sòls lo Marqués lo contemplava ab ferèstech encís. Desprès se dexá caure en sa cadira de brassos y 's tapá 'l rostro ab las mans, roncant de despit, en tant qu' En Feliciá agenollat dava gracias á Qui tòt ho pot, ja que pot confondre la supérbia y la ira de l' home; ja que fer abatre pot la mès horribla violencia devant sèu.

No passá mitja hora aprés de tal escena, que comparegué Mossen Arnau Cambroll, sagristá de l' esglesia, y ab imponent presencia digué:

—Senyors, est home es mèu.

Alsá lo cap lo Marqués, mostrant una boca plena de barrumera. —Ningú contradigué al sacerdot, y ab sas paraulas terminá tant desagradable succés, que 's conta encara ab general esglay en lo poble de Santa Pau.

—¿Y còm s' ho fèu—preguntí—lo malaventurat Feliciá pres que fòu?

—Dit sacerdot,—me respongué 'N Vicens—home amich de sòs debers, enérgich en llur compliment y venerat de tothom còm á persona incapassa de fer ni de permetre un tort, si en sas mans estava evitarlo; fèu dur al pare de l' amo matalassos y demès menester pera jaure, y aliment pera menjar, ab lo qual te provo no sòls la bondat de Mossen Arnau, mès la bona fama que disfrutava En Feliciá, que fòs merexedor á l' abnegació del Párroco, puix còm perfectament entendrás, vera abnegació volia servir á l' home pus odiat de l' home mès poderós d' aquella terra.

—Sí que teniu rahò!

—Y assó fòu nó un dia ni dos, ni una setmana, sinó sis mesos enters, durant los quals las fillas d' En Feliciá, orfas de mare, regalavan també á llur pare ab aucellas, requisits y tant bè de Dèu que podian.

—¿Pero còm s' esplica—observí jo—que ningù digués rès á vista de semblant malifeta?

—Axó 't provará, fill mèu, lo terror qu' al poble enter produhia lo senyor Marqués. Ademés los regidors, Veguer y Batlle continuavan no pagant ni una malla, ni una creu de res, y ells eran si acás los qui traure podian de dol al pare de nostr' amo. Ademés que 'l senyor del Castell bonas manyas usava pera vigilar y abatre ab mil amenassas los contats burgesos ó menestrals que, al passar per devant l' esglesia hont s' era amparat En Feliciá, s' aturavan á enrahonar d' aquest ó mostravan indignació referintse á ell.

Pero no hi ha mal que duri cent anys, y lo presoner tingué medi

á la fi d' enviar una persona de confiansa al matex general qui salvadas havia las vidas del pare y d' En Vilajuich, y mercés esta vegada als bons y verament *nobles* sentiments de sa senyora, cobrá al cap de molt poch sa llibertat En Feliciá, llibertat que li costá moltas dotzenas de disgusts, al veure la mala cara ab que rebut era de la gent, la qui veyentlo á n' ell, veyan còm en un mirall, al Marqués mès enardit, mès fora de sí, mès temible pera tothom. Axó per un costat, y per altre una cosa inversa, còm era pensar que, puix En Feliciá tenia tant bonas personas, y no li havian demostrada ni una engruna de compassió ó bona volensa durant sa captivitat, algun jorn podia venjarse de semblant allunyament.—La primera pensa no exí del tòt fallida: lo senyor de Santa Pau s' esferehí tant que, despatxats tòts sòs antichs servidors, des de 'l jorn fatal en que Dèu detingué l' infern de la sua ánima, arrivá á despéndrese fins de sòn segretari Ruimar; tòt lo qual mostra que l' home de bè, per baxa que sia sa condició ú naxensa, capás es de malbaratar mès d' un designi, mès d' un gust y d' una alegría á l' home mès poderós, dat que la sort los atansi molt y dat que 'l cel vulla mostrarse igual pera tòts.

Tornant ara un poch la vista enrera, á n' En Feliciá li foren robats durant sòn estatge á la capella de Sant Antoni, bous, mulas y altres genres de bens mobles, per valor d' un grapat de doblas de quatre ; y, un cop exit del sagrat lloch, hagué de satisfer en un sòl any al comú sexanta cinch lliuras.

Pero tòt assó es res al costat de lo que ara vas á sentir.

En Feliciá, á qui se li enfortia 'l cor, còm mès á prova li posavan, havia còm te sò contat avans, fetas las majors diligencias pera mòn pare y En Vilajuich, logrant la llibertat d' abdòs ab la condició que recordarás. Axó havia acabat d' ecsasperar al senyor Marqués, car mòn pare era altre dels qui lo noble senyor no podia veure ni en pintura. No poguent, per tant, sufrir mès humiliació sobre humiliació per part d' En Feliciá, resolgué fer assassinarlo prometent una dobla de quatre á un tal Gargís si li satisfeya sas venjativas ánsias. Bé cumplí lo miserable instrument los órdes de l' amo, pero millor cumplí ab la primera de las caritats, ço es la de la propia conservació, lo pare de 'N Ramon. L' astucia es lo recurs del flach ó débil, y l' astucia fòu la

salvadora d' En Feliciá. Al retornar de Girona, Barcelona, Figueras y altres llochs distants, no solia anar ell jamay sol, y, si hi anava de companyía d' homes, nó axis d' armas de bèn provada defensa. Y bòn compte tenia encara de passar per camins ecstraviats y de ferse portar tót sovint á las nits un matalás fora de casa y en paratge enterament amagat, á fi de no esser acomés.

Tant febrosa vida no podia durar ni per la part del perseguidor ni per la del perseguit, axis còm te deya ahir que tampoch durar podia l' enemistat cruel entr' En Vilajuich y mòn pare. —En Feliciá se n' aná á viure á Olot, resolt á esperarhi la mort sèva ó la del Marqués, y còm pressentint lo poch temps de vida qu' est tenia. Còm de fet: un any escás no feya que 'N Feliciá habitava la casa del benefici, que 'l minyó Pons gaudí algun temps; casa des de la qual no 's veya ja la malestruga minyona que s' havia feta monja; quant rebé la nova de la mort del marqués de Santa Pau, mort horribla, segons contá lo metge que l' havia visitat y mès d' un cop havia hagut d' apartarse de l' entorn del malalt. Pitjor haguera sigut tal volta á est lo no morir, puix En Feliciá que d' Olot están contrarrestava tant que podia la incansabla persecució del noble cavaller, lograt havia traure un procés ó manifest de las injusticias per aquell comesas, fent memoria fins dels mals passos de quant era minyó; lo qual vist per la superioritat, se l' obligava á un acte de perdó ú remissió, absolució y definició de totas y qualsevols enquestas, processos, denunciacions y altres procehiments, (segons consta de la escriptura que móltas vegadas m' ha llegida En Ramon) desterrantlo á Mallorca en cas de incumpliment. —De segúr que axó fò una forta empenta que llensá á la fossa á l' inich senyor, menjat de carns per sòs vicis y d' esperit per sas passions. ¡Tant de bó se n' haja apiedat Dèu Nostre Senyor, y al cel lo pogam veure pera no recordarnos de las móltas miserias y tribulacions d' aquesta vida!

Aquí reposá En Vicens, y jo, que si no era cansat còm ell, poch se n' hi mancava, vaig descansar també. Esperárem l' hora de fer beguda, y satisfeta nostra necessitat, continuá axís lo relat:

—Entre tant mòn pare... ¿cóm se deya mòn pare? vejam si te 'n recordas?

—Prou!... Se deya Martí.

—Just: donchs déxamli dir Martí y no pare, per mès que còm aytal lo recordi.

—Perqué?

—Perque dòl haver de dir d' un pare... Mès en fí, déxat d' esser curiós, no 't carreguis tant sobre ma pobra cuxa y escolta.

Eran llavors mòlt rigorosas las guerras contra la França, tant ó mès rigorosas de lo qu' es possible ho sian dintre curts anys, y en ellas se distingí tant la brahor d' En Vilajuich y de...

—De vostre pare.

—No: d' En Martí Fosch, que, finit lo temps de sòn servey, pero durant encara la guerra, anaren á despedirse del matex senyor Rey en persona, lo qual los hi digué que demanassen. En Vilajuich demaná lo títol de noblesa, que obtenen encara sòs fills y nets, y En Martí demaná esser eczem de portar palla á l' eczércit. Abduas cosas otorgadas las hi foren, encara que tant diferentas.

Retornats á casa llur, se reconciliá també mòn... En Martí ab lo pare 'spiritual, essentli donat per penitencia de sa desastrada vida, portar una pesanta creu á la professó que fer s' acostumava á la vila de Santa Pau lo dijous sant de cada any. Dita professó travessava lo torrent dret á la Doma, pujava fins á la Creu Vermella y d' aquí, per lo Pont, se 'n tornava á l' esglesia. Semblant ceremonia, en la que certs homes se dexoplinavan y feyan mostras del fervor y reverencia mès grans, s' es estingida de mòn temps, y presenta tinch encara devant dels ulls la famosa Creu que anomená lo poble la *Martina* per haver purgat ab ella sas culpas qui las hi purgá; Creu, qu' estigué aposentada durant mòlt temps en la sala del mas Hortalera. ¡Oh venerada creu! sias tú sempre la font de tòt consol pera mòn atribulat esperit! ¡Quántas voltas devant tèu agenollat, m' ha semblat que 'l Redemptor alsava l' abatuda testa y contemplava ab ulls de pietat al pobre minyó, víctima de sòn pare! Sí, fill mèu, sí: jo devia esser un acomodat pagés ab bona casa y terras; jo devia véurem rodejat de familia, de servey, de abundó...

Lo pobre vell se fregá 'ls ulls, y corretgint l' intent ab que comensadas havia sas esclamacions:—D' abundó de penas ben segur,

—digué—ja que Dèu no u ha permés...—Pero acabém d' una vegada;—continuá, posantme un dit sòta la barba y fentme alsar lo cap que jo tenia jup sobre 'l pit.

—Lliure 'N Martí de tota cárrega, doná en celebració un convit en sa casa á parents y amichs; figurant' hi entre 'ls primers En Feliciá Hortaler. Tòta l' estona del menjar y beure aná á no poguer millor: la franquesa, l' honesta broma, l' amigable 'sbarjo del cor de tòts regnaren ab l' armonía mès encisadora. De tòt se parlava y tòt se glosava: de las esperansas d' una bona anyada, junt ab las recordansas dels passats tèmps, en que 'N Martí hi jogava la part principal, contant los aczars de la guerra. En Feliciá, home de pocas paraulas, còm indicava ja sòn visatge colrat y pensatiu, callava tal vegada mès de lo que 'l bòn humor dels altres eczigía; axís fòu que tòts comensaren á mirarlo de regull, á parlarse á cau d' orella, y de mica en mica á signarlo y riure, contemplantlo. En Feliciá callava mès, quanta major era la perfidiosa insistencia dels convidats; anava alleugerint tant que podia ab sòs moviments lo pes de l' angúnia, dissimulant sòn despit. S' alsá de taula lo concurs á rentarse las amns, descarantse ja ab lo pare de l' amo d' una manera indigna de gent bèn nascuda. Llavors ell s' acostá á En Martí y li digué:

—No 't demano que tingas memoria pera recordar los favors que de mí tens rebuts, sinó que hajas cor pera no tol-lerar mès dins ta casa lo qu' está passant.

En Martí en compte de respondre á n' axó ab veu baxa, còm l' havia advertit En Feliciá, contestá cridant ó parlant fortament, á fi de que tothom s' enterás de sa contesta:

—Qui no vulla pols—digué—que no vaja á... convits; y sobre lo que 'm dius de la memoria, crech que l' esmarsaré ab mòlt fruyt, diguente que ab lo temps que fères estada en ma casa beneficial d' Olot restares suficientment pagat de lo que no m' has volgut retraure.

Còm es de suposar, en gran manera s' ofengué 'l pare de l' amo ohint semblant resposta; tant que, á fi d' evitar un gros conflicte, entre las burladoras rialladas del concurs, muntá en sa cavalcadura y de Batet en cinch minuts se 'n torná á l' Hortalera, hont volgué li

fós servit dinar, sens pendre tantost res de lo que li serviren sas fillas. ¡Tan greu fou l' enutx que l' abrusá!

Axó succehí l' any deu ú onze de la present centuria, y, còm es també de suposar, l' enemistat mès gran ne fòu la resulta; enemistat que cresqué mès ab lo temps; puix aquest fa crexer igualment plantas bonas y dolentas. Mòn pare 's mullerá, y no tenia jo fets encara set anys qu' ell morí abrassat estretament ab En Feliciá; y li torno á dir pare per ço que fèu una mort tant bona y consoladora, còm dolenta havia estada sa vida. Me trobava jo sòl, y prest tòt quant possehir podia me fòu embargat y venut; tòt... fora la conciencia que m' ha dit sempre lo mòlt que dech á En Feliciá, en qual casa entrí á servir, mès que còm á criat, còm á un dexeble á qui 'l mestre no 's cansa de distingir tant que pot. La casa se trasladá desprès á esta del terme, verdadera masía de pagés en un principi, que ara senyoreja còm veus. Me sò anat fent vell, y En Ramon m' ha permés mantenir un remadet d' ovellas, entre las quals los dias me van matant; pero tant pastor còm especie de majordóm, tant vell còm jove, la familia de ca N' Hortaler es ma familia. Imítam, fill mèu, en axó; estima En Ramon còm á une especie de germanet xich de tòn pare; pórtat ab ell còm á bòn minyó qu' ets, y Dèu te benehirá tòstemps.

. . . .

¿Diriau que tingué rahó lo pastor al dirme 'l jorn en que 'm reculli, que, un cop sentida sa historia podria entendre perque m' agradavan, còm á ell, mès las peladas montanyas de part de allá de l' Estany, que las fértils y ombrívolas de part de ça? — Era jo llavors maynada y no hi pensí, mès ara hi penso.

XI.

Semblava que 'l pobre Vicens hagués presentida sa mort, puix després d' haverme referit la dita historia, passá una pila de dias en què sòls pogué exir de casa á dar una volteta per l' era á parar lo sòl, ó per l' hort á entretenirse fent mitja. Jo estava afligidíssim veyentlo, pero la aflicció no tors la voluntat de Dèu quant crida á sòn costat á una persona.—Cada mes que passava equivalía á mòlts anys pera la malaltía de mòn segon pare. S' havia ferit duas vegadas de tal manera, que de la segona n' exí ab vida per casi-miracle.—Las pocas carns que li romanían se li anavan fonent ab marcada pressa. Havíanlo d' ajudar á baxar, y sobre tòt á pujar l' escala; ab un petit cop d' ayre que rebés, ja no hi havia home pera res d' aquest mòn; los ulls se li apagavan, y un llagrimetx constant los hi cubria d' un vel humit; lo bastó de crossa li tremolava en la ma d' una manera marcadíssima y 'l *malexit afogament* oprimía d' un modo tal sòn pit, que á quatre passas de distancia no se li sentia sa enrugallada veu.

—Ay!—pensava jo—¿perqué tanta forsa còm te sobra á tú ha de mancarli á éll?

Tant trist estat que veya jo, lo veya també l' Agneta, y tòt sovint nos agafavam las mans y 'ns las estrenyíam sanglotant sens parlar un mòt.

L' amo 'm feya moltas preguntas sobre de còm passava En Vicens las nits, y quantas mès me 'n feya mès temia jo.—Lo senyor metje

Monserdar, que venia cada jorn, receptava moguent lo cap ab disgust, y dient:

—Los anys y las penas hi son! Lo pulmó está malmés. —Y exas paraulas me feyan pensar:

—Si aquest metje tingué tant acert en curar á l' home de la Susagna, bé deu saber lo que 's diu!

Jo cercava ab afany dins casa la cara d' algú que m' inspirás confiansa, y en cap la hi veya. —Quant, després de sopar, anava jo á encendre la pipa á la cuyna, trobava á En Vicens que, pres sòn caldo, era assegut còm sempre vora del foch, mirant ab ulls inmóvils lo caliu. S' adonava de ma presencia, y:

—¿Hem ben sopat?—me deya.—Sembla que sí; que s' es assentat lo temps?

— Axís, axís; —li responia jo, sens saber com anar seguint.

Passava un quart, li oferia mòn bras y l' acompanyava al llit. — Quant després me n' hi anava jo, sempre era encara despert: y 'm despertés á l' hora que 'm despertés, me llevés á l' hora que 'm llevés, per dematí que fòs, sempre, sempre 'l trobava desvetllat. —Jo no sé còm los vells poden arrivar á viure sense dormir, perque si fan algun sòn es tant petit, que 'l brunziment de una mosca 'ls dexonda.

Repetidas voltas mòn segon pare, ans de ficarnos al llit, me prenia per la ma, m' atansava á la finestra, la obría, y 'm feya contemplar la serena y l' imponent calma de la nit, y signantme lo brancatxe del nogué:

—Te 'n recordas?—me deya.

Jo li feya que sí, ajupint lo cap, y ell continuava:

—Sòta d' aquest nogué hi havia 'ls pobres; prop del padrís aquells nins famolenchs... tú no eras pobre, no; jo t' havia arreplegat; eras ja mòn fill; pero ella... ella no u sabia y 't prengué per pobre també... y... t' abrassá. ¿Perqué t' havia d' abrassar, si era impossible que may fos tèva?

—¿Qué hi fa, pare mèu?... Assossegueuvos; penséu ab vostra salut y dexeu apart las dolensas de mòn pobre cor. ¡Jo ray!... No sap, ni suspitar ha pogut que jo sentís res per ella. Sempre ha sigut pera mí una mestressa: sa cara m' es estada tostemps séria.

—¡Oh baldament te fòs estada tostemps alegra!

—No, pare, no;—li feya jo tancant poch á poch la finestra y acompanyantlo á sa cadira.—Dexeuvos de vanas inquietuts. Duptau de vostre fill? ¿No? ¿Donchs á qué témer?

Y, signant l' estampa que teniam plantada á la paret, representant Sant Vicens, continuava jo:

—Mès d' un cop vos he assegurat en presencia de vostre Patró que vetlla nostra sòn, que cumpliré còm puga... vull dir, còm dech.

—Oh—replicava éll, ab tò d' amarganta ironía que 'm feya mès dany que tòt lo altre;—¡còm se conex que t' estimo, qu' ets desventurat!... Sí, sí: jo, còm á bòn fill, purgo los pecats del pare, y Dèu m' ha dat un cor sensible á fi de que....

—Calleu, calleu y anem á dormir. Demá será altre dia. ¿Ohiu? La campana de 'l Monestir toca ja deu horas. Feu bondat, sentiu? Los noys créuhen.

Ell se posava á riure, s' enternia, m' abrassava, girava 'l cap, lo posava breus moments sobre ma espatlla y esclamava:

—Qué hi farém?

—Dormir, li responia jo, y l' ajudava á despullarse; es á dir l' ajudava... lo despullava casi bé del tòt en los darrers temps. Després li 'n deya quatre ab ayre de tabola sobre sa manera de signarse y persignarse, que may fèu ab perfecció, l' acotxava, imitant tant bé que sabia á la Susagna quant m' acotxava á mí, me despullava, matava 'l llum, deyam las oracions corresponents, y... bona nit... pera mí; per ell malas sempre.

En tant dolent estat de salut, En Vicens habia hagut de fer llit tòt un dia per primera vegada.—Era una tarde en que per cert roimejava y, no havent pogut jo anar á Banyolas en tòt lo dia, m' estava al costat del malalt callant. La cambra era completament fosca, puix sòls entrava una engruna de claror pèl vidre de la rodona obertura feta en lo matex y únich pany ó batent de la finestra.—Lo Doctor habia trobat bastant carregat al malalt y 'ns havia encomanat lo més rigorós silenci ab ell.

Feya cosa de mitja hora que l' Agneta era exida de la cambra, y m' estava jo encaparrat pensant ab ella y alegrantme de véurem

mès senyor de mí quant mès l' estimava. — Distret ab semblant reflecsió, no vaig adonarme al prompte de 'N Roch, que mòlt de puntetas de segur havia entrat y vingut fins al peus del llit, hònt En Vicens blexava ab un respir ronch, pausat, é intermitent. — Jo no haguera, es mòlt probable, sentit encara En Roch, si no fòs estada una mica de tòs que l' entelat respir del malalt degué produhirli.

— Còm estás, Vicens? — digué veyentnos ja que haviam notat sa entrada.

— Bé, Pere, bé; — respongué mòn pare ab dolcesa; — ja ho saps de sempre.

— ¡Qué Pere ni qué... Pere! — esclamá En Roch. — ¿Per ventura ningú mès qu' En Pere hi ha en esta casa pera tú?

— Ah! ets tú, oncle Roch?

— Sí, jo só, que vinch á veure y saber qué tal te trobas avuy.

— En Pere t' ho dirá; — respongué mòn pare — lo senyor metje m' ha ordenat que no enrahonás gayre.

— Mira, ab axó que acabas de dir del senyor metje ja 'm podias haver respost.

Jo llavors alsantme vaig indicar á n' En Roch que no continuás, y me l' emportí fòra de la cambra, á la exida de nostre pis y allí:

— Está mès mal de lo que pensau; — vaig dirli. Lo senyor metje l' ha trobat carregadíssim de pit.

— Lo metje... lo metje... — barbotegá ell; — es jove y de la xiuxeya. Ab axó no cal ferne gayre cabal. Aquexos metjes jovenots de vuy dia tòt ho veuhen del color negre tractantse dels vells. ¡Còm si fossen los vells sòls los qui 's moren!...

— Recordéuvos, Roch, que bé us curá á vos. Ab axó no deu esser tant tonto.

— Tonto, tonto!... podria dir alló de naps, naps....

— ¿Y vostra cura, donchs? — insistí jo.

— Si t' enserto t' endevino. Si m' hagués dexat sangrar còm ell volia, potser fòra ja á l' altre barri, per mès qu' En Ramon diga que m' haguera curat mès prestament. Te dich qu' es dels del dia y n' ni ha prou: dieta y mès dieta... y déxan morir de fam. Y sinó, no anem gayre lluny: ¿de qué va morir la mèva cosina, sinó de....

Dèu sap lo lluny que haguera anat la conversa, si no haguessem sentit trepitx, y vist que la Justa venia á dur la medicina al malalt, còm cada hora. Duya lo got en una ma, que sorollava damunt lo plat á cada passa, y 'l llum á l' altra.—En Roch y jo entrárem darrera sèu al quarto del malalt.

Còm de costúm, li serví jo la beguda, qu' ell begué á xarrups, mentre la noya estava apartada ab la ma devant la flama del llum, á fi de que la claror no ofengués los ulls d' En Vicens, y En Roch, arramblat á la paret, feya sortir un poch las ulleras de la capsa, y ab un ull darrera d' ellas, observava la cara d' aquell. Axó u observí, havent hagut de retirar la vista espantada de las desfetas fesomías de mòn pare. La mort s' hi dexava llegir ab cruel veritat, y encara que jo no 'n sapigués gayre de llegir, las grans desgracias se saben llegir aviat.

Prengué ell la beguda, còm he dit, ab ulls cluchs; després me mirá y mitx-rigué com de costúm.

Vaig acompanyar fins á fòra á la minyona y En Roch, y anava á dir á est:

—¿Qué tal? ¿Tè rahó ú nó 'l metje?—mès ell allargá lo bras, me tapá la boca, y se n' aná rondinant. ¡Tant era lo que li dolia haverse de desdir de res!

A despit de l' orde del metje, no poguí estarme de preguntar á n' En Vicens:

—¿Cóm vos sentiu, pare?

—Fill mèu... bé: no 'm fa mal l' ánima, y per tant no 'm sento dels mals del cos.

Pera darme tant cristiana resposta, estigué ben bé dos minuts; era tal lo sèu ofegament. Jo vaig callar.

L' endemá aná pitjorant sa malaltia, y l' endemá passat mès, fins á tres dias. Lo tercer... no pitjorá mès, segons vaig á contarvos.

La mitx diada era xafagosa, y jo dormia ó millor dormitejava á sòn costat. Entre que feya dos dias que jo no havia clucat ull, y 'l mal temps que des de la vigilia no havia cessat, me sentia rendit de son. Estava, donchs, bèn ensopit, quant vaig sentir una ma que 'm tustava. Vaig incorporarme, y no puch descríurevos la dolorosíssima impressió que 'm causá veure lo vell malalt entregirat, ab lo bras

allargat sobre mèu, que acababa de despertarme. Ab un salt m' axequí, dient:

—Pare, pare; ¿qué voléu? Abriguéuvos per l' amor del cel.

—Vull que m' escoltis, puix sento que 'm moriré mòlt prest. Dónam la ma.

Li doní, y ell continuá:

—¿Te recordarás de mí, Pere?

—¿Còm podeu ferme semblant pregunta?—responguí jo, besantli sas mans ab deliri y concentrant alé en la punta de sos dits frets.

—La paraula 'm va mancant. Res mès m' importa de la terra, sino encomanarte que apreciis á l' amo, tant còm te sia possible, y á l' Agneta... á l' Agneta forsa menys de lo que t' es possible.— Ara fèume venir lo senyor Sagristá, ó si no 'l trobau, qualsevol altre capellá.

No hi hagué necessitat d' anar á cercarlo, perque vaig topar ab ell, al baxar l' escala. Anava seguit de l' amo y de l' Agneta, muts tòts tres y abatut lo semblant.—La poca ó molta satisfacció que haguí jo d' espressar per la bona coincidencia de trobar lo sacerdot, fèu presumir segurament als tres que hi havia alguna millora. Aytal me preguntaren ab un moviment de cap: jo 'ls fiu ab lo mèu que no.

Anavam á ficarnos á la cambra, mès detinguí jo á l' amo y á l' Agneta, signant al sacerdot qu' ell era sòls lo qui devia entrarhi. Se palpá aquest la botxaca pera veure si duya lo indispensable pera la sagrada ecstremaunció y entrá.

L' Agneta, sòn pare Ramon y jo anarem á seure á l' exida ó galería, que tinch tant presenta, y des de la qual, mès que des de la de bax, s' ovirava la pintoresca planura.— Lo plouhinetx era mès fort, de modo que queya ja una ruxada. De tant en tant algun raig de lluna il-luminava l' especie de fumerola que fa l' aygua al caure. Desprès la pluja aná espessehintse, acompanyada d' algun llampéch. L' aygua del regueró del hort y la que queya ó brollava de l' era per avall, movía un brumit que, trist ja de sí per sa monotonía, era pera nostres cors, pèl mèu sobre tòt, tristíssim. He pensat mòltas vegadas, recordant aquells fatals moments, que 'l cor de l' home val mès de lo que sembla, puix reb consól de quant veu fora d' ell, empe-

nyantse en trobarhi lo matex estat qu' ell passa. No sè si 'm faig entendre prou bè, pero de segur que mès de quatre parells de desgraciats, compendrán per lo que dich lo que vull dir.

Sepulcral silenci guardavam tòts tres. L' Agneta , apoyats los peus en lo barrot de la cadira, ab aquell instint que tenim de mòurens quant estam apenats, aparentava entretenirse y distráurese fent y desfent plechs de sòn devantal. Sòn pare ho mirava tòt y no mirava res ab las inquietas ninas dels ulls. En quant á mí, los observava pensant lo bell, lo bellísim qu' es esser home de bè. — Desprès d' alguns moments d' ex estat, En Ramon s' alsá, aná á la brana del terrat ó exida, y estengué 'l bras pera saber l' aygua que plovía. Après disimuladament se passá la matexa ma molla pèl front. Recordo tòt axó ab la vaguetat que 'm permetía observarho l' angoxa.

—¿Quants anys tens, Pere? — me preguntá l' amo.

L' Agneta respirá ab plaher, com si 's trobás refeta de gran llassament, y jo responguí:

—Disset, amo Ramon.

—¡Disset! digué ell... los matexos, si fa no fa, que 'l bon Vicens tenia quant entrá á servir al pare que Dèu li perdó. M' vist náxer á mí, á l' Agneta, á la germana que se 'm morí á Santa Pau... á tòts. Ha vist morir á ma muller, á mòn primer fill... ¡Ay! ¿No sería pecat mortal, que, no fòs sinó per axò, li negás jo un entranyable afecte?

—Axís me sembla, nostr' amo.

—Y axís es. Ningú sap mès que aquell que ho passa lo mòlt que hom sent á favor d' aquells que han sigut testimonis de nostra naxensa y de la naxensa ó mort de las personas aymadas. Sembla còm si alguna cosa del cel los divinisás... ¡qué sé jo! sobre tòt quant no s' han mogut tantost may de nostre costat, apar que representan la dolsor benfactora que ha desamargat nostres sufriments, ha endolsit nostras alegransas y ha còm si diguessem santificat tòts los estats de nostra honrada posició social.

Dit axò, prenguentme per la má y duhentme á un cantó, prosseguí:

—Aquí tens á l' Agneta: á éll deu bèn segur la meytat del bon

cor que té. Ab l' eczemple de mòn geni sempre silenciós, desconfiat y poch tractable... (sí: m' ho conech;) y ab lo de l' oncle, rondinayre y tossut, s' haguera criada sens dupte ab mòlta ufana, pero ab poquíssim fruyt. Y ara... ara, Dèu n' hi dó, ¿no fa?

—Si; — responguí patint lo qu' Ell sap.

No bè acabava jo de pronunciar aquest *sí*, aparegué lo sacerdot, dientnos que entrassem, que 'l malalt nos demanava.

Entrarem.—L' aspecte de sòn rostro era mès abatut y ensemps mès reanimat. Los qui conservin la fé, compendrán que axó que dich no es il-lusió ni desitx, sino certesa.—Lo senyor Sagristá me indicá qu' En Vicens volía parlarme. M' atansí al capsal del llit, dient:

—Pare, aquí 'm teniu.

—L' ánima 'm fuig permoments, car fill;—me contestá ell, après d' una estoneta de mirarme.

Lo cor se 'm trencá y las llágrimas esbotzaren, regantme tòtas las galtas.

—No ploris, no ploris, fill mèu;—prosseguí En Vicens:— y si de cas plora d' enveja, puix sento á l' Angel de la Guarda que 'm diu á cau d' orella: «anémsen al cel!» Ja vinch, ángel meu; mès ans déxam que 'm despedesca de la joya mes aymada.—Pósam la ma damunt del cor y vesme ohint.

Cumplí ab sòn desitx; las llágrimas á despit mèu regavan lo llensol. Éll tenia los ulls aclucats y aná dient:

—Est cor que sents bategar l' has omplert enterament y sempre. ¡Ditxosos de tòs pares si visquessen y 't vegessen! Tú 'ls hi parlarias de mí y m' encomanarian á Dèu... ¡Ah! me n' oblidava: fès una bona festa al Moriscot de part mèva.

Los demès circunstants s' havian anat instintivament acostant. Lo sacerdot era al cantó del llit oposat al mèu, l' Agneta prop de mi, y l' amo als peus del malalt.—¿Quina ploma fòra capassa de donar la pus migrada idea de lo que jo sentí en aquells moments? Sòls podría la que fos estada capassa de descriure mòn trastorn la matinada en que 'm trobí orfe de pare y mare. Més nó, nó: l' estat aquell y 'l d' ara son tant sòls semblants en l' intensitat del dol, pero entre un y altre tothom veu l' inmensa diferencia. Pres un poch d' alé, prosseguí En Vicens:

—Adèu, amo Ramon; si... me 'n vaig al cel... còm ú espero, te pagaré ab prechs á Dèu Nostre Senyor tòtas las bondats que de tú 'n tinch rebudas. No t' oblidis de mon fill! —Adèu, Agneta; si 't dich que t' estimo, que per tú daria la mèva vida...

Aquí somrigué de sa darrera paraula y continuá: —¿Quina vida he de donar jo, si ja no sé com puch parlar?... En fi, adèu:... sias... bona minyona, y no pensis ab... adèu, adèu.

Acabada aquexa tendra despedida, obrí 'ls ulls y adonantse d' En Roch, qu' era entrat junt ab la Pauleta, la Justa y En Tiá:

—Oncle Roch;—parlá;—¿me dirías que nó, còm sóls dir á tothom que 't diu que sí, si 't deya que me 'n vaig al cel?

Lo pobre Roch, per tòta contesta, sanglotant y fentse malbé un pany del mocador del coll, abrassá estretament al mèu Pare.

—¡Si 'n tinch de gent que m' estima! —proseguí aquest;— massa, cert á fé... Res, res: ara 'm vé un' alenada de veu; déxam aprofitarla. Servey d' esta casa, trevallant lo pobre es rich; casa mèva, abrich de ma juventut y de ma vellesa, adèu, adèu siau tòts!!

Dits exos mots y algun altre de confús, agonejá cosa de mitja hora y morí com un infant, ab los llabis riallers. —Tòts nosaltres conteniam la forsa del respir.

Jo no sabia lo que 'm passava; tothom me semblava un mort exit de la fossa. —Al anar á exir, sentí l' amo qu' ab sòn bras tenia pres lo méu y 'm digué:

—Anem tòts dos.

Volia durme á fora: mès quant fòrem al pas de la porta, vejerem que la pluja queya fortament y no poguerem exir. Sortirem, dònchs, al terrat del primer pis y allí 'ns passejarem amont y avall muts per gran espay de temps. —La claror que passava per l' escletxa de la finestra del quarto hont era 'l difunt, formava una ratlla de llum damunt las humidas fullas del noguer. —Jo mirava ab ulls famejants aquella llum; ho reparà l' amo y doná l' orde oportuna pera evitarme aquell martiri, á que m' entregava jo á grat scient ab ferèstega dolsor. —Inútil es dirvos que no tastí res del sopar. Quant volguí pujar á dalt, aparentant distracció, pera veure l' estat del cos de mòn estimat pare, trobí la porta de l' escala tencada y barrada. Comprengui

l' intent, y debades fòu l' anarme á agenollar als peus d' En Ramon; sòls me contestá que ja 'm dirían ahont debia anar jo á dormir. En Roch callá y ab lo cap aplaudí lo determini ó resolució de sòn nevot, lo que prova lo mòlt prudent que fóu.—Inútil encara crech dirvos que tampoch acluquí l' ull en tòta la nit, pensant ab mil estranyas cosas de ma infantesa en que jamay havia pensat.—Còm me fora impossible, donchs, contarvos mòs pensaments d' alashoras, vos ne diré un d' ara, y es que, parlant de la mort d' En Vicens, sento duas tristesas de fill: la primera no cal dirla, la segona es la que m' ocasiona veure com cada dia van desapareguent exos bells arbres de nostra terra catalana, naxentne en cambi d' altres que sòls de catalá 'n tenen lo nom.

XII.

A l' enterro del pastor hi fèren lo dol En Ramon y jo.—Vaig ohir l' ofici y las missas que se li resaren aquell jorn y altres agenollat sempre.—Ans de soterrat lo cadavre, volguí véurel per darrera vegada. Després de mòlt demanar, accediren á la vehemencia de mòs desitxs y obriren la caxa. Las moltas personas qu' en torn mèu estavan devian suspitar qu' esclataria jo en plors é imprecacions, y s' erraren completament. M' agenollí als peus de mòn difunt pare, qu' encara estich vegent mòlt esblanquehit, pero gens repugnant; y, besantli 'l front, que 'm semblá tenir certa ardentó (tanta era la de mòs llabis!) diguí, segons mès tart me contaren, estos ó semblants mots:

—Pregueu, vehins, pregueu pèl home mès de bé que heu may tingut!

Al indicar jo que podian tornar á tapar la caxa, las donas tiraren lo cap mòlt endevant pera veure bé 'l difunt, y jo prosseguí:

—Bé fèu, mullers y fillas, en patir racansas.

Després de verificat l' enterro, que consistí, còm de costum molt vella, en: ofici y missas á l' esglesia, dinar en la casa del difunt, despres del que, tencada la finestra del menjador á fi de que tothom se recullís sobre sí matex, féu una sentadíssima prédica lo Senyor Sagristá ponderant las virtuts del difunt (cual memoria amanyagá quiscú en lo fons de sòn cor) y, finalment, posadas las caritats en la safata del Roser que col-locá la pabordessa en lo bell mitx de la taula, y recullits los respectius pans de sis lliuras (1): — cada parent y bon amich se retirá á casa sèva ab lo cap bax y atristat, tossint y gemegant. —¡Al trobarnos sols, tòts quatre miravam per tòt sense cercar res.—En Roch aná á guaytarse al mirall y:

—Tinch tres anys mès dels qu' ell tenia!— digué;— y m' apar que 'l tristíssim pas que venim de presenciar no 'l contaré d' aquí á poch.

Jo haguera volgut passar á l' hora totas las malaltías d' aquest mòn, pera morirme prest, pero 'm mirava á l' Agneta y... la boyra escalfada pèl sol se fon de mica en mica. Tornava á estimar la vida, pensant:

—Per greu que sia mòn dol, á sòn costat lo passaria resignadament.

Me fèren mudar d' habitació y no 'm dexavan veure may una prenda de roba ni una penyora de cap mena de mòn segon pare, á fi de que m' anás aconhortant. L' Agneta se 'm mostrava més carinyosa que de costúm, lo qu' encara li agrahesch coralment. — En Roch també per sa part percurava semblarme bèn aymable, y jo 'm divertia y reya vullas no vullas observant sòs esforsos per' aytal lo-

(1) Aquestos pans s' anomenavan y anomenan encara *pans de recort*, que 's repartexen entre 'ls individuos de las familias representadas en lo funeral, als qui s' encarrega resar un parenostre per l' ánima del finat. — També en la matexa taula es costum cantar los prebceres assistents un *responso*, que dexa triar lo capellá orador.

grar, de lo que no s' enujava, ans eczajerava pus las cosas que conexia eccitarme la riallera. — No sé còm agrahir á Dèu la sort que tinguí en aquella casa, hont, pobr' orfe ab res mès que l' honradesa, queyan sobre mí constants mostras del mès indubitable afecte. — En fi se passaren jorns y mesadas axís, al cap dels quals En Ramon me cridá ab cert misteri á sòn estudiet (qu' era la sala d' un alcoba en que ningú hi solia dormir). Fòu axó poch ans d' anárnos' en al llit.

Me sembla que l' estich veyent assegut en sa grossa cadira de brassos ab grans claus grochs axamplada del cim; ab la taula devant mòlt elevada dels cayres plens de llibres y papers, sòn tinter rodó y las plomas exint inclinadas dels foradets d' aquest; l' arca al costat esquerra y arramblada á un pany de paret, la calaxera ab un santcristo y la clau al pany enganxada á cinch ó sis d' altras; la veig, sí, ab sa meytat superior formada de una post inclinada y l' inferior ab sos calaxos estrets de duas anellas cada hu. Estich mirant tòt axó y 'ls antichs quadros de la paret, il-luminat per la llumanera d' un sòl peu gros y rodó, qual llum fa projectar l' ombra de las cadiras y demés moblatge damunt del pis, y en la taula la dels pilots de llibres y pergamins; y presidint lo quadro la figura franca, respectable y respectuosa de l' amo, arrugant las cellas darrera las grossas ulleras y fullejant un plech de paper sobre del que se belluga á cada moviment de cap un pany de sòn mocador del coll.

Aprés d' haverlo saludat, me digué ab pausada veu:

— Prepárat á una bona nova.

No sé perque 'm passá pèl cap l' impossible de que l' Agneta.... En fi: prest allunyí semblant follía y ab veu serena y humil vaig respondre:

— Diguéu, amo Ramon.

— Lo tèu pare Vicens, qu' al cel sia... — digué trayentse las ulleras; — pero avans asséntat.

Cumplí ab sa indicació y ell prosseguí:

— Tòn pare Vicens ans de morir ordená sa darrera voluntat en testament, y dexá hereu de lo que possehia: est hereu no podia esser altre que tú.

— Pobre pare! ¿Quins merexements tinch jo pera que 's recor-

dás de mí? ¿Per ventura ab tòt mòn amor havia satisfeta la meytat de la mercé, la sola mercé que 'm fèu adoptantme còm á fill?

—Cert;—respongué l' amo ab calma;—cert qu' es mòlt difícil la compensanció d' aquell servey, no eczageras al dirho; més considera que 'ls favors ni la paga d' ells no deuhen adinerarse per lo que son en sí, mès per lo que representan. En aquest sentit crech, estich convensudíssim de que la dexa d' En Vicens, encara que no es molta, es justament esmarsada.

—¡Mès la merexiau vos, amo Ramon!

—Tal volta sí; no t' ho nego: jo l' haguera merescuda, si m' hagués estada necesaria còm t' ho es á tú. Los temps sòn calamitosos com veus. Si no estém á l' any 1638 en que 'ls francesos cremaren la vila, ni en l' any 1640 en que l' horrible pesta fèu esgarrifadors estragos, no se n' hi manca mòlt: tothom pressent malauransa, y es precis estar previngut. Deu doblas de quatre per un cantó, ni vuyt, que de la venta del remat y altras frioleras pots trauren bén bé, no 't farán cap nosa á la botxaca.

—De las ovellas parlau?

—Sí: eran de fet d' En Vicens, y còm penso que havent aprés de lletra y tinguent eccel-lents disposicions pera tòt, no deurás voler seguir engegant, te proposo lo que t' he dit.

—Sí:—responguí llagrimejant—altra ocupació mès digna espero pèl jorn en que abandoni exa casa.

—Encara no: tòt just tèns divúit anys y has d' acabar de ferte; mès tart, còm tampoch tindrias objecte aquí, jo m' encarrego de tòn benestar. ¿No 't doldrá pas l' anar lluny?

—Al contrari, amo mèu: cóm mès lluny millor. Lo jorn en que conegui En Vicens me preguntá si 'm plauria esser pastor y li responguí que mentre fos viure qualsevulla cosa faria. Ara us repetesch lo matex, puix no cal afegirvos, còm ho afegí llavors, nin encara, lo mot de *honradament.*

Desprès d' esta conversa y algun silenci:

—Escoltá!—me digué l' amo, y 'm llegí per enter lo testament de mòn pare otorgat en deguda forma devant lo Discret Milaner l' any 1796 y quals disposicions se resumiren á lo següent:

Desprès del nombrament d' hereu y del de tutor (no cal dir noms) dexava la cantitat de sis pessetas á la capella de Sant Vicens del Monestir; quatre d' almoyna als pobres que devia essérloshi dada al pas de la porta de l' esglesia, deu pessetas als difunts y no recordo quants sous á la confraria de Sant Esteve, á la qu' ell pertanyia, y quants d' altres á la creu d' argent y á Nostra Senyora dels Angels.—Ademés disposava —copiant en axó segons entenguí l' antich testament de un sèu avi—que, durant tres anys consecutius y per la diada de cap d' any, fos dita una missa á Nostra Senyora dels Archs de Santa Pau, aprés de la qual, y en senzilla professó fos passejada l' imatje de dita Verge per l' esglesia, acompanyada de las quatre antorxas.

Vos cito, y no crech pecar de impertinencia, exos detalls, perque demostran la devoció d' En Vicens, y la diferencia dels testaments d' alashoras ab los d' avuy dia.

Las disposicions y comandas testamentarias del pastor s' anaren cumplint ab la major escrupulositat: jo vaig presenciarlas ab lo mès sant respecte, pensant:

—Ell te mira des del cel y 't somríu á cada bona obra tèva.

Y exa pensa m' impulsava a viure y á patir ab resignació un amor cada dia mès gran y mès impossible.

Per duas ó tres vegadas m' havia sentit tentat en las moltas nits en que ajudava á passar comptes y fer apuntacions á l' amo, á dirli que me 'n volia anar de totas maneras: obria la boca... insinuava un mot... me 'n desdia, y 'm veya precisat á mudar repentinament l' ayre ú objecte de mas paraulas. Axís, per eczemple, deya un jorn:

—Amo Ramon?

—Qué vols, Pere?

—Me permeteréu que d' aquí á très ó quatre dias....

—Qué?

—Res: anar á mercat á Besalú.

Altras vegadas, las mès, no exia encara tant ayrós en lo cambi ó correcció de mòs intents.

En Roch, que tenia bonas entranyas, á despit de sas ideas ráncias, continuava distrayentme ab un zel, que may havia suspitat en

dás de mí? ¿Per ventura ab tòt mòn amor havia satisfeta la meytat de la mercé, la sola mercé que 'm fèu adoptantme còm á fill?

—Cert;—respongué l' amo ab calma;—cert qu' es mòlt difícil la compensanció d' aquell servey, no eczageras al dirho; més considera que 'ls favors ni la paga d' ells no deuhen adinerarse per lo que son en sí, mès per lo que representan. En aquest sentit crech, estich convensudíssim de que la dexa d' En Vicens, encara que no es molta, es justament esmarsada.

—¡Mès la merexiau vos, amo Ramon!

—Tal volta sí; no t' ho nego: jo l' haguera merescuda, si m' hagués estada necesaria còm t' ho es á tú. Los temps sòn calamitosos com veus. Si no estém á l' any 1638 en que 'ls francesos cremaren la vila, ni en l' any 1640 en que l' horrible pesta fèu esgarrifadors estragos, no se n' hi manca mòlt: tothom pressent malauransa, y es precis estar previngut. Deu doblas de quatre per un cantó, ni vuyt, que de la venta del remat y altras frioleras pots trauren bén bé, no 't farán cap nosa á la botxaca.

—De las ovellas parlau?

—Sí: eran de fet d' En Vicens, y còm penso que havent aprés de lletra y tinguent eccel-lents disposicions pera tòt, no deurás voler seguir engegant, te proposo lo que t' he dit.

—Sí:—responguí llagrimejant—altra ocupació mès digna espero pèl jorn en que abandoni exa casa.

—Encara no: tòt just tèns divúit anys y has d' acabar de ferte; mès tart, còm tampoch tindrias objecte aquí, jo m' encarrego de tòn benestar. ¿No 't doldrá pas l' anar lluny?

—Al contrari, amo mèu: cóm mès lluny millor. Lo jorn en que coneguí En Vicens me preguntá si 'm plauria esser pastor y li responguí que mentre fos viure qualsevulla cosa faria. Ara us repetesch lo matex, puix no cal afegirvos, còm ho afegí llavors, nin encara, lo mot de *honradament.*

Després d' esta conversa y algun silenci:

—Escoltá!—me digué l' amo, y 'm llegí per enter lo testament de mòn pare otorgat en deguda forma devant lo Discret Milaner l' any 1796 y quals disposicions se resumiren á lo següent:

Després del nombrament d' hereu y del de tutor (no cal dir noms) dexava la cantitat de sis pessetas á la capella de Sant Vicens del Monestir; quatre d' almoyna als pobres que devia essérloshi dada al pas de la porta de l' esglesia, deu pessetas als difunts y no recordo quants sous á la confraria de Sant Esteve, á la qu' ell pertanyia, y quants d' altres á la creu d' argent y á Nostra Senyora dels Angels.—Ademés disposava —copiant en axó segons entenguí l' antich testament de un sèu avi—que, durant tres anys consecutius y per la diada de cap d' any, fos dita una missa á Nostra Senyora dels Archs de Santa Pau, aprés de la qual, y en senzilla professó fos passejada l' imatje de dita Verge per l' esglesia, acompanyada de las quatre antorxas.

Vos cito, y no crech pecar de impertinencia, exos detalls, perque demostran la devoció d' En Vicens, y la diferencia dels testaments d' alashoras ab los d' avuy dia.

Las disposicions y comandas testamentarias del pastor s' anaren cumplint ab la major escrupulositat: jo vaig presenciarlas ab lo mès sant respecte, pensant:

—Ell te mira des del cel y 't somríu á cada bona obra tèva.

Y exa pensa m' impulsava a viure y á patir ab resignació un amor cada dia mès gran y mès impossible.

Per duas ó tres vegadas m' havia sentit tentat en las moltas nits en que ajudava á passar comptes y fer apuntacions á l' amo, á dirli que me 'n volia anar de totas maneras: obria la boca... insinuava un mot... me 'n desdia, y 'm veya precisat á mudar repentinament l' ayre ú objecte de mas paraulas. Axís, per eczemple, deya un jorn:

—Amo Ramon?

—Qué vols, Pere?

—Me permeteréu que d' aquí á très ó quatre dias....

—Qué?

—Res: anar á mercat á Besalú.

Altras vegadas, las mès, no exia encara tant ayrós en lo cambi ó correcció de mòs intents.

En Roch, que tenia bonas entranyas, á despit de sas ideas ráncias, continuava distrayentme ab un zel, que may havia suspitat en

vida d' En Vicens. — L' Agneta havia anat á passar una temporada á Olot per orde de sòn pare, que volia que s' instruhís cóm era convenient y propi á sa honesta posició.

— A casa — li digué — has aprés prou las feynas ordinarias; precís es que, ja que deus casarte ab home de nostre bras, aprengas lo que ha de dignificarte als ulls de tòn marit.

Desd' est jorn, y sobre tòt desde l' endemá en que la vegí com se n' anava, continguent lo plor, quan perdí de veure la barretina vermella d' En Tiá, que li feya de mosso de péu; — desd' aquest dia, repetesch, mòn amor, sens minvar gòta, se trastorná completament. De ardent, de foch qu' era, se convertí en glas; axís es que, si primer m' abrusava l' ardentor, després lo fret m' entumí horriblement. — Cercava, com es natural, objectes ó motius de distracció, pero tòts me produhian contrari resultat del que jo desitjava. Exint fora, á l' era, trobava 'l noguer; dintre casa veya la cadira de cuyro asseguda en la qual feya ella mitja, mentres deyam lo rosari; lluny de casa ovirava la Mare de Dèu del Mont, hont la fantasía hi era ab una volada.

Per ço es que sentia ab tant de gust las conversas d' En Roch. No las creya arreu; emperó 'l matex trevall de meditarlas, esbargía mès mòn cap y mòn cor, avivant ensemps la forsa de ma juventut envers la Pátria.

— Tú no saps — me feya 'l vell — tú no saps y precís es que 't conti lo que passa pèl mòn. — La França cansada de matar á sòs fills, continúa en l' intent de voler esterminar los de las altras bandas, mès afortunadament l' Alemanya li dona mòltas y mòlt bonas llissons: no vol transigir y fa bè; no vol cedir ni un pam de sòn territori ni de sa dignitat, y la França se rosega 'ls còlzos de despit. ¡Axís ne quedás sense!... Ara comenso á pensar que 'l mon no finirá encara. Diuhen que nosaltres ajudám als gavaigs... calumnia: nosaltres no 'ns hi hem unit pera defensar sas enmatzinadoras ideyas; nosaltres volem que la França còm l' Espanya sian gobernadas per reys d' una matexa sanch, car axís anirém millor.

Estas darreras paraulas las pronunciava ab una maliciosa rialleta, donantse copets á la panxa.

— Pero, Roch, — li insinuava jo — m' apar que no s' avé lo que diheu!

— ¿Perqué? — me feya ell, alsantse y tornant á asséures'.

— Perque diheu que nosaltres ajudám als gavaigs, y sia lo que 's vulla la causa, si ells se barallan contra l' Alemanya, també 'ns hi debem batre nosaltres! y si aquesta nació 'ls derrota á n' ells, ensemps...

— ¡Oh! ¡oh!... *Distingo.* Nosaltres ajudam als gavaigs nó contra l' Alemanya, mès contra l' Inglaterra.

— ¿No 'm diguereu dias passats que l' Inglaterra nos havia ajudat contra...

— ¿Sí, y qué?... Se conex que no tens esperiencia política còm jo. Si vinguesses á la vila á enrahonar á casa del metje nou, que no se sembla gota á n' aquell cap desgavellat que 'l diable sé n' es endut á Barcelona; si vinguesses, dich, en compte d' estarte per assí mut y cap-ficat, hi trobarias tantost sempre al notari Blay y al jutge de pau, qu' es un americá mès net de clatell de lo que mòlts se pensan, y t' instruirias. Necessari es que ja que t' has dexat de tenir compte ovellas, aprengas á conexer lo mon. Tú de segur que no fóras còm lo sastre, que hi clava la cullarada sense quant val ni quant costa, y 'n diu unas còm un cova; escoltarías, pensarías y de tant en quant podrías dir també lo tèu parer.

Després d' axó, que ho digué á l' esbalotada, quedá un moment pensant en quinas eran las observacions que jo li havia fetas. Jo conegui que no se 'n recòrdava y vaig dirli:

— M' estranya que afavorissem l' Inglaterra, essent axís qu' ella 'ns havia anat á l' aju...

— Just: y jo 't responch, pobre barba-mech. que no deus estranyarho gens; que una cosa es l' unió, l' aparent lliga de dos reyalmes pera comuns fins, y altra l' aborriment que 'ns causa la mala fé del poble que, mentre fa armas comunas ab lo que s' es unit ab ell, se porta ab la mès negra dolentería. ¿M' entens?

— Axís, axís: no gayre.

— Veurás, veurás: avuy jo estich poch ó mòlt espés del pis de dalt; — digué rascantse una de sas transparents orellas; — pero 'm sembla que ab pocas empentas hi entrarás.

— Digueu.

— Encara no fa tres mesos declararem la guerra á la Inglaterra *motu propio*, ço es, nó per instigació de França ni de cap altra potencia, còm pretenia aquell drotla del metje Monserdar. La Inglaterra havia ofesa nostra dignitat á Tolon, á Córcega y en lo tractat de 1794, fet ab los Estats-Units; ab la resposta dada per Milord Gravilla, Greuville ó dígali moro, á l' embaxador espanyol; y ab altres injúrias tant ó mès grossas y ofensivas á nostre nom, á nostra importancia y á nostre valiment; injúrias consignadas en la declaració de guerra firmada per la magestat de nostre Rey Carles IV.

— Y... ¿las teniu per bèn certas tòtas exas injurias? ¿Voleu dir que no fòren rahons de mal pagador? — pregunti á mitja veu.

— Còm se conex — responguè ell *á veu entera* — la mala influencia que sobre tú eczercí aquell malexit metje de satanás.

— Nó, nó: — responguí jo calmantlo — pero còm ans m' heu dit que no entenía ab política, pensava que certas mentidas.., ¿m' enteneu?

— ¡Axó es també un' altra máxima apresa del metje protestant!... En política, còm ab tòt, los reys diuhen tòts temps la veritat ó ja no fòran reys, perqué 'ls pobles los traurian.

— ¿Voleu dir que hi han hagut pobles que...

— Dexat' ho corre; déxat' ho corre.

XIII.

Algú 'm preguntará: — ¿En quinas feynas, donchs, dexat que hagueres l' ofici de rabadá y de pastor, t' ocupares? — ¿Còm afanyavas las caxaladas? — Semblant pregunta es justament feta á un home honrat, y passo á contestarla.

Ja us he dit que comensava á ajudar á l' amo Ramon, que m' anava ensenyant quebrats, retglas de tres y altres operacions matemáticas y cosas que no sabia, es clar, lo pobre Vicens. — Ademés

l' amo era mòlt aficionat á la lectura, mès còm tenia la vista bastant cansada, me feya llegir á mí y escoltava. Me recordo que desprès d' un capítol, per curt que fòs, me deya :

— Reposa, Pere, reposa.

Mès jo 'l burlava tòt sovint, no aturantme, còm se sol, desprès d' un capítol, sinó tirant avant, còm si no s' hagués acabada la materia del que acabava de llegir. Es veritat que, de las deu vegadas, axó no 'm resexia una, y encara está en cuarentena si en l' una hi tinguí tòt lo mèrit, ó si En Ramon perdonava y dissimulava ma honesta entremaliadura.

Ademés, era jo l' encarregat d' anar á presenciar las particions del grá dels massovers de prop; y treya d' apuros á las donas de casa en mòltas cosas de las arts de fustería, llaunería y fins de ferratería á las que 'm dedicava de la modesta manera que permitian un torn, una encluseta y altras pocas eynas.

En Roch solia també venir á ma *botiga* (situada á un recó de l' hort) y també traballotejava; pero he de confessar que en tòts sos projectes de fer un mosquer, una ratera y altras cosas, lo « llegir li feya perdre l' escriure » còm dirse sol. Pero s' hagués contentat ab ferho malament ray! Lo mal es que desprès s' empenyava en que li *pulís* lo que no havia fet, y axó francament m' enujava. Bè ho conexía prou ell, y á fi de ferme espassar l' enutx, agafava un soch qualsevol, s' hi feya un coxí de flochs, s' hi assentava y bestreya conversa de política.

Eram á l' any 1797, y havia arrivada á noticia nostra la nova de l' afront rebut de la França ab motiu del tractat de pau entre l' Alemanya y la República, quals preliminars debian firmarse á Leoben, si mal no recordo. Nosaltres que prou feynas teniam en *remullarnos la barba*, veyam *cremar la dels vehins*, seguint las instigacions de nostra soberana María Lluisa (que dupto fòs tant moguda còm axó dels sentiments de germandat envers lo Duch de Parma) nos enredarem ab los afers de l' Italia d' una manera la mès nécia, ja que tòts nostres afanys devian, exint bé, consistir en l' engrandiment de territori del senyor Duch, de qui 'ls espanyols no tenian l' honra de saber si era alt ó bax, prim ó groxut y, sobre tòt, sabi

ò ignorant. Lo Príncep de la Pau, príncep de la guerra còm sempre, desitjant ardentment lograr los fins de la esposa de sòn protector Carles, de sa bona amiga, no volgué avenirse ab certs pactes de cessions y cámbis que per alcansar y dur á bon fi lo sobre dit empenyo proposava lo Directori francés. — Cárles IV... vull dir, Godoy, guanyá per de prompte, puix massa acafarada estava la Fransa ab las victorias qu' En Napoleon (llavors encara General Bonaparte) havia guanyadas al arxiduch Cárles d' Austria. — Encoratjadas las tropas francesas, tal volta diu que hagueren entrat á Viena á foch y sang, quant fòu proposada pèl gobern de l' Austria la capitulació ab los francesos y aquets cediren, reprimint l' ardentor de la set, ab los bons pactes que se 'ls hi oferiren. — En la confecció, donchs, de tals pactes era que volgut havia intervenir nostre Godoy; (aquest *nostre* tal volta hi es de massa, perque cap altra nació deu haver tingut home semblant) pero hagué l' amich de María Lluisa de mossegarse la llengua y esquexarse 'l ret contra 'l que tant ha votat nostra pagesalla. — Nostres plenipotenciaris no fòren admesos y la causa d' axó se comprén, ó 's pot suspitar al manco, per nostra conducta. — Pero axó pla que ho vegé axis En Roch, qui mentre estava jo ribotant una llata per un rentador, compareix roig còm un pebre, moguéntseli las orellas ab una agitació que may li havia vista y dirigintme la paraula ab lo consabut — «¿No u saps pas?» agafa la llata que jo estava polint, me la llansa qui sap ahont y 'm diu:

— Hem sigut xasquejats de la manera mès infama, traydora y vil, per l' ergull gavaig: no 'ns han jaquit intervenir en l' aveniment... Voldría tenir En Bonaparte devant, que li enfonsava aquet enformador al pit. ¡Miserables; tres vegadas miserables!... Encara grans mercés que volguessem intervenirhi; á mans besadas nos ho havia d' agrahir l' escuma de la França!... En axó, en axó ha estat l' errada de nostre Rey. Es massa bòn home y sòn esperit conciliatiu... En fi, no 's pot esser massa bó: als massa bons los penjan.

Mès de un corretgirá bèn segur aquest «los penjan» per «los deshonran,» si es que no té un oncle Roch que 'l senti.

Altre dia, poch desprès d' aquell, deya En Roch badant mòlt sos espiretjants ulls:

—¡Oh França, França! ¡Reformadora de l' infern! sempre has estada aborrerta dels pobles.

—¿Perqué parlau axó, Roch?—li preguntí.

—¿No u saps?... Ditxós d' En Vicens qu' es mort y no presencía las ignominias ab que 'ns castiga 'l cel!—Joventut que has dexadas francas las portas de ta casa á la impietat, al luteranisme, que vols fer reviure 'ls dèus falsos, que vols esser l' autoritat contra l' autoritat, la sabiduría contra la sabiduría, la forsa contra la forsa; joventut, aquí tens la corona de tòs somnis, pósatela, pósatela y t' avergonyirás de veure la estravagant, la esgarrifadora cara que hi farás... ¡Mès nó, nó! Tú ja no vols coronas mès qu' en las testas de las acanyolidas damiselas que t' acaban d' escorre l' enteniment!

—¡Pero espliquéuvos, Roch! ¿qué passa?—preguntí jo tancant la finestra á fi de que no 's refredás l' enfurismat vell, qui s' havia llevada la barretina y prosseguí sens contestarme:

—No has perdonat al Rey, perque era Rey y representa de dret tòt lo poder de la terra; has vilipendiat y tornar á clavar en l' ignominiosa creu al ministre del Senyor... la noblesa, depósit de la gloria, santa institució respectada en tòts los pobles, ha sigut també tercera víctima... Riu, riu ab tas obras!!

—Jesús Dèu mèu! ¿quina nova s' es esdevinguda?... Assosseguéuvos; preneu seti y satisféume: ¿qué hi ha?

—¿Es dir qué no u saps, pobre bordegás? ¿dorms á la palla, mentre que....

—Qué?

—Mentre que 'ls gavaigs acaban de darnos lo cop de gracia?

—¿Han tornat á entrar?

—Pitjor. Si haguessen entrat nos estalbiariam lo treball d' haberlos de anar á escometre.

—Y donchs?

—No han entrat, no; pero han... han... ¿còm t' ho diré?.... Figúrat que han esquexat y llensat á un femer nostres penons.

—¿Còm s' entén?

—Los hi hem demanat aucsili contra l' Inglaterra, pera que 'ns fòs tornat Gibraltar, ignominiosament usurpat pèls inglesos y sense 'l

qual Espanya fa tres cosas de mirar en un mapa qualsevol, y... res; en compte de tenirse per mòlt ditxosos los gavaigs (als qui Dèu confonga mil voltas) de la paciencia ab que temps y temps hem tol-leradas llurs espedicions á Portugal, aliat de l' Inglaterra, sufrint los mil danys de sa desenfrenada soldadesca, ara que podian ab tant poca cosa mostrarnos sòn agrahiment.... Dèu te 'n dará, Espanya. La paraula agrahiment no la deu dur cap diccionari gavaig.... ¡Ira de Dèus! si 'ls espanyols no repetim l' entrada al mitx-jorn de França, renego de ma Pátria y 'm faig moro ú inglés, qu' es tot hu.

No m' haguera semblat mal lo primer projecte (nó lo segon, ey !) de l' avi Roch, que 'm fèu sentir una corradissa de sang gelada, pero havia ohit dir mòlts cops lo descalabrats que n' exirem en nostra tentativa d' assarronarlos l' any 1793.

— Axó no pot anar ni ab rodas de molí; — digué En Roch lo vespre següent mentre sopavam.

— ¡ Cá ha de poguer anar! — opiná l' amo Ramon, dexantme maravellat de que ell se ficás ab política. — Cada dia mès contribucions, y cada dia menys fruyts. L' Agneta m' escriu que per Olot están á punt de ferne una, y tindrán rahó.

— No 'm referesch á n' axó; — observá ab enutx En Roch — me las havia jo de l' Inglaterra!...

— Vos parlaréu de lo que vullau; — contestá l' amo — emperó de mí us sé dir, oncle, qu' estich fins aquí dalt (aquí signá 'ls cabells) de lo que passa á casa nostra. Es qüestió de patriotisme, de pur patriotisme.

Al dir tals mòts, la cara d' En Ramon se animava, se li axamplavan los ulls, lo nas y la boca, y recordo que, fent un moviment de bras, llensá un got per terra impensadament.

— Primer, — prosseguí inmutable, y mentre la Pauleta recullia 'ls trossos sèns badar boca — primer un empréstit de cent milions, després sexanta mès d' ampliació que ni sisquera tingueren la desvergonya de demanarlos al plegat, y en cambi de tòt axó qué fan?.... Recargan la sal, venen obras pias, obligan al pagament d' una meytat ó un ters al qui habita casas amobladas de sis, set y vuyt rals d' arrendament.

Callá l' amo, còm penadintse de sòn esclat d' indignació, peró poguent mès aquesta que sa sistemática prudencia, digué:

—¡No 's pot sufrir; no 's pot aguantar; aquesta es la terra de la iniquitat y del cinisme!

—Tòt axó ray!—observá En Roch, volentse donar ayres de diplomátich—lo dolent, si acás, encara no u has dit: han abolerta la paga de certs beneficis de las catedrals. Tòt lo altre es escusable pèls temps calamitosos, y al cap y á la fi 's paga ab diners, pero axó últim Dèu fassa que no u paguém ab l' infern.

—¿Y encara hi ha qui sia partidari del Príncep de la Pau? ¿d' aquell brétol?

Era necessari, cóm compendréu, qu' En Ramon estigués mòlt convensut de lo que deya pera espressarse del modo que ho fèu. Si jo no hagués estat, en lo que 'm permetian mòs pochs anys, arreladíssim en la creensa de que 'N Godoy era l' assot del poble espanyol, me n' haguera persuadit ab las paraulas de l' amo.

—Lo matex consell d' Estat n' está fins als cabells;—digué.

—Axó si qu' es cert;—opiná En Roch, animantse còm En Ramon—y la noblesa l' aborrex.

—D' axó si que se me 'n donaria bèn poch, perqué bé prou que 's veu la causa de semblant aborriment, que no es altra que la pera mí mòlt mesquina d' esser En Godoy exit del poble.

—L' aborrex també 'l clero;—afegí En Roch, reprimintse per no contestar á sòn nebot.

—Axó ja es un' altra cosa,—digué l' amo—perqué se funda l' antipatía en lo que fundarse deu, ço es, en lás costums tant pervertidas, còm públicas, que cubrexen de llot los esgrahons del trono, y que no impedexen que un home tant cínich còm En Godoy, s' enmulleri ab una comptesa cosina germana del monarca. ¡Home sens vergonya...

—¿Quí, 'l monarca?

—No, En Godoy, que fá tèmer per' Espanya las escenas de la Revolució francesa, y las fá ensemps desitjar.

Los llabis del honrat patrici eran blanchs còm la cera y tremolavan. No tingué mès gana de sopar, y aprés de beure, sens esmen-

tarho, l' últim glop de vi que li quedava al got, s' alsá de taula y se n' aná á l' exida.

Recordo que calamarsejava, y sòls se veya un tros de la lluna per entre dos boyras negrencas.—En Ramon recolzá 'ls brassos en la brana, y ab los ulls ficsos en lo ramatje dels arbres de l' hort que remorejavan ab las gotas de calamars y las fibladas del ventijol:

—¿Y Dèu permetrá —prosseguí— que 's perdin ab homes tant degradats las privilegiadas ánsias d' il-lustres patricis?... Oh, nó: 'l cor me diu lo que deya al metje Monserdar.

En Roch y jo nos haviam insensiblement atansat á l'amo; més axis que 'l primer ohí del llabis de sòn nebot lo nom del jove metje, fent un marcadíssim signe de disgust, mudá l' aire, forma, ó digauli lo que vullau, de sas ideas.—S' havia avingut en malparlar d' En Godoy, fent al reyal privat la justicia que 's merexía, pero, al sentir lo nòm del metje, no dich que l' elogiás, sino que disgustá tan á l' amo Ramon ab sòn cambi de paraula, que aquest al cap de pochs minuts lo dexá á la fresca. Empero éll, no poguent resistir l' intent de prosseguir la discusió, se 'n aná al estudi de sòn nebot, ahont no creguí prudent seguirlo, y me n' aní á conversar ab la Justa y la Pauleta.

Al cap d' alguns dias d' esta escena, y mentr' En Roch presa la xacolata, bevia l' acostumat got d' aygua pudosa, me digué:

—Ja ho tenia previst: lo que pensava ha succehit al peu de la lletra.

—¿Qué hi ha?—preguntí jo.

—Llástima que sols tingas divuyt anys, pera compendre tota la malura de lo que hi ha!

En Roch tragué sòn tabaco negre, ne trinxá un tros y tallá desprès un paper. Se consumía de ganas d' enrahonar, y còm no tenia ningú altre ab qui esbargirse:

—¡Los gavaigs nos han feta la que jo 'm temía!—esclamá.—Han invadidas las terras del parent de nostre soberá, lo Duch de Parma.—¡Ja no 'ns n' alsam pus!... ¿Perqué Dèu Nostre Senyor nos ha haguts de dar, per vehins, francesos en lloch d' alarbs?... Los alarbs no arrivan al grau de perversitat á que arrivan exos dimo-

nis de la terra que 's diuben republicans, que s' anomenan predicadors de las ideas bonas, de las ideas de Jesu-Crist, y fan armas contra sòn cap visible en la terra, contra 'l Sant Pare.

—¿Contra 'l Sant Pare volen fer la guerra?—preguntí jo horroritzat.

—Sí, Pere, sí: esgarrífat. Desde 'l moment en que 'l Rey de Reys ha adoptat un estat de defensa contra la propagació dels principis republicans, senyal es de que estos son contraris á la fé, á la moral y á las bonas costums ¿Y còm dirías que han obrat élls á vista de semblant estat defensiu?

Volía jo anar á dirhi la mèva, mès éll me 'n privá esclamant:

—Pitjor encara que ab lo Duch: no hu vullas endevinar ni sapiguer. Empero lo Sant Pare es fort còm l' Esglesia que representa, y no cedirá l' Avinyó, la Romanía, ni un brí de sos dominis.

En Roch s' enganyava en sòs pressentiments. Sens judicar á Pio VI, ja que sò tant poch sabi còm mòlt católich, dits estats, segons sap tothom, junt ab la Bolonia y la Ferrara, fòren dats ò cedits en cambi de la pau y treva entre Roma y França.

—¿Saps lo que ha escrit,—continuá En Roch posantse dret, y alsant l' esquena mès de lo que havia vist may— saps lo que ha escrit En Bonaparte á sòn germá?... ¡Ira del diable!... Ha de venir la fi del mòn, no hi ha mès. Li ha escritas las següents paraulas, segons m' ha dit l' americá: «Si 'l Papa mor, farás lo possible perqué no se 'n nombri d' altre é hi haja una revolució.»

Axó m' indigná mòlt alashoras, y moltíssim m' indigna encara. Per ço no 'm maravello de que pochs jorns aprés regás la sanch de republicans y soldats pontificis los carrers de Roma, é hi morís entre 'ls primers lo general Dupont.—Empero *En Bonaparte* comensava ja á esser En *Napoleon* y la dita lluyta ab sa trista conseqüencia causá una tremenda eccitació de la França contra 'l Papa, lo que mès tart produhí, segons es sabut, la deslleyal conducta del general francés enviat á Roma, de resultas del fet sobredit.

Ara dexém los successos de fora casa, pera veure lo que anava suscehintnos á Espanya en los anys 1798 y 1799.

XIV.

Eram á principis del 1800, y En Ramon, per negocis de familia, havia anat mòlt dematí á Girona, y á las deu era ja á casa, passejantse amont y avall de la sala. Jo sentía sòn acompassat trepitx, desde mòn modest lloch de trevall. Recordo que jo estava enbarnissant lo pomet de un dels barrots de l' arca de la sala. Quant estiguí llest, pují dalt á col·locarlo. L' amo 'm digué:

—Quant hajas posat axó te rentarás las mans y vindrás á mòn estudi. ¿Ho sents?

—Sí, senyor Ramon, sí.

Abandoná éll la sala, y jo romanguí damunt del escambell ab l' ensadet d' aygua-cuyt en una má hont mollí una barba de ploma. Després vaig posar lo pomet, vaig anar á dexar l' escambell á la cuyna d' hont l' havia tret, me posí devant l' arca pera veure si havia feta bè ma operació, y, satisfet de ma obra, me rentí las mans y entrí al estudi del amo.

Tenia est devant un plech de papers. Jo al primer cop d' ull vaig sospitar qu' era 'l testament del pare, que ell me guardava, y 'l front se m' arrugá instintivament. En Ramon somreya llegint lo que tenia devant, per lo cual vaig compendre lo infundat de ma sospita y diguí:

—¡Amo Ramon!

—¡Olá! —me fèu ell sorprés. —¿Ja estás llest?

—Sí, senyor.

Se tragué de devant dels ulls las ulleras, que dexá damunt la taula. Lo raig de llum, que entrava per la finestra, feya lluhir los dos vidres d' aquellas: encara 'ls estich veyent.

—Séu y pren la ploma; —m' indicá En Ramon.

Vaig cumplir, posantme en disposició d' escriure.

—Tè;—me digué després, mitx alsantse de sa cadira de brassos, y col-locantme devant lo manuscrit que llegía al acte en que entrí jo.

—Llegex la primera plana.

Jo llegí las seguents paraulas: «Llibre de tot lo notable que ha vist y pensat Ramon Hortaler.» —Després de haber dada lectura á est títol ó nom del manuscrit, quedí guaytant breus moments á En Ramon, que 'm digué al cap d' un moment:

—Vès girant fulls, fins que trobis «any 1799...

—Ja 'l tinch.

—Ara, —proseguí— ans de ferte comensar lo que vull que escrigas, escolta un conçell. Per mica que 't llega durant ta vida, escriu per tú sol, si no pots pèls demés, un llibre á semblansa d' aquest. A vista d' ell compendrás lo méu sistema d' escoltar mòlt y enrahonar poch de las cosas que s' esdevenen en nostra nació. Tòt lo que he cregut podia un jorn ferme profitosa l' esperiencia de la vida ho he consignat aquí, y crech que mòn trevall no será perdut per mòs nets, si es que Dèu se servex donar descendencia á l' Agneta..

Mès m' haguera estimat que m' haguessen plantofejat, que haver sentidas las darreras paraulas d' En Ramon.

—¿Qué tens?— me preguntá aquest, mirant ma turbació.

—No es res;—diguí jo—resquicias de las febras que vaig passar...

—Tant com l' Agneta estigué aquí: prou me 'n recordo.

Digué axò ab molta naturalitat, empero jo temí que no hagués descuberta ma passió; més si era axis, allunyá completament per alashoras mòn dupte, dient:

—No sè perqué li feres tant mala cara durant sa darrera estada: crech que may heu lligat bèn bé ab ma filla, y axó 'm dol; ella sembla que t' estima còm una germana, y tú ab prou feynas còm á una amiga. ¿Tèns que dirne quelcom?...

— Nó, nó.

—¿Ho dius de cor?... Ella es filla mèva, pero tú, si no m'ets fill del tòt, m' ho ets lo bastant pera que jo vulla ferte justicia, mès que 'l pes d' ella haja de sentirlo una filla.

— Vos repetesch que nó, senyor Ramon.

— Dexém donchs axó, y escriu á continuació del any 1799... pero ans llegexem las ratllas que precedexen per agafar bè 'l fil de la narració.

Incliná enrera sa cadira de brassos y apoyant lo front en la ma, me digué:

— Ala!.. bèn poch á poch; comensa.

Jo llegí:

« Any 1799. »

« ¿Sòm ó no sòm espanyols? ó mès ben dit ¿sòm ó no catalans?— ¿Es ó no cert que 'l monarca está cansat dels constants afronts ab que 'l desacredita y l' cobrex de fanch devant de la familia y de la nació lo pervers Príncep de la Pau? — Punts sòn aquestos que han quedat tácitament plantejats en l' any anterior, y alguns d' ells resolts. La bona administració del gran Jovellanos ha sigut enmatzinada ab sa persona (1); l' Inquisició no ha desaparegut, còm volia 'l bisbe de Osma, los mals de la hisenda sòn pitjors, y en mitx de aquest desfet de desventuras, s' alsa còm fantasma la horrible, repugnant figura d' En Godoy, rientse de las lleys divinas y humanas. — Ets tú, oh malestruga Espanya, la que no planyias forsas en ajuda de Lluis XVI? Ets tú, la que, duta del caballerisme d' antichs temps, no ploravas la mort de tòs fills defensadors d' un parent de tòn rey y senyor? Ets tú, la que avuy per avuy, enlluernada, cega ab l' ardiment d' un home exit del poble francés, te agenollas als peus de França, y li demanas almoyna dientli: «Lo fat me lliga á tú, y més que haja de fer via arrossegantme, mès que 'ls vestits se m' esparrequin, mès que la sang me ragi á doll, vull seguirte, vull imposar doctrinas que no crech, lleys que no merexen respecte, poder que no té l' herencia que l' espliqui?»

(1) L' historia imparcial referex esta tentativa.

Aquí acabava lo escrit. Inútil es dirvos que jo estava á las foscas de casi tòt sòn significat. En Ramon me digué ab dolorosa mitja rialla :

— Escriu á seguit d' axó. — Y m' aná dictant los següents mots:

« Nosaltres per nosaltres sòls ja no sabem fer res de bo. Còm los castellans s' han oblidat de que descendexen d' Anfós lo Sabi, y de nostras glorias catalanas no se 'n recordan per' invocarlas, y encara que sabessen llegirlas no podrian perqué no entenen lo catalá; — no saben llegislar; han hagut menester que 'l Directori republicá de la França establis nostra jurisprudencia, han volgut reglamentar nostre personal polítich y administratiu: D. Lluis de Urquijo no servia pera ministre; era poch agavatxat, y ¡oh energía incomprensible de nostre soberá! en axó no ha lograt la sèva 'l Directori francés.»

Dech dirvos que á moltas de las paraulas que acabo de escriure me hi fèu posar l' amo una ratlla sota. — Després seguí dictant:

«Semblant mercé no deu restar sense paga; fòra un negre, un negríssim crim d' ingratitut. ¡Conservar á D. Manel Urquijo!... ¿qui no 's desfá pera satisfer semblant abnegació, per mès que 's regonega impagable en la centéssima part de sòn cost? — Nò, nò: França es la amiga de nostres entranyas; França té munions inmensas de fills que van á civilisar l' Assia á canonadas: França té poder, té giny, té gloria. ¿Quí seria tant impolítich, tan neci, tan fret, que abandonás la séva amistat? — Diu que 's *coaligan* Russia, Inglaterra, Turquia, etc., y qué? La França nos honra jorn per jorn demanantnos mercés tant útils per' ella còm senzillas pera nosaltres, y primer es ella que lo restant d' Europa, que 'l mon plegat. — Sobre tòt, la França comensa á esser desgraciada, y en las desgracias es quant se judica de la bondat d' un amich. La derrotan per tòt arreu, per tòt arreu lo sentiment nacional s' axeca còm un lleó á qui atormentassen una colla de gossos... ¿qué hi fá? Tant de bò no li quedessen á França los dos gloriosos generals que li restan! Serian mès heròichs nostres sacrificis. Tant de bó la França moris, nosaltres sòls voldriam tenir la gloria de formar la comitiva del dol.»

Lo pobr' amo Ramon, al arribar aquí, se tirá endevant, y, posant abdos cólzos damunt la taula, dexá caure sòn cap abatut entre las

mans. Jo no m' atrevia á obrir boca. Li mirava brillar sa cabellera blanca la major part, y sentía ab un sant respecte tremolar la taula sòta dels colsos del noble, del digne catalá. — Passat cosa d' un quartet, torná á axecar la testa: sòn front era vermell còm un foch, de tant que l' havia comprimit entre las mans. Ab violenta calma me digué:

—¿Has reposat prou?

—Sí, amo mèu; —li responguí.

—Ara ja 't dictaré mès poch á poch, pero encara que ho fassa, tas tendras mans han de cansarse prest d' escriure. — Vés posant:

«¿La paga de nostre servilisme quina será? Diuhen que será posar al trono de França, que 's vá restablint, un monarca espanyol. Si 's poguessen escriure las riallas, jo n' escriuría una aquí, y baldament la llegissen tòts los homes honrats que veuhen sols en la pau la salvació del mòn. Suposém que lograssem la satisfacció de nostra vanitat; femnos suposició tant monstruosa, y al home mès faltat d' estudis, al mès senzill pagés se li ocorra dir: ¿còm ha de regir la casa agena, qui tant desgovernada té la propia?—Per tant càllaré las mòltas observacions que podria fer, puix á la monstruositat de semblant projecte deu afegirs' hi que, dat cas se pogués ensajar, las lluytas interiors de la França nos menarian Dèu sap ahònt. Ademés que no veyéu las paumas y llorers ab que retornan d' Egipte los republicans? A élls se dirigexen tòts los ulls de la França: un home es sòn capdill, home potent, al entorn del qual la noblesa s' acosta, esperant la renaxensa de llurs antichs títols; hi corra la clerergía, confiada en que Bonaparte reedificará temples; y s' hi ajusta 'l poble, ansiós de pau dins de França y de gloria fora d' élla. Sí: lo poble no acull, no es lo ressó dels crits de «Muyra 'l dictador... Muyra 'l tirá,» que dònan los deputats del cos dels *Cinch cents*. Lo poble mira fredament l' entrada de la noblesa d' En Bonaparte, que 's fica á cops de bayonetas dins la sala dels deputats, d' hont los trau ignominiosament. ¡Bonaparte es cònsul!... mentida. Bonaparte es rey de fet: Bonaparte es la França. Previsors hem sigut nosaltres convertintnos de fet en francesos. Bonaparte 'ns pagará esplendidament nostres serveys; confesso lo injust que sò estat al quexarme avans;

empero 'm sap greu haver d' embrutar lo paper esborrant. Escrich pera mí tòt sòl y quant ab lo temps llegesca mòn escrit passaré enlayre...»

Aquí la Justa nos avisá pera fer *deu horas*, dientnos que l' oncle Roch nos estava esperant.

—Dígali que hi anam tòt desseguit,—respongué l' amo.—La minyona 's retirá y l' amo 'm diguí:

—Acava d' escriure: «Passaré enlayre...

—Ja está posat.

—«Lo juhí que he format ab massa lleugeresa.»—Ara déxam consignar aquí quatre cosas que m' faltan. Axis ne passaré mès avía.

L' amo 'm prengué la ploma y aná escriguent ab marcada agitació. De tant en tant jo 'l contemplava y veya arrugárseli moltíssim las cellas, y sentía dirli mòts esgarriats còm aquestos:

—Inglaterra... Cádiz... Directori... Bonaparte... Tolon, Armadas... y altres que no recordo, quant entrá En Roch dient:

—¿Qué diable estau gratant per aquí?

En Ramon tencá y amagá disimuladament lo manuscrit, y ab lo dit me signá que guardás silenci. Jo li fiu un signe de inteligencia ab lo cap, y exirem del estudi, En Roch rondinant, còm de costum, En Ramon callat é imperturbable còm si res hagués fet y jo pensant:

—¡Quina diferencia tant gran entre oncle y nebot!

De allí endevant, vaig mirarme á est darrer ab ulls del major respecte, còm si m' hagués distingit mòlt, dexantme escriure lo qu' heu llegit. Y, bèn mirat, no dexava d' esser realment gran lo favor, atesa la confiansa que suposava y requeya en un xicot que no tenia fets encara dinou anys.

XV.

En tòt lo que vá d' historia de ma vida haureu comprés que mòn objecte no es seguir punt per punt los passos mès insignificants d' ella, sino mostrarvos lo que mès ne sobressurt. Axís s' esplica que haja passat en l' ayre una pila d' incidents, per mès que sian á mòn anyorament dolços còm una mel. Vull que ma historia calli tòt alló que, per bé que ho esplicás, no u esplicaria tant còm lo silenci.

Ja entenéu que 'm referesch á mòn amor.—¿Qué 'n trauria de dirvos que perdía moltas meytats de nits en fer castells d' il-lusions y las altres meytats en desfer los castells axecats per ma fantasía?... ¿Qué 'n faría de dirvos que pensava ab ma perduda ignocencia y que la plorava?... Res: axó que m' esdevenia á mí, s' esdevé á tòts los enamorats y de tòts mòs lectors qui no n' está ho haurá estat algun temps.—Per ço es que li diré sòls: pósat en mòn lloch; figúrat qu' aymas la que no pots alcansar ni en somnis; figúrat que l' objecte de tòs afanys, còm mès va cresquent en edat, menys suspita tòn amor, car tú mès precisat te veus cada dia pèl seny, pèl bòn sentit, á no donarli lloch á suspitar: continuament, còm més conexes ta impotencia, mès t' esforsas en ferte digne de la persona que 't dona 'l pá y l' abrigall, de sòn pare: ¿qué hagueras fet?... Lo que feya jo: demanar forsas al cel pera que 't guardás de caure y pendre mal; tencar ulls y boca ab pany y clau (si axís pot dirse) y cubrir tòn cor d' una capa de ferro.

Perqué precís es que us ho diga: fa ja mitx any que l' Agneta es tornada d' Olot y s' está á casa definidament; precís es que us diga

que hi ha un fadrí sorter mòlt rich de Santa Pau, que pensa ab élla; qu' ella no 'l troba lleig, ni aturat, ni vanitós, sino tòt lo contrari.— Ha vingut ja á casa mès d' una y de duas vegadas y, aprés d' haver enrahonat ab éll, En Ramon diu:

—Dèu fassa que 's conservi tant bon minyó còm ara, y l' Agneta no 's penadirá de dirli espós.

En Roch diu:

—No mès li mancaría venir unas quantas vegadas á casa 'l metje, donarse un bany de bona política y... fòra un minyó sens espina ni os.

L' Agneta diu... ¡oh! aquest es lo mal que no 'n diu res. Quant sent elogiar á sòn Pere Pau, baxa 'ls ulls, se torna vermella còm una grana, trau lo mocadoret de la botxaca y fa veure que s' axuga la boca á fi de dissimular sa riallera. En Roch li tusta l' esquena y— ¡Ah berganta!—li fá.

Ella s' arrenca á corre còm un aucell, tòt cantant.—Llavòrs En Ramon y sòn oncle entaulan conversa y jo 'ls sento que, tòt mirant al regadiu, á l' oliverar, á l' estenedor, á las masoberías, de ca l' Axut y de la Ca-nova parlan de milloras que 's podrán fer ab la llegítima d' En Pere Pau, y cada volta que sento 'l nom de Pere, me sap un greu d' alló mès dirm' ho jo.—Després penso:

—¡Bè podrías esser fill d' una casa bona!.. Pero no, nó: no hagueras tingut la dolsa mare, ni lo bon pare que tingueres; no hagueras conegut En Vicens, ni 't recordarías de l' Angel, de la Susagna, del soldat distingit;—y dexo anar la méva recordansa ab aquestas personas y m' aconhorto.

Axó no pot durar axís: necessari es fer un pensament y bèn fet. Pere, ¿qué 't proposas ab ta presencia en esta casa? ¿Cercar las ocasions en qué 'l maligne esperit puga fer de las suas? ¿tentar al cel?... Nó: ¡Dèu mèu! ¡esser honrat costa mès de lo que sembla! Pero més te costaría dur l' afront de la deshonra.—Demá dirás á l' amo ... nó: demá has d' anar á fira á Olot: demá passat... nó: demá passat éll será á Figueras; l' altre... tampoch: la Justa 's casa ab En Tiá (¡ditxosos d' ells!) y no es bona ocasió: dijous... En fí; espera vuit, quinze dias mès: veyam qué será.—Ja son passats setze

jorns:... aturémnos. Dexém corre per un moment mòn amor, y parlem d' un' altre cosa, ans d' arrivar á la fi.

¡Quin dia tan bell, quin cel tant blau! Mès ¿perqué lo rech de la fexa alta fá tant poca remor? ¿Perqué 'ls aucells tantost no acompanyan los cants dels que tenim á la cria de l' exida? ¿Perqué 'ls sembrats se perden y 'ls arbres no llevan?... Trayem lo cap á la finestra... ¡Quánta de gent pèls camins! ¡Qué son aquellas creus que 'ls noys de pagés portan al cim de l' espatlla? ¿Qué son aquellas banderas y penons plegats y enrotllats dins de llurs fundas? ¿Y aquells ganfanons vermells la major part, que 'l vent fa moure? ¿Ahont ván totas aquellas collas de gent endiumenjada, ab las antorxas apagadas, seguits dels capellans ab boneto y sobrepellís, vermell de las giras, los uns, y altres ab capa, y crossas de plata ó enplatajadas? ¿Qué significa aquella munió de donas ab caputxas blancas, y negras algunas, que duhen los rosaris á una má y un ciri ó una candela á l' altra?.. Totas ellas caminan consirosas, sens axecar l' ull de terra.

¿Voleu saber qué significa tòt axó? Espereuse un moment; vaig á mudarme, còm fan l' amo, En Roch, l' Agneta y la Paula.—Ara seguiunos cap á la vila, hont es entrada tòt' aquella gent qu' heu vista.

Vorajém lo rech per hont hi passa sòls un migrat rajoliu d' aygua; ferex nostras orellas un confós murmulletx de gent que 's ramena; arrivám á la plassa del Monestir... ¡Válgam Déu del cel! Dos aplechs inmensos de gent omplan la plassa; á un costat los *rodons*, á l' altre 'ls *cayruts*: mès afortunadament alguns d' un costat ja 's barrejan y confonen ab los de l' altre.—Entrem á l' esglesia... ¡ah! ¡Es tantost imposible! La porta está materialment embussada de gent; pero en ex instant entra 'l sagristá Ànton Jopich ab l' encenser á la ma, y, anant darrera sèu, (per més que alguna comare y algun *rodó* mormòlin de nostra imprudencia) lograrém endinzarnos fins á mitjan esglesia. Ja hi sòm.—S' está celebrant un ofici ab una majestat gran; tòts dotze monjos y tòts quinze beneficiats hi prenen part. Celebra l' Abat, lo senyor jurisdiccional de la vila, que pochs mesos ha fèu sa primera entrada, rebut dels ajuntaments ab may vista alegransa.—Permeteume que distrega un poch vostra devoció, fentvos

parar esment en l' esglesia: mireuse bè las rodonas arcadas, senzillas y dignas; contéu las capellas: quinze: mireuse l' altar major y digueume si heu vist cosa de mès bon gust en tòta vostra vida ab sòn cor de trenta sis cadiras que 'l rodeja. Y, al entrar: ¿vos haveu ben ficsat en la pila baptismal? Si no u haveu fet... empero la gent priva: á l' exir guaytéusela, y no us racará. ¿Y dels cláustres; no 'n sabeu res dels cláustres que no heu vist? ¿No heu sentit parlar de sas columnetas primas y ayrosas còm unas paumas, ab sòs archs iguals assentats damunt de flors de pedra ó capritxosos animals? ¿No us han contat res dels mòlts lletreros escrits en las pedras? Fòra una viva llástima, perque cosas se poden inmaginar bonicas, empero gayre mès que 'ls cláustres del monestir de S. Esteve me 'n dupto mòlt. — Mès dexem estarlos, y miremnos los retaulas d' alguns altars... aquell de ma dreta: lo tercer; ¡oh! si 'l podiau veure bè desd' assi hont nos trobám, hi passariau lo que resta de demati en contemplarlo. ¡Ohim, ohim l' ofici!... Acavan de pendre séti en lo cor, los reverents pares servitas, que han vingut esprés de llur convent... ¡Ab quina catxassa ressonan las veus dels capellans! ¡ab quina devota vista l' esglesiada seguex cada moviment de l' abat celebrant! ¡ab quin fervor se dòna cops al pit, al alsar lo Senyor de vidas y morts, consol de tòt mal!... No hi ha llabi que no 's moga, no hi ha front que 'l zel no arrugui! L' ayre embalsamat d' encens, y lo só de las campanas que produhexen en sòn gran conjunt la mès bella é imponent armonía, axecan l' anima al cel. — L' ofici s' acava; los quatre clergues ab capa, que se havian posat prop del celebrant, se n' entornan. Un remenament general té lloch, axís que sòn cantats los goigs de S. Martiriá... ¡Oh! si atansarnos poguessem á l' altar major!... Prou. En Ramon nos diu á n' En Roch y á mí que 'l seguim: l' Agneta roman ab una sèva amiga. — ¿Veyeu aquesta arqueta daurada, ricament trevallada ab figuras de sants y bisbes de relleu?... Dins hi ha col-locada la caxeta de fusta ab las reliquias de S. Martiriá. — L' amo y En Roch ván á cercar duas atxas á la sagristía y m' entregan un ciri. La profesó s' ordena. — Anemsen, anemsen á la plassa á véurela passar: jo no puch seguírvos' hi; jo haig d' anar á fer costat al company Faló de ca 'l masover, que també ha encés un

39

ciri igual al mèu. — La professó queda disposada: los ganfanons devant, després las creus, després las banderas, després á claps las imatjes de la Mare de Dèu dels Dolors, de la del Roser y altres que han dutas los respectius pobles; després antorxas, atxas, ciris, alguns capellans dirigint la professó y tòts los altres en duas rengleras còm l' altra gent, prop de las reliquias de S. Martiriá, que las duhen quatre frares. Los cants se barrejan d' una divinal manera ab los tochs sublims de las onze campanas. — Estich á milja professó: hem arrivat devant los escalons de la font de Sta. María dels Turers, y la gent que tinch devant mèu arríva fins als barris de dit nom, segons diu una vella que acava de passar. Prop mèu van alguns homes descalsos plorant ab silicis uns y altres ab dexoplinas. Si 'ls homes ploran ¿qué dehuen fer las donas que seguexen la imponent professò? — Passat lo carrer de Girona, y avans la plasseta de Ca la Vila, travessám la Plassa Major y 'ls Turers y sòm fora la població. — Nos aturam breus moments, y la professó seguex sa pausada marxa. Los centenars de ciris y atxas que ván devant y darrera mèu forman còm un llarch riu de llum estranya al barrejarse la claror artificial ab la del dia; riu que sembla que desenboca en lo matex estany. En una plassa de prop d' aquest s' improvisa una trona y, un cop aturada y aplegada la gent de la professò (que ve á formar un estany de personas al costat del gran estany d' aygua) l' Abat puja damunt aquella, y ab edificant fervor dirigex la paraula al gentiu. No se sent lo vol d' una mosca: los vells escoltan lo sermò ab lo cap bax; lo jovent mirant al predicador, que conta l' historia del sant, dient que vingué á Banyolas l' any 1290, y que de llavors ensá may més ha negada sa protecció, sa ajuda, sòn ardent amor als banyolins, car sempre aquets en llurs desficis han acudit á éll ab fé mès gran y digna. Després encarrega á tòts sòs oyents que 's fassan bon cárrech de l' acte qu' están practicant, y la sequedat que ab tant poch temps nos ha fet repetir esta ceremonia (diu) desaparexerá, y la pluja será tant mès forta y bona, quanta major sia la fé y la devoció. La unció de sas evangélicas fesomías resalta prodigament al esclamar axís, voltejat de creus plantadas á terra, d' imatges col-locadas damunt de taulas, y de banderas y ganfanons sostinguts de várias maneras. —

La gent guayta l' Estany, còm si fos la mar d' hont han d' alsarse las benfactoras nuvoladas. — Si al anar á éll á demanar, per intercesió de S. Martiriá, l' aygua pera las axutas terras sòls algú plorava, ara gemega tantost tothom enternit ab la prédica; y 'ls gemechs se confonen ab la remor dels arbres moguts pèl vent. ¡Oh! aquell vent es fresch... es vent de pluja: tothom barreja ab los plors las riallas de l' esperansa.

Acabat l' acte, la professó confusament s' organisá altra volta pèl retorn. Totas las testas que no són ajocadas per la vellor s' axecan y aguaytan de tant en tant lo cel. — Al arrivar á la Plassa Major, altre capellá dirigex per segon cop la divinal paraula á la gent de la Baronía y de fora d' ella, que alli 's troba, y per segona vegada es relijiosament escoltada la veu de la fé. — S' enllestex del tòt la ceremonia, y 'ls pagesos cuydan atropellarse en l' ansia de fer almoyna al sant. — Aprés cada hu se dispersa per sòn cantó, y l' esglesia no queda buyda fins á negra nit; las pabordessas y demés donas de Banyolas arretglan los altars pera celebrar diumenge vinent una alegra funció religiosa; ¡tant es lo seguras qu' están de que 'l gloriós Patró Mártir S. Martiriá haurá escoltat lo fervorosíssim prech de mil y mil honrats cors!!...

Nosaltres nos ne tornam á casa. Jo 'm netejo 'ls dits de las gotas de cera que m' hi han caygut, los pobres que trobam nos semblan tenir las caras joyosas...

Res hi ha (podeu dirho per tòt arreu y ab veu mòlt alta) res hi ha que fassa oblidar mès las penas del esperit que las prácticas cristianas. Si algú vos ho nega, donéu l' ecsemple de mí, que vaig estar un remat de jorns sentint mòlt poch, per no dir gota, la veu de mòn desesperat amor.

XVI.

Empero lo temps res perdona. Altra vegada lo cor me fibla ab fibladas cruels: altra vegada... torném á confessar. Lo senyor Sagristá, persona de reconeguda bondat y clar talent, confessor antich de mòn pare Vicens, me digué la tercera vegada que li descapdellí mòs sentiments que si quant tingués cumplerts vint anys encara durava ma insensata passió, si era irremeyable... hauria de pendre un determini formal, una irrevocabla resolució d' anármen de la casa hont fins llavors havia viscut.

— Fill mèu, — m' havia dit — provocar lo perill es estar ja en ell. Tú ets jove, honrat, diligent, viu... y en qualsevulla part pots guanyarte la vida: aquí 't guanyarias pèl cap mès baix la mort de l' ánima.

Axó m' havia dit feya mitx any. Ara 'm trobava en la quaresma de 1801 y 'n tenia fets vint: es dir que no era ja noy, sino home, si faltat de cabells blanchs (no del tòt, tòt: algun blanquejava traydorament) instruit ab alguna ensenyansa y sobre tót ab molta esperiencia. Per ço vaig acullir ab resignació lo consell del senyor Sagristá major de que definitavament me n' anás de casa dient entre mí:

— Quant t' ho aconsella ell no pot dexar de convenirte l' abandonar ta casa *payral.*

Certa tarde per tercera ó quarta volta l' amo Ramon acabava de dictarme un tros pera son *Diari.* No sé si recordaré bé tòt lo que deya, pero substancialment s' espressava aixís :

« ¿ Qué 'ns han portat las novas y repetidas humiliacions rebudas en los dos anys precedents ? ¿ Quina esperiencia hem treta del just encoratjament ab que la Gran Bretanya volgué castigarnos al Ferrol ? — He dit ja que haguerem de sufrir , vullas no vullas , l' embaxada que de sòn germá nos trameté 'N Bonaparte y que l' Inquisició fèu de las sèvas ab dos sabis bisbes. ¿ Perqué no hem sabut may tenir l' energía de l' Inglaterra , á qui no ha lograt junyir á sòs monstruosos projectes lo Cónsul , ó millor lo senyor feudal de la França ? — En compte d' aytal fer, hem guerrejat contra Portugal, sens altra rahó que la de nostre servilisme , y crech que contra 'l matex sòl apuntariam y descarregariam nostres canons , si 'l foll esperit d' En Bònaparte 'ns ho manava.

— Nostr' amo, — observí jo — me fèu posar algunas cosas que ja están consignadas en páginas anteriors !

— Ja ho sé , Pere , ja ho sé ; — me contestá éll ab un remenament de cellas que li era mòlt natural. — Y encara vull que n' escrigas algunas altras pera que 'ls que llegescan mòn manuscrit vejan que no fou precipitació la que me las fèu posar , y perqué necessari es que en èllas s' hi posi tòt l' esment posible , y ab ùn cop tal volta passarian desapercebudas. Si tingués tinta de sang , podria estalbiarme algunas repeticions. — Ves escriguent :

« Pera convéncerse de que 'l pobl' espanyol no es En Godoy ; pera estar certíssim de que l' Espanya no ha mirat jamay ab bons ulls l' amistat... mal dich ! no profanem tant dolsa paraula ! la fusió de nostre reyalme ab la França , basta recordar lo que ab algun deteniment sò esposat en l' any anterior , y es que las columnas de francesos que anaren entrant l' any passat foren rebudas sempre y per tòt arreu ab marcadíssimas mostras d' antipatía y repulsió. Sí : l' Espanya no es En Godoy ; no es *generalíssima de las forsas de mar y terra* , *perque no sap obrar ab energía* , còm lo Príncep de la Pau. Y mentre se perfecciona en cosas d' armas , que servexen pera malmenar , se descuyda de las eynas de trevall , que servexen pera produhir. Tòt ha de perdonarse á una persona enfebrada , tòt , fora lo que anau á saber y us toca de més prop. Fills de ma filla ; sou catalans y us convé llegir lo que dech dirvos , y merex punt y apart.

« S' ha tractat del renaxament, de l' aplicació de nostres furs y drets ignoblement robats á nostres avis pèl de nostre rey Borbó; hem tractat de mudarnos la jupa nova que no 'ns escau y tornarnos á posar la que se 'ns ajustava de la manera mès gentil y bella d' aquest mon. Tòt assó 'u hem passat á vista d' una eczigencia monstruosa que se 'ns es feta, còm es la de que organisém milicias qual empleo de segur no fora l' honra de nostre Principat. ¿ Y sabeu qué n' ha resultat del fet?... Hem haguda mester la *caritativa* intercessió d' En Godoy, valencians y catalans, á fi de que salvás los cap sque li fòs possible. — Est afront lo tinch per pitjor que la mort, y espero que vosaltres pensaréu còm jo, si es que no us moveu may de Catalunya, y en l' amor á las cosas de la terra y en lo sant aborriment á las estranyas que 'us afrontan alimentau vostres cors. Si axís es, còm u espero, penseu en vostr' avi, á qui Dèu no podia fer náxer en altra banda que Catalunya, haventli formada la naturalesa, la massa de las sangs, aytalment còm la hi formá. Mediteu las següents darreras paraulas ab que vull posar fi á est particular. Los anys no passarán debades pera la Patria dels Comtes-Reys, pera la terra d' En Fivaller, d' En Blancas y d' En Clarís: un poder central monstruós engolirá ab fam crexenta fins lo pus migrat fruyt de nostres fruyterars, fins lo mès menut estellicó de nostres boschs, si es que pot; y si una que altra veu inspirada en nostras gestas, si un que altre cor amarat de nostras passadas glorias, si un qu' altre esperit, en fi, encarnat ab la recordansa de nostra poderosa y sábia forsa antiga, esclatant d' ira, diu la veritat, los catalans... ¡oh dol inmens!... los catalans se 'l contemplarán tal volta ab rialla estúpida còm si escoltassen algun rondallayre que volgués jogar ab ells, parlántlos' hi de cosas impropias de la *despreocupació* d' un home fet. ¿ Qué 'n farém d' adelantar (si 's cumplex mòn pronóstich) en lo progrés material, si no podem fundar adelantament espiritual en res estable, no fundantlo en un arrelat catalanisme? — Fills mèus, no contribuhíu, nó, á l' obra del mès indigne desagrahiment; mès que hajau d' esser sòls, siau catalans de cor y sereu bons. Lo nom de catalá, l' estima á la mare-patria, anima totas las empresas, y dona bon acert en las mès difícils situacions de la vida. »

L' amo Ramon me digué *prou ;* posí sorra en lo escrit, mentr' éll exí á orejarse á la finestra del estudi. Se estigué en exa posició còm á cosa de deu minuts ; després endressá y tencá en lo calax especial lo manuscrit, y s' aparellava á sortir quant jo pensant; «may millor ocasió que ara » lo retinguí dient :

— Amo Ramon, voleu ferme mercé d' óurem quatre mots ?

— De bon grat ; pero ¿ perque 't llevas la barretina ?

— Perqué precís m' es parlarvos ab tòt lo respecte que...

— Bè bè : he dexat obert un pany de la finestra á fi de que s' esventás la cambra y podrias encadarnarte.

Axó parlant, éll matex, ab sas propias mans, va posarme la gorra.

— Ara digas.

— Amo Ramon... vos teniu una... en fi, vos teniu una filla y jo sò un miserable, un esquexat, un xicot indigne de totas las bondats ab que m' heu distingit !...

Guardárem un moment de silenci, y En Ramon digué ab ayre tristat :

— ¡Pobre Pere !... ¿ l' has estimada , donchs, molt ?

— Perdó ! — responguí jo, tirantme á sos peus.

Ell m' alsá, dient, ab forsada broma :

— Avans t' he dit que 't posasses la barretina, perqué 't podias refredar; ara 't dich que t' axequis perqué la roba va cara, y no merex cap càstich d' una cosa ignocenta.

— Ignocenta dieu ? ¿ Per ignocenta teniu una passió que...

— No es estada passió, puix no t' ha dominat : ha sigut sols un afecte tan desinteressat, còm impossible de satisfer.

— ¿ Y vos sabiau ja...

— Ho havia presumit fa un quant temps, y en prova d' axó...

Despenjá un plech de papers de l' arca, lligats ab una cinta groga, y 'n tragué una carta que 'm doná á llegir. Deya axís mot per mot :

« Manresa 24 Janer de 1800. — Estimat amich Ramon : no estranyis haja trigat tant en contestar ta apreciada del 4 del passat Desembre, perque m' han nombrat arcalde, y semblant càrrech en la situació present es doblement amohinós que avans. — Contestante ,

dech dirte qu' encara que sian insinuacions mès qu' altra cosa lo que 'm fas, he compresa perfectament ta difícil situació, dat cas que tòs pressentiments respecte de l' amor d' En Pere sian certs. — Encara que l' estat de mòs bens no es massa satisfactori, si un jorn tòn dupte 's convertís en certitut, m' encarregaré de posarme á casa 'l dit minyó, esperant, còm esperas tú, no haurá d' afrontarse al menjar lo pa de nostra taula, creguent que li dono d' almoyna: d' una manera ó altra se l' afanyará. Quant altre no, ja que 'm dius sap llegir tan bè, llegirá ó esplicará lo que llegesca á ma esposa que 's dóna, còm no ignoras, eccessivament aficionada á saber. — Per tant y ab *tres* patonets (que l' amor hi es) á la tèva Agneta, que m' anyoro mòlt de no tenir á la falda, mana y disposa de ton ver amich y S. — FELIU RIBA.»

Quant haguí finida la lectura:

— Tú matex! — me digué l' amo. — Si creus arrivada l' hora d' aprofitar esta carta,... digasho.

— Crech arrivada l' hora d' anarmen de casa vostra; — responguí — crech arrivada l' hora de no veure mès, fora pera despedírmen, á l' Agneta. En quant á la carta, si judicau que lo escrit en ella es...

— Es cert, certíssim, sí; En Feliu Riba m' ha dita la veritat desde qu' estudiarem plegats á Cervera fins ara.

— Donchs... amo Ramon, demá...

— No; demá anirás á algun' altra banda.

— Perdonéu: tenia pensat anar á despedirme del poble hont vaig náxer: des d' alashoras que ma bona sort y ma debilitat no m' hi han dexat tornar!

— Precisament es aquesta la banda hont te volia fer anar.

— Grans mercés.

Altr' estoneta d' embarassós silenci seguí á mas darreras paraulas. En Ramon, trencantlo, 'm digué:

— D' aquí á uns quants anys podrás, si vols, tornar á fer propia casa d' aquesta; hont si pera tú hi viu sempre la persona d' En Vicens, no hi habita menys pera mí.

L' endemá vaig llevarme d' hora, y me n' aní á donar l' *adeu* á

mòn poble. — Lo pobre Moriscot, que havia sobreviscut á son amo, va seguirm' hi. — Recordava jo perfectament los llochs per hont havia passat des d' aquell en que 'm trobá mòn defunt pare adoptiu, y pèls matexos, á costa de molta marrada, torní á passar. — Las matas dels márges no eran las matexas, empero eran las matexas las oliveras, pins y demés arbres, encara que mès fets uns y mès vells altres. Lo Moriscot anava devant mèu ronquejant, ab lo cap blanquinós jup y las orellas molt caygudas. De tant en tant se girava, còm si tingués rampells, y, aturantse, 'm guaytava ab ulls estranys, còm si realment conegués ma desesperada situació y l' objecte de ma caminada. Jo no he cregut may ab certas eczageracions que 's contan de las bestias, per lo que 'm deya En Vicens de que « las bestias sempre son bestias » ; mès al arrivar al lloch hont cabalment l' ovella 'm despertá, al veure l' estranya manera ab que 'l Riscot s' allargá per terra y, estirant las camas endevant, aná arrossegantse còm una tortuga fins á mí, confesso que sentí tant enterniment còm basarda y esglay. Vaig agenollarm' en aquell lloch, mentre 'l Moriscot anava rastrejant y nyingolant, y resí ab la fruició mès fonda y ensemps mès tendra.

Seguí endevant á ma dreta, y al cap d' un quart passí per vora Mata, qu' es un poblet format d' un petit carrer de casas miserables d' un sol pis, y mès tart, al cap d' una hora, per Cornellá, poble mòlt alegre ab sòn campanar blanch, ayrós y acavat en punxa. Era ja á un quartet de Sors, y mentre m' hi anava acostant no puch esplicar lo que sentia. Escoltava 'ls cants dels aucells, y 'm semblavan tenir veus estranyas, y may ohidas; mirava la gent trevallant, y en aquell instant parexíam que 'm guaytavan de regull. Ne trobava d' altra pèl camí y 'l « bon dia que Dèu nos dó á tòts » ab que 'm saludavan, me semblava en uns qu' era dit ab tò de burla, y en altres ab un ayre d' eczagerada compassió. Los cans me lladravan al passar, jo 'm girava á veure si 'l Moriscot me seguia, y efectivament lo veya passant pèl cim del marge, y còm preguntantme si devia contestar als udols dels gossos de las respectivas masías.

Per fí, un glassament de sang, mès que la vista, me descubrí 'l campanar; un fort glatit del cor lo lloch en que despedit m' havia del

soldat, y un pantejar fortíssim lo pont, la plassa, 'l cementiri ab sòs xiprés, lo poble enter. No veya á ningú y 'm semblava veure á tothom; me sentía còm embriach, y vaig asséurem. Temia l' inmensa ventura que m' havia de proporcionar reveure ma casa y las dels vehins, sobre tòt la de la mare Susagna.—Lo Moriscot se carragolá á mòn costat y estava ab los ulls cluchs, que obria á raps, y 'm mirava: jo li passava la ma per sobre á dret y á través, còm si no sapiguès en qué ocuparme.

Al cap d' una estona de somniar despert, vaig alsarme decidit y entrí á la població. Un home alt ab perruca, barret de tres pichs y cara honrada y carinyosa, fòu la primera persona que vejí. Aclucá mòlt los ulls que ficsá en mí y digué:

—Aquet xicot, jo 'l conech.

Las sangs se 'm regiraren, mès reportantme, diguí ab tòt l' agrado posible:

—Y jo á vosté, senyor Rius.

Efectivament éll era, y, deprés d' una manifesta conmoció, digué turbat, abrassantme:

—Si has crescut tant en bondat còm en cos y corpulencia, tòt es mòlt satisfactori pera mí, y tòt compensa l' haver estat jo causa de que tòn pare...

—Mòn pare—responguí ab energía—morí de la millor mort de que 's pot morir, Senyor Rius; y baldament fòs estat vosté no la causa ignocenta, mès la intencionada de lo que acaba de retráurem.

Me dirigí alguns mots pus que no recordo, y acabant ab los de:

—Porto pressa; perdona que no m' entretinga; adéu:—muntá en la cabalgadura que li anava menant lo mosso y desaparegué plassa avall y deprés pèl pont. Arriví devant la porta de *casa*, qu' estava oberta de bat á bat, sens que la vetllás ningú mès que S. Antoni.

—Ave María Puríssima!—diguí, y ningú 'm respongué. Torní á pronunciar la sagrada salutació, y res. Per tercera volta comensat havia ja l' Ave María... pero ans de que finalisás, una dona passá pèl carrer y 'm digué:

—Minyó, haurás d' entrar dins ó sino...

Vaig girarme y... ¿quí era la que 'm parlava? Sóls vos diré que

al véurem, me conegué tòt desseguit y se 'm tombá d' espatllas. ¿Reconexeu en ella á la mare de l' Angel, encara que tinga ja 'ls cabells completament de fals argent, y la cara mès de color de fang que lo que li tenia deu anys enrera? Donchs es ella matexa: la matexa dona ab los matexos pecats, mès enardits ab l' abandono á que la entregá sòn Angel, al anársen á sentar plassa.

Creguent á la pobra dona, á qui ja que llavors no, dóno ara las mès sanceras gracias, entrí casa endins de la que algun temps fòu mèva. Un ratinyol ó altre animalet s' arrencá á corre á món pas. Poch á poquet, y detinguentme en cada pedra, arribí al menjador. Una vella seca y cara-llarga, ab un ret, quals penjarellas en altre temps de vellut negre li venian devant dels ulls; que tenia 'l rostro tant arrugat, còm llis lo gipó en que 's ficava lo petit mocador del coll, estava dant cullaradetas de sopa á un infant de gran retiransa ab élla.

—Dèu vos guart de mal, jova; —li diguí jo.

L' anciana continuá impasible en sa operació, empero la criatura li feu al cap d' un segó, estirantli un dels fils de las orellas que duya en comte d' arrecadas:

—¡Avia *Fidomena*, ávia *Fidomena*, un home !...

—¡Condepnat! — digué ella, bentantli una clatellada, y jaquintlo anar, junt ab lo plat de sopas y la cullera. —Jo m' atansí á cullir aquest, que afortunadament y per esser d' estos fondos y groxuts no 's trencá, y 'l col-loquí damunt d' una llexa de pedra en que hi havia un canti. La vella naturalment repará en mí y fèu un xisclet dant un pas enrera, còm si tractás de guardar una boniquesa que no tenia ni debia haver tinguda may.

—¡No us espanteu! —li fiu jo cridant, perque la pobra dona era sorda còm una parola. —Res ha de témer la vostre honestidat ni 'ls vostres bens. Aquí teniu axó (li entreguí un parell de pessetas) y responeume. ¿Vos deveu esser mare ó tia dels actuals masobers, no fa?

—Sí, minyó, sí; — respongué la dona fent drignar las moneda y mirantme estupefácta.

—¿Y... desde quant estau en esta casa?

—Desde que se n' aná l' altre masober.

— ¿Quin altre?

La vella anava de segur á contestarme ab un ronch, pero acusantli la ma mas duas pessetas digué esforsantse á sonriure:

— ¿Quin ha de ser sino En Rafel que li deyan *el de dins?*

Se referia á mòn pare segons veyeu, y jo seguí preguntant:

— ¿Axó significa que fa ja prop de deu anys que habitau aquí?

— Just en punt; axó matex, sí; just.

Per esta darrera contesta compendréu que la dessús dita acusaciò monetaria tenia la veu més forta que avans.

— ¿Y voleu ferme mercè d' ensenyarme 'l pis de dalt?

— ¡Prou! — me respongué, anantse á carregar l' infant á coll; mès aquest estava folgant y entretenintse ab lo Moriscot y no volgué mòures.

— ¿No 'l mossegará pas est gos? — me preguntá la vella.

— No hajau pòr; — responguí — es bon xicot.

— Còm té 'l morro tant xafat, y diuhen que 'ls que li tenen...

— Sí, cert; pero aquest es una eccepció. Enllestim, si us plau, enllestím.

Pujárem dalt, á lo que á falla d' altre nòm ne direm *sala.* Las pots cruxian á mòn pas poch menys de lo que cruxiren altre temps sòta las plantas d' aquell misteriós home, de qui no 'n sapiguí may mès res. Lo llit de mós pares ja no hi era; l' amo l' havia regalat á una dona pobra del poble, fillola sèva, segons me digué la vella; no obstant, torní á agenollarme y resar. En aquell instant cabalment las duas campanas del poble tocavan á morts, y axó 'm vingué perfectament, car la vella cregué sens dupte que pregava jo pèl recient difunt, y dient:

— ¡Dèu lo tinga á la sua santa gloria! — s' agenollá còm jo, y no 'm fèu cap pregunta, qual resposta m' haguera estada sumament enujosa.

A la dreta de la *sala* vegí lo graner tal còm estava en aquell temps, pero còm en aquell temps no penjavan del sostre dos bonichs quarterets de cansalada, sino un de migrat y tristament groch.

Finalment entrí á mòn aposento d' infantesa, no fent cas de la vella que 'm deya:

—¡Aquí no: está còm un corral; tòt está á la futroya! ¿Que 'n farás?

Estigués còm vulgués, primer es lo cor que 'ls miraments á una pobra dona zelosa de sòn bon nom; y jo quedí mirantme ma antiga cambra per espay de mès d' un quart, que 'm passá volant. La vella estava còm espasmada de mòn silenci, pero ab aquell sant instint de respecte que dòna l' edat fins als ancians mès poch ancians, respectá mòn reculliment. Ademès que, si val dir la veritat, jo no li deguí respondre massa satisfactoriament á una pregunta que va dirigirme, no recordo sobre qué, y ella degué calcular:

—Si es boig, Dèu nos en dó de boigs *espléndits* còm aquest.

Axó es lo que ara calculo.—Devallarem per la matexa y única escala de fusta. Jo m' havia d' agafar mòlt ab la brana pera no caure.—Al arrivar á bax, trobarem al bordagasset engrescat ab lo ca, que li llepava las mans.

—¿Anem, Moriscot?—diguí á est.

Lo nòyet me guaytá fit á fit, se li contragué y arrugá la cara y arrencá un plor, veyent que 'l gos l' abandonava.—La vella digué:

—Mosségal... ¿còm se diu? ¡Ah! Moriscot: ¡abórdal, Moriscot si fa rabecarías!—y 'l nin, oblidant soptadament los bons instints del ca, se posá á gemegar mès fort que avans de l' amenassa, tement que aquell cumplís l' orde de la Filomena.

Jo diguí, dirigintme á n' aquesta:

—¡Pobre infant! ¡Axó prova que té bon cor, que té racansa!—Teniu: compreuli quelcom que li fassa plaher, á fi de que s' aconhorti, y á mès—ara que me 'n adono—preneu exos sous mès, si 'm prometeu no trencar aquell test.

Me referia jo al que hi havia á un cantó de darrera 'ls vidres de la finestra, y en que ma bona mare hi criava un bonich violer.

La vella 'm prometé cumplir, arrepleglant la tercera y última almoyna.

Vaig sortir al carrer y me n' aní de dret á casa la Susagna; mès ¡oh dessort cruel! era anada á Girona ab sòn marit, y haguí d' entornármen á casa, havent sòls pogut encarregar tants de recados per' ella á sa neboda, que fòu la que 'm rebé y me n' encomená també moltíssims pera l' Agneta.

—¿Quin altre?

La vella anava de segur á contestarme ab un ronch, pero acusantli la ma mas duas pessetas digué esforsantse á sonriure:

—¿Quin ha de ser sino En Rafel que li deyan *el de dins?*

Se referia á mòn pare segons veyeu, y jo seguí preguntant:

—¿Axó significa que fa ja prop de deu anys que habitau aquí?

—Just en punt; axó matex, sí; just.

Per esta darrera contesta compendréu que la dessús dita acusaciò monetaria tenia la veu més forta que avans.

—¿Y voleu ferme mercè d' ensenyarme 'l pis de dalt?

—¡Prou!—me respongué, anantse á carregar l' infant á coll; mès aquest estava folgant y entretenintse ab lo Moriscot y no volgué mòures.

—¿No 'l mossegará pas est gos?— me preguntá la vella.

—No hajau pòr;—respongui—es bon xicot.

—Còm té 'l morro tant xafat, y diuhen que 'ls que li tenen...

—Sí, cert; pero aquest es una eccepció. Enllestim, si us plau, enllestím.

Pujárem dalt, á lo que á falla d' altre nòm ne direm *sala.* Las pots cruxian á mòn pas poch menys de lo que cruxiren altre temps sòta las plantas d' aquell misteriós home, de qui no 'n sapiguí may mès res. Lo llit de mós pares ja no hi era; l' amo l' havia regalat á una dona pobra del poble, fillola sèva, segons me digué la vella; no obstant, torní á agenollarme y resar. En aquell instant cabalment las duas campanas del poble tocavan á morts, y axó 'm vingué perfectament, car la vella cregué sens dupte que pregava jo pèl recient difunt, y dient:

—¡Dèu lo tinga á la sua santa gloria!—s' agenollá còm jo, y no 'm fèu cap pregunta, qual resposta m' haguera estada sumament enujosa.

A la dreta de la *sala* vegí lo graner tal còm estava en aquell temps, pero còm en aquell temps no penjavan del sostre dos bonichs quarterets de cansalada, sino un de migrat y tristament groch.

Finalment entrí á mòn aposento d' infantesa, no fent cas de la vella que 'm deya:

—¡Aquí no: está còm un corral; tòt está á la futroya! ¿Que 'n farás?

Estigués còm vulgués, primer es lo cor que 'ls miraments á una pobra dona zelosa de sòn bon nom; y jo quedí mirantme ma antiga cambra per espay de mès d' un quart, que 'm passá volant. La vella estava còm espasmada de mòn silenci, pero ab aquell sant instint de respecte que dòna l' edat fins als ancians mès poch ancians, respectá mòn reculliment. Ademès que, si val dir la veritat, jo no li deguí respondre massa satisfactoriament á una pregunta que va dirigirme, no recordo sobre qué, y ella degué calcular:

—Si es boig, Dèu nos en dó de boigs *espléndits* còm aquest.

Axó es lo que ara calculo.—Devallarem per la matexa y única escala de fusta. Jo m' havia d' agafar mòlt ab la brana pera no caure.—Al arrivar á bax, trobarem al bordagasset engrescat ab lo ca, que li llepava las mans.

—¿Anem, Moriscot?—diguí á est.

Lo nòyet me guaytá fit á fit, se li contragué y arrugá la cara y arrencá un plor, veyent que 'l gos l' abandonava.—La vella digué:

—Mosségal... ¿còm se diu? ¡Ah! Moriscot: ¡abórdal, Moriscot si fa rabecarías!—y 'l nin, oblidant soptadament los bons instints del ca, se posá á gemegar mès fort que avans de l' amenassa, tement que aquell cumplís l' orde de la Filomena.

Jo diguí, dirigintme á n' aquesta:

—¡Pobre infant! ¡Axó prova que té bon cor, que té racansa!—Teniu: compreuli quelcom que li fassa plaher, á fi de que s' aconhorti, y á mès—ara que me 'n adono—preneu exos sous mès, si 'm prometeu no trencar aquell test.

Me referia jo al que hi havia á un cantó de darrera 'ls vidres de la finestra, y en que ma bona mare hi criava un bonich violer.

La vella 'm prometé cumplir, arrepleglant la tercera y última almoyna.

Vaig sortir al carrer y me n' aní de dret á casa la Susagna; mès ¡oh dessort cruel! era anada á Girona ab sòn marit, y haguí d' entornármen á casa, havent sòls pogut encarregar tants de recados per' ella á sa neboda, que fòu la que 'm rebé y me n' encomená també moltíssims pera l' Agneta.

Al arribar á casa trobí á esta entretenintse á regar.

—¿Vol permétrem, pubilleta—li diguí suspirant,—que trenqui una d' exas flors que rega?

Jo matex me maravellava de ma desvergonya; y ella desprès de mirarme uns moments ab sorpresa, me fèu repetir la demanda y 'm respongué:

—Si no 'm tractas de senyora, prou. ¡No sé d' hont te pervé semblant manía!... ¿Creus que perqué 'm sò feta dona, m' he tornada ergullosa? No. En Pere Pau de segur que no 'm voldria, si aytal m' hagués tornada: éll es tant bo còm senzill y per ço m' estima.

Confesseu qu' assó era insufrible y jo, rient fins á cuydarm' esquexar los llabis de tan còm patía:—Agneta,—mormolí—perdónam, si mès d' un cop te sò ofesa tractante de vosté; pero jo vull que sempre, sempre pensis que sò coneguda la distancia que...

—¿Y perqué surts ara ab las distancias?—me preguntá entregantme la flor.

—Perqué aquesta de assí en avant será mès gran encara.

—¡No t' entench!...

—Ni cal que m' entengas: demá será un altre dia.

Dit axó, y mentr' ella quedava admirada de mas paraulas, apoyant sòn colzo en la regadora, entrí á l' estudi de l' amo que s' estava ab En Roch fumant. Distret, jaquí la porta oberta y 'l vell digué, axecantse á ajustarla:

—¡Sempre has d' esser esbalotat!

—Perdoneu;— responguí.

—Y bè ¿còm t' ha anat?—me preguntá l' amo.

—Mòlt bè, si hagués trobada la Susagna qu' era fora del poble.

—Tantost me n' alegro,—opiná ell—perqué de segur t' haurás y li haurás estalbiadas algunas llágrimas.

—¿Es dir que vens decidit?—me preguntá En Roch, que res havia suspitat may de mòn afecte.—Dèu vulla que no t' hajas de penadir de la tua capritxada! Ara quant has entrat ho estava dient á En Ramon.

Confesseu que si las paraulas de l' Agneta me foren insufribles, no me podia esser gayre menys la de *capritxada*, ab que ignocent-

ment En Roch se burlá de mí. Mòn sufriment es fora de tota ponderació. . . . .

Y ara no m' eczigiu que, còm al comtar la mort de mòn pare Vicens, torni á espellinsar mòn cor, referintvos ma partida de la casa y avans l' anada al cementiri hont reposavan los ossos d' aquell; mon despido á cada moble de ma cambra; mon darrer *adeu* al pobre Roch que m' estrenyé las mans tremolosas còm las del pare Vicens pochs dias ans de sa mort; la tristesa ab que aní á la Ca-nova á saludar á n' En Tiá y la Justa y á fer un pató en las tobas galtas d' un infant que ja tenian; l' adeu á la Pauleta, que continuava encara á la casa, quexosa, molt quexosa dels temps que feyan anar tant cars los marits; mas darreras paraulas... no: ma darrera ullada á l' Agneta, lo silenci y l' angoxa d' ans de pujar á la tartana.

En Ramon vingué á acompanyarme fins á Girona, y us asseguro que 'l tartaner no s' es quexat may del mal de cap que li fèu nostr' enrahonament. Un cop á Girona, y fetas que tingué l' amo quatre diligencias que doná per escusa de sa vinguda y acompanyament al pobr' orfe, me diguè estrenyentm' en sos brassos y posantme á la ma un paper clos:

— Tens ja tòn diner, y sols te mancava esta carta, per sí, còm es mòlt possible, s' hagués perduda la qu' escriguí á n' En Feliu, participantli la tèva anada á casa sua. Ara, si 's tractás d' altre minyó que tú, fòra prudent acompanyar á la bossa y á la carta de recomanació alguns saludables consells; dónatels per dats, compendiantlos en lo de que 't portis ab En Riba — distingint un poch de genis, còm distingirás de figuras — còm te portares ab tòn pare Vicens y t' has portat ab mí, y de totas maneras — ¡cuydado ab oblidarte 'n! — escriume tant sovint que pugas, los progressos que fassas de bona lletra escriguent ton *Diari*.

Ara no us arrugueu de cellas, còm solia l' amo Ramon, pensant que ha de venir altra detallada relació de mon estatge á la casa d' En

Feliu Riba, de Manresa. —Encara que 'm sería molt avinent pintarvos des d' ara, nó ab pinzell de pintor, sino ab ma pobra pluma (que tantas xifras, comptes y apuntacions ha fet, sobre tòt en la casa d' En Riba) algunas de las principals escenas que tingueren lloch quant m' haguí ben franquejat ab marit y muller, no us cansaré mès per avuy.

Altre jorn grat me será recordar la bona cara que 'm fèu lo metje Monserdar quant l' aní á visitar á Barcelona; gratíssim me será esplicarvos la bona rebuda ab que passí las primeras diadas á casa de mòn segon amo, home rialler y servicial que no tenia altres miras que las de que 'ls manresans no diguessen:

— ¡ Vaya un arcalde de palla !

Vos parlaré de sa muller, dona ocupada en fer la felicitat de sòn marit ab tòt, manco ab lo que mès debia ferlahi, ço es: dexantse de politiquejar. — Passarém deu anys á la plassa de l' Om, recordantnos sempre, á vista d' est arbre, del noguer de l' era de ca 'N Ramon, y 'l noguer nos fará recordar d' algunas escenas referidas, puix los recorts se dònan la ma de la manera mes amistosa ab que encaxar las sèvas poden dos bons amichs.—Despres vindrá á viure ab nosaltres l' Angel, qui, havent complert lo servey de las armas, y no sabent un lloch millor hont passar sa vida de mestre-de-casas, haurá sabut per la Susagna que « la faig » á Manresa y « cap á Manresa falta gent » haurá dit ell, pera veure si li guardo encara la bola de sang y grex que 'm regalá. Nos veureu viure còm carn y ungla, y haureu d' esclamar:

— L' amistat es lo millor dò que 'l cel ha fet á l' home, y sobre tòt á l' home pobre !

Després sabreu pocas ó moltas novas del soldat distingit, y sobre tòt de l' Ampurdá (en sentit general) pèl conducte que sospitar podeu. — Tót axó sabreu y altras mès cosas que tinch de feyna tallada, y que no us vull dir per ara y tant, puix ó faria un nou relat ó 'l vinent ja no us sorpendria.

Axís donchs, finesch ab un *després* que val per tòts los altres; si, bé puch dirho axís, sens ofendre á ningú; després vos comtaré las duas accions del BRUCH, precedidas de la crema del paper sellat

francés, fèta pèls manresans, ocasió d' aquellas còm tothom sap. Veureu venir carretera amont de Barcelona á Martorell als francesos, y veureu venir montanyas avall gent de S. Pedor, Sellent, Moyá, San Feliu Sasserra y tants altres pobles que s' aplegarán á Manresa ab l' entusiasme pus ardent. Veureu combatre, veureu lluytar als catalans, veureu desamossar llurs armas y haureu d' esclamar que la diada del *6 de Juny de 1808* es tal volta la mès gran de Catalunya y per tant haureu de confessar que rahó tenia cert Príncep de Wagram al escriure á En Napoleon que « en cap altra provincia d' Espanya concorran cosas en cap manera semblants á la que s' esdevenen en est Principat; » y si esta esclamació u ditxo us ofen massa, lo que sobran son ditxos y esclamacions d' enemichs, que 'ns estalbien l' alabansa propia, y axó que son enemichs còm lo general Suchet, á qui ningú tatxará de parcial, car ni 'l saludo hagué d' agrahirnos.

En fi, amichs mèus, (que per amichs penso contar des d' ara als qui m' han escoltat tant bella estona) si mas forsas sòn pobras, l' objecte es tant rich, tant ensisador, que no temo. No temo, puix la gloria no la vull pera mí, la vull pera 'ls fets, pera la CATALUNYA MÈVA DEL MÈU COR, cóm diría á una mare una filla, y cóm hem de dir tòstemps los bons catalans.

¡ LLOAT SIA DÈU !

(De **Joaquim Riera.**)

NOTA.

L' autor del present trevall creu deber sèu consignar que la relació posada en boca d' En Vicens, es en sòn fondo, y fins en alguns detalls, extreta d' un manuscrit de familia. — Per tant, la part que menys verosímil podria semblar justificada queda y ensemps posat á sòn just valor lo mérit que la dita historia ó relació puga tenir.

XVII.

DISCURS

DEL

Sr. D. Eussebi Anglora.

SENYORS:

Volatejant encara dintre de aquest lloch, las falagueras armonias de la arpa catalana, dech en nom del Consistori aixecar ma desautorisada veu, pera donarvos un públich testimoni del ver agrahiment que tots sentim, al esguardarvos aquí aplegats al entorn nostre y com formant gloriosa garnalda, á la festa de las lletras catalanas.

Vos prech no fassau esment de la válua del qui os parla; al menys digne del Consistori de enguany ha tocat tan senyalada honra; mes això no proba, com diu un gran poeta de Provenza, sino que 'l mes petit esbarzer fá sombra una vegada al dia.

Plauriam, en veritat, ser un fullat llaurer ó altiva palmera de magestuosa sombra, pera ésser honra de esta festa, pera aixecarme, digna figura del grandiós cuadro que fá aclucar enlluernadas mas parpellas; mes mancan expressions á ma trabada llèngua pera donar forma y color, abans de despedirnos per enguany, als dolsos y entusiasmats sentiments que fan de aquesta hora benavirada tot un segle de felicitat pel

que dins de nostre pit sentim bátrer viu, potent, sempre jove, 'l noble cor catalá.

¡ Oh, sí! que 'l temps transcorregut avuy aquí, dins de est saló, glória del geni, recort de temps millors, há passat imperceptible; volá llauger, afalgador com eixas auras primarencas missatgeras del bon temps.

De mí puch assegurarvos que, durant estas horas beneidas, en que junts havem prestat just tribut de homenatje y admiració á la Pátria y al talent, me só oblidat per complert de mi mateix. ¿Y cóm nó? si hem sentit parlar de la Pátria, y 'ls bons fills sentint parlar de la seva mare tot ho oblidan! Sí: congregats vuy aquí tots nosaltres, pera llorejar las testas dels nostres poetas, hem deixat per un moment en terra la feixuga cárrega de las misérias dels nostres temps, pera esbargirnos tot recordant las gestas dels nostres avis; als inspirats acorts de las arpas catalanas s' es fos lo glás del antany; la mágica veu de la poesia pátria ha sabut evocar pera nosaltres un mon de glórias y de recorts, poblats per las sombras venerandas dels nostres antepassats: horas mil voltas ditxosas é inolvidables, en que hem convertit est saló espléndit, llegat del segle XIV, creació de 'N Pere Zabadia, en amorosa llar del segle XIX: nosaltres, aplegats al entorn de sa escalfor, y tot esperansant pel pervíndrer, hem viscut la vida de la heróica vellura en plé dia del segle de las llums.

¡Salut, oh trobadors inspirats, que aixís ab tanta valentia heu sabut fer vibrar las cordas del nostre cor, y heu sabut al ensemps, enlayrar nostre esperit fins á las regions serenas: Dèu vos ho pach.

Vostres cants no s' han perdut en l' espay: 'ls escoltam encara; ells ressonan amorosament dintre de la nostre ánima, y la terra que té encara poetas que la cantan, que té un poble fael á sas tradicions, á sa história y á sa lléngua; que lloreja á sos millors ingenis, que lloa y aplaudeix sas ten-

dras esparsas, aixís com s' entussiasma ab sos cantars de glória al sèus avis, y escolta embadalit las dolsas armonias de la fé, que 'ls fou llegada pels altres segles, pera engrandiment del sèu de progrés y llibertat, bè 's pot dir, y 's pot dir ab veu mòlt alta, que esta calenta terra es Pátria encara y Pátria de nobles cors.

Vostres picaments de mans acaban de probar, una volta mes, que la veu de la Pátria ha ressonat sempre vibrant dintre tot cor nudrit per sava catalana; cor sempre rublert de entussiasme al tractarse de la honra y glória de nostra terra; cor que aixís saludá un jorn als héroes de 'N Roger de Flor y de 'N Entensa, com acaba de llensar, fá poch, sòn tendre á Dèu siau als nostres braus germans, los de la roja barretina, que en aquest instant passejan victoriosas las barras de sanch del nostre penó per las platjas del nou mon.

¡ Catalunya ! poetas y almogavers tens encara; tens un poble que tè 'ls admira y tè 'ls corona. ¡ Vius y viurás !

Oh parla de sabis y de reys ! ! Oh llèngua que tal pots y que tant vals: no morirás jamay ! mes gran, mes enjoyellada cada dia tè 'ns apars; segueix, segueix com majestuós riu ton curs amplíssim; l' alé potent dels altres segles t' empeny: en las áyguas cristallinas ahont s' enmiralla avuy la resplandenta estrella de la civilisació, portas barrejadas la glória de cent héroes ¿qui 't detura?

Lo Rohn, lo Llobregat, salvan escumejants las miserables rocas que troban en sos llits de arena.

Y tu, arbre dels Jochs florals, arbre veritable de la llibertat, pus que á ta sombra hi prenen lloch, sèns diferéncia, tots los fills del geni, ves creixent, ves creixent sempre fullat, altívol sempre, conreat per la valenta ma del nostre temps: si un jorn esmustigat pel buf del mestral, parares ta creixensa, vuy la primavera t' ha tornat ta sava; vuy t' esguardam ufá, nudrit de glória, dosser de gegants, trono de rossig-

nyols: així 't volem véure arrelat en nostra terra tots los bons catalans; per aixó aplegats á ta robusta soca, vuy miras á la ciéncia catalana, als dignes y bons defensors dels pobles, á la hermosura de la nostre terra, á lo mes triat de tot.

Quants me escoltau y ab vostra preséncia haveu donat mes esplendor á la festa; etern agrahiment; visca en vosaltres l' entusiame del Consistori: ell vos saluda á tots fraternalment, y al donarvos lo á Dèu siau per enguany, bè al ensemps podem donarnos tots la enhorabona: que no venim, nó, del enterro de la nostra aymada llèngua; venim de las alegres esposallas de la enjoyada, de la tendre, de la dolsa parla de 'N Ausias March, ab lo geni del esdevenidor.

HE DIT.

TAULA

DE LAS OBRAS CONTINGUDAS EN LO PRESENT LLIBRE.

Consistori de 1869.	PLANA 5
Acta de la festa.	17
I. Discurs del Senyor President D. Adolfo Blanch.	23
II. Memoria del Senyor Secretari del Consistori D. Pere de Rosselló.	29
III. Amor (de Francesch Pelay Briz).	39
IV. La Nova Primavera (de Francesch Ubach y Vinyeta).	47
V. L' Arbre de la llibertat (de Damás Calvet).	53
VI. Á la gent del any vuit (de Jaume Collell y Bancells).	59
VII. Lo rey Pere del Punyal (de Albert de Quintana).	65
VIII. En Dalmau Creixell (de Francesch Pelay Briz).	71
IX. Lo vectigal de la carn (de Francesch Ubach y Vinyeta).	87
X. Mesquinesa (de Francesch Pelay Briz).	99
XI. Magestat de Deu (de D. Anicet de Pagés de Puig)	105
XII. L' adeu al mon (de Jaume Collell y Bancells).	113
XIII. Mallorca (de Tomás Forteza).	119
XIV. La conversió de 'N Lull (de Francesch Ubach y Vinyeta).	125
XV. Las Germandats de Mallorca (de Francesch Ubach y Vinyeta).	137
XVI Historia d' un Pagés (de Joaquim Riera).	147
XVII. Discurs del Senyor D. Eussebi Anglora.	323